

SAVAŞLI YILLAR

BÖLÜM I – SON GÖRGÜ CEMİ

BÖLÜM II – ÇİLELİ GÜNLER

TÜM HAKLARI SAKLIDIR. BU KİTABIN TAMAMI YA DA BİR KISMI 5846 SAYILI YASA'NIN HÜKÜMLERİNE GÖRE, KİTABI YAYINLAYAN ALEV YAYINLARI'NIN VE YAZARININ İZİNİ OLMASIZIN, ELEKTRONİK, MEKANİK, FOTOKOPİ YA DA HER HANGİ BİR KAYIT SİSTEMİ İLE ÇOĞALTILAMAZ, YAYINLANAMAZ, DEPOLANAMAZ.

Alev Yayınları

DİVANYOLU CAD. NO 54
ERÇEVİK İŞHANI 102
34110 EMİNÖNÜ
TEL/FAKS: +90.(0)212.519 56 35
www.alevyayinlari.com

SAVAŞLI YILLAR — ÇİLELİ GÜNLER

İSMAİL KAYGUSUZ

BİRİNCİ BASIM
TEMMUZ 2006

ISBN 975-335-051-1

SAVAŞLI YILLAR

Bölüm I – Son Görgü Cemi

Bölüm II – Çileli Günler

İsmail Kaygusuz

İÇİNDEKİLER

Roman Üzerinde Birkaç Söz 1

Yayıncının Birinci Bölümün Basımına Notu5

Yayıncının Özür Notu 7

BÖLÜM I – SON GÖRGÜ CEMİ 9

Giriş Gibi 9

Ali Dostları Büyük Ocak Tekkesinde Cem Tutmuşlardı 13

İstanbul’dan Çanakkale’ye Giden Yol Mikail’in Alipaşa’daki
Hamamından Geçiyordu 24

Ermeni Barkanasından Çalınan Bir Deve Yüğü Çeyizin ve
Garip Usta’nın Öykülerine Kulak Verelim 34

Ermeni Evlerinin Yağmasından Tefeci Taşkal’ın Faiz Bedeline
50

İki Savaş Suçlusunu(!) Görgü Ceminde 67

Nimrili Vahap Sofu Akkorun İçinde Kendi Özünü Düşkün Dârına
Çekiyor Acaba Bağışlanacak mı? 88

“Düvazımam Okununca Kulak Verip Dinlemeli” 113

“Tarık Altından Geçene, Suyunu İçene Sorgu–Sual Olmaya,
Allah Allah!” 123

İnci Eşe’nin Oğulluğu Ermeni Çocuğu Garip’le Dalco’nun Oğlu
Cıbil Yusuf Müsahip Oluyor

Pışık’ın Ölüm Oyunu ve Çocuk Çobanların Dağbaşı Serüvenleri
139

Ermeni Gelini Ahçık’ın Para Kesesi ve Onbir Ermeninin Acı Sonu
162

Mılla İsmail'in Tahtalı Odasında ve Dut Dibinde Alınan Kararlar,
Konuşulup Tartışılanlar, Sadece Köylüce Yorumlar mıydı?

177

Sefer Pehlivan Bu Kez Askere Gitmemeye Kesin Kararlı 194

BÖLÜM II – ÇİLELİ GÜNLER 189

Eşkiya Sefer'in İlk Büyük Soygunu Nasıl Yaptığının Öyküsüdür
203

Eşo Gelin'in Acıklı Yaşam Öyküsünün Noktalandığı Gece ve
Gizli Bir Tanık 227

Mılla İsmail Tahtalı Odasında ve Kız Torununun Oğlu Olan Ben,
Atatürk Kültür Merkezinde Aynı Konuyu Konuşuyorduk:
Atamız Şeyh Hasan Onar 250

Alagözlü Korucuya Pahalya Mal Olmaya Başladı, Çünkü Çarık
Çorbası Bütün Değerleri Altüst Etmişti 257

Köye Giren Yabancılar ve Yardakçıları 266
Sabri Hoca Vezzik Ana'yı Kara Tencerede Çakıltaşları
Kaynatırken Yakaladı 274

Köyün Gelinlerinin, Bir Asker Kaçağının Ahırda Tuttuğu Küreğin
Sapına Dokunmaya Gittiklerinin Öyküsüdür 281

Kafkasları Aşarak Vakarlı Mehmet'in Öyküsüne Geçelim Artık,
Önce Gördüğü Bir Düşle Başlayalım 286

Vakarlı Mehmet Kafkaslarda Kopulu Hüseyin'le Yoğurtlu Sırın
Yapmış Yerlerken Köyden Bir Tezek Vurumu Geçelim 299

Vakarlı Mehmet Çocukluk Arkadaşı Ermeni Çetecisi Serkis'le
Karşılaşıyor ve Kamptan Kaçıp Kurtulan Üç Bin Savaş Tutsağını
Vatan Sınırında Ölüm Bekliyordu 311

Alagözlü'den Altın Tasını Kendisinden İstemiştim Ya, Siz Asıl
Vakarlı Mehmet'in Köye Girerken, Nasıl Da Kendisini Bir Torba-
cıya Benzetmiş Olduğunu Görün Bir 323

İstanbul'da Bir Aşk Öyküsünden Yola Çıkıp, Çorap Satıcısı
Kocuk Hüseyin Aracılığıyla Savaşlı Yıllarda Vançukuru
Kayalarının Dibinde Bir Gezintiye Ne Dersiniz? 342

Dut Dibindeki Köy Mahkemesinin Gündeminde Üç Duruşma Var-
dı 358

Karaca İsmihan Geline Çebüş İçin Namus Davası Açmıştı; Gelinini
Karnı Burnunda Evinde İstemiyordu. 358

Mikail Yana Yakıla Altınlarını Arıyor; Bu Üçüncü Başvurursuydu
Muhtarlığa. 363

Korucu Kıcık Mehmet Alagözlü'ye Yedirdiği Altınları Geri
Almak İstiyor. 371

Savaşlı Yılların Çileli Günlerinde Olup Bitenler Yazmakla Tüken-
mez, O Zaman Eşkîya Sefer'in Sonu Romanımızı Noktalasın
376

ROMAN ÜZERİNDE BİRKAÇ SÖZ

Malzemenin toparlanması, tasarlanması ve diğer hazırlık çalışmaları 70’li yılların ortalarına dek uzanan bu romanı, ancak 1986 yılının son aylarında Paris’te kurgusal bağlamda biçimlendirerek yazmaya koyuldum. Bir sonuca bağlamak, noktalamak öyle kolay olacağına benzemiyordu. 1990 Mayıs’ında çok sıkıntılı yaşam koşulları ortamında yazmayı bırakmak durumunda kalmıştım ve böylece romana kendiliğinden bir son oluştu ve değiştirmeyi de düşünmedim.

İki ayrı bölüme ayırdığım romanın birinci bölümünü, Alev Yayınları, 1991 yılı içinde “*Savaşlı Yıllar I, Son Görgü Cemi*” adıyla yayımlandı. İkinci bölümün yayınlanması ertesi yıla bırakıldı. Ancak yayınevini, mali yetersizlikler ve bazı siyasal görüş çatışmaları içerisinde sık sık yönetici ve yer değiştirmesi yüzünden, bilgisayar dizgisi iki-üç kez yapılan romanın bu ikinci bölümünün disketleri her seferinde ya ortadan kayboldu ya bilgisayardan silindi. Aradan geçen bunca yıllar içinde de sık sık ev değiştirmelerim ve taşınmalarım nedeniyle, kendi yaptığım ilk daktilo nüsha da kaybolmuştu. 2006 Şubat ayı içerisinde orijinal nüsha hiç beklenmedik bir yerde bulunarak bana ulaştırıldı. Hemen iki bölümü tek kitap halinde yayına hazırlayarak, aynı yayınevinde en kısa zamanda yayınlamayı kararlaştırdık.

Birinci bölümün yayınlanmasının hemen ardından kitap hakkında açılan dava, bir yıldan fazla sürmüştü. Yazarı yurt dışında bulunduğu için, yayınevi sorumluları sürekli mahkemeye taşındı, yargıç önüne çıktılar. Bir genel seçim dönemine girilip, arkasından bir iktidar değişikliğinden olacak, dava düşürüldü. O yıllarda adımı şimdi anımsayamadığım bir profesörün kitap hakkındaki bilirkişi raporunu göndermişlerdi. Kitabın sakıncalı oluşunu rapor eden yazıdan şu düşünceyi belirten ifadeyi hiç unutmayacağım:

“Yazar, romanında Adana’dan Erzincan çevresinden bazı örneklemelerle Ermenilerin de Türkleri öldürdükleri ve onlara yaptıklarından söz etmiş. Ama, Türklerin Ermenilere yaptıklarına daha fazla yer vermiş bulunmaktadır.”

Bu söylemden şöyle bir anlam çıkmaz mı? “Evet, Türkler Ermenileri öldürdü kabul, ama yazarın bunu anlatması, fazla vurgu yapması sakıncalıdır.” Yani ne demek oluyor? Yazarın, çocukluğundan beri, kendini bildi bilimli köyünde, çevresinde savaşlı yıllara dair anlatılanları ve olayların içinde yaşamış en yakınlarından duyup işittiklerini romanında kullanmış olması, “devletin-milletin bütünlüğüne”, ulusal onurumuza zarar mı veriyordu?

Onun için mi kitap sakıncalı bulunmuş ve yazarı, yayımcısı hakkında dava açılmıştı?

Tarihçi ve arkeolog kökenli bir yazar olarak tarihsel olayları yargılamak benim işim olamaz; ben tarihsel araştırma ve incelemelerimde olayların çıkışının yaşanmış zamanın öznel ve nesnel koşullarında gerçek nedenleri, nasıl geliştikleri üzerinde diyalektik yaklaşımla sebep-sonuç bağlantıları kurmaya ve sonuçların uzantılarını keşfetmeğe çalışırım. Avrupamerkezi tarih anlayışı ve yöntemlerinin çoğuna karşıyım. Yönetenlerinki değil; yönetilenlerin, yani halk topluluklarının tarihi beni daha çok ilgilendirir. Çünkü gerçekte yönetenlerin tarihini belirleyen de yönetilenlerdir.

Benim anlayışında, içinde bulunduğumuz zaman da tarihin bir parçasıdır: Toplum olarak, birey olarak, hatta devlet olarak çok yararlı doğruları ve büyük yanlışları yaşayarak, tarihin bize en yakın anını, yani şimdiki tanıdığımız ve ona damgamızı vurduğumuz gibi; tarihin bize uzak anlarını, yani geçmişimizi de doğru ve yanlışlarımız, yiğitlik ve kahpeliklerimizle tanımak/tanımlamak ve yüksünmeden onlarla yüzleşmek çağdaş insan ve demokratik birey ve toplum olmanın gereğidir.

Tarih yazımına gelince; eğer alttakilerin, yani yönetilen çoğunluğun tarihi yazılırsa, üsttekilerin, yani egemen yönetimi tutan ulus ve dinsel inancın tarihi gerçek anlamını kazanır. Bu yapılmadıkça, Türk tarihi de İslam tarihi de gerçeklikten uzak kalmayı sürdürecektir ve yeni kuşaklara bilimsel doğruları aktarma görevi yerine getirilmemiş olacaktır.

Kuşkusuz burada bir tarihsel araştırma ve inceleme yapıtı üzerinde konuşmuyoruz; sözkonusu olan bir romandır. Ayrıca, bu romanda anlatılan tarihsel Ermeni olaylarından bazı yerel ayrıntılar ya da kesitler, Alevi inançlı bir köy toplumunun tapınma ritüelleri içinde, yani Görgü Cemi'ndeki sorgulamalarda, kabahat olarak algılanarak meydana dökülenler, itiraflar, eleştiri ve özeleştirilerdir. Yaşanmış olaylar bu kurgu içerisinde verilmiştir.

Elinizdeki “*Savaşlı Yıllar/Çileli Günler*” bir tarih kitabı olmadığı gibi, sadece belirli bir dönemin olaylarını, kişilerini anlatan tarihsel roman da değildir. Ama yeri geldikçe ilgi bağı kurularak, yakın ve uzak geçmişimizden bazı önemli tarihsel olaylardan da söz edilip irdeleniyor. Ayrıca tarihsel roman yazımında da çok, ama çok dikkatli olmak gerekir; tarih değil de roman yazıyorsunuz diye gerçek olayları saptırmak ya da tam tersine çevirmek, dönem içinde yaşanılmayan ve yaşanılması olasılık dışı olaylar yaratmak hakkına sahip olamazsınız. Tarihsel roman ya da oyun kurgulamak başka bir şeydir; gerçek tarihsel olayları tersine çevirerek, yatağından saptırıcı olaylar yaratıp farklı biçimlendirmek başka bir şeydir; belli bir amaca yöneliktir ya da belirli bir düşünsel ve siyasal akıma hizmettir. Büyük yanlışlar; tarihe, insanlığa ihanettir.

Romanımda, inançlarını ortak yaşama geçirmiş; yönetimi, adaletin suçlama, yargılama, cezalandırma ve aklanma veya bağışlanma süreçlerini bu inançlarının uygulamalarına bağlamış; tapınçlarından, yeme-içmelerine ve çalışmalarına dek ortaklaşalık ve özeleştirilme ilkeleriyle yaşayan bir kırsal toplumun savaşlar içinde geçen yılları anlatılıyor. İncancının gerektirdiği özyönetim ve adalet anlayışı içinde ortak üretim, aralarında eşit üleşen,

kendine yetme çabasıyla ayakta duran; kusuru hep kendinde arayıp toparlanması, ayağını yorganına göre uzatması gerektiğine inandırılmış barışçıl, ama edilgen bir ahlak ve dirlik-düzenlik anlayışına sahip Alevi köylük yerinde savaşı yıllar!

Alevilerin toplu tapınması olan görgü cemlerinde, dâr meydanında hiç bir can yapmış olduğu bir kusuru-kabahatı saklayamaz; “heybesinin her iki gözünü boşaltır ve döktüğünü doldurmak ağlattığını güldürmek zorunluğu” vardır. Bu tören boyunca edeb erkân içinde diz kurmuş kıpırdamadan oturan ve dâr çekenlerin yorgunluklarına ortak olan cemaattan sorulurlar. Cemde bulunanlar toptan razılık vermeden dârdan inemezler. Kitabın bu birinci bölümünde Boyveren canların itirafta bulunduğu, yani heybelerinden boşalttıkları ya da Pir huzurunda kendilerini savunmak için anlattıkları olaylar ayrıntılanır: 1900’lerin başından itibaren, korkunç ve yürekler burkan olaylar; Makedonya, İstanbul, Adana, Sivas ve Erzincan’dan savaş olayları, terör, şiddet, ve ölümlerden kesitler! Köy Erzincan’dan, Kemah-Eğın ve Arapkir üzerinden Harput’a (Elazığ) giden yol üzerinden bulunduğundan, 1915 yazında tanık oldukları ve içinde yaşadıkları Ermeni sürüşü sırasında yapılan yağmalar, baskı, saldırı ve kıyımlar anlatılır.

Büyük çapta görgü tanıklarına dayandırılan olayları üçüncü kişi (o) gibi gözleyip izleyerek verirken, birden çocukluğumdan, çiftçilik-çobanlık günlerimden anılarla, veya doğrudan günümüzden birinci kişi (ben) olarak da anlatmayı denedim. Bazan ikisini içiçe vermekten de çekinmedim. Örneğin Milla İsmail, Büyük Ocak tekkesi cemevinde ya da “tahtalı odasında” bir sohbette köyümüzün kurucusu evliyanın, Şeyh Hasan Onar’ın yüce erdemlerini ve kerametlerini anlatırken, sanki birkaç saniyelik suskunluğundan yararlanmışçasına yetmiş yıl sonrasına gelip kız torununun oğlu olarak, İstanbul AKM salonlarının birinde aynı evliyanın tarihsel kişiliği üzerinde teypli ve slayt gösterimli anlatım ve bilimsel yorumlara geçiyorum. Ya da Kafkas ülkelerinden birinde çok değişik bir savaş tutsaklığını yaşamakta olan Vakarlı Mehmet’in ve köylüsü Kopulu Hüseyin’in tartıştıkları konunun içine girerek, oniki-onüç yaşlarındayken katıldığım bir “tezek vurumu” imecesini sergilemekten kendimi alamadım. Kısacası çocukluk, yeniyetmelik ve yetişkin dönemlerimin tüm uyumlu ve uyumsuzluklarıyla, tutkuları ve çelişkileriyle, yazarı olarak kendim de romanın kişilerinden biriyim.

Zaman zaman insanın sekso-psikolojik karmaşıklığını olabildiğince açık, yalın ve saklantısız, yani büyük sözcük ve kavramların arkasına gizlenmeden verme denemesine girişirken, Ermeni yağmasından kaynaklanan sermayesiyle bezirganlaşan kasabalı tefeci Taşkal Rasim’in köylüleri nasıl iliklerine kadar sömürdüğünü sergileyerek açık diyalektik vurgulamalar ihmal edilmedi kuşkusuz. Yalnız Taşkal mı? Fırsatçılar, koruma gözleme altında emek sömürenler; bir iki çuval un-bulgar karşılığında bağ-bahçe kapatanlar, tarlalara el koyanlar; yetkililerle çeşitli yollarla yakınlıklar kurup cami imam hatipliğine atanarak veya yerel yönetimlerde birer devlet memurluğu, katiplikler bulup savaşa gitmeyenlerden boş meydanlarda at oynatarak varsillaşanlar, hepsinden örneklere rastlayabilirsiniz bu çalışmada. Ve efsaneleşen, ama sözde üstlendiği köyün namusunu koruma görevine ihanet eden Eşkiya Sefer’in çiftlikleri, konakları soyma maceraları.

Çok büyük çoğunluğu yaşanmış, ama yer ve zaman birlikteliği olmayan öyküler çok kez kendi içlerinde bağımsız olarak işlenmektedir. Kişilerin köken birliğinden ve yakından uzaktan düğüm atmalar, bazan ancak hissedilebilen bağlarla; dışavurumlar, geriye dönüşler, geleceğe atlamalar, çağrışımlar gibi biçimsel denemelerle bütünlüğe ulaştırma çabasına giriştim. Özdeki birbirinden ayrılmaz bütünlük ise, toplumun geçmişi, şimdisi ve geleceğini etkileyen savaşlı yıllar tragedyasıdır. Hemen hepsi, köyümde benim ve benden önceki kuşağın duyup işittiği ve bildiği yaşanmış gerçek olaylar ve olayları yaşayan, yaratan gerçek kişilerdir. Ancak yanlış algılanma ve anlaşılmalara nedeniyle kimse rahatsız olmasın diye isimlerin, daha doğrusu lakapların çoğunu değiştirme gereği duydum. Köyde aynı adı taşıyan okadar çok kişi vardır ki, romandan zaten bu anlaşılır; örneğin, onlarca Mehmet adını taşıyan kişileri ancak lakaplarıyla ayırdedebiliriz.

“*Savaşlı Yıllar/ Çileli Günler*” tarihsel ile güncelin birleştirildiği, bireyin değil, toplumun romanı. Alışılmış roman yazımı düzeninden farklı bir denemeye girişildiğinden ve zaman boyutlamasındaki yöntem değişikliğinden dolayı, ille de tek bir sonuç arama isteği ve böyle bir çabaya girme gerekmiyor bu roman için. Ben Eşkuya Sefer’in kaçınılmaz sonu ile romanıma noktayı koydum, ama okuyucu isterse arzu ettiği bir öyküyü seçip kafasında geliştirerek, değişik sonlamalar yapabilir. Çünkü savaşlı yıllarda olup bitenler yazmakla tükenmez ki.

Kitabın yazarı, “*Savaşlı Yıllar/Çileli Günler*”in tamamını, on beş yıl sonra okuyucuyla buluşturabilmenin mutluluğunu yaşamaktadır. Hizmeti geçenlere teşekkürlerimi sunuyorum

İsmail Kaygusuz
Mart 2006, Londra

YAYINCININ BİRİNCİ BÖLÜMÜN BASIMINA NOTU

Anadolu kültür tarihi içinde dev bir hazine olan Alevilik, günümüze kadar ne yazık ki, büyük ağırlığıyla sazlı ve sözlü olarak gelebilmiştir. Kimbilir belki de bu nedenden dolayı çok kaybımız vardır. Ama son yıllarda Aleviliğin yazılı kaynakları hızla zenginleşmektedir. Alevilik ve onun felsefesi üzerine, İyisiyle kötüsüyle, doğrusuyla yanlışıyla bir yayın furyası başlamıştır. İyinin yanında kötünün de olması, bilimsel temellere dayananın yanında derme çatma olanların bulunması, yalnızca işçi emekçi halkın kültür tarihini ortaya çıkarıp ve yalnızca bu halka hizmet etme amacı taşıyanlar yanında, o tarihi egemen sınıfların çıkarları için çarpıtanların, köşeyi dönmek isteyenlerin vb. vb. bulunması hiç önemli değildir. Bu konuda ne kadar çok yazılırsa, ne kadar çok tartışılırsa o kadar iyidir.

Bunların hepsi doğrunun, gerçeklerin ortaya daha çok çıkmasına yarar. Tarih bütün bunları ayıklayan iyi bir elektir. Kötüler, yanlışlar eninde sonunda elekte takılır, yarına gerçekler ve doğrular kalır. Bu nedenle yayınevimiz, işçi emekçi halkın kültür tarihi üzerine yapılan çalışmalara büyük değer vermekte ve kendisine gelen bu tür yapıtları hızla yayına sokmaktadır. Hatta, yayınevi kendisi, işçi sınıfının devraldığı kültür mirasının parçası olan herşeyi araştırıp gün ışığına çıkartmak için yoğun çaba göstermekte, ağzını açtı mı bal akıtan, bilgi, kültür akıtan dedelerden yazarlar çıkartmaktadır. Alev Yayınevi'nin kültür dizisi, işte böyle bir çaba sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu dizinin ikinci kitabı olan elinizdeki "*Savaşlı Yıllar I, Son Görgü Cemi*" adlı roman da Anadolu kültür tarihini daha yakından tanımaya yarayan çok değerli bir yapıttır. Bu nedenle bu romanı yayınlamaktan büyük sevinç duyuyoruz. İsmail Kaygusuz, Türkiye okurunun bugüne dek fazla yakından tanıma fırsatı bulamadığı, ama bundan sonra daha yakından tanıyacağı ve seveceğini umduğumuz değerli bir bilim adamı ve yazardır. Yazarın bilim adamlığı, arkeologluğundan ve Anadolu kültür tarihi üzerine yapmış ve yapmakta olduğu değerli araştırmalardan gelmektedir.

Kaygusuz bu alandaki bilgi birikimini, roman ve öykülerinde son derece ustaca kullanmakta, bu nedenle yapıtları büyük derinlik ve tarihsel önem kazanmaktadır.

Yazarımız aynı zamanda dede çocuğudur ve küçüklüğünde babasının dedelik görevi yaptığı sıralarda hep onun yanbaşımda bulunmuş, ondan deliği ve daha başka pek çok şeyi öğrenmiştir. Dolayısıyla Kaygusuz dostumuz Anadolu'nun derin kültürü ve kültür tarihi üzerine bir de bu engin alandan bilgiyle doludur. Elinizdeki yapıt, işte bu birkaç büyük kaynaktan beslenmiş, tarihsel değeri yüksek bir romandır. Romanda geçen olayların

hemen hepsi canlıdır, yaşanmıştır. Kişiler gerçektir. Zaten gerçek olan olaylar yazarın cıvıl cıvıl akıcı üslubuyla birleşince iyiden iyiye canlılık kazanmıştır. Boyverme töreninde, suçlarını ortaya dökmeyen Mikail'in çektiği sıkıntılar, yaptıklarını bir bir anlatan, toplum huzurunda kendini aklatan canların kavuştuğu ruh huzuru okuru romanın içinde sımsıkı kavramaktadır. Yayınevimiz, başarılı çalışmasından dolayı yazarımızı kutlar, onu aynı zamanda okurlarının takdirine sunar.

Alev Yayınevi, 1991

YAYINCININ ÖZÜR NOTU

İSMAİL KAYGUSUZ'un "Savaşlı Yıllar" romanının birinci bölümü "Son Görgü Cemi" 1991 yılının Ağustos ayında Alev Yayınlarının altıncı kitabı olarak basıldı. Daha birinci bölüm yayınlanırken, ikinci bölüm yayım için hazırlanmıştı. Ancak, ardı ardına yaşanan bir dizi olay *Savaşlı Yıllar*'ın ikinci bölümün yayınlanmasını on beş yıl geciktirdi.

DAHASI, yazara karşı ağır bir sorumlulukla karşı karşıyaydık: Alev Yayınlarında yaşanan kaç-göç içinde nasıl becerdiysek, yayına hazır kitabın tüm elektronik dosyalarını yitirmiştik! Kitabın yayıma hazırlanmasında kullanılmak üzere yazarın yayınevimize teslim ettiği, elyazmalarını temize çekerken hazırladığı daktilo nüsha da kayıptı. İsmail Kaygusuz'un kaderi de Alev Yayınları ile öylesine iç içe geçmişti ki, o kargaşalıkta, temize çekmeden önceki el yazmaları da kaybolmuştu.

YILLARCA, her olanakta ikinci bölümün el yazmalarının, daktiloyla temize çekilmiş nüshasının ve elektronik dosyalarının dünyanın dört bir yanına dağılmış arşivlerde aranmasına girişildi, ancak bir sonuç alınamadı. Aradan geçen bunca zamandan sonra romanın ikinci bölümünün bulunması konusunda umutlarımızı yitirmeye başlarken, yazarın gayretleri ile daktiloyla temize çekilmiş nüsha bulundu.

KAYBETTİĞİ eşeğini bulunca sevinen garip Hoca Nasreddin gibi sevinдик. Ama bu sevinç, kusurumuzu ortadan kaldırmıyor: Yayınevimiz bu bağışlanmaz kusur ve gecikmeden dolayı yazardan en içten dileklerle özür diler.

SAVAŞLI YILLAR'ın birinci bölümü, *Son Görgü Cemi* açılan davaya karşın hızla tükendi. Ama günümüze dek hala aranan, sorulan bir kitap oldu. Özellikle Türkiye'de "Ermeni Sorunu" üzerine tartışmalar alevlendikçe yayınevimize gelen başvuruların sayısı artar. Öyle ki konuyla yakından ilgili bazı okuyucularımızın ricalarını karşılamak için yayınevi yöneticilerinin özel kütüphanelerindeki kitapları yolladığımız oldu.

ÇİLELİ GÜNLER adlı ikinci bölüm de birinci bölüm gibi Anadolu'nun Alevi-Bektaşî halkının tarihini o topraklarda yaşayan diğerk halklar ve topluluklarla ilişkileri içinde ele alan çarpıcı ve değerli bir çalışmadır.

RIZA YÜRÜKOĞLU'nun (*İ. Nihat Akseymen, 1945-2001*) birinci bölüme yazdığı sunuşu da bu baskıya aldık. Bu sunuş, en verimli çağında beklenmedik bir şekilde Hakk'a yürüyen kurucumuzun, yayınevimizin genel yayın yönelimini vurguladığı için bizce önemlidir. Onun ana hatlarını çizdiği bu genel yayın yönelimini günümüzde de izlemeye çalışıyoruz. Bu sunuş yazısı ayrıca İsmail Kaygusuz'u ilk kez okuyucularımıza tanıtıyordu. O günden bugüne geçen süreç içinde İsmail Kaygusuz bilimsel yöntemi, bilgi birikimi ve üretici çalışkanlığıyla Alevi-Bektaşî toplumunun önde gelen araştırmacı yazarlarından biri olarak tanındı.

SUNUŞ yazısında belirtildiği gibi romanda geçen olaylar ve kişiler gerçektir. Bu nedenle doğan bazı hassasiyetler nedeniyle, yazar daha önce yayınlanmış birinci bölümü bu baskıya hazırlarken bazı isimler değıştirdi ve istemeden bazı canların gönüllerini kıran bir iki paragrafı çıkarttı ya da yeniden düzenledi.

SAVAŞLI YILLAR'ı bütünlüğü içinde okuyucularımızın beğenisine sunarken, bir kez daha gecikme için özür dileriz.

Alev Yayınları, 2006

BÖLÜM I

SON GÖRGÜ CEMİ

GİRİŞ GİBİ

Bu gece düşümde onun öldüğünü bildirdiler. Teyzem öldü mü yoksa? Türkçemizde “teyze yarı ana sayılır” derler. Bana gerçekten analık mı etti? Hayır hayır. Ama onun yüzünde -kişiliğinde demeyeyim, çünkü birbirlerine taban tabana zıttılar- hep anamı görüyordum. Köyün zor koşulları içinde daha elli altı yaşında ölmüştü. Anam olduğu için söylemiyorum, öyle bir anaya hiç rastlamadım şimdiye dek. Ne karımın çocuklarımıza yaptığı analıkta ve ne de çevremde tanıdığım analarda onunki gibi çocuklarına sınırsız bir sevgiyle yaklaşıma hiç tanık olmadım. Teyzem mi? Seksen yaşına merdiven dayadı. Ondan mıdır ne, zaman zaman böyle düşlerimde öldüğünü görürüm. Paris’te dur, İstanbul’da bir apartman katında, divanın üzerinde iki büklüm oturmuş, son yıllarını geçirmekte olan teyzeyi düşün. Düşünecek o kadar çok şey varken! Oysa, o ticaretle zenginleşmiş ve bir dediğini iki etmeyen oğlunun evinde rahatına bakmakta. Acaba gerçekten öyle mi? Değil. Tezek ve çalı çırpı yaktığı, köydeki ocağa hiç benzemeyen kalorifer radyatörünün önünden ayrılmadığı halde altı ay boyunca hastalıktan inleyip duran teyzem, bahar gelip de 5. kattaki dairenin penceresinden, yolun kenarındaki tek akasya ağacının yeşil yeşil yapraklandığını görür görmez dirilir, sağalır. Çünkü köye dönme zamanı gelmiştir, yazı köyde geçirecektir. Oğlu, güz başlarına değin kalması için ne yapıp edip onu köye gönderecek ya da götürülecektir.

Yetmiş yıla yakın ömrünü köyde geçirmiş, kırların, dağların havasıyla doğal özgürlüğünü yaşamış bir köylü kadını koca kentin göğe asılı apart-

manlarında,dört duvar arasına nasıl kapanır? Bir gün, “burada kendimi göğe asılı oyukların içinde sanıyorum” demişti. Doğrusu ne benzetme! O iki büklüm, kıpırtısız, cansız kadın, köye gider gitmez eski Tuluk Fatma teyzem oluyordu.

Seksenli yılların başlarında, bir gurup öğrencimle birlikte, köy ve çevresinde bulunan Roma dönemi kaya mezarları ve Anadolu Selçuklu döneminden kalma bir Türkmen mezarlığını araştırmak için gittiğimde onu görmüştüm. Kuzenim söylüyordu da inanmıyordum. Ne diye yalnız başına bırakıyor bu yaşlı kadını diye hep kızılıyordum. Aman tanrım! Çocukluğumdaki o tez canlı, bağırıp çağırarak, eteğini beline dolamış, yel gibi tarlaya ekin biçmeye giden teyzemdi sanki. Dirilmiş, gençleşmiş! Kim der seksen yaşlarında. Oysa kışın, o göğe asılı odasında solgun, hasta ve yerinden kalkamıyordu. Öldü ölecek gözüyle bakılıyordu. Alt katlarında oturan doktor Kemal beyin baş müşterisi olmuş ve her hafta yoklanıyordu. Demek köy onu böylesine değiştirmişmiş. Beni görür görmez, “vay Fidan bacımın yadigarı, sen misin yoluna kurban kesildiğim” diyerek boynuma sarılmış, çevremdeki genç üniversite öğrencilerine bakarak, “hey oğul, bu yabancılar da kim böyle?” diye sormuştu.

Köylülerin kılık-kıyafetine benzemeyen giyimleriyle ikisi kız, ikisi erkek dört İstanbullu burjuva çocuğu. Salt macera olsun diye katılmışlardı bu araştırma gezisine. Köyümü, çocukluk ve ilk gençlik yıllarımı geçirdiğim çevreyi görünce, açıktan söylemiyorlardı ama iyi biliyorum ki, içlerinden,nasıl buralardan, taşların arasından çıkıp da kendilerine hoca oluşuma şaşıyorlardı. İyi anımsıyorum, teyzemin elini öptükten sonra onlara dönüp şöyle demiştim:

“Çocuklar, bu yaşlı hanım benim öz-be-öz teyzem. Doğumumu tek bilen kişi o. Hep doğum günümü sorardınız bana, sırası geldi, öğrenmek istiyorsanız ona sorun.”

Hemen arkadaşlarının “Şu” diye çağırdıkları, Etiler sosyetesine mensup kız öğrenci atılmıştı: “Büyükanne, hocamıza doğum günü hediyesi almak istiyoruz, ama hep ‘benim doğum günüm falan yok’ diyor. Yani bilmediğini söylüyor. Yalnız siz biliyormuşsunuz.”

Teyzem, kızın cümlesini tamamlamasına bile fırsat vermeden, “elbette bilmez kızım, yeni dünyaya gözünü açmış, sevinçten ağlıyordu, gününü, saatini düşünmeyi akıl mı edebilmişti” diyerek öyle bir karikatürize etmişti ki, gülmekten kırılmıştık.

Ama o, gülmemize aldırmadan, beni her gördüğünde yinelediği doğumumu bir de öğrencilerime anlatmaya koyuldu: “Çuvalı sırtıma atmış ineğe ot toplamaya gidecektim. Birisi haber getirdi, unuttum adımı şimdi; Fidan bacımın ağrısı tutmuş. Hemen çuvalı atıp, peşimi belime doladığım gibi koştu bacım gile. Bacım ağılı süpürürken, bu koca oğlan, dokuz aylık hapisliği bittiğinden, yumuk elleriyle kapıyı çalmaya başlamış. Hemen oradaki gübre yığını düzeltip üzerine bir çul atarak oturttu bacımı. Koca bir leğen sıcak su hazırladım ve dedim ki, ‘bacım uzan şu gübrenin üzerine, sıcak iyidir, çocuğun çabuk gelmesini sağlar, ben bir koşu gidip Periza kadını çağırayım’. Hey gidi, ben Periza’yı çağıracağım -zaten yaşlı mı yaşlıydı- bacım bu yaramaz oğlanı, sıcak gübrenin üzerinde, tek başına, ba-

şındaki yemenisini dişleye dişleye doğurmuş. Kimse sesini soluğunu duymamış. Ne dayanıklı kadındı! Bugünmüş gibi hatırlıyorum. Gidip bağdan tam bir torba dolusu taze asma yaprağı topladım. Onunla koca bir kazan sarma yapıp pişirdim. O zamanlar töre-göre vardı, köyün bütün kadınları çocuk görmeye gelir, halayat (armağan, hediye) getirirlerdi. Bir bakraç yoğurtla, bir tencere yaprak dolmasını kadınlara yedirdim.”

Kızlar birbirlerinin, erkekler benim yüzüme bakıyorlardı. Hiçbir şey anlamamışlardı. Açıklamak zorunda kalmıştım: Asma yaprağı haziran ayının ilk yarısı içinde toplanıp, tuzlanarak salamura yapılırdı. Bugünlerde tuzlanmadan, doğrudan, kavurma, bulgur, yeşil soğandan hazırlanmış iç kullanılarak yaprak sarması yapılıp yenir. Anlayacağınız haziran ayının ilk onbeşinde her gün doğum günüm olabilir.

Bu teyzem bu, anamın yarısı, üstelik doğumunda göbeğimi de o kesmiş. Sonra götürüp bir duvarın deliğine sokmuş ki, büyüyünce köyün biricik ustası Garip Usta gibi ben de duvar ustası olayım diye. Yanına gitmeye göreyim, on yaşından beri ne gördü geçirdiyse, ne işittiyse -elbette ki aşklarını, hovardalıklarını es geçerdiler- anlatır da anlatırdı. Özellikle seferberlik yıllarını, o savaşlı yılları dilinden düşürmezdi. Elbette ki anımsadıkları, kendisini en çok etkileyen olaylardı. Tüm çocukluğu Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve arkasından Kurtuluş Savaşı yıllarına rastlamıştı. Her biri olay be olay belleğine çakılmış çivilerdi sanki. Bütün korkunçluğu, acıları ve üzüntüleriyle, sıkıntı ve çileleriyle çocukluk, ergenlik, yeni yetmelik ve ilk gençlik aşamalarını geçirmişti.

Kendimi bildim bileli böyleydi. Herkese değil bana anlatırdı. Sorular yöneltip eşitirdiğimden mi, yoksa koyunun kaval dinlediği gibi dinlediğimden midir nedir? Birlikte Örtülü semtine tarla sulamaya gidiyorsak, Vançukuru'ndan geçerken bir taş-çağıl yığıntısının önünde dikelip başlardı anlatmaya:

“Ah oğul ahh! Şu gördüğün çağılın boynunda altı yedi kadın çocuk serdik yatakları, ikişer üçer birlikte yattık. Yanımızda erkek diye, benden iki yaş küçük Kocuk Hüseyin vardı. Hiç unutmam, Hemengül Ana'ya imeceye gelmiştik Fidan bacımla. O zaman senin babanla evli değildi. Gazi çok küçüktü. Hasan Kâhagillerden Ferhat'la evliydi. Ama daha elinin kınası olmadan Ferhat eniştemi seferberliğe götürdüler. On yaşında mıydım yoksa oniki mi ne? Üç tane gelin daha vardı; Sarıcağilin Çebüş -Çebüş, gelin değil acuzeydi- ve Gökkızıgilin çifte gelinler, Elif ile Dudu. Dal gibiydi ikisi de, yanakları elma elma yanıyordu. İkisinin de kocalarının künyesi gelmişti. Bu iki elti evlerini terkedip de gitmedilerdi. Bağlıları badaştı, ancaları kancaları birdi. Birlikte yer içer, birlikte yatarlardı. Yüzleri pek gülmezdi, ama öyle çok ağladıklarını da görmedim kocalarının ardından, Fidan bacım gibi. O, yatağa girdi mi burnunu çekmeye başlardı. Çebüş'ün de kocası askerdi, künyesi gelmiş miydi, yoksa gelmemiş miydi hatırlamıyorum. O çok yaman kadındı, eteğine düşkün biriydi. Anan, Fidan bacım bir gece Kocuk Hüseyin'in ağlamasıyla uyanmış. Meğer oncağaz oğlana sulanıyormuş, sıkıp, büküp eziyet ediyormuş. Bacım, gece yarısı kimseye sezdirmeden Çebüş'ü şu kayanın arkasına çekip bir güzel avkalamış; bacımdan itten korkar gibi korkardı. O sabah gelinlere gülüşerek anlatırken duymuştum. Bu tarla-

da bir buğday vardı ki, bacım honcubaşıydı, vurup tozaturdu orakla. Tarlayı çabuk bitirmişlerdi. Hemengül Ana' bir hafta içinde bitiririz demişti başlarken. Ama dört günün bitiminde tarla bitti. Meğer yanlarına bir asker kaçağı sığınmış, onu gündüzleri çulun çuvalın arasında saklamışlar karnını doyurarak, geceleri de tan yeri ağarınca dek buğday biçtirmişler.”

Birlikte çobanlık yaptığımız zamanlar olmuştu teyzemle. Ben bir çift öküz otlatırdım, o ise kirmanı elinde yün eğirerek bir inekle birkaç koyunun peşine takılırdı. Evde durup da “azgın” dediği geliniyle kavgalaşmasını diye. Şöyle derdi: “Ne olacak, oğlum İstanbul’lardan gelmiyor, para kazanıyor ki, bizleri geçindirsin. Çift-çubuk yok, tarla-tum yok. Veli Çavuş herifimin iki parça tarlası vardı, ölünce, görüncem ‘biz malımızı bölmemiştik’ deyip, birini elimizden aldı. Köyün erkekleri İstanbul’da gurbette. Gelinler koçsuz, kocasız kalınca azıyorlar. Hepsi benimki gibi, hemen kaynaklarına saldırıyorlar. Bizim yeniyetmeliğimizde, gençliğimizde erkeklerimiz askerdi. Savaşlı yıllardı, harplı-darplı, dertli, çileli günlerdi. Açlık, kıtlık, rezillik dizboyuydu. Şehirli ağalar, savaş yüzü görmeyenler, körler-topallar, topraklarımızı bir çuval, yarım çuval buğdaya, arpaya veya bir inek, bir kör eşek karşılığında aldılar elimizden. Babam, vatan kurtuldu, cumhuriyet kuruldu yine kıtlık var, yine erkeklerimiz bir lokma ekmek için gurbet illerde.” Böyle der ağlamaya başlardı teyzem. Bu yakınmalarını pek kavrayamazdım. Daha çok, masal gibi anlattığı, savaşlı yıllarda olup bitenler benim ilgimi çekiyordu. Derken, Kemerin Dere’deki bir küçük gölün ya da Çanaklı Pınar’ın başına oturup kuru ekmeklerimizi soğuk suya bandıra bandıra yerken birden boşanırdı:

“Ermeni sürgününde, adamları şu çeşmeden bir avuç su içmeye bırakmıyordu jandarmalar. Allahın bir damla suyunu çok görüyorlardı. Develere, eşeklere, katırlara yüklü eşyalarının peşinde güçlülük yürüyen ağlayıp sızlayan çoluk çocuğa, kadına, erkeğe, jandarmalar yoldan dışarı bir adım attırmıyorlardı. Bir yanda suyun başında bulunan Ermeni barkanasını seyretmiş kadın, çocuk ve yaşlı köylüler, öbür yanda yalvaran, sızlayan, aç, hasta, kadın, çocuk, genç, yaşlı Ermeniler! Emir verilmiş diyorlardı, karşılıksız ne bir tas su, ne bir parça ekmek verilmeyecekmiş. Milla İsmail dedem, ‘Allahın bir tas suyunu bu insanlardan esirgemeye hiçkimsenin hakkı yoktur’ diye jandarmalarla ağız dalaşı yaptı. Hiç unutmam, jandarmalardan biri şöyle karşılık verdiydi: ‘Bu gavur oğlu gavurlara acımak yok ihtiyar! Yarın öğleye doğru Fırat Baba’dan bol bol su içerler. Üç gün daha gecikseydik başımıza kör mih çakarlardı, bir saat önce öyle bağılıyorlardı. Birkaçını süngüleyip bir çukura doldurunca sustular.’

Şu çanakta bir bakraç su doldurdum ve bir tane de kuru bazlama ekmek karşılığında, sırtında çocuğu bağlı bir kadın, başındaki acem şalını çıkarıp bana vermişti.”

Öğle sıcaklığında ben çıplanıp deredeki Çanaklıgöl’e gittiğimde, bana kız, darılırdı. “Girme şu göle, derin yerine gitme sakın” diye bağırır, şöyle derdi: “Ne diye şu kanlı gölün başına gelmeye mecbur ediyorsun beni? Seni böyle çıplak, suyun içinde gördüm mü hep o günü anımsıyorum. Boyu devrilesi davulcu Pışık, alemin soytarisına inme geldi, bir kolu tutmuyor, ama gebermedi daha. Bu gölde senin yaşında bir Ermeni oğlunu boğdu.

Yine böyle çobanlık ediyorduk. Ben sekiz yaşında ya vardım ya yoktum. Tıgılı Hüseyin, ben, bir de Pışık, hayvanlarımızı birbirine katmış otlatıyorduk. Bir yandan da yoldan sürü sürü geçen Ermeni barkanasını seyrediyorduk. Daha sonra bana Tıgılı anlatmıştı; bir Ermeni oğlunu basmış suyun içine. Güzelim, sarışın bir oğlandı. Kafasını sudan çıkardıkça elindeki meşe sopasıyla vurmuş. Meğer oğlanı jandarmaya görünmeden, ekmek vereceğim diye kandırıp barkanadan kaçırmış.”

Yok, hayır, teyzem hemen ölmemeli! Onunla bir kez daha konuşmalıyım. Türkiye’ye döner dönmez ilk işim bu olmalı. Çocukluğumda bana anlattıklarını bir daha yineleterek ve can kulağıyla dinleyerek, tek sözcük kaçırmadan kaydetmeliyim. Onu “gökyüzüne asılı” odasından sırtıma alıp, yere indirmeliyim. Sonra bir ağacın altına oturarak konuşturup, saatlerce saatlerce dinlemeliyim.

Hayır, teyzem ölmemeli. Düşler genellikle tersine yorumlanır. Ömrü uzamıştır teyzemin. Teyzem, anamın yarısı, ölme ha geliyorum!

ALİ DOSTLARI BÜYÜK OCAK TEKKESİNDE CEM TUTMUŞLARDI

1916 yılının ilk ayı. Dışarıda adam boyu kar var. Üstelik lapa lapa yağmaya devam ediyor. Ancak karanlık çökmüş ve beyazlığı kaybolmuştu.

Orta yerindeki tepeleme meşe közü Büyük Ocak tekkesini ısıtmaya yetiyordu. Kara direğin önündeki iki buçuk-üç metre karelik alanda diz boyu yükseklikteki bu kor yığını, ayini cemin 12 hizmet sahibinden biri olan “süpürgeci” Zeynel’in sabahın köründe yakmaya başladığı kucak kucak çalı çırpı, meşe dalları ve bir koca kütük sayesinde oluşmuştu. Kış boyunda, dede geldiğinde yapılan görgü cemi sırasında, yenilen içilen herşey ortak yapıp üretildiği gibi, ısınmak da ortaklaşaydı. Görgüye katılan her evden şelek şelek kuru çalı çırpı, meşe odunu, kuru ardıç ve dut kütükleri getirilip, tekkenin uzun yolağının bitişiğindeki odunluğa yığılmıştı. Görgünün canları, yani ak sakallı Hüseyin Dede’nin talimleri Onarlılar, evlerinde kuru sütleğen otları ve hayvanların önünden artan saman ve ot kökleriyle tutuşturdukları tezek ateşiyle ısınırken, görgü yapılırken Büyük Ocak’ı ısıtmak için güzden ne yapıp edip birkaç yük odun hazırlıyorlardı.

Kiraz ve ardıç ağacından ondan fazla direk üzerine uzatılmış uzun ve kalın kirişlere perçinlenmiş hatılların ortaya doğru küçülüp düzensiz bir kubbe oluşturduğu bir tavanı vardı tekkenin. Üstü toprakla kaplı tavanın orta yerinde hem pencere hem de baca görevi yapan bir havalandırma deliği vardı ve hiç kapanmazdı. 13. yüzyıldan kalma bir yapı olan Büyük Ocak tekkesi, biçimi hiç değiştirilmeden onarıla onarıla bugüne değin korunmuştu. Kışları görgü cemi yapıyor, üçyüzden fazla kişiyi içine alabilen yapı tapınma evi olarak kullanılıyordu. Kutsal sayıldığından diğer mevsimlerde, özellikle cuma günleri ve dinsel bayramlarda ziyaret edilip mumlar yakılıyor, içinde kömbeler, çörekler dağıtılıyor, zaman zaman kurbanlar kesilip etleri bir anda ortaya toplaşan çocuk çocucağı ve büyüklere Büyük Ocak’ın lokması olarak üleştiriliyordu. Ayrıca ağır hastalar, özellikle bir yanına in-

me inmiş ya da kafadan rahatsız olanlar bu tekkedeki “Karadirek”in önüne bir yatak serilip yatırılırdı. Tekkenin loş ve gizemli havası içinde yalnız bırakılır ve tekkenin kurucusu evliyanın düşlerine gireceği ya da ayık ayık ona görünerek iyileştireceğine inanılırdı. İçerisine tortop girip, üç gün üç gece sonra, yürüyerek, koşarak kapısından çıkanlardan söz edilirdi sık sık.

Söylenceye göre bu tekkeyi Şeyh Hasan Oner Dede yaptırmış. Arapkir’in varlıksız bir mahallesinde, yaşlı bir kadın yaşıyor, babadan yetim çocuklarını, bahçesindeki ulu bir kiraz ağacının meyvalarını satarak geçindirmiş. Şeyh, tekkenin duvarlarını tamamlamış ama damını kapatmak için yeteri kadar ağacı yokmuş. Bunu keder ederken Hızır yanına uğramış ve “ya Şeyh Hasan” demiş, “tekkenin adını Büyük Ocak koydum, sonsuza dek yaşayacak, adın unutulmayacak, ancak bir şarta bağlı bu, tekkenin damını ve damı tutacak direkleri bir ulu ağaçtan yapacaksın, ara bul onu” demiş ve gözden kaybolmuş. Şeyh Hasan düşmüş yollara. O zamanlar, Alaaddin (Alaaddin Keykubat 1220–1236) padişahın buyruğuyla Malatya emirinin kendisine vakfeylediği arazinin en doğu ucu Kuyucak’tan en batı ucu Nahum’a kadar ardıç ve meşe ağaçlarından bir orman denizi gibiymiş. Öyle ki, bir uçtan öbür uca saatlerce daldan dala geçilerek gidilebilirmiş, ayak yere değmezmiş. Koca Şeyh, ulu bir ardıçtan bir koca meşeye geçe geçe çıkmış ormanı. Ağaçlar dile gelmiş “aradığımız biz değiliz” demişler, dallarını önüne önüne sererekten. Sonuncusundan inerken bir ses duymuş. Ses Arapkirli yaşlı kadının bahçesindeki ulu mu ulu kiraz ağacını muştulamış. Şeyh Hasan varmış ağacı satın almak istemiş, ama kadın vermezlenmiş. Bunun üzerine Şeyh “madem vermiyorsun, dalları bulutlara ulaşan ulu kiraz, seni dilerse burada kalsın, beni dilerse arkamdan gelsin” deyip köyüne gelmiş. Bir çatırtıdır kopmuş, bir gümbürtüdür patlamış. Yaşlı kadının dışarı çıkınca ne görsün, koca kiraz köküyle köçeğiyle sökölüp Şeyh’in peşinden gitmiş. Kökünün yerinde su dolu koca bir göl durmaktaymış. Kadın, “şimdi ben nasıl yetim yavrularımı besleyip büyüteceğim, tek gelirim, kirazım uçup gitti” diye içini çeke çeke ağlayıp kendini yerden yere atmış. Birden uzaklardan ulu derviş Şeyh Hasan’ın sesi duyulmuş: “Üzülme anagari, çocukların yuvadan uçuncaya dek rızıkları kapının ardında olacak. Göldeki su hiçeksilmeyip dertlere derman olacak.”

Kadın bundan sonra her baktığında kapının ardında bir tabak bulgurla bir aşlık yağ bulur. Göl de hep durur durur. Dertlere dermandır bir tas suyu. Tekkenin yapılması bitinceye dek, çalışanlar direklerden, salma ve kirişlerden, hatıllardan sarkan kirazları yiyerek karınlarını doyurmuşlar. Derler ki, Onar Dede’nin peşinden sürüklenerek gelen ulu kiraz ağacının izleri Bağlarbaşı semtinde bellidir. Güneşin ilk ışıkları çarptığında, kiraz ağacı orada durup dinlenmiş gibi kalıbı çok uzaklardan görünür. O ağaçtan bir tek Karadirek kalmıştır ve kutsal sayılır.

Canlar doluşmuştu Büyük Ocak Cemevi’ne; kadın, erkek, genç, yaşlı, evlerinden getirdikleri minderleri, yastıklarıyla, kendilerine ayrılmış “gedik”lere oturmuşlardı. Çünkü tekkede “Keller Gedigi”, “Karamemetler Gedigi”, “İlikgiller gedigi” gibi aile-kabile adlarıyla yerler ayrılmış, mensupları bu gediklere oturuyorlardı. Yani yakından uzağa tüm akrabalar birarada bulunuyorlardı. Sakallı Hüseyin Dede Karadireğin önüne serilmiş üç kat

döşek üzerindeki postunda oturuyordu. Diz kurmuş, iki yanındaki halıdan koltuk yastıklarına dirseklerini dayamıştı. Çevresinde rehber, dede vekilidüacı kamber, sazıcı zekirler ve diğer hizmet sahipleri yer almışlardı. Orta yerdeki ateşin önünde bulunan boş alanda az sonra görgü ceminin törenleri başlayacaktı.

Kalın taş duvarlardan yapıma basit kare planlı, çok direkli geniş salona benzeyen tekkenin bir köşesinden dışarıya açılan oldukça uzun bir koridor vardı. Bu koridora giren kişi ilk kapıya niyaz ederek içeri dalar ve şeriat, tarikat, marifet ve hakikat yol ilkelerinin simgesi dört kapıyı eşiklerine basmadan saygıyla öperek geniş cem odasına ulaşırdı.

Girişte ilk kapıda “kapıcı” bulunuyordu. Bu hizmetli tekkenin çevresinde dolaşır, kapıyı bekler. Kapıcılar, yabancıları gözleyen, kem gözlerden koruyan, dışarıda olup bitenleri izleyen koruyucularıydı cemin. Kapıcılığı iki yol kardeşi, müsahip can yapar. Analar, bacılar, kendilerini karşılayan kapıcılara lokma olarak, üzüm, pestil, kömbe, çörek vb. verirler, genellikle boş geçmezlerdi.

İkinci kapıda “iznikçi” tekkeye gelen sofuları, bacıları karşılardı. Aynı biçimde yol kardeşiyle, çoğu kez aile bireyleriyle birlikte bu görevi yüklenirdi. İçeri girenlerin ayakkabıları, çizmeleri ve çarıklarından onlar sorumluydu. Kendilerine teslim edilir, çıktıklarında herkes teslim ettikleri kişiden, yani iznikçi ve yardımcılarında alırlardı. İznikçiler onları cinslerine göre ayırır, dizer, saklar ve kendilerince bellik koyarak bir çırpıda bulup sahiplerine verirlerdi. Ne bir karışıklık ve ne de kaybolma söz konusudur. İznikçi ve yardımcıları da kapıcılar gibi ödüllendirilir, unutulmazlar.

Hizmet sahibi canlar tam zamanında gelip dededen dualarını alarak görevlerine başlamışlardı. Tekke dolmuştu, herkes gediğine oturmuş cemin başlamasını bekliyordu. Hafif bir uğultu vardı, sofular, bacılar kendi aralarında sohbet ediyorlardı. Dış kapının artık kapandığı haberini kapıcıdan alan, cemevinin sessizliğini sağlayan hizmetli gözcü Memo, elindeki uzun sopasıyla dedenin önündeki meydana geldi. Önce diz kurup dedenin eteğine niyaz ettikten sonra üç adım geri çekildi. Ayaklarını birleştirip, sağ ayak başparmağını solunun üstüne koydu. Sağ elini göğsüne koyduktan sonra sol eliyle sopasına dayanarak eğildi ve “Dedem, Allah Allah, hizmetimin vakti geldi, duasız hizmet olmaz” dedi. Hüseyin Dede’nin uzun ak sakalı ve bıyıkları arasında kaybolmuş dudakları aralandı ve beklenmeyen bir sesle gözcünün duasını verdi:

“Allah! Allah Allah Allah! Muhammed-Ali, Hünkar Hacı Bektaş Veli katarından, didarından ayırmaya! Hizmetin kabul, yüzün ak ola! Gözcü Karacaahmet yardımcın ola! Hüü! Erenler aşkına hüü!”

Gözcü Memo eğilip Dede’nin elini öptü. Uğultu azalmıştı. Birden güreledi: “Gerçeğe hüü! Sofular, bacılar gerçeğe hüü! Gürültüyü, uğultuyu keselim! Sazlar düzülecek, dualar edilecek edep-erkana gelin!” Konuşanı, sazı sözü dinlemeyip başka şeyle uğraşanı gördüğünde dokunduğu, ufak yolculu kakıştırdığı sopasıyla sofuların bacıların arasına daldı. Ayakta kimse kalmamış, herkes gediğine oturup yerleşmişti. Uğultu kesildi ve gözler meydana döndü. Karadireğin önündeki orta meydan, ateşin bulunduğu alan her gedikten rahatça görülüyordu. Yani ilkel bir amfi biçiminde, duvar dip-

lerinden ortaya doğru hafif meyilliydi. Ayakta sadece gözcü ve su dağıtan hizmet sahibi “saka” vardı. Zaman zaman öksürük sesleri geliyordu.

Dricanlı Hüseyin çöğürünü, Pir Yusuf curayı, Kazım Dede de bağlamasını, Cannene Hüseyin ise kemanını alıp Dede'nin sol yanına küçük bir halka oluşturdular. Sağ tarafında oturan rehber Çavdar Veli'nin işaretleriyle sazlarını akorda başlamışlardı. Delilci-çerağcı baba direklerde asılı kandelere yağlarını koyup tutuşturmuş, duvarlardaki çiralıklarda bulunan mumları, çıra ve meşaleleleri yakmayı tamamlamıştı. En uzak gedikte oturanlar bile birbirlerini görebiliyorlardı. Gözler ve kulaklar dâr meydanında, er meydanındaydı. Çünkü bu sırada Hüseyin Dede'nin beklediği “peyik”, talipleri görgüye çağırın elçi Topal Rıza içeri girmiş ve meydana ulaşan gedikler arasındaki daracık boşluktan geçip Dede'nin önünde kelle kesti ve özünü dâra çekti.

Bu gece “boy verme” töreni yapılacaktı. Cuma akşamıydı, üç tane koç kesilmiş ve “kurbancı-lokmacı” baba sabahın erken saatlerinde hizmet başlamış, her birinde otuz-kırk kilo bulgur haşlanabilen üç büyük bakır kazanda etli aş pişiriyordu. Yağ, bulgur, soğan, kurutulmuş sebze ve baharat gibi aş malzemeleri her evden yeterince toplanmıştı. Görülecek yol kardeşlerinin ortaklaşa aldıkları koçların duaları alınarak kesilip yüzülmüş, doğranıp, ikindileyin etleri kazanlara doldurulmuştu. Neredeyse üç kazan dolusu et pişme kıvamına gelmiş, bulgur çuvalları boşaltılacaktı içine. Bu kutsal aşın beşikteki çocuğun bile kursağına düşmesi, midesine girmesi gerekiyordu. Bu gece törenlerin bitip, sazların sözlerin sona eriminde, belki sabaha doğru kepeçler dolusu aşlar dağıtılacaktı. Bu gece kömbe-niyaz değil, yufkalar arasında etli aş yenilecekti. Bacılar evlerinden pişirip getirdikleri yufkaları görgüye katılan aile bireyi sayısınca ‘lokmacı baba’ya teslim etmişlerdi.

Peyik Topal Rıza, hizmeti gereği üç günden beri kapı kapı dolaşarak Dede'nin lokmasını taliplere dağıtmış ve görgüye çağırısını onlara iletmışti. Lokma, Hüseyin Dede'nin evinden, hanımının, yani Anabacı'nın un ve dut pekmezinden hazırladığı helva idi. Bu, İmam Zeynel Abidin'in lokması kabul edilir ve kutsal sayılırdı. İlk iki toplantıda, yani iki gün boyunca, ikişer üçer, çiftler toplanarak bütün küsülüler barıştırılmış ve birbirini razı ederek yola gitme ve görülme iznine kavuşmuşlardı. Çünkü birbirleriyle barışmayan, toplum içinde yüz kızartıcı bir eylemde bulunmuş biri, görgü cemine asla alınmazdı. Ceme girenler kötülükten arınmış, ‘özü pak, sözü pak’ olmalıdır. Boy verme töreninde dâra çekildiği zaman yine sorgulaması yapılacaktır. Orada asla yalan söylenemez. Bunun içindir ki barışmak istemeyen, konu komşusuna verdiği zararı ödememiş ya da onu razı edememiş yol kardeşleri, (müşahipler) bu törene çağrılmaz. Bu törenden geçip aklanıp paklanmamış olanlar görgü ceminin öteki törenlerine girip hak lokması yiyemezler.

Peyik Topal Rıza, İstanbullu Mikail'le İlik Mehmet çiftine üçüncü ve sonuncu lokmasıyla Dede'nin çağırısını götürmüştü. İlik Mehmet küskündü kardeşliği (müşahibi) Mikail'e. Barışmaya istekli görünmüyordu. Dede'nin huzurunda özü dârdaki Peyik, “Dede'm” diye söze başladı, “İlik Mehmet

gönderdiğiniz üçüncü lokmayı da aldı ve öpüp başına götürdükten sonra diğer ikisinin yanına koydu” dedi.

Dede kızgındı. “Demek yola gelmek istemiyor” diye söylendi. “Onun için ne kendisi yemiş ne de çocuklarının kursağına düşürmüş bizim dualı lokmamızı. İstanbullu yine gelip elimi öptü bu sabah, “yol kardeşim bana küskün, kendisini razı etmek için ne dilerse yapacağım, üç kez evine git-tim, kapıyı açmadı, eşiğine niyaz edip döndüm, tanıklarım var” dedi.”

“İki kez benimle gitti Dede’m” diye onayladı Peyik Rıza. “Son lokma-nızda İlik Mehmet açıldı bana, ‘elini ayağımı öpeyim Dede’mın bağışlasın beni, özürüm var gelemiyorum’ dedi.”

“Peki Peyik baba, de bana, neden konuşmazmış İlik Mehmet? Yol kardeşleri arasında küsü tutmak ne demek? Yolumuz Muhammed-Ali’nin yolu, Bektaş Veli’nin erkanı. Değil yol kardeşine, yedi yabancı düşmana bile küsü tutmamak gerek. Dostluk, sevgi ve barış bizim ilkelerimizin özü. Hem özür dileyici hem de bağışlayıcı olmalıyız. Ne yapmış Mikail ona? Kendisi köyde, Mikail İstanbul’lardaydı yıllar yılı.”

“Hüseyin Dede’m, İlik Mehmet dedi ki, ‘madem ki yolumuza göre yol kardeşliği kan kardeşliğinden de üstündür, Mikail tam onyediy yıldır İstanbul’lardaydı, han-hamam sahibi oldu, Allah daha da versin gözümüz yok ama bir kere olsun yol kardeşi bana kuru bir selam bile göndermedi. O şehirli olmuş. Görmez misiniz konuşması bile değişik, dil kırıyor. Hiç zarar görmedim Mikail’dan, gözünden de gönlünden de uzaktık. Sadece gönlüm kırık, özüm varmıyor konuşmaya. Adam köye geleli bir ay oldu, herkese para dağıtıyor su gibi. Bana bile göndermişti birşeyler, paketini bile açmadan gerisin geri ittim.”

Dede’nin öfkesi giderek artıyordu: “Peki kendisi niçin gitmemiş hoşgel-dine? Bütün köylü akın etmiş.”

“Dedi ki İlik Mehmet, ‘gitmeye giderdim, doğrusu benim görevimdi, bacılığını gönderdim. Ha ben, ha avradım. ‘Bana ihtiyacı olduğundan kardeşliğim beni görmeye geldi demesin’ diye gitmedim.”

Sakallı Hüseyin Dede’nin öfkeden soluklanması bile hızlanmıştı. Tek-kedeki onca candan tek bir fısıltı bile çıkmıyor, meydanı izliyorlardı. Anla-şılıyordu ki Dede bu zengin talibi kaçırmak istemiyordu(!) Hüseyin Dede edep-erkan yol yürütüyordu, kutsal bir hizmet yürütüyor, soluk tüketiyor-du. Bedavaya değildi bu. Babasından kendisine kalmıştı dedelik mirası. İmam Zeynel Abidin soyundan geldikleri söyleniyordu. Görgü boyunca her akşam gönlünden kopan, içinde bir dileği olan, hasretine kavuşmak isteyen talip hakullah veriyordu kendisinden dua alarak. Ama asıl ‘boyverme’den sonra her cuma akşamı yapılan ‘tarık altından geçme’ töreninden sonra, or-tada serili örtüye Dede’nin nefes hakkı olan para atılırdı. Zorlama yoktu, herkes gücüne göre gönlünden koparı verirdi. Ama daha geleli dört gün olduğu halde iki çuval buğday ve üç çuval arpa kazanmıştı dua vererek. Mikail ise daha ilk ziyaretinde elli mecdiye sıkıştırmıştı eline bir dua alarak. Bu büyük paraydı.

Birden atağa geçti Hüseyin Dede ve öfkesini söyleye dökmüştü sanki: “Sofular, canlar! İlik Mehmet’in gönlü kırık olabilir, haklıdır da. Ancak Mikail bu kırık gönlü onarmaya hazır durumda. Böylesine kaburgası kalın

talip olmaz, istemem böyle! Yolumuz demirden leblebi, ateşten gömlektir. Engin olmak, bağışlayıcı olmak gerek, günahlardan veballardan sıyrılmak gerek, ateşten gömleği giymek için! Mikail yüzünü meydana sürmek, özünü dâra çekmek için geldi. Yıllardır uzak kalmış yolundan yordamından. Aklanmak, paklanmak ister. Bu meydanda nice kelleler kesilir, yalan dolan olmaz bu meydanda! Dâra çekilip sorgulanacak! İlik Mehmet bu son çağrımızı da reddedip gelmezse -ama inanıyorum Şahı Merdan Ali onun kalbine ateşi düşürdü, rehin bıraktı şimdi, gelecektir- aranızdan bir müsahip vekili seçip göreceğim Mikail'i, yola sokacağım onu!"

"Canlarım, taliplerim, sofular, bacılar! İlik Mehmet üzdü, kırdı bizi, kırdı gönlümüzü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!" Bu son çığırışla kükredi sakallı Hüseyin Dede. Fırladı postundan, ayağa kalktı, elleri havada. Celallendi Dede. Herkes ayağa kalkmıştı, tıs yoktu. Ama bacılar arasında ağlamalar, burun çekmeler başlamıştı. Görebilenlerin şaşkın bakışları arasında Dede, "ya Ali, yetiş ya Ali" kükreyişiyle bileklerine kadar ellerini soktu korun içine, karıştırdı, savurdu ve çekti. Zekirler sazlarını bırakmış, rehber ile kamber hep birlikte ayağa kalkmışlar ve ellerine sarılarak onu sakinleştirmişlerdi. Yerine oturtular. Ağlama sızlama uğultusu bir süre devam etti. Peyik ise aksayan bacağının acısına rağmen dârda yerinden kıpırdamamış, ayağı ayağının üzerinde bekliyordu. Bir yandan ayağından çektiği ızdırıp ve bir yandan yakından tanık olduğu Dede'nin kerameti yüzünden gözlerinden pıldır pıldır yaş akıtıyordu.

Gözcübaba, "sofular, bacılar, yerlerimize oturalım, işelim (dinleyelim), gerçeğe hüü!" diye bağırды. Hüseyin Dede sakalını sıvazlayıp "ya Aliii, ya Şahı Merdan" çekti. Ve dârdaki peyik Topal Rıza'yı anımsayarak duasını verip indirdi. Gülerek ona, "yorduk seni kara talip; celallendik, başkalarının günahını sana çektirdik, kusura kalma" diyerek gönlünü aldı. Tam o anda karşısında Mikail'le İlik Mehmet'i gördü. Uzun yolakdan (koridordan) tekenin cem odasına açılan kapıdan girmiş, gediklerindeki canların kalkarak veya yerinden yekiniş sıkışarak açtıkları geçitte ilerliyorlardı. Bu Hüseyin Dede'nin ikinci kerameti idi. Canlar birbirinin kulaklarına eğilip "Hüseyin Dede'nin nefesi çekip getirdi ikisini de, iyi ki beddua etmedi, ceddine kurban olduğum Dede" diye fısıldaşıyorlardı. Gerçekten de birkaç dakika içinde olup bitenleri onlara haber verip de gelmiş olmaları sağlanamazdı.

Bütün gözler İlik Mehmet'ten çok Mikail'deydi. Ellisine yaklaşmış İstanbullu Mikail de çevresinde kendisini merakla süzenlere değişik cinsten bir merakla, küçümseyici bakışlarla göz gezdiriyordu. Giyimi kuşamı herkesten farklıydı. Başkent'in meşrutiyet modasını köye getirmişti. Başındaki siyah püsküllü kırmızı fesini yana eğmiş, sırtındaki siyah redingotunun etekleri, uzun konçlu pırıl pırıl deri çizmelerinin üzerine dökülmüştü. Geniş gri kışlık külot pantolonunun kemerini örtmüş, parlak kırmızı kadifeden yeleğinin cebindeki saatinin gümüş kösteği sallanmaktaydı. Adam sanki Şehzadebaşı'ndaki Direklerarası tiyatrolarında Kantocu Jale'yi izlemeye gelmiş İstanbul kaleme fensisi gibi giyinmişti.

Gerçekten de Mikail, içinden bu cemevini Direklerarası'na benzetiyordu. Ancak oyuncular ve seyirciler hem görünüş hem de amaçları bakımından çok farklıydılar. Tiyatroyu aydınlatan renkli havagazı lambalarına kar-

şılık burada sadece iki gaz lambası vardı. Ancak duvarlarda, direklerde yağ kandilleri, mumlar, is ve kokularını saça saça yıldız yıldız parlıyordu.

Oysa yanıyordu Mikail, burada seyirci yoktu, herkes sırası geldikçe sahneye çıkan oyuncuydu. Bir tapınmaydı, bir kutsal oyundu; kuralları canla ve kanla belirlenmiş ve yeraltına itilmiş. Düşündü de Mikail İstanbul'da ilk kez tiyatroya gittiğinde, orayı da bu cemevine benzetmişti. Ne temsil den ve ne de alafrağa şarkılardan hiçbir şey anlamamış, bitişe kadar dualar gülbenkler çekecek ak sakallı bir dede ve sazlar çalacak zekirleri boşuna beklemişti. O zamanlar inançlıydı. İstanbul'a yerleşmeden önce kardeşliği Mehmet'le her kış görülür, sorulur, tarıktan geçirdi. Hatta Direklerarası'na ilk gidişlerinde sahne değişimlerinde ışıklar kesilip ortalık karanlığa bürününce, "derler ki, 'Aleviler geceleri erkek kadın biraraya toplanıp mumları söndürüyorlar ve sonra birbirlerine giriyorlar', oysa cem sonuna dek ışıkların söndüğünü görmedim, üstelik ışıkları daima uyanık tutan hizmet sahibi 'delilci baba' vardır, işte ışıkları söndüren, kadın oynatan, birbirlerine laf atanlar, el atanlar Sünnilerin kendisi" diye mırıldanırdı kendi kendine.

Oysa şimdi öylesine yabancılaşmıştı ki çıktığı, yetiştiği çevreye, köyüne veeski inançlarına. "Şunlara bak, kadın erkek, delikanlı, geç kız hepsi karmakarışık oturuyorlardı, kucak kucağa sanki. Sünniler kuşkulandırmakta haklılar" diye içinden geçirebiliyordu. Oysa düşünmüyordu ki, o kucak kucağa yakın gördükleri gediklerinde oturmakta olan en yakın kan akrabaları.

Tut ki inançlarının insancıl ilkeleri, kan bağından da öte olan yol kardeşliği tüm diğer düşüncelerden uzaklaştırmıştır onları. Bozulmuşluk ve o kötü bakış ve düşüncelerle kendisi sarmaş dolaştı. "Acaba gerçekten mum söndürecekler mi" diye için için sorabiliyordu. "Aslında hiç de fena olmaz, şu iki sıra gerideki başörtüsü omuzuna kaymış gelin ne kadar da güzel, nasıl bana yiyecekmiş gibi bakıyor" diye düşünüyordu.

Mikail eski günlerini anımsayarak Dede'ye bir ağız görülmek istediğini belirtince, ısrarlı bir çağrı yağmuruna tutulmuştu onun tarafından. Bu çağrıyı bir oyun gibi kabullenip Direklerarası'na, Samatya ya da Pera'daki eğlence yerlerine gidiyormuş davranışı içerisinde hareket etmişti Mikail. Kaytan bıyıkları gururdan titriyordu adamın. Kafasını dikleştirip, alnını öylesine yukarı kaldırmıştı ki, kendisinden uzun boylu ve iriyarı olan ama utancından iki büklüm yürüyen İlik Mehmet'in boyuna ulaşmıştı neredeyse. Meydana geldiğinde ne bir ürperti, ne de bir dinsel korku hissetmişti diğerleri gibi. Gurur ise oradaki herkesin kendisini imrenerek, hayranlıkla seyrettiği düşüncesinden geliyordu. Kafasındaki hesaplar başkaydı, kendisine yaklaşmaya cesaret edemeyen, uzaktan seyreden insanlara yakın olmak isteğiyle tekke deydi. Çanakkale'yi zorlayan İngilizlerin yakında İstanbul'a gireceklerine inanıyordu. Kentte güven kalmamıştı. Onun için buradaydı. Madem ki bu köyde, bu çevrede yaşamak zorundaydı bundan böyle, öyleyse köylülere yanaşmanın kesin yollarını bulmalıydı. Bu yolun onların inançlarını paylaşmaktan, yani tekmeden geçeceğini biliyordu. Bu yüzden kardeşliği İlik Mehmet'in evine üç kez gidip onun gönlünü kazanmak istemişti. Ve sonunda buradaydı.

İlik Mehmet, Dede'nin son çağrısını aldıktan sonra bir korkuya kapılmış, intizar etmesinden çekinerek Mikail'in kapısını çalınca, Mikail onu

candan ciğerden gelen bir yol kardeşliği duygusu gösterisiyle karşılayarak utandırmıştı bile.

Meydana ulaştıklarında İlik Mehmet ağlayarak kelle kesip elini eteğini öptü Dede'nin. Gözyaşlarıyla ellerini ıslatırken bağışlamasını diledi. "Biz bağışladık Allah da bağışlasın" diye mırıldanan Dede, yerinden yekinererek, önce ne yapacağını şaşırmış, ama arkasından İlik Mehmet'i taklide kalkan Mikail'e engel oldu. "Boyverme sırasında kelle kesersin, İstanbullu talip otur şöyle yakınma" deyip elinden çekip oturtunca, hafif yollu hoşnutsuz uğultular geldi. Gözcübaba, "gerçeğe hüü, canlar, sofular, bacılar, sazlar başlayacak, susalım, hak kelamına kulak asalım" diye bağırdı.

Dede'nin az önceki iki keramet gösterisiyle etkilenmiş ve hâlâ gözlerinden hafif yaşlar gelmekte olan rehber Çavdar Veli, Dede'nin Mikail'e karşı, pek de hoş kaçmayan davranışının farkına bile varmamıştı. Ama Kamber Milla İsmail'in gözünden kaçmamış, "kör nefis, kör nefis" diye söylenerek, ermişlik durumuyla arada böyle bir nükseden böyle nefisine çekmeyi, "erenler çelişkisi" olarak nitelemişti içinden.

Rehberin işaretiyle sazlar başladı. Dede, "zekirler, önce bir Nesimi havası geçelim" dedi. Oniki telli çöğür saz, altı telli bağlama ve üç telli küçük cura saz, kemanın lâ sesine göre ayarlanıp, çalgıların akordu önceden yapılmıştı. Cannene Hüseyin kemanın yayını lâ sesi üzerinde gezdirerek, sazların seslerinin birbirini tutup tutmadığı kontrol edildi. Curanın teli azıcık gevşemişti. Pir Yusuf kulağını büküp sazının telini aynı tizliğe yükseltti. Sazların dördünün de birbirine ayarlı olduğu saptandıktan sonra kiraz kabuğundan tezene tellerin üzerinde, düzenli parmak hareketleriyle birlikte gezinmeye başladı. Sazların sapını tutan diğer elin parmakları perdelerde titrerken, aşağı yukarı inip çıkarken, kemanın at kılından yayı telleri sızlatmaya çoktan başlamıştı. Yürekleri dağlayan ve yükselip alçalarak yayılan nağmeler cemevinde yankılanırken Dede Nesimi havasından bir deyişe başladı:

Düvaz-imam okununca kulak verip dinlemeli
İki gönül bir oldu mu kılavuzu neylemeli
İki gönül bir oturur, hazırun niyaz getirir
Rehber erkanı yürütür, ona niyaz eylemeli.

Dede'nin nefes söyleyen gür sesi yükselince zekirler onu izlemeye başladılar. Tekkedeki bütün canlar can kulağıyla dinliyorlardı. Gözler ortadaki meydana dönmüş ve tek kulak kesilmişlerdi sanki. Bu arada Hayta gilin gedikten Kaya Bekir ve onüç yaşlarındaki oğlu Meyyit'in sessizce kalkarak yolağa çıktıklarının kimse farkına bile varmadı gözcüden başka. Onun kulağına da hava almak için dışarı çıkması gerektiğini söyledi. İznikçinin eşi Meyyit'in çarıklarını bulup getirdi ve giymesine yardım etti. Kaya Bekir'in ise tek asker postasını bulmak zor değildi. Onca çizmelerin arasında tek başına duruyordu. Gözleri kapalı bile bulabilirdi iznikçiler. Kaya Bekir iznikçinin yardımıyla yamalı postasını tek ayağına geçirip, ipini dışarıda bağlamak üzere yarı sopasına, yarı oğlunun omuzuna dayanarak çıktılar. İlk giriş kapısının sağındaki seki üzerine konulmuş tuz taşına oturdular. Lapa lapa kar yağıyordu. Ama onlar sundurmanın altındaydılar. Karanlıkta alışıktır.

parmaklarıyla bir sigara dolayıp, çaldı çakmak taşına çelik parçasını, kavı tutuşturdu ve sigarasını yaktı. Kapıcı Kıcık Memet sokağın öbür ucunda çevreyi gözetlerken Kaya Bekir'in sigara ateşinin farkına varınca hızla geri döndü. Elindeki kocaman sopasını saldırı durumunda tutarak yaklaştı ve "kimsin?" diye bağırdı. "Tanıt kendini, yoksa dağıtırım sopayla kafanı gözünü."

"Benim ben, Kaya Bekir, yabancı değil, Selamlı'nın yezidi sayıp da bana dayak atmaya kalkma. Zaten bir sıkımlık canımız kaldı. Senin elinde çıkmasın" diye karşılık verdi Kaya Bekir. Arkasından "Kıcık, gel adamım benim, bir sigara dola" diye de ekledi.

Kıcık Mehmet sağ ayağını çeke çeke yaklaştı, "niye bu karda dışarı çıktın?" dedi; "bereket bu kadar yağışa rağmen üşütüyor hava. Üstelik çıplak tuztaşının üzerinde oturmuşsun. Yaralı bacağına üşütürsün. Ben iyice terledim içinde, al şu çoban keçesini altına." Meyyit ayaklanarak, "ben su dökmeye gidiyorum" deyip uzaklaştı. Kıcık Mehmet sırtındaki çoban kepeneğinin önce karını silkeledi, sonra Kaya Bekir'i az yekindirip, tuztaşının üzerine onu serdi, üzerine oturdular.

"Sağol Kıcık" dedi "Kaya Bekir, iyi yaptın. Zaten fazla oturmuyacağım, ama soğuk bacağıma dokunur dediğin gibi, zaman zaman azıyor. Al sana boru gibi sigara sardım bu arada. Senin ayağın da soğuklarda azıyor mu?"

Kıcık Kaya, Bekir'in uzattığı sigarayı alıp yaktıktan sonra, "yok" dedi, "benimki anadan doğma. Sağ ayağımın bilek kemiği dışarıya doğru çıkık olduğundan, yürürken güçlük çekiyorum, fazla hızlı koşamıyorum o kadar."

Bekir sigarasından derince bir nefes çekip konuştu: "Ben şimdi senden kötü oldum. Çanakkale'de tabur kumandanının az ilerisindeydim. Adı Zunk bayırı mı Cunk bayırı mı neydi. İngiliz gavurunun şarapneli götürdü bacağıma."

Kıcık Mehmet kahramanlık taslamadan gerçek duygularını dile getirdi: "Vallaha ben memnunum topallığımdan. İki yıl önce İsbence, Kopulu Hüseyin ve Vakarlı Mehmet'in künyeleri çıkıp askere çağrıldığında benimki de çıkmıştı, beni şubeden kovdular, bir işe yaramazmışım diye."

Kaya Bekir onu kınamadı, onayladı. "Yaşıyorsun, davetsiz ölüm kapından uzak adamım. Tanrıya şükret, anan seni total doğurmuş. Bak benim sağ bacağı gitti, ama ben de yaşadığıma şükrediyorum. Çevremdekiler yaşamını kaybetti. Arkadaşlarımın vücutlarının parça parça havalarda uçtuğunu gördüm. Kopmuş bir baş üstüme düştüğünde kendimi kaybettim. Komutanım Sarı Kemal'in bile yere düştüğünü gördüm. Sonra hastanede öğrendim ki ölmemiş, öldürmeyen Allah öldürmez. Göğüs cebinde bir küçük Kuran mı varmış, bir gümüş saat mi varmış o kurtarmış dedilerdi."

Kıcık üsteledi: "Vallahi aslında ölüm gelince nerede olsa bulur insanı."

"Öyle deme Kıcık, adamım savaşı yıllar ölüm yıllarıdır. Ölüm davetsiz konuktur, gelip oturmuştur ocak başına, ecelle kaderle ilişkisi yoktur. Şu anda hangi cephede olduklarını bile bilmediğimiz yaşlılarla sen aynı şansını paylaşmıyorsun ölüm karşısında. İkimizin de total ve kesik bacaklarımız yüzünden onlardan daha uzun yaşama şansımız var. Geçen yıl mart ayının başlarında, İstanbul'da çalışıp geçimlerini sağlayan altmış Onarlı genç, orta

yaşlı, alınıp Çanakkale'ye götürüldük. Bir ben ölmeden geri geldim. Hepsi savaşta canlarını verdiler. Görüyorsun köyde yirmibeşinde genç olarak sadece sen varsın. Diğer erkeklerin büyük çoğunluğu kırkın üzerinde, bir kısmı da onbeşin altında çocuk.”

Ama Kıcık bunları dinlerken başka hayallere dalmış, sigarasını dumanlıyordu. Bir yandan da ikide bir “aahh, ah!” çekiyordu.

Kaya Bekir onun bu davranışına hafif yollu gülerек sözü değiştirdi. “Senin derdini biliyorum Kıcık, biliyorum. Onbeş yaşından beri Alagözlü'ye yangınsın sen. Ama o Vakarlı Mehmet'i aldı, ona vardı. Alın yazısı bu oğlum. Seven seven ile olsa gerektir demiş atalar.”

Kıcık dişlerinin arasından tıslayarak konuştu: “Alagözlü, topallığımdan dolayı beni almadı. Ama göreceksin total ayağıma kapanacak bir gün.”

“Sakin ha! Önce ben karşına çıkarım. Ama Allah sana bir kolaylık kapısı açarsa o başka. Savaşlı yıllar bu. Haydi sen şimdi görevinin başına; kafandan da bu kötü düşünceleri at. Görülüp sorulacaksın, günaha girme. Sahi senin de yol kardeşin yok benim gibi. Kabul edersen birlikte görülelim. Ben musahibim Mavuş Hasan'ı Çanakkale'de kaybettim, seninki Hasan-kale dağlarında kaldı.”

“Vallaha iyi olurdu. Keşke daha önce söyleseydin. Bacılığımın büyük kardeşine söz verdim. Onunla boy verip tarığa düşeceğiz. Ama istersen küçük kardeşinle görül sen de. Ona uygun bir eş arıyorduk görülüp sorulması, yola gitmesi için. İki de çok mazlum delikanlılar, kapıcılık hizmetinde bana yardım ediyor, Büyük Ocak'ın çevresinden kuş sektirmiyorlar vallah.”

Kaya Bekir, “kısmetse onunla görülürüz, bacılığına selamımı söyle” dedi.

Kapıcı ayağa kalkmıştı: “Haydi Bekir ağam, sen de içeri gir, meydan ateşi cemevini hamam gibi yaptı. Ben de görevimin başına döneyim. Eğer birisi görüp de Dede'ye bildirirse, beni dâra çekerek cezalandırır.”

Kaya Bekir yerinden yekinerек Kıcık Mehmet'in keçesini kaldırmasına yardımcı oldu. Birbirlerinin yüzlerini bile doğru dürüst göremiyorlardı, Meyyit de gelmiş arkalarına dikelmişti. Hamam benzetmesi Kaya Bekir'in kafasını döndürmüştü. Aslında kimseye hissettirmek istemiyordu. Ama yine de duramadı: “Doğru, içerisi Mikail'in hamamı gibi yanıyor. Kardeşim o herife de köyde bir saygı, bir hayranlık var ki deme gitsin. Dede bile neredeyse önünde kalkıyordu. Herif herkese tepeden, iğrenerek bakıyor. Adamı gördüğüm zaman cinlerim başıma üşüşüyor” diye söylendi iri iri.

Kapıcı pek kavrayamadı ya Kaya Bekir'in onu sevmezliğini, herkesin Mikail hakkında bildiklerini yineledi: “Adam çok kalınlaşmış, zenginleşmiş İstanbul'da. Geleli bir ayı geçti herkese para dağıtıyor, avuç avuç mecdiye dağıttı şehit ailelerine. Diyorlar ki, iki bakır güğüm dolusu altını varmış adamın. Yazın Arapkir'de bakkaliye dükkanı açacakmış.”

Kaya Bekir kafasını iki yana sallayıp “cık cık!” ederek konuştu: “Doğru, adam, son zamanlarda birden, İstanbul'dan ayrılırken giderayak zenginleşti. Nasıl kimsenin bir bildiği yok? Niçin özellikle Çanakkale şehitlerinin ailelerinin önlerine, ite atar gibi mecdiyeler serpti öyle? Nedendir ha? Haydi haydi hizmetinin başına. Bacılığına da anımsatmayı unutma. Eğer

kabul ederse küçük kardeşiyle tarığa düşmeye hazırım. İnşallah genç tosun benim gibi koca öküzün yanında samıyı kırmaz.”

Kapıcı yürüyüp gitti. Meyyit Ali babasının yanına ilişmişti, “kapıcı teknenin köşesini döndü” dedi.

“He ya” dedi, “babası, hizmetinin başına gitti.” Kaya Bekir sigarasından her nefes çekişinde ucu parlıyor ve Meyyit’in ince uzun ve zayıf yüzü hafif ışılıp kayboluyordu. Merakla sordu: “Demek baba İstanbullu Mikail’in iki güğüm altını varmış. O altınları sizlerden mi çaldı?”

“Yok oğlum yok, yanlış anladın, hem yavaş konuş, kimseye de birşey söyleme sana dediklerimden. Altınım olsaydı hiç çaldırır mıydım? Sana getirdim. Demek istediğim Mikail’in altınlarında, tüm zenginliğinde Çanak-kale’de ölen ve kaybolanların geride bıraktıkları yetimlerinin ve senin hakkınız var. Neden onlara para veriyor? Çünkü içi rahat etmiyor. Vicdan azabı çekiyor boynu bükükleri görünce.”

“Doğru baba, bana da kaç defa vermişti sen gelmeden önce yolda yolda gördüğünde.”

“Köylü sanıyor ki, hamamcı Mikail -İstanbul’da böyle çağrılıyordu burada İstanbullu oldu- iyilik meleği. Babasının hayrı için para veriyor, mecdiye dağıtıyor. Vicdan azabı çekiyor vicdan. Gözlerinin önünden gitmiyor. Alipaşa hamamının önünde sıraya girmiş altmış-yetmiş genç adam. Düşle-rinde her gün biri basıp boğuyor onu, iyi biliyorum. Yetimlerine üç-beş mecdiye verdikçe içi rahat ediyor. Aslında tek canlı tanık olan beni, elinden gelse bir kaşık suda boğmaktan çekinmez.”

“Bunun için adamın yüzünü bile görmek istemiyorsun. Ama o senin peşini bırakmıyor. Sen geldiğinden beri hemen her gün halini hatırını sormaya geliyor, ihtiyacını soruyor. Ben hayatımda böyle kış ortasında meyva yüzü, hele portakal hiç görmemiştim. Zeytini tanı mıyordum. Bal ne arardı bizim evde? Mikail kasabadan, kentten ne getirtse bize de tattırıyor. Neden bir türlü aranızda geçenleri, İstanbul’da olup bitenleri ayrıntılarıyla anlatmıyorsun baba, anlamıyorum seni.”

Büyümüşte küçülmüş derler böyle çocuklara köyde. Büyük adamlar gibi konuşuyordu Meyyit. Kaya Bekir: “Haklısın oğul” dedi, “başkalarına anlatsam ne anlar ne de inanırlar, ama sen benim bir parçamsın ve benden bile iyi düşünüyorsun bu yaşta. Yorgunum, evde yatıp uzanmak istiyorum, götür beni. Ne yapmak istediğine kendin karar verirsin oğlum. Ben evde yatarken sen de tekkeye gelip ananla kardeşlerini getirirsin.”

Meyyit: “Dur, otur biraz” dedi, “sen demin kapıcıyla konuşurken yolakta bir yere sakladığım çırayla feneri almıştım, onu içeride yakıp geleyim. Yoksa karanlıkta düşeriz, göz gözü görmüyor. Üstelik yerde buz var, üstüne de kar yağıyor, kayar bir yerimizi kırarız.”

Meyyit, hemen ayrılıp az önce çıktıkları kapıdan içeri girdi. Kıcık Mehmet de girmiş, önlerine bir mangal ateş almış, bir yardımcısıyla oturuyorlardı. Ses çıkarmadan dört kapılı uzun yolağın öbür ucundan çıkıp, derinden derine yayılan sazların dokunaklı nağmelerini dinliyorlardı. Çabucak, iç yağ dolu teneke kutudan çıranın fitilini oradaki mumlardan biriyle tutuşturdu. Sonra üç yüzeyi camlı pirizma biçimindeki fenerin içine yerleştirip ivediyle dışarı çıktı. Babasına omuz verdi, yürüdüler. Kaya Bekir’in

sağ elinde bir baston vardı. Sol koluyla oğlunun ince omuzlarına hafif bastırıp bastonuna ağırlığını vererek zıplaya zıplaya sağlam bacağını ileri atabiliyordu. Evleri, kar yığılı ve kardan kesilmiş basamaklardan inilip çıkılarak geçilmesi gereken sokağın öbür ucundaydı. Bu elli-altmış adımlık uzaklığı yarım saatte zor geçip eve vardılar. Kaya Bekir oğlunun omuzuna kolunu koyup attığı ilk adımda başlamıştı anlatmaya:

İSTANBUL'DAN ÇANAKKALE'YE GİDEN YOL MİKAİL'İN ALİPAŞA'DAKİ HAMAMINDAN GEÇİYORDU

Mart ayının başlarıydı. Ilık bir bahar sabahı başlamak üzereydi. Aksaray Etmeydanı'nda bulunan Arpacı Hanı'ndaki gurbetçiler henüz daha uykularından uyanmamışlardı. Kaytan bıyıklı zabıt efendi, tabancası elinde, süngü takmış, tam donanımlı iki manga neferi hanın çevresine yerleştirdi. Bir gün önce çevre sakinlerinden ve saray evkaf kaleminden emekli bilmem kim, Şehzadebaşı karakoluna gidip divan edebiyatı ağzıyla usturuplu şiirler döktürmüş ve şöyle demişti: “Düşman Çanakkale boğazını zorluyor, girdi girecek Marmara'ya. Payitaht tehlikeye düşmüş. Bizim mahalledeki Arpacı Hanı'nda ise yüze yakın irikiyım Anadolu ayları yatmış keyfine bakıyor. İşte etten kale size, sürün düşmanın üstüne.”

İşte bu ihbar üzerine han sabahın erken saatlerinde sarılmış, işe çıkmadan el konulmuştu gariplere. Kaya Bekir'in de içinde olduğu tam yetmiş kişi vardı Arpacı Hanı'nda Onarlı olarak. Her odada en az beş kişi olmak kaydıyla zemin katla birinci katı onlar tutmuştu. Üçüncü katta da Arapkir ve Keban çevresinden gelen gurbetçiler bulunuyordu ama yirmiyi aşmıyordu, çoğu gelmemişti henüz. Onarlılar, köydeki topraklarının yetersiz ve verimsiz olması nedeniyle İstanbul'a çalışmaya geliyorlardı. Yaklaşık bir ay yollarda geçiyordu. Hafta ya da on gün süren tren yolculuğuna paraları olmadığından, uzun yolculuk yapıları. Ama dönüşlerde, son üç-dört hafta tren parası için çalışıp, karavagon yolculuğunu tercih ederlerdi. Köyden çantasını sırtlayan gurbetçi, Arapkir, Eğin ve Bağıştaş üzerinden kervana karışarak yaya ya da ceplerinde yeteri kadar mecidiye varsa ortaklaşa bir katır kiralayıp binbir güçlük içerisinde Trabzon'a ulaşırlardı. Oraya kadar varamayıp hastalanarak geri dönenler, ölenler bile olurdu sık sık. Bir haftadan fazla süren vapur yolculuğunda içleri dışlarına çıkarak, Karadeniz'in dalgalarıyla boğuşa boğuşa İstanbul'da buluşurlardı.

İstanbul'dakiler köylülerini köprüye yanaşan Karadeniz vapurunda karşılayıp yorgun argın ve bitlenmiş durumda onları Arpacı Hanı'na getiriyorlardı. Köyden haber getirmişlerdir. Analarından, karıları ve çocuklarından mektup, içerisinde pestil, kuru üzüm ve leblebi bulunan çıkınlar da vardır irili ufaklı.

Bir hafta on gün, birbirine yakın akrabalar veya içten arkadaşlar, yol kardeşleri aynı yatakta yatarlar. Sonra bit pazarından yatak yorgan bulunur ucuz yollu, bir eski karyola ya da ranzaya yerleştirilirdi.

Çoğunlukla gezginci satıcılık yaparlardı. Sırtlarındaki küfelerde mevsimine göre meyva-sebze ya da heybelerde bohçalarda çorap, eldiven, yün başlık satarlardı. Sabahları gün doğmadan, çoğu kez kahvaltı bile etmeden, toplu halde, heybeleri, küfeleri sırtlarında hanın kanatlı kapısından çıkar kente yayılırlardı. Pek öyle gürültücü patırtıcı olmamalarına rağmen, palabıyıkları, giyinişleri ve görünüşlerini pek estetik bulmadıkları için mahalledeki yerli aileler onları sevmeyizler ve ikide bir çeşitli sudan nedenlerle şikayet ederlerdi.

Kazandıkları paraları saklamaları için küçükler büyüklere emanet ederlerdi. Sevgi ve saygı vardı aralarında. Yaramazlık yapanlar, kendilerini kent yaşamına kaptıranlar, evine ailesine para göndermeyenler büyükler tarafından cezalandırılır, çoğu kez yakalanıp, aralarında para toplayarak tren bileti alınıp köyüne gönderilirdi. Sılaya dönenler, cepler, kuşaklar dolusu mektup ve para taşırlardı. Birbirlerinin postacısıydılar. Emanet paralar genellikle çaputlara sarılıp, ceketlerin abaların veya şalvarların, kuşakların astarlarına dikilirdi kaybolmaması için. Yataklar, karyolalar kalanlara ödünç olarak verilir, geldiklerinde yüzleri, örtüleri değiştirilmiş, onarılmış olarak teslim alınırdu.

Bu son şikayetle Vahdettin'in zabıt ve neferleri hanı sardığında yetmiş kişinin onu çocuk ve yaşlı, altmışı ise yirmi ile kırk yaş arasındaki gençlerden oluşuyordu.

Onarlılar arasında ak sakallı ve yedi yıldan beri İstanbul'da yaşadığı halde köylülerini terketmeyip onlara büyüklük yapan bir Milla İsmail bulunduğu gibi, II. Meşrutiyet'in ilanından yıllar önce gelip İstanbul'a yerleşmiş, Ali Paşa hamamını satın alıp işletmekte olan kırk yaşlarını aşmış, handaki köylülerinin yanına hiç uğramayan Mikail gibi Onarlı da vardı. Gelip gitmiyordu, ama köylüler sık sık ona uğruyor, borç para alıyor, yanında çalışıyor, çok kere karşılıksız işlerini görüyorlardı. Kısacası İstabululaşmış bu zengin köylülerine saygıda kusur etmiyorlardı.

Milla İsmail hocaydı, iyi bir müezzindi. Müftü ve İstanbul din bilginleri karşısında sınavdan geçip Fatih camisinde müezzinlik ediyordu. Ama Alevi olduğunu kimse bilmiyordu. Hiç arkasında namaz kırlarlar mıydı bilseleler? Sesi öylesine gür, yanık, etkiliymiş ki -anlatıldığına göre- o Fatih camisi minaresinden ezan okuduğunda, taa Cerrahpaşa, Alipaşa'da oturan günü gelmiş gebe kadınlar rahatça çocuklarını doğururlarmış. Onun köyü terketmesi ise oldukça ilginçti. Gelini ile oğlu Ahmet'in kendi huzurunda dilazarı etmeleri, yani tartışmalarını büyük bir saygısızlık olarak kabul etmiş, gelinin geleneklere aykırı olarak kaynatasının yanında konuşmasına içerleyip yemin billahla köyden çıkmış.

Milla İsmail sık sık Süleymaniye, Beyazıt kütüphanelerine gidip geldiği gibi, vakit namazlarından artakalan zamanlarda o yaşında küfeyle portakal, elma, kavun satarak geçinirdi.

Arpacı Hanı'nda hareket başladığı, yani Onarlılar yataklarından kalkarak işe çıkmaya hazırlandıklarında çevre çoktan sarılmıştı. Zabıt efendi tabancasını çekmiş ve kapının ağır demir tokmağını vuruyordu. Gürültüyle açılan kapıdan üç neferle birlikte içeri daldı ve herkesin giyinip bahçeye çıkmasını emretti. Orada yirmisinden kırkına kadar olanları ayırdı, öbürle-

rini saldı. Arkasından padişah adına din adına bir nutuk çekti. Bunların altmışı Onarlıydı, onbeşi ise yakın hemşerileriydi. Zabit, iki yazıcı nefere tümünün adlarını ve doğum yıllarını kaydetmeleri emrini verdi. Onlar da nüfus kağıtlarını topladılar. Zabit efendi ikinci nutkunda “padişahımız efendimizin emirleri mucibinde” künyelerinin çıktığını ve askere, Çanakkale’ye sevkedileceklerini bildirdi. Tek itiraz çıkmadı. Zaten ilk konuşmasında hanın sarıldığı ve kaçmaya girişenlerin vurulacağını belirtmişti. Ancak içlerinden Mavuş Hasan (Kaya Bekir’in musahibi), cesaret edip, “müsaade ederseniz yatağımızı, yorganımızı, eşyalarımızı, Alipaşa’da bir hemşerimiz var Hamamcı Mikail, ona teslim edelim” diyebildi. Zabit ricayı kabul etti. Yarım saat içinde altmış kişi eşyalarını, yatak, yorgan ve giysilerini denk yaparak Arpacı Hanı’nın önünde sıraya girdiler. İki manga askerin eşliğinde Alipaşa mahallesine doğru, denkleli sırtlarında, yola çıktılar. Sokak sakinleri uyanmış, pencerelere balkonlara üşüşmüştü. Çoğunun yüzünden sevinçleri okunuyordu. Balkonların birinden sarkarak zabite doğru el sallayıp, selamlaşan ihbarcı katip eskisinin kimse farkına bile varmamıştı. Mikail’in hamamının kapısının önüne dek türkü söyleyerek gittiler. Onar türkülerini asker türküsüne, marşa çevirmiş çevreyi inletiyorlardı:

Bahçelerde bal erik
Dallarını eğerek
Bize Onarlı derler
Hep güzeli severik
Paşalar emir vermiş
Bizler cenge giderik
Bahçelerde dut olur
Yaprakları kıt olur
Düşman Çanakkale’de
Onarlıya dert olur
Paşalar cenge diyor
Onarlı hep önde olur
Kayna kara gözlü pınar
Kaynadıkça yaz geliyor
Korkunuz bre düşmanlar
Onar erleri geliyor
Havayı da döndürelim
Havayı da döndürelim
Düşmana Çanakkale’yi
Cehenneme döndürelim

Yaşlılardan biri, iki yeniyetmeyi önden gönderip haberlediği için Mikail hamamın soyunma odalarından birini boşaltıp ardiye durumuna sokmuştu. Çanakkale yolcusu hemşehrilerinin hepsini tek tek içeri alıp sırtındaki denge açtırdı. Zabit efendinin huzurunda neyi varsa adının karşısına cinsini, sayısını yazıp teslim aldı. Döndüklerinde geri vermek, dönmezlerse ailelerine eşyanın karşılığında para ulaştırmak koşuluyla imzaladı listeyi ve senet yapıldı. Koskoca soyunma odası, yarı çıplak müşterilerinin şaşkın bakışları altında ağzına kadar hınca hınç dolmuştu. Bu insanların birbirlerine öylesi-

ne güven ve saygıları vardı ki hiçbirinin aklına Mikail'den kuşkulanmak gelmiyordu. Teslim işi bittiğinde yaşına göre her biri elini öpüyor ya da kucaklayıp el sıkarak “eşyalarım sana emanet, sen de Onar Dede'ye” diyerek ayrılıyordu. “Eline, beline, diline sadık ol” ilkesini benimsemiş bir inanç toplumu bireyleriydiler. Odanın kapısı kapatılıp asma kilit vuruldu ve bu olanlara şaşır kalmış olan zabıt kapıyı bizzat mühürledi. Mikail'e, herşeye rağmen gözdağı olsun diye senedi ve listeyi iki nüsha yaptırmıştı, birini kendisi alıp karakoldaki künye defterine adlarını işlerken, deftere iliştirip resmileştirmiş olacaktı böylece.

Aradan altı aydan fazla zaman geçmişti. Çanakkale'den çok kötü haberler geliyordu. Düşman Seddül Bahir'i aşmış, İngiliz zırhlıları Marmara'ya açılmış ve yakında İstanbul'u işgal edecekmiş deniliyordu. Yahudi ve Ermeni sarraflar ve borsacı ellerinde tutan gayr'müslim büyük tüccarlar Osmanlı altınını düşürmüş, piyasayı yabancı paralar sarmıştı. Osmanlı bankası İngiliz poundu blokajını artırmıştı. Osmanlı müttefiki Almanların çeşitli cephelerde yenilmiş bulunması, işgal haberlerini doğrulayacak nitelikteydi. Galata'da, Kasımpaşa ve Samatya'da azınlıklar sık sık yürüyüşler yapıp, olaylar çıkarıyorlardı.

Arpacı Hanı'ndaki odasında tek başına yatmakta olan Milla İsmail kitaplarını sandıklamış köye dönmek için hazırlık yapıyordu. Hocanın niyeti geride kalan birkaç yeniyetme çocukla, kendi yaşındakileri birlikte alıp köye gitmekti. Özellikle Hafız Mehmet'le Mındık Mehmet'in dönmeye pek niyetleri yok gibiydi. Mikail'in hamamında çalışmakta olan 15-16 yaşlarındaki bu iki yeniyetme onun dümensuyunda gidiyorlardı. İlk üç ay içinde cepheden hana, kendisine birkaç mektup gelmişti, sonra kesildi. Milla İsmail bu mektuplarda anlatılanlarla, arada sırada aldığı İstanbul gazetelerinde okuduklarını karşılaştırıyordu. Ve iyice anlamıştı ki, artık İstanbul'da yaşamının olanağı kalmamıştı kendileri için. Köylülerinden Çanakkale'ye götürülenlerin ancak üçü beşi okuma-yazma biliyordu. Onlara da kendisi öğretmişti. Altmış kişinin sorgusuz sualsiz, apar topar, bir gün içinde cepheye sürülmesi aklına geldikçe o gün handa olmadığı için kendini hiç affetmiyordu. Gerçi olsaydı da fazla birşey yapamazdı ama hiç değilse en az beş altı gencin gitmesine engel olabilirdi. İki tanesi henüz onyedesindeydi. Nüfusta yazılı bile değil, kendileri doğmadan üç dört yıl önce ölmüş olan kardeşlerinin nüfus cüzdanlarını kullanıyorlardı. Öbürlerinin ise kalıpları ve görünüşleri yirmisinden yukarı gösterdiğinden, küçük olduklarına inan-dıramamışlardı. O gece handa yatmamış, Hasköy'de bir paşazadenin konağına Kuran okumak için çağrılmıştı. Geç vakitlere kadar hatim indirmiş, sesinin güzelliğine ve vaazına hayran kalan ev sahipleri konaklarında konuk etmişlerdi kendisini. Ertesi gün akşama doğru hana geldiğinde odaları bomboş bulmuş, durumu öğrenince üzüntüsünden üç gün hasta yatmış, camideki müezzinlik görevine bile gidememişti.

Köye dönmeye karar verip, hazırlık içinde olduğu günlerden bir akşam yatsı ezanını okuyup namazdan sonra hana dönmüştü. Armut Dayıyla oğlunu odasının kapısının önünde oturur buldu. Henüz onikisinde olmasına rağmen, yaşlı babasından bile iyi satış yaptığı için “Tüccar” diye çağırıldıkları Armut Ahmet'in oğlu Hüseyin'in kafası beyaz sargılar içindeydi. Milla

İsmail'i görünce hemen ayağa kalktı Armut Ahmet dayı. O da Milla İsmail gibi saçlı sakallıydı, ama Milla saçlarına da bıçak vurmamış. Arkadan bağladığı atkuyuğu saçını turbanlı sarığının altında saklıyordu.

"Milla İsmail, hısımım" diyerek ellerine sarıldı Armut Dayı ve "Artık burada durulmaz, yeminin süresi yedi yıldır, o da doldu, artık yarından tezi yok çıkıp gidelim bu koca kentten" diye ekledi. Milla İsmail:

"N'oldu sana Armut Ahmet?" diye sordu merakla. "Yemini boşver, o bir delilik, cahillikti. Ben bazan gidelim derken, sen hep hele biraz daha dur diyordun. Hem bu oğlanın kafasını niye sardın? Yaralı mı yoksa? Doktor sargısına benziyor."

Armut Ahmet, "Bugün öğleye doğru Galata Köprüsü üzerine küfelerimizi koymuş portakal elma satıyorduk oğlanla" diye anlatmaya başladı soluk soluğa. "Birkaç tane Fransız üniformalı asker geliyordu bağıra çağıra. Küfelerimizi devirdiler. Meyvalarla top oynadılar. Ben yalvardım yakardım, biri tutup sakalımı yoldu baksana." Araladı ak sakalını, koridordaki havagazı lambasının ışığı altında tam çenesinin ucundan çekilen bir tutam kılın yeri çıplak çıplak kızarıyordu. Ve devam etti Armut Ahmet: "Oğlan dayanamadı, boş küfeyi askerın kafasına fırlattı. Bunun üzerine bir başkası fan fun ederek omuzundaki silahı indirip dipçığıyle Hüseyin'in kafasına vurup yardı. Arkadan gelen zaptiyeleri görünce kaçıştılar. Tam o sırada bir genç koşup geldi. Meğer tibbiyeliymiş, iki yıl sonra hekim olacakmış. Çantasında ilaç, sargı varmış. Allah razı olsun, bir güzel emledi oğlumun kafasını, ilaçlayıp sardı. Dedi ki, 'bunlar Fransız askeri falan değil Rumlar, halkı korkutmak için olay çıkarıyorlar. Baba artık durmayın buralarda, gidin köyünüze; bir parça tarlanı varsa ekin biçin ve onunla geçinmeye çalışın'. Milla hısımım, önceden kararlaştırdığımız gibi yol paralarını toplayıp sana getirdim. Al bu emaneti."

Milla İsmail küçük tüccar Hüseyin'in sargılı başını okşarken, Armut Dayının uzattığı keseyi aldı, "Üç gün sonra şark şimendiferi yola çıkacak" dedi, "ben biletleri alırım. Yarın bir daha zahmet et, gör hepsini, hazırlansınlar. Bu saatlerde benim odada bir toplantı yapalım, herkes hazır olsun."

"Buyurdukların başım gözüm üstüne Milla," dedi içini çekerek, "ama cesaret edip de Mikail'e gidemedim, gidebileceğimi de sanmıyorum. Bana zahmet vermeyesin bunun için. O han hamam sahibi, zengin adam o. Hep faytonla geziyor. Kaç kere gördüm Yüksekaldırım'ın başında, Galata'da. Horhor'da, Unkapanı köprüsünde tam yanımdan geçti. Her keresinde de beni gördü, bir Allahın selamını bile vermedi. O, Onarlı değil İstanbullu."

Milla İsmail gülerek, "üzülme hısımım; Mikail için sana ne diye zahmet vereyim. Gelmesindense, gelmemesi bizim için daha iyi olur. Sana birşey diyeyim, Çanakkale'ye sevk edilenlerden doğru dürüst bir haber yok. Son bir ay içinde Şehzadebaşı karakoluna üç kez uğradım. Listedenden bahsettim, altmış Harputlu gencin nasıl bir handan alınıp götürüldüğünü anlattım hiçbir bilgi vermediler. Bana güldüler, 'eğer şehit oldularsa künyeleri köylerine gitmiştir' dediler. O zabiti de oradan uzaklaştırmışlar; zaten sicili bozukmuş. Yani demek istiyorum ki, senedin öbür kopyası kayıp. Mikail'in sütüne kalmış. Her hamama gittiğimde Çanakkalelilerin eşyalarının doldurulduğu odanın kapısına bir göz atmadan edemiyorum. Mühürü yerinde du-

ruyor. Mikail pek sözüme söz edemez ama, farkına varınca ‘Milla baba endişe etme, hepsi yerleştirdiğimiz gibi duruyor; üstelik bir batmandan fazla naftalin harcadım, istersen açayım gör’ diyor. Ne yapalım, Allahın Mikail gibi kulları da var. Allah sevdiğine göre, böylelerini de oldukları gibi sevmek gerek. Ama bu devran böyle dönerse, o da köye dönmek zorunda kalacak. Her ne kadar kendisini İstanbul’un yerlisinden çok İstanbullu sayıyorsa da! Bu yaşlı kentin geleceği pek parlak görünmüyor.”

Kendisini Milla’nın dediği gibi tam bir İstanbullu gören Mikail’in durumu aslında pek parlak değildi. Bir yıl öncesine kadar saraydan bile müşteriler gelirdi hamamına. Arapkirli eski sadrazamlardan Yusuf Kamil Paşa’nın akrabası olarak tanıtmıştı kendisini hiç çekinmeden. Adam işini uydurmak için her kalıba girerdi. Biraz Rumca bildiğinden gayrimüslimlerin yanında Hristiyan, camiye giden Sünni ve şeyhler-dedelerin yanında Alevi-Bektaşî olurdu. Zaptiyelerden ahbablar edinmişti. Onlar hamamında para vermeden yıkanırlandı. Ama Mikail’in bir çeşit özel koruyucularına dönüşmüşlerdi. Yaşı elliye yakın olduğu halde otuzbeşinden fazla göstermiyordu. Giyinişi, İstanbul aristokratları paşaların çocuklarının giyinişinden farksızdı. Alipaşa’dan Taşkasap’a inmesi gerekse, bu ikiyüz elli-üçyüz metrelik yolu körüklü-kornalı lüks çift atlı faytonlarla gidip gelirdi. Beyoğlu-Galata geceleri Mikail’indi. Bıçkınlara, kabadayılara avuçlar dolusu para verdiğinden, girip çıkmadığı yer, çalmadığı kapı yoktu. Gazinolarda, tavernalarda Rum dilberleri çevresinde fır dönerdi. İstinye’de, Göztepe’de kayak sefalari yapmaktan geri kalır mıydı hiç?

Ancak son zamanlarda işleri pek yolunda gitmiyordu. Kentin yakında işgal edileceği söylentileri içinde kimsenin hamam sefası düşündüğü yoktu. Bazan günde üç-beş kişi için koca hamam ısıtılıyordu. Oysa Mikail’in masrafı arttıkça artmış ve borçlanmıştı. Çevresindeki bıçkınların ve zaptiyenin arpasını kestiği taktirde hamamını başına yıkacaklarını biliyordu. Ne yapıp yapıp bu karışıklıktan, yani söylentilerin yarattığı karmaşadan yararlanıp kurtulmalıydı. Uzaklaşmalıydı buradan. Yıllardır ayrılmış ve unutmış olduğu köyünde yaşaması da zordu. Ama belki son çareydi. Doğu Anadolu’nun bu kuş uçmaz kervan geçmez köyünde belki bir süre kaybolup izini yitirmesini sağlayabilirdi. Gayrimenkulünü satıp altına çevirmeliydi, ama kim alırdı ki? Bir Yahudi ya da Rum’a satabilirdiyse de onlardan para mı çıkardı? Yok pahasına almak isterlerdi. Hamamdan olmak da istemiyordu.

Bir haftadır mühürlü soyunma odasının kapısının önünden geçerken, içindekilerden yararlanmayı planlamaya başladı. Ve en sonunda kararını verdi. Önce hamamda çalışmakta olan iki köylüsü Mındık Mehmet’le Hafız Mehmet’i yanına çağırdı, kendilerine çifte aylık ödeyerek süreli izine çıkardı. Gerektiği zaman çağıracağını, onun için ortalıktan kaybolmamalarını tembihledi. Bu arada istedikleri gibi eğlenmeleri konusunda bilgiler ve öğütler dahi verdi. İki yıldan beri bir günlerini bile kendilerine ayırmamış, gönüllerce gezememiş, sadece Etmeydanı ile Alipaşa arasında mekik dokumuş olan bu iki yeniyetme genç için gün doğmuştu sanki. Mikail kendilerine süreli izin demişti gülererek, ama arkasından eklemiştir, “onbeş gün sonra hamama uğramayı unutmayın, bakarsınız kuş olup uçar.” Elbette ne demek istediğini anlamamışlardı Mikail’in. Ancak on gün boyunca, gör-

mek isteyip de göremedikleri yerlerde gezip tozdular. İşte bu sırada Milla İsmail onları yakalayıp, apar-topar kervanına katarak Armut Dayı'yla birlikte Şark Şimendiferiyle yola çıkmışlardı.

Tellaklarla külhancıbaşı Sivas Alevilerindendiler. Aynı inançtan oldukları için çok iyi, hilesiz hurdasız çalışıyorlardı. Ama işlerinin yolunda gitmediğini görüp üzüliyorlardı. Son günlerde hamam boşuna yanıyor, tellaklar sinek avlıyorlardı. Külhanın odunu bitmeye yüz tutmuştu. Son iki haftalıklarını alamadıkları halde, durumu bildiklerinden birşey diyemiyorlardı. Hamamcı Mikail, onlara da hem birikmiş haftalıklarını, hem de fazladan birer aylık verip, uzaklaştırdı çevresinden. Bu son harcamayı Yenikapılı tefeci Ermeni Bogas'tan aldığı yüksek faizli borçla yapmıştı. Ve hamamının kapısını kapatmıştı Mikail. Kocaman, kara asma kilit, iki kanatlı, meşe tahlalarından yapıma kapının üzerinde asılı duruyordu ve yanında bazı onarımlar dolayısıyla hamamın geçici olarak kapatıldığı yazılı bir kağıt vardı.

Mikail daha önce konuşup anlaştığı, çeşitli iş hanlarındaki terzi, elbiseçi, çamaşırcı, eskicileri çağırıyor. Değişik kişileri değişik ve özellikle akşam saatlerinde hamamın arka kapısından içeri aldı. Mühürünü söktüğü koca depoda bulunan emanet yatak, yorgan, elbise, çamaşır ve bohçalar dolusu ticaret malını üç-dört gün içinde satıp tüketti. Kapalı çarşının ve bit pazarının tüccarları, kondukları bu kelepiri yağmalayıp yuttular. Böylece birkaç gün içerisinde Mikail de memnundu. Arzu ettiğinden daha fazlasını kazanmıştı. İki tona yakın maldan eline geçen paraları, Osmanlı ve İngiliz altınına çevirdi. Ardiye boşalınca içine işe yaramayan mallar ve hamamdan bazı eşyaları, peştemalları, havluları doldurdu; yanan sigarasını atıp ardiyeden çıktı. Çıkarken de kilidini asıp, kapıyı yeniden mühürlemeyi unutmadı.

Bütün bunları tek başına ve her işini bitirdikten sonra bir öğleden sonra yapmıştı. Hamamın içinde soyunma odalarının bazılarını yıktırılmış, bir-iki yıkanma hücrelerinde kurnaları kaldırarak gerçekten bir onarıma başlama havası vermişti. Mikail arka kapıdan çıktı, ancak kilitlenmedi.

Boş bir arsayı dolandıktan sonra Alipaşa caddesi üzerindeki, kirada oturduğu dört katlı cumbalı ahşap apartmanın üçüncü katına çıktı. Önce yatak odasının duvarındaki gizli gömme dolabı açıp altınları doldurduğu bakır güğümleri yokladı, elledi ve öptü onları. Sonra ivediyle dolabı kapatıp pencereden sokağın öbür ucunda görünen hamamın üç kubbeli damına doğru baktı. Henüz duman çıkmıyordu. Zaten çıksa da hemen bir yangın olduğu anlaşılmazdı. Çünkü mahalle halkının sürekli hamamın bacasından, kapısı ve penceresinden çıkan dumana gözü alıştı. Yani alevler ardiyenin penceresinden dillerini uzatmadan kimse anlayamazdı yangın olduğunu. Caddenin sonundaki bahçeli kahveye gidip oturdu Mikail. Mahallenin zaptiye ve bıçkınları etrafını sarmıştı. Onlara çay, şurup, şerbet ısmarladı. Nargilesini fokurdatarak yangını beklemeye başladı. Herkes memnundu Mikail'den. Hamamı ne zaman açacağını sorup eşıştiriyorlardı ya, o kısıdan. "yakında, endişe etmeyin yakında açılacak, yakında hizmete girecek" diye kesik yanıtlar veriyordu. Derken yangın haberi geldi ve hepsi birden koşuştular.

Depodaki eski eşyalarla, geniş salona açılan pencerelerinden giren yağlımlar nedeniyle hamamın oturma salonundaki tüm tahta aksami yanmak-

tan kurtulamamıştı. Koltuklar, uzun kanepeler ve kapılar, pencereler hepsi yandıği halde deponun kapısı devrilmiş, yarı yanık ve mühür sapasağlam kalmıştı. Tulumbacılar Mikail'in sürekli gördüğü, paralar dağıttığı ve hamam sefalari yaptırdığı bıçkınlardı. Olağanüstü çaba gösterip yangını söndürmüşler ve böylece hamamın toptan yanmasını önlemişlerdi. Aslında bu yüksek gayretin sonunda mahalle kurtulmuştu. Hamamın özelliğı gereğı taş bina olmasına rağmen sokağın her iki yanı ahşap evlerle doluydu.

Mikail kafasında planladığı rolünü çok iyi oynamıştı. İflas etmiş bir fe-laketzede olarak, senetle aldığı yüksek faizli borçlarının bile yarısından faz-lasını resmi kanallarla sildirdi. Ayrıca Arpacı Hanı'na gelerek perişan bir vaziyette ağlayıp sızlamış, Şark Şimendiferinin üç günlük gecikmesinden dolayı yola çıkamamış olan Milla İsmail'le köye haber göndermişti. Yan-gını haber alıp gelen Sivaslılara hamamı onarmaları koşuluyla çok az bir ücretle kiraya verdi.

Kaya Bekir eşyalarını almak için, hamama ilk geldiğinde elbette ki Mi-kail'in bu düzenini bilmiyordu herkes gibi. Zaten kendisini bulamamıştı. Hastaneden çıkıp, tek bacaklı olarak koltuk değnekleriyle, bir kolunu kay-betmiş bir arkadaşıyla birlikte Kasımpaşa'dan Alipaşa'ya dek dört saat ka-dar yol yürümüşlerdi. Sivaslı kiracılar ona soyunma odalarındaki hamamın diğ-er eşyalarıyla birlikte askerlerinkilerin de yandığını söylediler. Bir yan-gın geçirildiğı açıkça belliydi. Kapılar, pencereler, dolap ve sedirler, kanep-eler onarılmış, fakat henüz faaliyete geçmemişti.

Cebinde iki kırmızı Osmanlı lirası vardı, onları da hastanede yanına ya-tırılmış olan ölümcül bir yaralı vermişti kendisine. Birkaç saat sonra adam-cağız ölünce onları yırtık mendilinin bir ucuna düğümleyip sakladı. Arpacı Hanı'nda hiçbir köylüsünü bulamamıştı. Sırtındaki yırtık asker kaputuylu yolculuk yapmak, köyüne gitmek istemiyordu. Altının birini bozdurunca hem yol parasına, hem de üzerine almak istediğı kullanılmış giysilere ye-terdi.

Kolsuz savaş gazisi arkadaşıyla birlikte ertesi gün Beyazıt'taki bit paza-rına çıktılar. Kesilmiş bacağına yarısı hâlâ iyice kapanmamış ve koltuk değneklerine de iyice alışmadığından bitpazarının iğne atsan yere düşmez kalabalığında zor yürüyebiliyordu. İlk karşılaştıkları eski giysiler satan dükkana girdiler.

Asker elbiselerinden ve sivil redingotlarından ekose ceketler ve ipekli gömleklere kadar her cinsten urba vardı. Yok yoktu eskicide. Dükkancı yamağı pala bıyık yaşlıca bir Anadolu lu ydu. Boştu, yanlarına geldi, hemen bir iskemle verdi gazilerin altına. Candan ilgi gösterdi onlara. Dükkan sa-hibinin surat asışına aldırmandan Kaya Bekir'e birkaç ceket, siyah İngiliz şalvarı ve yün kuşaklar gösterdi, fakat Kaya Bekir'in gözü karşı askılıktaki bir düziye ceketin içinde bulunan ekose ceketeydi. Onu tanımıştı. Daha doğrusu, içinden kardeşliğı Mavuş Hasan'inkine ne kadar da çok banze-diğine şaşıyordu. Durmadı, onu indirtti, alıp eline evirip çevirerek bellikler aradı, astarına kardeşliğinin attığı iri dikişleri gördü. Naftalininkine karış-mış onun kokusunu duydu ve birden gözlerinin önüne savaş meydanında birkaç adım ötesinde havaya uçan koca vücudu geldi. Titremeye başlamış ve gözlerine yaşlar dolmuştu. Kendini zor tutuyordu.

İlgisiz görünen, ama uzaktan onu izleyen dükkan sahibi yanına yaklaşmış, “kuzum” dedi, Rum şivesiyle, “niye gözlerin yaşla doldu öyle? Birşey mi hatırladın? Ağlama, Allahına şükret ki yaşıyorsun kuzum.” Kaya Bekir, “bu ceket” dedi gözlerini silerek, “bu ceket benim ahiret kardeşim, yol kardeşim Hasan’ın ceketi; Hasan Çanakkale’de yanıbaşımdayken benim bacağımı götüren topun şarapnelleriyle parçalandı, anlamıyorum, anlamıyorum” diye mırıldanıyordu ceketi ellerken. Adamla konuşmayı bırakıp, “bütün eşyalar, hamamın peştemalları ve havluları bile yanıp kül olmuş ama neden kardeşliğimin ceketi böyle sapasağlam eskicilere düşmüş” diye söyleniyordu.

Ne demek istediğini anlamayan dükkan sahibi; “Ne rastlantı! Kardeşinin ceketi eline geçti. Daha ne istiyorsun. Bizim Niko getirdi bu ceketi. Bununla birlikte otuz-kırk parça ceket, pantolon, şalvar vardı. Hepsisi bir hafta içinde satıldı. Bir bu kalmıştı.”

Kaya Bekir daha birşey sormadan adam anlatmayı sürdürdü: “Niko’nun tanıdığı bir tüccar vardı Alipaşa’da. Aracılık parasını almaya gelmişti, birkaç hafta oluyor. O anlattıydı. Dedi ki, ‘adamın bir ardiyesi vardı, içi yatak, yorgandan başka elbise, çorap gibi tüccar malı doluydu hınca hınç, elbiseleri ben aldım; bohçalar dolusu çorap vardı, fiyatta anlaşılmadık, ertesi akşam gittiğimde hancının biri iki araba dolusu yatak yorgan aldı, çoraplar da satılmıştı.’ Savaş bu kuzucuğum, savaşlı yıllar, vurgun yılları. Kimbilir adam ne para vurmuştur. Kimbilir nerelerden topladı onları, birer ikişer mecidiye vererek. Niko dedi ki, birkaç gün geçmeden aradan adamın hamamında yangın çıkmış. Mutlaka kazancını çekemeyenin biri kundaklamıştır kuzucuğum.”

Adam bunları imrenerek anlatırken Kaya Bekir’in rengi atmış mosmor kesilmişti. Dişlerini gıcırdatarak mırıldandı: “Vay alçak namussuz, ahlaksız Mikail. Yediklerin içtiklerin burnundan fitil fitil dökülsün! Onar Dede canına karim olsun!”

Adam: “Tamam” dedi, “adı dilimin ucundaydı, bir türlü hatırlayamamıştım, Hamamcı Mikail! Tanır mıydın kendisini yoksa?”

Utandı Kaya Bekir, dili varmadı “hemşerim, köylümdür” demeye. Yavaş yavaş, fakat öfkeli bir sesle, “birkaç kez hamamında yıkanmıştım, müsterisiydim, kurnaz bir adam görünüşü vardı” diye yanıtladı.

Adamın ağzı kapanmak bilmiyordu: “İyi görmüşsün, tilkiden de kurnaz biriymiş. Niko görmüş, elinde koca bir deri torbayla Kapalıçarşı’daki bizim kuyumcu Hristo’nun dükkanından çıkıyormuş. Mutlaka kazandığı paraları altına çevirmiştir. Helal olsun, adam işini biliyor. Sizlere gelince, tek söz söyleyeceğim, çekip köylerinize gidin. Dönün Anadolu’ya. Ben burada doğup büyümüşüm, ‘gelen ağam giden paşam’ sizin Anadolu’nun deyimiyile. Osmanlı sizleri hep savaşta kullandı. Bu hale getirdi. Birkaç hafta sonra İstanbul’a girecek olan müttefik Avrupalılar size rahat yüzü vermezler İstanbul’da. Ben şahsen bu devletin ekmeğiyle büyüdüm, kazandım ve istediğim gibi yaşıyorum. Türk’e ve Müslüman’a düşman değilim. Ama diğer dindaşlarım benim gibi düşünmüyorlar. Her gün olaylar çıkıyor. Padişahın zaptiyeleri bastırmakta aciz kaldı. Artık Osmanlı devleti çatırdadı, çöküyor! Hemşerim, kuzum, çöküyor! Yeni bir kan, bir can gerek bu devlete. Bu söylediklerimden de pek birşey anlamazsınız ya. Bu can da Anadolu’da ve

dağlarda yaratılır.” Adam böylesine çelişkiler içinde konuşuyordu ya, birden sustu ve “ceketten para almayacağım, madem kardeşinin ceketini, onu sana hediye ediyorum” dedi ve içeri giren öbür müşterilerle kendi anadiliyle konuşmaya başladı.

Mikail’in yaptıklarından, dükkancının anlattıkları ve davranışına dek tüm olup bitenlerden kafaları allak bullak olmuş iki Çanakkale gazisi, hediyecetle birlikte diğer satın aldıklarını birer torbaya koyarak sırtlarına attılar ve kalabalığa karıştılar.

Kaya Bekir köye gelişinin daha ilk gününde gördü ki, “hoşgeldin ve geçmiş olsun” a evine gelenler, kendisinden ve Çanakkale şehitlerinden çok Mikail’den söz ediyorlar. Onun zenginliğinden, herkese yardım etmesi ve iyilik severliğinden, cömertliklerinden ballandıra ballandıra örnekler veriyorlardı. İstanbul’da yaptığı bu namussuzluğu anlatarak, Mikail’i kötülemesi ve köylülere şikayet etmesinin olanaksızlığını anlamıştı. Kimse inanmaz ve varlıklı oluşunu kışkırdığı düşünülebilirdi.

Mikail ise ikinci gün ziyaretine gelmişti. Kaya Bekir’in sırtında kardeşliğinin ekose ceketini vardı. Onu hemen tanıyacağını düşünüyordu. Doğruydum, Mikail ilk görüşte tanıdı, ama hemen kendini toplayıp, hiç orali bile olmadı. Biriki geçmiş olsun cinsinden teselli sözlerinden sonra hamamının yangınına geçti. Uzun uzun ve yeni katkılarla yangını anlattı. Ondan sonra orada bulunanlara Çanakkale’ye altmış genç ve orta yaşlı Onarlı’nın nasıl türküler ve şarkılar söyleyip halay çekerek gittiklerini, Aksaray’dan Alipaşa’ya dek İstanbul’u çınlattıklarını, hamamın önüne gelip sıraya girdiklerinde bile türküyü dillerinden düşürmediklerini ve apartman pencerelerinden balkonlarından salkım saçak sarkan İstanbulluların onları seyredip alkışladıklarını ayrıntıladı durdu. Ancak Mikail, Kaya Bekir’in gerçeği öğrenmiş olduğunun farkındaydı. “Mutlaka bir garip rastlantı olmuştur” diye düşündü. Konuşmaması için birşeyler yapmalıydı. Yanındaki, köyün ileri gelenleri ve çevresinden hiç ayrılmayan, peşinden her gittiği yere giden yadağlıları onu can kulağıyla dinliyorlardı, bu kaçınıcı olduğu halde. Kaya Bekir’in evinin önüne çıktıklarında birkaç dakika yalnız kalmışlardı.

Kaya Bekir bütün öfkesiyle, “Mikail efendi” dedi, “çok sık bakıyorsun sırtımdaki ceket; kardeşliğim Mavuş Hasan’ın, tanıdın elbette.”

O ise ilgisiz ve pişkince, “Mavuş Hasan başkasına mı bırakmıştı ceketini, iyi ki bana vermemiş” diye konuştu. “Ardiyedekilerin hepsi yandı, mahvoldum. Üstelik köylülerime karşı da mahcup oldum. Hamamı Sivahlılara bırakmak zorunda kaldım.”

Kaya Bekir: “Yalan söylüyorsun Mikail, herkesi bu yalanlarıyla kandır-dın” dedi sertçe. “Sözleri sapıtma, tanıdın bu ceketini. Çünkü bütün urbaları, takımları Niko’ya satmıştın.” Adam yine orali olmadı, “yoksa Niko’yu mu gördün, o mu anlattı sana bu yalanları?” diye haklıymış gibi suçlayıcı konuştu. “Vay namussuz Niko! Yangın sırasında civarda görmüşüm gavuru, demek yangından mal kaçırmak için dolaşıyormuş, yardım için gelmemiş de! Demek ki diğer elbiselerle birlikte bu ceketini de çalmış. Ne yapalım, kade-re karşı gelinmez. Onca yatak, yorgan, mal yandı gözümün önünde, hamamım harap oldu. Tulumbacılar onca uğraştılar, ama hiçbirşey kurtaramadılar.” Ağlamaklıydı, öylesine inandırıcı konuşuyordu ki Kaya Bekir ne-

redeyse onu teselliye girişecekti. Mikail, “Niko’dan bu yalanları ve yandından hırsızlama mal kaçıracağını hiç tahmin etmezdim doğrusu” diye sürdürdü. “Bunları uydurup söyleyenler, ‘Mikail hamamımı kendisi ateşe verip yakıtı’ demekten bile çekinmezler doğrusu. Oğlunla, Meyyit’le aram çok iyi, arkadaş olduk. Benim adamım o. Al şu üç kırmızıyı, elimde oldukça yine veririm. İstanbul gavurlarının yalanlarını da kimseye anlatma.”

Bir çırpıda bütün bunları söyleyerek, Kaya Bekir’in şaşkınlığı arasında eline de üç altını sıkıştırıp gitmişti. Daha sonraları da nedense hep kendisi evde yokken uğrayıp, karısına ve çocuklarına birşeyler verir ya da oğlu Meyyit’i çağırıp ufak tefek işler gödürerek, onunla eve mutlaka para veya kasabadan getirtmiş olduğu meyva, şeker, zeytin vb. gönderirdi.

Kaya Bekir oğlunun omuzuna ve koltuk değneklerine dayanarak, kara bata çıka, dinlene dinlene eve gelmişlerdi. Sokağın bir başından öbürüne bu yürüyüşle hemen hemen yarım saatte gelmişlerdi. Ve öyküsünü bitirmişti. Kaya Bekir eve girip ocağın köşesine yerleşti. Meyyitali ocağın külünü karıştırıp, sönmeyen közleri üste çıkardı. Sonra ahırdan sütleğen kökü ve öküzlerin önünden artan saman irisi getirdi, közlerin üzerine döküp iyice tutuşturdu. Ufak ufak yalınlar çıkmaya başlayınca iki büyük tezek parçası çatı ve üfledi. Tezekler de alev alınca babasına döndü: “Sen şu yana geç de hazırlanmış olan yatağına uzan, yat dinlen” dedi. “Benden sana nasihat düşmez baba, ama gerçekten bunları bir daha başkasına sakın anlatma. Yalnız ikimiz bilelim.”

Kaya Bekir yatağına uzanırken, “anlatmam oğlum, anlatmam Meyyitali’im, sen ısrar ettiğin için söyledim, sen de kimseye söyleme” dedi ve sürdürdü konuşmasını: “Büyük Ocak’tan niçin kalkıp geldiğimi sanıyorsun? Cıfit Mikail boy verecek, görülüp sorulacak; günahlarını, veballarını ortaya dökcek mi sanıyorsun? Yok oğlum yok, onun gibi biri yapmaz bunu. Bizim gibi saf inanmışlar ortaya döker saçar her kusurunu. Dede ‘cemaat, razı mısınız bu sofulardan’ diye sorduğunda, günah tokası benim boynuma geçecek. Onun için ne şeytanı görür izlerim, ne de kulhüvallah okurum.”

Meyyit bu söylediklerinden birşey anlamamıştı anlamasına, ama içinden bir karara varmıştı. “Baba” dedi, “mademki sadece sen döndün Çanak-kale’den, öyleyse Mikail’in altın dolu güğümlerinden biri bizim hakkımız, ben de onu Mikail’e yedirirsem bana da Kaya Bekir oğlu Meyyitali demesinler!”

ERMENİ BARKANASINDAN ÇALINAN BİR DEVE YÜKÜ ÇEYİZİN VE GARİP USTA’NIN ÖYKÜLERİNE KULAK VERELİM

Kaya Bekir uykuya daldığında İstanbullu Mikail’le yol kardeşi İlik Mehmet Ali meydanında dârdaydılar. Mikail evli olmadığından, sadece İlik Mehmet’in karısı yanlarındaydı. Dârdaki baci başörtüsünü omuzlarına indirmiş, başı açık durumdaydı. Hazırol durumunda, ayak ayak üstünde, kıpırtısız bekliyorlardı pir huzurunda. Mansur dârı başlamıştı. bunun için gözcübabanın “sofular, bacılar, edep erkan gelin, iki sofı var dârda” uyar-

masıyla sazlar susmuş ve herkes dizleri üzerine oturup kendini toparlamıştı. Kimseden ses çıkmıyordu. İki sofu er meydanında Mansur gibi asılmaya ve Nesimi gibi yüzülmeye hazırdu. Onlara saygı göstermek, dârdakilerin yorgunluklarını ve acılarını diz kırmadan, kıpırdamadan oturanların da çekmesi “birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için” inanç ilkesine dayanıyordu. Özürü olan, hasta olanların dışında dizbükenler, yani edep erkanı bozanlar gözcü tarafından görüldü mü dedeye şikayet edilirdi. Cem birleme sona erip, lokma dağıtma faslı başlamadan bu kişiler meydanda dede tarafından sorguya çekilirdi. Bazan dayanamayıp dizini kırmış sekiz-on can birden dâra çekilir ve bir horoz, kuzu kesmek, bir tepsi helva pişirmek, bir ocak kömbe yapmak, bir hıla (ekmek bohçası) yufka pişirmek gibi “cemaatin ağzını tatlandırıcak” yani onları memnun edecek cezalara çarptırılırdı.

İstanbullu Mikail uzun redingotu, yana eğmiş olduğu püsküllü yeni fesi ve köstekli gümüş saatiyle, kardeşliği İlik Mehmet’in, sırtındaki kolsuz abası altında bulunan renkli ince çizgili ve yakasız, Arapkir manıساسından işliğı ve bacağındaki şalvarıyla tam bir zıtlık içindeydi. Sanki doğudan ve batıdan birer örnektiler kılık-giyim yönünden. Bellerinde üç düğümle tutturulmuş üç peşkirten “kemerbest” bağlıydı. Bu üç düğüm, Allah, Muhammed ve Ali üçleminin simgesiydi. Beline kemerbest bağlamış her Alevi “beline sadık” olmak zorundadır. Vaktiyle “ikrar verip ikrar almış” olan bu iki can bir can olmuştur. Yalan dolan olmaz bu meydanda. İyilikler ve hayırlar değil ama hatalar, kusurlar, günahlar, yanlış davranışlar ve kırgınlıklar açığa vurulur, ortaya dökülür. Kazara saklanır ya da unutulursa, cemaatin içindeki haksızlığa uğramış, zarar görmüş kişi ya da dârdaki sofunun yaptıklarına tanık olmuş canlar ortaya çıkar, özünü dâra çekip yanibaşında olanı biteni anlatır. Haklıysa hakkını ister.

Açıkçası dâr meydanındaki sofu, günah, kusur sayılacak davranışlarını, içini rahatsız eden kötü düşüncelerini dışavurup rahatlar ve iç huzuruna kavuşur. Bu, Hristiyanlıktaki, kiliselerde bir rahip veya papaza, bir hücrede, kafes ardında, en gizli bir biçimde günahlarını itiraf edip, tanrıyla arasına rahibi koyarak bağışlanmayı dilemek gibi birşey değildir. Pir huzurunda, doğrudan oradaki canlara, sofulara, bacılara, kısacası topluma açık itiraftır. Dede’nin başkanlığında bir açık toplum mahkemesidir. Ceza önerileri sofulardan, canlardan gelir, taraflar dinlendikten sonra, sesli oybirliğiyle yargıya varılır. Zarar görmüş can veya canların zararları ödenir, ya da zarar gören bağışlar, cemaati razı etmesini diler. Bu demektir ki zararın tutarı karşılığında toplumun yararına bir katkıda bulunur. Er meydanında kesinlikle kimse küsülü-dargın olamaz. İşlenmiş günahlar ve bunlardan yargılamalar “öbür dünyadaki mahkeme-i kübra(!)”ya bırakılmaz. Sorumlu olduğu topluma öder ve ondan bağış diler. Boyverme bir arınma-durulma törenidir, iç huzuruna kavuşma törenidir. Meydanda, özü dârdaki olanlar bilirler ki, cemaatindeki canlar kendini bağışlarsa tanrı da bağışlar.

Hüseyin Dede iki sofunun ilk duasını verdikten sonra, sorgulanıp görülmesini, sağında oturan, kendisine kamber (dede yardımcısı, yamak) tayin ettiği, köyün en okumuş alimi, *İmam Cafer Buyruk*’unu ezbere bilen Milla İsmail’e bıraktı. Milla İsmail, görgü ceminin kurallarını en iyi uygu-

layabilen kişiydi. Dede'nin eteğine sakalını sürüp niyaz etti ve hizmetine başladı:

“Hüü erenler! Allah-Muhammed-Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin himmeti ve yüzüsu hüretlerine sığınıp dâra çekilmiş, boyvermeye hazır sofular bacılar! Tek vücut olmuş canlar! Dâr Mansur Dâr'ı. Meydan erler, evliyalardan meydanı. Bu meydanda yalan dolan olmaz, yalan söyleyenin derdine derman bulunmaz. Ve bu meydanda nice başlar kesilir de soran olmaz. Mansur gibi asılmaya, Nesimi gibi yüzülmeye hazır mısınız ey canlar?”

İstanbul Mikail şaşırıp kalmıştı. Baştan bir oyun gibi yaklaşmıştı görülmeye. Onca yıllık kent yaşamında yozlaşmış ve yabancılaşmış olduğu bir toplum biriminin, köyünün insanların arasında yargılanmaya başlaması şaşırtmıştı iyice onu. Dârdan kaçamazdı. İkrarı bozmak başına çok büyük işler açabilirdi, bunun bilincindeydi. İlik Mehmet'in ve bacılığının “hazırız, boynumuz kıldan incedir Pir huzurunda” diye gür bir sesle bağırmaalarına, cılız ve isteksiz bir sesle katılmıştı.

Milla İsmail sürdürüyordu: “Mehmet Sofu, Mikail Sofu, canlar! Boynunuzda iki gözlü heybe var, ikisi de dolu. Ön gözlerde bizim gördüklerimiz ve iyi yanlarınızla dolusunuz, arka gözlerde kötü yanlarınız, yanlış davranış ve kusurlarınız dolu. El verdik, dil verdik, bel verdik. Görelim dedik, elinize, belinize, dilinize sadık mısınız. Çözülün dilleriniz, meydana gelsin, konulsun ahvaliniz. Heybenin ön gözü bizim, arkadaki sizin. Arka gözünü boşaltın er meydanına!”

Milla İsmail'in sorgulaması sırasında arada bir Hüseyin Dede söze giriyordu: “Muhammed Ali'nin himmeti, muhabbeti üzerinizde ola! Hacı Bektaş Veli katarından didarından ayırmayaaa. Düşmanlarımız yer ile yeksan olaaa! Cephelerdeki erlerimize Şah-ı Merdan Ali güç-kuvvet vere!” diye yüksek sesle söylediği her dua, her iyi dilek tümcesi sonunda, tüm canlar bir ağızdan “Amiin” yerine “Allah Allah”, “Allah Eyvallah!” diye karşılık veriyorlardı.

Milla İsmail coşku içinde sorguluyordu, Mikail'in beti benzi atmıştı: “Sen Mikail sofu, yıllarca Muhammed Ali'nin yolundan uzak kaldın. İyi dinle, burası Etmeydanı değil, er meydanı! Döktüğün varsa doldur, ağlattığın varsa güldür. Doldur ki, durulasın, güldür ki arınasın. Arınasın ve durulasın ki Muhammed Ali'nin katarına yazılasın. Erlerin evliyaların himmetlerine nail olasın. Sen Mehmet sofu, dil verdik konuşasın, el verdik tutasın diye, göz verdik gerçekleri göresin diye. Doldur döktüğün varsa, güldür ağlattıklarını. Onar yıktığın, yaktığın varsa.

‘Hatayi’ m hal çağında
Hak gönül alçağında
Yüzbin Kabe yapmakta
Bir gönül alçağında’

Ne buyurmuş Şah Hatayi dinlediniz. Eğer bir gönül yıktıysan yüzbin kere Kabe yıkmak kadar günah işlemiş sayılırsın. Ama bir canı güldürür, gönlünü yaparsanız, Kabe’yi binlerce kez ziyaret etmiş, hacı olmuş sayılırsınız. Onar ki kırdığımı, doldur döktüğünü ve güldür ki ağlattığımı Muham-

med Ali katarına katılıp didarlarını göresin. Erlerin, evliyaların himmetine ulaşasın!”

İlik Mehmet, inanmışlığın ve bağlılığın heyecanı ile kafasında anılarını yoklayarak, tüm zihinsel gücüyle, kimseye bir kötülük yapıp yapmadığını anımsamaya çalışıyordu. İlik Mehmet heyecanla yanıtlamaya geçti Kamber’in sorularını:

“Ne kimsenin tavuğuna kış kış dedim ve ne de kimseye gözün üstünde kaşın var dedim. Yer gök tanığımdır, ne kimsenin testisini devirdim ne de gülünü soldurdum. Hakkım var diyen alsın hakkını. Canımla malımla er meydanındayım.”

O böyle konuşurken Mikail gözleriyle fıldır fıldır Kaya Bekir’i aramaya başlamıştı. Kayalar kabilesinin gediğinde göremediği için çıldırıyordu. Karısı gözüne çalınmıştı, ama ne kendisi ne de büyük oğlu Meyyitali ortalıkta görünmüyorlardı. Acaba gelmemişler miydi? Yoksa başka bir gedikteki bir yakınının yanında mıydı? Gözleri her yanı taradı, gözgöze geldiği sofular gülererek gözleriyle selamlıyorlardı onu. Oysa o Kaya Bekir’i göremediği için çıldırıyordu. Belki gözüyle kaşıyla işmar ederek konuşmamasını isteyecek, yalvaracaktı. Ya kalkar da herşeyi anlatırsa hali nice olurdu? Belki çoğu inanmazdı ama Armut Dayı gibi kendisini sevmeyenler de vardı. İlk haftalarda “hoşgeldin’e gelmediği gibi, gördüğünde yolunu değiştiriyor ve verdiği selamı bile almıyordu. Kızdığı yoktu elbette, çünkü kendisi de İstanbul’da arabayla geçerken Armut Dayı’nın, “kavun, tatlı kavun, portakal sulu, soyma da yanında yat” diye bağırdığını duyar, Unkapanı köprüsünde, Yüksekaldırım’da selam vermeden geçerd. Çünkü arabada, yanında ya bir Rum matmazeli, bir kantocu ya da bir paşaoğlu dostu İstanbul efendisi bulunurdu. Nasıl diyebilirdi, ‘şu adam benim köylüm, uzaktan akrabam olur’ diye. Ancak son zamanlarda, Mikail’in kendisini mihman (konuk) olarak gören köylüler, kadınlarını kızlarını işini görmeye, ekmeğini pişirmeye gönderdiklerinde onlara karşılığında para vererek yardımda bulunması, Armut Dayı’yı yaklaştırmaya başlamıştı. Kaya Bekir ailesine her ne kadar bol keseden yardım ediyorsa da yine de adamdan korkuyordu. Herşeyi öğrendiğini çok iyi anlamıştı ya anlamamazlıktan gelmiş, konuşmalarıyla onu bastırılmış görünüyordu. Ama sürekli bir çekinme içindeydi ve hep o evde olmadığı zamanlar birşeyler götürüyordu onlara. Kaya Bekir birden ortaya çıkacak diye Mikail’in yüreği gümp gümp atıyordu. Oysa bilmiyordu ki o salt bunun için çekip gitmişti cemden, rahatsızlığını bahane ederek. Mikail’in görülüp sorulma töreninde, özünü dâra çekerek, bu ikiyüzlü münafiğin tüm yaptıklarını tek tek anlatmak zorunda kalacağı için çıkmıştı.

Mikail de, işitilir-işitilmez bir sesle, “hakkı olan bizden de istesin” dedi.

Milla İsmail dârdaki sofular sustuktan sonra gür bir sesle şöyle dedi: “Ey cemaat, sofular, bacılar! Bu canlar er meydanında Mansur gibi asılıp Nesimi gibi yüzülmekten korkmuyorlar. Can koydular, baş koydular, hakkı olan istesin alsın. Günahlarını, kusurlarını görüp de göstermeyen, bilip de bildirmeyen varsa, derdine derman olmasın! Biz hepimiz birbirimizden sorumlu, bir can, bir vücuduz. Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için yaşamaktayız canlar! Dile gelin canlar!”

Kamber, bir kere daha yineledi. Üçüncüsüne başlamadan İlik Mehmet birden, “dedem, kamberim” diye başladı. “Şu anda bir hatamı, bir kusurumu hatırladım. Karakışın başında, güz sonunda Tıhızkolu’nda rehberim Yusuf Dede’nin oğlu Veli Baba’ya bir ziyan vermişim. Yüküm çıkmadığı için bir küçük oyum meşesini söktüm. Kendisini hemen haberlemeyi unuttum. Aradan zaman geçince de utandım söylemeye. İzin verin elini öpüp helallik alayım. Ne isterse vermeye, yapmaya razıyım.” Hüseyin Dede karıştı, yanında oturan rehber Veli Baba’ya dönüp, “Veli Baba ne diyorsun, bağışlayacak mısın, yoksa cezalandırılalım mı? diye sordu.

Çavdar Veli, Dede’ye niyaz edip meydana çıkarken, “demek İlik Mehmet sen sökmüştün benim meşeyi?” dedi, “şu cemaattan da yüzüm kara, sakalına, bıyığına sıçtım sıvadım meşeyi sökenin.” Yavaş söylemişti, ama öndeki duyanlar güldüler.

İlik Mehmet: “He ya, bendim. Veli Baba, aradan zaman geçince vallah utandım söylemeye. Ver elini öpeyim.”

“Hele dur, hele” dedi gür bıyıkları altından gülerek, “daha seni bağışlamadım. Dede’m, gerçeğe hü! Hak sahibiysem, hakkımı almalıyım değil mi?”

Oturan canlardan, “hak sahibi hakkını alsın, cemaatı da razı etsin” sesleri yükselmeye başlayınca gözcü baba uyardı: “Gerçeğe hüü! İş(ite) elim sofular, susalım. Ağır olun batman çekesiniz. İşin ki hak kelamı girsin kulaklarınıza.”

Çavdar Veli sürdürdü: “Bir şartla bağışlarım İlik Mehmet sofuyu.”

İlik Mehmet: “Ne istersen yapmaya hazırım Veli Baba. İstersen iki yük odun vereyim o kestiğim yarım yüke karşılık.”

Milla İsmail kıs kıs gülüyordu Çavdar Veli’nin mukallitliğine. Oğlu Ahmet’in yaşındaydı ve bacanaktılar. Çavdar: “Dedem söyleyin de Kamber Baba gülmesin bize! Hak sahibiyim, haklı tarafım; beni razı etmek zorunda Mehmet Sofu. Odun modun istemiyorum senden; bir dam dolusu çalı-çırpı var. Benim oğlan Gazi küçük, dehrayı yerinden kaldıramıyor; bize üç gün alaf edeceksin, merekte kuru ot doğrayacaksın tamam mı?”

“Tamam” dedi, İlik Mehmet, “üç gün değil bir kış boyu bile alafını ederim.”

Dede söze karıştı: “Veli Baba” dedi, “bir oyum meşe için üç gün çok değil mi?”

“Yok, Dede’m değil, hem ders olur kendisine! Hem üç gün dediysek gece gündüz ot doğrayacak değil ya, günde birkaç saat!”

Dede, “haydi görüşün, niyazlaşın öyleyse” deyince, İlik Mehmet eğilerek Çavdar Veli’nin elini öptü. O da yüzlerinden öperek bağışladığını söyledi. Duasını alarak dârdan indi.

Milla İsmail üçüncü kez sorusunu yineledi: “Bu sofular Mansur gibi asılmaya, Nesimi gibi yüzülmeye hazır ve nazır. Hakkı olan alsın. Kusurlarını gören söylesin. Günah halkası söylemeyenlerin boynuna geçsin!” Ön sıralardan birkaç “biz razıyız Allah da razı gelsin” sözleri işitildi hafif yollu. Gür ve toplu bir şekilde söylemeleri uyarıldı Kamber tarafından.

Birden direklerden birinin dibinden, Yoğurtçular gedüğinden Dertli Fatma’nın sesi yükseldi. Alagözlü’nün kaynanası Dertli Fatma, başörtüsü-

nü omuzlarına indirmiş ayakta haykırıyordu: “Ben razı değilim İlik Mehmet’le helalından. Herkes ağzının içinden konuşuyor, fısıldaşiyor yaptıklarını. Ama biri çıkıp da söylemiyor. Böyle sofuluk, böyle taliplik olmaz.”

Dede seslendi: “Yol açın Fatma Bacıya, meydana gelsin!”

Dertli Fatma hışımla geldi ortaya. Vardı Dede’nin elini öptü. Sağındaki kambere ve solundaki rehberine niyaz edip dâra dikildi. Bacılar dâra çekildiğinde ve semaha çıktığında uzun başörtülerini indirirlerdi. Başlarında ya bürk dedikleri bir çeşit başlık ya da dağılmasın diye saçların tutturdukları bir yazma vardır. Zaten uçlarına saçbağı taktıkları saçları arkadan bellerine kadar uzanıyordu. Yani Sünni anlayışındaki kapalılık cinsinden saçlarını ille de kapatmak diye bir kural yoktu. İlik Mehmet ve karısı şaşkın şaşkın bakınıyorlardı.

“Dede’m, bana birşey yapmış değil” dedi Dertli Fatma, “Ancak karısıyla birlikte bu geçirdiğimiz güz yaptıkları yüzkızartıcı bir olaydı!”

“Ne yaptık sana Fatma bacı?” diye sordu İlik Mehmet. “Açıklayın tanrı aşkına, gözün üstünde kaşın mı var dedik, nettik sana?”

Fatma bacı öfkeliydi, tüm oradakilerin tümünün sorumluluğunu üstlenmiş gibiydi; zorunlu kalmış gibi konuşuyordu: “Baştan söyledim, benim şahsıma birşey yapmadın! Üstelik seni severim; Vakarlı Mehmet’imin dostu ve adaşısın. Ama o kadersizim, şu anda Erzurum’da Hasankale’de düşmanla vuruşuyor. Bir yıla yakındır haber yok kendi şahsından. Ölü mü sağ mı bilmiyoruz.” Gözleri dolmuştu kadının, oğlunu anımsayınca.

Hüseyin Dede etkilenmişti, haykırdı: “Allah-Muhammed-Ali askerimize güç vere! Hacı Bektaş Veli düşmanlarımızı mahfi perişan eyleye!” Tek bir ağızdan “Allah Allah! Allah Eyvallah” diye inledi cemevi.

Dertli Fatma yineledi: “Allah eyvallah Dede’m Allaheyvallah; ecdadınız İmam Zeynelabidin ve Oniki İmamlar herkesle birlikte benim Vakarlı’mı da koruya, kanatlarının altına alalar! Onu küçük masum yavrusu Hasanali’e bağışlayalar.” Birden ciddileşip değişti. “Şimdi dileğim o ki, İlik Mehmet, Dede’nin huzurunda, bu Ali meydanında yere kelle kesip yapmadık desin. O zaman ben cezamı çekmeye hazırım.”

Dede de meraklanmıştı birşeyden haberi olmadığı için. Sordu: “Ne yapmışlar Fatma bacı? Tez de şunu!”

“Söylesin, açıklasın! Güzbaşında, Kemerinarkası’ndan Ermeni barkanası, o Ermeni kervanı geçerken, barkanadan, akşam kararırken bir deve yükü eşyayı, karısıyla birlikte aşırdı mı aşırmadı mı? Bir deveyi hamuduyla yuttu mu yutmadı mı?”

Topluluktan mırıltılar halinde, “doğru söylüyor Fatma bacı, kelle kesin, yemin etsin İlik Mehmet” gibi öneriler işitilmeye başlamıştı.

Fatma bacı yüksek sesle bir daha yineledi, mırıltıları bastırmak istercesine, “Haydi ikiniz de kelle kesin! Yemin edin Pir huzurunda! Yapmadığınızı söyleyin ki kuşku kalksın üstünüzden ve dedikodu bitsin aramızdaki.”

Kamber aldı sözü: “Benim de kulağıma çalınmıştı, aslı astarı olmayan bir dedikodu olduğunu düşünmüştüm. Doğru mu söyleyin” dedi öfkeyle, “o zavallı insanların, çocuk, yaşlı ve kadınların, sonlarının ne olacağını bilmeden yaptıkları bu sürgün yolculuğunda, aç susuz kaldıkları yetmiyor muş gibi eşyalarını da çalmak hakka-adalete, bizim törelerimize uyar mı?

Ne buyurmuştur İmam Ali? ‘Düşmanınız da olsa, aman diyene kılıç çekilmez’.”

İlik Mehmet sapsarı kesilmiş ve ağlamaya başlamıştı. Yanındaki karısı ise hiç söze karışmadan kıpırtısız dikiliyordu. Ta başından, Dertli Fatma’nın neyi ortaya dökceğini anlamıştı. Aslında olayın tezgahlayıcısı kendisiydi, kocası hiç istememişti. İstanbullunun hiçbir şey anladığı yoktu olup bitenlerden. Ruslarla birlik olup Türkü arkadan vurmuş azılı düşman Ermenilerden alınan eşya için nasıl yargılanmış İlik Mehmet’le karısı? İslamiyete göre düşmanın, kafirin malı Müslüman için ganimettir, helaldır diye içinden geçiriyor, ama hiçbir şey söylemeye cesaret edemiyordu. Merakla sonucu bekliyordu. Kaya Bekir’in tekkeden çıktığına da artık inancı tamdı, içi rahattı. Çünkü bu arada köşe bucak gözleriyle taramış görememişti tekkenin içinde.

Karı-koca mırıltıyla kamberi yanıtladılar: “Doğru” dediler, “dârda yalan olmaz! Kelle kesemeyiz!”

Dertli Fatma bu itirafı yeterli bulmadı ve sürdürdü: “Ama baştan söylemeliydiniz! Bir sabah kapınızda deveyi görenlere, onu Tuzcu Sinanlılardan aldığımız yalanını söylediniz. Birkaç gün sonra da satıp elden çıkardınız. İşte Kamber Baba Milla İsmail’in kendisi söylesin; geçen yıl ki barkana sırasında toplantı yapıp kuralları koyanların başındaki oydu, diğerleri de burada!”

Bu kez İlik Mehmet’in karısı konuştu: “Dedem yalnız biz yapmadık ki. Örtülü’de silahlarla barkanaya saldıranlar oldu. Arapkir’de yağma var diye tellal çağırıldı, köycek yağmaya koştular, biz evimizden bile çıkmadık!”

Her barkana sözü geçtiğinde gözler İncigilin gedikte Gaso’nun anası, İnci Eşe’nin dizinin dibinde oturan, on-onbir yaşlarındaki, adı Garip konulmuş Garabet’e dönüyordu kendiliğinden.

Soruyorum: “Garip Dayı, asıl adın ne? Ana dilinden anımsadığın sözcükler, cümleler yok mu hiç?”

Yanıtıyor: “Yok oğul yok! Ne öz adımı anımsıyorum ne de Ermenice bir tek sözcük!”

Tam altmış üç yıl sonra İstanbul’da Fatih semtinde bir apartmanın beşinci katında birlikteyiz. Konuğumdu Garip Usta. Taşlıtarla’da oturan büyük oğlu Vahap’a, akşam eve gelmeyeceğini, endişe etmemesini söylemiş. Karım mutfakta yemek hazırlarken biz ikimiz oturmuş konuşuyoruz. Bir yandan da ses alma aracını çalıştırıp, küçük mikrofonunu eline vermişim.

Garip Usta köyün biricik duvarcı ustası. Yarım yüzyıldır köyün hemen bütün evleri onun tarafından yapılmış, onarılıp yenilenmişti. İki, üç katlı, kalın taş duvarlı evler, birinci ve ikinci katların mekanını genişleten tek ve iki cepheli çıkartma tekniği onundu. Şimdilerde yetmişin üzerinde olduğu halde, İstanbul’da zenginleşip yerleşmiş Onarlı tüccarların köydeki evlerini, onun becerikli elleri, düz damlarını söktürerek, sacdan çatılarla donatıyordu.

Garip Usta'yla ilgili çok ilginç çocukluk anılarım vardı. Gerçi şu andaki sohbeta, konuşmaya ben hakimdim; ona yaşamına ait ve özellikle on yaş öncesi çocukluk günlerinden birşeyler anımsatmak için ter döküyordum.

Babamın çok iyi ahbabıydı Garip Usta. 1949 yılında babamın, baba-ocağını yenilemeye ahdedip de yaptırdığı iki katlı evin ustası oydu. Aynı zamanda bahçe komşumuzdu. Dut sallarken, bahçe sularken karşılıklı yardımlaşmada bulunur, çarşaf, kap-kacak ödünç alır verirdik.

İyi anımsıyorum bir gün yalnız bahçede, gövertilikte salatalıkları sulu-yordum. Toprak arktan birkaç parmak kalınlığında akan suyu, yaprakları sararmaya yüz tutmuş salatalıkların köklerine yöneltmeye çalışıyordum. Bir elimde Battal Gazi kitabı, öbüründe bir külbe (küçük kazma) vardı. İlkokulu bitirdiğim seneydi. Garip Usta, “ne yapıyorsun oğul?, kolay gele, nasılsın?” diyerek bir taşın üzerine oturmuştu. Sohbeta başlamıştık.

Ben, “iyiyim sağolmasın Garip Dayı, bir haftadır Ömerbey semtinde ot biçiyorduk, gelemedin; hıyarlar susuzluktan iyice sararmış baksanıza” diye karşılık verince sözümü kesmiş ve üzüntüyle şöyle demişti: “Onları sormadım ben oğul, bunlar basit işler! Okul işini ne yaptın onu söyle! Dün köyün öğretmenini gördüm; ‘sınıfın en çalışkan öğrencilerindendi, hangi sınava girse kazanır, ama babası vermiş küreği böğrüne; göndermem diyor, ben onu dede yapacağım diyor’ diye anlattı senin için!”

Ben de üzgün üzgün cevap vermişim: “Öyle Garip Dayı, babam okutmak istemiyor. Ahlağım bozulurmuş. Biliyorsun şimdi İstanbul’da çalışıyor. Haber göndermiş, ‘okula-mokula gitmek yok’ diye!”

“Ben Gazi Dayı’yı böyle bilmezdim” diye başlamıştı. “Dinle Beni oğul! Okumak kadar iyi birşey yok şu dünyada. Ben kendi kendime okuma yazmayı öğrendim, askerde de pekiştirdim. Benim çocuklardan Vahap ile Selman’ın okumaya pek hevesleri yok ama küçük Cafer’im iyi çalışıyor. Bir okka taşım kalsa satıp okutacağım onu. Hele ortaokulu bitirsin! Erzincan Askeri Lisesine müracaat etmiştik. Arslan gibi oğlan, boy-pos yerinde. Spor yaptırdılar; koşturdu, sıçradı, atladı ve sınavı geçirdiler, tamam dendi. Ama bir hafta sonra kazanamadı diye cevap verdiler. Araştırdım, bizi istemeyenin biri gidip, askeri şubeye ihbar etmiş; Cafer Eroğlu’nun babası Ermeni dönmesi, gavuroğlu demiş. O yüzden almadılar oğlumu subay okuluna. Oğul küfret bana, ama şu Ermenioğlunun sözünü tut. Kaç git, gizlice sınava gir. Öğretmen ol, yüksek tahsil yap; kurtul buralardan.”

Bu anıyı ona anımsatınca güldü: “Hocam” dedi, “herhalde bu Ermenioğluna küfretmedin.”

“Küfretmek mi? Öğüdünü dinlediğim için şimdi buradayım” deyip sordum: “Söylesene Garip Dayı; kimdi o ihbarı yapıp Cafer’in subay olmasını önleyen?”

“Gerek yok oğul, gerek yok adını söylemeye” diyerek boynunu bükerken, “onun gibi Müslüman olmaksızın gavur oğlu gavur olmak çok daha iyi” diye söylendi. Aradan yirmi yıldan daha fazla geçtiği halde adını -ki ben biliyordum, öğrenmişim bir yerden- söylemeye Garip Usta’nın erdemi elvermiyordu. Çok ilginç bir raslantıydı; Ankara’da Hukuk Fakültesi’ndeki bir yıllık öğrenciliğim sırasında Cafer askerdi. Subay olamamıştı, ama babayı gösteriş ve yakışıklılığıyla Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı’na

seçilmişti. Ve hemen her gün Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'la karşı karşıya geliyor, köşkünün kapısında nöbet bekliyordu.

Yalnız yapı ustası mıydı köyün, Garip Dayı? Çiftçilik araçlarının onarıcısı da oydu, saban kurucuydu Garip Usta. İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinin ilk ayları evinin önünde karasabanlar, boyunduruklar, pulluklar eksik olmazdı onarım için. Hiç kimseye hayır demez, pazarlık etmez; emeğinin karşılığı olarak yağ, kaymak, peynir, yumurta veya ceviz, pestil gibi çerezlerden ne verirlerse onu kabul ederdi. Çağrıldığında evlere de giderdi.

Babam kaç kez saban kurmaya çağırmam için Garip Ustaya beni göndermiştir, onu çok sever sayardı. Usta da babam için çok olumlu düşünüyordu. Babamdan söz açılınca hep söylediklerini yine tekrarladı: "Gazi Dayı kadar gönlü alçak; cömert ve insanlıkları pek az bulunur. Zaten babası, yani senin deden Çavdar Veli benim rehberimdi. Bana bir kardeşlik bulmuş, ilk kez Pir huzuruna çıkartarak Muhammed-Ali'nin yoluna sokmuştu. Onca ev yaptım, duvar ördüm, köyde çalışmadığım insan kalmadı. Herkese çalıştım alet onardım, saban-boyunduruk kurdum; baban gibisini -oğlusun diye söylemiyorum- inan ki görmedim. Taşın başındaki evinizi yaparken tam 55 gün çalıştım; ne bir gün şikayetçi oldu, ne bir gün olsun ihh deyip yılgınlık gösterdi. İrgattan daha çok çalıştı ve yapının bütün taşı onun göbeğinin üstünden geçti. Ne nefsanetli (izzeti nefis sahibi, onurlu) adamdı rahmetli! Bu kadar sabırlı, dayanıklı adam inan az bulunur dünyada." Böyle diyordu onun hakkında teybe konuşurken.

Sadece duvar ustası ve saban kurucu da değildi Garip Usta. Aynı zamanda köyün dişçisiydi, on-onbir yaşlarındayken, belki daha da küçüktüm, ilk kez dişimi o çekmişti benim. Bir akşamüstü dişime yapışan ağrıyı ne Armut Dayı'nın -o zaman yaşamıyordu- küçük oğlu Seyfettin Abi'nin bir takım dualar okuyup iplikle bağlaması ve ne de küçük Koca Dede'nin keskin nefesi durdurabilmişti. Sabaha dek uyku uyumamış, ağlayıp durmuşum. Sabahleyin elim yanağımda sızlanırken babam gülererek şöyle dedi: "Oğlum ağrıyan dişine demir yağı koymak gerekiyor; anan davarları çobana katmaya gitti, gelsin seni Garip Usta'ya göndereyim! Onda halis demir yağı var."

Gerçekten anam gelir gelmez tez elden Garip Usta'ya dişime demir yağı koydurmaya gittik. Hiç mi hiç unutmadım; Garip Usta Ballıkbaşı tepesinden yeni doğmuş güne karşı, beni duvar dibindeki bir kütük üstüne oturarak, demir yağının en iyisinden koymak için gözümü kapatıp ağzımı kocaman açmamı söylemişti. Ben de safça inandığımdı. Ağrıyan dişimi saptarken kerpetenle sıkıldığını hissedince kıpırdamış olacağım ki, "dur oğul, aha şimdi demir yağını koyuyorum, hırp diye dişinin ağrısı kesilecek" demesiyle, ben neye uğradığımı anlamadan çekip çıkarmıştı dişimi. Doğrusu korkusuz ve acısız bir çekimdi, uyuşturmak da ne demek?

Kolay değildi doğrusu, farklı inançtaki bir topluma, üstelik birbirlerine can düşmanı ettirilmiş farklı bir etnik guruba mensup tek kişinin kendini kabul ettirebilmesi! Zekasıyla becerikliliğiyle ve ustalığıyla kendine gereksinim duyurmalıydı ki yaşayabilsin, tutunabilsin. İçinde bulunduğu toplum ne denli hoşgörülü ve ne denli insancıl olursa olsun, Garip Usta'nınki, tek başınalığın direncini kırıp, yaşamın üstesinden gelmeyi, kolay değildi.

Bütün bu anılardan sonra yaşamına ilişkin sorularımı yanıtlarken, hele banda alıp saklayacağımı söylediğimde, o her zamanki kuşkulu, “uyanık olmak gerekir” tavrını takındı. “Garip Dayı, biliyorsun çocukluğumdan beri seni çok sever sayarım. Çocuklarınız benim arkadaşlarım. İnanıyorum ki, sen de beni seversin. Bu konuşmalarımız aramızda kalacak, dostça bir sohbet bu. Lütfen bana güven ve hiçbir şey saklamadan anlat! Yıllar yılı hiç kimselere anlatamadığın bir birikimin olduğunu biliyorum” diyerek başladıysam ve yüzündeki boynundaki derin kırışık çizgiler genişleyip gerilirken, “hee oğul, Gazi Dayı kadar seni de çok severim, hatırladığım herşeyi anlatacağım” dediyse de, köyümüzün kendine özgü şivesiyle oldukça temkinli ve kısa tümcelerle konuşuyordu. Toplum içinde yalnız büyüyüp yetişmiş olduğundan tereddütlü ve güvensizdi. Zaman zaman aşırıdu kuşku ve tereddütü: Ne adını ve ne de Ermenice tek sözcük anımsamadığını söylemesine rağmen bazan köyüne ilişkin şu ayrıntıları verebiliyordu:

“Biz Mamahatun’dan sürüşe çıktık. Arıcama keşişti. Kudüs’ten hacdan geldiğini söylemişlerdi. Uzun, simsiyah sakallıydı. Beni kucağına oturtup sakallarını yüzüme sürterdi. Babam duvar ustasıydı. Evimiz üç katlı bir taş konaktı. Önünde süslü taş yalakları olan bir çeşme vardı; iki bakır lüllükten (ince boru) su akıyordu. Köyün yarısı Ermeni, yarısı Türk’tü.”

Tutup raftan bir kitap çekip önceden katlayıp bellikleğitim sayfayı açıyorum. “Bak Garip Dayı” diyorum, “bu kitabı Stephanos Yerasimos adında İstanbullu bir Rum yazmış. Paris üniversitelerinden birinde doktora tezi olarak savunmuş. Bilimsel bir yapıt. Adı, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*. Bak şurada ne yazıyor:

“1914’te Ruslar kuzeyden saldırınca Ermeniler Pasinler ovasında Müslüman ahalinin büyük bölümünü kılıçtan geçirdiler. Ermeni çeteleri kış boyunca bu saldırılarını sürdürdüler. Bu arada Van’da ayaklanan Ermeniler Ruslarla savaşmakta olan Türk ordusunu çok güç duruma soktular. Bu ayaklanma üzerine İttihat ve Terakki hükümeti 14 Mayıs 1915’te Tehcir (sürgün) yasasıyla sınır bölgelerindeki Ermenileri Suriye’ye sürme kararı aldı.”

Kitabı kapatmış, bana şaşkın bakmakta olan Garip Dayı’ya, sanki daha da güvensizlik vermek istercesine anlamsızca konuşmayı sürdürüyordum: “İşte bu yasa gereğince Doğu Anadolu Ermenileri yerlerinden yurtlarından sökülüp atılmıştı. Çoluğu çocuğu malıyla canıyla sonu belirsiz bir sürüşe zorlanmıştı. Yüzbinlerce Ermeni bu sürgün sırasında öldü, öldürüldü. İddia edildiği gibi 1,5 milyon değilse bile bir milyona yakın insanın öldüğü kesin. Batı basını buna ‘toplu kıyım’ diyor. Aslında Ermeni çetecilerinin Erzurum, Erzincan, Van, Bitlis çevresinde, geniş çaptaki yerli halkı, birlikte yaşadıkları insanlara saldırtıp yoketme ya da oraları boşaltmaya mecbur etme girişimleri de vatan-milliyet sorunuydu onlar için. Yani Ermeni milliyetçileri, bu bölgelerde çoğunluk olduklarını dünyaya göstermek ve Çarlık Ermenistanıyla birleştirmek, gerçekteyse bağımsızlık amacını güdüyorlardı. Çetecilerin ulusları adına -kendilerine göre- bu ‘yüce’ amacı Ermeni halkına kıyım getirmişti.”

Gereksiz yere konuşuyordum. Garip Usta hiçbir tepki göstermiyordu anladığına dair. Susunca, “ben o tarihleri bilmem, bu olayları işitmedim de” diyerek öyküsünü istediği biçimde sürdürdü: “Biz toplu halde sürüşe çıktık Mamahatun’dan (Tercan). Babamın yolda mı yoksa evvel mi öldüğünü, ya da öldürüldü mü bilemiyordum. Herhalde Bağıştaş’tan, Kemaliye üzerinden Arapkir’e geldik. Anam, kardeşim, ben kalmıştık. Kasabadan çıkarken, Kurupınar’ı bilirsin, aha orada anamız öldü. Nasıl öldü bilmiyorum. İshalden ölmüş dedilerdi. ikimiz birden üzerine kapanmış ağlarken jandarmalar bizi zorla ayırıp, Küçük Çarşı’daki büyük Ermeni kilisesine getirdiler. Orasını hastane yapmışlar demek. Alaman kız hemşireler vardı, beyaz beyaz giyinmiş. O sırada kardeşimi kaybetmiş ağlıyordum. Bir Alman kız beni yakaladı ve o yana avkaladı, bu yana avkaladı, oradaki Ermeni çocukların arasına zorla soktu. Bana yiyecek giyecek verdiler.”

Burada soruyorum: “Peki kardeşini bir daha göremedin mi? Onun adı neydi?”

“Kendi adım gibi onu da anımsamıyorum. Zaten bir daha da kendisini ne görebildim ne de haber alabildim. Birkaç gün sonra benim yaşlardaki bir küme oğlan çocuğunu jandarmaların korumalığında çıkarıp köylere dağıttılar. Muhtarlara teslim ettiler.”

“Köye ilk geldiğin günü anımsıyor musun Garip Dayı?”

“He ya oğul, anımsıyorum anımsıyorum! Köy muhtarı Keleş Hacı’ydı; kızımın kocası, damadım İsmet hocanın dedesi. Çocukluk bu; daha ilk gün, karnım doyurulunca sokağa çıkmıştım. Bak şimdi anımsadım, hiç aklıma gelmemişti şimdiye değin. Demek bizim köyün yarısı Türk olduğu için Türkçe’yi iyi konuşuyordum. Ben jandarmaların söylediklerini öbür Ermeni çocuklarına söylerdim. O çocukların çoğu hiç konuşamazlardı. Neyse, oyun oynamak için arkadaş arıyordum, sanki kendi köyümdeymişim gibi. Havalar pek soğuk değildi galiba? Sırtıma uzun çizgili bir fistan giydirmişlerdi. Bugünkü gibi aklımda, Büyük Ocak tekkesinin dış kapısı önünde Ocak Alime’nin oğlu Mustafa’ya rastladım. Aynı yaşlardaydık. Oturmuş ayağına giymek için öküz gönünden çarık dikiyordu. Ama musibet bir türlü beceremiyordu. Hemen yanına oturdum; ‘ver şu gönü bana’ dedim, aldım elinden. Ayaklarının kalıbını aldım, kesip biçip, sıırım çekerek bir çift çarık diktim, Mustafa’nın ayaklarına giydirdim. Benim ayağım da yalınayaktı. Bir çift çarık da bana diktik. Mustafa ile hemen arkadaş olmuştuk, rahmetli oluncaya kadar arkadaşlığımız sürdü. Anası Alime Bacı geldi yanımıza. Rahmetli Alime Bacı anamı, babamı ve bütün yakınlarımı kaybettiğimi öğrenince üzüldü, ağladı durdu. Mustafa’nın babası da savaşa gitmiş, gelmemiş, o da babasızdı. Allah razı olsun Alime Bacı ilk günden bana yardım elini uzatmıştı. Bana Mustafa’nın eski şalvarıyla, biraz giyilmiş işlik verdi sırtıma. Alime Bacı ekmek yağladı, yiyip karnımızı doyurduk. Daha ilk günden kendi köyümdeymişim, akşam olunca, oyunu bitirip evime dönecekmişim gibi, herşeyi unutmuştum, çocukluk işte! Birden bir damın üstünde yüksek sesle bağırان birini duydum. Meğer Hacı dayı ‘Ermenioğlu kayboldu, gören yakalayıp muhtarlığa getirsin’ diye tellal çağırtmış köy korucusuna. Alime Bacı hemen tellal çağırان adama seslendi, o da beni götürüp Muhtara teslim etti. Hâlâ Keleş Hacı’nın sözleri kulaklarımdadır. Ku-

lağımı tutup hafifçe çekerek şöyle dedi: ‘Oğul, sen gariipsin garabetsin! Sütsüzün, merhametsizin birine rastlarsın; Ermenioğlusun diye keserler seni! Olmayan şeyler değil oğul?’

“Hocam bak ne diyeceğim. Sakın benim göbek adım Garabet olmasın? Hiç düşünmemiştim, Garip’le Garabet arasında bir yakınlık var. Keleş Hacı niye ikisini birlikte kullanmıştı? Belki de benim kağıtlarımdan jandarmalar adımı görmüşlerdi!”

“Bende de böyle bir çağrışım yaptı. Gerçekten adının Garabet olduğunu jandarmalar muhtar Keleş Hacı’ya -uzak bir olasılık ama- söylemişlerse, sana Garip adını pekala bu nedenle koymuş olabilirler. Herneyse, Keleş Hacı’nın seni uyardığını söylemiştin; gerçekten ölüm tehdidiyle hiç karşılaştın mı?”

“Yok vallaha oğul, asla karşılaşmadım. Aradan yıllar geçti, olsa söyleyirim. Hiçkimse beni Ermeni oğluyum diye tehdit etmedi, dövmedi. Gerçi Gavuroğlu lakabını yakıştırdılar arkamdan, ama bu normal. Biliyorsun bizim köyde lakabı olmayan tek kişiye rastlayamazsın. Toplum bireyini, özelliğine uygun bir lakapla değerlendiriyordu. Ben de aynı toplumun bireyi olmuştum; onlardan biriydim. Musahip tutmuş, tarikata girmiştim. Anım-sıyorum, köye gelişimden beş-altı yıl sonra araştırdım; benimle birlikte Sünni köylerine dağıtılan Ermeni çocuklarının hiçbiri yoktu. ‘Kaçtılar’ dedilerdi; vebaları-günahları boyunlarına, belki de öldürmüşlerdir gavur diye!”

Garip Dayı gençlik yıllarından söz ederken aşklarını anlatmadı, sakladı. En yakın arkadaşlarından biri dediği Mustafa’nın kızkardeşiyle evlenmiş. Kadın bir süre sonra ölünce, Garip Usta evli baldızıyla gizli aşk yaşamış birkaç yıl, yani ikinci evliliğine kadar. Baldızı dayım karısıydı, aralarında büyük yaş farkı varmış. Uzun yıllar çocukları olmamış. Sözde onların gizli ilişkileri sırasında bir çocuk olunca, onun Garip Usta’dan olduğu dedikodu olarak söylenir hep. Dayım ben çok küçükken ölmüştü. Anam yengesini pek sevmez ‘edepsiz, hayasız’ derdi ondan söz ederken. Demek ki, gerçekten ilişkileri açıkça biliniyormuş. Aradan onca yıl geçmiş, dayımoğlu bu dedikoduyu benimsemişcesine çocuklarına kardeş, Garip Usta’ya da ‘Garip Baba’ diye seslenir. O da hiç cevap vermez, boynunu bükerek, geçer gider. Bunlardan söz ettiğimde; “yok oğul, yok, dedikodu bütün bunlar, Ahmet de yıvıllık (hafif) adam, şaklaban; biliyorsun köyün PTT görevlisi, geçen ay köydeyken, büyük oğlum Vahap İstanbul’dan telefon etmişti; şimdi köyün ortasında hoparlör var, mikrofonu da Ahmet’in odasında; kendini bilmez, oradan bütün köye karşı; ‘Garip Baba, Garip Baba, İstanbul’daki kardeşimden telefon var, çabuk gel’ diye bağıırıyordu” biçiminde anlattı. Karım da bu söylediklerini duymuş, üçümüz birden uzun uzun güldük. Ahmet’in bu davranışlarına kızgın ve onu onaylamaz görünüyordu. Garip Usta ilk günlerinden bunca şey anımsamasına rağmen, Mamahatun’dan Arapkir’e hangi güç koşullar içerisinde, yani açlıkla susuzlukla pençeleşerek; saldırganlardan yağmacılardan sakınarak nasıl geldiklerine dair hiçbir şey anımsamıyordu. Gerçekten bu yüzlerce kilometrelik sürüş-ölüm yolculuğunda çok kötü günler geçirmiş oldukları için bilinçaltına, bir daha çıkmamak

üzere itilmiş olabilir. Ama on-onbir yaşlarına dek çağrılan öz adı ve konuştuğu anadilinden birkaç sözcük olsun anımsamaz mıydı?

Cemevinde mırıltılar başlamıştı. Gözcü ikide bir, “gerçeğe hüü!” diye uyararak, arada sırada elindeki uzun sopasıyla hafifçe kafalara dokunmak, omuzlara dürtmek zorunda kalıyordu susmaları için. Cemaat, Dertli Fatma’dan yana tavrını koymuş ve İlik Mehmet’in gerçeği anlatmasını istiyorlardı.

“Kemerinarkası’nda nadas yapıyordum” diye başladı İlik Mehmet, “Haziran ayının üçüncü haftasına girmiştik. Barkana geçiyor diye köylüler dağlara dökülmüştü.”

Kamber Baba kızgın konuştu: “Karar alınmıştı, süt, yoğurt, ekme ve su verilecekti. Üstelik emir vardı; verilenler karşılıksız değildi. Herkesin merhametine kalmıştı. Bir tas suya, bir parça ekmeğe karşılık neler alınmadı! Bu haksızlık yetmiyormuş gibi barkanadan yüklü deveyi çalılıyorsunuz!”

“Biz deveyi çalmadık” dedi İlik Mehmet’in karısı, “kurbanlarınız olayım! Onar Dede bizi yola yopa ki, çalmadık, devenin kendisi yoldan çıkıp tarlamıza girdi. Biz Ermenilere ekme su verirken köye doğru yola düzül-
dü. Kimseler yoktu, bizim kısmetimizmiş deyip getirdik.”

O gün öğleden sonra karısı da gelmişti İlik Mehmet’in yanına. Kasten, barkanayı görmek için gelmişti. Kocasını bir haftadır burada çift sürüyor ve her akşam geldiğinde caddeden geçen Ermeni kervanını anlatıyor; ağlamaklı oluyordu her seferinde: “Öğlelik’in tepeden, Örtülü’nün gediğe değin karınca sürüsü gibi kadın, çoluk çocuk, yaşlı genç hayvanlarıyla birlikte, bitmek tükenmek bilmeyen bir insan seli sanki. Yer gök inliyor; ağlayan, sızlayan, yalvaran kadın, çocuk figanlarına can ister ki dayansın!” İlik Mehmet’in karısı o son akşam sert çıkıştı: “Benim karınca ezmez kocam, merhametli herifim; herkes kaba-kacağa, kumaşa, elbiseye boğuldu. Sen bir iğne bile almıyorsun! Üstelik senin tarlandan geçiyorlar, toprak bastı istemeye bile hakkın var! Yarın sabah çift çarıklarını ayağıma geçirip ben de geleceğim. Sen çift sürerken ben de sütleğen, keven kökleri toplarım herkin içinden. O insan seli önümüzden geçecek, belki bizim tarlamıza da biraz akar. Elbet kısmetimize düşer birşeyler!” Kadın sabahı zor edip, kocasına takılarak, üstelik söylene söylene tarlaya gelmişti. Bir küp ayran, bir küçük bakraç yoğurt da getirmişti beraberinde.

Mayıs ayının sonlarında başlatılan Ermeni sürgünü bütün korkunçluğuyla devam ediyordu. Sivas, Zera ve Kangal Ermenileri Divriği üzerinden; Erzurum, Erzincan, Mamahatun, Kemah Ermenileri Kemaliye üzerinden Arapkir’de birleşip Harput’a ve oradan güneye, sağ kalanlar Suriye’ye inceklerdi. Arapkir’de Alman doktor ve hemşirelerin çalıştığı gezici hastane kurulmuştu. Kilisede hastalara bakılıyordu. Sonu belirsiz bir yolculuktu bu! Elli-altmış metre aralıklarla iki yandaki atlı veya yaya jandarmalar; “bizi nereye götürüyorsunuz?” diye soranlara “Murat Baba’ya ya da Fırat Baba’ya, Fırat Baba çok yük, çok geniş, hepinize yetecek kadar yer var, hiç üzülmeyin” diyorlardı. Arapkir-Harput karayolu köyün topraklarından

geçiyordu. Ermeni aileler yükte hafif pahada ağır eşyalarını eşek, katır at ve develere yükletmiş ya da sırtlarında yayan yapıldak jandarmaların korumağında(!) yola vurulmuşlardı. Yollarda çeşme başlarında jandarmaların izniyle su almak için konaklıyorsa da, gereksinimlerini sağlamaları onların acılarına kalmıştı.

Onarlılar barkananın görülmesinden dört-beş gün sonra başladılar eylemlerine. Çevrede barkanaya saldırıp kadın, çocuk kaçırmalar, öldürme olayları duyulmaya başlamıştı. Hemen köyün büyükleri toplanıp bir karar aldılar bu tür olayların Onar topraklarında olmaması için. Tellal çağırıp, her evden bir kişi toplantıya katıldı ve ailesinden sorumlu tutuldular. Kesinlikle saldırı ve hırsızlık olmayacak, sadece iki yerde ve küçük çocuklar su, ekmek, ayran satacaklardı. Ancak herşeye rağmen yakın köylerin bazılarının yaptıklarına özenip “gavur avına” çıkan, hatta kadın çocuk demeden öldüren birkaç soysuz çıkmıştı. Bunların cezalandırılması, düşkün edilip toplumdun atılarak dışlanması için görgücemini beklemek gerekiyordu.

Önce topluluklar halinde seyre çıktılar. Görüp tanık oldukları manzara onları çok etkilemişti. Acıdılar ve hayır olsun diye, karşılıksız, jandarma ihtarına aldırmadan ilk iki gün köyden torba torba ekmek ve bakraçlar dolusu ayran yoğurt taşıdılar. Sular dağıttılar çoluk çocuk ve hastalara. Ama sonra almamaya başladılar, yalvardılar vermeyin diye ya da üstlerinden başlarından çıkarıp zorla üzerlerine attılar. Öğrendiler ki, köylüler tarafından verilenleri karşılıksız alan Ermenileri jandarmalar dövüyor hatta acımadan öldürüyorlardı. Bunun üzerine hergün sırayla üçbeş aile hemen hemen bir ay boyunca Örtülü'nün çeşmeye ve Kemerin arkasındaki Çanaklı Pınara çıktılar sürüşteki Ermenilere su ve ekmek satmak için.

İlik Mehmet ailesinin deve olayı yarattığı gün Mılla İsmail de Çanaklı pınara çıkmıştı torunu Fatma ile. Tuluk Fatma bir ekmek ve bir tas ayran karşılığında bir ipekli Acem şalı almıştı. Mılla İsmail görünümünden çok üzölmüş, Fatma'nın aldığı şalı geri vermek istemiş, jandarmalara bağırip çağırarak kavgalaşmış ve sonra da çekip köye dönmüşü. Küçük Sato bir maşraba pekmez vermiş yaşlı bir adama, adam da eline para sıkıştırmıştı. O bir meci diye kazandım diye babasına verdiğinde, bir İngiliz altını olduğunu görünce elden ele dolaşmıştı. Üç ailenin çocukları vardı. Köyden getirdikleri ekmekleri verip ve topraktan çıkıp boşa akan pınar suyunu bakraç bakraç taşıyıp, ceket, yelek, pantolon, kuşak, gömlek, çizme, vb., almışlardı. Mecidiye ve kapkacak kazananlar da çıkmıştı. En kârlısı bir İngiliz altını kazanan Sato'ydu. Ama daha öğleydi. Mılla İsmail jandarmayla kavgalaşıp, kızarak kalkıp gidince, orada bulunan diğer yetişkinler de kalktılar Mılla İsmail'i yalnız bırakmamak için.

İlik Mehmet'in çift sürdüğü tarla karayoluyla bitişikti. Ardı arası kesilmeyen kalabalık yola sığmıyor, çok kez herkin içinden geçiyorlardı. Adamın karasabanla sürdüğü toprağın, yolun kıyısındaki on-onbeş adımlık bölümü loğ (silindir-merdane) çekilmiş gibi sertleşmişti. Çocuklar da gelip burada satıyorlardı sularını. Sabaktan beri kök toplayarak koca bir sırt şelesi hazırlamış olan İlik Mehmet'in karısının içi içini yiyordu. Aslında kendi sıraları Örtülü'deydi bugün. Açıgözlü kadın oniki yaşlarındaki kızı Şehriban'la beş yaşındaki oğlu Kasım'ı, eşeğin üzerine bir heybe atıp, çocukları

bindirerek su satmaya oraya göndermişti. Kendisi de buradan yararlanmak istiyordu. Ama öğleye dek hiçbir şey yapamamıştı. Çünkü Çanaklı Pınarda büyükler oturuyordu. Hele hele kuralları koyan Mılla İsmail'in gözünün önünde bu işe girişmesi olanaksızdı. Şansı yardım etti, çekip gittiler. Kadın ilk iş tarlada satış yapan çocukları kovdu başka tarafa. Hemen Çanaklı Pınara inip bir koca bakraç su getirdi ve köyden taşıdıklarını sergiledi yol kıyısında. Gören askerler üstelik tarlasını da çiğnedikleri için pek birşey demediler. Kadın, suyunu, ayranını ve yoğurdunu akşam olmadan bitirmişti. Su isteyenlerle, ayran arzu edenlerle açıkça pazarlık ediyordu. Ya başındaki çevresi işlemeli ipek başörtüsünü, belindeki kemerini istiyor ya da örneğin; "bir bakır tabağa iki maşraba su" diye bağıryordu. Büyük pilav lengesine ya da içi süslü tepsilere dört maşraba vereceğini söylüyordu. Akşama doğru öküzleri boyunduruktan çıkartıp, otlamaya salan kocası "yeter artık, haydi gidelim" işaretleri yapıyorsa da o aldırılmıyordu. Hepsini tüketinceye dek sürdürdü satışını. Bir gümüş kemer, iki bakır tabak, bir göbekli işlemeli hamam taşı, bir kocaman içi süslü tepsi ve bir oyali yazma ele geçirmişti; sattığı su, ayran ve yoğurtla. Gerçekte ise yoksulluğu ve muhtaç oluşu onu sürüklüyordu bu çeşit sahtekarlığa ve insafsızlığa. Ama birşeyler alıp bir boşluğu doldururken insanlığını da yitiriyordu ne yazık ki! Salt alma ve ele geçirme hırsı kesilmişti kadın sanki.

Güneş Göladağı'nın ardına çekilmiş, son ışıklarını yollarken, yanlarına yüklü bir devenin yularını çeken onsekiz-ondokuz yaşlarında bir delikanlı ve yükünden tutunarak zorla yürüyen aynı yaşlarda incecik bir kadın geldi. Delikanlı yalvarıyor "aman" diyordu, "karım hasta, süt yoğurt yok mu? Ne isterseniz veririm; biz yeni evliyiz, bu karımın çeyizi. İstediginizi çıkarır veririm." Birden gelinin eli sıyrıldı yükten ve devenin yanına yığıldı. İki büyük çuval yüklüydü devede, halı-kilim, kab-kacak, yatak-yorgan ve ipekli kumaş vardı üzerinde. İlik Mehmet'in karısı genç adam konuşurken yükü dikizliyordu. Genç kadın yere yığılınca, delikanlı devenin yularını bırakıp yanına oturdu ve başını kucağına aldı. İlik Mehmet'in karısı gelinle ilgilenince genç adam: "Bizimle ilgilenmeyin, merhamet göstermeyiniz" dedi. "Jandarma geliyor, bize kötülük eder, uzak durun! Sütünüz yoğurdunuz varsa satın bize!" Jandarma doğrulamış, kamçısını oynatarak üzerlerine geliyordu. İlik Mehmet bir koşu, bakracın dibinde kalmış artık ve ekşimeye yüz tutmuş yoğurdu bir maşrabaya boşalttı ve su koyup çalkalayarak getirdi. Genç adama uzattı. Jandarma yetişmişti, kamçıyı şaklattı. "Gavurun kaltağı kalk ayağa" diye bağırdı. Genç kocası yalvardı: "Asker ağa merhamet et! Karım açlık ve yorgunluktan hasta düştü, kendini kaybetti. Amcadan biraz ayran satın aldım." İlik Mehmet'in tanık olduğu bu görünüm karşısında dili tutulmuştu. Başını sallayarak genci onayladı. Askerin uzun kamçısını yiyen zavallı genç kadın inleyerek kendine gelmişti. Kocası ağzına maşrabayı dayadı. Jandarma uzaklaşmıştı. Bu arada yüklü deve, sürülmemiş olan evlekteki sütleğenleri yiye yiye, hafif yamaç olan İlik Mehmet'in tarlasından aşağılara doğru kaydı. Genç adam gördü, yürümek istedi. Birden jandarmanın kervandan ayrılanları vurduğu aklına gelince durdu. Yalvarır gözlerle köylü karı-kocaya baktı. İlik Mehmet'in karısı yerinden kalkarak:

“Gidip getireyim devenizi” dedi. Ve tepeyi aşmış olan devenin arkasından gitti.

Bir süre beklediler. Genç kadın yoğurdu içince kendini toparlamış top-
rağın üzerinde oturuyordu. Karanlık çökmeye başlamıştı. Geriden gelenler
kendilerini geçiyorlardı. Akşamın başlamasıyla tarlalardan çiftçiler, çoban-
lar ve ot biçenler evlerine doğru yola çıkınca, sadece barkanadan çıkan ses-
ler; haykırışlar-iniltiler, zaman zaman kırbaç ve silah sesleri canhıraş hay-
kırışlara eşlik edip havayı yırtıyor, doğaya yayılıyordu. Barkanada fenerler,
çıra ve meşaleler yanmış Göldağının eteğindeki Öğlelik tepesinde kaybo-
lan, sanki gökten yere düşmüş yıldızların oluşturduğu kıvrır kıvrır bir hat
oluşturmuştu.

Karısı gecikince İlik Mehmet telaşlanmaya başlamıştı öbür iki genç gi-
bi. Bu arada öküzler de gözden kaybolmuş yola düşüp gitmişlerdi. Kendi
kendine “Karı deveyi tutamadı galiba, öküzlerim de çekip gitti, ben niye
bekliyorum” diyerek, heybesini sırtına alıp yollandı. Genç Ermeniler ağla-
maya, bağırmağa başlamışlardı. İlik Mehmet haykırışlardan bir an önce
uzaklaşmak için tarlasına aşağı koşmaya başlamıştı ki, arkadan iki jandar-
ma atlarını sürdüler havaya ateş ederek. “Kaçma vururum” diyordu jan-
darma. Durmak zorunda kaldı tarlanın ortasında. İlik Mehmet kendisini
güçlükle ispatladı cebinde bulduğu hüviyet cüzdanını göstererek. Toplantı-
dan sonra dağda bayırda çalışan herkes kağıtlarını üzerlerinde taşıyorlardı.
Bıraktılar tepeyi döndü İlik Mehmet soluk soluğa. Çok korkmuştu.

Yeni evli Ermeni gençler ağlıyor sızlıyor, yalvarıyorlardı: “Devemiz,
çeyiz yüklü devamız gitti! Kayboldu! Çaldılar götürdüler onu. Bir maşraba
ayran için bir deve yükü malımızı götürdüler!” Hırstan, öfke ve korkudan
soluk soluğaydı delikanlı. Jandarmaların onları dinleyip aldıkları yoktu.
Karısını kaldırdı, koluna girerek yürümeye başlayan genç bütün gücüyle
bir daha haykırdı: “Bizi bu duruma düşürenlerin Allah belasını versin, kah-
rolsunlar!” Sonra Ermenice birşeyler haykırdı ve toplu olarak bu haykırış-
lar bir süre tekrarlandı. Jandarmalar bu haykırışlara alışık olmalıydılar ki
birşey söylemediler susturmak için.

Biri diğerine seslendi: “Hey n’ oluyor yine? Gavurca bağırmağa başladılar!”

Öteki karşılık verdi: “Gavuroğlu gavurun biri yüklü devesini yitirmiş!”

“İnanma yalan söylüyor! Dikkatli ol, onu aramak bahanesiyle kaçmak
istiyor”.

“Doğruysa ne yapalım, gözünü dört açsaydı. Bir hafta kalmadan Fırat
Baba’da kaybolan devesine kavuşur!” Kahkaha atarak sürdüler atlarını ka-
ranlıkta.

İlik Mehmet yokuşun dibindeki bir koca kayanın ardında buldu karısını,
devenin yuları elinde. Öküzler gitmişti eve doğru, yola düşüp tekbaşlarına.
Kadın devenin önünde bir kucak sütleğen otu ve yapraklı taze meşe dalları
koymuş, hayvan keyifle yiyordu. O da sevinç mırıltıları içerisinde devenin
yükünü okşuyordu. Gökyüzünde yıldızlar çat çat olmuştu çobanların deyi-
miyle. Köye ulaşmak için bir saatlik yolları vardı, gözleri yıldız aydınlığına
alışık olduğundan sorun değildi karanlıkta yürümek. Üstelik yolu adım
adım tanıyorlardı, ayaklarına dolaşacak taşların yeri bile belleklerindeydi

köylerinin kır yollarındaki. Kadın soluk soluğa olan kocasını görünce: “Jandarmalar ateş etti. Yine biri kaçmaya mı girişti ne?” diye sordu.

İlik Mehmet öfkeli öfkeli konuştu: “Senin bu mal hırsın yüzünden canımdan oluyordum. Koşarken jandarmalar, beni kaçan Ermenilerden biri sanarak ateş ettiler. Bereket nüfus kağıdım üstümdeydi. Ona da inanmazlardı ya, Çimenli jandarma Uzun Hasan’ın oğlunun adını verdim de kurtuldum. Arkadaşlarıymış.” İçinden de zorla barkanaya sokulmadığına şükreliyor ve kurtulduğuna seviniyordu.

Kadın onun sakinleşmesini bekledi, sonra yavaşça sokularak: “İlik Mehmet’im” dedi, “kimseye görünmeden deve yükünü eve soktuk mu tamam zengin olduk! Bunu, bu yüklü deveyi bize Allah gönderdi. Tarlamıza girdi bir daha çıkmadı, inanıyorum ki Onar Dede tutup yularından çekti, soktu bizim tarlaya, bizim kısmetimiz bu! Öyle haram maram deyip de itiraz etme. Kimseye de tek sözcük etmeyeceksin. Çocuklar nasıl olsa şimdi yazdamında uyumuşlardır. Biz doğrudan kışdamına yıkacağız yükü, anladın mı?”

Kadın su ve ayran satışından kazandıklarını değil, ama ot köklerinde yaptığı şeleşini tarlada unutmuştu. Herkesin uyumasını bekleyip yıldızlarla birlikte köye girdiler. Tek bir evde bile ışık yanmıyordu.

Üç gün sonraki Arapkir yağmasına katılmaya gerek görmemişti İlik Mehmet. Hastayım diyerek evden çıkmadı. Üç gün boyunca kışdamında çalışmış, deve yükünü gizleyecek yer yapmıştı. Köylülerin deyimiyile deve yükünü hamuduyla birlikte yutmuştu.

ERMENİ EVLERİNİN YAĞMASINDAN TEFECİ TAŞKAL’IN FAİZ BEDELİNE

Kasabada yağma başladığı haberini, çayın öte geçesindeki, geleneksel olarak Onar Dede’ye bağlı, Peküsü köyünden Keşif Ağa getirmişti. Hemen bir toplantı yapıldı. Köyün büyükleri, tekkenin oniki hizmet sahibi babalar, Dede vekili Milla İsmail’in başkanlığında bazı kurallar belirlediler. Yirmi genç seçildi; bazıları silahlandırıldı, ne olur ne olmaz diye!

Keşif Ağanın anlattığına göre, Arapkir’in içinde ve köylerinde oturan Ermenilerin hepsinin üç gün içinde evlerini, ocaklarını terketmeleri emri gelmiş. Dünden beri Arapkir’deki Ermeni mahallelerinde top top ipeklilik kumaşlar, halılar, kilimler, mobilyalar sokakları kaplamış; geçmek mümkün değilmiş. Üstelik kan gövdeyi götürüyormuş! Karayezitler (aşırı fanatik Sünniler) baltalarla, nacaklarla evleri basıp çocuk çocuk demeden doğuruyorlarmış. İki mahalle boşaltılmış; saldırganlardan korumak için gönderilen askerler de yağmıyorlarmış. Ermenileri Küçük Çarşıdaki büyük kiliseye toplamışlar. Eski kilise de zingazing Ermeni doluymuş. Bazı kimseler komşularını, değerli eşyalarıyla birlikte sizi saklayacağız diye evlerine alıyorlarmış. Eşyaları kendi malları arasına katıp, sahiplerini sakladıkları boş ağıl veya ahırları ateşe verip cayır cayır yakanlar bile olmuş! Daha bir sürü şeyler anlatan Keşif ağa “ben kendi gözlerimle görmedim; görmüş olduklarını söyleyenlerin yalancısıyım” diyerek sözlerini bağlamıştı.

Toplantıda, yağmaya gönderilecek gençlerin uymaları için konulan baş kural kesinlikle kimsenin öldürülmemesiydi. Tanrının verdiği canı sadece tanrı alır; kulların can almaya hakkı yoktur. Kavgada ve savaşta, ölmek için adam öldürülür. Boş evlerde buldukları eşyalar ganimet olarak alınacaktı. Eğer başkaları kendilerinden önce girmişse o eve girilmeyecek ve satışma-dalaşma olmayacaktı diye iyice öğütlenerek, başlarına köyde kimsenin sırtını yere getiremediği pehlivan Sefer'i verdiler. Aynı gece horoz ötümünde yola çıktılar. Sefer Pehlivan, yaşı küçük, yeniyetme delikanlılardan beş kişiyi ayırıp, kaldıracakları malları, yükleyecekleri atları eşekleri onların yedeğine verdi köyün dışında ve şöyle dedi: “Haydi benim aslanlarım! Siz binin hayvanlara düz yoldan caddeye çıkın! Hayvanları fazla zorlamayın! Kuruçeşme’de başlarını torbalar, bizden haber beklersiniz!”

Buyruğu alan yeniyetmeler gurubu Kızılyazı düzlüğünden ve Hanın deresinden geçerek Sultan Murat kaldırımına çıktılar. Ambarge'nin höyük önünden dolanıp, Bulancık'ın köprüyü geçer geçmez caddeden ayrılıp Kuruçeşme'nin inişine saptıklarında, kalabalık küme kasabaya girmek üzereydi. Sefer,le birlikte olanlar kısa yolu izledi; Rutik deresinden geçip, Binnek taşına doğru tırmandılar. Oradan Ambarge'nin kayabaşından fırlayarak, bu köye girmeden Amadının Dere'ye ulaştılar bir solukta. Köyle Arapkir arası, düz yoldan dört saat sürüyordu. Kısa yol ise iki-iki buçuk saatte alınabiliyordu. Ama bayır-bacak aşmak ve dereler geçip yamaçlar tırmanmak gerekliydi.

Güneş Munzur dağlarından patlamaya hazırlandığı sırada, sabahın serinliğinde Arapkir'e ulaştılar. Dağların arasına sıkışmış ve kesişen iki vadiyi kaplayan yemyeşil meyva bahçeleri ve bağların içinde kasabanın dağınık mahalle ve evleri kaybolmuş gibiydi. Girişteki Elekçi köprüsünün başında Sefer Pehlivan ekibi topladı ve şöyle dedi: “Durun arkadaşlar, beşerli üç küme olup öyle girelim! Böyle onbeş kişi toplu halde kuşku verir! İlişkımız yokmuş gibi ayrı ayrı gidelim. Ancak gözden kaçırmadan izleyelim birbirimizi!”

Sefer dört arkadaşıyla öne geçti. Öbür iki küme de belirli aralıklarla peşlerinden giderek Comartlı mahallesine girdiler. Bu Müslüman mahallesinden hızla geçip, Sıragavurlar dedikleri Zohrap'ın Dokumacılar sokağına gireceklerdi. Ne zaman kasabaya inseler, bu saatlerde hareket çoktan başlamış oluyordu. Küçükağa camisini geçtiler mi, Ermeni dokuma tezgahlarının, çekmekuyuların şakırtısı kulakları sağır ederdi. Nüfusu otuz bin kadar olan kasabanın onbinden fazlası Ermeniydi.

Arapkirliler Şam'a, Halep'e, Bağdat'a gidip zengin Arap şeyhlerine, prenslerine hizmetçilik, bahçıvanlık yaparak para kazanıyorlardı. Birkaç yıl ortalıktan kaybolur, bir gün bir kervanla zenginleşmiş ya da beş parasız çıkagelirdiler. İçlerinden Topkapı Sarayı'nda hizmet ederek birkaç kuşak sonra bir sadrazam çıkaran aileler vardı. Hatta çarığının ayağına çekip, koca sopası elinde, bir daha dönmeye yemin ederek kasabadan çıkan bir Arapkirli soluğu imparatorluğun Makedonya eyaletinde alıyor. Kavala'da hasesbaşılık yaparken oğlu koskoca vali paşa oluyor. Bu, Mısır hidivi Kavalalı Mehmet Ali Paşa idi. Kızı Zeybep hanımı hemşehrisi Kamil Paşa ile evlendirmiş olana Mehmet Ali Paşa Oğlu İbrahim paşa ile beşyüz yıllık

Osmanlı imparatorluk hanedanını ortadan kaldırıp, neredeyse yerine oturacaktı. Belki de çok iyi olurdu bu reformcu valinin Osmanlı tahtına oturması! Yılana, yani düşmanlarına sarılarak tahtını kurtarmıştı padişah, bekçibaşı Arapkirinin oğluyla torununun elinden.

Arapkirli Müslüman Türkler ekmeğini gurbet illerde ararken Ermeniler şakır şakır kumaş dokuyorlardı. Demircilik, marangozluk, bakırcılık ve çömlekçilik onların elindeydi. Pamuk çözüğü üstüne dokudukları ipekli kumaşın adı Manisa idi. Sivas-Divrik ve Erzincan Eğin yolları Arapkir üzerinden Harput'a ve Malatya'ya ulaşırdı. Kasabadan geçip, Sultan Murat yolu üzerindeki Karamağara kervansarayında konaklayarak Harput'a varan kervanlar için kumaş hazırlarlardı; zenaat denli ticaret de ellerindeydi Ermenilerin.

Dokumacılar sokağına girdiklerinde kulakları tırmalayan şakırtıları, gü-rültüleri bulamadı Onarlı gençler. Tam tersine ölüm sessizliği egemendi sokağa. Kapı pencere parçaları; dokuma tezgahı tarak, kücü ve mekikleri; yırtık kumaş parçaları, mobilya; koltuk-sandalye ve masa kırıkları; işe yaramaz eşyalar sokağın ortasına saçılmıştı baştanbaşa. Bazı evlerden tek tük talancılar, birşey bulamadıkları için küfrederek çıkıyorlardı. Sefer ve arkadaşları duvar diplerinde, bahçe çitlerinin ardında sine sine ve birbirlerini gözden yitirmeksizin ilerlemeyi sürdürürlerken Sefer yavaşca arkadaşlarına seslendi: "Arkadaşlar, sokağa bakan tüm evler soyulmuş. Baksanıza kapıları pencereleri bile sökülmiş; içinde birşey bıraktıklarını sanmıyorum. Yoldan uzak, arkalarda, bahçeler içindeki konakları, evleri aramak gerek. Bakın ileride kiremitli damı ve kepenkli pencereleri seçilen bir konak var. Kavakların tepesinden görünüyor. Üç katlı bir Ermeni konağı olmalı. Şansımız varsa orada birşeyler buluruz!"

Sağa sapıp duvarı aştılar. Yandaki bahçenin iğde ağaçlarından çitlerinin ardından diğer iki beşli küme de onları izliyordu. Uzaktan görünen konak Küçükçarşı'nın gerisine düşen Demirkapılar adlı Ermeni mahallesinin ucundaki, Dikran adında bir manifaturacının eviydi. Onarlılar hep ondan alışveriş yaparlardı. Dükkanı Küçükçarşı hamamının karşısındaydı. Vere-siye verirdi Onarlılara. Onlar için ayrı bir defteri vardı. Zaman zaman rakamları karıştırır, fiyatları yüksek tutardı, ama iyiydi arası müşteriyle. Parasını güzün ürün kaldırıldığında toplar, sıkıştırmazdı. Köye geldiğinde küçük yaşlardaki oğlu Bogas'ı da birlikte getirirdi, ticarete alışsın, müşterilerini tanısin diye.

Köylüler iç urbaları ve günlük giyimlerini kendi basit ev tezgahlarında dokurlardı. Kadınlar, kızlar kış geceleri, Arapkirli Bedros'un elinden çıkma, kanatları, ayakları allı yeşilli çıkırıklarda pamuk ipliği eğirirdi. Nisana kadar çeşitli işlemlerden geçen pamuk ipliği ilkbaharda tezgahlarında yeleklik şalvar ve gömleklik kumaşa, beze dönüşürdü. Dikran'dan satın alınan kumaşlardan düğün bayram ve konukluğa giderken giydikleri giysileri dikerlerdi. Peşin parası olana İngiliz kumaşından hazır ceket de verirdi Dikran. Ama köyde bu cinsten ceket giyen sayılıydı. Onu yalnız çarşıdan tanırlandı, kimse evini barkını bilmezdi.

Sefer küçük Bogas'ı gördüğünde dalga geçer, şakalaşır: "Bogas Ağa, babanın beş teneke altını varmış, harcamakla biter mi, kızlarla mı yiyecek-

sin onları” derdi. O da saf saf, “beş teneke değil, topu topu bir teneke” diye karşılık verirdi.

Sefer bunun üzerine yüklenirdi: “Aslanım Bogas, o tenekeden bana bir tek avuç ver, seni bizim çimçeken hatunun (eşek) kızıyla evlendireyim. Düğünün harcamalarını da ben yapacağım, söz bir Allah bir!”

Bogas bir karşılık vermeye hazırlanırken, orada bulunanların gülmeleri arasında Dikran bağırdı, “Yeter pehlivan oğlanla dalga geçtiğin. Altın maltın kalmadı, hepsini konağa yatırdım. Kasabada genç komşum Rasim Efendi’yle sen benim suyunu çekmiş altınlarımla kafanızı bozmuşsunuz; oğlanı söyleyip duruyorsunuz. Haydi baharda Fatili bacıma aldığın fistanlık manısanın parasını getir.”

Sefer Pehlivan önceden hazırlamışsa hafif yollu dikelir, “ne yani Dikran ağa, korkuyorsun ki paranı yiyeceğim, hem ben Bogas arkadaşım ile konuşuyorum, sana ne?” diyerek, Bogas’ı omzuna atıp, “haydi gidip Fatili ananın un peteğine dalalım, badem içi ile pestil saklamış oraya” diye şakalaşarak onu götürürdü. Parası hazır değilse, “Dikran ağa benim hesaba bir bellik koy, şimdi elimde yok, Ballığın bayırdaki bağın üzümünü satar satmaz öderim” derdi ciddi ciddi. Bogas, o zaman karşısında kendisine bakarak, sözlü şaka yapmasını boşuna beklerdi. Şaka yapacak yüzümüz yok ki, diye geçirirdi içinden, ama diyeceklerini elleriyle gözleriyle anlatarak Bogas’ı güldürmekten geri durmazdı Sefer Pehlivan.

Elma, erik ve dut ağaçlarının dipleri meyva doluydu; dalları salkım sacak yere değiordu. Hava iyiden aydınlanmıştı konağın önüne vardıklarında. Kırılıp saçılmıştı ama ardına dek açıldı kapıları pencereleri. Sefer eliyle işaret verdi geridekilerine beklemeleri için. İlk beşi geniş kanatlı kapıdan sessizce içeri daldılar. Yeteri kadar aydınlık değildi içerisi. Sefer, ışık gerek diye içinden geçirirken anlaşılmaz mırıltılar geldi kulaklarına. Ses çıkarmadan iki yana açılmış dış kapının kanatları arkasına çekildiler. Sefer taraftaki avlunun duvarından gizli bir kapı açıldı. Konağın ana duvarı doğrudan toprağa bitişikti. Önce bir baş uzandı, çevreyi dinledi; sonra elindeki fenerini kaldırarak ortaya çıkıp iyice kolaçan etti ve açtığı kapıdan içeri seslendi:

“Kimse kalmamış, çekilmiş yağmacılar Çıkın artık! Taşıyabileceğimiz kadar birşeyler alıp, sabahın sessizliğinde, ağaçların arasından sinerek, büyük kiliseye gidelim. En güvenceli yer orası. Elinizi çabuk tutun; bizi burada yalnız bulurlarsa hepimizi keserler. Onarlıların dediği gibi, bu karayezitlerde merhametin zerresi bile yoktur.”

İçeriden ağlama sesi geliyordu. Sefer kendi kendine güldü. “Şansınız varmış” dedi içinden, “sen ermiş misin ne Minas? Adını andığın Onarlılar işte yanbaşında”. Yüksek sesle “Minas!” dedi birden. Kapının ardından çıkıp ona doğru yaklaşırlarken, hemen tanıyamayan Minas’ın benzi kül gibi oldu korkudan. Elindeki gemici feneri düşüyordu neredeyse. İçlerinden Çete Hüseyin onu yakaladı. Sefer sürdürdü aynı anda:

“Korkma Minas biz karayezitlerden değiliz; Onarlı müşterileriniz. Ben Sefer Pehlivan, unuttun mu? Daha bir ay olmadı, sana bir yük semer otu kesip getirmiştım Şihlar gölünden.” Semerci Minas dirildi sanki ve bağırdı:

“Vay Onarlı dostlarım, sizi Allah mı gönderdi? Az önce sizden söz ettiğimi duydunuz değil mi?”

“He ya, duyduk” dedi Sefer Pehlivan, “burası senin evin değil; burada ne arıyorsun? Comartlı’dan buraya nasıl geldin?”

“Dikran benim yakın akrabam olur, ona yardım etmek için gelmişim. Biliyorsunuz Sefer Pehlivan, benim kızım Tarhanik köyünden Feyyaz Efendi’nin oğluyla evli. Geçen yıl kavgalı gürültülü bir düğün yapmıştık. İki genç birbirini sevdi, kızım Müslüman olmayı kabul etti, ben de verdim. Feyyaz Efendi de sizden, iki dünya biraraya gelse yine vermezdim karayezit olsaydı. Onlara yakın oturuyorum, altı ay önce Zohrap’dan göçtüm. Öğleyin damadım babasının urbalarını bana giydirip buraya getirdi. Bütün önemli eşyaları ve kumaşları bu gizli ardiyeye çekti. Duvarda, ardiyeye açılan çifte kapı var. Bu gizli mahzeni, Dikran Dayı’nın konağını yaptırırken geceleri ikimiz birlikte oluşturmuştuk. Bir kaya boşluğuna rastladık; duvar ördük, onarıp sağlamlaştırınca oldu bir kocaman mahzen. Dışarıya açılan bir delik vardı, onu da büyütüp mazgalladık. Arkada çalıların ardında. Uğraştım, açamadım. Anahtarı Dikran dayımın üzerindeydi. Ne yengemin ne de Bogas’ın haberi vardı. Ağzı çok gevşek oğlanın, yanında birşey konuşulsa her yerde söylüyor.”

“O çocuk o” dedi Sefer Pehlivan, “Benim adamım Bogas içeride mi? Peki Dikran ağa nerede?”

“Bogas’la anası içeride, Dikran dayımı götürdüler” diye başladı Minas anlatmaya. Derince soluklandı, artık güven içindeydi: “Ah ne geceydi! Talancıların biri gelip diğeri gidiyordu. Birşey bulamayınca küfrederek, hızla çıkıp bir başka Ermeni evini yağmalamak için gidiyorlardı. Kimilerinin ellerinde kılıç, balta vardı. Eğer bizi görselerdi, hepimizi doğarlardı. Aslında bir jandarma gelip hemen evi terketmemizi, kiliseye gitmemizi söylemişti akşam olmadan. Dikran dayım ‘şu kilimi de indirelim, şu bakırları, şu işlemeli ceviz sandığı da saklayalım’ derken karanlık bastırmıştı. Gizli kapıları sürgüleyip beklemeye başlamıştık. Bizi dünyada bulamazdı kimse! Eşyaların arasında otururken birden dayım, ‘Minas’ dedi, ‘ah Minas yeğenim! En önemli şeyi unuttuk; gizli bir yerde olduğu için aklıma gelmedi. Altınlarım, altınlarım! Nasıl unuttuk onu indirmeyi. Duvarın içinde kimse bulamaz değil mi Minas?’ diyor, hayıflanıyordu. Ben, ‘yok’ diyordum, ‘kimse bulamaz üzülme dayı!’ Ama o yerinde duramıyor, kapıyla eşyalar arasında gidip geliyor ve her talancı gurubun çıkışında kapıyı açıp altınları indirmek istiyordu. Zorla önlüyordum. Çıkanların sevinerek değil de söverek çıkmalarından memnundu. Aslında olacakları bir hafta önceden bakkal komşusu Taşkal Rasim ona çitlatmıştı. Taşkal’a güvendiği için dükkanındaki kumaşların çoğunu birlikte onun ardiyesine doldurmuşlar. Bu mahzeni oğluyla, hanımıyla birkaç gündür ev eşyalarıyla dolduruyorlar, gece de burada yatıyorlarmış. Mahalle mahalle boşalttıkları için bu sabah geldi emir buraya. Bir ara yine sakinleşmişti ortalık. Dayım kapıyı açmaya zorluyor, bense güçlükle önlemeye çalışıyordum. Yengem ağlayarak yalvarıyordu. Konuşma sesleri gelmeye başlayınca susmuştuk. Ayak seslerinden bir-iki kişi olduğu anlaşılıyordu. Konuştukları da rahatça iştiliyordu. Sesini tanımıştı, ‘Bu komşum Rasim efendi’ dedi dayım, ‘Bakın gördünüz mü? Dost dedi-

ğin kötü zamanda belli olur. Bizi ziyarete gelmiş. Birbirimizin evine hiç gidip gelmeyiz, ama çarşıda içtiğimiz su bile ayrı gitmez. Darda mı kaldı, kasam ona açıktır. İnançlı; beş vaktine beş daha katan bir Müslümandır' deyip çıkıverdi kapıdan. 'Rasim komşu buradayım, burada' diye bağırdı. Yukarı kata çıkmış olacaklar ki, patır patır indiler tahta merdivenden. Taşkal Rasim yüksek sesle, 'ne komşusu ulan, gavurdan komşu mu olurmuş, geri dur avrat, şunun kafasını uçurayım' diyerek, elindeki uzun eğri kılıcı dayımın boğazına dayadı. Karısı 'yapma herif' dedi ve ellerine sarıldı, 'yapma öldürme adamı, gavur da olsa gerçekten iyi komşuluk yaptı bize yıllar yılı, burnunu siler gibi silip atma adamın iyiliklerini'. Dayımın göğsünün üstüne oturmuştu. Öbür elindeki gemici fenerini yüzüne tutarak; 'nasıl da yüzün kül gibi oldu korkudan' dedi, 'senin ağzından duymak istiyorum altınların yerini, haydi de bakalım!' Karısının ısrarıyla üstünden kalkarken, 'sen ne anlarsın kadın; bu gavurların eline fırsat geçseydi başımıza çatıçivisi çakacaklardı, Ermeni çeteleri Sarıçiçek yaylasına kadar gelmişlerdi; askerlerimiz yetişti de bu gavurlar birleşemediler' diye söyleniyordu. Feneri karısının eline verdikten sonra, korkudan titreyen dayımın boğazından tutarak ayağa kaldırdı. Duvarın deliğinden olup bitenleri görüyordum. Elim ayağım tutulmuş, kıpırdayamıyordum iki kapının arasında. Yeniden bağırdı Taşkal, boğazını salmadan: 'Haydi Dikran! Tıpkı kumaşları top top yaptığın gibi, altınları da kendi ellerinle teslim et! Bir gaz tenekesi altının olduğunu biliyorum. Saf veledin Bogas'a külah külah akide şekeri yedirdim altınların yüzünden.' Dayımın boğazını biraz gevşetmiş olacak ki, 'öldürsen de demiyeceğim, yazıklar olsun sana ettiğim iyiliklere; haram olsun çektiğim emeklere' diye mırıldandığını duyuyordum. Taşkal dayımı merdivenden yukarı çekerken boğazından tutmuş, karısına şöyle diyordu: 'Çabuk yatak odasına gir, kapının beş karış sağından duvarı tekmele! Orada önu dört parmak kalınlığında yalınkat bir duvarla örülmüş bir kör pencere olacak. Altınların bulunduğu tenekeyi bir hafta önce oraya yerleştirmiş bu gavur, Bogas'a izletmiştim. Dikran gavurunun konuşacağı yok!' Boğazı sıkılmakta olan dayımın çıkardığı hırıltıyla ben ağlamaya başlamıştım. Taşkal'ın karısının 'buldum tenekeyi, küçük gavur yalan söylememiş' diye bağırdığını ve arkasından Taşkal'ın, 'Dikran gavuru artık sana ihtiyacım yoktur, haydi bakalım aşağı' dediğini duydum. Ardından bir patırtıdır koptu. Dayımı yirmibeş-otuz basamaklı merdivenden aşağı yuvarlamıştı. Haykırarak avlunun taş zemini üzerine düştü, sesi kesildi. O anda kapıyı açıp içeri girmeyi akıl ettim ama ben çıkmak için kapıyı araladığımda, Taşkal ile karısı sevinçle bir çuvala koydukları altın dolu tenekeyi indiriyorlardı. Kapıyı kapatmak zorunda kaldım. Dikran dayımı çiğneyerek çıkıp gittiler."

Sefer Pehlivan, "demek Taşkal Rasim Dikran'ın altınının peşindeymiş" dedi ve devam etti, "Bu olay olmasaydı da altınları çalmayı kafasına koymuş belli ki namussuz herif! Peki Dikran'ı kim götürdü?"

Minas ağlamaklı sürdürdü konuşmasını: "Onlar evden çıkar çıkmaz dayımı duvarın dibine çektim. Kapıyı iyice açmış onu içeri almaya hazırlanıyordum ki, bir başka talancı gurup kapıda belirdi. Örtüp içeri girdim." Bu arada Sefer'in ekibinden öbür beş kişi de girmişti ne oluyor diye. "Desene tıpkı bizler gibi, ne rezillik bizimkisi be! diyerek yere tükürdü Sefer.

Kalabalık artınca Minas çekinerek söylendi: “Sefer Pehlivan, tek bizim canımızı kurtarın da içerideki herşey sizin olsun. Zaten üst katlarda birşey yok; kalan üç-beş sandalye, dolap, çekmeceleri de götürdüler. Sizinle birlikte sabaha dek belki elli kişi girip çıktı. Bereket Dikran dayımı birisi tanıdı, Allah razı olsun! ‘Ben bu adamın çok iyiliğini gördüm, küçük çarşıdan kumaşçı Dikran! Ölmemiş baygın. Adamı fena yaralamışlar. Götürüp kiliseye teslim edeyim. Bütün Ermenileri oraya toplamışlar. Alman hekimler, hemşireler de yaralılara, hastalara bakıyorlar’ diyerek onu sırtına atıp götürdü. Öbürlerinin, ‘gavurun biri de eksik olsun, bırak gebersin’ diye bağrımalarına aldırmadı.”

Sefer Minas’ı durdurdu: “Yeter anlattıkların” dedi, “çabuk çıkar benim adamımı! Bogas’ı, anasını götürüp kiliseye teslim edelim. Herhalde sen de evine gitmek istersin, Tarhanikli seni saklayacak bir yer bulur. Anlamıyorum damadın niçin gelip seni götürmedi.”

Minas, “damadım evde yoktur, beni buraya bırakıp, köye gitmiş olan babasını getirmek için kasabadan ayrıldı” diye yanıtlayarak, yengesiyle Bogas’ı dışarı çıkardı. İkisi de hüngür hüngür ağlıyorlardı. Kadın, “Onarlı yiğitler, kurtarın bizi; içerideki bütün eşyalarımız ananızın ak sütü gibi helal olsun, bizi Dikran’a kavuşturun” diyordu.

“Üzülme bacım, ordu gelse Pehlivan Sefer’in elinden alamaz sizi! Ağlama arkadaşım Bogas, ağlama, Taşkal altınları çaldı diye! Bana bir tek altın vermesen bile, çimçeken hanımın kızını gelin getiririm sana” dedi ve sakalaştı Sefer. Arkasından Minas ile kadının ayırdığı gerekli eşyaları üç beş denk yaptılar. Sefer dahil dört kişi onları sırladı.

Kadını ve çocuğu yanlarına alıp, bağlardan bahçelerden geçerek, duvarlar aşarak kiliseye ulaştılar. O ana-baba gününde arayıp Dikran’ı buldular ve karısını çocuğunu ona teslim ettiler. Adamın kafası sargılar içindeydi ve bir bacağı askıya alınmıştı. Adam nasıl mutlu olmuştu onları görünce. Sevinç gözyaşları içinde bir süre konuşamadıydı.

Sonra dili çözüldü: “Pehlivan! Benim altınlarla hep dalga geçerdin; keşke sana nasip olaydı. Adını bile ağzıma almak istemiyorum; kucağımda büyütmüş, elimin altında yetiştirmiştim. Adam etmiş, iş ve dükkan sahibi yapmıştım. Gavuru-Müslümanı tüm kasabalı bilir. Kılıç dayadı boğazıma, başımı gövdemden ayıracaktı.”

Sefer Pehlivan kesti sözünü ve “konuşma artık” dedi, “herşeyi anlattı Minas. Çabuk iyi olmaya bak. Az önce dışarıda kulağıma çalındı; üç gün içinde Arapkir Ermenilerini bölük bölük ayırarak Eğin üzerinden gelen barkanaya katacaklarımş. Yani hepinizi sürecekle, yola sağlam çıkmalısın Dikran ağa!”

Dikran, “çok sağolun” dedi, “haberim var. Bizi yerimizden yurdumuzdan, sizin gibi dostlarımızdan koparıp alacaklar. Evdeki herşeyi, gerekiyorsa evi de, bir okka taşını bırakmadan söküp götürün köyünüze. Karayezitlere zırnık bile bırakmayın. Sizin kendinize özgü kurallarınız var biliyorum. Aranızda kardeş payı yapabilirsiniz, üleşirsiniz onları, helal olsun.” Dikran bunları söyledikten sonra, “bütün borçlarımızı da sildim” diye de şaka yaptı. Üzüldü Sefer, sarsıldı. Tokalaştı, helalleştiler. Bogas’ı öperken

gözyaşlarını tutamamıştı Pehlivan. Kiliseden çıkarlarken, “ağlayanın malı gölüne hayır mı edermiş” diye söyleniyorlardı.

Dikran’ın evinin önünde sekiz on Onarlı kiliseye gidenleri bekliyorlardı. Sefer ve arkadaşları geri geldiklerinde güneş doğmuştu, ama çevre hâlâ koyu gölge içindeydi. Sefer çok etkilenmişti, hiç bir şey götürmek içinden gelmiyordu. Yanındakiler, “Sefer Ağamız, Dikran’ın dediği gibi, biz almayı da karayezitlere mi bırakalım” diyorlardı. O bu kez de Taşkal’ı diline dolamıştı. “Ulan Taşkal, ulan yezit oğlu yezit! Bakalım nasıl yiyeceksin Dikran’nın altınlarını? Fital fital burnundan gelmeyecek mi? Göreceğiz” diye söylenip duruyordu.

Pehlivan Sefer’in birşey gördüğünü sanmıyorum. Dedikleri de çıkmadı. Tam tersine, Taşkal, başkalarının burnundan fital fital getirdi analarından emdikleri ak sütleri. Taşkal Rasim, Cumhuriyet’ten sonra lakabını soyadı olarak benimseyip Rasim Taşkal olmuştu. Tersine döndürdüğü adıyla, yaşamını da yüzde bin beşyüz tersine çevirmişti. Çocukluğunda varlıktan zenginlikten yana köyde adından en çok sözü edilen oydu. Arapkir çayı vadisinde Berenge deresi diye adlandırdıkları, bir ucundan diğerine birkaç saatte ulaşılabilen arazi ona aitti. Her iki yılda bir, bir bölümünü kestirdiği yüzbinlerce kavak ağacından oluşan kavaklığı buradaydı. Bu kavaklardan tahtalar biçen, salmalar, döşemeler ve hatıllar hazırlayan hızar atölyeleri, marangozhaneleri ve mobilya satış mağazaları bir sokak oluşturuyordu. Dönümlerce dut ve meyva bahçesinden başka, Onar köyünün kuzeybatısındaki Rutik mezrasının tümüne yakın arazisi de ona aitti. Mezradaki oniki ailenin ikisi dışında hepsi onun marabalarıydı. 1950’li yıllarda bu arazide 70–80 dönümlük üzüm bağı yaptı. Onarlıları çalıştırmıştı burada. Babamla ağabeyim ırgatlık ettiğinden onlara öğleliklerini götürürdüm. Üzüm fidanlarını dikmek için yarı bellerine kadar kazdıkları hendeklerden, yarıdıkları toprağın içinden ot ve ağaç kökleri toplardım. Bir kenara yığıdığım kökler kuruyup hafiflemeye yüz tuttuğunda, üçümüz üç yandan sırtlayıp eve getirirdik, kış yakacağı olarak kullanmak için.

Rasim Taşkal bedavaya çalıştırıyordu Onarlıları. Cebinden tek kuruş bile ödemedi. Nasıl mı? Arazilerinin verimsizliği ve darlığı yüzünden geçinemedikleri için her yıl gurbete (İstanbul’a) gitmek zorunda olan Onarlılar, bu tefeci-bezirgandan yol parası ve el harçlığı olarak % 45–50 faizle üçer aylık süreli para alırlardı. Bu süre sonunda anaparanın yarısı kadar faiz eklenip ödenmesi gerekiyordu. Paraları, güvendiği kişilerin kefil ve tanıklığında, senetle verirdi. Üç veya altı ay sonra gurbetten gelen kişinin ilk yaptığı şey, kasabaya inip tefeci Taşkal’ın senetli borcunu ödemektir. Para kazanabilmişse, aldığı parayı faiziyle birlikte ödeyerek, yeni yıla borç almaya yüzü olacağı için sevinirdi. Yoksa sadece faizini ödeyip, süklüm püklüm borcunu yinelerdi. Köyde gurbete adam gönderen hemen her aile ya borçluydu ya da borç almak yolundaydı.

O yıl Demokrat Parti hükümeti, üzüm bağı ya da meyva bahçesi yapacak köylüye Ziraat Bankası’ndan, arazinin durumuna göre dönüm başına

belli bir kredi vereceğini ilan etmişti. Rasim Taşkal hemen kendini çarıklı köylü (Rutikli) gösterip resmi başvurusunu yaptı. Tarım teknisyeni, banka müdürü ve kaymakamı kaldırıp araziye keşfe çıkardı. Rutik'teki bu arazide bağ yapılmaya uygun kesimi ölçtürüp biçtirerek “kıymet takdiri” yaptırdı. Zamanın parasıyla 100–150 bin TL'lik kredi almaya hak(!) kazanmıştı. Kasabadaki bankanın kasasında bu kadar para yokmuş da, banka müdürü Malatya'dan getirtmiş dedilerdi. Zaten damadı partinin bucak başkan vekili miydi ne; kasasında kuzu kuzu yatan milyonu aşmış para çabucak varlığına ekleniverdi. Onarlılardan ise Vakarlı dayının oğlu Hasanali ile Garip Usta, Demokrat Parti'ye koca köyden oy vermiş iki kişi olarak, bu kredi için başvurmuşlardı. Tam bir yıl sonra ikişer bin lira mı ne çıktıydı; hiçbir işe yaramadı, hatta başlarına dert oldu. Mahkemelere düştüler proje dışı kullanılmışlar; elma bahçesi için başvurdukları halde üzüm bağı yapmışlar diye!

Rasim Taşkal krediyi aldığı günün ertesinde lise sonda okuyan oğlu İrfan'ı çağırdı yanına. Birlikte halihazırda faiz borcu olan veya borçlanmaya hak kazanmışlarla, birkaç ay içinde para alıp gurbete çıkacakların listesini çıkardılar. Hesap kitap yaptılar; o günün bahrinde geçerli günlük ücrete bölüp, iki binin üzerinde ırgat sayısı elde ettiler. Her borçlunun karşısına kaç ırgat vereceği yazılıp çizildi ve köye haber gönderildi. Onarlı Kızılbaşların hadlerine mi düşmüştü itiraz etmeleri. Her gün 30–40 kişiden aşağı olmamak kaydıyla, erkek, kadın, çocuk, bağ devirdiler “Bey Dayı” diye hitap ettikleri Rasim Taşkal'a. Üç kadın iki, üç çocuk bir erkek ırgat sayılmak koşuluyla hesaplanan sayıya ulaşıldı ve iki ay içinde yaşamlarında görmedikleri, hemen hemen köyün bütün bağlarına eşit büyüklükte bir üzüm bağı yaptılar Rutik'in bayırına. Böylelikle faiz borçlarından kurtulmuş oldular. Bazıları ödeyemedikleri anaparanın karşılığında da ırgatlık yaparak rahata erdiler.

Böylece Rasim Taşkal banka kredisine dokunmadığı gibi kendi kasasından da tek kuruş çıkmadan, bu koskoca bağı yaptırmıştı. Beş yıl sonra kamyonlar dayanıp Taşkal'ın bağından üzüm çekmeye başladığında Onarlılar, kendi emekleriyle oluşan bu koca bağdan çıkan üzümler için karşı yamaçtaki el kadar bağlarından hayranlıkla, imrenerek bakıyorlardı. “Boğazında kalsın, haram it kanı olsun Taşkal, nasıl yiyeceksin bunca üzümü” diye beddua edenler olmuyor değildi. Kendisi yemeyecekti ki, şarap fabrikasına satıp para kazanıyordu!

27 Mayıs ihtilalinin hemen arkasından damadının hapse girmesi, işçileri bakanı Namık Gedik'in kuşkulu ölümü onu korkuttu. Özellikle ihtilalin ağalarla ilgili tutumu; mal varlığının, zenginliğin kaynağının sorulacağı ve fazlasının ellerinden alınacağı söylentileri de üstüne eklenince Taşkal, Rutik arazisini elinden çıkarıp, paraya çevirmeye karar verdi. Parayı saklayacak yer bulurdu, ama toprağı, araziye gizleyemezdi. Bir düzenle bu işi becermeliydi.

Onar köyünün arazisine sınırdı; artık yarıya indirmiş olduğu marabalarıyla hep dalaşıp duruyorlardı. Ne yapar yapar bu araziye alırlardı. Önce el altından çevredeki Sünni köylere haber saldı. Ambarge'den, Kocu ve Selamlı köylerinden fiyatlar gelmeye başladığını Onarlılar arada duymuşlardı, daha doğrusu kendilerine bildirilmemişti. Yaz ortasıydı; ekini tarlada bira-

kıp bir toplantı yaptılar ve üç kişilik temsilci gönderdiler Taşkal'a. Temsilciler şöyle dedi: "Bey dayı, ocağına düştük. Rutik yerini başka köye satar-san, kanımız olursun. Şu anda da elimiz dar -gerçi ne zaman geniş oldu ki-ne yapacağımızı bilmiyoruz!" Rasim Taşkal ummadıkları biçimde karşıladı onları:

"Ben de sizi bekliyordum Onarlı dayılar, oturun hele şöyle! Bizim marabalardan biriyle ta baştan haber yollamıştım. Ambargeliler 300 bin verdi. Selamlı'dan İpek ağanın torunu, belindeki deri kemeri söküp attı önüme; 400 bin değerinde sarı lira (altın) vardı içinde. 'Verme Kızılbaşlara' dedi. Ben de dedim ki, 'Kızılbaş ya da Karabaş, ben onlardan bir kötülük görmedim. Bir haber gelmeden size satamam, topla şunları' dedim. Bakın Onarlılar, güzü, bağ bozumunu beklemeyin; oradan buradan para aramayın, kasam size açık her daim. Selamlı'ya 400'e vermem, ama size 300'e de değil, 275 bine vereceğim."

Taşkal, İpek ağanın torununun ikinci kez gelişini, askeri hükümetin kaymakamını, binbaşısını evine çağırıp, kasabanın diğer ileri gelenleriyle birlikte onurlarına verdiği şölen gününe rastlattı. Kendisine geldiği haber verildiğinde izin isteyip sofradan kalktı. Konuk odasının kapısında, avluda içeridekilerin de duyacağı biçimde hem onu azarladı hem de içerdekilerden bazılarını hayrete düşürecek bazılarını ise hayranlık verecek bir söylev çekti: "Bana bak Kamil efendi! Deden İpek ağanın sofrasında bulundum; akli yetik adam, ne yaptığını ve ne ettiğini bilirdi. Kaldır gözümüzün önünden şu altınları. Bana göstereceğine hazinesi boşalmış devlet babaya yardım et! 450'ye değil 500 bine çıkarsan bile size vermem. Hep böyle Alevi-Sünni ayrımı yaparak kardeş kavgası çıkarıp milli birliği bozuyorsunuz. Ben Onarlılara vereceğim Rutik arazisini. Adamların arazisiyle neredeyse içiçe; ihtiyaçları var tarlalar, dallığa, meşeliğe. Bedavaya vereceğim; evlek evlek, oyum oyum dağıtacağım Rutik yerini. Toprak reformu yapacağım anladınız mı?"

Eski müdürlük katibi Kamil efendi, "Rasim Taşkal, ölürsem ölüme gelme, ölürsen ben de gelmeyeceğim; mahkeme-i kübrada hesaplaşırız" deyip çekti gitti. Rasim Taşkal odaya girdiğinde istediği amaca ulaştığını sezmişti. Hakkındaki kanıları değişmiş olan askeri kaymakam, ayağa kalkarak kolundan tuttu ve yatıştırma davranışı içerisinde onu yanına oturttu. Binbaşının kendisiyle ilgili yazmış olduğunu düşündüğü kötü raporun değiştirileceğine artık kanısı tamdı.

Sofrada bulunan, kasabanın ileri gelenlerinden Nalbantoğlu Cemil, onu iyi tanıdığından içinden söyleniyordu: "Ulan Taşkal Rasim, yeni bir desise ile ihtilal hükümetini de koz kabına koydun!"

Onarlılar Rutik Yeri dedikleri bu araziye bir ortaklık destanı yazar gibi satın aldılar. Yüzlerce dönümlük araziye, aralarından seçtikleri beş kişilik paylaşırma kurulu önce büyük parsellere böldü. Sonra herkesin sevdiği, anlaşabildiği kimselerle; yol kardeşleri (müsahtipleri) ya da en yakın akrabalarıyla parsel sayısı kadar kümeler oluşturulup, kurul önünde kurayla bunlar dağıtıldı. Büyük parseller daha küçük birimlere ayrılıp, kümeleri oluşturan birey ya da ailelere verildi. Böylece, bir tek kişinin bile burnunun kanamaması bir yana, dil azarı bile etmeden, ortaklar, sulu ve susuz tarla-

lardan, çayırıklardan, meşelikler ve bağlardan herkes ayrı ayrı eşleştirilmiş paylarını aldı. Gerçekten bir ortaklık, paylaşım-üleşim destanıydı bu.

Çevredeki Sünni köylerde bile dillerden düşmeyen ve kıskançlıkla birbirlerine anlattıkları bu destan, aslında Rasim Taşkal'ın acımasız düzeniyle çok pahalıya oturmuştu Onarlı Kızılbaşlara! Bağ devrilmesinden bu yana geçen yedi yıl içinde, Onarlıların Taşkal'dan faizli borç alma oranı oldukça düşmüştü. Alanlar da zamanında ödüyorlardı. Yavaş yavaş İstanbul'a yerleşme başlamış; yılın altı ayını İstanbul'da, altı ayını ise köyde geçirmenin hiç de yaşantılarında bir değişiklik yapmayacağına farkına varmışlardı. İstanbul'da uzun süre kalan ya da yerleşenler oraya çalışmaya giden köylülerine, satacak mal veya kullanması için faizsiz borç para vererek, onları ticaret yapmaya zorluyor ve iş yaşamına alıştıyorlardı. Denilebilirdi ki, Rasim Taşkal'ın Onarlı faiz müşterisi üçte bire inmişti. Ancak böyle bir mevsimi, yazın ortasında ekin biçme zamanını seçince, gereken parayı hemen sağlamak olası değildi. Böyle olunca ortakların büyük çoğunluğu, hissesine düşen parayı Taşkal'dan yine kendisine vermek üzere %50'nin üzerinde faizle borç aldılar. Tefeci bir kasasından çıkardığı parayı, üçer aylık faiz senetleriyle öbür kasasına koyuverdi. Öyle ki resmi olarak 275 bin liraya satın alınan bu arazi, bir buçuk yıl boyunca faiz ödeme yüzünden 600 binden fazlaya mal oldu. Köylü İstanbul'a dökülmüştü. Borcunu bitirinceye dek köye gelmediler çokları. Birkaç kişi karısını ve çocuklarını da götürerek kente yerleşti.

Satış işlemleri bitmiş, Taşkal senetleri kasaya kilitlemişti. Yetmişbeş yaşlarındayken Onarlılara bu son darbeyi vururken bir dostuna şöyle diyordu: “Deve dişi gibi Müslüman dostlarımı onların yüzünden küstürdüm. İşte şimdi sıçtım babalarının canlarına Onarlı Kızılbaşların. Bu borcu beş yılda bile ödeyemezler. Milyonun üstünde kazancım olacak. Bakalım Onar De-de'leri kendilerini kurtaracak mı”

Ama Onarlılar olayı onur sorunu yaptılar. Bütün güçleriyle çalışıp, borçlarını beklenmeyen en kısa zamanda ödeyerek Rutik yerinin aralarında paylaşımını iyiden iyiye destanlaştırdılar. Açıkçası, yine de Rasim Taşkal babalarının canına sıçmıştı.

Bu tür insanın doğasında bulunan hükmetmek, boyun eğdirmek güdüsü kolay kolay doyuma ulaşmaz; önüne karşı koyum-başkaldırı engelini getir-medikçe de zevke dönüşür. Onarlılar da hiçbir zaman Rasim Taşkal'ın sözüne söz etmemiş olduklarından bu zevkini tepe tepe kullanarak tam bir sömürü ağı kurmuştu. Ancak son yıllarda sömürüsünü en aza indirmeleri Rasim Taşkal'ı çileden çıkarmıştı. Bu yüzdendir ki son vuruşunu yaptı. Bununla da faiz müşterilerini kaybetmişti. Ne yazardı bu Rasim Taşkal için. İlçenin seksen pare köyü vardı!

Benim yaşamımda ise çok ilginç bir yeri vardır Rasim Taşkal'ın. Eğer bireyin geleceğinin, bazen rastlantılar ve olağan ya da olağan dışı olaylar tarafından belirlendiğini kabul edersek; yaşamımın değişmesini ve geleceğimi değişik bir temel üzerine kurmamı ona borçluyum: Ermeni yağmasından tefecinin faiz bedeline uzanan çizgi üzerinde önüme atılan bir kemik parçasıydı sanki geleceğim.

1956 yılıydı. Babam istememesine rağmen, gizlice ilköğretmen okulu sınavlarına girmiş ve kazanmıştım. Güzün İstanbul'dan geldiğinde bana kızdı, bağırdı çağırdı, ama sonunda bağışladı. Yatılı okuldu kazandığım.

Altı yıl boyunca yiyecek, yatacak ve okul harcamalarımı devlet karşılayacaktı. Ancak buna karşılık 9 yıl zorunlu hizmetle beni bağlıyordu. Üstelik devlet daha baştan harcamalarının güvencesini istiyordu. Gerekli olan yazılı ve sözlü sınavları kazanmama rağmen, kayıt yaptırabilmem için 10 bin 800 TL'lik kefalet senedi hazırlamam isteniyordu. Yıllık geliri bin liraya bile ulaşmayan bir köylü ailesinin çocuğundan istenen bu senedi kim imzalardı? Zaten köylünün kefilliği kabul edilmiyordu. Kasabadan bir dükkancı, bir tüccar olmalıydı. İki yıl önce Cıvıl Yusuf'un oğlu Ali de bu sınavı kazanmıştı. Koca çarşıda sabahtan akşama dek kimse kefil olmadığı için hüngür hüngür ağlayarak dolanıp dururken, ayakabacı Abdullah merhamete gelmişti. Yoksa oğlan okula giremeyecek, yaşamı boyunca çobanlık yapacaktı babası gibi. Sözde devlet bu okulları köylü ve yoksul halk çocukları için açmıştı. Babam düşündü taşındı. "Oğul" dedi, "Rasim bey dayı şeytanın bacağına kırar mı acaba, bir çıtlatsak mı? Yarın faizli borcunu götürürken birlikte gidelim. Sakalının altından geçelim bir!" Doğrudan doğruya söylemeye cesareti yoktu.

Cuma günüydü. Satmak için bir yük de üzüm getirmiştik kasabaya. Millet Hanı adıyla anılan, eski küçük bir kervansaray olan kapalı pazar yerinin iri kanatlı kapısı, gıcirtılar çıkararak yeni açılıyordu. Güneşin ilk ışıklarıyla birlikte ilk biz içeri girdik. Bir süre sonra başka köylerden de tahıl veya çeşitli meyva sebze yüklü eşekler, katırlar doldu. Yükünü yıkanlar, bizim yaptığımız gibi, birileri yüklerin başında müşteri beklerken, diğerleri hayvanları konaklayacakları hanlara bağlamaya götürüyorlardı. Babam çabucak gelmişti. Sepetlerin ağzına bağladığımız bohçaları açarken bir müşteri geldi. Pazarlık yapıldı, tartıldı, tam altmış kilogram gelmişti. Altı liraya satmıştık. Üstelik sepetleri de adamın dükkanına dek babam taşıdı sırtında. Her yıl bağ bozumunda en fazla otuz yük üzüm satabiliyorduk. Bir o kadar da bal armudu! İşte böylesine düşük yıllık geliri olan bir köylü ailesinin çocuğu olan benden 10 bin 800 liralık kefalet senedi isteniyordu.

Kazandığımız altı lirayla eve ne denli gaz, tuz, sabun alınırdı bilemem, ama ben 25 kuruşluk çarşı ekmeği istiyordum, beyaz, çarşaf gibi! Tarımcıydık, köylüydük, ama böyle beyaz ekmek yiyemiyorduk. Arpa veya çavdar ununa bir-iki avuç buğday unu katarak hamur yapıp ekmek pişirirdi anam. Burçak unundan bile ekmek yerdik havalar kurak gittiğinde. "Tezek gibi mübarek, boğazdan geçmiyor, her lokmanın ardından bir yudum su gerekli" diyerekten yutmaya çalışırdık. Üstelik acımsıydı. Beyaz ekmek ve yufka için öğütülmüş bir-iki çuval buğday unu kışın gelecek konuklara ve görgü cemine katılacak canlar için, yani ortak sofraya için saklanırdı. Üretildiğimiz buğdayı satmak zorunda kalırdık evin gereksinimlerini gidermek için.

Buğdayı biz ürettirdik köylü olarak, ama parası olan yerdi, kenttekiler yerdi. Ve devlet, benim devletim, benim iktidarım olsaydı; buğday ekmeğini yılda ancak birkaç kez gelebildiğim kasaba fırınlarında gören ve onu yağ peynir gibi katık niyetine yiyebilen benden on bin 800 liralık senet ister

miydi? Demek ki devlet benim okumamı, gözümün açılmasını, köyümün dışındaki dünyayı görmemi istemiyordu. Belki de babam haklı olarak Rasim Taşkal'dan açıkça rica etmekten korkuyordu senedime kefil olmasını; devlet onun arkasındaydı, belki de babamın yakasına yapıştırdı bu ne cesaret diye!

Tefecinin yazıhanesi önünde tam iki saat bekledik. Öğleye doğru geldi. Rasim Taşkal'ı ilk kez görüyordum bu kadar yakından. İki yıl önceki "bağ devirimi" sırasında onu, uzaktan, ırgatlara bağırıp çağırırken göstermişlerdi bana. Şimdi birkaç adım ötedeydi. Bize doğru geliyordu. Kısa boylu çopur yüzlü biriydi. Hiç sevmedim. Gözlerinde gözlük, başında geniş bir lenger şapka (fötr) vardı, kravatlıydı. Çizgili kumaştan uzun ve bol ceketinin içinde kaybolmuş gibiydi. Küçük adımlarla yürüyordu ayaklarını sürükleyerek. Babam kırk elli adım öteden geldiğini görür görmez ayağa kalkmıştı. Babamın zayıf yüzü gerilmişti. Asker gibi ceketinin önünü ilikleyip hazırola geçti. Ben de onu izliyordum, ama içimde bir öfke belirmişti, yanında babamın küçük düştüğü bu adama karşı. Selamsız sabahsız yanımıza gelen Rasim Taşkal, kapıyı açarken, "kelleyi kulağı düzeltmişsin Gazi" dedi.

Babam hazırolu bozup, "sayenizde Bey Dayı" diyerek sarılıp elini öptü içeri girer girmez. Adam beni gösterip, "bu piç kimin, senin mi? diye sormasın mı, kafam attı. Babama baktım, "o köleniz bey dayı; adı Halil Derviş, amcamın adıydı" deyiverdi sakın sakın. Ben birden; çocuk korkusuzluğuyla, "ben piç değilim Bey Dayı, yakışmaz sizin gibi bir ağaya böyle konuşmak" deyiverdim.

Babam şaşırılmıştı: "Oğlum bey dayı şaka yaptı" diye mırıldanırken, Rasim Taşkal sürdürdü, benim sözlerime karşılık: "Vay babasının canına sıçtığım! Sen neler biliyorsun!"

"Gerçekten size yakıştıramıyorum böyle küfürle konuşmayı! Biri sizin çocuğunuza böyle söylese..." Cümlemin sonunu getiremedim. Babam dişlerini sıkarak gözlerini aktardı ve, "oğlum terbiyesizlik yapma, Bey Dayı'nın yanında, şimdi beş kardeşi yersin" deyip bana vurmak için elini kaldırdı.

Fakat Rasim Taşkal tuttu bileğinden ve şöyle dedi: "Aferin! Bu çocuk adam olacağı benziyor. Okula gidiyor musun? İyi mi okumuşluğun? Bu oğlan hakkını kimseye yedirmes! Onarlılar kuzu gibidir. Seni leylekler başka yerden getirmiş galiba."

"Başka yerden gelmedim, öz-be-öz Onar Dede evladıyım! İlkokulu bitireli iki yıl oluyor. Öğretmen okulu sınavlarımı kasabada elli kişi arasında sadece bir ben kazandım. Okumayı da çok seviyorum." Artık fırsatı elimde geçirmiştim, hemen konuya girdim. "Bey dayı, okumayla ilgili sizden bir ricamız var" deyiverdim.

Rasim Taşkal bizimkilerden bu cinsten bir sözüne söz etme, karşılık verme duymamış olacak ki, merakla sordu: "Ulan büyük adamlar gibi, okumuşlar gibi konuşuyorsun, söyle ricamı! Ne dilersem başım üstüne; yapacağım söz!"

Babam alıklaşmıştı, "bey dayı önce şu emanetinizi vereyim" diye mırıldandı. Adam, "dur kenarda sen Gazi, bizi rahat bırak" diye çekişti ve şöyle devam etti: "Sonra verirsin! Önce şu delikanlının ricasını öğrenelim. Sen faizini verip borcunu tazeleyeceksin."

Ben iyice korkusuzlaşmışım. Şalvarımın cebinden bir zarf çıkarıp konuştum: “Ben okumak, tahsil yapmak istiyorum. Sizden borç istemiyorum. Sınavlarımı kazandığım okula kayıt için bir kefalet senedi var; bana kefil olur musunuz?”

“Ne kadar? Kaç liralık? Bin mi, ikibin mi?”

“On bin 800 liralık.” Adam bu kadar olduğunu ummamıştı.

“Ulan!” diye bağırdı. “Okuldan, mokuldan kaçarsan ben mi ödeyeceğim? Babanın malı mülkü karşılar mı?”

“Ben okula okumak için gidiyorum, kaçmaya değil. Buralardan, bu yaşıttan kaçmak istiyorum, okumaktan değil.”

“Tamam ulan kabul! Zaten baştan söz verdim ricanı yerine getireceğime. Sen ne babası canı bokluymuşsun! Kusura bakma ben hep küfürlü konuşurum; ağzım bozuk biraz.”

“Ben de küfürden nefret ederim.”

“Yalnız iyi dinle beni! Ben Onarlı değilim, kirasız kilim ucu tutmam. Üçümüz birlikte noterliğe gideceğiz hemen; senedi kefil olarak imzalayacağım. Senin imzan zaten geçerli değil, baban senin yerine imza atacak, haa onun okumuşluğu yok borç senetlerinde yaptığı gibi parmak basar. İş biter bitmez akşama kadar bana çalışacaksınız.”

Ben tam yüz bulmuş olacağım ki, karşılık vermeden duramadım: “Bir imza için iki kişinin akşama kadar çalışması haksızlık ama ne yapalım, kabul” dedim.

Benim bütün konuşma ve çıkışlarım Rasim Taşkal’ın hoşuna gitmiş olacak ki, sözünde durup söylediklerini yaptı. Attı imzayı senedime kefil olarak. Babam da emanet dediği borcunu vermişti. Bizi bir adamıyla samanlığına gönderdi. Handan eşeği almaya giderken sızıldandım, babam bir çarşı ekmeği aldı. Öğlelik torbasından çıkardığım arpa ekmeğine dolayarak ve ikimiz de üzümü katık yaparak işe başlamadan yedik.

Babamla birlikte akşama kadar Rasim Taşkal’ın samanlığına saman ve ot balyası taşındık. Karanlık basınca kapıları yüzümüze kapatarak, bizi bıraktılar. Bizi samanlıkta yatmaya bile layık görmediler.

İkimiz de aç, susuz ve yorgun kasabayı baştan başa geçtik. Karanlık iyice bastırılmıştı. Babam beni, boşalttığı sepetleri yüklemiş olduğu eşeğe bindirmişti. Elekçi köprüsünü geçtiğimizde, eşeğin üzerinde yorgunluktan uyuduğum için birkaç kez düşme tehlikesi geçirdim. Babam akıl etti de, Comartlı’da oturan yaşlı semerci Minas’ın evine gittik. Köye semer yapmaya geldiğinde genellikle bizim evde kalırdı. Minas amca o gece bizi bir ağırladı, bir ağırladı. İlk kez sabah kahvaltısında çayı onlarda içmiş, zeytini ve etli pirinç pilavını da Minas ustanın evinde yemiştim. Bu yaşlı Ermeni bizde yattığında bana anlattığı dev-peri masallarından çok farklısını anlatmıştı o gece. Bu masala, “Tırnak kadar bir bakkal nasıl böyle dev gibi büyüyüp, başı göğe ulaştı” adını vermişti.

Pir huzurunda boy vermekte olan İlik Mehmet olanı biteni ayrıntıların, kardeşliği İstanbullu Mikail, şaşkınlıktan dili tutulmuş durumda ayakta

kaskatı kesilmişti sanki. İlik Mehmet biraz da karısını suçlar bir davranışa girmişti, o ise habire ağlamaktaydı ayakta beklerken. Bir yandan da Arapkir yağmasından duyduklarını anlatmıştı bir çeşit savunma olarak. Sakallı Hüseyin Dede Milla İsmail'i uyardı: "Haydi kamberim, musahip canlar dârda, sofular, bacılar edep erkanda yoruldu. Hele Mikail sofu, alışkın değildir böyle uzun süre ayakta durmaya. Bir karara var artık."

Kamber baba hizmetini gören Milla İsmail, Dede'nin bu özel davranışına yine içerledi. Mikail'in ne durumda olduğunu ve kafasından neler geçirdiğini az çok tahmin ediyordu. Şöyle cevap verdi: "Alışkındır Dede'm o, Kuledibi meyhanelerinde bütün gece ayakta, gayrimüslim dostlarıyla rakı-şarap atıştırılmaya. İlik Mehmet sofuya gelince; her ne kadar bacıyı suçlu gösteriyorsa da kendisi de suç ortaklığından kurtulamaz. Eğer ben yargılayacaksam biraz daha bekleyecekler dârda adil bir yargı için. Yok istiyorsan ben çekileyim sen devam et Dede."

Hüseyin dede telaşlandı: "Yok yok Kamber baba, ben senin gibi çok okumuş değilim, karacahilim senin yanında, devam et sultanım" dedi ve arkasından bağırdı: "Sıkıntıda kalmışlara, dârdaki sofulara, edep erkan oturan canlara, bacılara Ehlibeyt, Oniki imam yardımcı olaaa!" Tek ağızdan: "Allaah! Allaah! Allaheyyallah!"

Arkasından kamber Milla İsmail sürdürdü yüksek sesle: "Mehmet Sofu, Mikail Sofu, Mansur dâri'ndasınız! Muhammed-Ali'nin huzurundasınız! Eey sofular, bacılar, cem cemaat! Bu meydan kutsaldır, burada günahlar, kusurlar savunulmaz, kabul edilir! Doğrular, hak ve adalet savunulur! Hal-lac-ı Mansur; 'Ene'l Hak (Tanrı bende, ben Hak'kın kendisiyim)' dedi bu meydanda. Bu gerçeği savundu, softalar anlayamadı; onu parça parça Ettiler, ama her parçası 'ben Hak'kım!' diye bağırdı. Herşey insanda sofular, yarenlerim, herşey insanda ve insan için. İnsandan büyük varlık anmayın. Tanrı insanda sevgiyle bütünleşmiştir; ne yerdedir ne göktedir, insanın öz-be-öz varlığındadır. Her yeri aydınlatan nurdur, ışıktır! Ama körler bu ışığı göremez. Can gözü, gönül gözüyle görünür bu ışık. Sevgiyle ve insanları olduğu gibi severek varılır ona. Ve kendi öz nefesine karşı gelenler, yani, içindeki 'beni, benliği' öldürerek, Men Aref gizemini çözerek ulaşılır. 'Men arefe nefsu-u fakat arefe Rabbihu' ayetinin (kim ki nefsinin ıslah ederse tanrıya ulaşır) anlamında yatmaktadır tanrıyı tanımak. Ne diyor Yunus Emre bakınız:

Evvel benem ahir benem
Can alacak olan benem
Azıp yolda kalmışlara
Hızır benem eren benem

Bir niceye verdi beni
Devlet ile sürdürdü beni
Yanan demir kızan kömür
Örse çekiç vuran benim

Koca Yunus bir başka nefesinde şöyle der:

Dervişlik baştadır tacda değildir
 Isılık oddadır sacda değildir
 Eğer bir insanın gönlün yıkarsan
 Hakka eylediğin secde değildir
 Ararsan Mevlayı kendinde ara
 Kudüs'te Mekke'de hacda değildir
 Kabul et Yunus'un ergen sözünü
 Tezce gelir başa geç de değildir.

Allaheyyallah kabul etmişiz canlar. Canla başla inanıyoruz ki, sevginin olduğu yerde bencillik yoktur. Tanrılaşma, bireyin kendisini toplumun, insanlığın hizmetine vermesidir. Mansur, 'ben tanrı gerçeğinin kendisiyim' diye darağacında bile bağırırken, Abbasi halifesinin tahtı sarsılıyordu. Şeriat softaları, din alimleri, sarayın, emir'lerin çevresinde çöplendiği içindir ki düzenlerinin yıkılmasını istemiyorlardı. Aslında Şah Nesimi'nin de derisi bunun için yüzüldü. Küfür sayıldı söyledikleri. Ah Nesimi, can Nesimi! Derisinden tulum çıkardılar, çarık yaptılar! Öylece bağladılar güneşin karşısına. Sonra emir verdi karayezitlerin başı, Bağdat halkı zorla kırbaçla sıraya sokulup, ellerine küçük taş parçaları verildi. Direğe bağlanmış Nesimi'nin önünden geçerken, yüzülmüş vücuduna bu taşlarla vurdular. Arılar, sinekler üşüşmüştü kızılkan vücuduna. Sokuyor ve kanını emiyorlardı."

Mılla İsmail coşmuştu. Onca canlar tek kulak-tek göz kesilmiş ona bakıyor ve onu dinliyorlardı. Sakallarından aşağı yaşlar akıyordu konuşurken. Bacılardan ve sofulardan bazıları, özellikle dârdaki İlik Mehmet'le karısı ellerini kullanıp da silemedikleri yanaklarından boyunlarına ulaşmıştı göz yaşları. Utanmasalar hıçkıra hıçkıra ağlayacaklardı. Bu üzgün ve tedirgin edici havaya kendileri neden oldukları için etkilenmeleri iki katlıydı.

Mılla İsmail devam etti: "Can Nesimi'nin dostlarından biri kendisine verilen taşı cebine saklayıp bir gonca gülle dokunup geçmek istedi. Dost Nesimi, Can Nesimi, kan içindeki gözkapaklarını güçlkle aralayıp, şu dörtlüğü söyledi:

Nesimi coşur geldi
 Allah'tan çığır geldi
 Düşmanın taşı değil
 Dost gülü ağır geldi

Can ister ki dayansın! Kamber baba soluklandı, yanaklarından sakallarına doğru akan yaşları sildi. Sonra sürdürdü, "Dârdaki sofular, cemdeki canlar! Bu dâr Hallac-ı Mansur ve Can Nesimi'nin dârı! Onlar gibi sofu olmak gerek. Mehmet sofu, olup-bitenleri anlattın. Bacıyla bu yaptığınız büyük hataydı. O iki gencin tüm malına el koydunuz! O zavallı gençlerin, sonları belli değildi, ama yaşama umuduyla onları taşıyorlardı. Talandan söz ettin. Biliyorsun ki, Pehlivan Sefer'in arkadaşlarıyla getirdiği ganimeti ve Dikran'ın verdiklerini burada tekkenin ortasında eşit paylara ayırıp, her aileye üleştirdik. İşlediğiniz bu vebalın altından kalkamazsınız. Madem ki kazançları ve zararları birlikte üleşiyoruz; maneviyatta da bunu yapmalı, vebalları da paylaşmalıyız. Bu çalıntı mallar üzerinden aylar geçti; adım

gibi biliyorum ki, sakladınız ve bir türlü kullanamıyorsunuz. İç sıkıntısı çekiyordunuz, şimdi rahatladınız. Ve Fatma bacıya dua edin ki, o ortaya döküldü. Yaptığının günah olduğunu düşünemediniz.”

“Haklısınız Kamber baba” diye inler gibi konuştu İlik Mehmet, “Onları, kışdamının bir köşesine küçük bir oda yapıp içine koyup, üstüne duvar ördük. Yarın hemen çıkartır, bu meydana dökerim!”

Kamber Milla İsmail dizlerinin üzerinde doğrulup yüksek sesle konuştu: “Ey cemaat! Canlar, yarenler, bacılar! Bu sofı ile bacının vebalına ortak olmak istemeyen varsa söylesin, dilli başlısınız. Tanrı bağışlasın, dünya malıyla bir günaha ortak olacağız. Daha önce oluşturduğumuz üleştirme kurulu, yarın öğleyin, eşyaları paraya vurup değerlendirerek Dede'nin huzurunda üleştireceğiz. Her gediğe düşen haklar konulacak. Arzu eden gediklerden paraya çevirirken satışlara katılmak için birer temsilci gelebilir. Dilli başlısınız canlar, bir düşüncesi olan çekinmeden söylesin!”

Az bekledi. Bu sırada Dede, Rehber Veli Babayla birlikte meşveret ettikten sonra kulağına eğilip birşeyler fısıldadı. Canlardan özel bir öneri gelmedi. “Siz daha iyi bilirsiniz, bildiğiniz gibi yapın” diye bazı sesler geldi.

Ancak üçlü bir meşveretten sonra Kamber, kimsenin beklemediği ilginç bir açıklama yaptı: “Bacılar, sofular! Bu çalıntı malın vebalını azaltmak, yarıya indirmek için bir yol bulduk. Himmetleri hazır olsun, Hüseyin Dede ile Rehber Veli Baba kurtardı hepimizi! Üleştirmeciler önce yarı yarıya ve eşit bir biçimde, az önce arzettiğim kurallarla iki paya ayıracaklar. Yarısı gediklere üleştirilip konulacak, öbür yarısı ise içimizdeki garibe, yani inci Eşe'nin oğulluğu Garip'e verilecek. Yarın özel bir müshap tutma töreniyle Garip'le Cıbil Yusuf'u kardeşlik yapacağız ve sonra bizden biri olarak payını alacak. Yarın Rehber Veli onları sabahtan ikrar vermeye hazırlayacak ve ikinci niyazında kardeşlik olacaklar. Şimdiden ikisinin de donları kutlu olsun! Şimdi soruyorum: Canlar, sofular, bacılar! Eyvallah diyor musunuz Hüseyin Dede'yle, Veli Babanın bu önerisine?”

Canlar her zamanki gibi gür biçimde bağırıldılar: “Eyvallah erenler! Allaheyyallah, muvafaktır, hakkıdır!”

Bütün gözler bir daha İncigilin gediğe doğru döndü ve İnci ananın yanında sessizce oturan Garip, bu ısrarlı bakışlardan rahatsız oluyordu. Küllükte oynarken kardeşlik olmaya sözleştiği Cıbil Yusuf'un kulağına eğilip şöyle dedi: “Ne diye herkes durmadan bana bakıyor? Garipsem garibim! Benim de iki gözüm, iki kulağım var! Köyümdeyken de kilisede herkes bana bakardı. Keşiş amcamın yanında, o vaaz verirken ben ilahi okurdum!” Kuşkusuz o bakışlar, övgü ve hayranlık duyguları içeriyordu, şimdiki ise sevgiye dönüşmüş acıma duygularıydı ve son karar onun adına tüm canları sevindirmişti. İnci Eşe'nin gözleri yaşarmıştı memnuniyetinden. Üstelik Yusuf'un kulağına, ne olup bittiğini anlamadığı için konuştuklarını da duymuştu. Tutup bağrına bastı oğlanı: “Benim bahtsız Garip'im, İnci anan sana kurbanlar olsun” diye inledi; öksüz kuşun yuvasını Allah yapar derler. Bak gördün mü Garip'im, senin yuvanın temeli atıldı!”

Milla İsmail yineledi: “Bacılar, sofular, canlar! Dârdaki canlar Mansur gibi asıldı, Nesimi gibi yüzüldüler, yani onların çilelerine çektiklerine bir nebze ortak oldular, ayak ayak üstünde ayakta bekleyerek! Boy verdiler,

dökülüp saçıldılar; kuş gibi hafiflediler. Huzur dolsun içlerine, söyleyin razıysanız, otursunlar artık gediklerine!”

Bir ağızdan, “Bizler razıyız Allaheyyallah! Hak da razı olsun, gönülleri huzur dolsun” dediler.

Elbette ki aralarında birkaç aylık yaşantısı olan Mikail’in iyilikten başka, hiçbir kötü davranışına tanık olmamışlardı. Kaya Bekir de çıkıp gittiği için rahattı İstanbullu bu yönden. Ancak boy verme töreni boyunca anlatılanlardan, olup bitenlerden öylesine şaşkına dönmüştü ki, büyülenmişçesine yere çivilenmişti. Kuru bir ağaç gibi kıpırtısız, cansızdı. Hüseyin Dede onları dardan indirmek için dualarını verirken zorla eğilmişti. Bu dua ile edep erkan gelmiş tüm canlar da rahatlayacaktı.

Duanın hemen arkasından gözcüyü çağırdı Dede ve şöyle dedi: “Gözcü Baba, seslen gayrı, dizler bozulsun! Sofular bacılar soluklansın bir dem! Saka su dağıtsın, ihtiyaçlar görülsün! Eh bu arada Keleş Hacı’yla, Rehber Veli Sofu abdestlerini yenileyip boyvermeye hazırlansın.”

Gözcü yüksek sesle buyruğu duyurdu. Yarım saatlik bir ara dinlenmesi verilmişti.

İKİ SAVAŞ SUÇLUSU(!) GÖRGÜ CEMİNDE

Kamber Milla İsmail sorgulamaya başlamıştı: “Çavdar Veli Sofu! Hacı Keleş Sofu! Harp gördünüz darp gördünüz; Çok memleketler gezdiniz! Tanıdığınız, tanımadığınız kimseleri incittiniz mi? Cephelerde savaştınız, çetelerle dövüştünüz, aman diyene kılıç çektiniz mi? Silahsız silahla saldırdınız mı? Sen Hacı Keleş, üstelik köyün muhtarısın! Haksızlığın varsa onarmalı, darıltığın varsa barışmalısın. Ağlattığın varsa güldür Keleş sofu! Benim bildiğim sen yedi-sekiz yıldır Pir huzuru görmedin; dâr çekip didara durmadın! Adana’da, Halep’te, Şam’da gezdin!”

“Doğru” diye onayladı Keleş Hacı. “Yol kardeşimi kaybedeli beri, ne boyvermek ne de tarık altından geçmek kısmet oldu. Hazırım herşeye, hakkı olan istesin hakkını! Er meydanındayım, dâr meydanındayım! Ayrıca köyün muhtarıyım, belki incittiğim kimseler olmuştur.”

Rehber Veli Baba, “kurbanınız olayım Kamber Baba, Hüseyin Dede, bizi fazla bekletmeyin, fazla üstelerseniz samıyı kırarız haa!” diye şakasını geçti. Hüseyin Dede bu şakaya şöyle karşılık verdi: “Dur hele muhanet rehberim, daha sana sıra gelmedi. Seni Vezik Ana’dan soracağız. Ardında edep erkan sırasını bekliyor!”

Milla İsmail sürdürdü: “Burası Ali meydanı, erler-evliyalar meydanı! Dökünüz heybenizin ön ve arka gözündekilerini. Arkanızdaki ağır heybeyle öte dünyaya sizi göndermek istemiyoruz. Orada birer değirmen taşı olup boynunuza takılacaklar, kıldan köprüyü geçemezsiniz. Boşaltın, boşaltın heybelerinizi, yıvıllıklaşsın. Günahlarınızı veballarınızı burada bırakınız. Dârdakilere söylüyorum ama sözüm hepinizedir ey canlar, sofular bacılar! Tarla bahçe sınırı attıysanız, yetim malı yediyseniz, hak sahibinin hakkını verin, bağışlasın sizi! Bu dünyada ödeyin günahlarınızın kefareti. Öte dünyada Allah’ın, Muhammet Ali’nin huzuruna huzur-u kalble çıkın. Ey cemaat, razı mısınız Keleş Hacı sofudan?”

Her zamanki gibi toplu bağırdılar: “Biz razıyız Şaha kadar, Hak da razı olsun.” Mılla İsmail sorusunu yinelemeye hazırlanırken Hacı Keleş, “Ben,” diye seslendi, “ben razı değilim Keleş Hacı sofudan. Yıllar önce işlediğim ve boynumda taşıdığım bir günah torbasını huzurunuzda dökmek istiyorum, bakalım o zaman yine razıyız diyecek, beni bağışlanmaya layık görecek misiniz? O zaman bağışlarsanız içim rahat olacak! Erenler, evliyalar meydanında, pirimin huzurunda itiraf etmeliyim.”

Herkes anında susmuştu. İki yıldan beri köyün muhtarlığını yapan, karıncayı bile incitmeyen, herkese yardım elini uzatan Keleş Hacı dayı ne demek istiyordu? Onun askerliği ve gurbette geçirdiği yıllarda gördüğü yaşadığı olayların bazılarını bilen yakınları vardı. Ama büyük bir günah olarak kimsenin bildiği bir olay yoktu. Ancak Dede, Kamber Mılla İsmail, birlikte boyverdiği Rehber Çavdar Veli ve hizmet sahiplerinden birkaçı biliyordu onun büyük günahının ne olduğunu.

Askerlikte geçene bu büyük olayın etkisiyle Keleş Hacı, terhis olduktan sonra yıllarca köye gelmemiş Halep’te Şam’da Bağdat’ta çalışmıştı. Yolundan yordamından, Dede’den uzak kalarak kendini düşküne çıkarıp, yedi yıl boyunca kendi kendisine ceza vermişti; bir iç hesaplaşma içinde geçirmişti bu yılları. Sonunda karısı, çocukları ve yakınlarının daha fazla özlemine dayanamayarak, çok değil iki yıl önce köye gelmişti.

Askerlikle birlikte bu çevreden oniki yıllık bir ayrılıktan sonra, bir güz akşamı kendini Arapkir’de, köylülerinin konup, hayvanlarını bağladığı Nalbant Cemil’in hanında buldu. Halep’te karıştığı kervanla ve birkaç at, katır kiralayıp yaklaşık yirmi günde Arapkir’de soluk almıştı. Bir torba gümüş mecdiye ve içindeki bir büyükçe kese İngiliz altını, bir çuvala iyice basmış olduğu ham ipeğin içine yerleştirerek getirmişti. İki gün handa kaldı, bir iyice dinlendi. Köylülerini görüyor, onlarla konuşuyor ama kendini tanıtmıyordu. Kendi yaşındakilerin hepsini tanıdı. Bir türlü onlarla birlikte köye doğru yola çıkmaya cesaret edemiyordu.

Köylüleri onu sakallı bir Arap’a benzetmişler ve bir Arap gibi Türkçe konuştuğundan ve sık sık Arapça sözcük kullandığından “Hacı” demeye başlamışlardı. Hacı onun lakabı olmuştu o günden itibaren. Arapkir’de bulunduğu ikinci günün akşamı, yalnız oldukları bir anda Dağarcık Maksut’u çağırıp, Keleş İbrahim’in arkadaşı olduğunu ve Halep’ten onun yanından geldiğini, Onar’a gitmek istediğini söyledi. Ona birkaç mecdiye verip ipek çuvalını sırtına yükledi, kendisi de içinde elbise ve kumaş bulunan büyükçe bir başka çantasını sırtlayıp birlikte geceyarısına doğru köye gelmişlerdi. Yolda kendini tanıtmış, hakkında neler konuşulduğunu sormuştu; Arabistan’da evlenip kaldığını sanıyorlardı. Karısının ise umutla hâlâ kendisini beklediğini öğrenmişti. En çok korktuğu buydu; sekiz-on yıl bir koca beklemek mümkün müydü?

Keleş Hacı getirdiği paralarla önce koca bir ev yaptırdı iki takım üzerine. Onar Dede’nin türbesi üzerine, Büyük Ocak ve Şeyh Bahşiş tekkelerine iki yıl içinde sekiz-on kurban kesti. Hâlâ kendini ‘düşkün’ görerek ilk yıl Abdal Musa kurbanı kesmeye cesaret edememişti. Ama geçen yıl Hüseyin Dede hasta olduğu için Mineyik’ten gelememiş, oğlu Düzgün Dede’yi göndermişti kış girmeden. Bu yüzden görgü cemi yapılmamış, Küçük Dede

için hakullah toplanmış ve bir kanlı kurban, yani Abdal Musa kurbanıyla yetinilmişti. Kurban gecesi toplanılıp saz çalınmış, semahlar edilmişti, o kadar. Kurbanı Keleş Hacı kesmişti bu kez. Köy muhtarı olarak da köyü iyi yönetiyordu. Uzun yıllar imparatorluğun güney memleketlerinde dolaşması, çalışması ona parayla birlikte bilgi ve yaşam deneyimi kazandırmıştı. Zaten bu türlü uzun ayrılıklara köylüler alışıktı. Askere gidip ancak sekiz-on yıl sonra dönenler çoktu. Özellikle güneye, Halep'e, Şam'a, Mekte'ye, Medine'ye, hatta Yemen'e kadar gidenlerden öyle yedi yıldan önce dönen az bulunurdu. Milla İsmail bile gelinine, oğluna kızıp da yedi yıl kalmamış mıydı son gidişinde İstanbul'da!

Bu kış Hüseyin Dede köye gelince doğrudan Keleş Hacı'ya mihman olmuştu. İlk işi, hemen Peyik Topal Rıza'yı çağırıp, ilk lokmasını töre gereği kamber baba ile Rehber Veli Babaya göndermişti. Arkasından öbür hizmet sahipleri lokmayla çağrılıp, toplantı yaptılar ve köyün görülebileceğine, görgü cemine hazır olduğuna karar verdiler. Öbürleri Dede'den destur alıp dağılmışlar, kamber, rehber ve kurbançı-lokmacı Armut Ahmet kalmıştı.

Dede şöyle dedi: "Yıllar sonra didarını görmek kısmet oldu Keleş İbrahim! Artık İbrahim unutulmuş, herkes sana Keleş Hacı diyor. Talibim, artık bu kış boyverip, görülüp sorulmalı ve tarık altından geçmelisin. Çok uzak kaldım, unuttun yolu yordamı." Dede böyle deyince Keleş Hacı'nın yüzü solmuş, kül rengine dönüşmüştü.

Kamber Milla İsmail yaşdaşı Keleş Hacı'nın birden renginin değişmesine bir anlam verememişti, şöyle sordu: "Sen Keleş İbrahim'ken inançlı bir sofuydun" dedi, "iyi anımsıyorum, gençliğimde tevhidden çıkmazdın. Zaman zaman esridiğini de görmüşümdür. Sabahlara kadar semahlar dönerdin. Arap çöllerinde Hacı olduktan sonra yezitleştin mi ne? Bu suskunluk, soğukluk neden? İnanç mı değiştirdin?"

Keleş Hacı ağlamaklı konuştu: "Yüklenme bana öyle Milla İsmail'im! Lanet yezitin canına olsun, ne diye yezitleseyim, neden inanç değiştireyim? Yol Muhammed-Ali'nin yolu! Yolumuza inancımıza kurban olam! Ama ben günahkarım, bu nazenin yol beni kabul etmez. Bu veballa çıkamam Dâr-ı Mansur'a. Çıkamam çıkamam!" Keleş Hacı'nın gözleri yaş dolmuş kara sakallarına doğru akıyordu.

Hüseyin Dede sordu: "Keleş Hacı İbrahim! Söyle bize nasıl bir vebal işledin de kendini böyle yol düşkünü görüyordun?"

Rehber Çavdar Veli, "Demek bunun için yıllardır ortada görünmüyordun" deyince, Armut Dayı da karıştı: "Geldiğin bahar Hüseyin Dede'nin kardeşi ve oğlu köye uğradığında bir Abdal Musa kurbanı kesmiştik, demek bunun için özür bildirdin, gelmedin! Ben de iki gün sonra İstanbul'a gitmişim."

Kamber Milla İsmail: "Anlaşıldı, Arap çöllerinde bunun için çile dolduruyordun. Kendini cezalandırdın. Adamım, arkadaşım benim! Kendin hakkında, kendin karar veremezsin yol düşkünlüğüne! Karı boşamadın, yetim malı yemedin!"

Rehber Veli Baba ekledi: "Ziyana gitmedin; zina-livata etmedin!"

Keleş Hacı: “Hayır, hayır asla! Onar Dede canıma karım olsun ki hiçbiri yapmadım.”

Hüseyin Dede: “Eline, beline, diline sadık bir sofusun sen Hacı Keleş. Kanlı değilsin, katil değilsin.”

Keleş Hacı, birden Dede'nin ellerine sarılarak haykırdı: “Katilim, Dede'm, katilim, ben bağışlanmayacak bir katilim!”

Oradakiler birbirlerine bakıştılar şaşkın şaşkın. Mılla İsmail kendini topalayıp ayağa kalktı ve onu omuzlarından tutarak kaldırdı, şöyle dedi: “Otur şu sedire Keleş Hacı, otur ve sakın sakın anlat!” Dede dualar mırıldanarak sırtını sıvazladı.

Keleş Hacı içini kemiren ve kendisini büyük bir suçluluk duygusu içine itmiş olan olayı anlatmaya başladı. Ne çocukları ne de karısı vardı odada. Karısı Hatçe bacı son anda, ahırdan hayvanların altına kuruluk serpmek ve yemlerini tazelemekten gelmişti. Dede ona, “haydi Hatçe Bacı sen git yat, daha fazla uykusuz kalma, bizim daha göreceğiz hizmetlerimiz var” dedi. İçerideki suskun, rahatsız edici havayı sezmiş olan Hatçe Bacı, Dede'nin ve diğer hizmetlilerin elini öpererek, “hayırlı geceler” dileyip çıkmıştı.

Hacı Keleş olayları anlatmıyor yaşıyordu sanki. Mehmetoğlu Keleş İbrahim 1909 yılında Adana-Osmaniye'de ikinci, yani ihtiyat askerliğini yapıyordu. Terhis edilip köyüne dönmesine birkaç ay kalmıştı. Çerkez binbaşı Ömer Lütfi'nin redif bölümündeydi. Binbaşının hizmetini gören, atına bakan emireriydi. Binbaşı kendisini çok sever ve güvenirdi. “Ulan Keleş” diyordu son günlerde, “sen terhis olunca senin gibi birini nasıl bulacağım ben?”

Keleş Hacı, Nisan ayı boyunca Adana çevresinde koyu Ermeni olaylarının içerisinde yaşamıştı. Piskopos Muşeg'in desteklediği Babikyan ve Taşnakların teşvikiyle Zeytunlu, Vanlı, Rusya'dan, Muş ve Bitlis'ten pamuk işçileri görünümü altında taşıdıkları adamlarını tepeden tırnağa silahlendirerek Kilikya Ermenistanı'nı kurtarma eylemlerine başlamışlardı. Köyleri basıp Müslüman halkı öldürerek veya başka yerlere sürerek çoğunluğun Ermeni olduğunu ispatlama ve dünyaya duyurma girişimindeydiler. İmparatorluğun bu bölgesinde kan gövdeyi götürüyordu. Vali Mehmet Asaf kendisine gelen ihbarları kendine göre değerlendirerek, halka silah dağıtmak ve başıbozuk duruma girmiş redif askerlerini kullanma yoluyla bu terörü, isyanı kırma çabasıındadır. İkinci Meşrutiyet meclisinde Ermeni azınlığın temsilcisi olan milletvekilleri harekete geçmiş, padişahı, sadık bende-leri Ermenilerin öldürüldüğüne inandırarak ve Meşrutiyet hükümetinin valiyi Divan-ı Harbe vermesiyle son bulacak eylemlerin yaşandığı günlerdi.

Binbaşı aldığı ihbar üzerine 100–150 kişilik redif askerinin başında Narlı Ermenilerinin katliama giriştiği Bornaz köyüne at sürdü. Tam bir yangın yeriyle karşılaşmışlardı. Silahlar susmuştu. Atlı redifler köy içine dağılmış Ermeni çetelerini arıyorlardı. Oysa onlar, Babikyan'ın adamları çoktan köyü terketmişlerdi. Gavuruşağı'na doğru uzaklaşmışlardı.

Keleş İbrahim Binbaşının yanındaydı, köy camisinin önüne gelmişlerdi ve kapı açıktı. Atlardan inerek ikisi birden, yularlarını bir ere verip, ihtiyatla açık kapıya yaklaştılar. İçeriden inilteler geliyordu. Kapıdan baktıklarında, gözleri yuvalarından çıkacakmış gibi oldu. İçeride korkunç bir manzara

vardı. Keleş İbrahim daha fazla bakamadı, öğürerek dışarı fırladı. Onsekiz yaşlarından başlayarak hemen hemen köyün bütün erkeklerinin (elliden fazla erkek), başları kesilmiş veya süngülenmiş, kurşunlanmış olarak cesetleri çırılçıplak yanyana uzatılmışlardı. Koca cami ceset doluydu. Erkeklerin hemen tümünün erkeklik organları kesilip ağızlarına ya da arkalarına sokulmuştu. Üstelik elleri arkadan bağlıydı. Belli ki elleri bağlı olarak getirilmişler ve öldürüldükten sonra cesetler üzerinde kin, nefret ve canavarlıkla işkence uygulanmıştı. Dayanılacak gibi değildi. Çerkez Binbaşı bağırınca içeri yeniden girmek zorunda kaldı Keleş İbrahim. Direklerden birine elleri arkadan bağlanmış, yakışıklı ve görkemli bir vücuda sahip bir genç ölmemiş inliyordu. Vücudu kurşunlanmış, erkeklik organı oyularak sökülmüş ve akan kan ayaklarının önüne göllenmişti. Husyeleri dışarıda erkeklik organı ağzına verilmiş ve son gücünü harcayarak diliyle itmeye çalışıyordu onu dışarı atmak için. Binbaşı elinde kamçıyla iterek yardımcı oldu. Koca bir et parçası düştü yere.

Genç, göz kapaklarını zorlukla aralayıp, baktı. Bütün gücünü dudaklarına toplayıp inledi: “Öldür beni komutanım, böyle bırakma!” Başka birşey söylemeye gücü yetmedi. İri yarı Çerkez binbaşının dizlerinin bağı çözülmek üzereydi. Genç, yeni bir iniltiyle kendine geldi. Yavaşça yanaştı, gencin alnından öptü. Yeniden gözleri hafif aralandı, dudaklarını kıpırdatacak gücü kalmamıştı gencin. “Öldür beni, Allahını peygamberini seversen” diye mırıldandı. Binbaşı tabancasını çıkardı. Gencin kanlı alnında dudaklarının izini gördü, oraya dayadı. Soğuk namluyu alnında hisseden gencin kıpkırmızı kan içindeki dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme dolaştı. Binbaşı gözlerini kapatıp tetiği çekti. Cami tok bir tabanca sesiyle yankılandı. Gencin vücudu titredi ve birkaç saniye içinde katılıp kaldı. Beynini dağıtan tabanca kurşunu, bağlı olduğu direğe saplanmıştı.

Köyün kadınları ve çocukları ise bir büyük ahıra doldurulmuş olarak bulundular. Genç kadınların hemen hepsi çıplatalıp tavlalara bağlanmış ve hemen hepsinin ırzına geçilmişti. Çoğu tavlaların önüne yığılıp kalmış ve kendilerini kaybetmişlerdi. Çeteci Babikyan’ın adamları onları öldürmeye fırsat bulamamışlardı herhalde. Gözcüleri tarafından rediflerin geldiklerini öğrenmiş, büyük bir ivedilikle köyü terketmişlerdi. Binbaşı onbeş yirmi jandarmayı camideki cesetler için çukurlar açıp, gömmek için bıraktı ve bir saat uzaklıktaki Gavuruşağı dedikleri Ermeni köyüne doğru at sürdüler. Binbaşı köye girerken atının üzerinde ayağa kalkıp bağırdı: “Askerler, sakın ola ki onların yaptıklarını yapmayasınız! Divan-ı Harbe verir ipe çektiririm yapanları!”

Gavuruşağı köyünde çocuklarla kadınlardan başka kimse yoktu. Elli haneli köy tek tek arandı; kadınlarla çocuklar ve yaşlılar koruma adı altında köyün en büyük konağına toplandı. Çocukları ve yaşlı kadınları başka bir odaya ayırıp, yirmibeşten fazla genç kız ve kadını bir avluda sıraya sokmuş sorguya çekiyorlardı. Keleş İbrahim ve bir arkadaşı kadınların önünde süngü takmış, nöbetteydiler. Binbaşı bir masanın önünde kadınların tek tek adlarını soruyor ve onları konuşturmayı deniyordu, çetecilerin nereye gittiklerini öğrenmek için. Görülüyordu ki, köyün erkeklerini de birlikte götürmüşlerdi Babikyan’ın çeteleri. Bu yolla, yani çetelerin kendilerinin de

düşmanı olduklarını, kocalarını ve kardeşlerini zorla ateşe attıklarını, eğer nereye gittiklerini söylerlerse onları da kurtaracaklarına söz vererek, binbaşı kadınları konuşurma yollarını araştırıyor ve bir yandan da kendisini görevlendirmiş olan Vali Mehmed Asaf'a göndermek üzere rapor hazırlıyordu. Birkaç asker de tek tek üstlerini başlarını arıyorlardı. Daha ilk baştan ikisinden bir tabanca ile bir kama çıkmıştı. Keleş İbrahim hafif yan dönmüş, dalgın dalgın binbaşyı izliyordu. Kafasından, boşuna yoruluyor hiçbirinin kendisine inanıp da konuşacağı yoktur, diye geçiriyordu.

Binbaşının birden, "Keleş, dikkat et kadına" diye bağırmasıyla Keleş İbrahim, ani bir refleksle, silahını elden bırakmadan sola çark edip diz çökünce silahının ucundaki süngü, elindeki kamayı kendisine saplamak için kaldırmış kadının karnına saplandı sapına kadar. Şaşkın durumda süngüyü çekmeden ayağa kalkan Keleş İbrahim, kadın sırtüstü düşünce, elinde olmayarak karnını deşmişti. Genç kadın dört beş aylık hamile olduğundan, barsaklarıyla birlikte kocaman cenin ortaya çıkmıştı.

Jandarmaların süngüleri önünde sırada bulunan Ermeni kadınlar çığlık çığlığa biraraya yığıldılar. Sıkıştılar, içiçe girip, ağlaya sızlaya, yumak yumak birbirlerine sarıldılar. Bir avuç karıncanın bir lokma üzerine üşüşmesi gibi karnı deşilmiş kadının başına yığıldılar. Ellerini kaldırıp Türkçe ve Ermenice yalvarıp ağlaşıyorlardı. Tanrıdan, Mesih'ten kendilerini kurtarmalarını diliyorlardı. Sanki arkalarındaki kalın duvarlar yarılıp Mesih ortaya çıkacak, kendilerini avuçlayıp havaya çekecekmiş gibi bekliyorlardı. Hepsini karnı deşilen kadının uğradığı duruma düşeceklerini acı acı hissediyorlardı.

Yıllardır evlerinden kadınlarından uzak jandarmalar ise başka şeyler düşünüyorlardı: "Ne diye binbaşı bu kadınları birer ikişer kendilerine teslim etmiyordu?" Binbaşı ayağa kalkıp bağırdı: "Ayrın şu orospuları birbirlerinden, sıraya sokun!"

İçeride bir mangadan fazla asker yoktu. Bir zabitin komutasında dışarıdaki redif askerleri hâlâ aramayı sürdürüyor, evlerde çetecilerin saklanacağı, geçeceği gizli geçitler, tüneller keşfetmeye çalışıyorlardı. Boşunaydı elbette, Ermeni milliyetçiler tam bir çete stratejisi uygulamış, yer yarılmış yere girmişlerdi! Askerler bir yandan da evleri yağma ediyorlardı. Ancak binbaşının buyruğu dışında hareket etmekten çekindiklerinden, çantalarına ve ceplerine sığacak şeyler arıyorlardı. Bu yüzden evler ve eşyalar kırılıp delik deşik edilerek para ve altın avına çıkılmıştı.

Kadınlar askerlerin kafalarından geçenleri anlamışçasına birden taktik değiştirdiler. Ermenice mırıldanarak ayrılıp yeniden ve kendiliklerinden sıraya dizildiler. Karşılarındaki süngülü asker biraz daha artırılmıştı. Göğüslerinin düğmelerini çözerek memelerini göstermeye başlamışlardı bile. Böylece askerleri tahrik ederek binbaşının buyruklarına karşı gelmeye, cinsel ilişki yaklaşımıyla kurtulma yolları aramaya koyulmuşlardı. Bu arada görüldü ki, biraraya kümelenip, ağlayıp sızlarken, kimden çıktığı anlaşılmayan, bıçak tabanca cinsinden on-onbeş silah yere atılmıştı.

Redif askeri Keleş İbrahim -binbaşının seyisi ve gözde adamı- hâlâ hiçbir şeyin farkında değil, kendinden geçmiş ve iri iri açılmış gözleriyle karnını deştiği cenin ve barsakları dışarı fırlamış kadına bakıyordu. Hâlâ göz-

leri açık, dudakları ve yüzü korkunç acıyla kıvrılıp gerilerek kaskatı ve kama elinde sıkılı kendine bakıyordu sanki.

Binbaşı kadınların göz süzmeye ve soyunmaya başlamalarıyla askerlerin etkilendiklerini anlamakta gecikmedi ve bağırdı: “Asker! Hücum vaziyeti al!” Redifler kendilerine gelip, süngülü tüfeklerini anında ileri uzatarak sağ bacakları üzerinde yaylandılar. İleri attıkları sağ ayakları üzerine bütün kuvvetlerini vermiş bekliyorlardı. Gözleri artık onları birer kadın değil, karnı içilecek düşman gibi görüyordu. İkinci emirde, yani binbaşı, “hücum” dediği an, saldıracaklardı. Son umutları sönen kadınlar korkuyla geri çekilip, öbürü gibi karınlarının deşilmesini beklemeye başladılar. Bu anda binbaşı emrine rağmen hâlâ yerinden kıpırdamayan Keleş’e şiddetli bir tokat attı. Keleş İbrahim silkindi birden ve tam bir çark yapıp, askerlerin durmakta olduğu hücum durumuna geçti.

Binbaşı bu kez kadınlara bağırdı: “Söyleyin bana kocalarınız ve kardeşlerinizin katıldığı Babikyan’ın çetesi ne tarafa gitti? Söyleyin hangi cehennemdeler! Yoksa hepiniz şu kadının akıbetine uğrayacaksınız!”

Sorusunu kerelerce yenilemesine rağmen tek bir söz çıkmadı hiçbirinden. Ermeni kadınlar ve kızlar dimdik ve başları yukarıda birer kaya kesildiler. Ağzlarına taş aldılar, tek sözetmediler.

Binbaşının, öfkesinden ağzı köpüklenmiş, bağırip çığıırıyordu: “Ben sizi konuşturmasını bildirdim ama yukarıdan emir var! Yoksa sizi önce şu askerlerin etten kazıklarına, arkasından da ağaç kazıklara oturup bülbül gibi ötürürdüm! Yine de Babikyan iyi bilsin ki adamlarının Bornazlılara yaptıkları yanlarına kalmayacaktır!”

“İşte” dedi Keleş Hacı, “aradan bunca yıl geçti, ama o karnını deştiğim kadın gözümün önünden gitmiyor; kadının karnından fırlayan cenini, bebeği unutamıyorum; ikisinin birden katiliyim ben.”

Hüseyin Dede, Mılla İsmail ve diğerleri tek söz etmeden dinlemişlerdi anlattıklarını. İlk kez Dede konuştu: “Bilmem siz ne düşünüyorsunuz? Ama bana göre Keleş Hacı ölmek için öldürmek zorunda kalmıştı!”

Kamber baba, “Katılıyorum düşüncenize. Eğer öldürmeseydi kadını şimdi kendisi burada yanımızda olmayacaktı kuşkusuz!”

Rehber Veli Baba: “Ben Balkan savaşlarında, daha önce Trablus ve Tripoli’de buldum. Savaşın kuralı bu, ‘yaşamak için öldürecekisin’. Sen de savaş içindeydin. Üstelik kadını bir rastlantı sonucu öldürdün, isteyerek bile değil. Tanrı yardım etmiş o anda, Onar Dede darına erişmiş de, yol göstermiş binbaşuya. Keleş Hacı, sen nasıl bunun için kendini katil ve bu yüzden ‘yol düşkünü’ görüyorsun? Haksızlık etmişsin yıllarca kendi özüne. Bu daha büyük günah.” Üçü üç yandan çeşitli örneklerle onu suçsuzluğuna, görgüye katılıp, boyverebileceğine ikna ettiler. Üstelik Rehber Veli Baba, “benim de kardeşliğim seninki gibi Hakk’a yürüdü, birlikte boyverip tarığa düşeriz” diye önerdi ve hepsi uygun buldu.

Horoz ötümesine dek konuşup tartışmışlardı. Keleş Hacı beşler aşkına tam beş kez cezveyi ateşe vurup kahve pişirmişti. Vaktiyle tırmanan Ermeni olaylarının önünün alınamadığı, geçen yıl uygulanan toplu sürüş ve yönetimin tavrı üzerinde düşünceler bile ileri sürüyorlardı.

Özellikle Milla İsmail, İkinci Meşrutiyet'in ilanında İstanbul'da bulunması, yaşadığı, duyduğu ve okuduğu olaylar nedeniyle bilgili bir canlı tandıktı. Bu nedenle İttihat ve Terakki hükümetinin politikası ve imparatorluk sorunları, dış ilişkileri konusunda bile konuşuyordu. Örneğin, hükümeti elinde tutan partinin, Almancı olması yüzünden bütün dünya devletlerini karşısına aldığı ve ülkeyi nasıl felakete sürüklediğini; Çanakkale'nin dayanmasının bile işe yaramayacağını; Çarlık Rusya'sının kaynadığını ikinci bir ihtilal olabileceğini, bu yüzden ordusunu Doğu Anadolu'dan mutlaka çekeceğine inandığını anlatıyordu. Ermeni tehcirini, kanlı sürüşü kınıyordu. Eğer ille de toplu sürüş gerekiyordu ise barkanayı çok iyi koruyarak yapmak gerekiyordu. Binlerce insanın öldürülmesi, yaptıklarının öcünü almak için kıyıma gidilmesi, istikbalde öç alma duygusu doğuracaktır ve aradan yüz yıl bile geçse unutulmaz diyordu.

Veli Baba'nın okumuşluğu yoktu ki Kamber Baba gibi siyasetten söz etsin. Babası Meyyit Yusuf'tan öğrendiği çok sayıda demeler, nefesler; talibi yola sürme, müsahip yapma, Dâr-ı Mansur'da sorgulama-boyverdirmeye, düvazımam okuma, tarik çalma ve gülbenk çekmeyle dedelik mesleğini, yani görgü cemi yürütmeyi biliyordu.

Sakallı Hüseyin Dede'nin Dördüncü İmam Zeynelabidin soyundan, Veli Baba'nın Yedinci İmam Musa-i Kazım kolundan gelmiş Şeyh Hasan Oner soyundan olduklarına inanılıyordu. Aslında Hüseyin Dede'nin talipleri olan bütün Onarlılar, Şeyh Hasan Oner soyundandı. Ancak bilinmeyen bir zamanda dedelik etme hakkı Karamehmetlere verilmiş, Veli Baba ve sekiz on kapiya Karamehmetler-Dedegiller deniliyordu. Arapkir, Keban ve Erzincan'da bazı Alevi köylerinin dedeleri bu kabileden çıkıyordu. Çavdar Veli Baba'nın Arapkir çayı ötesinde üç köy ve Erzincan taraflarında birkaç köy talibiydi.

Çavdar Veli Baba, Keleş Hacı'nın anlattığı, Ermeni milliyetçilerinin terptedikleri çete baskınlarından birine Erzincan'daki taliplerini görmeye gittiğinde tanık olmuştu. Daha doğrusu baskının korkunç sonucunu görmüş, nasıl başlayıp bittiğini de, olayı yaşayanlardan dinlemişti. Onların erkanlarını yürüten; Muhammed-Ali'nin yoluna çağırın ve aralarındaki husumetleri-dargınlıkları gidermek için sorgulayıp aklayan Veli Baba idi. O köylerde kendinin tayin ettiği kamberler, taliplere yolu yordamı öğretip, huzuruna çıkartan rehberleri vardı. Gerçekte Alevi görgü cemlerini biçimsel olarak belirleyen kitaplar ya da başka bir deyişle kesin biçimlemeler yoktu. Kimin yazdığı bilinmeyen kesin *İmam Cafer Buyruğu* adını taşıyan bir kitapta karışık da olsa bazı belirlemeler vardı. Büyük olasılıkla Şah İsmail Safevinin zamanında -belki kendisi tarafından- hazırlanmış olan bu ve diğer Alevi kitaplarının Anadolu'ya girmesi onaltıncı yüzyıldan beri yasak olduğundan, gizli bulundurulmuş *Buyruk* elyazmaları farklı ellerle çoğaltılırken, kopya edenin kafasına göre katkı ve çıkartmalar yüzünden çeşitli biçimlere bürünerek karmaşıklaşmıştır. Ancak "yol bir, sürekin binbir" ilkesini yaratan Aleviler arasında, çeşitli cönklerdeki bu kurallar uygulamacı dedelerin yetenek ve ileri görüşlülüklerine göre biçimlendirilip, zamana ve yere uydurulabiliyordu, dogmatik değişmez kurallar değildi.

Balkan savaşı gazisi Seyyid Yusuf oğlu Veli Baba, ayağının tozuyla, yani Balkanlardan dönüşünü izleyen kış mevsiminin başında, kılıfladığı küçük sazı-curasını sırtına vurup, Arapkir köylerinden toplanan yiyecek ve giyeceği doğu cephesinde Ruslarla çarpışan askerlere ulaştırmak üzere yola çıkmış nekkareye katılmıştı. Erzincan'daki taliplerini görgü cemine çağırıp, Hallac-ı Mansur Dârına çekerek arındırmaya gidiyordu. Öbür dünyada taliplerinin-müritlerinin günahları da pirleri olarak kendisinden sorulacaktı. Kıyamet gününde Muhammed-Ali ruhlarını dâra çekip, onlardan kendisini sorumlu tutacaktı. Dünyada dökülmemiş günahlarının cazası kendi üzerinde uygulanacaktı. Öyleyse taliplerini yılda bir kış olsun aklayıp durulamalıydı. Sakallı Dede de aynı görev için köylerindeydi bu kışta kıyamette. Aslında görgü cemini ille de kış gününde yapmak gerekir diye bir kural yoktu. İki önemli neden vardı bu uygulama için: Birincisi Alevi ayinleri egemen Osmanlı yönetimince yasaktı. Devletin resmi mezhebi Sünnilik olduğundan, Alevilik, dindışı-rafizi olarak görülüyordu. Padişah fermanlarında İslamiyet dışı olarak ilan edilmişti. Haklarında binbir yalan ve iftiralarla birlikte toplantı yaptıklarını ihbar edenler ödüllendiriliyordu. Kar kapıyı kesince kendilerini güvencede hissediyorlardı.

İkincisi, kendi deyimleriyle güz sonu tüm işlerini güçlerini başlarının altına almış, yani bitirmiş olduklarından boş zamanın geniş kapsamlı değerlendirilmesiydi görgü cemi. İbadet, bilgilenme, konuşup tartışma, eğlenme ve yiyip içmeydi.

Bir haftalık yorucu bir güz sonu yolculuğundan sonra jandarmaların korumalığındaki nekkareciler bir öğleye doğru, uzaktan dumanları gözükken Karasu ırmağının kıyısındaki köyü gösterip, "Aha Dede, senin köy orası, haydi taliplerin şimdi seni bekliyorlardır dört gözle, aman çok dikkatli ol, her yanda Ermeni çeteleri var" dediler.

"Amaaan" dedi Veli Baba, "Balkanlarda ölmedik, Anadolu'da ölüyoruz n'olacak! Tanrıya bir can borcumuz var! Ama yine de bu Dede, birkaç düşmanın canını almadan can vermez kolay kolay!" Gülerek, beline kırk dolam sardığı Şam işi kuşağından çıkarıp bir toplu tabanca ve hançerini gösterdi onlara. Önlemine almıştı.

Çok hafif kar vardı, ama sıcaklık sıfırın birkaç derece altında olduğundan toprak takır takır donmuştu. Ayağına biri yün, öteki keçi kılından örülmüş iki kat çorap giymişti, onların üzerine yine iki kat öküz gönünden kendi eliyle dikmiş olduğu dedeburunlu (sivri) çarık geçirmişti. Bacaklarında uzun donundan başka iki şalvar vardı; alttaki Arapkirli Ermeni Dikran'ın kumaşından, üstteki ise karısı Vezzik Ana'nın keçi kılından eğirip büküp dokuduğu çuhadandı. Sırtında yine birkaç kat işlik ve ceketin üzerinde kıldan dokuma bir abası vardı. Kendisi iri yarı olduğundan bu kış giyimiyle daha da heybetli görünüyordu.

Bacakları uzun ve geniş adımlarla, çavdarlıyarak yürüdüğü için Çavdar Veli diyordu köylüleri kendisine. Kafasındaki yün kukuletasının altında sadece burnu ve gözleri görünüyordu. Bıyıklarını da örtmüştü donmaması için. Curasını tüfek gibi asmıştı omzuna. Gitmekte olduğu Çiftlik köyünün yarısı Sünni idi. Ama Sünni komşular da onun dede olduğunu biliyorlardı. Aralarında çok iyi geçiniyorlardı. Bu iyi geçinmeyi sağlayan hiç kuşkusuz

Âlim Osman diye çevrede ünlenmiş hocalarıydı. Adam Ehlibeyt dostuydu. Ve genellikle cuma namazına kendileri de gidiyorlardı. Köye yaklaştıkça dumanların koyulaştığının ve insanların koşuşmakta olduğunun farkına vardı. Yarım saatlik hızlı bir yürüyüşle köye varmıştı. Köy meydanında askerler dolaşıyordu üstelik. Hemen birine yaklaşarak sordu: “Asker ağa bir olay mı var? Düşman mı bastı bu köyü ne oldu?” Asker bu iriyarı ve ilginç kılıklı adamı önce bir süzdükten sonra yanıtladı: “Ermeni çetecileri basmış köyü. Birçok insanı kesmişler; kadınları, erkekleri çocuklardan yakaladıklarını camiye sokup ateşe vermişlerdi. Yetiştik ama hepsini kurtaramadık! Baksana cami ne hale geldi!”

Gerçekten caminin tüm tahta kapı ve pencereleri yanmış minaresi ve taş duvarları simsiyah kesilmişti. Bağırıp çağıran, sızlayan insanlar doluydu çevrede askerlerle birlikte. Bir başka asker ona yaklaşıp şöyle dedi: “Dede, çek git buralardan. Saz çalıp, cem birlemenin zamanı değil buralarda!” Belli ki Aleviydi asker, ısrar etti: “Bu küçük saz yerine silah kullanmak zorundasın bu çevrede, yoksa tatlı canından olursun Dede’ m!”

“Muhammed-Ali’nin himmeti üzerine hazır ve nazır olsun oğlum, yine de sen bu sazımı küçümseme, bazen silahtan da etkilidir, çalmasını kullanmasını bilmek gerekir” dedi Veli Baba. Sonra en sadık ve muhip taliplerinden biri olan Feyzo Ağanın evine doğru yollandı. Feyzo Ağa taa Erzincan’dan kalkıp Veli Baba’yı ziyarete gelmişti Balkan dönüşünde. Köyün varlıklı üç-beş kişisinden biriydi. Görgü cemi, onun özel olarak yaptırdığı cemevinde yapılıyordu. Veli Baba altı yıl kadar önce, kendisi Balkanlar-dayken ölmüş olan babası Seyyid Yusuf Dede’yle birlikte gelmişti. Tam kırk gün köyde konuklanmışlar ve gümbür gümbür bir görgü cemi yapmışlardı. Köyde, görülüp sorulmayan tek bir talip bile kalmamıştı. Alim Osman’ı da o zaman tanımıştı. Adam yanlarından ayrılmıyor, babasıyla konuşup tartışıyordu.

Akşam olunca, “Dede, sizin görülecek hizmetleriniz var, ben gideyim artık” diyerek elini öpüp gidiyordu. Aslında adam ceme katılmak için can atıyordu, ama önermeye cesareti yoktu. Feyzo’ya yalvarıp yakarıp aracılığını istemiş ancak Meyyit Yusuf gerçek görgü cemine değil, sadece gençlerin bilgilendirildiği, eğitildiği Koldan Kopan Erkânı’na çağırılmıştı. İki genci müsahip yapmış ve de bir semah gösterisiyle Âlim Osman’ı, bir Sünni hocayı coşkudan ve heyecandan hüngür hüngür ağlatmıştı. Feyzo Ağa görgü ceminin kapıcı görevlisiydi. Bu hizmet kendisine atasından, dedesinden kalmaydı. Görgünün güvenini sağlıyordu. Eve girdiğinde bir kalabalık vardı. Sünni komşuları eve yığılmış konuşuyorlardı. Feyzo’nun oğlu Adil pencereden geldiğini görmüştü. Onu karşıladı ve kalabalığa sokmadan konuk odasına aldı. Elini öpüp niyazladıktan sonra altına, Arapkir-Tepte işi süslü bir iskemle verdi. Divrik ve Kemaliye halıları, kilimleriyle döşenmiş odanın ortasındaki çini kaplı demir sobayı tutuşturdu. Bu sırada annesi ve kızkardeşi ve gelini içeri gelmiş Dede’nin eline niyaz ettikten sonra, çarıklarını çıkarmaya, sırtındakileri almaya başlamışlardı. Üçü üç yandan hizmet ediyordu. Erzincan bakırından dövülüp yapılmış süslü bir ibrikle sıcak su ve sabun getirdiler. El leğeninde Dede’nin ayaklarını yıkayıp kuruladılar. Sonra eline su dökerek yüzünü yıkamasını sağladılar, havlusunu tuttular.

Dede, bacağındaki kıl şalvarı ile sırtındaki kalın abasını çıkarıp Feyzo'nun karısına verdi. O da koruması için duvardaki cereğe astı. Üzerinde Dikran'ın kumaşından siyah şalvarıyla, Feyzo'nun kendisini ziyareti sırasında verdiği yeni ceketini kalmıştı. Ayaklarına, anasının işmarıyla genç kız bir çift yün çorap getirdi. Eğilip duasını alarak, ilk hakullah olarak onu sundu ve önüne diz çökerek giydirdi.

Bu arada odadan çıkıp babasının kulağına Dede'nin geldiğini haber verdikten sonra odaya dönerken, Adil kalın bir yün döşek getirmişti. Sedirdeki halının üzerine sererek Dede'yi oraya oturttular. Sonra Dede hepsini karşısına alıp, eğilmelerini söyleyerek hizmetlerinin duasını verdi. Sırayla yeniden elini öptüklerinde, "hizmet Hak için yavrularım, hizmetiniz kabul yüzünüz ağ olsun; Muhammed-Ali'nin ve Fatma Ana'mızın katarına, didarına yazılasınız" diyerek bellerini sıvazladı. Dede'nin hizmetlerini görenek odaya yerleştirdikleri sırada köyde olan bitenleri de anlatmıştı Adil ile anası: Köyün yukarı mahallesini, yani Sünnilerin oturduğu mahalleyi Ermeni çetecileri basmış, 8-10 genci öldürmüşler. Ev ev dolaşarak kadınları ve çocukları doldururken aşağı mahalleliler haber almışlarsa da yakaladıklarını öldürme tehdidinden dolayı birşey yapamamışlar.

Az sonra Feyzo Ağa geldi; elini öpüp özür diledi geciktiği için ve anlatmaya başladı: "Aşağıdaki odada köyün hocası Âlim Osman Efendi var. Onu tanırınsın Dede. Karayezit değildir. Ehlibeyt dostudur, Oniki İmamların adını anmadığı gün olmaz. Belki hatırlarsın Yusuf Dede ile -babanla- son geldiğinizde Yusuf Dede onu da görgüye alsın diye, nasıl kanlılar gibi yalvarmıştı? Vaazlarında hep yezite lanet okuduğu için çevre Sünni köylerde ona Kızılbaş hoca diyorlar. Ama hiç kimse bilgisine bilgi, sözüne söz edemiyor, sayıyorlar! Çok zengin oluşunun da etkisi var, yoksa bir kaşık suda boğmak için fırsat arıyorlardı bizlerle dost olduğu için. Ermeni sütsüzler, sütübozuklar adamı mahvettiler."

Ağlamaklıydı Feyzo Ağa. Dede de hiçbir şey söylemeden dinliyordu. Feyzo anlatmaya devam etti: "Gündoğarken 30-40 kişilik Ermeni çetesi dağdan indi. Bir yandan yıldırım hızıyla yukarı mahalenin evlerine girdiler. On yetişkin genci, beş-altı tane de ben yaştakileri öldürdüler. Öyle bir sessizlik içinde yapmışlar ki, iki saatten fazla köyde kalmışlar da haberimiz olmadı. İkişer üçer evlere girip yapmadıklarını bırakmadılar. Öldürdükleri yetmiyormuş gibi kadınların çocukların ırzlarına geçtiler. Sekiz-on yaşlarındaki bir çocuk, nasıl olmuşsa kimseye görünmeden bizim mahalleye kaçarak haber verdi. Dede'm, taliplerinin hepsi de pür silahlıydık, evvel Allah, sonra ceddiniz Onar Dede'nin yardımıyla! Bir on-onbeş dakika içinde sezdirmeden köyü sardık; bağırarak teslim olmalarını istedik! Ama namussuzlar kadınların çocukların ardına geçip, onları ölümle tehdit ettiler. Gözümüzün önünde, elimizdeki silahlarımız onlara dönüktü, birşey yapamadık, tümünü camiye soktular. Camiyi sardık, çekilmezsek ateşe vereceklerini söylediler. Can ister ki dayansın, çoluk çocuk, kadınlar canhıraş bağırıyorlardı Dede'm! Çekilmek zorunda kaldık, çoğu kaçıp kurtuldu. Ama namussuzlar sözlerinde durmadılar, içeriye gazyağı döktüler, son çıkanlar ateşe verdi. Kaçacaklarını tahmin ettiğimiz yollarda bazılarını pusu kurmuştuk; birkaçını öldürdük, bazıları yaralı olarak ele geçti. Yaralılardan bi-

ri jandarma zabitanın önünde Osman Efendi'ye yaptıklarını anlattı. Âlim Osman, adamcağız aklını oynattı. Evinden sırtlayıp bize getirdim, birinci katta bir odada yatıyor şimdi. Arada bir kendine gelip komşulara olup bitemi anlatıyor. Sonra birden kendini kaybedip sayıklamaya başlıyor. Senin bile adını sayıkladı: 'Onar Dede'nin torunları Yusuf Dede, Veli Dede, oğlumun imdadına yetişsin, kurtarın onu' dedi. Ona yapılanı ne gördüm ne işittim ne kitaplar yazar!"

Veli Baba burada sordu: "Onun da mı çocuklarını camide yakmaya çalıştılar, ölen var mı? İnip ziyaret edeyim, benim geleceğim ona ayan olmuş, sanıyorum genç bir oğlu vardı."

"He ya Dede, yirmi yaşlarında ve sıkça taşın suyunu çıkarır, yiğit mi yiğit, mert mi mert bir delikanlı oğlu vardı. Gafil avlamışlar oğlanı. Üç-dört Ermeni çetecisi birden üstüne çullanmışlar, ama çok mücadele etmiş, kafirin biri hançerini saplamış boynuna, kesmiş kafasını. Hiçbir şeyden haberi olmayan Osman Efendi odasında, sabah namazından sonra, kendisinden geçmiş durumda *Kuran* okuyormuş. Oysa aşağıda oğlunu, karısını kızını domuz topu bağlayıp davar komuna kapatmışlar. Üç-dört kişi birden anasının gözü önünde kızının ırzına geçmişler. Kafirler bununla da yetinmemişler. Alim Osman'ın karısıyla kızı dün mutfakta bir kazan kavurma hazırlamışlar. Bir kazanda da dün kavurma için kestikleri iki koyun başı kaynıyormuş. Osman Efendi'nin odasını da basıp, onu bağlamışlar *Kurani*'da parçalayıp yerlere atmışlar. Bu arada içlerinden biri demiş ki:

'Bakınız! Bu adama Alim Osman efendi denir; hem Sünni hem Alevi Türkler arasında çok sevilir sayılır. Üstelik çok varlıklıdır. *Kuran*'ı da *İncil*'i de okumuştur. Ermenice konuşmayın, bizim dilimizi de bilir! Bu saygıdeğer Alim efendiye öyle birşey yapmalıyız ki, dünya durdukça söylesin. Osman Efendi'nin mutfağı zengindir haydi önce karnımızı doyuralım! Eğer hazır birşey yoksa, ben ağılını iyi tanırım; vaktiyle celeplik yaptığım yıllarda, elli koyununu ucuz fiyata almış iyi para kazanmıştım onları satarak.' Sonra kakhaha atarak odasından çıkmışlar.

Gerçekten az sonra bir tepsi dolusu yemekle yukarı çıkmışlar. Ellerini ayaklarını çözererek Osman efendiyle birlikte sofraya oturmuşlar. 'Osman efendi', demişler, 'sana saygımız var, alim adamları severiz! Ne geldiye başımıza cahiller yüzünden geliyor! Fazla zamanımız yok, onun için mutfaktaki hazır kavurmayı ısıttık kendimize. Ama sizin için, yarım kuzu budu gördük bir kenarda, onu közleme yaptık çabuk tarafından! Buyur afiyet olsun kendi kuzun gibi ye!' demişler. Saf Osman efendi onlara inanmış, birlikte yiyip karınlarını doyurmuşlar. Bir yandan da insanların kardeş olduklarını, hiçbir dinin diğer dine mensup olanları öldürmeyi emretmediğini söyleyerek öğütler vermiş onlara. Yemeğin sonuna doğru eski celep ayağa kalkıp, 'durun, mutfakta hanımı Alim Osman efendiye budunu yediği kuzunun başını pişiriyordu. Getireyim onu yesin. Anlasın ki, Ermeniler kim olursa olsun kimsenin aç kalmasına dayanamaz, kimsenin ekmeğine etine el uzatmazlar.' Bir koşu mutfağa inip üstü kapaklı büyük pilav lengerini getirerek önüne koymuş Osman efendinin. 'Haydi aç da ye! Biz buradayken başla, gözümüz arkada kalmasın!'

Zavallı Alim Osman aynı saflıkla: ‘Komşular sağolun, karnımı doyurdum! Daha yiyecek halim kalmadı! Afiyet olsun siz yiyiniz! Başka şeye de ihtiyacınız varsa, çıkın teyzenize söyleyin, yapsın hazırlasın!’ Kahkahalarla gülerken adamı, lengerin kapağını açmaya zorlamışlar. Alim Osman Efendi kapağı kaldırıncı oğlunun sıcak suda haşlanmış başıyla karşılaşmış, faltaşı gibi açılmış gözlerle bakakalmış önce. ‘Nasıl?’ diye bağırılmış kafirler. ‘Osman Efendi, kendi kuzunuzun but közlemesi tatlıydı, değil mi?’ Birden Osman Efendi boşanmış, deliler gibi ağlamaya başlayınca, dipçikle kafasına vurup bayıltmış, sonra da bağlayarak çıkmışlar.”

Veli Baba anlatılanlardan etkilenerék o da ağlamaklı olmuştı. Zaten Feyzo Ağa yağmur gibi yaş dökerek anlatıyordu. “Vay kafır oğlu kafirler” dedi Veli Baba ve devam etti: “Tıpkı Hazreti Hüseyin’in başını kesip Yezit’in önüne koyan melun Şimr gibi yapmışlar. Ne acımasızlık! Görmedim, işitmedim böylesine kafir kini!”

Feyzo Ağa yüksek sesle ağlayarak konuşmayı sürdürdü: “Ah Dede’m ah! Gidip ellerini ben çözdüm Osman efendinin. Oğlunun haşlanmış kesik kellesi sofrı üzerinde duruyor, o da çıldırmış hiç konuşmadan onu gözlüyordu. Delikanlının kalçasından koca bir parça kesip, kuzu eti diyerek yedirmişler alçaklar. Hemen kafayı aşağıda girişte yatmakta olan cesedin yanına koyup bir palaza sardıktan sonra karısıyla kızını komda bulduk. Artık daha fazla konuşamayacağım Dede.”

Feyzo susup gözlerini sildi. Karısı el leğeni ve ibrikle su getirerek, elini yüzünü yıkamasını istedi kendine gelmesi için.

“İşte böyle böyle olmuştu” diye sözünü bağladı Rehber Çavdar Veli Baba, Hacı Keleş’in ocağının başında. “Benim talip Feyzo, çatışma sırasında bunları yapan Ermenilerden birini öldürmüş. Şimdi benim onu ‘düşkün’ kabul ederek görgüsünü sorgusunu yapmamam mı gerekliydi? Camiyi ateşe verip, silah atarak kaçtıklarında olmuş. Adamı görünce tanıyan talibim, üstelik pusudan çıkıp, ‘ulan Mamahatunlu Kırkor, sen bu köyün ekmeğiyle büyüdün ve mal mülk sahibi oldun, ulan kan düşmanı da olsa insan yemek yediği tencereye sıçmaz’ diye bağırarak’ silahını ateşlemiş. Yani ona fırsat vermiş, arkadan ateş etmemiş. Benim talip de Keleş Hacı gibi, ‘günahkarım, katilim Dede’m, başıyla beni görülemem’ dedi. Ama ben, ‘bastım, gördüm, günahın benim boynuma olsun’ diyerek Dâr-ı Mansur’da ortaya döktü, ama hiçbir bacı ya da sofı aykırılık göstermedi, ‘Şaha kadar razıyız’ dediler.”

Aynı gece Keleş Hacı’nın yola gidebileceği, görülerek tarık altından geçebileceği, boyverirken bu olayın anlatılmasına gerek bile olmadığı yargısına varılmıştı. Ama Keleş Hacı sofunun içi elvermedi bu yargıya sadık kalmaya, sorgulama sırasında, cemdeki tüm canlara itiraf etti, tek tek anlatı yaşadığı gibi. Arkasından sordu: “Erenler, sofular, bacılar deyiniz şimdi, Keleş Hacı sofudan acaba razı olabilir misiniz? Beni başlıyor musunuz? Yoksa cezalandıracak mısınız? Ama boynum kıldan incedir hepinizin huzurunda!”

Herkes susmuştu. Dede Milla İsmail ve dârda bulunan Rehber Veli Baba birbirlerine bakıyorlardı. Kamber Milla İsmail soruyu yinelemeye hazırlandı ve yerinden yekindi dizlerinin üzerinde. Ağzını açmadan gediklerden

sesler yükselmeye başladı: “Keleş Hacı sofudan Şaha kadar razıyız. Biz bağışladık, Tanrı da bağışlasın. Biz günahsız görüyoruz, Allah da görsün. Cemaat için bir kurban kessin ki içi rahat etsin!”

Keleş Hacı sofunun gözlerinden akan yaşlar siyah sakallarının arasından süzülüyordu ama gülüyordu: “Başımın gözümün üstüne dileğiniz” diyebildi.

Hüseyin Dede: “Hak uğruna, halk uğruna kesilen kurbanlar kabul ola! Dağda, belde, yolda ve kışta kıyamette kalanlara, düşman elinde olanlara; Üçler, Beşler, Yediler, Oniki İmamlar, ondört masum-u pak ve onyeddi kemerbest; tüm erenler, evliyalar yardımcı ola! Kurban sahibinin kurbanı kabul, yüzü ağ ola! Yiyenlere helalı hoş, yedirene delil ola!” Dede'nin her dua -iyi dilek tümcesi- sonunda cemaat bir tek ağızdan, “Allah Allah!, Allaheyvallah!” diye bağırarak onaylayıp, destekliyorlardı.

Artık sıra, yani sorgulama sırası Veli Baba'ya gelmiş bulunuyordu. Kamber ona dönüp aynı soruları yöneltti. Keleş Hacı'nın, büyük vebalinin daha önce babalar tarafından aklandığı halde onu cemdeki canlara sunup genel onay ve helallik almasıyla on kat yüz kat daha fazla paklandığı ve bu davranış inançlarının en gerçekçi ve olumlu yanındı kuşkusuz. Keleş Hacı'nın bu davranışını düşününce, Veli Baba belleğini yoklamaya ve en gizli köşelerine sıkışmış, günah sayılabilecek bir kötü anı aramaya başlamıştı, ama bulamadı. Şöyle konuştu:

“Vallaha Kamber baba sultan! Kimsenin testisini kırıp suyunu döktüğümü anımsamıyorum. Böyle birşey yaptıysam, yerin kulağı vardır duyulur, işitilir. Duyan işiten, zarar gören canlar sofular, bacılar varsa söylesinler; izin verin dillensinler! Ben bu meydanda dâr çekiyorum, ar çekmiyorum! Canımla tenimle, varımla yoğumla er meydanındayım! Bilip de bildirmeyenin, görüp de göstermeyenin, duyup da duyurmayanın boynuna olsun tüm vebalim!”

Kamber Milla İsmail ile Hüseyin Dede aynı zamanda konuştu: “Ağır konuşuyorsun Veli Sofu! Vebal yükleme canlara!”

Kendini savundu Çavdar Veli Sofu: “Herkes vebal yüklemiyorum; tersine gördüyse söylesin, göstereyim ki, vebalimin altında kalmasın, zararımı çeken dile gelsin istiyorum. Dede'm ben de talip-mürit sahibiyim, deve dışı gibi taliplerim var. Vebalı-günahı çok olanın Muhammed-Ali'nin postuna oturmaya hakkı olabilir mi? Sorgu sual edebilir mi taliplerine?”

Boyveren iki sofunun eşleri Dede'nin izniyle kocalarının iki yanlarında başlarından örtülerini sıyrırmış edep erkan -dizkurmuş- oturuyorlardı.

Veli Babanın bu son sözleriyle karısı Vezzik Ana'yı bir tedirginlik kaplamıştı. Elleri dizlerinin üstünde, dudaklarından başlayan titreme bütün vücuduna yavaş yavaş yayılıyordu. Az geride Karamehmetler-Dedegiller geldiğinde yeniyetme oğulları Gazi, ninesinin yanında sık sık diz değiştirerek otururken, anasının titremesini farketmiş şaşkınca ona bakıyordu.

Kamber yeniden gürlledi: “Sofular, bacılar! İşittiniz Veli Sofuyu, vebal altına girmeyin. Mansur Dârında Hallac gibi asılmaya, Nesimi gibi yüzülmeye hazır bekliyor. Cebinizde sakladığınız kırmızı gül değil, atacağınız taş onu aklayacak.”

Vezzik Ana birdenbire kelle kesip ayağa fırladı: “Destur Dede’ m, dil istiyorum” dedi. Veli Baba hafif yollu güldü. Öğleyin karısına bir-iki bağırıp sitem etmişti, onu şikayet edeceğini sanıyordu.

Hüseyin Dede de gülerek, “dilli başlısın, konuş Vezzik Ana, erkişinden bir şikayetinin mi var? Dilli başlısın, iste hakkını hak sahibinden” dedi.

“Yok Dede’ m” dedi Vezzik Ana ve sürdürdü: “Ben Veli Sofu’ dan Şaha kadar razıyım; ne bir şikayetimin ne de ondan talep edecek bir hakkım var! Yalnız, Veli Sofu hepimizin boynuna vebalını yükledi, bir günahını bilip de söylemeyenlere çok ilendi. Onun anımsayamadığı bir olay var ki bana günahmış, bağışlanması güç bir kusurmuş gibi geliyor. Onu açıklamak ve kendisine sormak için destur verin. Ben anımsadığıma göre benim boynuma geçti, ben boynumda değirmen taşı taşıyamam!”

Bu sözler üzerine Veli Baba’ nın gülümsemesi dudaklarında dondu. Hüseyin Dede ciddileşti, “destur Şah-ı Merdan’ dan baci, konuş!” dedi. Tekkedeki onca kalabalıktan ses çıkmıyordu. Tüm canlar tek kulak kesilmiş, merakla dinlemeye koyulmuşlardı. Çünkü Dedegiller’ in içinden en yetkin ve hatta keramet ehli olarak bildikleri Seyyid Yusuf oğlu Veli Baba’ nın büyük günahı ne olabilirdi? Üstelik yine aralarında büyük saygınlığı bulunan Dede karısı, “Ana, Anabacı” olarak bildikleri Vezzik Ana’ dan geliyordu bu suçlama ya da suçunu hatırlatma. Büyük merak işte bu nedenlerden dolaydı. Bir yerde ‘dede’ lere güvenip güvenmeme sorununa bürünmüştü bu durum.

Dâr meydanının sağındaki direklerden birinde zincirlerle asılı kandillerden birinin üç fitilinden ikisi sönmüştü. Delilci baba elindeki yağdanlıktan yağ koydu ve fitilleri tutuşturarak yeniden gediğine dönüp oturdu. Vezzik Ana, “önce sormak istiyorum, bir düşmanla dostluk kurmak günah mıdır değil midir, önce onu öğrenmek istiyorum” dedi. Hüseyin Dede böyle bir soru beklemiyordu. Bunu yorumlayarak yanıtlamaya bilgisinin sınırı yeterli değildi doğrusu. Kamber’ e “aman sen bilirsin Kamber’ im, ben aradan çekiliyorum” dercesine baktı.

Kamber Milla İsmail güvenli ve tane tane konuşarak sorunun ve yanıtının yorumuna girişti: “Vezzik Ana, bu, koşullara bağlı. Baban Hasan Dede rahmetli olmasaydı bunu açıklamak bana düşmezdi. Bu, koşullara bağlı! Büyük Sünni alimleri böyle bir soruda, soranı suçlarlar. ‘Günahı sevabı Allah değerlendirir, insanların ne haddine’ derler! İşi Allaha salarak yan çizerler. Oysa insanın iradesi var, akli mantığı var; günahı sevabı ayırıp seçebilir, değerlendirebilir ve de bağışlayıp cezalandırabilir. Sen tonlarca günah işle, çevrene toplumuna zarar ziyan ver, sonra hesabının öbür dünyaya bırakılmasını iste. Olmaz öyle şey. Neyse soruna geçelim Vezzik Ana: Günah mı değil mi bu koşullara bağlı. Eğer savaş sırasında düşmanla dostluk, arkadaşlık, işbirliği anlamındaysa bu ihanettir ve bağışlanmaz bir günahdır. Yok bu dostluk barış döneminde, toplum bu arkadaşlıktan hiçbir zarar görmemişse, görmeyecekse, tam tersine büyüklüktür, barışçıl ve insancıl olmaktır.”

Vezzik Ana bu yorumları Milla İsmail’ in lafları eğip büktüğüne verip konuştu: “Ama savaşın fırafırı içinde. Anlatsana Veli Sofu, şimdi anımsamışsındır herhalde!”

Veli Baba karısı daha soruyu yöneltirken anımsamış ve rengi atmıştı. Ancak Kamber Milla İsmail'in yorumları, kendisini savunacak ipuçları vermiş ve yüreğine soğuk su serpmişti. Çünkü Balkan'dan gelir gelmez bir kez Abdal Musa kurbanı yaptırmış köylüye, bir kez de tek başına görülüp Erzincan'a dedelik yapmaya gitmiş, taliplerini görüp sormuştu. Cem cemaat yapmıştı da hiç usunun kıyısından geçmemişti savaş sırasında o yaptığı. Hayır bu günah olamazdı. Nereden de Vezzik Ana bunu anımsayıp, kendisini suçlamaya girdi böylesine?

Savaşın fırfırıydı Vezzik Ananın dediği gibi, yani kanlı çarpışmalar oluyordu Balkanlarda. Sırp, Hırvatlar, Bulgarlar, Makedonlar birleşik cephe oluşturmuş Osmanlı boyunduruğundan kurtulma kavgası veriyorlardı. Büyük ulusal uyanışla egemen yönetime başkaldırmış ve yarım yüzyıl boyunca, sosyalist yönetime geçinceye dek düşmanlara veya birbirlerine karşı mücadele edecek olan bu uluslar ortak cephe içinde bağımsızlık kavgası vermekteydiler. 1912 yılı süresince, 30 Mayıs 1913 Londra anlaşmasına değin kanlı kavgalar verilmiş ve Osmanlı orduları yenilgiden yenilgiye uğratılmıştı. Ama Balkan ulusları daha aynı yıl birbirlerine düşmüşler, devlet olmak çabasıyla kendilerine yapay sınırlar çizmişlerdi. İngilizler ve ebedi rakipleri Fransızlar ve de Çarlık Rusyası kendi içlerindeki kaynamalara rağmen, "hasta adam"ı Avrupa'dan atmak için bağımsızlık kavgası veren bu uluslara yardımcı olmuşlardı. Gerçekte ise "hasta"yı ölmeden otopsi masasına yatırıp kesip biçerek canlı canlı aralarında paylaşmaktı amaçları. Uyanan Balkan ulusları bağımsızlıklarını kazanıp devletleşsinler diye değil!

Balkanlar da beş yüz yıl boyunca, öküzüne atına değin Osmanlı ordusuna vermek zorunda kalmış; binlerce ailenin erkek çocukları aile ocağından koparılıp Yeniçeri yapılmış, güzelleri seçilip 'içoğlanı' olarak padişahlara sunulmuş; yetiştirdikleri ürünlerin her yıl onda birini, mültezimler aracılığıyla önce Edirne Sarayı'na ve sonra İstanbul'da Topkapı Sarayı'na akıtmıştı, sultanlar saltanat zevklerini keyiflerince sürsünler diye. Aslında Balkan köylüsü için Bizans imparatorluğu sultanından, Türk sultanına girerken değişen birşey olmamıştı; daha önce ürününü 'Annona' adı altında Konstantinopolis'e gönderirken, Osmanlı döneminde 'öşür' olarak veriyordu.

Hep başkaları için yaşamış ve canıyla, malıyla herşeyiyle sömürülmüştü. Şimdi bağımsızlık kıvılcımları yüreklerini tutuşturmaya başlamış ve Balkan köylüsü tarlasından öküzünü salarak, yabasını, çatalını, baltasını, kazmasını ve çapasını sırtlayıp Osmanlı'ya başkaldırmıştı. Bizans'a karşı mücadele veren Balkan prens ve krallarınıninkine benzemiyordu. Milliyetçilik ateşinin tutuşturduğu, halkların bağımsızlık mücadelesine dönüşmüştü. Bu adımın geri atılması olanaksızdı. Ölüm kalım savaşı içindeydiler.

Ya Onarlı Çavdar Veli Baba, neredeyse bin beş yüz kilometre ötelere, Doğu Anadolu'nun ıssız bir dağbaşı köyünden, tarlada öküzünü, ekini harmanda, evinde karısını çocuklarını bırakmış Balkanlarda ne arıyordu? Yalnız Balkanlarda mı? Veli Baba İstanbul'da, Abdülhamit'i tahtından indiren orduda bulunmuş, koca padişahı deviren oydu! İkinci Meşrutiyet'in ilk yılında kırk günlük izin çıkmış köyüne gelmişti. Vezzik Anayı Gazi'ye hamile bırakıp dönmüştü. Marşandizle yolculuk yaptığı halde yirmi günü

yollarda geçmişti. İstanbul'dan Trablus-Bingazi'ye İtalyanlarla savaşmaya, Kuzey Afrika'daki Osmanlı topraklarını savunmaya gitmişti. Deneyimli asker olduğu için, çöllerle dayanıklı bir kuvvet hazırlandığında onu da katmışlardı içine. Ne yazık ki Trablus'ta Bingazi'de İtalyanların eline düşmüş, kurtaramamış, savunamamıştı buraları Onarlı Veli Baba! Rütbesi pek yüksek olmayan genç ve yetenekli bir subay, Mustafa Kemal çöllerden derleypip toplayıp çıkarabilmiş onları.

Balkanlarda bağımsızlık için isyan etmiş ulusların mücadelesini, buradan gelen kırık dökük ordu ve Trakya'da taze güçlerden oluşturulan deneyimsiz birliklerle bastırmaya çalışıyordu İttihat ve Terakki hükümeti. Onarlı Veli Baba'nın, Balkan halklarının yüreklerini tutuşturmuş bağımsızlık alevini söndürmesi öyle kolay olacağı benzemiyordu. Olmadı da nitekim.

Çavdar Veli kırk yaşını yeni aşmıştı bu savaş sırasında. Kanlı çarpışmalar içinde sürekli geri çekiliyorlardı. Başlarındaki kumandanlakimdi, kim emir veriyordu bildiği yoktu. Emir gelmiş çekiliyorlardı. Ama düşman bastırdıkça bastırıyordu. Bir daha Osmanlı'nın bu topraklara geri dönmemesi için tüm gücünü harcıyordu galiba. Milliyetçi çetecilerin müthiş bir baskısına uğramışlardı. Harekat alanı bir Sırp köyüdü galiba ya da o köye sıkıştırılmışlardı isyan bastırmaya gelen Osmanlı askerleri. Çavdar Veli kendini bir evin samanlığına dar attı. Bir duvar deliği bulmuştu, bir süre gelişigüzel oradan dışarıya ateş etti. Sonra vazgeçti. Kuru ot balyalarının arasına gizlenip beklemeye başladı. Tüfeğinin dipçliğini yanağına yaslamış ve samanlığın yarı açık kapısına doğru nişan almış bekliyordu. Dışarıdan anlaşılmaz sesler geliyor, koşuşmalar, bağırışlar ve silah sesleri işitiliyordu. Epeyce bekledi, dışarıyı sakinleşti. Tam çıkmaya hazırlanıyordu ki, silah elinde genç bir asker içeri girdi. Girmedi kapıdan süzüldü sanki. Öylesine yorgun ve öylesine zayıf görünüyordu ki! Tam da üstüne geliyordu. Gizlendiği köşesine yönelmiş, tüfeğinin tetiğine parmağını geçirmiş ve anında basmaya hazır durumda, çevresini dikkatle tarayarak yürüyordu. Yorgundu ama zayıf yüzü gerilmiş, her an bir düşmanla karşılaşacakmış kuşkusuyla titriyordu. Ne Sırp ne Bulgar'a benziyordu; Karadağlı ya da Arnavut da değildi. Aylardır yüzlercesini gördüğünden kılıklarından hepsini tanımişti. Ondokuz yaşlarında ya var ya yoktu. Hep tetikte duran kulakları bir bebek eli kadar genişti. Büyükçe burnu yüzünün zayıflığından daha da ortaya çıkıp büyüyordu sanırdınız. Ama ne diye Fransız üniforması giymişti? Kulağına çalınmıştı Fransızların Balkanlılara yardım ettiği. Ama asker gönderdiklerini bilmiyordu. Silahının dipçliğini daha da yanağına yapıştırıp, iyice nişan aldı. Tetiğe bassa tam alınından vuracak ve oracığa yığacaktı. Genç Fransız -üniforması Fransızdı ama kendisi hiç de benzemiyordu- hâlâ hedefte dikiliyordu. Çavdar Veli içinden, "kaçsana be delikanlı, gizlen bir yana, ne duruyorsun hedefimde" diyordu. Öyle ya, ne diye vursundu? İki kişiydiler; ne birbirlerinin atına eşek, ne de tavuğuna kış kış demişlerdi.

Kendisi gibi bu Fransız genç bu uzak memlekette ne arıyordu? Kafasında anlamına varamadığı duygularla dopdoluydu. Eli varmıyordu tetiği çekmeye. Belki o kendisini görseydi, basardı tetiğe ve bir daha çıkamazdı şu balyaların arasından. Dışarıdan "koşun arkadaşlar, güneiden bir Fransız bölüğü girdi köye, canınızı kurtarmaya bakın" diye sesler gelmeye başla-

yınca, “Türkler” deyip, kendini hemen yanındaki bir başka balyanın arkasına attı. Arkadan görüyordu, aynen kendi pozisyonunu almıştı. Yapamadı Çavdar Veli, kıyamadı gence ateş etmeye! Onu öldürüp dışarıdaki Türk askerlerinin arasına karışmak işten bile değildi. ‘Tanrının verdiği canı bile bile, gözüm göre göre benim almaya hakkım yok’ diyordu, kendi kendine. Evet doğruydu, yedi yıllık askerliği içinde Trakya’da, Kuzey Afrika’da, Balkanlarda belki çok düşman öldürmüştü. Ama hiçbiriyle bu denli yakın olmamış, daha doğrusu hiçbirinin yüzünü görmemişti. Aslına bakılırsa kimseyi öldürüp öldürmediğini de bilmiyordu, hep uzaktan ateş etmişti. Boğaz boğaza gelmemiştii düşmanla. Sanki Onar Dede hep yanbaşıdaydı, nasıl hareket edeceğini söylüyordu. Yani emri komutan değil de hep o verirdi sanki. Olmaz olmaz, nasıl kıyabilirdi şu gencecik cana?

Hâlâ Türk askerlerinin sesleri geliyordu. Kapıdan fırlayıp kaçmayı denese, genç düşmanı kendisini bir kurşunda öldürürdü! Acaba Türkçe biliyor muydu? Kendisi onun dilinden tek sözcük bilmediğine göre, o nereden bilecekti! Tutsak almayı düşündü. Ama o ölümden de betferdi. Onu da yapamadı, bekleme kararı verdi. Bir iyi fırsat düştüğünde, silahını elinden alıp, dost olmayı deneyecekti işaretle. Arnavutça’dan Bulgarca’dan birkaç kelime öğrenmişti, onlarla belki anlaşırđı. Türkler gitmişti, ama o yerinden kalkıp da kaçıp kurtulmuyordu. Bu sessiz sedasız birlikteliğın arasından bir saatten fazla zaman geçmişti belki. Yeniden dışarıdan sesler gelmeye başladı, bu kez düşmandı. Bir ara yanındakiyle aynı kılıktan, yani bir Fransız askeri birşeyler mırıldanarak, eli tetikte kapıdan içeri gözattı. Kimse olmadığına kanaat getirmiş olacak ki, silahı elinde, kapıya yakın bir yere gürültüyle kakasını yaptı ve işedi. Sonra kalkıp giderken tuvaletten çıkıyormuşçasına kapıyı üzerlerine kapattı. İçerisini bok kokusu sarmıştı.

Çavdar Veli içinden söylendi “İşte Fransızlar, arkadaşların. Gitsene be adam. Ne diye seni öldüreyim? Sana ne diye kıyayım? Sen bana ne yaptın ki?” Ama aslında farkında olmadan mırıldanmıştı. Kendisini ele vermiş, yerini belli etmişti. Genç Fransız askeri daha baştan, birkaç balya gerisinde birinin varlığından kuşkullanmış ve soluğunu tutarak bekliyordu. Yerini kesin saptayamamıştı. Ama onun kendisini gördüğünü düşünüyordu. Bir süre korkuyla vurulmayı bekledi. Türk askeri olsa çekip vururdu kendisini, bir Balkanlı kaçak ya da kadın, çocuk diye içinden geçirerek teselli buldu. En sonunda, aradan onca zaman geçtiği ve Türk askerleri geldiği sırada da kendisine ilişmediğine göre, kendini belli etmek istemeyen Balkanlı bir asker kaçağı olmalı yargısına varmıştı.

Dışarıdan hâlâ Fransız askerleri geçiyordu. Birden Çavdar Veli’nin mırıldandığı sözleri duydu. Üstelik Türkçe bildiğinden şaşırıp kaldı adamın söylediklerine. Hemen arkasıdaydı, Türkler geçerken kendisini öldürüp ya da tutsak alıp onlara katılabilirdi. Hafif doğrulup, yavaşça kendini balyanın öbür yanına attı. Çavdar Veli’nin dalgın anına gelmişti, görememişti. Fransız askeri, iki balyanın arasına, silahı yanağında, yüzüstü uzanmış Çavdar Veli’yi gördü. Tam kafasına vurabilirdi. Ya da tutsak alıp, birliğine katılabilirdi. O fırsat şimdi kendine geçmişti. Üstelik artık kendisini göremeyince telaşlanmış ve kafasını kaldırarak araştırıyordu. Ama genç asker de yapamadı, onu öldürmeye eli varmadı, düşündü, düşündü. İki saate yakındır bu-

rada, düşmanın gözlemi ve kontrolü altında, tüfek namlusunun hedef noktasında beklemişti. Kendisini öldürmemişti ve üstelik tehlikeyi hiçe sayıp kıyamadığını, öldürmek istemediğini itiraf ediyordu! Kendisi onu nasıl öldürebilirdi! Hem dediği gibi onu niçin öldürecekti? Ne yapmıştı bu adam kendisine daha önce? Onunla kontak kurup dost olmalıydı. Çavdar Veli, genç Fransız askeri gözden kaybedince kaçtığına kanaat getirmiş ve yeneden iyice uzanarak hafif sevinçle mırıldanmaya başlamıştı. Bu arada kapının da kendiliğinden açılması, askerin artık kaçtığı kanaatini artırmıştı:

“Gitti galiba, kurtuldu. Ne iyi oldu. Ne diye öldürecekim çocuğu? Ne yaptı bana? Hiç. Birbirimizi tanımamız görmeyiz; dinimiz ayrı, dilimiz ayrı. Ama ikimiz de insanız. Dünyaya yaşamak için geldik, ölmek ve öldürmek için değil! Eğer gitmeseydi ve dilimizi bilseydi onunla arkadaş olurum; Önce bir punduna getirip silahını almak gerekecekti. Ben onu vurmam istemiyordum, ama belki o beni görür görmez öldürür. Ama gitti, iyi de etti.”

“Gitmedim arkadaş, buradayım, sadece iki balya var aramızda. Görüyorsun, senin dilini de konuşabiliyorum.”

Çavdar Veli şaşırılmıştı, ama anında yer değiştirerek karşılık verdi bir soruyla: “Sen Fransız askeri değil misin? Nereden biliyorsun dilimizi?”

“Evet Fransız askeriyim. Selanik Yahudilerindenim. Sekiz yaşıma dek bir Türk mahallesinde yaşadım. Önce Almanya’ya oradan da Fransa’ya göç edip yerleştik. Evde babam, anam hep Türkçe konuşurlar. Söylesene, iki saatir burada beni gözledin, düşmanın olduğum halde öldürmedin, niçin?”

“Sen bana ne kötülük yaptın ki seni öldüreyim oğul? Birbirimizi öldürmemiz için üstteki insanlar, yani yönetenler emir vermişler hayasızca. Dünyayı kana boyayanlar bunlar. Sen Fransa’dan gelmişsin, ben taa Anadolu’nun güneydoğusundan! Yok oğul ben senin gibi bir gence kıyamam. Ama sen beni öldürmek istiyorsan, aha meydana çıkıyorum. Babam yaşındaki bir düşmanı alının ortasından vurup yere serdim diye anlatır, gururlanırsın. Seni kahraman diye çağırırlar!”

Bir çırpıda bunları söyleyip, üstündeki balyayı devirip çıktı ortaya. Aynı anda Fransız asker de atladı yanına. İri yarı ve uzun boylu olan Çavdar Veli’nin yanında çocuk gibi kalıyordu genç asker. İki de silahlarını bir yana atmışlardı birbirlerine baktılar, baktılar, sonra iki kapı komşu dost gibi, kuvvetle el sıkıştılar. Çavdar Veli Baba’nın gözleri dolu dolu oldu. “Benim adım Veli, Çavdar Veli derler bana” diye kendini tanıttı. “İlk oğlum yaşasaydı senin yaşlarında olacaktı, müsaade et de sana oğlum gibi sarılayım.” Sarılıp sarmalaştılar birbirleriyle. Bu kez Fransız asker, “benim adım da Abel” dedi. “Size Veli Baba diyebilir miyim? Çünkü ben yeniden doğdum. Siz değil de başkası olsaydı şimdi ölmüş olacaktım. Veli Baba, benim ikinci babamsınız siz.”

“Ben de seni oğlum olarak kabul ediyorum. Veli Baba demen bana onur verir! Zaten öz adımın önünde Çavdar lakabı, arkasında da Baba sıfatım vardı benim. Köyde ve çevremde Çavdar Veli Baba diye çağırırlar. Aç mısın evlat?” Bu sırada dışarıdan yine sesler gelmeye başladı, sustular. Yeneden balyaları üstüste koyup, ot balyaları arasında kayboldular.

“Çantamı düşürdüm, ağığım içindeydi, açım” dedi Abel.

“Üzülme” diye fısıldadı Veli Baba ve devam etti: “Benim çantamda ikimize yetecek kadar peksimet var. Yanımda vurulup ölen bir askerin çantasından almıştım. Buraya girmeden önce kanlı bir çarpışmanın içinde bulundum. Cesetler arasında kaldığım için sağ kaldım. Daha önce de evlerden birinde bacaya konmuş, bacadan sıcaklığıyla is altında pişmiş koca bir dana budu bulmuştum bir arkadaşımınla paylaştık.” Hemen çantasını açıp etle peksimeti çıkardı ve yiyip karınlarını doyurdular yattıkları yerde. Balyalar arasında iki kişinin uzanıp yatacağı yer açmış, üzerine yanlamasına iki balya kapatmışlardı. Küçük boşluktan arada bir kafalarını çıkarıp hava alıyor ve kapıyı gözlüyorlardı. Aynı akşama doğru bir top mermisi düşüp yarısından fazlasını yıktı samanlığın. Bereket yangın çıkmamıştı. Harabe altında birkaç gün güven içinde birlikte kaldılar. Deliklerden dışarısını görebiliyorlardı. Yiyeceklerini paylaştılar Çavdar Veli’yle Abel, baba-oğul oldu iki düşman. Geceleri genellikle Çavdar Veli, çökmüş damın deliğinden sürünerek dışarı çıkıyor ve yiyecek bulup getiriyordu “oğlum” dediği Abel ile yemek için. Üç gün boyunca tepelerinden çeşitli guruplar geçti. İlk önce Çavdar Veli bir Fransız grup geçtiğinde, Abel’i delikten çıkartıp gönderdi. Birbirlerine yeniden gerçek bir baba-oğul gibi sarılıp öpüşmüşlerdi. Kendisi bir gün daha bekledi tek başına. Yukarıdan Türkçe konuşmalar duyup, Türk askeri olduklarına kanaat getirince, çıkarak onlara katıldı. Bir daha da birbirlerini hiç görmediler Veli ile Abel.

1986 yılının Ağustos ayı. Paris sıcak bir gün yaşıyordu. Paris’in banliyölerinden birinde ve Seine kıyısındaki bir Tur’da, çok katlı bir apartmanda oturuyorduk. İki yılı aşkın süredir birlikte yaşadığım Fransız kızın anası-babası sonunda benimle tanışmayı kabul etmişlerdi. Birkaç gün önce bize gelmişlerdi; yemek yiyip tanışma kahvesi içmiştik. Bugün onlara çağrılıydık. Bois de Vincent’in arkasında Chateau-Vincent semtinde oturuyorlardı. Bayan Rouillon tüm hünerini göstererek, bildiği en lezzetli yemekleri yapmaya özen göstermişti gerçekten. Evleninceye dek babasının St.Mande’de işlettiği lokantada çalıştığı için, Fransız mutfağının tüm inceliklerini biliyordu. Bu denli özen aileye kabul edildiğimin açık kanıtıydı. Bayan Katolik, kocası ise Musevi asıllıydı ve Katolik olmuştu. Şimdi de aileye bir Alevi giriyordu. Benimle birlikte daha da heterojenleşmişti.

Kahveden sonra “bire *digestive*, sadece ikimiz için, kadınlara çok sert gelir” dedi ve büfeden bir şişe Polonya votkası çıkardı Bay Rouillon. Küçük bir kadehte sundu. Televizyonun karşısındaki koltukta otururken bir atışta içmek istedim, boğazımdan başlayarak mideme inen bir alevle kavruldu. İlk kez yemek borusu ile midemin yerini kesin olarak, bu yangının sayesinde öğrendim doğrusu. Masanın üzerindeki şişeye gözüm ilişince, votkanın 95 derece olduğunu gördüm. Bu yüksek dereceli alkolü içince gözlerim yaşlar içinde faltaşı gibi açılmıştı. Tam bu sırada, televizyonun üzerindeki gümüş çerçeve içerisinde bulunan, küçük çocuk elleri gibi kullara ve büyükçe bir burna sahip bir yaşlı adam portresine gözüm takıldı. Dikkatle bakmaya başladım. Neden bakıyordum ona böyle dalmış? Belki

de Çavdar Veli dedemden aktarılan savaş öyküsündeki Yahudi tanımlamasının bilinç altına yerleşmiş olmasındandı.

Bay Rouillon, bu ısrarlı bakışımın farkına vardı ve ayağa kalkarak fotoğrafın yanına gitti, anlatmaya başladı: “Babamın son fotoğraflarından biri. Emekli jandarma idi. Belki kızım bile duymamıştır. Babam çok gençken Balkanlarda, Makedonya’da milliyetçilerin safında Türklere karşı savaşmış. Gençliğinde Türkçe konuşmasını da biliyormuş, sonra unutmuş. O savaştan inanılmaz bir anısı vardı. Çok fazla anlatmazdı. ‘Belki de rüya idi, kanlı çarpışmaların içinde, belki de kafamın içinden geçen, olmasını arzu ettiğim bir hayali yaşadım’ derdi.”

“Babanızın adı neydi?” diye sordum.

“Abel idi adı” deyince şaşırmıştım:

“Abil mi?” deyivermişim. Çünkü dedemin Balkan’daki düşman arkadaşının adı, Abil olarak köyde birçok kişiye verilmişti. Acaba aynı kişi olabilir miydi?

Ben bunları kafamdan geçirirken Bay Rouillon babasının düş sandığı anısını anlatmayı sürdürdü: “Hayır Abil değil, Abel! Babam bir Türk ile üç gün üç gece bir samanlık yıkıntısında birlikte saklanmış. Bir baba-oğul gibi, ekmeklerini yiyeceklerini paylaşmışlar. Üçüncü gün, adam Fransız askerlerin geçtiğini duyunca babamı bir duvar deliğinden çıkarıp göndermiş. Babam şöyle derdi: ‘Eğer gerçekten rüya değildiyse, babam yaşlarında olan o Türk mutlaka ölmüştür. Çünkü o kanlı savaşların olduğu, Türklerle milliyetçilerin arasında sık sık el değiştiren bu köyde taş üstünde taş kalmamıştı. Aradan bir hafta geçmeden Türkler çekilip gitmişti. Aradım taradım samanlığın yerini bile bulamadım, yok olmuştu top mermileriyle! Ya da gerçekten rüyaydı.’”

Gerçekte ise asıl şaşırın bendim. Birlikte yaşadığım kadının babasının anlattıkları, dedemin yaşadığı olayla inanılmaz bir rastlantıyla aynıydı. İsmi anımsayamaması ve bir düş, hayal olarak nitelemeleri nedeniyle aynı olmayabilirlerdi de, ama yine de ağzımın içinde “O Türk benim dedem olmalı” diye mırıldandım.

Bay Rouillon ağzımda yuvarladığım kötü Fransızcamla ne demek istediğimi tam anlamamıştı. “Doğrudur, deden yaşında biri olmalı” dedi gülererek.

Tekkedeki bacılar, sofular heyecanla dinlemişlerdi Veli Baba’nın Balkan serüvenini. O sözlerini şöyle bağladı:

“İşte Dede’m, erenler! Olay bu. Nasıl ve ne diye öldürseydim o genci? Niçin? O yaşadığımız koşullarda ancak dost ve arkadaş olunurdu. Eğer o Fransız askerini öldürseydim, kendimi affedemeyeceğim bir günah işlemiş olurum. Sofular, bacılar! Vezzik Ananın anlatmamı istediği, büyük bir günah olarak kabul ettiği olayı dinlediniz. Suçluysam boynum kıldan incedir huzurunuzda; cezalandırın.”

Bütün canlar tek bir ağızdan, bu toplum mahkemesinin eşit oya sahip üyeleri olarak “suçsuzdur!” dediler. Arkasından gür bir biçimde bağırdılar: “Biz Veli Baba sofudan razıyız; Hak da razı olsun!”

Böylece Kamber babanın dönüp de aynı soruları yinelemesine gerek kalmadı. Sadece dâr meydanındaki erler ve yanlarındaki bacılara “eğiliniz” işaretini verdi. Onlar da sağ ayaklarının baş parmaklarını solununkinin üzerine koyup eğildiler. Sağ elleri göğüslerinde, sol ellerini ayak başparmaklarına değdirinceye dek eğildiler.

Dede duaya başladı: “Allah Allah! Allah Allah! Boylar boy ola. Toylu ola, soylu ola. Dâr çekti bu canlar. Arıldılar, durulandılar. Aklanıp paklandılar. Dökülüp saçıldılar, görülüp, soruldular! Çektikleri dâr felaketlerine karşı gele. Muhammed-Ali’nin katarına, didarına yazılalar. Yolda, belde ve dağda yardımcıları ola! Yoldaşları Oniki İmam ola! Pirimiz üstadımız Hacı Bektaş Veli yete, yerişe, saklaya ve bekleye. Dilde dileklerini, gönülden muratlarını vere. Cemimiz Kırklar cemi, demimiz Ali demi ola! Hüüü erenler, gerçeğe hüüü! Mümine ya Ali!”

Dede’nin duası boyunca tekke “Allah Allah, Allaheyyallah!” çığırtısıyla inledi. Başları yere eğik, dizleri üzerinde öne eğilmiş, bir çeşit rükûda olan dört can, diz çöküp yeri öptü. Yani kelle kesti kendi deyimleriyle. Sonra sırasıyla Hüseyin Dede’nin, Kamber Mılla İsmail ve ortada tevhide oturmuş, Oniki İmam temsilcileri oniki hizmet sahipleriyle görüşüp niyaz alıp niyaz verdiler. Yani sevgi ve saygıyla öpüşüp koklaştılar.

NİMRİLİ VAHAP SOFU AKKORUN İÇİNDE KENDİ ÖZÜNÜ DÜŞKÜN DÂRINA ÇEKİYOR ACABA BAĞIŞLANACAK MI?

Üç çift talip daha Mansur dârında divana durdu, görülüp soruldu. Heybelelerinin iki gözünü de boşaltarak, günahlarını veballarını döktüler. Anımsamayanlara cemaattan yardım geldi; hakkı olan hakkını istedi, kimisi bağışladı. Sonra toptan razılık getirdiler. Böylece günahlarından arındılar, hafiflediler. Sevgi saygı sarmalı içerisinde iç huzuruna kavuştular boyverme töreninde, yani sorgulamada.

Tekke kapıcısı Kıcık Mehmet, Pehlivan Sefer’e gelip şöyle dedi: “Sefer Ağa iki genç konduğumuz var; Nimrili Hallikko’nun oğlu Vahap ile Keşif ağanın köyünden Çoban Veli, iki asker arkadaşı. Diyarbekir’den geliyorlar. İkisine de birer aylık izin çıkmış evlerine dönüyorlar. Öğleden sonra bize gelip konukladılar. Yedik içtik, sohbet ettik. Derler ki, ‘madem Hüseyin Dede gelmiş, görgü var köyde; biz de ceme katılıp görülüp sorulalım, evimize arınmış, durulmuş olarak dönelim!’”

Pehlivan Sefer, kendisi gibi çok iyi atıcı olan; havada beş mecediyeyi iki kez vurarak yere indiren Nimrili Vahap’ı ve iyi atbinici ve ciritçi Çoban Veli’yi yakından taniyordu. Onları yanına çağırdı ve konuştu: “Bakın yiğitlerim, sizin günahlarınız çoktur. Her ikiniz de Ermeni sürüşünde-barkana görevliydim. Kimbilir ne kadar insan öldürdünüz. Bu günahlarla nasıl dâra, pir huzuruna çıkmaya cesaret ediyorsunuz? Şaka değil, vallahi Hü-

seyin Dede ile vekili Kamber Baba sofuları iğnenin yıldızından geçiriyor. Keleş Hacı 8–10 yıl önce iradesi dışında birini öldürerek işlediği günahı bile ortaya döktü. Çoban Veli, Sizin köyün dedesi Veli Baba, Balkanlar’dan bir düşman askeri ile arkadaş olmuş ve bir samanlığın içinde üç gün üç gece birlikte kalmışlar diye hesap verdi. Üstelik karısı Vezzık Ana’nın şikayetiyle. Cemaat sizi iyi tanıyor. Özünü dâra çekip günahlarını saklayanların derdine derman bulunmaz!”

İkisi birden, “biz isteyerek kimsenin gönlünü kırmadık” dediler kararlı bir biçimde devam ettiler: “Yaptıklarımızı anlatırız. Suçlanırsak, kendimizi savunmaya ve hesap vermeye hazırız! Halk divanı, hak divanıdır. Halk bağışlarsa Hak da bağışlar.”

Bunun üzerine Sefer, rehber Veli Babanın önünde eğildi, diz çöküp elini öptü. “Veli Baba” dedi, Kamber ile Dede de dinliyordu. “Bir çift tosunum var. Acemiler, herhalde samı boyunduruk kırmışlardır. ‘Biz çift sürmeyi iyi bellemek, doğru hatta girmek istiyoruz, şimdide dek kırdığımız samıların, boyundurukların hesabını vermeye, onları onarmaya hazırız’ diyorlar, ne dersiniz?” Rehber, sağında oturan Kamber Babanın sol omuzuna niyaz etti, o da, üstünde kutsal post bulunan birkaç kat döşek üzerinde oturduğundan kendisinden yüksekte olan Dede’nin dizine niyaz kıldı. Bu, bir talibin rehberine sunduğu dileği makamdan makama ulaştırma biçimiydi. Aslında rehberle yavaş konuşulsa da öbürleri tarafından duyuluyordu. Başkasının duymaması istenirse, niyazla iletişim sırasında fısıldanırdı.

Kamber Baba, “demek dâra çekilmekten korkmuyorsunuz, yani hazırsınız Pir huzuruna çıkmaya” diye sordu.

“Hee” dediler ikisi birden, “önce Tanrı, sonra siz dedelerimizin cediti sayesinde hazırız. Abdestimizi de aldık, cismen temizlenip paklanıp geldik.”

Sefer Pehlivan oniki hizmet sahiplerinin halkasındaki yerine geçip oturmuştu. Konuk talipler sırasıyla dedenin, kamberin ve rehberin ellerini öpüp niyazbend oldular. Sonra Veli Baba onları boyvermeye hazırladı. Ayaklarını çıkarttırıp, Allah-Muhammed-Ali’yi temsil eden üç düğümlü kuşaklar bağlayıp bellerine kemerbestledi.

Bu sırada gözcü babaya bellik vermişti. Cemaatin ortasında elindeki uzunca gözcü sopasıyla duran ve sessizliği sağlayan, uzak gediklerden-köşelerden dilekleri meydana ileten gözcü baba seslendi: “Canlar; bacılar, sofular! Gerçeğe hüü! Edep erkana geçin; boy verilecek, sorgu sual edilecek, hak kelamı dinleyin. İki sofu dâra çekilecek, hakkınız varsa isteyin.”

Vahap, Dede’den başlayıp, oniki hizmet sahiplerinin ellerini öperek boyvermek için razılık alırken Çoban Veli Kamber’e şöyle dedi: “Kamber Baba, içim rahat değil, ben Mahmut dayının önce elini öpüp bir daha helallik alayım; onun bana gönlü kırık olsa gerek!”

Üçü de güldüler, çünkü olayı bilmeyen yoktu.

Mahmut dayı vurulmuş cansız yatıyormuş. On kişi salacayla dağdan indirilmişler. Barkananın yanından geçmiş diye jandarmalar çekip vurmuşlar zavallıyı.

Köy çalkalanıyordu bu haberle. Bir özlü söz vardır; aşağı mahallede küçük bir yalan söyle, yukarı mahalleye çıktığında kendin de inanırsın. Büyütüldükçe büyütülmüştü. Olayın aslı ise şöyleydi:

Ermeni barkanası köyün arazisinden geçtiğinden su, ekmek, süt, yoğurt, ayran satarak, mümkün olduğunca değerli şeyler ele geçirmek için gizli den gizliye bir yarış vardı. Her ne kadar yapılan toplantıda ‘saldırmama, çalmama, can incitmeme ve asla öldürme girişiminde bulunulmaması’ kararı alınmışsa da, İlik Mehmet ve karısı gibi ‘deve yükünü hamuduyla birlikte yutanlar’ bile vardı. Jandarmaya görünmeden barkanaya girip kadın, erkek, çocuk kaçıranlar olmuştu çevrede. Onbeş onaltı yaşındaki çobanlar, kendi yaşlarındaki ya da daha küçük çocukları kaçırmayı, hatta öldürmeyi oyunlaştırmışlardı. Köyde bunu yapanlardan saptanan bir genç görgü ceminden; Muhammed-Ali’nin yolundan yaşam boyu ‘yol düşkünü’ sayılarak uzaklaştırılacaktı.

Köyün saygı duyulan kişilerinden biri olan Hasan Dede’nin oğlu Mahmut dayı, günahı vebalı boynuna, sakat bacağına bakmadan, bir akşam alacasında barkanadan yüklü bir eşeği kaçırmaya kalkışmış. Ama kendisi öyle demiyordu. Onun anlattığına göre; Ömerbey semtinde çifti bitirdikten sonra öküzleri otlatmaya inmiş Kemerin Dere’ye. Akşama doğru Delialı’nın pınarda sulayıp, öküzleri köye doğru yola vurduğunda, Elaziz kırnı erkek eşeği yularından boşanmış. Anıra anıra, mola vermiş barkanadan 25–30 adım uzaklaşmış yüklü bir kancık eşeğe saldırmış ve onu dereye kadar kovalamış. İşte bu barkana eşeğini yedeğine almış teslim etmeye götürürken jandarma kendisini vurmuş. Mahmut dayıya ateş eden, Yabancı çayının öte geçesindeki Keşif ağının köyünden Çoban Veli’ydi. Arapkir karakolunda görevliydi. Eğin’den barkanayı getiren, daha doğrusu barkana kumandanına yardımcı olan jandarmalar, çevre karakolundakilerle değiştirilmişlerdi. Onların görevini Çoban Veli ve arkadaşları teslim almışlardı. Nimrili Halliko’nun oğlu Vahap’ı bu sırada görmüştü. Önceden tanıdığı olan ve Eğin’den beri gelen Vahap’ı yüzbaşı yanına almış, eski görevine geri göndermemişti. Böylece Çoban Veli’yle olan arkadaşlıkları iyice perçinlenmişti.

Verilen emre göre Ermeni barkanasını yağmadan saldırıdan koruyacaklardı. Yol boyunca düzeni, disiplini sağlayacaklardı. Daha ilk iki-üç saat içinde Onar toprağına gelinceye dek bir sürü saldırı olayları olmuştu. Çocukları kaçıran, kadınları, kızları kaybolan analar-babalar ve kocalar sızılıyor, ağlıyor, bağırıp çığırıyorlardı. Meşe öbeklerinin ardından, kayaların dibinden, derin derelerin içlerinden uzanan gizli eller hem insanları hem yüklü hayvanları çekip kayboluyorlardı ortalıktan.

Birinci Dünya Savaşının açlık-kıtlık-yoksulluk yıllarıydı Eşkiyalık da almış yürümüştü. Bir ucu Erzincan’da, öbür ucu Harput’a dayanmış, küme küme geçmekte olan koca barkanadan yararlanmak çabasındaydılar. Ölüm kalım mücadelesi içindeki bu insanların son sahip olduklarına da el koymaya çalışıyorlardı. Çoban Veli atının üzerinde gözleriyle adım adım çevreyi tarıyordu. Hayvanı kendi sorumluluğundaki gurubun bir başından öbürüne sürekli dört nala koşturup duruyordu. Onar toprağına girdiğinden beri bu topraklarda bir olay olmasın diye içinden hep dua ediyordu Çoban Veli. Geleneksel olarak bu köydeki evliyaya bağlıydılar; Çavdar Veli Baba’nın

talipleriydiler köylüleri. Çavdar Veli'nin Onar'da yapılan cemlerdeki görevi rehberlikti. Çoban Veli'nin köyüyle komşu köy Cimen'in ise Piri, dedesiydi. Dedesi Çavdar Veli'nin piri, onun mürşidi oluyordu. Mürşidi Mineyikli Sakallı Hüseyin Dede, Zeynel Abidin, piri Veli Baba ise Musa-i Kazım kolundandı. Her ikisi de Oniki İmam soyundandılar. Çoban Veli kafasından bunları geçiriyordu. Bu yüzden Onarlılara bir fenalık yapmaktan çekiniyordu. Eğer bu köyden birine küçük bir hakaret etse; başına mutlak bir bela gelir diye bir iç korkusu vardı. Ama sesli ve sessiz duaları boşa gitmişti! Birden Delialı taş köprüsünün kemerinin oluşturduğu yamaçtan aşağı birinin, yüklü bir eşeği yularından dereye doğru çektiğini gördü. Hava karmak üzereydi. Atın yularına asıldı, zıncı diye durdu hayvan. Önce şaşırıp ne yapacağını. Askerdi, sorumluluğu altında bir sürü insan vardı, onları korumakla görevliydi. Görmüştü, göz yumamazdı yüklü hayvanın çalınması na. "Tanrım bağışla beni" diyerek, dayadı omuzuna silahın dipçliğini ve yanağını yaslayıp, bacağını nişanlayıp mermiyi saldı. Mahmut dayı düştü eşeğin yularını bırakarak ve birkaç takla attı toprak yamaçta. Eşek geri dönmüştü, biri kervana kattı onu. Çoban Veli atını sürüp, vurduğu adamın yanına geldi. Atlayıp yere, kaldırdı. Adam kendini kaybetmişti. Çoban Veli tanıdı onu, Veli Baba'nın amcasının oğlu Mahmut dayıydı, dedelerinden biriydi; başladı ağlamaya. Sonra vakit geçirmeden barkananın öbür yanındaki arkadaşını çağırıp, bir akrabasını vurduğunu, onu yaya bir saat ötedeki köyüne götürmesi gerektiğini söyledi. Ağlayarak Mahmut dayıyı sırtına atıp yola düzülmeğe istedi. Ama arkadaşları atla götürürse daha çabuk gideceğini söyledi. Ve hemen yardım ederek, birlikte yaralıyı atın terkesine bağladılar. Arkadaşı ona cesaret verdi: "Haydi bin de sür" dedi, "yüzbaşından izinsizsin diye çekinme! Ben kimseye söylemem. O çok gerilerde; emirleri Sarıoğlan'la haber göndermiş, düz bir arazide konaklasınlar demiş. Ambergeliler yüzbaşı Şükrü'ye ziyafet çekmiş. İki saate kadar gelecekmış."

Çoban Veli, arkadaşının söylediklerinin sonunu beklemeden atını tırısaya kaldırdı. Yirmi-yirmibeş dakika sonra köydeydiler. Evine götürüp yatırdı. Karısı Hüsne ana su ısıtırken o, hâlâ kendine gelmemiş ve bungun bungun ter içindeki yaralıyı uzattığı sedire bir yük sicimiyle sıkı sıkı bağladı. Belinden çıkardığı kıvrık ince uçlu hançerini meşe közünün yeşil yalımından geçirdi. Kurşun Mahmut dayının sakat bacağının diz altındaki kasa girmişti derinde değildi. O sırada haber abartılı bir biçimde köye yayılmış ve köylü kapıya yığılmıştı. Çoban Veli Hüsne anaya birkaç dakika kapıyı açmamasını rica etti. Bu birkaç dakika içerisinde mermiyi, kızgın hançeriyle çıkarıp yarayı yıkadıktan sonra sardı. Mahmut dayı da kendine gelmişti. Sonra Çoban Veli Mahmut dayı ve Hüsne ananın ellerini öpüp bağışlamalarını diledi. Mahmut dayı kendine gelir gelmez "ben barkana eşeğini kaçırmıyordum, kaçan hayvanı barkanaya katmaya çalışıyordum, yanlış anladın beni oğul" demişti. Çoban Veli, işi bitince, kapıda bekleyen kalabalığı yararak çıktı. Atına atlayarak, görevi başına dönmek üzere dört nala karanlığa karıştı.

Çoban Veli yalınayak ve belinde kemerbestiyle Dedegiller gediğinde oturmakta olan Mahmut dayının yanına giderken bütün bunlar gözünün önünden gelip geçmişti. Hüsne ana onu görür görmez hemen tanıdı. Her ikisinin de elini öperken Mahmut dayı sordu: “Hüsne kadın, kim bu delikanlı? Hak kabul etsin niyazımı oğul.”

Çoban Veli, kendini tanıttı: “Mahmut Dayı, seni barkananın yanında yanlışlıkla vuran Çoban Veli’yim. Taliplerinden Çoban Hasan’ın oğluyum. Görülmek için dâr’a çıkacağım, helallik istiyorum. Beni bağışlıyor musun?”

Mahmut dayının rengi değişti birden, Çoban Veli’nin ellerine sarıldı ve çevredekilerin kendilerini dinlemelerine aldırış bile etmeden şöyle dedi: “Oğul seni hak mı gönderdi buraya? Asıl sen beni affet. İyi ki sen vurduydun beni. Başka biri vurmuş olsaydı, beni orada bırakırdı ve belki şimdi yaşamıyor olacaktım. Ben o kurşunu haketmişim ah oğul! Nefsime uydum; gerçekten o yüklü eşeği kaçırmak istiyordum, niyetim kötüydü. Burada yalan olmaz, yarın ben de Pir divanına duracağım; gerçeği saklayamam, açıklamam gerekir. Ben senden Şaha kadar razıyım, donun kutlu olsun şimdiden!”

Yeniden ellerini öpen Çoban Veli’nin içi rahatlamış olarak meydana geldi. Ve dâra durdular. Hep kendini suçlu hissediyordu Çoban Veli bu konuda; oysa haklıymış, niyeti bozukmuş Mahmut dayının. Ancak o, arkadaşı Vahap için endişe ediyordu. Çok iyi atıcıydı o, yeter ki hedef görsün, asla şaşmazdı. Havada beş meci diyeye iki delik açtığına bizzat tanık olmuştu. Ancak bu yeteneği başlarındaki yüzbaşı Şükrü tarafından çok kötüye kullanılmıştı. Karamağara köprüsü kırımını ve Keban yakınlarında Fırat’ın sularına gömülen bir gemi dolusu kadın, çoluk çocuk ve toptan yok edilen aileler. Bunların hesabını nasıl verecekti. Bir şans eseri kendisi olaylar sırasında yoktu. İyi at koşturması sayesinde barkana komutanı yüzbaşı onu bir gün önce postabaşılık göreviyle Harput’a göndermişti. Kuşkusuz Vahap arkadaşı isteyerek kimseyi öldürmemiştir, ama yüzbaşı Şükrü’nün zevklerine hizmet etmişti emirle bile olsa. Hiç bağışlanır mıydı bunca günah? Aynı boydaydılar; kendisi ince yapılı sıvga gibiydi, Vahap ise kalıplı, bir meşe gövdesini andırıyordu. Bunları düşünürken yan gözle Vahap’a baktı, Kamber babanın boyverme töreni için yaptığı gerekli girişten sonra, çok sakın ve çekincesiz, aynı olayları anlatmaya koyulmuştu bile.

Barkananın güvenliğiyle görevli askerlerin başındaki yüzbaşı Şükrü’nün, nereye gittiklerini ve sonlarını bilmeyen bu insanlara karşı davranışları korkunçtu. Binlerce insan avuçlarının içindeydi. Kimseye karşı sorumluluğu değil, sadece kara vicdanıyla başbaşıydı. Emrindeki askerleri bile kafası, gözü, kulağı demeden kan gelinceye kadar kırbaçlıyordu. Özellikle kadın, çocuk ve hastalara biraz acıma gösteren, yardım etmeye girişenlerin kafasını gözünü kana buluyor, dişlerini karnına doldurmaktan çekinmiyordu. Vahap’ın saptadığı kadarıyla Eğin’den bu yana geride kalan, yorgun ve hasta olup yürüyemeyenlerden, kadın, çocuk demeden öldürdükleri elli ki-

şiyi geçiyordu. Vahap bir hafta ya da on gün önceki Kemah boğazı ve Şirnak köprüsü kırımlarını askerlerden duymuştu, ama sayısını bilmiyorlardı. Yüzbaşı, Vahap'ı yanından ayırmıyor ve sık sık onunla atış yarışları yapıyordu. Çok kere kurşunladığı ve öldürmeden, can çekişir durumda bıraktığı zavallıları hedef gösterirdi ona. Baştan bir iki kez itiraz etmiş ve yüzbaşının silahını ona çevirip “bana bak torba götlü bitli piyade, seni öldürürüm bir tek kurşunla ve bana kimse hesap sormaz; anlıyor musun” tehdidine bile baştan direnmişti. Ama adamları ağır yaralayarak ölüme terketmeleri sıklaştırmaya başlamıştı. Vurup yaralıyor, sonra atını sürüp gidiyordu. Bunun üzerine ya ölümcül durumdaki yaralı, ya da yakınları “öldür beni, ızdırabına son ver” diye yalvarıyorlardı. Vahap bir görevi yerine getirir gibi, ölüme terkedilenlerin uzaktan tek kurşunla yaşamlarına son vermeye başlamıştı. Yüzbaşı Şükrü'nün bu acımasız tavrı, birçok gücü yerinde genç Ermeni'nin barkanadan, özellikle geceleri konakladıkları yerlerde kaçmalarına neden olmuştu kurtulmak umuduyla. Ama ya kaçma girişimi sırasında vurulmuşlar, ya da uzaklaştıktan sonra kelle avcılarının eline geçmişlerdi. Kurtulan yok denecek kadar azdı.

Arapkir'den çıkışının ikinci günü öğle üzeri Yüzbaşı Şükrü, Saracık köyünün başındaki Harput yol ayrımına yakın Haraç'ın çeşmede Bedir ağa tarafından karşılandı. Bedir ağa Osmanlı yönetiminin Arapkir ve Keban çevresinin aşarını toplayan vegi mültezimiydi. Üç katlı saray yavrusu konağı kırk odasıyla çevrede büyük bir üne sahipti. Koruyucularıyla birlikte gelip, çeşmenin yanına bir halı serdirterek üstüne bir şölen sofrası donatmıştı. Bir yanda, kestirilen birkaç kuzu bal-kaymak ve yoğurt hazırlanmış kapaklanarak bekletilmekteydi. Bir damacana dolusu dut rakısı da çeşmenin önündeki yalakta soğumaya bırakılmıştı. Yüzbaşı barkananın durdurulması işaretini verdi önden. Çeşmeye elli altmış adımlık bir uzaklık vardı. Atından atlayıp elindeki kırbacının ucuyla toprağa bir çizgi çekerken, “bu çizgiden öteye kimseyi geçirmeyeceksiniz, geçen olursa çekip vurun” diye bağırıyordu askerlere. Onların belirli aralıklarla sıralanması ve barkananın mola için yolun kenarındaki tarlalarda öbeklenmesi emrini verdi. Sonra çeşmenin başında ellerindeki tenekelere, bakraçlara su doldurmuş veya ayran, ekmek hazırlamış, satmak için bekleyen köylü kalabalığına döndü ve onlara gözdağı verdi:

“Bu gavur oğlu gavurlara karşılıksız ne bir tas su ne de el kadar ekmek vermeyeceksiniz! Böyle birşey yapanın farkına varırsam, şu gavura yaptığımı size de yaparım; Allah hakkı için gebertirim.”

Bedri ağa yanına geldi. Tokalaşıp konuşurken, bir yandan da Ağa onu masaya buyur etti: “Hoşgeldiniz yüzbaşım onlar için endişe etmeyin. Ben de siz gelmeden öğütlemiştim. Baksana şunlara hiç bedavaya bir fincan su verecek göz var mı hiçbirinde? Asker önünü kesme donlarını bile soyup alırlar. Haydi şöyle masaya geçelim.”

Masada sadece ikisi karşılıklı oturdular. Ağanın adamları ise bir yandan onlara hizmet ediyor, öbür yandan hem kendileri ayakta tıkınıyor hem de barkananın çevresinde nöbet tutan askerlere yufkalara sarılarak hazırlanmış yiyecek çıkınları ulaştırıyorlardı. Biraz sonra sofrada Bedri ağa iri göbeğini devire devire ve parmakları kalın bıyıklarında ayağa kalkıp bir teşekkür

konusması yaptı bölge mültezimi olarak. Sonra kadehleri kaldırdılar ve “padişahım çok yaşa” diye üç kez bağıldılar ve oturuma geçirilmiş barkana kümesindekiler dahil herkesi bağirttiler. Dağ taş “padişahım çok yaşa” haykırışlarıyla inledi.

Aç, susuz, yorgun, hasta beklemekte olan; artık verecek birşeyleri olmadığı için bir damla su bile içemeyen ve sadece onun akışını uzaktan gören, sırlıtısını işiten insanların karşısında tıka basa yiyip içtiler. Ağanın adamları ve jandarmalar karşılıklarına geçmiş ağızlarını şıprıdata şıprıdata kızarmış kuzu etini sıyrıyor ve yufkalar arasındaki ballı kaymağı atıştırıyorlardı. Jandarma ve barkana arasında, barkanadakiler kadar aç ve sefil, su ve ellerindeki birkaç ekmeği satmaya çalışan köylüler de dönüp imrenerek onları seyrediyorlardı. Hiçbiri ne su ne de ekmeğe satabildi. Sadece karşılıklı bakıyorlardı. Köylü kadınların bazıları önlerinden geçerken gözyaşlarını tutamamışlardı. Aç susuz, hasta, inleyen ve büyümüş gözlerle ellerindeki su dolu bakraçlara ve bezin arasından sarkan sımsıcak sac ekmeğine bakan, satın alamayan ve “Allah rızası için olsun” veremedikleri ve yasaklandığı için tek kelimecik söz edemedikleri bu insanların oluşturduğu acı tablo karşısında daha fazla dayanamayıp çekildiler. Bu sırada küçük bir çocuk söylenerek elindeki küçük bakraçtaki suyu kendi yaşlarındaki bir çocuğun anasının dizinde inlediği yerin bir adım ötesinde deviriverdi. Jandarmalar buna kahkahalarla gülerken, çocuğa babası bir iki tokat atıp hırpalayarak çekti götürdü. Kucağında çocuğu inleyen kadın, oturduğu yerden kıcı üzerinde birkaç kez yekindi; köylü çocuğunun döktüğü su, hemen önündeki, yağmurlu bir günde bir öküzün ayaklarının saplanarak açtığı derince ayak izi çukuruna dolmuştu. İkinci yekinişinde suya ulaştı ve şalvarının yeniyile üstünü örttü. Sonra elini göğsüne sokup bir mendil çıkararak gizlediği çukura batırıp batırıp çocuğunun ağzına sıktı. Bir iki kez de ıslattığı mendili kendisi emdi. Hiç konuşulmadan bu çamurlu suda ıslatılan mendil elden ele doluşturılıp önden beş altı kişinin ağzını ıslattı.

Vahap olayı görmüş, arkadaşları ve yanındaki ağanın adamlarını sürekli meşgul etmişti farkına varmasınlar diye. Öylesine etkilenmişti ki, gözleri yaş içinde kalmıştı. Arkadaşları bunu aşırı gülmeye verdiler. Vahap yüzbaşı tarafından yanına çağrılınca kadına doğru baktı; kadın geriye doğru çekilmiş ve öküz ayağının izi boş görünüyordu. Elinde olmadan gözleri hâlâ babası tarafından sürüklenen köylü çocuğunu aradı. Hayret oğlan iki de bir geri dönüp kadınla çocuğa bakıyordu. Çeşmeye doğru yürürken, “galiba bu oğlan suyu kasten döktü öküz izine, bizden Vakarlı ve bizden merhametli, aferin aferin” diye içinden geçiriyordu. Yüzbaşı onu yanına oturtmuş, atıcılığını-nişancılığını övüyor; kasten ölüme bıraktığı Ermenileri uzaktan onların ortasına saldırdığı tek kurşunla nasıl öldürdüğünü anlatıyordu.

Bedri ağa Vahap’ın babasını tanıyordu, her yaz tarlasında orakçılık yapanlardan biriydi. Onlar konuşurken Vahap çeşmedeki borudan kol kalınlığında akan buz gibi suya bakıyor ve elli altmış adım ötede “su, su!” diye inleyen insanları düşünüyordu. Çok azı su alabilmişti üstlerindeki başlarındakileri vererek. Öküz izi çukuruna su dolduran Vakarlı oğlan yeniden gözü önüne geldi, kahroldu ve yüzbaşının sunduğu rakı bardaklarını üstüste yuvarladı.

Altmışlı yılların başında öğretmen okulu öğrencisiyim, yaz tatilinden köyüme dönüyordum. Malatya'dan beri üstü açık bir kamyonun içinde toza toprağa bulanmışız. Dingider köyünden Veli hoca ile birlikteyiz. Hoca sıcağın bir davet yaptı: "Bugün benim konuğumsun, seni dünyada salmam dede. Bende yatacaksın, bir güzel dinlenirsin. Yarın öğleyin bu saatlerde seni caddeye çıkarırım yolcu ederim kendi elimle." Bu dostça daveti arabadayken kabul etmiştim.

Haraç'ın çeşmesinin başında birlikte indik. Kamyon homurdanarak ve arkasında kocaman bir toz bulutu bırakarak gediği aştı. Köyün eğitimci Veli hoca babamın taliplerindendi. Çantalarımızı bir kenara koyup ikimiz birden tozdan bembeyaz olmuş kafalarımızı çeşmenin yalağına sokup omuzlarımıza dek yıkadık. Beton duvara saplanmış kalın bir borudan kol kalınlığında buz gibi su fışkıyordu. Birkaç avuç da su içtikten sonra Veli hocanın köyüne doğru yola koyulduk. Uzaktan evleri görünen köy, Arapkir-Malatya yolu üzerindeki çeşmeye onbeş-yirmi dakika çekiyordu. Hava sıcaktı, uzaklarda buğday biçen köylüler görünüyordu. Buğdayı biçilmiş iki anız tarlanın sınırında uzanan cılgıda (ayak izlerinin açtığı yol) kırk-elli metre ilerlemiştik. Eğitimci durdu ve tarlanın ortasındaki bir çağıl yığıntısına baktı, bir süre sonra hiçbir şey söylemeden o yana doğru çekildik. Yığıntının önündeki bir taş üzerine oturduk. Veli hoca, "buradan her geçişimde içim burkulur, binlerce kez geçmişimdir bu cılgıdan ve binlerce kez gözümün önünde yeniden canlanmıştır olay" diye başladı. Ben, ne olayı, hangi olay der gibi yüzüne bakarken o sürdürdü:

"Altı-yedi yaşlarında olmalıydım. Ermeni barkanası geçecek diye haber gelmişti. Herkes damlara dökülmüş caddeye bakıyorduk. Sonunda Ağdun'un tepeden barkana sökün etti. Köyde sıraya koşulmuştu. Her yeni grup geçişinde, üç beş evden, ikişer üçer kişi, ekmek, ayran götürüyor veya bakraç, tas alarak, çeşmeden su doldurup satıyordu. Bize ikinci sıra gelmişti. Birincisine beni çıkarmamıştı babam. Ekmekle ayran götürmüş, bir koca siniyle bir tabk getirmişti. Evde sana gösteririm onları. Babam sonradan hep anlatırdı. Ermeninin biri, 'çoluk çocuk hepimiz açız, verecek birşey de kalmadı ekmek su satın almak için' deyince, babam bir bakraç ayrı bir külte ekmeği bırakmış önüne. Dönerken, jandarma görüp üstüne atını sürerek onu tekmelemiş. 'Niye bu gavurlara acıyorsunuz, fırsat bulsalar dı başınıza kör mih çakacaklardı hepinizin' deyip, sonra babamı düşürdüğü yerden kaldırarak Ermeninin yanına götürmüş. Adam bu iki kabımdan başka birşeyim yok demesine rağmen onları zorla çekip alarak babama vermiş.

"İkinci kez benim ağlayıp sızlamama dayanamayan babam beni de barkana seyrine çıkardı. Bir küçük bakracı elime verip, içindeki suyu tas tas, ne verirlerse alarak barkana Ermenilerine satmamı söylemişti. Ah, Dede'm işte o anlar gözümün önünden gitmiyor. Jandarmalar yüzlerce insanı çevirmiş bekliyordu. Biz aralarına girdik. İnsanlar inliyor, ağlıyor; yorgun, aç susuz, hasta. Çocuklar, kadınlar yara bere içinde. O yaşında, içimden bunların neleri ola ki vereler diyerek bir yaşlı, inleyen adama bir tas su verdim. Yürüdüm. Genç bir kadın, ne kadar anama benziyordu. Bitkin, solgun, kı-

pırtısız halde, bir adamın omzuna yaslanmış, çukura kaçmış tıpkı anamınki gibi iri, kara gözler ile bana bakıyordu. Hiçbir şey demeden yaklaştım, bakraftan aldığım bir tas suyu kadının ağzına dayadım. Adam şaşırış ‘vercek bir şeyim kalmadı çek git’ diye yarı kızgın söyleniyordu. Birden sustu. Ben birşey istemediğimi, söylemiş, ‘hasta bu teyze, tıpkı da anama benziyor’ demiştim mırıldanarak. Meğer jandarma arkamızdaymış. Bana birkaç tokat attı. Sonra küfrederek kadının karnına bir dipçik attı; zavallı içtiği suyu da kusarak geri çıkardı. Yere koymuş olduğum bakracı aldım ve aralarından koşarak çıktım. Babam girmemiş, köye dönmemiz için çağırıyordu. Bu kez önde bir kadın görmüştüm. Kucağında ben yaşlarında bir oğlan ‘su, su!’ diye inliyordu. Üç beş adım ötede Jandarmalar, ellerindeki yufkalara dolanmış birşeyler yiyor ve diğer ellerinde de maşrapalar vardı. Kadına ve çocuğuna su vermek istiyordum, durakladım. Bugünmüş gibi ayrıntılarına dek anımsıyorum. Aha şuracıktaydı. Eğer eğilip çocuğa su verseydim hem çocuğu hem de kadını içtikleri suyu ağızlarından getirinceye dek sopalayacaklardı. Birden kadının önünde derince bir öküz izi gördüm. Hemen aklıma anamın anlattığı ‘kaybolan şehzade’ masalı geldi. Ormanda kaybolan şehzade geyik izinden su içiyor, geyik gibi hızlı koşmaya başlıyordu. öküz izinden ya da boğa izinden içince öküz kadar güçlü olup dağı taşı sabana takıyordu. Elimdeki bakracı, teyzeöküz izinden oğluna su içir ki öküz gibi kuvvetli ola, diye mırıldanarak, önlerine, öküz izine döküverdim. Jandarmalar benim suyu onların gözleri önüne boşaltmamı, satamadığım için öfkeme vererek güldüler. Aynı şeyi düşünen babamdan ise sopa yedim. ‘Niçin zavallıların içemedikleri suyu gözlerinin önüne dökerek onlara işkence ediyorsun’ diye beni tokatlayarak sürüklerken; dönüp ikide bir arkama bakıyordum. Sonunda gördüm; kadın demek istediğimi anlamış, öküz izindeki suyu bir çaputla oğlunun ağzına sıkıyordu.”

Yüzbaşının artık sarhoş olduğuna kanaat getiren Bedri ağa, sırası geldiğini düşünerek “yüzbaşım” dedi, “senden küçük bir ricam olacak.”

Yüzbaşı keçeleşmiş dili ağzına sığmıyormuşçasına peltek peltek konuştu: “Emret Bedri ağa; karşiki tepeyi yerinden kaldırtıp şu düzlüğe oturtayım. Emrimde binden fazla gavur var!”

Bedri ağa alayla karışık yağcı, “Estağfurullah bir küçük rica. Tepe yerinde kalsın yüzbaşım. Benim köyden, Konak’tan Karamağara köprüsüne bir iki kilometrelik bozuk yolum var. Senin gibi değerli konuklarımı yolcu ederken, gezdirirken, arabayla faytonla rahat geçemiyoruz. Yolun genişleyip düzelmesi gerek. Biraz adam verir misin?”

Yüzbaşı Şükrü kakhaha atarak sordu, “Yüz kişi yeter mi? Birkaç saat içerisinde bitirirler. Yeter ki sen kazma kürek bul!”

“Araç gereç hazır! Ayrıca endişe etme; yirmiden fazla silahlı adamım var, pireyi bile kaçtırmazlar. Sana onları iki saat sonra teslim ederim.”

“Kaçanı vur emri var. Kimse kaçamaz! Birkaç da jandarma veririm bu deli oğlan Vahap’ın emrinde. Ama onları biraz güçlendirmelisin.”

“Üzülme o konuda! Düşündüm ben; şu anda kadınlar ekmek yapıyorlar. Her birinin ağzına, arasına çökelek peynir konmuş yufkadan birer dürüm tıktık mı, makina gibi çalışırlar.”

Yüzbaşı ayağa kalktı. Sanki yarım damacana rakıyı o içmemişti. Dilinin peltekliliği de geçmiş, yüksek sesle bağırdı: “Askerrr! Sağlamlarından, kuvvetlilerinden yüz erkek seçin çabuk! Çalışsınlar biraz gavuroğlu gavurlar. Elleri kolları uyuştur yürümekten, oturmaktan. Yarım saat dolmadan yüz kişi istiyorum. Söylemeyi de unutmayın; her birine birer peynirli yufka dürümü verilecek!”

Jandarmalar mola halindeki kalabalığın, bitkin, yorgun, aç insanların arasına daldılar. Gözlerine kestirdikleri, yirmisinden kırkına yüz kişiyi ağlama-sızlama yalvarmalara bakmadan çekip koparttılar yakınlarından. Ancak, ekmek verileceği haberi etkili olmuş, bu nedenle bazı gönüllüler bile çıkmıştı. Bazıları da, sonlarının ne olacağını bilemediklerinden; ölüme gittiklerini tahmin ettiklerinden, bir kurtulma umudu olarak sarılıyorlardı bu tür çalıştırmalara, sivil halkla ilişki kurmaya.

Vahap da, “Bedri ağanın biraz işi var, önce karnınızı doyuracak, belki para bile verir, cömert adamdır, kendisini tanımım” diye saf saf konuşarak birkaç genci kaldırıp öne çıkartmıştı. Hep böyle alttan ve sakin konuştuğu halde otuzbeş yaşlarındaki biri direniyordu. Kendisine sıkı sıkı sarılmış olan karısı ve 7-8 yaşlarındaki çocuğundan ayrılmak istemiyordu. Ağlayıp sızlayarak, sözle değil, gözleriyle yalvarıyorlardı. Vahap ısrar etti: “Korkma be adam, karına ve oğluna birşeycik olmaz; belki onlara biraz yiyecek de getirirsin!”

Adam şöyle cevap verdi: “Asker ağa oğlum hasta. Ayak parmakları yara içinde, yürüyemiyor. Onu sırtımda taşımak zorundayım. Haftalardır yaya yol yürüyoruz. Ayakkabıları parçalandı; çarık dikip giydirdim. Onlar da kuruyup parmaklarını yara etti; çürümüş durumdadılar. Korkarım kangren oldular. Karım da hasta.” Kadın da yalvardı: “Sen merhametli birine benziyorsun; yalvarırım kocamı ayırma bizden. Zaten ölüme gidiyoruz, hiç değilse üçümüz birlikte ölelim.”

Vahap ondan vazgeçip geri döndüğü an yüzbaşının rakı kokan soluğunu ensesinde hissetti. Ve aynı anda ucu kurşunlu kırbaçı vücuduna dolandı. Dişlerini gıcırdatarak geri döndü, ama yüzbaşı onu bırakmış, kadını ve çocuğu kırbaçlayarak babalarından ayırmaya girişmişti. Kırbaç darbelerine dayanamayan kadın ve hasta çocuk birer tarafa düştüler. Birkaç kırbaç da adama vurarak ayrılanların yanına itti. Bir yandan da bağıırıyordu: “Gavurun kaltağı niye bırakmıyorsun adamı? Yaraksız kalacağından mı korkuyorsun? Bırak adamı! Yoksa seni askerlere verir, kocanın gözleri önünde siktiririm!”

Vahap’ın sinirleri bozulmuş ve oradan uzaklaşmıştı. Yüzbaşı Şükrü’ye karşı hincı büyüdükçe büyüyordu.

Barkana yola düzülmeden önce Bedri ağa için seçilen yüz erkek, ağanın adamları ve Vahap’ın komutası altında beş jandarmayla birlikte Konak köyüne girdi. Onbeş yirmi dakika içinde, vadiye doğru inen bir kilometreden biraz fazla bozuk yolda, ikişerli olarak, belirli aralıklarla sıralandılar. Ancak önce kazma kürek yığını önünden geçirilip araç, gereç, sonra bir büyükçe sepet içindeki kadınların pişirip hazırladıkları yufka dürümlerinden birer tane verilmişti. Onları yedikleri sırada yerlerini aldılar. Ama hiçbir-

nin boğazından geçmiyor, aç olan yakınları akıllarından çıkmadığından bir koca düğüm olup takılıyordu.

Şükrü yüzbaşı, sözde atlı jandarmaların korunağında barkanayı hareket ettirip, kendisi Bedri ağanın konağına indi. Harput bölgesi komutanına teslim edecekti onları. Herhangi bir sayı sorumluluğu yoktu. Yolda hastalanıp ölenler ya da emirlere karşı gelmesinden veya kaçma girişiminden ötürü(!) öldürülenlere ilişkin bir hesap verme durumu da yoktu. Öbür komutan kendisine sağlam teslim edileni alıp yürüyüşü sürdürecekti.

Yüz kişilik yol onarım ekibinin yerleştirilmesi sırasında yüzbaşı, Bedri ağayla, Sivas ve Egin halıları döşenmiş; duvarları ve tavanı en güzel ince tahta oymacılığıyla süslenmiş ve şömineli, geniş konuk odasında yorgunluk kahvesi içiyorlardı. Buna yorgunluk kahvesi de denmezdi. Yüzbaşı çeşme başında içtiği onca rakının sarhoşluğunu geçirmek için koca bir cezve dolusu sade kahve içmişti. Halılara, özellikle de Egin halılarına bayılmıştı. İki bir elleyip duruyordu. Ortasında içiçe altıgen motiflerin yer aldığı, gözü rahatsız etmeyen matlıkta sarının tonları ve kahverenginin hakim olduğu bu halıları övüp durdu. Göznuru dökülmüş ve saçlar ağartmış bu halıların herbiri 5–6’şar metrekarelikti. Kalkarlarken ağa adamlarından birine işaret edince halıyı toplayıp ince bir rulo yaptı. “Bunu çok beğendin sana küçük bir hediyem olsun yüzbaşım” diyerek ona sundu Bedri ağa. Sevinçten ağzı kulaklarına vararak onu kabul etti yüzbaşı. Ruloyu iki kat edip atının terkisine bağladılar.

Yol onarımı yapmakta olan Ermeni erkeklerin yaşlıca olanları, bir an önce barkanadaki yakınlarına katılmak için yapabildiklerinde hızlı çalışarak yolu bitirmek çabasıındaydılar. Gençler ise çalışırken bir yandan da kaçma yolları ve fırsatı arıyorlardı. Kurtulmak istiyorlardı barkanadan. Eğer jandarmanın elinden kurtulabilirlerse, gündüz gizlenip, gece yol alarak, kırdan bayırdan dolaşıp Suriye sınırına varabileceklerine inanıyorlardı. Bunun için gözlerini dört açmış, başlarındaki silahlı adamları izleyip, onların dikkatlerini başka yanlara çekme çabası içindeydiler. Oysa hiçbirinin de umut yoktu kurtulması için. Ancak yokuştan aşağı vurulmadan, yuvarlanarak köprüye varan olursa, belki karşıya geçip mağaralarda izini yitirebilirdi. Nevarki, köprüünün iki yanı da derin uçurumdu. Kalabalığın koşarak, panik halinde bu tarihsel köprüye varması geçti.

Yokuşun dibinde, Arapkir çayının Fırat’a katıldığı bu yerdeydi Karamağara köprüsü. İki yanlı yüksek kayalıkların birbirine en yakın olduğu boğaza kurulmuştu. *Sebasteiapolis* (Sivas)-*Kharpezike* (bugün Harpızik köyü)-*Kharpete* (Harput) antik yolu üzerindeki bu köprü, Roma imparatorluk zamanında yapılmıştı. Roma lejyonlarının ve savaş arabalarıyla birlikte tüm donanımlarının geçirilerek Fırat boyundaki sınır boyu kaleleri, yani Lime’lere ulaşan biricik yüksek kemerli taş köprüydü. Binbeşyüz yılı aşkın bir yaşa sahip olduğu halde sapaşğlamdı. Bizans döneminde *Thematis-kos*’ları (eyalet, il) birbirine bağlamakta önemli rol oynamıştı. Köprüünün karşı kıyısındaki yamacı oluşturan kayalıkta birinden öbürüne geçilebilen düzinelerce mağara vardı. Bunlar da Roma döneminin kaya mezarlarıydı, yani bir antik nekropol (mezarlık alanı) idi. Ayrıca bu nekropolün düzleştiği alanda ise bir Osmanlı kervansarayı vardı. IV. Murat da Bağdat yolunu

bu köprüden geçirmişti. Yüzyıllardır üzerinden nice ordular, nice kervanlar geçmiş olan bu köprü, birazdan belki de yaşamının en kötü anısına sahip olacaktı.

Bu arada ağanın adamlarının, kurdukları rakı sofrasında atlı jandarmaları kafakola aldıkları görülüyordu. Atlar küçük bir kır pınarının suladığı çayırılıkta, ayaklarından zincirli sikkelere bağlı olarak otuyorlardı. Çalışanların başında sadece silahlı 5-6 adam bulunuyordu. Ağanın adamlarına, daha doğrusu halk arasındaki yaygın -ya da kasten böyle yayılmış- kamıya göre barkanadaki Ermenilerin giysilerinin astarlarında, kuşaklarında; çıplak bellerine sardıkları meşin kemerlerde altın saklamaktaydılar. Hatta yutup giledikleri dışında, donlarının içindeki özel ceplerde, hatta hatta yağlı bezlere dikip kıçlarına sokarak sakladıkları bile söylenmekteydi, Bedri ağanın adamları her barkana gurubunun geçişinde birer ikişer karşısına çıkar, barkanadan yararlanmak için izin isterlerdi. Bedri ağa hep ince hesaplar peşinde olduğundan jandarma ile, devletle çatışmak istemiyordu. Her keresinde de “hele bekleyin, her işin yapılacak zamanı vardır” diyerek başından savmıştı. Ancak bu arada barkana komutanıyla dostluk kurmayı da ihmal etmemişti. Yüzbaşı Şükrü’ye ilk ziyafetini Arapkir’de Kozluğun Göz’de, kasabanın kadısı, kaymakamıyla, meşhur tandır kebabıyla vermişti.

Bedri ağanın adamları bu kez, toplu halde silahlanıp karşısına dizildiler. Reddedilemeyecek bir kararlılıkla barkana gavurlarını öldürmek için izin istediler. Camilerde hocalar vaaz vermiyor muydu? “Önce İslam dinine davet edeceksiniz! Kabul etmeyenin kanı ve malı helaldir, koparın kafalarını kafirlerin! Birkaç kafir öldüren cennetlik olur!” Elbette ki bir taşla iki kuş vuracaklardı. Hem cennetlik olacak hem de gavurun altınlarına konacaklardı(!).

Mültezim Bedri ağa, kendisine bağlı olan köyleri iliklerine dek sömürüp, topladığı aşarın ancak yirmi-yirmibeşte birini devlete teslim ederek, zenginleştikçe zenginleşmişti. Kendisine hesap kitap soran yoktu ki, bölgenin mültezimliğini satın almıştı. Saptanan fiyatın ötesindekiler kendisine aitti. Yukarıdan gelen görevliyi de görünce, ne verirse o gidiyordu devlete. Onun barkana talanına gereksinimi yoktu. Madem görünüşte de olsa, devletin askerinin korunağında bulunuyorlardı ne diye devletle arasını bozacaktı? Bu yemek yediği kaba sıçmaktı. Bir yandan da adamlarını kırmak istemediği için böyle bir karşılama töreni hazırlamıştı. Hem de kendi işi görülecekti. Öyle barkanaya filan saldırmak yok, bu plan içinde istediklerini yapsınlardı. Gerekli taktiği vermişti. Atını birine teslim ederek, peşinden getirmesini söyleyen yüzbaşı da faytonda kendisiyle birlikteydi. İki saatin sonuna doğru, hemen hemen bitmekte olan yol onarımını görmeye geldiklerinde planın ikinci aşamasına gelinmişti bile.

Vahap fazla içmemişti. Birşeyler döneceğini hissetmiş, sarhoş olmamak için verilen kadehlerin bazılarını çaktırmadan yere dökmüştü. Ama ne yapacağını kestiremiyordu. Kendilerine içki verip meze sunanlardan biri şöyle demişti: “Yahu öbür arkadaşların günahı ne? Çağırılım gelsinler! Bir çanta leblebiyle kuru üzümü de yiyince gavurlar iyi kuvvetlendiler, katır gibi çalışıyorlar vallahi. Kimsenin kaçacağı yok!” Böylece çalışmakta olan Ermenilerin yanındakileri bir adam salıp yanlarına getirtmişti.

Kadehler yeniden kalktı; naralar atıldı ve horalar tepildi. Çayırılığın üst yanındaki kır çeşmesinin başındaydılar. Yol boyundakiler, önlerini kapatan küçük bir tümsekten dolayı, oturdukları zaman hiç görünmüyorlardı. Vahap'ın dışındaki askerlerin birşeyden kuşkulandıkları da yoktu, tıkmıyorlardı sadece. O, arada bir ayağa kalkıp, ancak yarısı görünen çalışanlara baktığında, “üzülme asker ağa, anaları sikilmiş onların kaçacak halleri mi kalmış” diyerek oturtuyorlardı.

Köprü tarafında, ortada ve başta olmak üzere üç silahlı kalmıştı Ermenilerin başında. Şaşkın şaşkın birbirlerine bakıyorlardı. Yaşlılar, deneyimliler kuşkuluydu. Ama gençler, tam kaçma fırsattır diye içlerinden geçirdikleri ya da gözle kaşla işmarlaştıkları sırada, üç ayrı noktadan başlayan fısıltı zinciri onlara cesaret vermiş, diğerlerinden büyük bir kısmının kuşkularını gidermişti. Başlarındaki bu üç kişi az önce kendilerine yemiş dağıtanlardı. Fısıltıyı yayan onlardı:

“Biz Çemişkezek tarafından Artinik Ermenilerindeniz. Birimizin babası, iki arkadaşın da anası Ermeni, Müslüman olmuşlar. Aynı kanı taşıyoruz, sizi kurtarmaya karar verdik. Ağanın adamlarıyla jandarmalar şu anda rakı içiyorlar ve hepsi sarhoş durumda. Rakı testilerini afyonladık; beş-on dakika sonra hepsi uyuyacak. Paniğe kapılmadan, ses çıkarmadan, birer ikişer koşup köprüyü geçer, mağaralara dağılırsınız. Biz de yukarıdakilerin silahlarını toplayıp arkanızdan geleceğiz.”

Kaçmalarını öneren bu güven verici fısıltının yayılmasından az sonra gerçekten sesler kesilmişti. İçki içmekte ve bağırıp çağırmakta olan adamlar birden susmuş ve sarhoş olup kendilerini kaybetmişçesine yerlere uzanmışlardı. Gerçekten sarhoş durumda olan jandarmalar da onları izlediler. Zaten aşağıdan görünmüyorlardı. Kazmayı küreği bırakan Ermeniler, ses çıkarmadan, fakat hızla köprüye doğru koşmaya başlamışlardı. Birkaç dakika içinde öndekiler köprüyü ortalamışlardı bile. Sessizlik, Vahap'ı iyiden kuşkulandırmış, kalkarak tümseğin önüne baktığında durumu görmüştü. Başlarındaki üç kişi de yukarı doğru çıkıyorlardı, hiçbir şey olmuyormuş gibi. Silahını havaya ateşleyerek bağırma başladı: “Ermeniler kaçıyorlar! Kaçmayın ulan!” Koştı o da. Ağanın adamları ve öbür jandarmalar da ayağa kalkmıştı, yokuştan aşağı yürüdüler, ama koşmuyorlardı. Tam o sırada fayton gelmişti. Yüzbaşı bağırıp çığırırken Bedri ağa adamlarına çıkıştı: “Ulan beni rezil edeceksiniz, koşun yakalayın” dedi. Arkasından, “gönlünü ferah tut yüzbaşım, ben önlemimi almışım, hiçbiri kaçamaz” diye ekledi. En öndekiler köprüyü geçmek üzereydiler. Arkadakiler ise yeni ulaşmışlardı. O anda ağanın adamları, belirli aralıklarla, önceden saptadıkları silah menziline yerlerini aldılar. Yüzbaşı şaşkın, jandarmalara da atış durumuna geçmelerini emretti. Ermenilerle bunlar arasında kalan Vahap şaşkınlıktan kurtulup kendini onarılmış yolun kıyısındaki bir taşın ardına atabildi. Birden karşı mağaralardan birinden makineli tüfek ateşi başladı. Köprünün öbür başındakiler yarıya kadar tarandı. Çığlık çığlığa bağırma ve haykırışlar içerisinde geriye dönerek koşuşmaya başladılar. Aynı anda Ağa ile yüzbaşının emirleri çınladı: “Ateeş!” köprünün beri başından da ateş başlamıştı. Derin vadide silah sesleri, acı haykırışlar birbirine karışmış, ardı arkası kesilmeyen bir yankılanma başlamıştı. Bağırıp çağırın, haykırın

Ermeni erkeklerden bazıları köprüden aşağı düştü. Atlayanlar da oldu; ama köprü o denli yüksekti ki parçalanmışlardı. Cesetler üstüste yığılmıştı köprü'nün üzerinde.

Yüzbaşı Şükrü bağırdı: “Yağma serbest, tek canlı kalmasın!” Sonra Bedri ağaya dönüp, şöyle dedi: “Teşekkür ederim Bedri ağa, gerçekten önlemini almışsın. Eğer makinalıyı karşıya yerleştirmeseydin, mağaralara girenleri dünyada bulamazdık; Vahap buraları bana ayrıntılarıyla anlatmıştı. Yüz gavurun kaçtığını düşün, vallahi Divan-ı Harb'e verirdim!” Ağa şeytanca gülümsedi karşılık olarak.

Ağanın adamları, birbirinin üstüne yığılmış cesetleri tek tek soyup altın aradılar. Ama hiçbir şey bulamadılar. Yalnız jandarmalardan biri, bir cesedin giysilerinin altında beline bağlanmış bir kemer gördü ve hoyratça çekip çıkarırken bir tek altın düştü göllenmiş kanının içine. Heyecanla iki elini birden sokup, pıhtılaşmaya yüz tutmuş kan gölünün içinde buldu altını ve kanlı kanlı cebine attı.

Güneşin batmasına fazla bir zaman kalmamıştı. Köprüyü, cesetlerin üzerini örtmek istercesine koyu bir gölge kaplamıştı. Buna da engel oldular! Hepsini çırılçıplak edip köprüden aşağı attılar. Aşağıda, hiç akıyor-muş, onları koynuna almak için bekliyormuş gibi görünen Fırat'ın sularına gömdüler hepsini! Bembeyaz Romalı taş köprü kıpkızıl kan kesilmişti.

Vahap, hem içinden hem açıkça, bütün bunlara neden olanlara küfrede küfrede; karnı deşilmiş, vücudu parçalanmış hâlâ cançekişen beş altı kişiyi öldürmek zorunda kaldıydı. Cesetlerin arasında yürürken, ağanın adamlarının soyduğunu görmüştü. Hemen hepsinin cebinden aç olan çocuklarına, yakınlarına götürmek için sakladıkları yarım yufka dürümü ve kuru üzüm, leblebi çıkıyordu. Vahap kahrolmuştu. Anlamıştı ki, salt onları soymak için bu plan hazırlanmıştı. Düşünüyordu da, acımasız yüzbaşı dahi ağa ve adamlarıyla birlik olmuştu kırimda. İsteseydi, karşıdan ateş edilip önleri kesilince; ağanın adamları ve jandarmaya ateş kestirip, sağ kalan çoğunluğ-u rahatlıkla barkanaya katabilirdi. Kendi kendine söylenerek, parçalanmış vücutların üzerinden atlayarak ta köprü'nün öbür başına varmıştı. Buraları çok iyi tanıyordu. Kendi köyü hemen kervansaray kalıntısının arkasında, yarım saat uzakta bulunuyordu. Köprü'nün hemen ucundan başlayan bu mağaraları delik be delik tanıyordu. Çocukluğunda saklambaç oynadığı bu mağaraların önündeki, binlerce kez geçtiği ve üzerinden kaldırabildiği taşlar atarak suya düşerken çıkardığı sesin yankılanmalarını dinlediği köprüde yüz insanın katledilmesine tanık olması onu kahretmişti. En güzel çocukluk günlerinin geçtiği buralarda yapılan insan kırimı benliğini öyle sarsmıştı ki, ne yapacağını bilemiyor, zangır zangır titriyordu. Nasıl insanların bu denli kötü olabileceğine aklı usu ermiyordu. İşte bu sırada, yüzbaşının, karısı ve çocuğundan kırbaçlayarak ayırdığı adamı gördü. Köprü'nün bitimindeydi. Sürünüyor, kıpırdıyor gibi geldi ona. Ağanın adamlarının saldırısına fırsat bırakmadan hemen koşup başucuna çöktü. O ilgilenince kimse yaklaşmadı. Hızla onu köprü'nün son korkuluk taşının arkasından çektiği gibi mağaraya sokup, hemen bir kaya yuvarladı, onu köprüden aşağı suya atmışçasına. Gözlerini açarak kendisine gülümseyen adama, sus işareti verip taşın ardına sindi. İçlerini karış karış bildiği ve duvarlarında ellerinin izi olan mağa-

raları ölüm tuzağı yapan, anılarını kirleten ağanın adamını beklemeye başladı.

Makinalı avcı kahaahalar atarak geliyordu. Bir yandan da, “ulan hepsini soymayın, bana da bırakın!” diye söyleniyordu. O durumda ne kimsenin avcuyu duyduğu ne de kendisini gördüğü vardı. Bütün dikkatleriyle cesetlerin üstündeki urbalarda altın arıyorlardı. Adamın köprüyü geçmesi için Vahap’ın arkasına sindiği taşın üstünden atlaması gerekiyordu. Vahap mağaranın önünde bulduğu uzunca bir kuru dalı eline almış, tetikte bekliyordu. Adam atlamak için ayağını ileri attığında, ağacı uzattı. Ölüm tuzağı avcı ayaklarının dibine yuvarlandı ve ani bir refleksle, iki eliyle bir keven otuna yapıştı. Ayakları uçurumdan sallanıyordu. Çok derinlerde olan keven kökü o anda engellemiştii uçurumdan yuvarlanmasını. Vahap sırtındaki tüfeğini anında çıkardı ve faltaşı gibi açılmış gözleriyle ona bakan ve kendisini kurtarmak için tüfeği uzattığını sanan avcının parmaklarını dipçiklemeye başladı. Parmakları kırılan adam bağırarak uçurumdan aşağı uçtu ve kayalara çarpıp parçalanarak Fırat’ın sularına karıştı. Bütün bunlar birkaç saniye içinde olup bitmişti.

Yankılanma sürerken Vahap içeri dalıp, adama, “mümkün olduğu kadar mağaranın dibine doğru sürün, karanlıkta gelip alacağım seni buradan” dedi. Sonra hızla çıkarken, silahını ateşledi ve yeniden bir kaya yuvarlayıp çıktı köprünün üstüne. Haykırış seslerini duyanlara, “yaralı gavurlardan biri makinalı avcuyu tuzağa düşürüp uçurumdan yuvarladı, gavuru öldürüp leşini suya attım” diyerek heyecanla anlattı. Ötekiler gözleri soygundan başka birşey görmediği için üzerinde bile durmadılar. Ağa ise, “ne yapalım” demmişti, su testisi su yolunda!”

Karanlık çöktüğünde kan göllerinden başka birşey yoktu köprünün üzerinde. Kızılkan rengine bürünmüş Karamağara köprüsü 15 asırlık yaşında ilk kez böyle bir katliam yaşamıştı. Yapabilseydi utancından yerin dibine geçirdi.

Yüzbaşının yanına bitkin çıktı Vahap. Bir de ona anlattı aynı öyküyü; daha da ballandırarak. O sırada az ileride eşeğinin yularını çekerek çekine çekine köprüye doğru inen yaşlı amcasını gördü. Yüzbaşı Bedri ağayla konuşurken ona, durup kendisini beklemesini işaret etti. O sırada yüzbaşı şöyle diyordu: “Bedri ağa, adamların galiba fazla birşey bulamadılar gavurların üzerinde, pek memnun görünmüyorlar!”

“Öyle” diye onayladı Bedri ağa hiçbir şey olmamış gibi. “Altın maltın bulamadılar, yoksa sevinçten zıplarlardı. Ama sanırım herkes yıllık giyeceklerini çıkardı; bana yük olmayacaklar bu yıl.”

Doğruydu. Ermeni erkeklerin çoğu üstüste gömlek, yelek ve pantolon giydikleri için; kurşun deliklerine rağmen donlarına dek soyduklarından fazlasıyla giysi elde etmişlerdi. Yüzbaşı ekledi: “Bedri ağa sakın ola, adamların köprü üzerinde kan izi filan bırakmasınlar. Karışmam haa!” Üstü kapalı bir tehditti bu. Adam alaylı biçimde yanıtladı: “Merak etme yüzbaşım, yarın tek damla kan kalmayacaktır köprü üstünde. Meşe külüyle yıkatır, pırıl pırıl ettiririm bizimkilere.”

Vahap, yüzbaşıyla ağanın konuşması bitince bir selam çaktı, “Yüzbaşım” dedi, “bizim köy köprünün öbür geçesindeki tepenin ardında. Acaba

bu geceyi evde geçirebilir miyim? Anamı babamı göresim geldi. Atımı da bir güzel yemlerim bu gece. Köprü'nün beri başında bekleyen adam benim büyük amcam olur. Hangi saatte isterseniz, yarın yetişirim size.”

Yüzbaşının ağız kulaklarına vararak, “eşşek oğlu eşek” dedi, “canın karı istedi değil mi? Ama ben oğlan tercih ederim. Haydi git bu gece bayram et! Yarın tam öğle vakti Söğütlü Çeşme iskelesinde olacaksın, ona göre. Atın samanına bol arpa kat! Karın bitek mi ulan? Ona iyi tohum at!”

Atlarını zincirden söküp gelmiş öbür jandarmalarla at sürüp uzaklaştılar. Yüzbaşının çirkin konuşmaları Vahap'ı çileden çıkarmıştı. Bedir ağa faytonuna kurulmuş, karşılık olarak hepsini öldürdükleri Ermeni erkeklerin onardığı yoldan köyüne çıkarken söyleniyordu: “Herifçiğluna ziyafet çektik, aptalcasına bir de koca halıyı verdik; bir ‘hoşça kalın’ bile demedi.” Sonra adamlarına dönüp, “ulan deyyuslar onca adamı boşu boşuna öldürdünüz, bir tek altın bile bulamadınız mı?” diye çıkıştı. Birkaçı, “bunlar aç gavurlarmış ağam” diye yanıtladılar. “Açlarına çatmışız ağam; çoğunun cebinden dağıttığımız yufka dürümleri çıktı. Anlaşılan akşam yemeğine saklıyorlardı.” Kahkaha atarak uzaklaştılar.

Vahap atını zincirden söküp yedeğine almış, köprüye inerken duyduğu bu sözler öfkesini daha da kabartmıştı. Köprü'nün başında kendisini bekleyen amcasına ulaştığı zaman ortalıkta hiç kimse kalmamıştı artık. Karanlık da bastırmıştı. Amcasına sarılarak hıçkırığa kıkırığa ağladı ve olup bitenleri, vahşice kıyımı ona anlattı, onu da ağlattı. Sonra süratle köprüyü geçtiler. Atın yularını amcasına verip mağaraya atladı ve “neredesin arkadaş?” diye seslendi. Mağaranın dibinden ölgün bir ses “buradayım arkadaş” dedi. Yanına gitti ve onu kucağına alırken “vücudum delik deşik arkadaş, nasıl olsa öleceğim; kafama bir kurşun sık da kurtulayım” diye yalvardı. Vahap, kucağında tutamayınca sırtına aldı. “Hayır ölmeyeceksin, seni oğlunla karına sapaşğlam kavuşturacağım, seni köyüme götürüyorum, tepenin arkasında” dedi.

Adam sırtından Vahap'ın kollarıyla omuzlarına ölgün ölgün sarılırken, “sen nesin arkadaş, aziz mi, evliya mı?” dedi. Vahap cevap verdi: “Onlar kim, ben kim arkadaş! Ben günahkar bir insanım; ellerim kana bulanmış. Ama senin Allahın da benimki de tanık ki, hiç kimseyi isteyerek öldürmedim. Namussuz yüzbaşı beni boyumla birlikte günah batağına soktu.” İki de az sustular. Sonra yaralı Ermeni anlatmaya başladı: “Bizimkileri üç kişi kandırdı. Biz Ermeni asıllıyız” dediler. “Size yardım etmek istiyoruz; yukarıdakilerin içkilerine ilaç katıp onları uyuttuk” dediler. “Kaçın mağaralara gizlenin, orada sizi kimse bulamaz” dediler. Ben çevremdekilere yalvardım, kaçmayın, bunda bir oyun var; bu bir tuzak olabilir dedim, dinlemediler, ah!” Vahap, “yeter arkadaş, konuşup kendini yorma” dedi ve devam etti: “Herşeyi gördüm. Makinalı namussuzu cezalandırdım. Buralar benim oyun yerlerimdi, kirlettiler, katil yaptılar.”

Amcasının yanına gelince yaralıyı onun palanlı eşeğinin üzerine yüzüstü yatırıp bağladı. Amcasını kendi atına bindirip, eşeği yedeğine alarak yola düzöldüler. Yavaş gitmek zorunda kaldıklarından yol bir saate yakın sürdü. Karanlıkta kimseye görünmeden evlerine girdiler. Eve komşular gelince görmesinler diye adamı samanlıkta bir yer yapıp yatırdılar. Çıra ışığında su

kaynatıp, yaralıyı yıkayarak sardılar. Anası tarhana çorbası pişirip, kendi eliyle ağzına verip içini de ısıttı. Babasını başına nöbetçi koyup kendisi birkaç saat dinlendi Vahap. Sabahın erken saatinde ziyaret ettiğinde biraz daha iyi bulmuştu.

Adam cebinden yufka dürümünü güçlükle çıkararak Vahap'a verdi, "bunları karıma götür, ver yesinler" dedi. Vahap kurumuş ve kana bulanmış dürümü hiçbir şey söylemeden aldı. Sonra adam parmağındaki yüzüğü çıkarıp, "bunu da karıma ver ki sağ olduğuma insansın" dedi.

Bir elinde kanlı yufka dürümü, öbüründe yüzük, yaşlı gözlerle samanlıktan çıktı ve anası, babası, karısına, şöyle dedi: "Üçünüzde de söylüyorum, bu adamı ne yapıp yapıp iyi edeceksiniz! Ana! Bütün köyün hastaları, kadınları senin otlardan yaptığın ilaçlarla şifa buluyor. Bu adamcağızı da emleyecek, sağlığına kavuşturacaksın. Sakın ola kimseye de birşey söylemeyin. Amcama da tembihledim. Adamcağız kanlı köprüden geçerken zaten kusa kusa bir hal oldu. Adama söz verdim, onu hasta çocuğu ve karısına kavuşturacağım. Ben bu kurumuş kanlı dürümü nasıl götürürüm? Bir de kaymak, yağ, peynir, çökelek, ne varsa bir çıkın hazırlayın! Bir yol bulup kadına veririm." Bütün bu konuşmaları duymuştu samanlıktaki yaralı Ermeni. Kendi kendine, "düşmanın da iyisi varmış; insanlık henüz ölmemiş" diyerek gülümsedi onca acısına rağmen.

Vahap Söğütlü Çeşme'ye öğle olmadan varıp yüzbaşıya tekmil verdi. Anası komutanına da bir kalıp kaymak göndermişti, vermedi. Daha yoldayken, kendi kendine "zıkkımın dibini yesin" diyerek öbür çıkının içine katmıştı. Yüzbaşı Şükrü zehir zemberekti. Bağırıp çağırıyordu. Kıyıda az geride bekleyen barkana kalabalığından içten içe inilti ve hıçkırıklar geliyordu.

Yüzbaşı tekmilini aldıktan sonra anlatmaya başladı: "Eşşek oğlu eşşek! Az önce gelseydin bir cümbüş görecektin. Barkanada isyan vardı. 'Erkeklerimizi, babalarımızı ne yaptın yüzbaşı' diye çocukları, kadınları bağırtıyorlardı. Şunlara bak, bana hesap soruyorlardı. Onların Allahı bile bana hesap soramaz be! Bir ikisini yere mihlayınca sustular. Sonra onlara bir nutuk çektim ki görme; dağlar taşlar inliyordu. Dedim ki, 'erkekleriniz Fırat'ın karşı kıyısındalar. Bedri ağanın adamlarının korunağında hâlâ çalışıyorlar. Onlar için endişe etmeyin, karınları üç öğün tıkabasa doyuruldu. Bugün akşama doğru karşıda çocuklarını, karılarını ve yakınlarını bekleyecekler. Onlara söz verdim Bedri ağanın yanında; 'yakınlarınıza yol yürütmeden, gemiyle karşıya geçireceğim' diye söz verdim!' Yol onarımına katılanların yakınları ayrılсын deyince bir an önce babaları ve kocalarına kavuşmak için onbeş-yirmi dakika içinde 70-80 kişi çıktı. Onları aşağıda iskeledeki geminin ambarına tıkabasa doldurdum. Baksana ileride jandarmalar 30-40 kişilik bir grup daha getiriyorlar, sağda söğütlerin altında. Nasıl aceleciler birbirlerine kavuşmak için! Haydi sen de var araştı!"

Bir solukta anlattığı bu olup bitenlerden sonra, isterik bir kahkahayla gülmeye başladı ve atını kıyıya sürdü. Kıyıda kalın meşe ağaçlarından kazıklar üzerine yerleştirilmiş ilkel bir iskeleye bağlı, ambarı olan, güvertesi açık ve ortasında tek direği bulunan, yandan uskurlu, eski, küçük bir buharlı gemi vardı. İki küçük lombozu olan ambarda celepler hayvan sürüsü ge-

çirirlerdi. Arka tarafta, köylülerin kendi yaptıkları, boş bidonlar veya şişirilmiş çok sayıda koyun, keçi derisi, tuluklar üzerine yerleştirilmiş ve birbirine bağlı kalınca sıranklardan oluşan ilkel birkaç sal bulunmaktaydı. Keban ve Harput tarafına kısa yoldan geçmek, 15–20 kilometre ötedeki köprüyü dolaşmak istemeyen, çevre köylerden gelenler bu iskelede bekliyor, hayvanlarıyla yükleriyle, maddi durumlarına göre ya gemiye doluşarak ya da sal üzerinde Fırat'ı geçiyorlardı. Bugün Şükrü Yüzbaşı gemiye devlet adına el koymuştu.

Yüzbaşı aşağı inince Vahap atına atladığı gibi hızla jandarmaların getirmekte olduğu insan kümesine doğru sürdü. Dağınık durumda geliyorlardı, aralarına daldı. Samanlıktaki sakladığı adamın karısını ve oğlunu onların arasında görmüştü. Öbür jandarma “hey, Vahap, ne yapıyorsun?” demeye kalmadan atından atlayıp kadına bağırmağa başladı: “Gavurun kaltağı, seni tanıyorum; niçin yalan söyleyerek bu gruba katıldın, gemiyle geçmeyi rahat buldun değil mi?” Kadın onu tanıyıp hırsla yüzüne bakarken, o hem göz kırptı hem de birkaç kırbaç vurarak geri dönmesini sağladı. Bu darbelerle çılgık çılgığa ağlamaya başlamışlardı. Kadın baştan dönmek istemiyor, direniyordu. Ama Vahap'ın vururken bir yandan da ona gözedip gülmesinden kuşkullanmış ve kasten yaptığını sezmişti. Geri dönüp kalabalığa doğru sırtındaki çocukla birlikte koşmaya başlamıştı. Tam bir söğüt ağacının yanına yaklaştığında Vahap yine bağırdı: “Yavaş koş be kadın, çıkınını düşürdün. Nerene sokup saklamıştın bu koca çıkını?” Kadın şaşırılmıştı. Geriye dönüp ona baktı, ne demek istiyordu? Gerçekten o bakarken Vahap yerden bir çıkın kaldırıyordu. Attan inerken, heybesinden çıkarıp ceketinin altından koltuğuna sıkıştırdığı çıkındı. Vahap yine kendisine gülüyor ve “al şu çıkını” diye yineliyordu. Kadın söğüdün daldasında durdu.

Vahap ona yaklaşıncı, ancak onun işiteceği bir yavaşlıkta şöyle dedi: “Bacım, sana kasten bağırıp, çağırıp vurdum, kusura kalma. Kocan sağ ama yaralı. Bizim eve götürdüm onu. Anam yaralarını sardı sarmaladı. Tek kurtulan kişi o. Bu çıkını sana anam gönderdi. İçinde yiyecek var; idareli kullanın. Sakın kimseye birşey söyleme. İşte kocanın yüzüğü. Dedi ki kocan, “eğer ben iyileşmezsem, oğlumuza hem analık hem babalık etsin. Sakın kalabalığı terketmesin, ölünceye dek dayansın! Bak bacım ağlama ve sesini çıkarma. Şu ayrılanların sonunu anladın mı şimdi? Kocanın yaralarını anam sağaltmaya uğraşiyor. İyi olur olmaz onu size getireceğim, söz veriyorum. Ayrıca anam çocuğun ayağı için de bir merhem hazırlayıp gönderdi, ayağına sür; kurutsun yarayı, öyle dedi.”

Vahap bir çırpıda aklına gelenleri, kocasının dediği-demediği sözleri sıraladı ardı ardına. Kadın şaşkın şaşkın ona bakarak, hiçbir şey söylemeden verilenleri almış, düş gördüğünü sanmış, dili tutulmuştu. Vahap, jandarmalardan birinin yaklaştığını görünce, ansızın yine bağırmağa başladı: “Haydi bakalım yürü gavurun orospusu! Seni barkanadaki yaşlı kocan mı gönderdi, gemiyle rahat geçesin diye?” Bacaklarına doğru birkaç da kırbaç şaklatınca kadın daha da canlanmıştı sanki; sırtındaki oğlanın ağırlığını bile unutmuş, kuş gibi uçup, geldiği kalabalığa katıldı. Geriye dönüp baktığında Vahap atına atlanmış diğer askerlere doğru sürüyordu. O da kocası gibi “demek düşmanın da iyisi varmış” diye mırıldandı.

Yüzbaşının isyan vardı dediği olay, barkanadan birinin “Yüzbaşı! Arkadaşlarımızı ne yaptın, nerede kaldılar?” diye birkaç ağız bağırmasından başka birşey değildi. Onu da yaka paça yakalamışlardı. Daha doğrusu yüzbaşı keyfince bir iki kişiyi kurşunlayınca delikanlı kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Hâlâ oradaydı. Durmadan Türkçe, Ermenice bağırıyordu, “gemiye gelmeyin, yerinizden ayrılmayın” diye. Ne var ki, yüzbaşının çektiği nutuk etkili olmuş; bir an önce, yol onarımına ayrılmış olan yakınlarına kavuşmak için gemiye doğru koşuyorlardı. Onu kimse dinlememişti. Sesi kısıldığı halde adam hâlâ bağırıyordu ve küfretmeye başlamıştı. Geminin ambarında yer kalmamış, otuz kırk kişi de güverteye yerleştirilmişti. Dümenci, hareket emri verilmeden önce, yüzbaşuya geldi ve şöyle dedi saf saf söylendi: “Yüzbaşım, bu gemi bu kadar yükü dünyada çekemez. Karşıya geçemeyiz bununla. İki sefer yapayım.”

Vahap dahil sıraya sokulmuş on jandarmanın önünde Yüzbaşı, üzengilere basıp atın üzerinde yükselip dişlerini sıktı ve tıslar gibi konuştu: “Dümenci bozuntusu! Sana onları karşıya geçir diyen kim ulan Haydi çalıştır makinayı! Yüzme bilmez misin sen?”

Dümenci anlamıştı. Fırat’ın ortasına dek gemiyi götürebildi. Direğe bağlanmış genç hâlâ bağırıyor, küfrediyordu. Gemi sallanmaya başlamıştı; ağırlığı çekemiyordu. Ambarda tıkabasa dolu bulunanlar, lombozlardan artık ışık gelmediğini ve suyun içinde olduklarını anlayınca birbirine girmişler, ambara inen merdivene hücum etmişlerdi. Birden silah sesleri gelmeye başlayınca panik daha da artmıştı. Yüzbaşı sıraya soktuğu on askere ateş emri vermişti. Güvertedekilerin hepsi biçildi. Ambar kapakları zaten kapalıydı, kimse çıkamamıştı. Dümenciden başkası kurtulamadı, o bile bacağından yaralanmıştı. Birbirine girmiş bulunan ambardakilerden boğuk haykırımlar geliyordu. Sonra o sesler de kesildi.

Gemi yavaş yavaş Fırat’ın ortasında kayboluyordu. Fakat direğe bağlı genç de ağır yaralanmış, kısık sesiyle hâlâ yüzbaşuya ana-avrat küfrediyordu. Su boğazına kadar çıkmıştı. Güvertedekilerin çoğu kadın ve çocuklardı ve cesetler suyun yüzüne vurmuştu. Can çekişirken bile sövmeyi bırakmayan bağlı gencin önünden geçiyor, kafasına çarpıyordu çocuk ve kadın cesetleri. Birden Vahap, silahının dipçliğini omuzuna dayadı, gencin alnının ortasına nişan alarak tetiği çekti. Bağlı gencin sesi kesildi ve ızdırabı dindi. Arkasından bir çatırtıyla direk de devrildi, gemi tümüyle gözden kayboldu.

Silah hâlâ Vahap’ın omuzunda nişan durumundaydı. Yüzbaşı, “aferin Vahap, gavurun oğlu bizi iyi suladı, onca mermi yağdı üzerine, ama ölmedi; bastı kalayı anamıza avradımıza” diye konuşurken geminin gömüldüğü yere bakıyordu. Vahap, iki gündür yaşadığı olaylardan kafası dönmüş durumda, kulağına çarpan yüzbaşının sözleriyle ansızın silahı ona çevirmişti. Neredeyse tetiği çekecekti. Tam sağ gözü yandan hedefteydi. Sanki hissetmişçesine Yüzbaşı kafasını çevirdi ve bağırды. “Ne yapıyorsun eşşek oğlum? Namluyu bana çevirmişsin! Size kaç kez dedim konuşurken silahlarınızın ucunu havaya çevirin diye!”

Vahap kendine geldi, ama içinden sessiz konuşuyordu: “Yüzbaşı seni erinde gecinde öldüreceğim. Bu bir postada Eğin’den Keban’a kadar üç yüzden fazla insanın kanına girdin. Kimbilir daha kaç posta geçecek elin-

den ve kaç bin kişi öldüreceksin; buna fırsat vermeyeceğim. Bizi de kendinle birlikte günah sahibi yaptın, katil yaptın!”

Hallikko'nun oğlu Vahap Pir huzurunda, Muhammed-Ali dârında, Mansur gibi asılmaya, Nesimi gibi yüzülmeye hazır beklerken arkadaşı Çoban Veli'nin sorgulaması sırasında, bütün bunlar gelip geçmişti gözünün önünden. Düşünüyordu da, eğer oracıkta, tetiği çekip sağ gözünden vurmuş olsaydı yüzbaşığı şimdi burada olamazdı; ya arkadaşları oracıkta kendisini öldürür, ya da sonra idam edilir, kurşuna dizilirdi. Bugünü kendisine gösteren Tanrısına şükürler etti.

Vahap sıra kendisine geldiğinde bunların hepsini değişiklik yapmadan, ama kısa tutarak anlattı. Bütün canlar tek kulak olmuş onu dinliyorlardı. Bitirdiğinde mırıltılar, anlaşılmaz eleştiriler duyuluyordu. Gözcü baba “gerçeğe hüü!, bacılar, sofular, daha sıra size gelmedi, dedeleri dinleyin” diye uyardı.

Kamber şöyle seslendi: “Vahap Sofu, Tanrının seni bağışlaması için eline bir fırsat geçmiş, ama kullanamamışsın. Yüzbaşı Şükrü bunu hak etmişti. Zaten sonunda Tanrı onun cezasını Keban'da verdi. Yatağında bir Ermeni tarafından kurşunlandıydı.”

Hüseyin Dede öfkeliydi, sesini yükselterek bağırdı: “Cezadan korktun; sopadan, işkenceden, ölümden korktun! Ona alet oldun, günahlarına ortak oldun. Onu öldürmeye niyetlendin, korktun yapmadın. Peki ne yüzle çıktın hakkın huzuruna, bizim huzurumuza? Bir kişiye yardım etmek, onu kurtarmakla bağışlanacağını mı sandın? O kadar insandan akıttığımız kanın vabalında boğulacağını düşünmedin mi?”

Vahap korkusuzdu. Bu eleştiriler onu daha da yüreklendirmişti. Coşkuyla bağırdı: “Dede'm bu dârın ne denli kutsal olduğunun bilincindeyim. Tanrı, Muhammed-Ali ve Oniki İmamlar ve erler-evliyalar biliyorlar ki, ben günahlarımın kefaretinin ödedim. Onlara herşey ayan ve beyandır. Onlar beni koruyacaklardır; ben Dâr-ı Mansur'dan inmem. Üç gün üç gece beklerim burada. Ben görülmek istiyorum. Beni düşkün kabul ediyorsanız, düşkün cezası veriniz!”

Çoban Veli, cemaat ve sorgulayıcılar şaşırmışlardı bu savunmaya ve kendi günahsızlığına bu denli güvenişine!

Pir, Kamber ve Rehber başbaşa verip bir yargıya varma sürecine girdiklerinde Vahap yine dalıp gitmişti:

Geminin onca insanla batırıldığı günün ertesinde Keban'ın dışında konaklamışlardı. Barkananın gerideki gurupları da geldi ve sözde sayım yapılarak o gün akşama doğru Harput komutanına teslim edildi. Şükrü yüzbaşı kendi jandarmalarına birkaç günlük dinlenme izni verdi. Hepsini kasabaya göndermişti. Vahap'ı çadırına çağırıp yine, “Eşşek oğlu eşek” dedi, “haydi yine şansın tuttu; teslim işi çabuk bitti, sana iki gün izin yine. Bu gece sen, 'bu yüzbaşım için' der karına; ben de iki gece Sarı'ya kökleyeceğim senin için.” Sonra da, “hazır mısın Sarıgöt” diyerek, kendisine arkasını dönmüş, çizmelerini çekmekte olan emirlerine parmak attı. Sarı, kırılarak, çizmeleri boyamak için çadırdan çıktı. Vahap iğrenmişti onun bu davranışından, yüzünü astı.

Yüzbaşı gülererek devam etti: “Biliyorum, sen böyle şeylerden hoşlanmıyorsun. Ne yapalım oğlum savaşı yıllar; kadın yüzü gördüğümüz mü var, .öt .ikmeye alıştık. Erler, köpek, eşek ve katır .iker askerlikte; subaylar da köpek .ikemeyen erleri düzer” diye gerekçelerini de açıklayan bu utanmaz adama karşı Vahap’ın nefreti ve düşmanlığı en yüksek noktasına varmıştı.

Köyüne giderken yol boyunca hep düşündü: Ölümünden ölüm seçmek gerek bu namussuza. Ama öyle aptalca kahramanlık ederek değil; tereyağından kıl çeker gibi bir düzen gerek!

Eve geldiğinde karanlık çökmüştü. İlk işi samanlıktaki yaralı Ermeni’yi ziyaret etmek oldu. Durumu iyiye gitmiyordu. Bungun bungun terlemiş, dalıp dalıp gidiyordu. Karnındaki ve göğsündeki yaraların kanını bir türlü durduramamıştı annesinin yaptığı merhemlerin hiçbirini. Karısını ve anasını onun başucunda buldu. Annesi durmadan terini siliyor, karısı da kaşıkla ağzına süt akıtıyordu. Ama içtiği her damla az sonra geri geliyordu. Rengi bembeyazdı. Anası kendisine bakarak “umut yok” anlamında kafasını iki yana salladı. “Nasılın arkadaşım?” diye sorarken içinden de, yaşayacağı pek benzemiyor” diyordu Vahap. Onun sesini duyunca gözlerini açtı adam.

“Oğlumla karımı gördün mü arkadaşım?” diye sordu güçlükle ve sürdürdü: “Yiyecekleri kalmamıştı; biraz paraları vardı, ama inşallah çaldırılmazlar!” Vahap onu yanıtladı: “Gördüm arkadaşım. Emanetlerini de verdim. Üzülme onlar için, fazla da konuşma. Anam onlara birkaç günlük yiyecek de göndermişti, kimseye çaktırmadan onları verdim; selamını ve sağlığını da söyledim.” Ansızın sustu Vahap. Adam kuşkulandı: “Niçin birden sustun? Karıma, oğluma birşey mi oldu yoksa?”

Vahap olup bitenleri kısaca anlattı: “Yok arkadaşım, onları son anda kurtardım. Söylemesi güç; Karamağara köprüsü üstünde öldürülenlerin bütün yakınları kandırılıp bir gemiye bindirildi, babalarına kocalarına ve oğullarına kavuşturulmak için!” Adam anlamıştı, güçlükle konuştu:

“Ölüm gemisi ha! Gerçekten Fırat’ın sularında birbirlerine kavuştular. Vay insafsız yüzbaşı vay!” Sonra Vahap’ın anası ve karısına seslenerek “ana, bacı, azıcık çıkar mısınız” dedi. Onlar çıkınca şöyle konuştu: “Arkadaşım ben güçlükle konuşuyorum. Mutlaka iç kanamam var. Rahatça soluk da alamıyorum. Herhalde iç organlarımı parçalamış kurşunlar. Dayanamıyorum, korkunç ızdırıp içindeyim. Götür bu gece, tek kurşunla işimi bitir, at Fırat’a. Öbür arkadaşlarımla birleşeyim. Nasıl olsa karıma çocuğuma kavuşamayacağım.”

“Sus” dedi Vahap, “ölmeyeceksin sen. Karına çocuğuna, seni onlara götüreceğime söz verdim.” Başının ucuna oturmuştu. Adam ellerine sarıldı cansızca, elleri buz gibiydi. “Hayır öleceğim Vahap arkadaş. Ermeni oğlu Manuk ölümle pençeleşiyor inan. Bana yardım et çabuk kurtulayım. Söz ver bana.” dedi ve kendini kaybetti.

O gece ve ertesi gündüz boyunca nöbetleşe başında beklediler. Karanlık bastırıldığında Vahap atı çekti kapıya, eyerini vurup hazırladı. Kendisi nöbeti almıştı. Annesini ve karısını yatmaya gönderdi. Babası zaten köyde değildi; Onar’a gitmişti. Tekkelere mum yakıp lokma dağıtacaktı tek oğlu Vahap adına, anası öyle demişti. Manuk çıra ışığında gözlerini açtı ve sanki

dün kaldığı yerden sürdürüyordu konuşmasını, “Vahap arkadaş, bana söz ver; beni götürüp öldüreceğine söz ver!” dedi.

Vahap katılaştı, taş kesildi ve soğuk soğuk söylendi: “Tamam arkadaş, bir tek kurşunla öldüreceğim seni! Söz veriyorum. Ama seni atla Keban’a götüreceğim; dayanmalısın oraya kadar. Sen de söz ver ölmeyeceğine. Orada yapacağım önemli bir iş var.”

Adam, “Söz, ölmeyeceğim oraya kadar” dedi güçlkle. Daha da katılaştı Vahap, acımasızlaştı. Adamın ızdırabına aldırış etmeden sargılarını çekip kopardı. Urbalarını sırtına geçirdi. Atın terkisine bağlayıp sürdü Keban’a doğru. Ağaçlıklı bir alandı barkananın mola verip devir teslim yapıldığı yer. Yüzbaşının çadırı jandarmanıkinden ayırdı. Çadırının önünde nöbetçi de istememişti. Zaten jandarmalar serbest bırakılmış, kasabadaki hanlarda ve aşçılarda içip eğleniyorlardı iki gecedir. Sarı gelecekti yüzbaşının çadırına. Yüzbaşı Vahap’a güvendiği için ona anlatmıştı. Oysa jandarmaları hepsi biliyordu emirlerinin onun oğlanı olduğunu. Vahap atını bir ağaca bağladı. Paltosuna sardığı adamı sırtına aldı; hiç sesi çıkmıyordu. Çadırın arkasına çekip toprağa yatırdı. Onu yokladı, soluk alıyordu hâlâ. “Sakin ölme, birkaç saniye sonra huzurla öleceksin, yat burada” dedi yavaşça. Manuk cansızca elini sıktı.

Vahap çadıra doğru yürüdü. Sarı, çadırdan pantolonunu giyerek çıkıyordu. Vahap’la karşılaştı. Ondan çok çekiniyordu. “Ulan Sarıgöt” dedi fısıltıyla, dişlerini sıkarak, “kendini bu yaşlı pezevenge .iktireceğine genç askerlere düzdür ki götün .arak görsün.”

O memnundu bu sözlerden, “ayol” dedi, “yüzbaşı bana yeter mi? Bir tane de dev gibi kılı Kürdüm var!” Koşarak karanlığa karıştı.

Arkasından tükürdü Vahap. Sessizce çadırın kapısını dinledi; yüzbaşının horultusu geliyordu. Hemen içeri girdi. Yatağın başucundaki karpit lambasını iyice kıstı. Sonra onun tabancasını eline aldı.

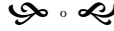
Yüzbaşı uyandı, gözlerini açmadan, sayıklar gibi konuştu: “Ulan Sarı daha burada mısın? Yine mi istiyorsun? Ne doymaz şeymişsin!” Vahap Ermeni şivesine öykünerek kısık sesle konuştu: “Ben seninkine kendi tabancanı sokacağım namussuz herif! Köprüde öldürdüklerin yetmiyormuş gibi, kadınları ve çocukları da Fırat’ın sularına gömdün. Al şimdi. Yaşarsan binlerce insanı daha öldüreceksin zevkin için.” Yüzbaşı yaprak gibi titrerken hafif bir sesle, “sen Ermeni değilsin; sesinden tanıdım, sen Vahap’sın, koynumda yılan beslemişim” dedi.

Vahap, “yılanı munis bir ipekböceği kurdundan kendin yarattın “ deyip peşpeşe kafasına üç mermi sıktı. Son gücünü harcayıp sürünerek çadırın kapısından yarı içeri girmiş olan Manuk, bütün bilincini toplayarak bunları duymuştu. “Arkadaşım” dedi, “şimdi gerçek huzura kavuştum, ver tabancayı elime!” Bu onun son sözü olmuştu, ama Vahap farkında değildi. Tabancayı soğumaya yüz tutmuş eline sıkıştırıp, kendi tabancasıyla arkadan kafasına bir kurşun sıktı bağırıp çağırarak. Birkaç mermi daha yaktı gelişigüzel. Diğer çadırlardan ışıklar yanmıştı. Kasabadan sarhoş ve şarkı söyleyen gelen jandarmalar koştu.

Vahap bağırıyordu çılgın gibi: “Köprüden kurtulmuş bir yaralı Ermeni gizlice yüzbaşının çadırına girmiş. Onu kendi tabancasıyla öldürmüş!”

Sonra arkadaşlarına, yüzbaşıya önemli birşey söylemek için geldiğinde; Sarı'nın çadırdan çıkmasından az sonra üç silah sesi duyunca koştuğunu, ama geç kaldığını anlattı. Yaralı Ermeniye sürünerek çadırdan götün götün çıkarken nasıl öldürdüğü üzerine de yeni ayrıntılar ekledi. Yüzbaşının Sarı ile sevişmek için nöbetçi istememesi tedbirsizliğinden, kendi ölümüne neden olduğunu herkese inandırmıştı.

Hakkında verilen yargı cemaata sunulmadan önce Vahap kafasında bu olayları yeniden yaşarken birden Manuk'un karısı ve çocuğunu düşündü. Aradan bir yıldan fazla zaman geçmişti. Acaba kurtuldular mı? Yoksa öldürüldüler mi? Kendi kendine soruyor ve kurtulmuş olsalar bile oğlının ayaklarını belki de kesmişlerdir diye hayıflanıyordu.

1984 yılında burslu araştırmacı olarak *Cité Universitaire*'de *Maison de Cuba*'nın bir odasında kalıyordum. Fransız kız arkadaşımınla birlikte olmaya başlayalı bir ayı geçiyordu. Arkadaşım Alfortville'de oturuyordu yıllar yılı. Belediye kültür merkezindeki etkinliklerin içinde olduğundan göçmen etnik guruplardan, özellikle Ermenilerden tanıdıkları çoktu; ilişkileri çok sıkıydı. Türkleri onların ağzından tanıdığı için, Türk oluşuma inanmak istememişti baştan. Bir gece sinirli gelmişti, yatakta anlattı. O akşam bir tiyatro gösterisinde biletleri kontrol görevi yüklenmiş. Birden kapıdaki kalabalığın arasından sıyrılan yaşlı, çevrede saygınlığı olan, büyükbabasının yakın arkadaşı olarak sevip saydığı Manuk Artin Kalabatyan üzerine yürüyerek bağırmağa başlamış. “Sen nasıl bir pis Türk ile arkadaşlık ediyorsun? Bir caninin yatağına nasıl girebiliyorsun? Utanmıyor musun? Büyükbaban yaşasaydı ne derdi sana? Ben de senin büyükbaban sayılıırım. Şu ayaklarımı bir daha gör de bu pis Türkle ondan sonra arkadaşlık et!” Oracıkta çoraplarını çıkarıp, yarısı kesik ve parmakları olmayan ayaklarını herkesin önünde göstererek konuşmaya devam ediyor: “Bu ayaklarım onların yüzünden, kanlı sürüşte kangren olup kesildi. Babamı yoldayken kurşuna dizdiler. Anam beni Suriye'ye kadar aç susuz hasta aylarca sırtında taşıdı.”

Kadıncağız, “ne yapayım büyükbaba, yetmiş yıl önceki kırımı arkadaşım mı yaptı?” diyecek oluyor; ama orada bulunan Ermeni gençler “Türklere ölüm!” diye slogan atmaya başlayınca susmak zorunda kalıyor. Bunları anlatan arkadaşşıma, “ yaşlı Ermeni bana ‘pis cani Türk’ mü diyor? Benim kendisine ‘büyükbaba’ dediğimi söylersin” diye haber saldım. Arkadaşıma bildiğim kadarıyla açıklamalarda bulunmuştum. Bir daha da bu konu konuşulmadı.

Yenikapı'daki ahşap evinde Nimrili Vahap'ın oğlu Şıh İsmail'in, ozan adıyla Nimri Dede ile muhabbetlerimiz olurdu. Zaman zaman kara sakallarının arasında zor belli olan ince dudaklarından, bölük pörçük babasının jandarmalık anıları dökülürdü.

Son görüştüğümüzde şöyle demişti: “Babam her seferinde anılarından yeni bir sahne anlatırdı. Yüzbaşıyı öldürdüğünü ölüm döşeğinde anlattı. Bu ikinci itirafıymış. O ilk görgüsünde özünü dâra çektiği zaman da, başına bir iş gelmesin diye söylememiş. Ama her seferinde de acaba o çocukla anası

kurtuldu mu diye merak eder dururdu. Herşeye rağmen ben babamı bağışlamıyorum. Öldürülen onca insanın günahını sanki ben sırtımda taşıyorum.”

Gözlerinden akan yaşlar uzun kara sakallarını ıslatmıştı. Manuk Artin Kalabatiyan’dan söz ettyidim. İkimiz aynı anda, “bu denli rastlantı olamaz; acaba aynı çocuk muydu?” diye mırıldanmıştık.

Dede, kamber ve rehberin üçlü görüşme yargısı Kamber tarafından yüksek sesle açıklandı: “Sofular, Bacılar, Canlar! Vahap Sofu suçlu bulunmuştur. Ancak dârdan ‘düşkün’ olarak inmekense, verilecek cezayı çekmeyi yeğliyor. Düşkün cezasının ne denli ağır olduğunu biliyorsunuz canlar. Ben bu yaşımda bir kez gördüm. Yeniden soruyorum; Vahap Sofu, dârdan inip yedi yıl düşkün olarak beklemeyi mi, yoksa cezanı çekmeyi mi yeğlersin?”

Vahap demir gibi katılaşımış iradesiyle yanıtladı: “Hazırım cezanı çekmeye. Ben Muhammed-Ali ve Oniki İmam’a teslim olmuşum. Kılıçla boynumu kesseniz bir damla kanım akmaz. Hallac-ı Mansur gibi dâr-ı didardan cansız cesedim iner ancak!”

Dede, “dâr gören didar göre! Muhammed-Ali dârdakilere yardım ede, Allah Allah!” diye çığırdı.

Cemaat her seferkinden daha gür yineledi: “Allaaah! Allaaah! Allah, eyvallah!”

Sessizlik olunca Kamber sürdürdü: “Cezanın ne olduğunu biliyor musun Vahap Sofu?”

“Biliyorum dedem; iki el değirmeni taşı boynumda, al korun üstünden geçeceğim. Yineliyorum dedelerim; ben günahlarımın kefarecini ödedim, Tanrı biliyor. Eğer bu hatalı bir ödemeysen ve bu da günahsa o ateşte yanmaktan çekinmem. Bağışlandıysam o ateş yakmaz beni!” Haykırarak, “Tanrım sana sığındım, Ali’ m beni utandırma!” dedi.

Cemaatten tek ses çıkmıyordu. Kamber gözleri yaşlı, “Vahap Sofu, sen ki, sıtk ile yürekte çağırıyorsun Ali’yi, O sana yardım edecektir” dedi. Sonra Çoban Veli’ye dönüp sordu: “Veli Sofu! Vahap Sofu ile bir can, bir vücut olup dâra çıktın. Onun cezasına ortak olmaya, yani Vahap Sofu tekkenin kapısından Pir huzuruna, bu er meydanına yedi kez sürünerek gelip giderken, değirmen taşlarını boynunda taşımaya hazır mısın?”

Çoban Veli şaşkıncı, ölgünce yanıtladı: “Hazırım Dede’m!”

İki yuvarlak el değirmeni taşı getirildi ortaya. Bunlardan hemen hemen her evde vardı. Siyah, püskürük volkan taşından kesilip ortası delinmiş, birbiri üzerine konularak, üsttekine takılmış bir ağaç kulpla döndürülüyordu. Böylece ortadaki delikten dökülen buğday, hareketsiz olan alttaki taşla üstteki arasında ezilip un oluyordu. Prehistorik çağın toplayıcılıktan üretime geçiş dönemlerinden beri kullanılan bu ilkel değirmen taşları onbinlerce yıl sonra yeni bir işlevle karşımıza çıkıyorlardı. İki taşın ortasından kalın bir halat geçirilerek birbirine bağlandı. Vahap Sofu yol düşkünü cezasına çarptırılacaktı. Bu ceza, katil olup hapiste yatarak cezasını çekmiş olanlara cemaatin razılığıyla sembolik olarak uygulanırdı. Ayrıca nedensiz karısını boşanmış, üstüne kuma getirmiş, birinin hakkına, malına, tarlasına tecavüz

etmekten, zina vb. gibi yüz kızartıcı suçlardan yedi yıl Muhammed-Ali yoluna, görgü cemine girmesi yasaklanmış olanlara da aynı şekilde biçimsel olarak, yani boyverme süresince taşlar boynunda asılı bulundurulmuş uygulanırdı. Yedi yıllık yol düşkünlüğü cezasını kabul etmeyenler ateşi çiğnemek zorundaydılar. Bu çok nadir uygulanırdı, daha doğrusu hiçbir talip kendine güvenip buna cesaretedemezdi.

Vahap'a uygulanmak istenen bu ceza gösteriyordu ki, düşman da olsa, savunmasız veya güçsüzü isteyerek öldürmek kadar; kendi isteği dışında, yani mutlak uyulması gereken buyruklarla öldürmek de aynı suç kapsamı içine alınıyordu. İnsan insanı, ancak öldürülme noktasında bulunduğu zaman öldürebilirdi.

Beş batmanlık (yaklaşık 40 kg) taşlar boyunda asılı, yalınayak al korun içinden geçmek için büyük bir inanmışlık coşkusu, çok yüksek bir vücut konsantrasyonu gerekiyordu. Maddeden arınmaktı, onların inançlarında, bir çeşit Tanrıya doğru yükselişti. Bu cezayı çekmeyi göze alıp da başaramayan, canının yanması bir yana, ebedi yol düşkünü sayılırdı. Böyle biri, ancak toplum yararına sunduğu çok büyük bir bağış; can kurtarmak için yaşamını tehlikeye atma veya insanlık yararına yaptığı hizmetler sayesinde düşkünlükten kurtulabilirdi. O da cem-cemaat anında, rehber tarafından pir huzuruna çıkması önerilip kabulünden sonra, cemaatin bağışlamasıyla gerçekleşebilirdi. Ateşi yanmadan çiğneyebilen can, Tanrı tarafından bağışlanmış kabul edilip, diğer canların koşulları içinde görülür sorulurdu. Bu kutsal ve olağanüstü bir olay olduğundan cemaat hiçbir şey talep etmeden razılık verirdi. Böyle bir talip elli-altmış yılda bir çıkardı. Bu nedenle çok kere ona ermiş gözüyle bakılırdı. Şu anda da cemaat böylesine bir olağanüstü olay yaşayacaktı veya Vahap ayakları yandıği takdirde dârdan indirilip yol düşkünü olarak cem-cemaattan atılacaktı.

Sakallı Hüseyin Dede başta olmak üzere tüm cemaat ayağa kalktı. Meydandan cemevinin iç kapısına dek yol açıldı. Vahap yalınayak, paçalarını ve kollarını çemirlemiş olarak aralarından yürüyüp kapıya gitti. Yüzüstü uzandı. Hüseyin Dede duaya başladı. Tekke "Allah! Allah!" sesleriyle inliyordu. Çoban Veli boynuna asılmış değirmen taşlarıyla dârdan kıpırdamadan bekliyor ve yol kardeşinin cezasına ortak oluyordu. Bütün canlar onlar için dua ediyorlardı.

Vahap toprak zemin üzerinde yedi kez sürünerek gidip geldi kapıdan meydana. Neredeyse bütün köyün insanını içine alabilen, yediyüz yıldan beri biçimini bozmadan korumuş oldukları koca tekkeyi, cemevini ısıtmak için gündüz boyu odun atılarak görgü süresince söndürülmeyen meydan ateşi yayıldıkça yayılmıştı. Ortada, doğrudan toprak zeminin üzerinde, çevresi siyahlanmış taşlarla çevrili genişçe bir alanı kaplıyordu. Tavanda hem baca hem de pencere görevi yapan kocaman bir delikten duman çıkıyordu. Şu anda sadece kıpkızıl kor yığını vardı. İçi tanrıyla, Muhammed-Ali ile ve Oniki İmamla dolmuş olarak, her yanından geçişte onu biraz daha soğumuş buldu Vahap. Yerde sürünürken güçlü kol ve bacakları daha da çelikleşmişti. Ateş değil bir buz yığınının girecekmiş gibi gelmeye başlamıştı ona. Öylesine bir inanmışlık içerisindeydi ki, ateş vız gelirdi artık! Ayakları birer kaya ya da demire dönüşmüştü.

Yedi yıllık düşkünlüğün simgesi olarak, Pir meydanından kovulup, kâpiya giderek yeniden dönen Vahap Sofu yedinci ve son seferinde, önünü kesen al kor yığımını geçebildiği takdirde Pir huzuruna kabul edilecek ve Mansur Dâri’nda Muhammed-Ali divanına duracaktı. Vahap yol kardeşini öperek taşları boynuna geçirdiği anda “Allah! Allah!” sesleri arasından hıçkırıklar da gelmeye başlamıştı. Vahap, “ya alah ya Muhammed, ya Ali!” diye tüm gücüyle haykırıp, çelikleşmiş bir gerilim içinde çıplak ayaklarıyla daldı ateşin içerisine. Seksen kiloluk vücuduna eklenmiş bir kırk kiloyla, yüzyirmi kilo olarak, al korun kıpkızıl meşe közlerini buz parçalarıymışçasına ayaklarıyla eziyordu. Bu ağırlıkla kendini havada uçuyormuş gibi hissediyor, ağlamalar, haykırışlar ve “Allah, Allah!” iniltileri arasında ateşin içinde dört dönüyordu.

Sakallı Hüseyin Dede coşmuş, gülbenk üstüne gülbenk çekiyordu. Kamber Milla İsmail ve rehber Çavdar Veli’nin sakalları, bıyıkları gözyaşlarıyla sulanmıştı. Tümü şaşkın şaşkın ateşin orta yerinde gezinen ve bastığı yeri söndüren Vahap’a bakıyorlardı. Ama o göklerdeydi, birileri onu tutup yukarı çekmişti sanki. Birden haykırdı: “Dedem! Huzura çıkmak dileirim; Allah! Allah! Duamı burada verin!” Boynundaki taşlarla rükuya eğildi. Dede kısa bir dua okuyup, tuttu çekti onu ateşin içinden. Ona elini vurduğunda bir kor parçası tutmuştu sanki; Vahap ateş içinde ateşe dönmüştü, hiç ateş ateşi yakar mıydı?

“DÜVAZIMAM OKUNUNCA KULAK VERİP DİNLEMELİ”

Altıncı çiftin görülüp sorulması bitip, duası verildikten sonra Dede, Kamber ve Rehber üçlüsü kafa kafaya vererek yine bir süre fısıldaştılar.

Sonra Kamber Milla İsmail seslendi: “Gözcü baba, gerçeğe hüü de! Görülecek yeni hizmetler var!”

Uzun ince sopası elinde, cemaatin içinde ayakta bekleyen ve sessizliği sağlamakla görevli gözcü Memo, denilenleri yüksek sesle birkaç kez yineledi. Kamber’in bir işaretiyle birbirine akordlu sazlar hafiften düvaz imam havasına başladılar. Görülen canların meydanda, saz çalan zekirlerin önündeki boşlukta, tevhid halkası yapmaları istendi. Oniki görgülü, günahından vebalından arınmış oniki can bir halka oluşturdular diz üstüne gelerek. Rehber Çavdar Veli ve Keleş Hacı da katılmıştı. Hatta şaşkın, davranışlarına ve yaşayışına aykırı bir uysallık içindeki redingotlu, meşrutiyet modası giysileriyle İstanbullu Mikail’i de sokmuşlardı. Onların arkasında ise hanımları dizüstü gelerek daha seyrekçe bir halka oluşturdu. Herkes susmuştu ve sazlar hafiften hafiften aynı makamı sürdürüyorlardı.

Kamber baba gürlledi: “Canlarım, bacılar, sofular! Üç düvaz imam ve bir Allah Allahtan sonra tevhid çekilecek. Düvaz imam okunurken esriyen canlardan isteyenler cemden dışarı çıkabilir. Dizlerine vurmaktan, dişlerini sıkılmaktan perişan oluyorlar. hastalananlar bile oluyor. Arzu eden çıksın, yolakta veya aşevinde otursunlar. Tevhid başladığında yine gelirler. Ama dayanabilen, isteyen kalabilir. Canlarım! Ayrılık-gayrılık, hayınlık-haset-

lik, kin-gaybet gömleğini çıkarıp atmışız eynimizden; üryan büryan, erlik dirlik ve birlik meydanında erenler huzurundayız. Elele, gönül gönüle tevhid çekip zikredeceğiz. Herkes gediğinden, sıra veya halka olarak, ama sakin bir şekilde tevhide katılabilir. Yazbahara kadar görülen, sorulan canların hepsi, meydanda, pir huzurundaki tevhidden geçecektir. Gediklerinizde sakin sakin onları izleyin. Erzincan tevhibi çekilecek; ellerinizi yere vurarak, eğilip doğrularak değil; dizleriniz üzerinde doğrulup herkes yanındaki koluna girip elinden tutacak. Tevhid başladığında, bir sağa, bir sola kollarınızı uzatarak zikredeceksiniz. Böylelikle, Tanrının adını her andığınızda birbirinizin kalbi üzerine gelecek elleriniz. Elleriniz kalpten kalbe geçecek ve bütünlüğümüz birliğimiz sağlamlaşacak. Bundan böyle eski tevhid biçimini kaldırmaya ve bu açıkladığım Erzincan tevhid çekmesini uygulamaya karar verdik. Çünkü eller yere vurulduğunda toza dumana boğuluyoruz canlarımız!”

Kamber baba sustuğunda gözcü, gediklerinde sıra veya halka olmaya hazırlanan ve hafif bir kaynaşma içindeki canları uyardı: “Sofular, bacılar gerçeğe hü! diyelim. Düvaz imam okunacak, kulak verip dinleyelim! Edep erkan gelin, gerçeğe hü!”

Açılışı Hüseyin Dede yaptı. Zekircibaşı Karamemet’ten küçük curayı aldı ve başladı Nesimi havasından bir düvaz imama. Dede’nin kendisi de aşık idi. Doğaçlama nefes söyleyebiliyordu. Bazan büyük ozanların, aşıkla-rinkileriyle karıştırıyor ama hiç teklemeyen, coşkun bir biçimde üç telli küçük curasının eşliğinde okuyordu dertli dertli nefeslerini, demelerini. Düvaz imamlar (farsça aslı düvazdeh-i imam) içinde Oniki İmamların adlarının geçtiği, din ve insanlık uğruna çektiklerini içeren nefeslerdi. Bunlar özel bir makamla okunur ve çalınırdı. “Nesimi havaları” dedikleri ağır, içe işleyici, gönülleri kabartan, ruhları havalandırıcı nağmelerle terennüm edilirdi. Anlaşılmaz, çözülmesi güç bir içe işleyişi vardı ki, bazı kişileri çabucak etkileyip kendinden geçiriyor, coşturuyordu. Bunlara “esrikliker, esrikli canlar” deniliyordu. Bu coşkunluğun, esriyişin, geçici çılgınlığa dek vardığı olurdu bazı canlarda. Belki kişiliklerinde psikosomatik bozukluklar bulunanlar, esriklik durumunu yaşıyorlardı. “Şah, Şah, ya Ali, ya Muhammed!” diye haykırıyor; ellerini dizlerine vurarak, yine dizleri üzerinde zıplayarak oturduğu gedikten ta meydan yerine, Dede’nin dizinin dibine gidiyorlardı. Bu kendinden geçme, bir komalık ya da baygınlık hali değildi; Hak ile hak, mekândan münezzeh olma! Yani hiçbir yerde olmama fakat her yerde var olma! Çok değişik bir meditasyon durumunda bulunuyorlar denilebilirdi. Bazı şakacı sofular, yanlarından bir yay gibi gerilip fırlayarak geçen esrikli canlara iğne dürterek veya çimdikleyerek eziyet ederlerdi. Çok kez de doğru olup olmadığını anlamak için yaparlardı. Çünkü bazıları, özellikle yeni yetmelerden esrikliker öyküenler çıkardı. Kuşkusuz bunlar hemen anlaşılıyor ve daha sonra dâra çekilip cemaata lokma getirmek cezasıyla cezalandırılıyordu. Gerçek esrikli canlar, bu acıyı asla hissetmezlerdi. Gözleri kapalı, “ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, ya Şah!” çığırlarıyla ilerlemeyi sürdürüyorlardı. Üç düvaz imam bitip de Dede “Allah, Allah!” diye duaya başladı mı, onlar da hiçbir şey olmamış gibi; onun önünde yere kapanıp, herkes gibi zikre geçebiliyorlardı. Ancak kendilerine geldik-

lerinde bitkin düşmüşlerdir; yere çarpmaktan ve vurulmaktan dizleri parçalanmış ya da mosmor kesilmiştir. Zayıf bünyelilerin hastalandığı ve yorgan-döşek yattıkları da oluyordu. Çoğu, bu değişik meditasyon durumundan sonra, Ali'yi, Muhammed'i, Hacı Bektaş Veli veya Onar Dede'yi, yal-bırdayan ak sakallarıyla gördüklerini, ayaklarına yüz sürerken kendilerini tutup göğe çektiklerini ve sonra kuşlar gibi uçarken yeryüzünü seyrettiklerini ya da bunlara benzeyen şeyler anlatıyorlardı. İçlerinde bu durumdayken Kabeyi ve Medine'de Muhammed'in Necef'te Ali'nin kabrini ziyaret edenler bile vardı! Geleceğe dönük bilgiler veren bile bulunuyordu. Bu nedenle bazan bir sofu, kendince önemli bir sorunun çözümü için birine, onun adına "esrimeye oturmasını" isteyebilirdi. Kamber'in uyarısıyla sekiz-on esriklinin dışarı çıktığı görüldü diz gelip düvaz imam dinlemeye geçmiş canlar arasından. Hüseyin Dede üç telli curasını sanki konuşturuyordu. Diğer zekirler keman, bağlama ve çöğür adını taşıyan oniki telli sazla ona eşlik ediyorlardı. Beş kişilik bir telli sazlar orkestrası uyumu içinde, düvaz imam havası çalınıyordu. Dede, hafif titreyen yanık sesiyle, gözlerini kapatmış hem çalıyor hem de irticalen deyişini okuyordu:

Muhammed Ali'nin dârına durdum;
Hasan Hüseyin'in didarın gördüm,
İmam Zeynel ile zindana girdim,
Allah bir Muhammed Ali diyerek.

İmam Bakır ile Caferi Sadık,
Musa-i Kâzım'ın belinden geldik.
İmam Rıza'dan da dersimiz aldık
Allah bir Muhammed Ali diyerek.

Tâki'yle Nâki'nin katına vardım,
Hasan-ül Asgâr'la samaha kalktım,
Mehdi gelsin diye bekledim durdum
Allah bir Muhammed Ali diyerek.

Hüseyin Dede'm der Oniki İmam,
Yolda koymaz bizi sahib-ül zaman.
Görülün sorulun talipler aman!
Yetiş ya Muhammed Ali diyerek

O bitirince bu deyişi, zekir Koca Sülü bir başka nefese başlamıştı ki, üç gedikten aynı anda "Şaah, şah, ya Ali!" sesleri yükseldi. Karamemetler geldiğinden Anağız bacı, Keleşgiller'den bir genç, Toramanlar geldiğinden ise Topal Musa esrimeye başlamışlardı. Çöğür çalmakta olan Koca Sülü'nün düvaz imam okuyan gür ve dokunaklı sesi, Büyük Ocak tekkesinde dalga dalga yayılıyordu. Kulaklardan gönüllere ulaşıyor; mistik etkisi esrikli canları coşturdukça coşturmuş ve çevreden, dış dünyadan onları uzaklaştırarak gizemli ülkelerde gezdiriyordu. Bütün canlar, düvaz imamın içe işleyici havasına kendilerini kaptırmış, öne doğru hafifçe sallanarak içlerinden zikrediyorlardı. Tüm kötü düşüncelerden uzak, nefeste adı geçen Oniki İmamlarla doluydular. Tek bir aykırı ses, gürültü yoktu. Gözcü Memo ortalarda bir yerde sopasına dayanmış, yatmış geviş getiren ve uslu mu uslu bir ko-

yun sürüsü çobanı davranışı içerisinde, kendinden geçmiş ayakta dinliyordu.

Bu sırada bir başka yerden, esriyen bir sofunun “Şah! Şaah, ya Ali!” çığırtıları gelmeye başlamıştı. Tekkenin içinde üç kişiden başka esriyen yoktu. Bu haykırış nereden geliyordu? İşitenler, gözleriyle sesin sahibini aradılar, göremediler. “Sıtkı bütünler” yani inançları noksansız olanlar, içlerinden “ceme katılmış, cemimizi izleyen meleklerden biri esriyiymiş” yargısına vardılar. Gerçekten ses yukarıdan geliyordu, tavandan. Gözler arıstağın (düz toprak damı tutan hezenler, hatıllar, tavan) arasında “esriyen meleği” arıyordu. Belki de aha şu hezenden sarkmış sallanan koca ağaç kabuğu veya ötekinde kımıldayıp duran ip parçasıydı. Değişik donlara girmiyorlar mıydı melekler, veliler, evliyalar insanlara görünmek için? Telli sazlar orkestrası eşliğinde düvaz imamın üçüncüsüne başlanmıştı ki Kamber, kafasını kaldırıp yukarı doğru baktı. Acaba o da mı aynı şeyleri düşünüyordu? Bakmasıyla, tavadaki hem baca hem de pencere görevi yapan yerde esrimekte olan kapıcı hizmetlisi Kıcık Mehmet’in kardeşliğinin oğlu Hasancan’ı gördük. Kalın direkler üzerindeki kirişlere atılmış hatıllarla, git-tikçe küçülen kareler yapılarak dıştan kubbemsi bir görünüş sağlanmış damdan açılan bu baca-pencerenin tam önündeydi. Neredeyse sarkmaya başlamıştı. En fazla üç dizüstü sıçrayışta kendini aşağıda bulabilirdi. Düştüğü takdirde, doğrudan ortadaki ateşin içinde olacaktı. Nimrili Vahap Sofu’nun çıplak ayakla gezinip söndürdüğü ateşten daha epeyce kor kalmıştı. Herkes Vahap Sofu gibi ermiş değildi ki yanmasın. Üstelik beş metreden fazla yükseklik vardı. Görgülü taliplerin oluşturduğu tevhid halkasından da çoğu görmüştü. Hiç kimse birşey söylemeye kadir olamıyordu, şaşırmışlardı. Ama içlerinden, okunmakta olan düvaz imam onu korur diye düşünüyorlardı, nereye gitmişti okunan bunca nefesler? Dede onca dualar etmişti, havaya gitmedi ya? Zekirler gerçekten deyişlerle, dualarla durduracaklarmış gibi, daha dertli söylüyor ve çalışıyorlardı.

Kamber Milla İsmail önce, durumun farkına varmış olan gözcüye bakarak, dışarıya haber ulaştır işaretini verdi. Sonra halkadaki yerlerinden bir yukarıya, bir kendisine bakıp buyruk bekleyen pehlivan Sefer ile Vahap’a yerdeki yaygıyı göstererek, birşeyler yapmalarını betimledi. Hayret! Dede, hiçbir harekette bulunmuyor, sadece dua ediyordu, dizlerinin yarısı içeri sarkmış esriyen cana bakarak “Ceddim Zeynelabidin onu kurtaracak, kurtarması gerekir!” diye yineleyip duruyordu içinden. Sefer’le Vahap ikisi birden ayağa kalktılar, ateşin önündeki boşlukta serili olan keçi kılından kalınca dokunmuş geniş palazı (yaygıyı), ateşin üstüne yüksekçe gerdiler. İki uzun boylu pehlivan, güçlü kollarıyla geriye doğru kaykılarak, palazı davul derisi gibi gerginleştirme çabasındayken, kapıcı yardımcısı “ya Ali! Ya Şaah!” çığırtısıyla başını ve gövdesinin yarısını içeri sokmuştu bile. İkinci bir hareketle aşağı düşmemesi olanaksızdı. Görenlerden kimse soluk almıyor ve çoğunluk bir mucize bekliyordu. Palaz gerilmesine, içlerinden kızanlar bile olmuştu.

Kapıcı Kıcık Mehmet, topallayarak dört kapılı uzunca bir yolaktan geçilen tekkenin dış kapısı önünde gezinirken, iyi ki dama çıkmak aklına gelmişti. Birden damdaki baca-pencerenin önünde bir karaltı gördü, kımıldadı.

dığı bile belli oluyordu. Tekkeden çıkan soluk ışığı, bir kapatıyor, bir açıyor. Belki bir köpek, ya da bu kışta kıyamette kurt da olabilirdi. Seğirtti. Son anda belinden yakalayıp dışarı çekti yolkardeşinin oğlunu.

Delikanlı damda gezinirken, koca bir taş delinerek kubbemsi tümsekliğin bir kıyısındaki çıkıntıya yerleştirilerek oluşturulmuş baca-pencerenin önüne gelmişti. Biraz saz-söz dinleyeyim, cemi seyrediyim diyerek oracığa oturmuştu Hasancan. Oturdu oturmasına, ama aşağıda çalınıp söylenen düvaz imamdı. Aşağıdan yükselip dalga dalga kulaklarına çarpan havasından kendini çekip alamadı, kalkıp uzaklaşamadı. Gerisini anımsamıyordu. Babalığı (babalarının müsahibini, yani yolkardeşini, çocukları amca değil “babalık” diye çağırıyorlardı) onu belinden tutup çektiğinde düvaz imamın sonuncusu okunup bitmişti. Dede duaya başladı, uzunca bir gülbenk çekti. Tam cemaat yere eğilmişti. Büyük Ocak “Allah, Allah! Allaheyyallah!” sesleriyle inliyordu. Belinden çekildiği halde hâlâ çırpınmakta olan Hasancan, sazlar kesilip dua başlayınca aşağıda, sakinleşip yere kapandı. O sırada gözcünün gönderdiği adam da gelmişti. Onu, kollarına girerek damdan indirdiler.

Sünniler hep merak ederler Aleviler toplanınca ne yapıyorlar diye. Resmî mezhebe aykırı olan “ibadetleri” her dönemde yasaklandığından ve baskıdan dolayı, gizli “ibadet” yapmayı kendilerine ilke edinmişler. “Ali sırrı” demişler, “ser veririz sır vermeyiz” demişler. “İbadet de gizli kabahat da” diye bir de özdeyiş söylenir aralarında. Ancak “ibadet” gizli ama bu ibadete katılmak için hiçbir kabahat gizli kalamaz. Onlardan arınılması, açıklanıp ortaya dökülmesi gerekir. Görgü cemi, öyle camilerde arka arkaya sıralanıp, birbirlerine arkasını dönerek anlamlarını bilmedikleri duaları okumaya benzemez. Duyarak, hissederek, anlayarak dinleyerek “tapınılır”. Günahlardan arınıp durulanarak hakka, halkla birlikte gidilir.

Sevgide bütünleşir, insanlaştırdıkları tanrı sevgisinde bir can, bir vücut olurlar. Günahlarını bağışlasın diye “tanrı”ya koşulmaz, günahlarından arınarak huzura çıkmak, onların ilkesidir. Günah kavramı da değişiktir çünkü Alevilerin kafasında. Birbirlerine karşı işlenen kötü davranışlar, fenalıklar günahdır. Bunlara maruz kalmış kişinin, toplumun tanıklığında bağışlanması gerekmektedir. Bunun için soyut bir tanrıya başvurulmaz ve öbür dünyaya hiç bırakılmaz. Bir talibin, bir sofunun, pîr huzurunda günahlarını, toplumun içinde işlediği suçları döküp sayması, Hristiyanlıktaki günah çıkarmaya ise hiç benzemez. Benzetenler yanılığa düşmektedirler. İnançlı Hristiyan hücrede rahibe, papaza günahlarını sayıp döker ve onu aracı koyarak Tanrının bunları bağışlamasını diler. İşlediği suç ve günahtan zarar gören onun umurunda bile değildir. Tanrıya duyurdu ya! İçi rahatlamış olarak çıkar hücrelerinden. Oysa Alevi, yaşadığı toplumun içinde, onların karşısında sayar yaptıklarını; döktüğünü doldurur, ağlattığını güldürür.

Bu “ser verilip de sır verilmeyen” Alevi cemleri, törenleri için söylenmeyen mi kalmıştır? “Kadın erkek birarada otururlar. Ortaya bir horoz kollar, ayakları bağlı. Dede zamanı gelince ayaklarını çözer, kanatlarını çırparak havalandığı zaman bütün mumları söndürmüş. Karanlıkta herkes tuttuğu kadını-kızı oracığa düzermiş. Gözgözü görmediği için anasını kızını bile düzenler olmuş. Kızılbaşların hiçbirinin anası babası belli değildir bu

yüzden. Hatta mum söndüğünde, işlerini çabuk görsünler diye kadınların donlarının tablası yokmuş, ortası hep açık dururmuş.” Ve daha neler neler!

1571 tarihli “Kızılbaşların tecziyesine (cezalandırılmalarına) dair” başlığını taşıyan bir padişah fermanından bir iki cümle geçelim: “içün Kızılbaştır; kendü emsali kızılbaşlar ile cem olup gice ile bir tenha eve girüp saz ve çalku ve sayir âlâtı lehvile mühtelitler olup, bedehu şem’i söndürüp biri birinin avratın tasarruf iderler. itmegin buyurdum ki vardukda bu babda gereği gibi mukayyed olub. getirüb habs idüb.”

Çok ilginçtir, inandırıcılığını sağlamak için olacak, fermana adı geçen Kızılbaşın karısı muhbir olarak gösterilmektedir. Kızılbaşların toplanıp saz ve diğer çalgılar çaldıkları, sonra da mumu söndürüp, birbirlerinin karısını kullandıkları(!) yazılı olan fermana, muhbir olarak gösterilen kadının kendisini de düzdüklerine dair bir küçük açıklama olsaydı daha da inandırıcı olmaz mıydı? Yirminci yüzyılda olsaydı, bir de doktor raporu eklenirdi?

Ne var ki aradan dört yüzyıldan daha fazla bir zaman geçtiği halde, bugün de aynı şeyler yineleniyor. Bir yazar çıkıyor, “Mum Söndü” isimli bir piyes yazıyor ve milyonlarca Alevinin gözleri önünde rahatça sahnelenebiliyor. Amerikalı yazar Henry Miller’in *Sexus-Plexus-Nexus* üçlüsü romanlarını Türkçeye çeviren kadın yazar, romanın kahramanının yaşadığı toplu cinsel ilişkilerinin, Kızılbaşlarınkine benzediğini(!) yazmaktan çekinmiyor.

Bu konuda söylenenlerden değişik birisinin -tuhaf değil mi?- doğruluğunun kanıtlanması için bana sorulmasını asla unutamam. 1972 yılıydı sanıyorum. Silahtarağa ilkokulunda öğretmendim. Silahtarağa İstanbul’un gecekondu bölgesi. Demir çekme, demirdöküm fabrikaları, çok sayıda mermer atölyelerinin ve İstanbul’un ilk büyük termoelektrik santralının kurulmuş olduğu önemli bir sanayi çevresi. Türkiye’nin her yanından, ama özellikle Sivas-Erzincanlılar ve Karadenizliler göçedip yerleşmişler.

Alevi Kürtler ve Türkler işçi; lazlar ise fırıncı, bakkal veya inşaat ustasıydılar genellikle. 12 Mart faşizminin Yıldırım ve Fırtına hareketlerini bütün şiddetiyle yaşadığımız yerdü bu çevre. O gün biraz erken gelmişim galiba; doğrudan sınıfa gitmemiş, öğretmenler odasına uğramışım. Yirmiden fazla öğretmen vardı. Bir sandalye bulup ilişmişim ki, bir subay karısı olan beşinci sınıf öğretmenlerinden Suşehrili Hatice hanım, “size birşey sormak istiyorum, Alevisiniz değil mi, mutlaka bilirsiniz” dedi.

“Aleviyim, yadsıyacak değilim ya” dedim, “sorunuz, bildiğim bir şeyse, niçin yanıtlamayayım?” Sessiz sedasız okula gelip giden bu öğretmen hanımın sorusu ne olabilirdi? Herhalde Alevilikle ilgili, örneğin ibadetlerinin biçimi veya Sünnilerle tarihsel ayrılıklarının nedenleri üzerine bir soru olabilirdi. Genelinde bir öğretmen olarak, üstelik Alevilerin yoğun yaşadığı bir bölge olan Sivas’tan geldiğine göre Alevilik üzerine çok şey bilmeli diye düşünüyordum. Belki de ayrıntıya inen, örneğin tasavvuf felsefesine ilişkin birşeyler soracaktı. Zaten Alevi sözcüğü geçer geçmez, herkes susup bana bakmaya başlamıştı. Oradaki öğretmenlerin üçte birinden fazlası Aleviydi oysa. Ne yazık ki, sadece ben biliniyordum. Her yerde olduğu gibi

“itle dalaşmaktansa, çalıyı dolaş” veya “ne şeytanı gör, ne de kul hü vallah oku” gibi edilgenliğe iten, mücadeleyi, başkaldırıyı yadsıyan atasözlerinin arkasına gizlenmişlerdi.

Öğretmen hanım sürdürdü: “Bizim çevrede biliyorsunuz Alevi çoktur. Tanık olanlardan biri anlattı. Anlayacağınız bizim oralarda hep söyleniyor. Bugün de bir arkadaşım la tartıştık yolda gelirken. Dedim bunun en doğrusunu siz bilirsiniz, size sorayım.”

Merak daha da artmış, oradaki herkes bir bana bir ona bakıyor ve soruyu bekliyorlardı. Hatta okul müdürü de içeri girmişti. Kadın doğal bir biçimde sorusuna geçti: “Sizde, Alevilerde dedelerin yetki ve otoritesi öylesine sınırsızmış ki, ondan habersiz hiçbir şey yapılamaz diyorlar. Hatta bir genç kız evlenme sözü kesildikten sonra dedeye gönderilmiş; ayıp burada söylemesi, dedenin koynuna konulduktan üç gün sonra evlendirilmiş. Bu bir çeşit törenmiş. Doğru mu Allahaşkına?”

Soruyu sormuş, ama susmuyordu, açıklamaya bile geçmişti tanığın alınmasını. Herkes şaşırmıştı. Bu arada Alevi arkadaşların renkten renge girdiğini, hatta bazılarının kapıya yönelmiş, kaçmaya hazırlandıklarını farkettim ve hemen ayağa kalktım. Zaten çoğu ayaktaydı, zil çalmış, derse gireceklerdi. Kapıyı tutup engel oldum çıkmalarına. Sakin olmak için kendimi zorlayarak, “hocanımın sorusunu duydunuz; arkadaş yanıt bekliyor, siz merak etmiyor musunuz?” dedim. Soğuk bir hava esmişti.

Kadın hâlâ “evet veya hayır” biçiminde bir yanıt bekliyordu. Sürdürdüm: “Arkadaşlar! Yazık ki, içimizde Alevi hanım arkadaş yok. En iyisi yanıtı bir bayandan dinlemekten değil mi? Ama ben bir Alevi dedesinin oğlu olarak bu tür bir tören yaşamadım. Beni mecbur ettin, ilgili kişilerden özür dileyerek konuşuyorum; birçok Sünni bayan arkadaşla yatağımı paylaştım, çok mutlu anlarımız oldu. Şimdi çoğu bir yuva sahibi oldu ve çoluk çocuğa karıştılar. Sana gelince; evlenmeden önce mahalle imamının koynundan geçmiş olmalısın ki, bana böyle bir soruyu bir öğretmen, bir eğitimci olarak sorabiliyorsun! Ama açık söyleyeyim, ben o imamın yerinde olsaydım seni koynuma almak değil, nikahını kıyarken bile on metre uzakta dururdum.”

Kadın ağlamaya başlamıştı. Hızla çıkmıştım. Müdür dahil kimse tek sözcük etmemişti. Arkadaşlardan bazıları sonradan, “ağır konuştun ama hak etmişti” dedilerdi. Neden böyle bir soru sorulabiliyordu? Başka türlü nasıl yanıtlayabilirdim, hâlâ bilemiyorum.

Kar kapıyı kestiğinde, bizimkiler Büyük Ocak ya da Şeyh Bahşiş tekkelelerinden birinde ayn-i cemlerini, görgülerini sürdürürken komşu Sünni köylerden hep dedikodu konusudurlar. Genellikle camiden veya mescitten çıktıklarında çekiştiriyorlardı Onarlı Kızılbaşları. Galiba adamların namaz kılmakla düşündükleri tek şey, onların kendileri gibi niçin namaz kılmadıklarıydı! Kadını kara çarşafı dolayıp karartan, saçının bir telini bile erkeğe gösterenin cehennemlik olduğuna inanan bu adamcağızların; Alevilerin kadınlarını değil örtülere sarmak, onlarla dizdize, omuz omuza, görgü cemlerinde oturmaları üstüne öyküler uydurmalarından doğal ne olabilirdi? El-

bette aralarında Onarlı Kızılbaşlar için söylenmedik söz bırakmayacaklardı. Öykü bu ya, anlatıldığına göre iki kişi, bu dedikodulardan bıkmışlar mı, yoksa söylenenleri ispatlamak için mi her neyse; bir kış gecesi Onar'a gizlice gelirler. Kapıcının dalgınlığından yararlanıp, tekkenin baca-penceresinden seyretmeye başlarlar. Tam o sırada düvaz imamlar okunmuş, tıpkı şu anda olduğu gibi dede dua ediyor, canlar da yere kapanmış, "Allah Allah!" çekiyorlarmış. Şaşırıp kalmış adamlar. Biri diğerine sormuş: "Benim gördüğümü sen de görüyor musun arkadaş?" Öbürü cevap vermiş: "Senin ne gördüğünü bilmiyorum ama, ben aşağıda koca bir koyun sürüsü görüyorum. Her taraf kış kıyamet, onlar yemyeşil bir çayırdaki otuyorlar. Çobanları da sırtını vermiş bir ağaca kavalını üflüyor." Bu hikaye niçin üretilmiş? Acaba kendilerini yönlendirecek bir önderin arkasından, bir koyun sürüsü bağlılığı ve itaatkarlığıyla gideceklerini mi belirtmek istiyorlar? Yoksa Alevilerin, başlarına her geçenin kavalını-mavalını dinleyip, sürdüğü çayırdaki otlayan bir koyun sürüsü kadar saf ve karşıkoyumsuz oldukları mı vurgulanmak isteniyordu?

Dede'nin duası bitince, gözcü baba canlara dinlenmeleri için "destur" verdi. Artık lokma dağıtımına, yani yeme faslına dek aralık verilmeyecekti. Herkes rahat oturuşa geçti ve aralarında sohbet başlanınca koca binayı bir uğultudur sardı. Su, tuvalet gibi gereksinimlerin görülmesi için ara biraz uzun tutulmuştu. Bu sırada esriyerek meydana gelmiş olan üç esrikli can Dedenin postu önünde yere kapanmış, hâlâ derin derin soluyorlardı. Anağız bacının saç başı açılıp dağılmış; öbür iki sofunun şalvarlarının dizleri yırtılmış, dizkapakları berelenmiş ve göğüsleri başları açılmış durumdaydı. Dede yapmış olduğu uzun duadan sonra "Allah, Muhammed, yaAli!" diyerek üç kez bellerini sıvazladı herbirinin. Erkekler kalktı, perişan vaziyette gediklerine doğru yürüdüler. Anağız bacı ise, örtüsünü başına çekip diz kurdu Dede'nin önünde. "Destur" istedi konuşmak için. Dede; "Dilli başlısın bacı, konuş" dedi, "de bize gördüğünü, duyduğunu!" Kamber baba da ilgilendi. Anağız bacının çözüldü dili. Nefes söyler gibi anlatmaya koyuldu:

"Dedem! Ali göründü gözüme / Yüzümü sürdüm dizine / Baktı baktı da yüzüme / Duyun görün ne söyledi: 'Ceminiz Kırklar cemi olsun, deminiz demim olsun Anağız. Beni de memnun ettiniz Muhammed'i de. Gümbür gümbür bir cemaat yaptınız; yezit oğlu yezitleri çatlattınız. Ben faziletimden, Muhammed şefaatinde, Allah ise merhametinden hepimize ihsan ettik!' Sonra kurban olduğumun o iri kara gözleri buğulandı; kurban olduğum kara sakalları arasındandudakları aralandı. Dedi ki: 'İki yıl daha şenlik şölen olacak. Sonra darlık-kıtlık başlayacak. Köyünüz boşalacak; kadınlar kocasız, çocuklar babasız kalacak. Kıtlık açlık içinde evladül-eyal karışacak; irezillik dizboyu olacak!' Birden uzaklaştı. Ya Ali, diye bağırarak koştum peşinden, yetişemedim; sırrı sırullah oldu."

Dede kendisine bakınca, Kamber araya girdi ve şöyle dedi: "Anağız bacı, olacakların önüne geçilmez! İki yıl şenlik şölen veren Ali, üçüncü yılımızı da şenlendirir. O bizleri denemek için sana görünmüş. Sana sına salmış. Bize anlattın, ama başkasına anlatma! Büyük sırlar açığa vurulmaz hey bacım!"

Kamber de, Dede de biliyorlardı ki, bu felaket önbilisi (kehaneti) herkesin ağızına düşerse, büyüdükçe büyürdü; iki yıl sonra kıyamet kopacak olurdu. Zaten yedi düvel birbirine girmişti, savaşı yıllardı yaşadıkları yıllar.

“Olur” dedi Anağız bacı. “Sırrımla birlikte mezara giririm. Zaten ben o günleri görmeyeceğim; kurban olduğum Ali öyle dedi!” Bu kez Dede karıştı: “Anağız! Anağız bacı, yanlışla yorma Ali’nin sözünü! O sana iki yıla kadar daha da olgunlaşsın; kâmil olur alimlere karışsın demiş. Bil ki kâmil olup da alim olmayan; ya da alim olup da kâmil olmayan, ne Ali’ye ne de Ali sırrına erer” diye gönlünü alıp içine ferahlık verdi.

Aldığı buyruk üzerine, Gözcü baba, ara veriş süresinin bittiğini, “Gerçeğe hüü, sofular, canlar, hizmetler başlıyor” uyarısıyla duyurdu. Telleri gevşeyen sazlar, yeniden birbirine akord edilmeye başlandığında gözcü “gerçeğe hü, sazlar düzülüyor” diye bir kez daha seslendi. Tevhid başlanacaktı. Önceki halka yeniden oluşturuldu. Gediklerde diz üstü gelinerek sıralar yapılıp, kolkola girilmiş ve elele tutulmuştu yine. Herkes susmuş bekliyordu. Zekirler saz düzmeyi bitirince Hüseyin Dede’ye doğru bakarak, “Dedem himmet eyle” deyip izin istediler. O da “himmət Şah-ı Merdan Ali’den, destur Hacı Bektaş Veli’den canlarım” karşılığını verdi. Zekirler saz düzmeyi bitirince niyaz edip, başladılar tevhid makamına. Bu kez ikişerlis öylemeye başladılar, sazların eşliğinde. Kul Himmət’ten uzun bir nefes geçiyorlardı. Bir kıtayı bitiren zekirler “illallah” deyince; tevhid halkasındaki ve gediklerindeki canlar işaret alıyor ve “Allah Allah illallah / İllallah Şah illallah / Ali mürşit güzel Şah / Eyvallah Şah eyvallah” dörtlüğünü aynı makamda hep birden tekrarlıyorlardı. Bitince öbür iki zekir, nefesin diğer kıtasına başlıyor ve bu sıralanış sonuna dek sürüp gidiyor.

Zekirlerin çalıp söylediği nefes dinlenirken ve dörtlüğü yinelenirken; halka ve sıra yapmış canlar yumuşak hareketlerle, birbirine kenetli elleri ve kolları bir sağa bir sola götürüp getiriyorlardı. Vücutları da buna uyarak gidip geliyordu iki yana. Bir dalgalanma başlamıştı tekkede. Başak salmış ama henüz yeşil olan buğdayın, tarlada sabah yeli estikçe, çiftçilerin seyri- ne doyamadığı, nazlı bir dalgalanışı vardır işte onu andırıyordu. Bu ikiyüzü aşkın yeniyetme kız-oğlan, kadın ve erkeklerden oluşan topluluğun tek ağızdan söylediği tevhid dörtlüğü, dalga dalga dört duvara çarpıyor ve sonra tavandaki baca-pencereden çıkarak, dışarıda lapa lapa yağmaya başlamış kar yıldızlarında eriyordu. Buğdayın tarlada, suların denizlerde dalgalanmasını sağlayan yeldir, fırtınadır. Bu “canlar denizini” ise sazlardan ve ağızlardan dökülen, coşturucu, içlere işleyen ve gönülleri kabartıcı halk müziği ezgileri dalgalandırıyor:

Bugün Pir bize geldi
Gülleri taze geldi,
Önü sıra Kamber’i,
Ali Murtaza geldi. İllallah!

Ali Murtaza şahımdır,
Kâbe kiblegâhımdır,
Miraç'taki Muhammed
O benim padişahımdır. İllallah!

Padişahım yaradan
Okur ağdan karadan,
Ben dosttan ayrılalı,
Bin yıl geçti aradan. İllallah!

Aramız uzattılar,
Yarama tuz attılar.
Fazlı'ya bir kul geldi,
Bedestanda sattılar. İllallah!

Sattılar Bedestanda;
Ses verir Gülistanda,
Muhammed'in hâtemi,
Bergüzar bir Arslan'da. İllallah!

Arslan'da bergüzarım,
Pir hayalin gözlerim,
Hep hasretler kavuştu
Ben daha intizarım. İllallah!

İntizarlık çekerim
Lebleri bal, şekerim
Eller dost dost dedikçe;
Ben gözyaşı dökerim. İllallah!

Dökerim göz yaşımı
Gör Mevla'nın işini
Keşiş kurban eyledi
Yed'oğlunun başını

(...)

Kul Himmet üstadımız
Bunda yoktur yadımız
Şah-ı Merdan aşkına
Hak vere muradımız

Allah! Allah! İllallah!
İllallah! Şah! İllallah!
Ali Mürşit güzel Şah!
Eyvallah Şah eyvallah!

Bu sonuncu nakaratla tevhidin birinci bölümü bitmişti. Zekirler makam değiştirip ikinci fasla girdiler. Müzik hızlanmış ve daha bir coşkun ortama geçilmişti. Halkalardaki ve gediklerinde birbirine kenetlenmiş canlar dizleri üzerinde doğrulup gerilmiş ve hızlanan müziğe uyararak, aynı kol ve vücut hareketlerinin hızını artırmışlardı. Şimdi *Teslim Abdal*'dan bir nefes söyleniyordu. Yine ikili ama bu kez her dörtlük, diğer iki zekir tarafından yineleniyordu. Dede ile Kamber bazan zekirlerle birlikte söylüyor, bazan da tevhid çeken canlara katılıyorlardı:

Düvaz İmam okununca,
Kulak verip dinlemeli.
İki gönül bir olunca,
Kılavuzu neylemeli?

İki gönül bir oturur,
Huzura selam getirir,
Rehber erkânı yürütür;
Ona niyaz eylemeli.

Niyaz haktır, gelir Haktan,
Şu mahlukun işi bühtan
Korkmaz mısın sen Allah'tan?
Sözü doğru söylemeli.

Sözü doğru söyleyigör,
Gir ummanı boylayigör,
Sen bir eylik eyleyigör,
Kötülğü neylemeli.

Kötülük kötünden çıkar,
Sular çağlayarak akar,
Teslim Abdal delil yakar,
Ona niyaz eylemeli.

Sağa ve sola dönerek, kenetlenmiş ellerle kol uzatma hareketi “la ilahe illallah!” sürdü bir süre. Hızlandığında tek sözcüğe, “illallah!”a düştü haykırış. Ve daha da hızlanarak gözle zor izlenebilecek denli tevhid hareketi hızlanarak, ağızlardaki “illallah!” zikri de tek heceye indi. “Hü!, Hü!”çekilmeye geçildi. Tevhidin ulaşabildiği hızın son noktasıydı bu. Tekke coşmuş, canların çığırlarıyla inliyordu. Ama hiçbir zaman bir karışıklık, bir kakofoni olmuyordu. Tam tersine tek ağızdan çıkıyormuş gibiydi. Bu nedenle zikirlerin sazı ve sözü, müziğin ezgileri fonda rahatlıkla seçilebiliyordu. Rahatlıkla dinlenebiliyordu. Sanki bütün canlar dış dünyayla ilişkilerini kesmiş, tekleşmiş, bütünleşmişlerdi. Bir can bir vücut olmuşlardı; “Hak ile hak, yer ile yeksandılar”. Nefes bitince sazlar sustu. Dede, hızlanmanın en yüksek düzeyinde “Allah, Allah!” diye tevhid sonu gülbengine başladı. Ansızın susuldu ve herkes yere kapandı. Tekkede birkaç saniye yankılanma sürdüyse de, o da kesildi ve yerini Hüseyin Dede'nin içten, candan gür gülbengine bıraktı.

“TARİK ALTINDAN GEÇENE, SUYUNU İÇENE SORGU–SUAL OLMAYA, ALLAH ALLAH!”

Görgü cemi yapıldığı zamanlar cuma gecelerinin özel bir önemi vardır. Perşembeyi cumaya bağlayan geceler “sitem çekme, tarık altından geçme ya da tarık çalma” adlarıyla anılan bir tören yapılırdı. İlk tören bu geceydi! Boyverme arınımindan geçmiş, yani kusurlarından günahlarından paklanmış sofulara tarık çalınırdı. Bu törende adından da anlaşılacağı gibi, er meydanında kabahatlarını, günahlarını ortaya dökmüş canlara, bir bakıma

kötü davranışlarda bir daha bulunmamaları, suç-günah işlememeleri için Tarık çubuğuyla vurularak “sitemde bulunurdu”.

Nasıl ve nereden getirildiği kesin olarak bilinmeyen bu kutsal çubuklardan (tarık) bir tane Hasan Dede'nin oğlu, Mahmut dayıda, bir çift ise Drıcanlı Süleyman Dede'nin evinde bulunuyordu. Birincisine İmam Rıza, öbür ikisine Hasan-Hüseyin deniliyordu. Bunları köylülerin kendileri takmıştı. Kızılık veya kayın gibi sert bir ağaçtan kesilip hazırlanmış olmalıydı. Kat kat ipekli örtülere sarılıydılar; gizli bir köşede korunurlardı. Ziyaret edilen kutsal bir köşe oluşturmuştu her iki evde de. Cuma akşamları evliya türbeleri, düşek ve tekkelere mum yakıldığı gibi, bu kutsal çubukların çevresinde de mumlar yakılır, lokmalar dağıtılırdı. Hangi mevsimde olursa olsun bir murat isteyenler, kömbeler, katmerler veya çerezler getirip önüne koyar, mum yakarlar, muratları yerine geldiği takdirde şükran adağı sunarlardı. Bu genellikle horoz olurdu, horoz kurban edilirdi. Bazan duruma göre teke, koç veya öküz de olabilirdi. Bu adaklar ve sunular doğrudan doğruya kutsal çubukların bekçisi-koruyucusu bu iki aileye verilirdi. Onların bir çeşit gelir kaynağına dönüşmüştü.

Söylentiye göre birincisi Horasan'dan Rıza Bahçesinden (belki İmam Rıza'nın türbesinin bulunduğu Meşhed'den) getirilmiş. Diğerlerini ise, Drıcanlı ailesinden bir ermiş Divane getirmişmiş; bu Divane bir gece alıp başını gitmiş, Mekke'yi Medine'yi dolaşmış. Sonra Ali'nin türbesinin bulunduğu Nəcəf'ten mi Kərbela'dan mı geçerken getirmiş onları sabahleyin. Üzerlerine çok ilginç öyküler üretilmişti; Drıcanlı'nın karısı Sümbül ana olsun, öbür Hüsne ana olsun, birbirleriyle rekabet edencesine kutsal çubuklarına övgüler, olağanüstülükler düzüyorlardı: “Anam-bacım mübarekler hiç yerlerinde durmuyorlar! Evin içinde dört dolanıyorlar. Kilere gidiyorum oradalar, ahıra-samanlığa gidiyorum karşıma çıkıyorlar. Geçende inek hastalanmıştı, bir kazan yal yapıp götürdüm. Dedim ki, sıcak sıcak içireyim de iyileşsin. Bir de ne göreyim mübareklerin ikisi birden ineğin iki boynuzunun ortasından sırtına doğru uzanmış yatıyorlar. Onları uyandırıp, yukarı çıkardım, sardım ipek örtülerine. ‘Kurbanlarınız olayım, beni üzmemeyin’ diye yalvardım mı sözümü dinliyorlar. Ahıra indim ki, inek çoktan iyi olup ayağa kalkmış ve burçak unundan yaptığım onca yalı yalayıp yutmuş, daha istiyor. Her derde dermandır mübarekler. Dokundukları yerde yara-bere, sancı kalmaz!”

Bunun gibi anlatır anlatırlardı. Bu küçük hikayelerle çubukların kullanımları sağlanıyor ve adaklar, gelirler o oranda artıyordu.

Bir keresinde Drıcanlı'nın karısı Hasan-Hüseyin'i saklamış; altı ay boyunca murat istemeye, hastalara dokundurmaya gelen ziyaretçilere şöyle demişti: “Anam-bacım Hasan-Hüseyin'in çubukları -Bazan Hasan-Hüseyin'le tam özdeşleştirilirken, bazan da onların kullandıkları değnekler, çubukları oluyorlardı. Aylardır başlarını alıp yittiler ortalıktan. Size hep söyledim, yerlerinde durmuyorlar diye, inanmazdınız. Mutlaka mutlaka Kərbela'yı ziyarete gitmişlerdir!” Bu ince düzenle Drıcanlı ailesi o kişki gereksinimlerini kazanmıştı. Sonbaharın başlarında Hasan-Hüseyin'in geldiğini yayarak, kurnaz kadın yaşını başını almış kaynanasını bile kandırmıştı.

1985 yılının bir bahar akşamında köyden İstanbul'a Onar köyünü güzelleştirme derneği bürosuna bir telefon geldi. Oradaydım. Telefondaki kadın sesi ağlayarak konuşuyordu:

“Kaldır Yusuf Dede'nin evi yandı. Ne taş üstünde taşı ne duvar üstünde ağacı kaldı. Hiçbir şey kurtarılamadı. Kaldır Dede çok perişan durumda! Dernek adına yardım toplayın gönderin Allah rızası için! Onar Dede hepimizi kanatlarının altına ala, bizler gibi perişanlığa düşmeyesiniz!”

Dernek başkanı kadınla konuşurken ben orada bulunan Ali dayımın oğlu Ahmet'e “Yangın neden çıkmış?” diye soruyorum, o da gülererek anlatıyordu. Elbette ki yangına değil kör inanmışlığa gülüyordu: “Biliyorsun, Kaldır Yusuf Dede'nin ilk, yani ölen karısı Eşik Ana, Mahmut dayımın kızıydı. Babasından ona geçen İmam Rıza ipek örtülerinin içinde kilerdeymiş. Bir cuma akşamı adak olarak getirilen mumları Kaldır Dede'nin yeni karısı Nergis Yenge, çok yakınına koyunca ipekli perdeler ve İmam Rıza çubuğu tutuşmuş. Bereket evde kimse yokmuş, bir komşuya oturmaya gitmişlermiş.”

Birden telefonda Nergis Yenge'nin sesini duyuyorum; az önce ağlar-ken şimdi öfke içinde bağırıyordu. Ahmet'le aramızda geçen konuşmayı duymuş ve başkandan kim olduğumuzu öğrendikten sonra sözü bana yöneltmişti. Şöyle diyordu: “İnanma sen ona Hoca, o zaten inançlarını kaybetmiş. Sen okumuş-yazmış insansın. Hiç İmam Rıza yanar mı? Zaten bir haftadır kilerde yoktu. Bir gece onun kuş donunda pencereden uçup gittiğini gözlerimle gördüm. Hoca, İmam Rıza yerinde olsaydı hiç evimizi yakmaya bırakır mıydı? Ateşe sön derdi, sönerdi babam. Biz böyle inanmış, böyle görmüşüz atalardan.”

Ne söyleyeceğimi şaşırılmıştım. Demek ki, köyde yaşamakta olanların inançlarında yetmiş yıl sonra bile değişen pek fazla birşey yoktu. Bir milyon liradan fazla yardım toplanıp gönderildi. Köyde ustalar, ırgatlar bedava çalıştılar. Köyün biricik ustası Garip Usta o yaşında, yetiştirdiği kalfalarıyla birlikte tek kuruş almadan, eskisinden daha sağlam yaptı ve üstelik diğer yapılardan arta kalıp da biriktirdiği sacları kullanarak çatıladı. Ancak İmam Rıza çubuğu yoktu artık Kaldır Yusuf Dede'nin yeni evinde. Yangında yanıp kül mü olmuştu, yoksa Nergis yengenin dediği gibi kuş donunda pencereden uçup gitmiş miydi? Ne dersiniz?

Hüseyin Dede, Peyik topal Rıza'yı, Mahmut dayımın karısı Hüsne bacı ile birlikte eve göndermişti, İmam Rıza çubuğunu getirmeleri için. Hüsne bacı esrikli olduğundan, Duvaz İmam'a başlamadan önce çıkmışlardı. Ayrıca bu tarık çubuğunun yerinden kaldırılması için kan akıtılması, yani kurban kesilmesi gerekiyordu. Önceden hazırlanmış semiz bir horoz, Hüsne bacının kilerindeki Rıza çubuğunun kutsal köşesinde boğazlandı. Renkli ipek örtüler içindeki İmam Rıza çubuğu, duvara dayalı duruyordu. Emanetin - genellikle “emanet” deniliyordu bu çubuklara- önünde bir çukur vardı kur-

ban kanı akıtmak için. İki yanında ise üzerinde şamdanlar bulunan bir küçücük seki vardı. Bir düzineden fazla mum yanmaktaydı dibinde.

Tevhid çekimi bitmiş, gülbenkler çekilmiş, herkes bekliyordu. Hüseyin Dede ile Kamber babanın önlerine haşılı (hiç dokunulmamış köy dokuması) bezden bir çarşaf serilmişti. Boyvermiş canlar eski sıralarına göre sitem çekmeye hazırlanıyorlardı. Rehber Veli Baba onları başına toplamış, yavaş sesle, tarıktan geçme töreni hakkında kısa açıklamalar yapıyordu. Beklenen haber geldi. İmam Rıza dört kapılı tekkenin uzun yolağında idi. Cemevine girer girmez Gözcü baba bağırdı:

“Destur uşşak! Sofular bacılar, İmam Rıza geldiii!” Postunda oturan Hüseyin Dede ve çevresindeki hizmet sahipleri dahil tüm cemaat ayağa kalktı. Kapıdan meydana kadar yol açıldı, Peyik Rıza’yla Hüsne bacıya. Peyik, kolları üzerinde ipekli perdeleriyle taşıdığı İmam Rıza çubuğunu Hüseyin Dede’ye, iki baştan ve ortadan niyaz ederek uzattı. O da aynı biçimde öperek teslim aldı. Gözcü babanın “destuur uşşak, İmam Rıza meydana geldi” uyarısıyla, Dede dahil meydandaki hizmetliler ve tarığa düşecek canlar dışında, herkes yerine edep-erkan üzere, yani dizler üzerinde oturdu. Sazcılar dahi ayaktaydılar ve ayakta çalacaklardı.

Görgülü canların sitem çekecekleri alan onlar tarafından çevrilmişti. Önlerinde ise, siteme tanık olacak eşleri edep erkan oturuyorlardı. Görülmemiş canlardan saklanıyordu sanki sitemler. Belki de onların bu makama ulaşmaları için, görülmeye ve sorulmaya sıkı istek duymalarını sağlamak amacını taşıyordu bu durum. Artık diz kurmadan, kimseyi rahatsız etmemek koşuluyla istedikleri rahat oturuş biçimine geçmişlerdi. Ama aralarında konuşma ve gürültü yoktu; sessizce tarık altından geçen canlar için zekirlerin çalıp okudukları nefesleri dinliyor ve zikirle katılıyorlardı yavaş sesle.

Sazlar tarık havası çalmaya başlamıştı. Burada söylenen nefeslerde sınır yoktu. Canların sitem çekmesi bitinceye değin zekirler sırasıyla okuyorlardı. Yine her dördlük sonunda, sadece ayakta bulunanların gür bir biçimde söylemeleri koşuluyla, tevhid çekiminin başında söylenen

“Allah Allah! İllallah!
Hak Lailahe İllallah!
Ali Mürşit, Güzel Şah!
Eyvallah Şah, Eyvallah!”

dizeleri zikrediliyordu. Makam ve nefesler farklıydı. Coşkuyluydu makam, hüzünden sevince gidip gelerek insanın yüreğini hoplatıyordu yerinden. Sonra coşkun akan bir bahar seline sokup çekiyordu insanı.

Tarıktan geçme, boyverme sırası bozularak Rehber Veli Baba ve Keleş Hacı ile başladı. Çünkü tarık çalınırken Rehberin, yüzüstü boylu boyunca Dede’nin önündeki haşılı çarşaf üzerine uzanan sofuların yanlarına dizgelecek baş, bel ve ayaklarına dokunup “eline, beline, diline” sadık olmalarını öğütleme görevini yerine getirmesi gerekiyordu. Dede birinciler için bu görevi Kamber’e verdi. Her ikisi de boylu boyunca çarşaf üzerine yüzüstü uzanıp, yüzlerini birbirlerine dönerek kollarını boyunlarına attılar. Eşleri ayakuçlarına oturup, çarşafın alttan taşan ucuyla yalın ayaklarını dizlerinin

hizasına dek örttüler. Tarık altından geçme sırasında da tıpkı boyvermede olduğu gibi yalınayaktılar. Bu arada karar verilmişti, eşleri olmayan diğer çiftlerin sitem çekmesi sırasında bu en yaşlı bacılar aynı görevi sürdürecektlerdi. Bu ölü gibi uzanıp kıpırdamadan sitem çekilmesi, “ölüme dek ikramımıza sadık kalacağız” demekti. Dede tek tek perdeleri aralayıp, kılıfından çıkardığı İmam Rıza çubuğunu sağ elinde, bir ucundan tuttu. Sol eliyle, bir metreden az fazla olan çubuğu sıvazlarken:

“Hal Erenler halıdır,
Yol Erenler yoludur,
Gafil olmayın Gaziler
Gelen Üstadın elidir!”

deyip, hafif eğilerek, önünde uzanmış iki görgülü sofunun beline degecek biçimde “Allah, Muhammed, ya Ali!” çığıışıyla üç kez vurdu. Canlar doğrulup ayağa kalktılar saygıyla. Sonra eğilerek, Dede’nin elinde tuttuğu İmam Rıza çubuğuna dokunup üç kez niyaz ettikten sonra altından geçerken Dede, “altından geçene, suyunu içene, sorgu sual olmaya, Allaah!” diye bağırdı. Tüm cemaat “Allah, Allah! Allaheyyallah!” diye onayladı. Tarık çalınmaya başlandığından itibaren zekirler, kıta kıta sırayla. Hazreti Ali’nin dünyadan göçüşü üzerine düzenlenmiş nefesi okuyorlardı. Sazları ellerinde ayakta çalıyorlardı teker teker:

İndirdiler kısıvetini başından
Soyuyorlar Şah-ı Merdan Ali’yi
Çıkardılar teneşirin üstüne,
Yuyuyorlar Şah-ı Merdan Ali’yi.

Fatma Ana ağlar şol yaşın yaşın
Dinleyin Döldül’ün şu kişneyişin
Hasan’la Hüseyin kibleye karşın
Gönderdiler Şah-ı Merdan Ali’yi

Mürekkebi zemzem ile ezdiler
Üstbaşına mim duasın yazdılar
Kuburun’da ak deveye yazdılar
Gönderdiler Şah-ı Merdan Ali’yi

Kastettiler İmamların soyuna
Ağu kondu İmam Hasan payına
Kefenini ab-ı Zemzem suyuna
Bandırdılar Şah-ı Merdan Ali’yi

Pir Sultan Abdal’ım bu havayınan
Arşa direk dikti bir duayınan
Kamber’in yediği ak deveyinen
Gönderdiler Şah-ı Merdan Ali’yi

Boyvermiş, görölmüş sorulmuş altı çift müsahip, yani oniki talibin altından, sitemden geçirilmesi ikinci nefesin sonunda bitmişti. Bu nefes de Ali’nin üzerineydi. Bazan her kıta sonunda bazan -Dede’nin tarık duası daha iyi duyulsun diye- iki üç kıtada bir “Allah Allah, illallah / Hak lailahe illallah, Şah illallah.” nakaratı yineleniyordu toplu halde.

İkinci nefesi, yanık ve etkileyici sesiyle Kamber Milla İsmail söyledi. O öyle her zaman, ha deyince nefes söylemezdi. Ne zaman ki, coşar, kabarrır ve sel gibi içinden gelirse, Milla İsmail deyişe geçerdi. İstanbul'da Fatih camisinde iş olarak, geçimini sağlamak için müezzinlik yaptığı sırada o ezan okuduğunda ta Taşkasap'ta ve Alipaşa'daki gebe kadınların etkilendiği anlatıldığı gibi, köyde sabahları onun sesiyle yarım saat uzaklıktaki Sünni Selamlı köyünde sabah namazına kalktıkları söyleniyordu.

Yüzlerce yıldır hep Sünni inançlarının iktidarda bulunduğu devlet düzeninde yaşayan Aleviler, zaman zaman aralarından çıkan halk önderlerinin peşinden Sünni Selçuklu sultanlarına ve kendi inanç ve toplum felsefelerini temel alarak kurulup, devlet aşamasına geldiğinde onlara ihanet edip baskı yapan Osmanlılara karşı başkaldırmışlarsa da, bu hareketler, vurucu güçleri ellerinde bulunduran ve her türlü ittifaklarla bin türlü vasıtayı kullanan iktidarın yarattığı kan göllerinde boğulmaktan öteye gidememiştir. Ancak baskı ve zorlamalara karşın şeriat kurallarını onlara benimsetememişlerdir! "Bizim namazımız kılınmış, orucumuz tutulmuş" diye deyimler üretilmiş veya şeriat kurallarıyla Alevi-Bektaşî ince mizahı içinde, mantık oyunları ile alay edilmiştir. Örneğin, İslamın beş değil, bir şartı olduğunu "namaz-oruç zahitlerin(Sünnilerin), hac-zekat zenginlerin, Kelime-i Şahadet ise biz fakirlerin" diyerek İslamiyeti, karmaşıklıktan basite, kolaylığa indirmenin yollarını aradıkları gibi, sınıflarının da bilincindeydiler. Yine örneğin "Allah için üç gün oruç vardır; zahitler bu üç günü bulmak için otuz gün aç kalıyorlar, biz ise her gün açız" demeleri nasıl açıklanır?

Sünni inanç felsefesinin egemen olduğu Osmanlının baskıncılığı bir yana Alevilerin arasına fitne düşürüp, işbirlikçiler yaratıp Sünnileştirme çabası da sürmüştü. Örneğin kurallar eklenip, ayinler-cemler bozuk biçimlendirilmeye de gidilmiş. Boyverme töreni sırasındaki sorgulamada "dört kapı, yani Şeriat, tarikat, marifet, hakikat; 32 farz, 40 makam hak mı?" biçiminde sorularla, dârdaki canların boyunlarına zorunlu farz halkaları geçirilmeye çalışılmış. Gerçek Alevinin şeriatı da bilip, uygulaması vurgulanmak istenmiş. Ancak dedeler taliplerden "yetiştirebildiğimiz kadarıyla hak" yanıtını isteyerek, zorunluluğu mantıklı bir biçimde koşula bağlamışlardı.

Milla İsmail şeriatı da çok iyi bilip, yetiştirebildiğince -daha doğrusu zorunlu kaldıkça- uygulayan hoca olarak da, Kamber olarak da dinsel kuralların biçimselliğini harfiyen yerine getirmekten çok, özünü ortaya çıkarıp ona uymak gerektiğine inanıyordu. Bunun içindir ki, boyverme sırasında bu türden soruları sormaya gerek bile görmemişti. İslamiyetin özü gerçek insan olmak; kimseye kötülük etmemek, insanları sevmek ve günahlardan arınmış olmaksızın, bu halkta hepsi vardı. Ne diye bu şeriat sorularıyla onları daha yükümlü kılma tuzağına düşürecekti?

Hem yanık hem de gür sesiyle Milla İsmail nefes okumaya durunca cemaat soluğunu kesmiş onu dinliyordu. Sazlar ise ağır ağır peşinden gidiyorlardı:

Hak nasip eylese dergâha varsam
Birden divanına dursam ya Ali!
Eğilsem eşîğin niyaz eylesem
Yüzüm tabanına sürsem ya Ali!

Yüzüm tabanına sürdüğüm zaman
Kalmadı kalbimde zerrece güman
Kafire Zülfikar çaldığın zaman
Önünce kamberin olsam ya Ali!

Kamber gibi her hizmetin erdirsen
Bir dem ağlatsan da bir dem güldürsen
Çeksen Zülfikar'ın beni öldürsen
Kesmem eteğinden elim ya Ali!

Keser miyim eteğinden elimi
Erler doğru sürün Ali yolunu
Bu divanda kabul kıldım ölümü
Mümince kulların görsem ya Ali!

Mümin olan yöresinden belli olur
Haklı söyler nefesinden belli olur
Erenlerin cemi mübah güllü olur
Gülün deste deste dersem ya Ali!

Mümin olan müslümünü getirse
Hakikatı hak cemine yetirse
Dizini dizime verse otursa
Doyunca cemalin baksam ya Ali!

Pir Sultan'ım niyaz eyle Pirine
Can kurban Muhammed Ali yoluna
Bu divanda gireyim kalbin evine
Yarın fırsat elden gider ya Ali!"

Kamber Mılla İsmail nefes söylerken bir yandan yağmur gibi yaş akıtıyordu sakallarına doğru. Coşku ve heyecan içindeydi. Nefes bittiğinde Hüseyin Dede son çifti de İmam Rıza çubuğunun altından geçirmişti. Sazlar sustu. Dede tarık altından geçme törenini bir duayla sona erdirdi. Herkes yerine geçip oturdu. Görgülü canlar tarık çubuğu altında sitemlerini çekmişlerdi ama henüz suyu içilmemişti.

Hüseyin Dede postuna diz kurup oturdu. Saka tarafından önüne iki bak-raca su konuldu. Dede Rıza çubuğunu bunlardan birinin içine sokarak onu yıkarken, İmam Hüseyin üzerine bir ağıt okudu, sazsız ve makamsız, yani şiir olarak. Birkaç kıta sonunda topluca şu dizeleri haykırıyorlardı:

Lanet Yezid'e, kırıla oğlu kızı da, kala yazıda!

Diyelim Allah Allaheyyallah! veya;

Ah Hüseyin! Vah Hüseyin!
Güzeller Şahı Hüseyin!
Kerbela'nın yazıları
Şehit düştü Gazileri
Fatma'nanın kuzuları

Diyelim Allah! Allaheyyallah!
Lanet Yezide! Lanet Yezide!

Hüseyin Dede bakraçtaki suyu çubukla karıştırıyor ve arada bir avucuy-la alıp, üstten aşağı dökerek yıkar gibi sıvazlıyordu. Aynı zamanda Pir Sul-tan'dan bir ağıt okuyordu:

Hak için kendini kurban eyleyen
 Şah-ı Merdan oğlu İmam Hüseyin
 Cümle erenlere ferman eyleyen
 Erenler serveri İmam Hüseyin

Muhammed Ali'nin çeşm-i çırağı
 Erenler bağının bir gülü, bağı
 Ciğerler paresi, gönül dudağı
 Gözlerimin nuru İmam Hüseyin

Bâtının sultanı müminler Şahı
 Gayıp aleminin şems ile mahı
 Şah Hüseyin'im deyu ederler ahı
 Matem ile zarı İmam Hüseyin

Ceddi Muhammed'dir atası Ali
 Anası Fatıma Cihana Veli
 Cümle evliyalar ederler beli
 Evliyalar sırrı İmam Hüseyin

Pir Sultan Abdal tut damenin anın
 Düşmanına düşman ol hanedanın
 Dü çeşmi değil mi Şah-ı Merdan'ın
 Erenler hünkarı İmam Hüseyin!

Bir iki kıta da kendinden eklemeyen duramadı Hüseyin Dede:

Yezidin ordusu Fırat'ı tuttu
 Hak'kı Muhammed'i dini unuttu
 Kerbela'ya akan suyu kuruttu
 Yaraların bana İmam Hüseyin!

Susuz şehit oldu ehl-i ayali
 Dayandı dayandı evlad-ı Ali
 Boğsun yezitleri lanetler seli
 Yaraların bana İmam Hüseyin!

Kesti kafasını Şimiri i lain
 Götürdü önüne koydu Yezid'in
 Soyuna sopuna lanet yezidin
 Dede kurban sana İmam Hüseyin!

Hüseyin dede şirini bitirdi ve lanetlemeler kesildi. Ama bir süre hıçkırık ve iç çekmeler sürdü İmam Hüseyin için. Dede'nin kendisi de ağlıyordu. İmam Rıza çubuğunu yine kılıfına koyup, perdelerine sardı, sarmaladı. Yüzünü gözünü sürerek niyaz edip, oturduğu postun üzerine, yani yanına uzattı. Su dağıtıcı, iki bakraç suyu birbirine aktarıp karıştırdı. Sonra saka tası ya da İmam Hüseyin tası dedikleri geniş ağızlı bakır tasla suyu dağıtmaya koyuldu. Dede'den başlayarak önce halkadaki, görülmüş ve tarık altından geçmiş sofulara, bacılara sundu.

Herkes sakanın tuttuğu tası üç yerinden hafif öptükten sonra birkaç yudum alıyordu. Saka ile birlikte iki yardımcı, suları paylaşarak üç yerden sofuların, bacıların arasına daldılar. İmam Rıza çubuğunun yıkandığı iki büyük bakraç dolusu su yettiği kadar canlara dağıtıldı.

Su dağıtımı sırasında Dede veya Kamber, arada bir Rehber, “altından geçene, suyunu içene sorgu sual olmaya, Allah Allah!” veya, “Lanet Yezi- de, kırıla oğlu kızı da, kala yazıda, lanet yezidee!” diye yüksek sesle ba- ğırınca, arkasından tüm canlar tek ağızdan bir kez yineliyorlardı. Su yet- meyen canların üzümlü darıldığı yoktu. Biliyorlardı ki, gelecek cuma akşa- mı sakalar kaldıkları yerden başlayarak dağıtımı sürdürecekler ve tek bir can mahrum kalmayacaktı İmam Rıza suyundan.

Neredeyse sabah yaklaşmıştı. Aşçı babaya haber salınıp, haber alındı; Armut Ahmet dayı ile oğlu Tüccar Hüseyin hizmetlerini yetirmişler; bir koca kazan etli pilav pişmiş, görevli bacılar üç yüze yakın yufka pişirip hı- lalara (ekmek bohçası) sarmışlardı. Ayrıca niyazlar, kömbeler de kesilip doğranıp hazırlanmıştı. Dede'nin “destuur”u bekleniyordu. Kamber baba Gözcüyü çağırıp kulağına buyruğu fısıldadı. O da yüksek sesle canları uyardı:

“Sofular, bacılar, canlar! Gerçeğe hüü! İmam Hüseyin aşkına dağıtılan tarık suyu bitince lokma dağıtımı başlayacak! Herkes önüne mendillerini, bohçalarını serip hazırlasın! Ancak lokma dağıtımı sırasında samah . Bu- nun için, dışarıda ihtiyacı olanlar bu arada, sessizce çıkıp gelsinler. Gerçeğe hüü sofular, bacılar! Sakın ola ki, dağıtım sırasında, destur verilmeden lokma yemeyin, hepinizi uyarıyorum çok ağır cezası var; anca beraber, kanca beraber!”

Gözcünün uyarısından pek az süre sonra aşçı-lokmacı baba Armut Ah- met iki sofunun kalınca bir meşe odununu kulplarından geçirip, sırtlamış olduğu koca kara kazanla meydana geldi. Yeniyetme oğlu Tüccar Hüseyin ile bir başka sofu da tezkere üzerine konulmuş hılalardaki yufka ve diğer yiyecekleri taşıyorlardı.

Kazanı, ortadaki sönmeye yüz tutmuş ateşin üzerine indirmeden önce Dede dualarını verdi: “Allah Allah, Allaheyvallah! Geldikçe ganisi gele. Hayırlı kapılar açıla. Hak Muhammd Ali bereketini vere. Yeyip yedirenle- re, pişirip kotaranlara nur-u iman ve aşk-ü şevk ola. Girdiği yer gam ve ka- savat görmeye. Lokmalar kabul, yüzler ak ola! Yardımcıları Ali ola Hünkar Hacı Bektaş Veli katarından didarından ayırmaya! Abdal Musa dergâhına kayıtlana! Gerçek erenler demine hüü, mümine ya Ali!”

Duadan sonra kazanı ortadaki ateşin üzerine indirdiler. Yufkalar, kömbe ve niyazlar ise geniş sofrtahtaları üzerine konuldu. Altı-yedi gönüllü gö- revli sofu ve bacı çıkarak, Armut Dayının kazandan büyük kepçelerle dol- durduğu etli aş leğenlerle dağıtmaya başladılar. Bir kısmı ise yufka külte- lerini dağıtıyordu. İkişer ikişer, her çift bir gedikten başlayarak, açılmış bohçalar üstüne, önce -tekkede bulunsun bulunmasın- aile bireyi sayısınca yufka ve o kadar kepçe etli aş konuluyordu. Köyde düşkün sayılıp görgüye alınmayan iki kişi dışında hiçbir can, büyük küçük hiçkimse lokmadan mahrum kalmayacaktı.

Lokma dağıtımı sırasında aynı anda zekirler Turnalar Samahı'na başla- mışlardı. Meydana sofulardan ve bacılardan altı kişi kalktı. Üç evre içinde dönülüyordu samah; Ağırılama, karşılama ve hızlanma. Ağırılama kollar, daha çok müziğe uyarak yumuşak hareketlerini tamamlarken, ayaklar ileri veya geriye atılıyor ve vücut da ona uyuyordu. Karşılama aynı hareket-

lerle ama biraz daha canlı olarak karşı karşıya olanlar yer değiştiriyorlardı. Hızlanma ise yavaştan başlayan dönme, çevrinme hareketlerinin en hızlı noktaya çıkardığı evreydi. Öyle ki, dönerken “Şah, Şah, Ali, Hüü, ya dost” deyip, aynı kol ve vücut hareketlerini yaparak, ritmik bir biçimde peşpeşe uçar gibi ilerliyor, dönüyorlardı. Hareketlerin ve dönüşlerin gözle izlenmesi güçleştiği anda, yani en üst noktada birden ağırlama başlıyordu. Ve sonra karşılama ve hızlanma en az üç kez yineleniyordu. Zekirler bu samahı çalarken ağırlama, karşılama ve hızlanmada da Turnalarla ilgili üç ayrı deyiş söylüyorlardı:

Ağırlama:

Yemen ellerinden beri gelirken
Turnalar Ali’ mi görmediniz mi?
Hava üzerinden samah ederken
Turnalar Ali’ mi görmediniz mi?
Şah’ ım Hayber Kalesini alırken
Nice Yezit halka olup bakırken
Hub Muhammed Mirac’ ına çıkarken
Turnalar Ali’ mi görmediniz mi?
Şeriat yolunu Muhammed açtı
Tarikat menziline Ali seçti
Bu meydandan nice erenler geçti
Turnalar Ali’ mi görmediniz mi?

Karşılama:

Allı da turnam, telli de turnam, dost nenniii!
Turnalar Hicaz’ dan sökün eyledi
Eylen turnam eylen, Ali misin sen?
Hakikat şehrini yakın eyledi
Eylen turnam, eylen! Ali misin sen?
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen?
İki turnam gelir başı çığalı
Birisi Muhammed birisi Ali
Biri Şahım Hünkar Bektaş-ı Veli
Eylen turnam, eylen! Ali misin sen?
Yoksa Hacı Bektaş Veli’ misin sen?
Yürü yürüüü! Yürüüü yürüüüü!
Dost nenni nenniii!

Hızlanma:

Turnamın kanadı yeşil
Suda yüzer haşır huşur
Al üstüne mor yaraşır
Turna ben avcı değilim
Cana kıyıcı değilim.

Turnalar’ dan sonra birkaç baş Kırat ve Akçadağ samahları yapıldı. Sonra Bacılar samahına geçildi. Bunu, adından da anlaşıldığı gibi sadece bacılar yapıyordu. Örtüsünü başlarından indirip kuşağına iliştiymiş yaşlı bacıla-

ra ayak uydurmaya çalışan genç gelinler, kızlar fırıl fırıl samah dönüyorlar, dönmüyor uçuyorlardı sanki.

Gediklerinde oturmakta olan sofular, bacılar ortadaki meydanda yapılan samahların tatlı ezgilerine kendilerini kaptırılmışlardı. Kimsenin önlerine konmuş olan etli aşı baktığı yoktu. Zaten destur verilmeden yiyemezlerdi. Küçük bir lokma alıp da tadına bakmayı deneyen olsa, az sonra kendini dâr meydanında sorguda bulurdu. Herşey birlikte olduğu gibi lokmalar da birlikte ve eşit koşullarda yenecekti. Ancak dışarıda hizmet görenler bu yasağın dışındaydılar, lokmalarını alır almaz görevlerinin başında yerler. Ancak bazı canlar salt dara çekilip dua almak ve daha doğrusu içinden cemaata bir bağışta bulunmak veya Dede'ye birşeyler vermek geçtiği için bu yaramazlığı yaparlardı. Bu tür tatlı yaramazlıklar, amaçları dolayısıyla öyle suçtan sayılmasa da, sık sık yinelenmesi hoş görülmezdi.

Bacılar samahı da bitmişti. Her samahın sonunda olduğu gibi onlar da sıraya girip, herbiri bir kolunu yanındakinin boynuna atarak, diğer elini de, birbirinin üzerine konulmuş ayak başparmağına dokundurmuş durumda eğilip dualarını aldılar Hüseyin Dede'den:

“Allah Allah! Allah allaah! Samahlar saf saf ola, günahlar affola, Allah, Muhammed, Ali, Hacı Bektaş Veli yete yerişe. Saklaya bekleye! Dilde dileklerinizi, gönülde muratlarınızı vere. Gerçeğin demine hüüü, mümine ya Ali!”

Lokma dağıtımının artık sona geldiği haberini alan aşçı-lokmacı baba Armut Ahmet seslendi: “Sofular, bacılar! Hey Canlar! Lokmadan mahrum kalan var mı? Cemde bulunan bulunmayan herkes için lokmalar alındı mı? Hak lokmasından kimse mahrum kalmasın.” Kimseden olumsuz ses çıkmayınca, son kepçeleri meydandaki hizmet sahipleri için doldurdu.

Elbette ki hizmetlerin aksadığı filan yoktu, bunlar görgü ceminde geleneksel hizmet sahibi ailelerin birer temsilcileriydi, Oniki İmamları simgeleyen. Dede dahildi bu hizmet kervanına, Muhammed-Ali'nin temsilcisiydi o! Aslında ilk lokma payının Pir, Kamber ve Rehber'den başlayarak ortadan, gediklere doğru dağıtılması gerekirdi. Ama Hüseyin Dede geniş alçak gönüllüğüyle, sonuncu olmak istiyordu hep. Canlardan herhangi birinin lokmadan mahrum kalmasını istemiyordu, kalırsa kendisi kalsındı. Elbette ki kimsenin lokmasız filan kaldığı olmamıştı. Ama Hüseyin Dede'nin, lokma dağıtımındaki bu geleneği bozması, saygınlığını daha da artırmıştı.

Dağıtım hizmeti bitince Armut Ahmet sofu, oğlu Tüccar Hüseyin ve diğer gönüllü hizmet görmüş olanlar dizilip dualarını aldıktan sonra lokmacı baba olarak, elindeki kepçeyle diğer eline almış olduğu leğene hafiften vurarak cemaata seslendi:

“Erenler, sofular, bacılar! Elimde yoktu terazi merazi! Herkes hakkına oldu mu irazı? Helal ü hoş olsun! Destuuurr Uşşaaakk!”

Artık yiyip içme ve karın doyurma faslına geçilmişti. Gürültüsüzce herkes evde olanların hakkını ayırmış, çıkınlamış, önündeki yemeğini yiyordu. Karınlarını doyuranlar “sakaa İmam Hüseyin!” diye seslenip su dağıtıcıları çağırıyorlardı yanlarına, susuzluklarını gidermek için. Bu arada Gözcü babayı yanına çağırın Kamber kulağına birşeyler fısıldadı. Gözcü baba seslendi:

“Sofular bacılar canlar! Gerçeğe hüüü!
 Edep erkan yolunu aldı,
 Erenler şadolup güldü.
 Boyverip gönül alındı,
 Tevhid çekilip tarık çalındı,
 Dualar edilip gülbenk çekildi.
 Saf saf olduk samah tuttuk.
 Sofular bacılar canlar!
 Boş dualar göğe ağar, azgın sular adam boğar.
 Haydi canlar, keseleriniz söküle, hak yoluna döküle!”

Meydanın orta yerine İmam Rıza çubuğunun ipekli perdelerinden biri serildi. Meydana yakın canlar kollarından ne koptuysa beş para, on para, bir mecidiye bu perdenin üstüne atmaya başladılar. Gediklerinde oturan aileleri temsilen bir bacı ya da sofı birer ikişer geliyor, para veya havlu, peşkir, mendil, çorap, gömlek, bir kalıp sabun vb. gibi kullanılacak eşya getiriyorlardı. Her keresinde Dede, “Allah kabul etsin, yardımcınız Ali, keseleriniz dolu olsun” diye dua ediyor ve toplu halde “Allah, Allaheyyallah” diye onaylıyorlardı. Gediklerden gelmeler de sona erince, Dede’ye verilecek büyük adaklar, paralar, yiyecek, giyecek ve mallara dualar alındı. Bunlar bir çeşit Dede’ye borçlanma ve harman sonu hakkullaha geldiğinde verilecek adaklardı.

İlk kez Keleş Hacı kalktı. “Dede’m ülkenin selameti ve harbsiz darpsız bir dünya için bir yaşındaki doru taya dua istiyorum, Allah Allah!” dedi. Eğilip duasını aldıktan sonra, Dede’ye niyaz ederken kulağına fısıldadı: “Erenler, bu kış günü götüremezsin. Güz başında hakkullaha geldiğinde onu binek atı olarak hazırlanmış bulacaksın. Biner onunla köye dönersin.”

Dertli Fatma bacı gediğinden seslendi: “Dede’m! Bu fakir Dertli bacının azını çoğa tut; iki kırat arpaya dua istiyorum, asker oğlum Vakarlı Mehmet’im için. Dede Allah Allah!” Gelini Alagözlü de küçük torunu Hasanali’le birlikte yanında eğilip dua aldılar. Dualar uzaktan alındığı zaman, eğer o anda verilmeyecekse, meydana el öpmek için gelinmesine gerek yoktu. Doğrulurken, kendi sağ elinin parmak uçlarına dudaklarını dokundurup, ellerini göğüslerine bastırarak “Dede’m işte niyazın” der, yerlerine otururlardı.

Müşahibi İlik Mehmet’in yanında oturan Mikail akşamdan beri görüp tanık olduklarından, toplumun içten inanç ve davranışlarından etkilenmiş, tanık olduğu onca törenlerden sonra neredeyse kendinden geçmişti. Artık ne İngiliz kumaşından redingotunun tozlarını silkiyor, ne de bacağında dizlerinin kalıpları çıkmış pantolonun biçiminin bozulmasına üzülüyordu. Saatlerdir bir iç hesaplaşma içindeydi. Çanakkale şehitlerinin onca malları ve eşyalarının üstüne oturup onları içetmesi, vicdanını sızlatmaya başlamış ve büyük bir içhuzursuzluğuna girmişti. Boyverenlerin en ufak bir haksızlığı itiraf etmeleri; kardeşliğinin Ermenilerden aldığı, aşırıldığı bir deve yükü malın dâr meydanında hesabının sorulması ve suçlu bulunarak bu malın paylaşılmasına -hem de onların günahına ortak olmak amacıyla- karar verilmesi ve karı kocanın bundan çok memnun olarak huzura kavuşması; hele Nimrili Vahap’ın Ermeni sürgünü sırasında yaptıklarının ortaya kon-

masından sonra, düşküne sayılmasına karar verildiği halde dâri terketmeye-
rek, düşkün cezasına katlanması, yani akkorların üzerinde boynuna asılan
taşlarla yalınayak yürümesi adamı şaşkına çevirmişti. Kıvranıp duruyordu
ve bir an önce törenlerin bitmesini diliyordu kendini dışarıya atmak için!
Ben bir günahkarım, içinizden biri olmaya layık değilim diye bağırmamak
için kendini zor tutuyordu. Çünkü kendisi Ermenilerin değil, kendine gü-
venen yakınlarının, şu tekkede oturan insanların, bir deve yükü değil, en az
yirmi deve yükü mallarına elkoymuş, emanete hıyanet etmişti! Bu davranı-
şının altında eziliyordu.

Böylesine rahatsızlık duyacağı hiç mi hiç aklına gelmemişti. Onu bu iç
huzursuzluğu ve hesaplaşmasına sürükleyen şu anda çevresinde olup biten-
lerdi. Belki de dârdarken, boyverirken biri çıkıp kendisinden hesap sorsay-
dı, o da diğerleri gibi herşeyi açıklayarak huzura kavuşurdu. Olası mıydı?
O zaman parasını, altınlarını herşeyini, hak sahiplerine paylaştırılarak kay-
betmiş olacaktı. Oysa bunlar köyde malı, mülkü hiçbir şeyi bulunmayan
kendisinin tek güvencesiydi yaşaması için! Halbuki şimdi, kimsenin hesap
sorması bir yana, köyde, onların tanımadıkları ve hiç tatmadıkları yiyecek-
ler ve ufak tefek hediyelerle gönüllerine taht kurmuştu. Tek Kaya Bekir
olayı biliyordu, ama anlatmaya cesaret edemiyordu. Belki de oradakilerin
kendisine inanmayacaklarını sandığı için çekip gitmişti. Kimbikler belki de
evine gönderdiklerinin artık kesileceğinden korktuğu için! Sadece kendisini
iğneliyor ve ince imalarla işkence etmekten geri durmuyordu.

Şu anda ve akşamdan beri çevresinde olup bitenler, ne erişilmez davra-
nış ve inançlar, ne yücelikti! Mikail düşünüyordu da, kendisine zorla işleti-
len, dış dünyada normal, hatta kutsal görev olarak nitelenen yaptıkları suç
sayıldığı için, cezasını kıpkırmızı ateşi yalın ayak çiğneyerek çeken Va-
hap'ın karşısında eriyip, küçülüp yokolmuştu. Az önce tevhid çekerken,
rastlantı olarak yanına düşmüş, onun koluna girdiğinde gözünde devleşmiş
ve başı göklerdeki bu delikanlının yanında bir karıncaya dönüşmüştü sanki.
Çevresindeki şu insanların ayak tozu değerinde bile olamadığı duygusu
içindeydi hâlâ.

Keselerin söküldüğü şu anda eline bir fırsat geçtiğini düşündü, kendini
aşağılama ve küçülmüş olmadan kurtulmak için. Para dağıtarak, vererek,
doyurarak iç huzura kavuşmak! Fatma bacının duası biter bitmez hiç kim-
seye fırsat vermeden ayağa kalktı ve “köyümüzün dirlik düzeni, bolluk ve
bereketi için Dede'ye bir altın, tüm hizmet sahiplerine beşer mecdiyeye
Allah, Allah Dede!” diye bağırdı. Bir anda cemaat suspus oldu. Dede karşı-
sında edep erkan ile eğilmiş Mikail'in duasını verirken tekke “Allah Allah,
Allaheyvallah!” çığırtısıyla inledi. Altını Dede'nin önündeki örtünün üstüne
koydu ve altmış mecdiyeyi de, diğer hizmet sahiplerine dağıtmak üzere
görüşerek, öpüşerek Çavdar Veli Baba'ya verdi. Tekkedeki canlar arasında
şaşkınlık ve övücü mırıltılar henüz sürerken, dizlerinin üstünde yükselip
ikinci atağını yaptı Mikail:

“Dede'm! Yazıda yabanda, kışta kıyamette kalanlar; cephelerde çarpı-
şanlar ve şehit olanlar ve geride kalanları için. Biraz da şu aciz-günahkar
kulunuz Mikail (ne hinoğlu hince bir alçakgönüllülük!) için; gelecek cuma
akşamına tüm cemaatin aşına, lokmasına Allah allaaah! Aşçı baba, beşler

aşkına beş kurbanın ve yağın bulgurun, unun hesabını kitabını yapsın, hepsi benden Dede'm! Uzun bir dua istiyorum; Allah allaaaah!"

Gerçekten Dede uzunca bir dua etti Mikail için ve tekke yeniden inledi. İstanbullu Mikail'in içi huzur dolmuş ve kuş gibi hafiflemişti sanki. Tekke dolusu yüzlerce bacı, sofı kendisi için dua ediyordu hayranlık duyarak.

Kaya Bekir'in oğlu Meyyitali babasını yatırıp, ahırdaki öküzlerin tavlardaki yemlerine biraz burçak katmış, azıcık da altlarına kuruluk serptikten sonra tekkeye dönmüştü. Gediklerinde tam direklerden birinin dibine rastlayan yerinde oturmuş, gözü hep Mikail'deydi. Bu son cömertliğiyle kazandığı hayranlığa çok içerledi. Büyümüş de küçülmüş yeni yetme Meyyit içinden söyleniyordu: "İstanbul'un namussuzu Mikail, şehitlerin kanından topladın bu paraları, altınları! Bol keseden dağıtırsın şimdi. Yedirmeyeceğim o altınların hepsini sana. Seni bir dilim ekmeğe muhtaç edeceğim, işte Büyük Ocak'ta yemin ediyorum!"

Daha birçok sofı ve bacı dua aldı adakları karşılığında. Elbette ki kimse Mikail gibi bol keseden bağışlayacak durumda değildi. Kollarından ne koparsa, güçleri neye yeterse sözünü verip dualarını alıyorlardı. Bu dualar ucuca ekleniyor, Tanrıya ulaşır carlarına, canlarına, oğullarına kızlarına yardım getiriyor; muratlarını sağlıyordu kendi inanç dünyaları içinde!

Görgü cemi sırasında ya da yıl içinde Dede'lere verilen bağışlar, adaklar "hakkullah" adını taşıyordu. Bir peşkirten, bir kalıp sabundan tutunuz da, bir çift öküze, bir ata dek gücü yettiğince hakkullah verirdi talip Dede'sine. Bu Pir hakkı, Ocak hakkıydı. Yani dedenin önderlik ettiği "görgü Cemlerindeki" emeğinin karşılığıydı hakkullah. Madem ki Sünni inançlarının egemen olduğu devlet zihniyeti onlara özgürlük tanımıyor, hatta yok sayıyor; bir cami imamı gibi maaşlandırmıyordu, öyleyse bağlı buldukları Ocak'a mensup dedelerinin emeklerinin karşılığını talipler verecekti.

Yaz ve kış hakkullahı olmak üzere iki kez toplanırdı. Kışın görgü cemi yapıldığı an ve cuma akşamları, tarık çalındıktan sonra -bu gece olduğu gibi- toplanırdı. Ancak her cuma akşamı herkesin birşeyler vermesi zorunluluğu yoktu, hangi cumaya yetiştirebilirse o gün duasını alır, verirdi kolundan koparı. Yaz hakkullahı ise genellikle harman sonu, güz başında toplanırdı. Dede'nin kendisi veya yakınlarından biri gelir hakkullah olarak her talip gücü oranında tahıl, hayvan, giyecek veya kullanacak eşya ya da para verir ve duasını alırdı. Elini öpmeye, hoşgeldin ziyaretine gelip de birşey verecek gücü olmayanlara da dua ederdi Hüseyin Dede. Hatta elini öperken, birşey vermiş gibi sağ elini cebine sokardı öbür taliplerinin yanında hacil düşmesin (gururu kırılmasın) diye.

Görgü ceminin cuma akşamı törenleri bittiğinde uzun kış gecesi de sona ermişti. Bütün canlar gediklerinden sökülüp, düzenli bir biçimde iznikçi hizmetlilerinden lastik, çizme veya çarıkalarını aldılar. Onları giydikten sonra dışarı çıkıp karlı şafağa karıştılar. Yatıp dinlenmek için evlerine çekildiler. Gün öğleden sonra başlayacaktı onlar için.

Sakallı Hüseyin Dede'yi rehber Çavdar Veli Baba kaldırdı, yani onu evine konuk etti. Köye geleli beri, hemen bir haftadır Keleş Hacı'nın konuguydu. Şimdi Çavdar Veli Sofu, Dede'nin hizmetini görmeyi üstlendi, yeni gönüllü çıkıncaya kadar.

Görölmüş taliplerin öğleyin, ikindi ve akşam olmak üzere üç kez, kaldırıldığı evde Dede'ye ziyarete gelip, kelle keserek dua almaları gerekirdi. Bu nedenle Dede'nin yanı hiç boş kalmazdı. Evinde yapacak işleri olanlar hemen kalksa bile yanında oturanlar çoğunluktaıdı. Kamber ve diğer yaşlı hizmet sahipleri hemen her saat yanında bulunurlardı gündüzleri.

Yine gündüzleri öğleden sonra yeniyetmelerden yolkardeşi (müsaııp) olmak isteyenlerle, boyvermek görölmek arzu eden taliplerle konuşmak; onları küsölüleriyle barıştırmak-helallik aldırınak gibi ön hazırlıklar yapılırdı gece için. Ayrıca ortadan sofralar hiç kalkmazdı; yenir içilir ve demlenirlerdi. Köyde üzüm bağı çok bulunduğundan güzden testiler ve damacanalarda şarap hazırlanırdı. Ağızları iyice sıvanıp gübrenin veya toprağın içine konulmuş bu kablarda şarap iyice keskinleşmiştir. Zaten testilerin ağızları bir yıl geçmeden açılmazdı ya! Bazan yedi yıllık şaraplar ortaya çıkarılırdı kışları Dede'nin konuk olduğu günler. Ayrıca köyde dut ağacı da çok bulunduğundan ondan pekmez, pestil yapıldığı gibi ilkel bir imbikleme yöntemiyle dut rakısı da çıkarılırdı.

İçki içmeye "demlenmek veya dolu almak" deniyordu. Ama hiçbir zaman sarhoş olacak ve kendini yitirip çevreye sataşacak denli çok içilmezdi. Ayrıca akşam yemeğinden sonra tekkede başlayıp sabaha dek süren görgü ceminde asla içki kullanılmazdı. Gündüz muhabbet sofralarında üçler aşkına üç dolu almak şarttı. Ama beşi geçti mi sofranın yöneticisi saki engel olurdu daha fazla alınmasına. Saki tam yetkiliydi. Dede olsun, Kamber ya da rehber olsun beşi geçtiler mi saki onları uyarır ve artık dolu vermezdi. Dolu almak-demlenmek, saz çalıp nefes okumak, mistik ve ahlaki öyküler anlatmak, ehlibeyt demeleri çığırmak içindi, sarhoş olmak için değil. Onlar için coşku buydu, eğlenmek, muhabbet buydu! Gençler yaşlıların sofralarına hizmet eder ve kendi sofralarını da yakınlarına kurarak, onlardan sofrada nasıl davranılması gerektiğini ve neler konuşulacağını öğrenirlerdi. Onlardan kendilerine sunulan doluları saygıyla ellerini öperek alır içer ve yine elini öperek geri verirlerdi. Büyükler de gençlerin yüzünden öperlerdi. Sünni inançlarının aksine Aleviler Muhammed'in şarabı-içkiyi yasak ettiğine değil, kendisinin Kırklar meclisinde dolu aldığına inanırlar. Kararında içenler için haram mı olurmuş? Dolu sevginin, içtenliğin, bağlılığın, dostluğun simgesiydi. Dolu Pir elinden, dost elinden içilir.

Kadeh kaldırırken "şerefe, şerefinize" değil, "aşkolsun erenler" denilerek içilirdi. Alevi sofralarında "afiyet olsun" da kullanılmaz. Sofra dileği, "helal olsun, helal ü hoş olsun" ya da sadece "yarasın dostlar, canlar"dır. Sonra sofraya oturan canlar mutlaka evlerinden birşeyler getirip katkıda buldukları için, sofralarda yok, yoktur!

Ertesi gün öğleden sonra Çavdar Veli Babanın evi tıklım tıklım sofu, bacı doluydu. Büyük odada tam üç yerde sofraya vardı. Hüseyin Dede iki dolu alınca curasının tellerine dokunmaya çoktan başlamıştı. Dolu üzerine bir deyiş söylüyordu. Deyiş bitinceye değin, içilmez ve konuşulmadan dinlenirdi, işte herkes susmuştu yine. Dede'nin sazı ve sesi yankılanıyordu:

Güzel Şahtan bize bir dolu geldi
 Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver
 Hünkar Hacı Bektaş Veli'den geldi
 Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver!

Herkes sevdiğini tanır sesinden
 Hakkın nefesidir beni has eden
 Kırkların içtiği engür(üzüm) tasından
 Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

Payım gelir erenlerin payından
 Muhammed neslinden Ali soyundan
 Kırkların içtiği engür suyundan
 Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

Kul Hüseyin'im aşk dolusun içmişem
 Coşakalıp ben kendimden geçmişem
 Çipçigidim dolu içip pişmişem
 Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver.

Sofra Ali sofrasıdır, dolu içerek muhabbet edilir. “Muhabbetten Muhammed oldu hasıl/Muhammed’siz muhabbetten ne hasıl?” Hak, birlik ve düzen Muhammed’dir. Onu da ancak insanlar birbirlerini severek, aşkla-çoşkuyla yakınlaşarak yaratabilirdi. İlkeleri buydu. İçip de avaz avaz bağırarak, küfretmek ve kaba şakalar yapmak coşkusu değildir, böyle biline.

Vezzik Ana fır dönüyordu sofralardaki eksikleri gidermek için. Dolapta, sandıklarda neyi varsa dökmüştü ortaya. Petekteki un içinde sakladığı bir koca çanta dolusu pestili çıkarmış, içinde iki top tuzsuz yağ bulunan üzüm pekmezi küpünü açmıştı. Bir başka küpte iyice şekerlenip sertleşerek kalıp kalıp olmuş dut pekmesinin de ağzı açık olduğu gibi, dolaptaki kuru kaymak kutusu da ortadaydı. Arada bir koklattığı-tattırdığı bu ağza layık tatlı yiyecekleri ortada gören oğulları Gazi ile küçük Hüseyin, yanında yöresinde dönüp mızımızlandıkça herbirinin başına gittiğinde “elime ayağıma dolaşmayın erçel çocuklar” diye zılgıtlıyordu. “Alın payımızı da bir kenara oturup yeyin!”

Vezzik Ana’nın bacısı Hatçe ile yeğeni Döndü kilerdeki ocakta yufka açıyorlardı, yardım edenleri çoktu. Kayını Derviş Halil, o uzun boyuyla ikide bir dar yolaktan iki büklüm geçerek kilere iniyor ve külte külte yufka taşıyordu sofralara.

Ahırın üzerine yapılmış ve önde üç küçük penceresi bulunan odanın öbür ucunda, duvarın ortasına yerleştirilmiş taş davlumbazlı ocakta koca bir dut kütüğü yanıyordu. Yanıyordu ama tüm sıcaklık bacayı ısıtıyor ve oradan çıkıp dışarı gidiyordu. Ocağın iki yanında ve önünde oturanlardan başkalarının ısınması zordu. İçinde ateş yakarak, üstüne kazan koyup yemek pişirmek, su ısıtmak için taş ve topraktan yapılmış firdolayı küçük sekileri olan bu ocakları tanımlayıcı bir bilmece üretmişlerdi: “Sarı öküz ahırda yatar, kara öküz kapıdan çıkıp gider? Yanıt: Sarı öküz: ateş, ahır: ocak, kapı: baca, kara öküz: duman.” Doğruydular, sarı öküz yatıyordu ama onun ürettiği ısı enerjisini kara öküz çıkıp giderken birlikte götürüyordu. (Tarih öncesi insanından bu yana, hâlâ bu ocaklarda onca ısının yokolup

gitmesine çare bulamamışlardı. Son yıllarda Keban ve Karakaya baraj alanlarında yapılan prehistorik araştırma ve kazılarda ortaya çıkan ocakların, bu bölgelerde yaşayan köylülerinkiyle aynı olduğu ve ilk kez Khalkolithik sonları ve Neolithik çağın başlarında kullanılmaya başlandığı anlaşıldı.) Ancak Çavdar Veli, duvardaki ocağı basit bir fırın biçiminde kocaman odanın ortasına yapmayı akıl edememişti, ama büyük bir saç soba yaptırmıştı. Evine kış günleri konuk geldiğinde birkaç meşe odunu, çalı çırpı ve tezek koyup odayı ısıtıyordu. Balkanlardaki Sırp köylerinde görmüştü bu tür yuvarla sac sobaları. Ama gariptir ki, ailecek evde oturduklarında sobayı tutuşturmuyorlar, fakat iki üç kat daha fazla odun, çalı çırpı yakıldığı halde evi doğru dürüst ısıtmayan ocağı yakıyor ve gökyüzünü ısıtıyorlardı. İlkel insandan beri ocak alanının kutsal sayılmasına mı vermeli bu davranışı? Şu anda da bir yandan soba, bir yandan ocak yanarken, içerideki kalabalığın artmasıyla oda daha da ısınmıştı.

Hüseyin Dede deyişin hatayisini (ozanın adının geçtiği son kıta) söylüyordu ki, Derviş Halil dışarıdan asık suratla içeri girdi. Dede'nin yakınında, sofrada oturan ağabeyisi Çavdar Veli Babanın kulağına birşeyler söyledi. Onun da anında yüzü değişti. Ama tepki göstermeden deyişin bitmesini bekledi. Deyiş bitince Dede sazını öperek arkasındaki duvara asması için Derviş Halil'e verdi. O da saygıyla eğilerek elini öpüp sazı aldı ve duvara astı. Bu kez Çavdar Veli, Dede'nin kulağına eğilip kardeşinin kendisine verdiği haberi ona aktardı. Dede birden celallendi, ayağa kalkıp bağırıp çığirmaya başlamıştı. Dede ayağa fırlayınca üç sofrada demlenmekte olan sofular bacılar tümü birden ayağa kalktılar. Bu kalkış sadece meraklarından değil, Dede'nin içeriye girip çıkmaları sırasında, yani kalkıp yüznumaraya gitmesi anlarında bile herkes ayağa kalkar, hiç olmazsa yerinden yekinerek kalkıyormuş gibi yapardı. Bu aynı zamanda küçüklerin büyüklere gösterdiği geleneksel saygı davranışlarındandı. Çavdar Veli Baba, herkese yerlerine oturması işaretini verdi, oturdular. Dede bağırıyordu:

“Yüzü karalılar, hangi yüzle? Hangi cesaretle Rutikli Mehmet'le Pışık Güzel görülme için beni ziyarete gelebiliyor? Melunlar! Yedikleri haltlar benim kulağıma gelmedi mi sanıyorlar?”

Sofralarda soğuk bir hava esti. Dede'yi, Kamber babayla, ev sahibi Rehber Çavdar Veli Baba tutarak oturtular. Kamber Milla İsmail şöyle seslendi:

“Haydi canlarım, coşkunuzu kırmayın. Aşkınızı, neşenizi bozmayın, kapıda ürüyen iki it için. Ali sofrası yerde kalmaz, yiyin için!”

İNCİ EŞE'NİN OĞULLUĞU ERMENİ ÇOCUĞU GARİP'LE DALCO'NUN OĞLU CIBIL YUSUF MÜSAHİP OLUYOR

Anonim *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*'unda musahib tutma, ikrar verme töreninin nasıl yapılması gerektiğini anlatan paragraflardan birkaçını aşağıya alarak anlatmayı sürdürelim:

“...İki mümin iki müslüm (bacı anlamında, müslime yerine kullanılmış olmalı) tarikata kadem basıp Pir nazarına geleler. Bir mümin bir müslümün yanına, bir müslüm bir müminin yanına durarak, sağ ellerini birbirlerinin boynuna koyup Pir nazarında boy göstereler! Rehber bu iki musahibin önüne düşüp ya da boğazına bir yağlık (mendil, peşkir) çekerek Pir divanına getire. ‘Hüü!’ çecik duralar. Rehber diye ki:

‘Bugün Mansur gibi dârı (yani dârağacına çekilmeyi), Nesimi gibi bıçağı (yani derisinin yüzülmesini), Fazlı gibi hançeri ihtiyar edip (yani kabullenip) tarikat-ı evliyaya ikrar verip, can vererek canan almaya geldik.’^(*)

‘Pir diye ki:

‘Ey talip! Bu bir uzak yoldur, gidemezsin. Demirden leblebidir, yiyemezsin. Oddan gömlektir giyemezsin. Gidiniz!’

‘Onlar geri gideler. Eşiğe varıp geleler. Üç kez bu minval üzere söyleye. Dördüncüde Pir, iki musahibin sağ ellerini birbirlerine verip, başparmakları birbiri üzerinde elele tutuşa ikrar vereler! Pir dahi diye ki:

‘Bu ikrardan dönmemesine yanımızdaki daşlar hıfız melekleri güvâh olsun mu? İkrarından dönen Muhammed Ali’nin şefaatinin mahrum kalsın mı? Boynuna Yezid gibi lanet halkası takılsın mı? ** ...”

Buyruk’tan alıntıladığımız bu paragraflar müsahip olmanın, yol kardeşliğinin üçüncü aşamasının kurallarını oluşturur, Yani, üçüncü aşamanın uygulamaları bu kurallar temel alınarak yapıldı. Musahiplik olayının tam anlamıyla gerçekleştirilmesi dört aşamada tamamlanmış oluyordu.

1. Bu aşama eğitim, yetiştirilme-yetişme dönemidir. Bu dönemi, musahip olacak gençlerin aile ocağından, yani anasından babasından aldığı Alevi inançları terbiyesine, mürebbi ve rehberin Muhammed-Ali yoluna ilişkin eğitiminin eklenmesi olarak görüyoruz. Toplumun dışından, yani şeriatını

(*)Devlet düzenine, doğrusu o düzenin üstüne kurulduğu dine, Sünni inancına başkaldırarak, bu uğurda canlarını vermiş, değişik yüzyılların bu üç büyük insanının görgü cemlerinde dar simgesi olarak kullanılması ve yaşamlarına ilişkin bkz. İsmail Kaygusuz, *Alevilik’te Dar ve Dar’ın Pirleri*, 2.Basım, İstanbul, 1995, s.109-164

Bu paragraftaki **güvâh ‘tanık’, **daşlar** ise Farsçadaki daşt “olan, bulunan” anlamında bir sonekten bozulmuş olmalı. Böyle olunca cümle şöyle anlamlandırılabilir: “Yanımızda bulunan gözle görülmeyen melekler tanık olsun mu?”

tamamlamış ve talipliğe kabul edilmiş kişinin de bu dönemi geçirmesi gerekiyor.

Evli olarak dört, bekar olarak iki gence bir yıl içinde mürebbi (terbiye için görevlendirilmiş ya da kendilerinin seçtiği bir sofu) ya da rehber tarafından Alevilik inancının, Alevice yaşama biçiminin tüm geleneksel bilgileri, kuralları ve ahlak değerleri öğretilir. Bu musahip adaylarına evde, tarlada ve bağda-bahçede çalışırken, yiyip içerken bilgiler teorik olarak verildiği gibi, uygulamalı, yani yaşayarak-yaşatarak da öğretilir.

Nasıl mı? Ertesi kış görgü cemine katılmaya, ikrar vermeye istekli, yani kardaşlık olarak yol talibi olacak ve böylelikle ikinci kez dünyaya gelecek gençler için “muhabbet ya da koldan kopan cemleri” tertiplenir. Bu toplantılarda Abdal Musa kurbanı kesilir, yiyilip içilir, zekirler nefesler, düvazimamlar okunur. Semahlar dönülür. *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*’ndan, *Faziletname*, *Şeyh Sadi Buyruğu*’ndan, *Vilayetname*’den bilgiler geçilir. Alevi-Bektaşî ozanlarından “*ayat*” dedikleri nefesler, deyişler-demeler ve düvazimaları okutulup ezberletilir. Onikimamları, Kerbela olayını anlatan kitaplar okunur. Alevilik ve Bektaşîlikle ilgili eski ve yeni yazı mevcut kitaplar araştırılıp bulunmuştur. Elden ele geçer okunur, dinlenir. Kısacası sazla sözle, muhabbetle Hak-Muhammed-Ali yolu-yordamı sevdirilerek öğretilir.

Musahipliğin tüm koşulları, kuralları, yükümlülükleri ve sosyal yaptırımları, birbirlerinin yol kardeşi ve yaşam kefilisi olacak adayların bir bir kafalarına kazınır. Öyleki daha ikrar töreninden geçmeden musahip adaylar birbirlerine “kardaşlık” ve “bacılık” diye hitap etmeye başlamışlardır.

Diğer aşamaları geçmek için; musahip olacak gençler bir yıl boyunca ır-gatlık işçilik yaparak, ya da bağını bahçesini iyi işleyip kaldırdığı ürünü satarak para kazanırlar. Kurbanlık koçun parasını, mürebbisine, rehberine ve pirine verilmesi gereken hakkullahı kendi kazancından ödemesi ilkesiyle hareket edilir.

Kurbanlık koçlar henüz kuzuyken alınıp, beslenerek büyütülmüştür çok kere. Evlilik koşullu, aynı zamanda bir aile kuracak, bir ev çevirecek duruma gelindiğinin de göstergesidir. Musahip olacak çiftler tek veya çift kurbanla da meydan açsalar harcamalar ortaktır. Musahiplikte ortaklığın başı bu kurbanla başlar.

Öyle sanıyoruz ki genellikle - bizim de başımızdan geçtiği gibi - çocuk ve yenyetme yaşındakiler ile kardaşlık olurken, koç yerine Cebraile diye adlandırılan horoz tercüman kurbanı olarak meydana geliyor. Elbette ki yukarıda söylenen harcamalar da müsahip olacak yenyetme gençlerin ana-

babası tarafından yapılır. Yetişkin ve evli müsahip adaylarının birinci aşamadaki hert ürlü etkinlikleri çocuk adayları, ebeveynelerinin eşliğinde yerine getiriyorlardı. Yola girecek musahiplerin kurban aşından “hak lokması” olarak cemdeki tüm canların yiyerek dualar etmesi, razılık vermiş olmaları söz konusudur. Dolayısıyla ceme ve aralarına kabul edilmenin gerçek göstergesidir. Çünkü kabul edilmeyenin lokması yenmez...

Hüseyin Dede'nin konuk olduğu Rehber Veli Baba'nın evinde bir Cuma akşamı muhabbet cemi kurulmuş, evinin en büyük odasının alabildiği kadar canlar toplanmıştı. Daha çok müsahip olacak oniki ile onbeş yaş arası üç çift yeniyetme/ergen gencin yakınları çocuklarıyla birlikte odayı doldurmuşlardı. Görgü cemlerine giremeyen çocukların tapınma törenleri hakkında bilgilenmeleri; bazı erkânları görerek onların müsahip olmaya özendirilmesi, ilgi duymalarının sağlanması isteniyordu. Doğrusu Muhabbet, Müsahiplik, Abdal Musa ve özellikle Bektaşiler arasında Koldan Kopan erkânı dedikleri cemler, bir çeşit eğitim-öğretim cemleriydi. Keleşgillerden bir gençle Karamemetgillerden bir genç; Bakırgillerden bir yeniyetme delikanlıyla Hasankâhagillerden aynı yaşlarda bir genç ve İncik kabilesinden İnci ninenin oğul edindiği yetim Ermeni çocuğu, adını değiştirip Garip çağırdıkları Garabet ile Dalco'nun oğlu Cıbil Yusuf'un müsahiplik törenleri yapılacaktı.

Çavdâr Veli Baba'nı evi altı ailenin de mensup oduğu kabilelerin rehber kapısıydı. Yol ve erkân konularında danıştıkları, yol göstericileri ve bilgilendikleri kişi Veli Baba'ydı. Her yıl harman sonunda gönüllerinden ne koparsa rehber hakkı olarak burada kendisine sunar ve dualarını alırlardı. Garip'le Cıbil Yusuf'un rehberliğini bizzat kendisi üstlendi. Yol ve erkânı iyi bilen, amca oğullarından iki zakiri de vekil olarak diğer iki çiftin rehberlik hizmetine vermişti geçen yılın başında. Yukarıda *Buyruk*'tan alıntılarda verdiğimiz bilgilendirme, eğitim ve hizmetler bir yıllık süre içerisinde tamamlanmış müsahip adayları, ikinci ve üçüncü aşamaları geçmeye hazır duruma gelmişlerdi.

Rehber Veli Baba, birbirleriyle kapı komşusu olan İnci ninenin oğulluğu ile Dalco'nun Yusuf'u özellikle almıştı. Kocası Yemen'nden dönmemiş dul ve kimsesiz olan İnci kadının malı-mülkü yerindeydi, ama işleyeni yoktu; yarıcılara veriyordu ve ırgat çalıştırıyordu. Veli baba'nın yeni evlendirdiği kardeşi Halil Derviş ve iki yeğeni tarlasını, bağını-bahçesini işliyor ve malına davarına bakıyordu. Kadının Ermeni oğlu Garip'i evlat edinmesi köyde bayağı dedikoduya neden olmuş; “ sanki köyde kimsesiz ve yetim çocuk yoktu, kadın gitti bir Ermeni çocuğunu oğul edindi. İncik Mustafa'nın malını-mülkünü bir Ermeni yiyecek!” diye konuşanlar vardı. İnci kadının ağlayarak şikâyeti üzerine Kamber Mılla İsmail, Rehber Veli baba ve Muhtar Keleş Hacı böyle konuşanları çağırıp tek tek azarlamışlardı. Bir daha da ses çıkaran, dedikodu yapan olmamıştı.

Veli Baba, Garip’le Yusuf’u hazırlama dönemimin başlarında müsahiplik hakkında onları anlayacağı dille ilk bilgileri verirken, Ermeni yetiminden bir itiraz veya garipseyci tavırlar bekliyordu. Bekledikleri olmadı, oldukça uyumlu ve zeki idi; söylediklerini hemen kapıyordu. Garip’i kendi yaşlarındaki köyün çocukları, iki jandarmanın eşliğinde köy muhtarlığına teslim edildiği daha ilk günlerden hemen kabullenmiş ve büyüklüklerinin de telkinleriyle onu asla dışlamamış arkadaş olmuşlardı. Geçen altı ay içinde birkaçı kendisine ‘kardaşlık’ demeye bile başlamıştı. Ama onun gözü Ocak Ana’nın oğlu Mustafa’daydı, onu çok sevmiş ve yakın arkadaş olmuşlardı. İnci ninesinden sonra en çok onun anasını babasını seviyordu. Hep ondan ‘kardaşlık olalım’ teklifi beklemişti, ama gelmedi. ‘Kardaşlık, analık, babalık’ sözcükleri ona yabancı değildi; Erzingân’ın Mamahatun’a bağlı kendi köyünde zaten Türkçe konuşuluyordu, Ermenice sadece evde aile arasında ve kilisede kullanılıyordu. Ayrıca, Türkçedeki üvey olan anne ve babalara ‘analık, babalık’ denilmesinin dışında, kendi inançlarında da ana-baba vekili tutmak vardı. Hristiyanlıkta kilisede yapılan komünyon ayiniyle, oniki yaşına gelmiş kız ve oğlanlar için çok sevdiği kimseleri ana-baba vekili tutma geleneği vardı. Onlara da daha çok Türkçe olarak “analık, babalık” diye çağırırlardı. Kuşkusuz doğal olarak, onların çocuklarıyla da “kardaşlık, bacılık” olurlardı. Kendisinin de geçen yılki köy kilisesinde yapılan özel bir ayinle tuttuğu çok sevdiği babalığı Bogas amca, analığı da Arakel anaydı. Ayini de papaz olan dedesi yönetmiş, duasını İncil’den okumuştur. Sonra küçük bir parça peksimeti önündeki çanaktaki suya dokundurup ağzına vermişti. Ne onun tadını ne de karasakallı dedesini asla unutamıyordu. Neydi bu bir-iki yıl içinde bu başına gelenler? Bu kırım, bu sürüş niçin yapılmıştı? İnsanlar özyurtlarından koparılıp alınmıştı, neden? Hiç anlamıyordu. Bütün yakınlarını kaybetmişti sürüşte. Babasını gözünün önünde vurmuşlar, hasta ve dermansız halde yürümeye zorlanan anası ise Arapgir’den çıkınca Kuru-puhar’ın başında ölmüştü. Onun başucunda bağıra bağıra ağlarken, nasıl olduysa bir asker kendisini yakapaça atının terkesine atarak kilisedeki Alaman hemşire kızlarına teslim etmiş. Bir hafta sonra da jandarmalar oradaki kendisi gibi yetim ve kimsesiz Ermeni çocuklarını birer-ikişer köylere dağıtmışlardı.

İnci ninenin oğulluğu Garip sonunda kendisi Ocak Mustafa’ya kardaşlık olma önerisinde bulundu. Mustafa “isterdim ama, dedi; benim kardaşlığım var. Kamber Mılla İsmail’in torunu Ali’yle geçen yıl müsahip olduk”. Bunun üzerine kapı komşuları Dalco Memet dayının oğlu Cıbil Yusuf’la kardaşlık olmaya karar verdiler. Zaten Yusuf’la devamlı birlikte oynuyorlardı. Anasını babasını da seviyordu. Onlar İnci ninesine çok yardımcı oluyor, her işine koşuyorlardı. Yusuf da epeydir kendisine “gel kardaşlık olalım” der dururdu.

Rehber Veli Baba, kendi yedindekiler dahil, zakirlerin yetiştirdikleri müsahip adaylarını haftada-on günde bir toplayıp müsahiplik yol ve erkânı üzerinde yeni bilgiler verir ve öğrendiklerinde de sorular sorar, sınavdan geçirirdi. Genellikle Garip hep birinci oluyordu. Sonunda Garip, yukarıda kısaca verilen kendisinin geçmiş olduğu özel ayını ayrıntısıyla anlatarak Rehberi'nin şaşkınlık ve merakını gidermişti.

Artık kardaşlık olacak çiftler; öğreneceklerini öğrenmiş, içini paklaştırmış ve aydınlanmış bir kafayla birlikte, yıkanmış arılanıp durulanmışlardı. Dış görünüşleriyle de ak pak olarak ceme girmeye hazır duruma gelmiş bulunuyorlardı.

Önlerindeki Cuma akşamı hizmet çokluğundan, yani görülüp-sorulacak taliplerin fazlalığından ötürü, üç çift adayın Müsahiplik Dâr'ından geçirilmesi iki gün öncesine alınmış ve Rehber Veli Baba'nın evinde gerçekleştiriliyordu. Cuma akşamı da diğer taliplerle birlikte Görgü Cemi'ne girecek ve Tarık değneği altında sitem görecektirdi.

Muhabbet Cemi delilcinin çerağ uyandırmasıyla başlamış, hizmet sahipleri tek tek Dede'den veya Kamber Baba'dan gülbenklerini alarak hizmetlerinin başına gitmişlerdi. Biraz uzun tutuldu ve açıklamalar yapıldı oniki hizmet sahipliği, dâr ve pirleri hakkında bilgiler geçilerek. Aynı zamanda bir çeşit eğitim cemi olduğundan, katılanları bilgilendirmek, yolu sevdirmek ve hizmete özendirmek amaçlıydı.

Ancak Müsahip olma erkânı başlamadan önce adayların velilerinin hazırladıkları kurbanlık koçların ya da horozların tekbirlenmesi, erkândan geçmesi gerekiyordu. İki tane koç bir horoz vardı. Aday Canlar hazırlanmış 'Destur ' beklemekteyken önce kurbanları içeri alındı. Gözcü Baba'nın "Sofular, bacılar, Sabiler! Edeberkân gelin Tercüman kurbanlar tekbirlenecek; zakirler üç kurban nefesi bir düvazimam okuyacaklar!" uyarısıyla sesler kesildi ve herkes Nesimi dârına geçip dizlerinin üzerine oturarak beklemeye başladılar.

Tercüman kurbanları kırmızı aşı boya ve sarı kök boylarla süslenmiş olarak meydana geldi. Sağlıklıydı koçlar da horoz da. Herhalde yerinde durmayacağı için önce horozun duasını alıp dışarı dışarı çıkardılar. Tercüman kurbanlığı koçlar çok hoş tutulur, tevhid halkasında kimin yanına gelse gözlerinden öpülür, başı okşanır. Kurbanı Baba koçları meydana boyunlarından tutarak getirdiğinde niyazını edip, dededen duasını aldı. Sonra onları salarak bir işaret vermesi beklendi bir süre. Örneğin bir cana sürtünüp önünde yatması, ona bakıp melemesi v.b. gibi. Bu işaretten kurbanın Hak tarafından kabul edildiği anlamı çıkarılır. Meydana salınmış hayvanlar şaşkınca kalabalığa doğru bakıp bir iki kez melediler. Herkes sessiz bekliyordu. Aralık bulup çıkmaya çalıştılsa da halkadakiler engel

oluyor; başlarını okşayarak, öperek meydanda dolaşmasını sağlıyorlardı. Kurbancı Baba ve yardımcısı gözleriyle onları dikkatlice izliyordu elinde bir eski kapla. Çünkü her zaman büyük-küçük çişlerini yapmaları olasılığı vardı. Neyse ki bu olmadı. Halkadan çıkamıyan koçlar munisleşti ve rastlantı bu ya; biri Sakallı Hüseyin Dede'nin, öbürü Kamber Milla İsmail'in önüne yatıp geviş getirmeye başladılar. Hakkın kurbanı kabul ettiği işareti alınınca, zakirler birbirine uyarlanmış sazlarıyla kurban nefeslerine başlayarak kurban tığlamasına (tekbirlemesine) geçildi.

Kurbanlık koç, müsahip olurken ısrarla üzerinde durulan “gelenin malı, dönenin canı-başı” yaptırımının simgesidir. Tanrının İbrahim Peygamber'den oğlunu kurban etmesini istemesine göndermedir. Cebrail adlı meleğin gökten indirdiği koç sayesinde İsmail'in başı kurtulur. Yola giren, ikrar veren canların da meydanda yol uğruna sundukları başlarını, kesilen tercüman kurbanlarının kurtarmış olduğu kabul edilir.

İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'nda, “tercüman kurbanı ya da cebrail (horoz) meydana geldiğinde Şah Hatayi'den nefesler okunur” denmektedir. Sadece Hatayi'den olmasa da üç nefes bir düvazımam söylenir. Nefesler örneklerde görüldüğü gibi; Pir meydanında ikrar vermeyi ve Muhammed Ali'nin yolunu açıklayıcı ve kurban üzerine oluyordu:

Bugün erenlere kurban
Serim meydanda meydanda
İkrarımla canım feda
Canım meydanda meydanda

Kellemi koltuğma aldım
Kan ettim kapına geldim
Ettiğime pişman oldum
Tenim meydanda meydanda

Yoktur çınarım timarım
Yoktur gönlümde gümanım
Al malım yarlığa¹ canım
Dilim meydanda meydanda

Mümine hulleler biçin
Kelp irakiplerden kaçın
Ben bülbülüm bir gül için
Zarım meydanda meydanda

---

¹ *yarlığa*: bağışla.

Mümin olan olur veli
 Veli olan olur gani
 Nesimi'yem yüzün beni
 Derim meydanda meydanda
 2
 Mürşit aramaya talib olursan
 İptida insandan rehber isterler
 Verdiğin ikrara doğru gelirsen
 Ahd ile peymandan² rehber isterler

Rehberin var ise olursun insan
 Rehberin yoğise kalırsın hayvan
 Arasat³ gününde açılır meydan
 Açılan meydanda rehber isterler

Mürşidin nazarı müşkülü seçer
 Kâmil olan talib sıratı geçer
 Can kuşu kafesten akıbet uçar
 Tenden uçar candan rehber isterler

Şah-ı Merdan bir yol kurdu kuluna
 Bu yola giden rehberden biline⁴
 Girmek isterisen iman yoluna
 Oniki imamdan rehber isterler

Tarikat babına girmek dilersen
 Hakikat güllerin dermek dilersen
 Erenler sırrına ermek dilersen
 Sır ile pinhandan⁵ rehber isterler

Pir Sultan'ım söyler bu hikayeti
 Yirmi sekiz harfi yedi ayeti
 Nefsini bilmektir sözün gayeti
 Bilmeğe irfandan rehber isterler.
 3
 Yüzbin matah gelir satılmak için
 Dükkânlar kurulmuş şara vardın mı?
 Müşteri var anda artırmak için
 Mürşid huzuruna dâr-a vardın mı?

² *peyman*: ant.

³ *arasat*: kıyamet meydanı.

⁴ Yola giden rehberinden biline.

⁵ *pinhan*: gizli

Mürşidin emrine olursan teslim
 Hak senden ayrılmaz sendedir kadim
 Nefsin nemrud senin ruhun İbrahim
 Halil ile bile nâre vardın mı?

Erenler yoluna doğru gelirsen
 Hayır himmet olur alabilirsen
 Gerçekler dârına durabilirsen
 Medet mürvet deyip pire vardın mı?

Pirin söylediği Hakkın sözüdür
 Yine sende bakan kendi gözüdür
 Kimini saf eder kimin azıtır
 Sofi bin can ile yare vardın mı?

Virdi Derviş kurban edegör seri
 Ayrıma yolundan olma serseri
 Ali'nin evladı Resulün yarı
 Hacı Bektaş gibi ere vardın mı?

Düvazimam:

Akıl ermez yaradanın sırrına
 Muhammed Ali'ye indi bu kurban
 Kurban olam kudretine nuruna
 Hasan Hüseyin'e indi bu kurban

Ol İmam Zeynel'in destinde idim
 Muhammed Bakır'ın dostunda idim
 Cafer-i Sadık'ın postunda idim
 Musa Kâzım Rıza'ya indi bu kurban

Muhammed Taki'nin nurunda idim
 Aliyyün Naki'ninsırrında idim
 Hasan ül Askerin dârında idim
 Muhammed Mehdi'ye indi bu kurban

Aslı Şâh-ı Merdan güruh-u Naci
 Hakikate bağlı bu yolun ucu
 Senede bir kurban talibin borcu
 Muhammed Mustafa'ya indi bu kurban

Şah Hatayi'm eder bilir mi her can?
Kurbanın üstüne yürüdü erkân
Tırnağı tesbihdir kanı da mercan
Oniki imama indi bu kurban.

Sazlar sustu. Esrikli olduğu için dışarı çıkan bir-iki can içeri alındı. Gözcü Baba, Dede'yi uyardı: “Canlar! kurbanlar tekbirlendi, kısa bir ara verilecek! Dede Allah Allah!” Kurbanı Baba hemen koçların boyunlarından tutarak onları kaldırdı Dedenin önünde eğildi, kurban duasını almak için. Hüseyin Dede şu gülbengi okudu:

“ Bismi Şah, Allah Allah! Kurbanlar kabul, muratlar hasıl ola!
Hak kabul eyleye ve İbrahim Peygamberin dergahına yazıla.
Kurban sahiplerinin kabul, yüzleri ağ ola! Yoldaşları Hızır, yarıdımçıları oniki İmam ola! Hünkâr Hacı beктаş eli yete, yerişe,
saklaya ve bekleye! Gerçeğin demine hüü, mümine ya Ali!”

Gülbenk okunurken Cem odasında bulunan bütün canlar yere kapanmış “Allah Allah!” çığırlarıyla ortalığı inletiyorlardı. Gülbengin arkasından kurbanı Baba duayı alınca koçları dışarı çıkardı . Sadece horoz ve koçlardan biri kesilip pişirilecekti burada, , öyle kararlaştırılmıştı. Diğeri Cuma akşamı yapılacak olan Görgü'deki canlar içindi. Tercüman kurbanlarının kanı ve kemikleri ortalıkta, ayaklar altında bırakılmaz gömülür. Kurban genellikle bir büyük bakır leğen içinde kesilerek kanı yere akıtılmazdı.

Kısa bir ihtiyaç giderme arasından sonra Rehber Veli Baba, ikisinin arasında, Garip'le Yusuf'un boyunlarına bir düğüm atıp bağladığı kent Bektaşilerinin tığ-ı bend dedikleri, alaca köy dokuması haşılı (hiç kullanılmamış) peşkirlerden çekerek kapıdan içeri girdi. Diğer iki çift cem yapılan büyük odanın dışındaki yolakta hazırlanmış heyecanla beklemeye başladılar. Başları açık adayların bellerine bağlı (Hak, Muhammed ve Ali'yi temsilen) üç düğümlü kırmızı kemerbest (kuşak) vardı ve yalınayaktılar. Sırtlarında omuzlarından ayak uçlarına inen köy dokuması yakasız akköynek (gömlek) bulunuyordu. Bu bir çeşit kefen sarılmış, ölü cesed örneği, Yol'a can teslim etmektir. Dâr meydanına ölü çıkıp, ikrar vererek dualarını aldıktan sonra dirilmiş ve yeniden dünyaya gelmiş olacaktı.

Gözcü Baba aldığı işaret üzerine elindeki değneği yere vurarak sesini yükseltti:

“Sofular, bacılar ,sabilers (çocuklar)! Gerçeğe hüüüü! Müsahip erkânı başlayaca, edeb-erkâna geçiniz!”

İhtiyaç arasında Rehber Veli Baba, Hüseyin Dede ve Kamber mılla İsmail ile, halkadaki canların da duyacağı biçimde müsahip olacakların birbirlerine her bakımdan uygunluğu ve bir yıl içinde adaylarla birlikte ailelerinin de hazırlanmış oldukları hakkında tartışılmış. Gerekli rızalıkların alındığı açıklanmış ve adayları sırasıyla çifter çifter içeri alma izini almıştı.

Kapıdan, odanın ocağa yakın postta oturan Dede'nin yanına doğru üç kişinin geçeceği kadar yol açıldı. Garip'in ve Yusuf'un arasında boyunlarındaki peşkirlerden çekerek ilerleyen Rehber Veli Baba bu yolun ortasında durdu. Başını sağa, sola, öne doğru çevirerek,

“Hüüü! Tarikat erenleri! Hüüü marifet erenleri! Hüüü hakikat erenleri!” diye seslendi. Kamber Mılla İsmail yarı şaka, yarı ciddi itiraz etti:

“Veli Baba, rehber can! Şeriat erenlerini unuttun.” Veli Baba kafasını arkaya çevirip, Dede'ye hitap ederek,

“Dedem, ben elli yaşındayım; Pir Yusuf babamın zamanında da, onun babasının dedesinin zamanında da şu kapıdan içeriye şeriat hiç girmedi. Aslında -benimle dalgasını geçen Mılla baba iyi bilir-zühd ve takvacı tarikatçıların da burada yeri yoktur. Gerçek erenler gayip erenlerdir; marifet tahtına oturmuş Tanrıyla söyleşir, O'nun dostlarıdır. Hakikat kapısından geçip son makama ulaşanlar ise , O'nunla, gön gözüyle görülmeyen bir can bir vücuddurlar artık. Bunları ben değil Hünkâr Hacı Bektaş Veli söylüyor..”

Cemdekiler suspus olmuş onu dinliyorlardı. Dede hafif gülümseyerek,

“rehberim Veli Baba çok celâllendin; Mılla'nın şakasına katlanmayı biz öğrendik sen Balkanlar'dayken, sen de öğreneceksin.”

Sesini alçatarak sürdürdü konuşmasını:

“Onun gibi yedi yıl İstanbul'un Fatih camisinde müzzinlik yapsaydın, sen de zahitleşirdin biraz.”

Mılla İsmail dahil yakından işitenler hafif gülüştüler. Mılla İsmail izin isteyerek ayağa kalktı ve gidip oğluyla yaşıt ve bacanak olan Veli Baba'nın alnından öptü.

“Alınacağını bilseydim şaka yapmazdım Veli Baba, dedi; doğrusu beni hacil ettin(utandırdın) Dede'nin ve cemaatin huzurunda. Ama iyi ki yaptım da, bu güzel konuşmayı yaptın. Haydi şimdi hizmetine devam et. ”

O yerine oturunca Veli Baba durduğu yerden üç adım atarak önce söylediklerini her adımda yineledi. Her keresinde de cemdekiler toplu halde “Hüüüü!” diye karşılık verdi. Rehber Çavdar Veli bir adım daha atıp durdu. Kefen misali ak köynekli müsahip adayları iki yanında, birlikte Dede'nin önünde secdeye kapanıp ayağa kalkarak Mansur dârına durdular. Hüseyin Dede, “Veli Baba dilli başlısın, konuş!” dedi.

Rehber Veli Baba gür bir sesle konuşmaya başladı:

“Hüü Cem erenleri! Bir çift tosun getirdim. Adları Garip ve Yusuf olan bu tosunlarım çifte koşulmak isterler, boyunduruk altına girme zamanımız geldi; şeriattan tarikata, tarikattan marifete, marifetten sırr-ı hakikate giden yolda bir çift kurbanız biz, derler. Onları getiriyorum. Yolumuza, erkânımıza, cem ibadetimize dahil olmasını kabul eder misiniz?”
Bu sözleri de üç kez yineledi. Ama cemaattan ses çıkmadı, gözleri Dede’deydi. Belli ki, ondan işaret almak istiyorlardı. Bu kez o sordu:

“Ayn-i cem kardaşları, yolumuzun yoldaşları! Bunlar Hak huzuruna, Pir divanına gelmiş bulunuyorlar. Yolumuza girmeye heves etmişler. Buyruk’un erkânını ve ‘kametlerini (boylarını) dal yapmış (bükmüş) yolun yükünü yüklenmeye hazırız diyorlar. Buyurun dilli başlısınız; bu canları kabul eder misiniz? Helallik veriyor musunuz?”

Cemaat toplu halde şu kısa karşılığı verdi:

“Madem bizim huyumuzla huylanır, yolumuzla yollanırlar. Yolun yükünü de yüklenmeye hazırlar; biz de onları candancığerden kabul ediyoruz.”

Yusuf’u babası daha önce bir iki kez muhabbet cemine götürmüş ve müsahip olanları görmüştü. Zaten o zamandan beri ben de müsahip tutmak istiyordum der dururdu. Hiçbirşeyi yadırgamamış, heyecanlıydı ve seviniyordu. Garip ise bedeniyle Rehberini pürdikkat izliyor, gözüyle olup bitenleri görüyor, kulağıyla söylenenleri duyuyor. Ama, zihninden kilise ve oradaki cemaat geçiyordu. Ana ve baba vekili t utarken ne bir yıllık bir çeşit eğitimden geçmiş ve ne de Papaz dedesi cemaattan onay almıştı. Sadece Kilise defterine ana ve baba vekillerini adları yazılmış ve kendisini oğulluğa kabul ettiklerine dair imzalar atmışlardı.

Ceme katılmış olan canların toplu kabul onayını alan Rehber Veli Baba, “hüüü renler! Malı mala canı cana katıp huzura çıktık. Pir eteğini tutmağa geldik, destur Pirim!” dedi ve müsahip adaylarıyla Fazlı dârına durdu. Yani onlarla birlikte Dede’nin tam önünde secdeye kapandı. Yusuf’la Garip kendilerine öğretildiği üzere, ellerini Dede’nin dizleri üzerine koyup, yüzükoyun yere uzandılar. Rehber, doğrulup dizleri üzerine oturarak edeb-erkâna geçti. Ayaklardan başa ak köyneğe sarılmış genç adayların bu kıpırtısız duruşu ‘ölmeden önce ölme’nin simgesiydi. Onların canlanıp dirilmesi, yeniden doğması için müsahiplik duası okunması, sorulacak sorulara yanıt alınması gerekiyordu. Sakallı Hüseyin Dede her elini gençlerden birinin omzuna koyarak Kamber Milla İsmail’e baktı. Bu ba-

kış hizmeti sen yap demekti. Hemen Dedenin sağ önünde bulunan Kamber sözü aldı:

“ Hüüü! Bism-i Şah Allah Allah! Genç tosunlar, bu boyunduruk ağırdır çekemezsiniz ”

İkisi birden her olumsuzluğa ve sorulara olumlu karşılık vermeye başladılar:

“Çekeriz”

“Yol Muhammed-Ali’nindir. Uzun ve nazenin yodur, gidemezsiniz!”

“Koşa koşa, gideriz”

“Öyle bir yol ki; ateşten gömlektir, giyemezsiniz. Demirden leblebidir, yiyemezsiniz!”

“Giyeriz de, yiyeriz de”

“Niye geldiniz ki, gidiniz. Kimse sizi kabul etmez; sebebini söylemezseniz. Gelme gelme, dönme dönme; gelenin malı, dönenin canı-başı gider... ”

“Bugün Mansur gibi dârı, Nesimi gibi bıçağı, Fazlı gibi hançeri kabulleterek tabakatı evliyaya ikrar verip, can verip canan almaya geldik. Malımızı canımızı yol uğrunda vermeğe geldik.”

“Mürşid Muhammed, rehber Ali’dir. Tuttuğunuz pir eteği, Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin eteğidir, öğrendiniz mi?”

“Pir eteği tuttuk Hacı Bektaş’a yettik.”

“Tosunlarım; hepsine ikrar verdiniz. Maşallah rehberinizden öğüdünüzü tam almışsınız. Bunları bozarsanız ikrarımız boynunuza kemend olsun mu?”

“ Olsun!”

“ İkrarımı bozan Allah’tan, Muhammed Ali’den cüda(ayrı) düşsün mü?”

“ Düşsün!...”

“ Verdiğiniz ikrara taşlar, ağaçlar, yer, gök, ay, gün tanık olsun mu?”

“ Olsun.”

“Tosuncuklarıma daha ağırlarımı söylemeye dilim varmıyor Dedem. (Daha ağırı dediği; müsahip tuttuğumuzda bize söylenen ‘ikrarınızdan dönerseniz, Ali’nin züfîkârı boynunuza dolansın mı?’ olmalı. Korkudan titreyen sesimizle nasıl da ‘dolansın!’ demiştik.) Haydi şimdi Dede’nin dizlerine niyaz edip edeb-erkân olun! “

Dedikleri yerine getirildi. Ayrıca Rehber boyunlarındaki tığ-i bendi (peşkirleri) çıkarıp bellerindeki kemerbestin üstüne bağladı. Kamber sürdürdü:

“Canlar! İkrar verdikten sonra, eskiden kalıptınız şimdi talip oldunuz. Bir tek Tarık altından geçip sitem çekmeniz gerekecek Cuma akşamı Görgü Cemi’nde. Bazı önemli öğütlere, telkine ihtiyacınız var. ‘Ey talip, gördüğün ört, görmediğini söyleme!’ Bu sözü yerine getirdinizmi;, her türlü dedikodudan uzak kalırsınız.

‘Sen sana sahip ol, seni senden alıp sana verdik’ sözü talibin, kendi benliğine ve öz kişiliğine ulaşmasını; İnsan-ı kâmil, yani olgun insan olmaya ve hakikat kardaşı mertebesine yükselmeye yöneltir. ‘Eline beline ve diline sahip ol’ sözü ise her türlü kötülükten uzaklaşmayı öğütler. Bunları yerine getirmeye ve bu telki-ne uymaya hazır mısınız?”

“Canla başla hazırız” dedi edeberkân oturan Garip’le Yusuf.

Kamber Milla İsmail son birkaç cümleyle hizmetini bitirdi:

“Haydi canlarım tekrar Dede’ dizlerine niyaz edip, kalkın hep birlikte Dede’den duamızı alalım.”

Gençler ortada, Kamber’le Rehber iki tarafında kollarını omuzlarına atarak dördü birden Nesimi dârına eğildiler. Müsahiplik töreni boyunca edeb-erkân oturan cemdeki canların hepsi yere kapandı “Allah! Allah!” çığırtılarıyla Dede’nin gülbengini dinlediler.

Sakallı Hüseyi Dede şu duayı okuyordu:

“Bism-i Şa !Allah Allah Allah! Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan çağırduğunuz Pirden şefaât göresiniz! Hünkâr Hacı Bektaş Veli Sultan Allaha kul, Muhammede ümmet, Ali’ye talip eyleye! Bu yoldan, bu dârdan ve didârdan ayırmaya! Dârınız niyazınız kabul ola! İkrarınız daim, imanınız kaim ola. Müsahip kardaşların donu kutlu ve ortak yaşamları mutlu ola. Onikimam katarına dahil ede! Kamber ve Rehber babalar hizmetlerinden şefaât bula, Hak divanında yüzleri ak, gönülleri pak ola! Cemimiz Kırklar cemi; katılan canların muratları hasıl ola! Cümlemize medet mürvet Ali!den ola! Gerçeğin demine hüü! Mümine ya Aliiii!”

Bu uzun gülbengin ardından Kamber Baba’nın işmarıyla Gözcü elindeki asasını yere vurarak seslendi;

“Cem erenleri; sofular bacılar! Canlar! Edeberkân bozulsun, dualar Hakk’ın dergâhına yazılsın. Canlar biraz nefes alsın. Arzu eden ihtiyaç görmeye çıkabilir. Müsahip canlar, döşekteki Dede’den başlayıp, eşikte bekleyen İznikçi’ye(ayakkabı hizmetlisi) kadar herkesle görüşüp niyazlaşacaklar. Kimse mahrum kalmasın!”

Herkes rahatladı ve istedikleri biçimde oturdular. Kimileri ihtiyaç görmeye çıkıp döndüler. Önce Dede’den başlayan iki müsahip sırayla Kamber ve Rehber babalardan sonra tevhid halkasındaki hizmetli ve büyüklerle niyazlaştılar. Büyük küçük ceme katılmış olan herkesin ellerini öpüyor; onlar da yüzlerinden veya iki omzundan öperken “donun kutlu olsun veya ikrarın hayırlı olsun” diyorlardı.

Bu kısa dinlenme süresi içinde niyazlaşma bitti. İki müsahip can, aday olarak girip gözledikleri görgü cemine; artık talip olarak, görülüp-sorulmak ve Tarık altında sitem çekmek için gireceklerdi. İki çift müsa-

hip adayına aynı erkân uygulandı, aynı biçimde ikrarları alındı ve kalıplıktan çıkıp yol talibi oldular. Tevhid halkasında onlara yer açıldı, oturdu- lar.

PİŞİK'İN ÖLÜM OYUNU VE ÇOCUK ÇOBANLARIN DAĞBAŞI SERÜVENLERİ

Geçen yılın mayıs aylarının son günlerinden bir cuma olmalıydı. Pışık Güzel, iki öküz, bir tosun birkaç koyun ve eşeğini önüne katmış, sabahın ilk ışıklarıyla köyden çıktı. Analoğundan, ilk seslenmesinden değil de üç dört kez çağırmasından sonra yataktan kalktığı için iyi bir zılgıt ve analoğünü üzdüğü için de babasından yanaklarına kocaman iki şaplak yemişti sabah kahvaltısı yerine! Anası öldükten sonra elli yaşlarında olan babası Arapkir çayının öte geçesinden bir köyden, üç yıl önce genç bir kadın bulup getirmişti. Geldiğinden beri oğlana kan kusturuyordu. Babası da hep ona inandığından, her gün sabah akşam iki öğün sopası vardı. İlk yıl birkaç kez evden kaçmayı denemişse de bulunup getirilmiş, kurtulamamıştı. Şimdi babasının ve analoğünün kötü söz ve sopalarını öylesine kanıksamıştı ki, sanki sopa yemek için bir yaramazlık yapıyordu. Sonucu kendi üzerinde uygulanmasına rağmen onları üzerek, kızdırarak öç alıyordu. Kimseyi pek sevmiyor, eziyet verecek kendinden küçük çocuk bulamazsa çok kez kızgınlığını önündeki hayvanları çalatsatır döverek alıyordu.

Bağlar arasında yavaşlayıp Tığlı Hüseyin'i bekledi. Tam Topçağıl'ın tepeyi aşıp, köy gözden kaybolduğunda Tığlı Hüseyin yetişti. Cuma günleri çiftçilerin dinlenme günüydü, hem kendileri hem de öküzler, atlar dinlenirdi. Beş altı yaşından onbeş-onaltı yaşlarına dek çocuklar, yeniyetmeler onları sabahtan akşama dek, mümkün olduğunca otlu tarlalara sürerek, yayar otlatırlardı.

Pışık güzel, onaltı yaşlarında, uzunca boylu, erkekleşmeye başlamış bir ergendi. Acımasız bir karakteri vardı. Kendinden küçükleri tokatlar, onları çıplayıp güneş altında bekletir, Koyun gölüne çimmeye (yıkılmaya) gittiklerinde onları soluksuz kalıncaya dek suya sokar sokar çekerdi. Üstelik çok küfürbazdı, erkeklik organı dilinden düşmezdi. Bunun içindir ki, o daha dağdan bayırdan eve dönmeden, şikayetler babasına ulaşmış olurdu.

Ona hiç benzememekle birlikte sırdaşı Tığlı Hüseyin'di. Onun yanında eşeklere ilişir, kızlarla oğlanlarla yaptığı oyunları anlatırdı. Tığlı'yı da eşek düzmeye zorlardı hep, ama o çekinir yapmazdı. Pışık'tan birkaç yaş küçüktü ve Tığlı Hüseyin o yaşta Mılla İsmail'in torunu Tuluk Fatma'ya aşıkta. Hep dağda onu takibeder; gittiği yeri sorar öğrenir ve o semte sürerdi önündeki hayvanları. Kendisinden iki yaş küçük olan bu sarışın tombul kızın karşısında dili tutulur, dizlerinin bağı çözülürdü.

Pışık onun bu sırrını biliyordu ve hep şöyle takılıyordu: "Ulan Tığlı, Kerem'in Aslı'ya yandığı gibi sen de Tuluk Fatma'ya yanıyorsun! Üzülme sen, hele zamanı gelsin sana kaçırırım Fatma'yı."

Dün akşam pınarın yolundan geçerken Tığlı Hüseyin'i yakalamış ve ona “Ulan Tığlı, yarın Kemerin Dere'ye doğru gidelim, bir yerden haber aldım senin Tuluk da öğleden sonra o tarafa gelecek” demişti.

Kemerin Dere'nin başında, bu dereye akan suyun kaynağını oluşturan Delialinin Çeşme vardı. Çeşmenin az ötesinden geçen cadde üzerinden küme küme, alay alay Ermeniler geçiyordu. Nereye gittikleri ve sonları belli olmayan, kadınlı erkekli, çoluk çocuklu insan yığınları, doğayı inlete inlete geçiyorlardı.

Ayığölüne dek geldiler yeniyetme çobanlar. Kemerin Dere'den akan sular, gerçek kaynağı Delialinin Çeşme olmakla birlikte, yazbaharda eriyen karların ve yağmurların oluşturduğu sel suları ve derenin çeşitli yerlerinden fişkıran yalancı kaynaklar, yani baharın sonlarına doğru kuruyan pınarların sularıyla daha boluyor, akarken yanında yöresindeki toprağı silip süpürüyor ve derin çukurlar açıyordu. İşte bu çukurlardan birine Ayığölü deniliyordu. Bu göl iki adam boyu derinliğe kadar ulaşıyordu. Çocuk çobanlar kenarlarında yıkanırldı hep, Pışık gibi yüzme bilenlerse gölün ortasına kadar gidebilirlerdi. Denildiğine göre köyden biri bir kış günü İtmağarasında avlanırken, gölde ayların yıkandığını görmüş. Ondandır adı böyle kalmış. Köylüler harman sonları öküzlerini getirip samanından tozundan toprağından arındırmak için burada yıkarlardı. Tığlı Hüseyin önünde otlayarak yürüyen hayvanların peşi sıra bunları düşünerek gölün kıyısına gelmişti. Pışık bağıra çığıra hayvanlara küfrediyordu Ayığölü'nün çevresinde dört döne-rek.

Yüzelli ikiyüz metre ileriden, yamacın başından siyil siyil barkana geçiyordu. Pışık sinirli sinirli dolaşüyor, mutlaka birşeyler, kötü birşeyler yapmak isteğiyle yanıyordu. “Hey Tığlı bak hele gavurlar geçiyor yığın yığın, kafirlerin ardı arası kesilmiyor! Biliyor musun, bunlardan, bu gavurlardan birkaç tane öldüren cennete gidermiş!”

Tığlı Hüseyin inanmadı ve onu kınadı böyle konuştuğu için: “Kim diyor bu lafları, Pışık lan? İnsan onlar insan, senin benim gibi. Kötü birşey düşünmeden sen gün geçiremez misin ulan? Şimdi de barkanaya mı göz diktin? Biliyorsun köyde tellal çağrıldı, ‘barkanaya öyle uluorta yaklaşmayın, yoldan geçenlere sakın ola bir kötülük etmeyin’ diye!”

Artık konu değişmişti, tartışmayı sürdürüyorlardı Pışık şöyle dedi: “Oğlum, benim kardeşliğim Rutikli Mehmet söyledi. Ambergeli Halil hoca camide vaaz vermiş, demiş ki; en az üç Ermeni öldüren cennete gider. Bütün camilerde hocalar böyle diyormuş!”

Hüseyin itiraz etti: “Ama bizim köyün hocası Mılla İsmail öyle demiyor.”

“Elbette sen Tuluk Fatma'ya aşkınsın, onun dedesinin söylediklerine inanıyorsun. Hocalar diyorlar ki, *Kuran*'da yazılıymış; bir Ermeni öldürenin tüm günahları affolur, iki tane öldürenin muratları gerçekleşir, üç tane öldüren de cennete gidermiş!”

“Yalan, onlara inanma sen! Eğer *Kuran*'da yazmış olsa Mılla İsmail mutlaka bilirdi. Onun gibi *Kuran* okuyan mı var şu dünyada?”

“Haydi lan sen de, *Kuran*'a mı inanalım yoksa senin Mılla İsmail'in sözüne mi?” Az durdu Pışık, siyil siyil geçen barkanayı gözledi ve elleri ar-

kasında dolaştı birkaç dakika. Sonra birden, “mallara iyi bak, ben bir Ermeni oğlu kaçıracam” dedi. Delialinin Çeşme’nin az ötesindeki taş köprüye doğru yürüdü.

Tıgılı Hüseyin arkasından bağırdı: “Ulan deli misin sen Pışık! Jandarmalar seni öldürür. Daha üç gün önce Mahmut dayıyı vurdular, neredeyse ölecekti. Adam hâlâ çekiyor.” Koşup işliğinden tutup, ekme torbasından asılarak engel olmaya çalıştı.

Pışık daha güçlüydü, itti onu yere ve uzaklara bakarak konuştu: “Karışma benim işime! Kafama koyduğumu, öleceğimi bilsem yaparım ben. Ölsem n’olacak sanki, hergün evde sopa yemekten kurtulurum. Analığım-la, götünün altına almış olduğu davulcu babam benden kurtuldukları için düğün bayram ederler.” Sonra Hüseyin’e dönüp, “korkma sen benim için; barkana tarafını gözleme, hayvanları iyi kolla kimseye ziyan vermesinler, şimdi şu sırtındaki abayı, şapkayı ve sopanı bana ver” dedi. Hiçbir şey anlamamış olan Hüseyin, gölün çevresindeki çayırılıkta otlayan hayvanların önlerine koşup dediklerini aynısıyla yaptı.

Pışık çeşmenin başına oturup, torbasını çıkardı sırtından. Sabahleyin bir lokma bile ekme yemeden yola vurulmuştu, içi geçiyordu. Bir parça yavan ekme çıkardı. Yağ kaymak gibi katıklık ne gezerdi Pışık’ın çantasında. Tıgılı Hüseyin’le birlikte otlatmasının en önemli nedenlerinden biri, onun torbasında mutlaka yağ, peynir, yumurta, ya da hıyar, domates gibi ekmeğine katıklık bulunuyordu. Elbette, diyordu Pışık kendi kendine, oğlanın anası var, benimki gibi analık değil. Bereket babaanesi, babası ve analığı gibi kötü değildi, onu seviyordu. Arada bir analığından gizli birşeyler koyuyordu ekmeğinin, öğleliğinin arasına. Bunlar kafasından geçerken ağzında yavan ekmeğini çiğniyordu. Sonra lokmasını yutabilmek için yerden kaynayan pınardan bir avuç su alıp içti. Tam o sırada torbasında bir beyazlığı farketti ve hemen iki ekmeğin arasındaki çökeleği bulup çıkardı. Yine ninesi bir fırsat bulup ekmeğine katıklık koymuştu. Bir sevindi Pışık! Yiyip karnını doyurdu, eğilip bir de kana kana su içti. Sonra da suyun kaynadığı göze matarasını daldırıp su doldurdu, ağzını tıpalayıp torbasına koydu.

Torbayı yeniden sırtına attı. Hüseyin’in abasını da giymişti. İki sopadan biri koltuğunun altında, diğeri elinde, sinerek taş köprü’nün altına girdi. Geçtiği yerlerde köylülerden de kimse görünmüyordu. Tek kemerli köprü kalın ve kesme taşlardan yapılmıştı. Altında çok oynadığı için köprü’nün her yanını avucunun içi gibi biliyordu. Azıcık bekledi ve üstünden geçen barkananın, yani Ermeni kervanının çıkardığı uğultuyu dinledi. Köprü’nün altında öbür yana geçerek, geliş yönünü gözlemeye başladı, kendini göstermeden.

Kadınlar, erkekler, yaşlı ve çocuklar geçiyorlardı; yorgun, bitkin aç. Pışık’ın kafasında sadece birini avlamaktan başka birşey yoktu. Merak, ya da acıma duyguları hak getire! Birden köprü’nün öbür başında tek başına yürüyen, hiç kimsenin ilgilenmediği bir oğlan gördü. Oniki-onüç yaşlarında vardı. Bitkin bir durumdaydı ve ayaklarını sürükleyerek yürümekteydi. O da Pışık’ı görmüştü, daha doğrusu kendini görmesini sağlamıştı. Pışık torbasından çıkardığı bir ekme ve matarayla suyu ona gösterip gösterip geri

çekmeye başladı. Bir yandan da öbür başa gelince, atlamasını işaret ediyordu. Kalabalıkta, herkes kendi canının derdinde olduğundan, kimsenin kimseyle ilgilendiği yoktu. Ermeni çocuğu çevresine bakarak, daha doğrusu yanından bağırarak ve kırbacını savurarak geçen jandarmanın uzaklaşması için oyalanıyordu. Taş korkuluğuna dayanarak yavaş yavaş köprünün öbür başına geçti. Toprağa ulaşır ulaşmaz, ayağı kaymış gibi yaparak attı kendini yoldan dışarı ve köprünün ayağının seviyesinde oluşmuş toprak yamaçtan yuvarlanıp dibe düştü. Pışık güzel anında tutup onu köprünün altına çekti, gözden kayboldular. “Jandarma gördü mü?” diye sordu Pışık. Oğlan “hayır” anlamında kafasını geriye doğru salladı. Bukle bukle saçları vardı, sarışın ve mavi gözlü bir oğlandı. Pışık matarayı uzattı ve o suyu kafasına dikip kana kana içerken, Hüseyin’in abasını giydirdi. Şapkasını da oğlanın kafasına geçirdi. Şeytanca gülümseyerek konuştu: “Haydi lan gavuroğlu, seni kurtaracağım! Şansın varsa aşağı atlarken seni kimse görmemiştir. Köye götürüp, seni birine hizmetkar veririm.” Bir yandan da matarayı alıp torbasına koyarken çantasından çıkardığı bir ekmeği eline verdi. Koltuğunun altındaki sopayı da Ermeni oğlu eline alınca iki köylü çobanlarımı gibi köprünün altından çıktılar.

Delialinin çeşmeye doğru yavaş yavaş, endişesiz görünerek ilerlerken, atıyla köprünün üstünden geçen bir jandarma bağırды şakayla: “Hey Onarlı çobanlar! Sizin çükünüzü kökten keserim, barkananın etrafında dolanıp durmayın! Haydi koşun bakalım malınızın davarınızın başına!” Canlarına minnet, koştı ikisi birden.

Tığlı Hüseyin uzaktan, Pışık’ın kendi giysilerini sırtına atmış bir oğlanla geldiğini görünce gözlerine inanmadı. Önce kendi köylülerinden bir çoban çocuk sanmıştı. Gölün yakınında beklemeye başladı. Ermeni oğluyla Pışık yanlarına gelince şaşkınlığı on kat daha arttı. Oğlan kurtulmuş olduğuna nasıl seviniyordu! Zaten anasını babasını barkanada yitirmişti. Elini Hüseyin’e uzatıp tokalaştılar, adını bile söyledi, ama Hüseyin’in aklında mı kaldı, duymadı bile şaşkınlıktan.

Pışık ağzı bir karış kulaklarında konuştu: “Demedim mi sana Tığlı, bir Ermeni oğlu getireceğim diye! Bak işte getirdim. Haydi soyunup şu gölde yüzelim biraz. Yüzmesini biliyor musun? Sevinç içinde olan oğlan, “elbette biliyorum” dedi, “sağolun teşekkür ederim karnımı da doyurdunuz. Ben de şu gölde biraz yıkanalım mı diye soracaktım. Günlerdir vücudum su yüzü görmedi.” Oğlan, onlardan uzaklaşıp hemen soyunmaya başlamıştı.

Pışık, Tığlı’ya dönüp şöyle dedi: “Haydi Hüseyin, sen malların yanına git, oradan bizi kolla. Bir gelen olursa göle doğru ıslık çalarsın! Oğlan soyundu bile, hele .öte bak sarı oğlandaki!”

Hüseyin itiraz etti: “Yapma Pışık, ilişme oğlana. Oğlanın derdi kendine yeter! Ben malların yanına gidiyorum, seni filan da kollamam. Bırak oğlan yıkanıp gitsin. Ya da bir iyilik ettin, kaçırдың köye götürüp muhtara teslim edelim, korusunlar!”

Böyle deyip yürüdü ama Pışık onu kolundan yakaladı: “Bana bak Tığlı, bir laf daha et lafımın üzerine, hemen Fatma’ya haber veririm; Ona İtmağarasında eşek .iktiğini söylerim.”

Ermeni oğlu suda birkaç kulaç atıp gölün ortasına ulaştı. Sonra sırtüstü hafif hafif yüzerek beş altı metrelik genişlikteki Ayıgölünün öbür kıyısına geçti, güneşin ısıttığı büyükçe bir kaya parçasının üzerine oturdu.

Pışık da soyunup yanına gelmişti. Onu görünce doğruldu, “Su hafif serin, ama çok güzel” dedi. Pışık duymadı bile. “Karnı doyan erkeğin .iki kalkarmış derler, göreyim senin kesilmemişin de kalkmış mı?” diyerek oğlanın organını tuttu. “Yok be, uyuyor seninki. Tut benimkini hele, nasıl da sopa gibi dikilmiş!” Oğlan pek birşey anlamamıştı Pışık’ın bu davranışından. Onu memnun etmek için tuttu organını, “he ya, hem de kocaman olmuş” diye onayladı bile. Ermeni oğlu omuzundan tutup eğmeye çalışınca onun niyetini anlamıştı. Oğlan, “yapma n’olursun dokunma bana, böyle şeylerden hoşlanmam ben, hiç denemedim” diyerek kurtulup suya atlamak istedi.

Pışık oğlanın omuzlarını sıkarak sertleşti: “Bak, gavurun oğlu, ben senin karnı doyardım. Sen de benim küçük Pışık’ı doyuracaksın! Yoksa seni öldürürüm!” Omuzlarına basıp önüne diz çöktürdü Ermeni oğlunu.

Az ileride Tığlı Hüseyin öküzlerin arasından olan biteni görüyor ve kendi kendine kızıyordu. Birden uzaklardan çanaklı pınara giden adamların sesleri gelmeye başlamıştı. Barkanaya yiyecek, su satmaya gelen bir guruptu. Pışık’ı görmeleri mümkün değildi, ama gördüğü duruma bir son vermek için ıslıkla bir halay havası tutturd. Pışık duydu ıslık sesini. “Ağlama ulan öldürürüm seni!” dedi; “bitti işte, bittii!” Sonra oğlanın poposuna çıplak ayağıyla bir tekme vurup, gölün içine fırlattı ve giyindi çabucak. Ermeni oğlu bir yandan yüzerken bir yandan da öğürüyordu. Onu öğürten yuttuğu göl suyu değil, kendisine yapılan tecavüzdü. Sonra ağlayarak konuşmaya başladı: “Merhametsiz, zalim Türk! Bana bunun için mi ekmek verdin? Bana tecavüz etmek için mi barkanadan kaçırdın beni? Kurtaracağım diye kandırdın beni. Gidip jandarmaya teslim olacağım. Ölürsem kendi insanların arasında öleyim!”

Tığlı halay havasını kesmişti, çünkü kimsenin geldiği falan yoktu. Uzaktan geçenler Karatarla’nın gediği dönmüş, kaybolmuşlardı. Pışık üzerine çabucak giyiniş koca meşe sopasını eline almıştı. Gölde yüzerken başıra çağıra konuşan Ermeni oğluna seslendi: “Ulan .iktiğimin gavuru, kes sesini! Seni bu gölden dışarı çıkaracağımı mı sanıyorsun? Allah’ın gelse yine seni benim elimden alamaz!” Ermeni oğlu kıyıya yaklaştıkça, o yana koşup sopasıyla kafasına gözüne vurmaya başladı. Gölün ortasında durdu mu taşlarla saldıırıyordu. Ayıgölü kızıla bulanmıştı. Kıyıya yaklaştıkça itti, yaklaştıkça vurdu. Bir yandan da kakhaha atıyordu.

Hüseyin koşup yanına gelmişti. “Yapma, vurma, bırak boğulacak oğlan, gücü kesildi” diye yalvararak ona engel olmaya çalıştıysa da, Pışık her keresinde bir kenara itti. Sonuncu da neredeyse o da gölün içine düşüyordu.

Ermeni oğlu birkaç kez daldı çıktı, daldı çıktı ve sonra Ayıgölünün yosunlu dibinde kayboldu. Hüseyin faltaşı gibi gözlerle bir göle, bir elinde sopasıyla Azrail gibi bekleyen Pışık’a bakıyordu. Pışık hâlâ bağıırıyordu: “Haydi çık! Çık da git jandarmaya haber ver! De ki Pışık ayıgölünde beni .ikti. Haydi çık!” Bir yanda da sopasıyla suya vuruyordu.

Hüseyin ağlamaklı bir mırıltıyla konuştu: “Boğuldu, öldü artık o, daha çıkamaz!” Pışık önce suya bakarak şaşırды ne söyleyeceğini. Sonra yine eski canavarlığına büründü: “Ölürse ölsün, bir gavur eksik olur, daha iyi ya! Oğlum *Kuran*’da yazılı; bir gavur öldürdüm bütün günahlarım bağışlandı. Bak köyde dışının arasından çıksın, dediğimi yaparım. Bak hele, Tuluk Fatma da Yığmaca tarafından öküzleriyle eşeğini süpürtlemiş geliyor.”

Tığlı Hüseyin doğrulup baktı, gerçekten az yukarıdaki ekili tarlalar arasında dar bir kiv (ekilmemiş tarla sınırı) bulmuş çabuk çabuk onlara doğru öküzlerini kovalıyordu. Çiçekli bir şalvar vardı bacaklarında. Aynı kumaştan gömleğin üstüne Fidan bacısının eskiyip, yer yer yırtılmış sırmalı cepkenini giyinmişti. Yaklaşınca bağırdı: “Heey Pışık, ne yapıyordun orada? Suya vurup duruyordun sopayla. Eşek oğlu eşek, sen kafayı üşütmüşsün galiba, gölü mü sopalıyordun ne?”

Fatma küfürbazdı biraz, konuşurken bile küfürlü konuşurdu ama kimse alınmazdı.

Pışık karşılık verdi: “Gel hele kız Tuluk Fatma! Seninki de, Tığlı Hüseyin de burada!” Tığlı Hüseyin zaten kızarıp bozarmaya başlamıştı, ama az önceki olay onu çok sarsmış olduğundan buna pek aldırmıyordu artık. Fatma, “onun da babasının canına, senin de” diyerek yaklaştı ve “suda birisi mi var ne?” diye sordu. Öbürleri suya doğru baktılar. Ermeni oğlunun şişmiş cesedi su yüzüne çıkarak, bir kıyıya vuracaktı. Bunu iyi biliyordu Pışık. Tığlı Hüseyin’e tehdit edici gözlerle bakarak, konuşmasına meydan vermeden başladı yalan üretmeye:

“He ya kız Tuluk, bir Ermeni oğlu boğuldu içinde. Bir yol bulup barkanadan kaçmış olmalı. Uzaktan gördük, gölün derin olduğunu bilmediği için olacak, yerlenip balıklama atladı içine. Hemen koştuk, değil mi lan Tığlı? Bir yüze çıktı ki, başı gözü kan içindeydi. Gölün dibinde bir kayaya çarpmış olacak. Kız Tuluk, oğlan daldı çıktı, daldı çıktı, hiçbir şey yapamadık. Gölün tam ortasındaydı. Sopalarımızı uzattık değil mi Tığlı? Yetişip tutamadı. Oğlan gözümüzün önünde boğuldu gitti. Nasıl üzüldük bir bilsen!”

Tığlı Hüseyin hiçbir şey söylemeye kadir olamıyordu, bu bir ayak üstüne bin yalan karşısında. Üstelik yalanlarını da kendisine onaylatmıştı Pışık. Vakarlı kızdı Fatma, Pışık’ın ne mal olduğunu biliyordu. Ancak, her ne kadar kızıyormuş gibi görünüyorsa da Tığlı Hüseyin’e gönüllü akan Fatma, onun onaylarını gördüğünden inanmıştı. Ama yine de emin olmak için kurcaladı:

“Ulan Pışık, senin ipinle kuyuya inilmez. Sen sopayı birini kurtarmak için uzatmazsın, onu vurup öldürmek için kullanırsın! Ama her neyse; şu Hüseyin yanında olmasa zaten inanmazdım.” Hüseyin’e doğru yumuşak bir şekilde baktı. O da, Pışık’ın “derim ha, derim vallahi İt mağarasında yediğin boku” diye tehdit eden gözlerinden korkarak, başını salladı.

Fatma da mallarını kattı onlarınkine. Öğle olmuştu. Sırayla gidip hayvanları toparlıyor ve ziyana gitmelerini önlüyorlardı. Ayıgölünden Delialinin Çeşme’ye dek uzanan çayırılık alan içerisinde otluyordu hayvanları. Pışık her keresinde, Tığlı ağzından birşey kaçırır diye Fatma’yla biraraya gelmelerini önledi. Üçü de sürekli gölün başında bekleyip kontrol ediyorlardı. Pışık şöyle diyordu:

“Ben bir kere çanaklı gölde boğulmuş bir hayvan görmüştüm. İçine su dolmuş, şişince su yüzüne çıkmıştı. Ermeni oğlu da mutlak su yüzüne çıkar birazdan. Şu çukuru biraz genişletelim, oraya gömeriz!”

Fatma hayvanlara bakarken iki yeniyetme, çayırın kıyısındaki üzülmüş topraktan oluşan çukuru ellerindeki sopalarla, derin bir mezar haline getirdiler. Avuçlarıyla toprağı dışarı boşalttılar. Çift süren bulunmadığından, çevrede hiç kimse yoktu. Bir küçük tepenin önündeydiler. Arkadan barkanının siyiltisi hiç kesilmiyordu. Kemerin derenin küçük vadisinin iki kıvrımı arasında oluşan bir gizlektheydiler. Mayıs ayının sıcak günlerinden biriydi. Öğle güneşi adamvakarlı ısıtmaya başlamıştı. Tuluk Fatma bağırdı:

“Heey uşaklar öğle oldu. Günün gölgesi iyice kısaldı. Gölgeyi ölçtüm bir ayak bir zengi (ayağın genişliği) geliyor. Tam zamanı, hayvanları yatağa vuracağım bizim tarlanın herkine (nadasa). Bizim herke şişsinler ki, iyi ekin ola!” Onların yanıtını beklemeden üçünün de mallarını toplayıp, gölün tam karşısına düşen kuzey yamaçtaki tarlaya sürdü. Sürüyü, çevrelerini dolaşarak durdurdu. Önce iki inek bir öküz ve birbirlerine sokuşan koyunlar yatmaya durunca, öbürleri de diz kurup, sürülmüş yumuşak ve sıcak toprağa karınlarını vererek geviş getirmeye koyuldular.

Mezar çukuru hazırlanırken Tığlı Hüseyin hiç konuşmuyordu. Pışık ikide bir onu tehdit ediyordu. Hem İtmağarasında yaptığını Fatma’ya söylemekle korkutuyor, hem de oğlana küfür ederek, “seni de öldürürüm bu gavur gibi, eğer bir kimseye çitlatarsan imini-tozunu yok ederim” diyordu.

Tuluk Fatma hayvanları yatırıp yanlarına geldiği zaman, Tığlı ile Pışık, su yüzüne vurmuş olan Ermeni çocuğunun cesedini sopalarıyla, gölün hazırladıkları çukura yakın kıyısına itmeye çalışıyorlardı. Cesedi gören kız koşarak geldi ve “vah vah çocuk, ne de güzelmiş yavrum Allah rahmet eylesin!” dedi.

Pışık, “hoca torunu olacaksın Tuluk, hiç gavura Allah rahmet eylesin denir mi, toprağı bol olsun denir” dedi. Fatma altta kalır mı, hemen karşılığını verdi:

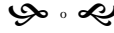
“Allah herkesin Allahıdır. Her dinin Allahı başka değildir! Alevilikte Türk’ü, Müslümanı gavuru olmaz, herkes insandır. Yetmişiki millet birdir bizde. Sen yezitlemişsin Pışık, geçen yıl Rutikli oğluyla müsahip oldun, Ambarge’den, yezitlerin yanından çıkmıyorsun. Erkek olacaksınız koca cenabetler, şu güzelim çocuğu ikiniz bir olup da kurtaramadınız. Ben kız halimle görseydim, üstümü başımı yırtıp birbirine ular, sicim yapar, atar çıkarırdım.”

Elinden birşey gelmeyen ve Pışık’a engel olamamış bulunan Tığlı Hüseyin ona ağlamaklı baktı. Dedesinin dizinden ayrılmayan Fatma, onun okuduklarını ve anlattıklarını hep can kulağıyla dinlediğinden, büyük adamlar gibi sözler ediyordu. Yaşlılarını bırakınız, yetişkinlerden bile kimse onun sözünün üstüne kolay kolay söz edemezdi. Okumuşluğu da vardı. *Kuran*’ı hatmettirmişti ona dedesi Milla İsmail.

Ermeni oğlunun cesedi kıyıya vurduğundan daha fazla konuşmadı Fatma. Üçü üç yandan şişmiş ve morarmış cesedi sudan dışarı çektiler. Tığlı Hüseyin ayaklarından tutuyordu. İlk karşılaşma tokalaştığındaki kurtuluş sevincini anımsamıştı. Bu yüzden biçimi bozulmuş ve mosmor olmuş yü-

züne bakamıyor, elinde olmadan gözlerinden pıdır pıdır yaş dökülüyordu. Ancak bir robot kesilmiş, Pışık'ın tehdit edici gözleri karşısında dediklerine uyuyordu. Çukurun içine sırtüstü indirdiler. Tuluk Fatma birden çukura atladı. Derin çukurda sadece başı dışarıda kalmıştı. Hiç çekinmeden cesedin iki yanına ayaklarını yerleştirip, kendisini dengeledi. Sonra eğilip gözlerini kapattı ve birer avuç toprak koydu üzerine. Sonra “Allah, Muhammed, ya Ali” diyerek başına, göbeğine ve ayaklarına da birer avuç toprak attı. Sonra kendisine bakan iki yeniyetmenin daha da artmış şaşkınlıkları arasında, beline kadar inen saçlarının ucundaki saçbağının birinden bir kırmızı iplik çekti, oldukça ciddi bir davranış içinde, ağzının içinden dualar mırıldandı ve üç kelime-i şahadet getirip, oğlanın sünnetsiz cinsel organını tutup kırmızı iplikle bağladı. Üç düğüm atarak çukurdan çıktı.

Elini Tığlı Hüseyin'e uzatmıştı. “Onun ruhu artık Müslüman oldu, doğru cenette gidecek bu güzel çocuk” dedi Tuluk Fatma. “Haydi artık kapatın üstünü!” Diz çöküp ellerini havaya açıp, ruhuna Fatıha suresini okumaya başladı. Pışık ve Tığlı Hüseyin, yamaçtan üzümlü ayrılmış, düşmesi için itiş bekleyen toprağın başına gidip sopalarıyla ittirdiler. Kocaman bir toprak kalıbıyla birlikte, ikisi birden aşağı kaydı ve çayırılığa atladılar. Arkalarından iki kalıp toprak daha üzümlü kendiliğinden indi aşağı. Ermeni çocuğunun gömüldüğü çukuru, bir iki metre kalınlığında toprak yığımla kapattığı gibi çayırılığa da taşı. Fatma koşup toprağı çiğneyerek “güzel çocuk, toprağı karıştırdı, bakın güneş bile mezarının üzerinden ışıklarını çekti, gölge bastı” dedi.

Ben diyeyim kırk beş, siz deyiniz elli yıl sonra aynı yer ve günün aynı saatlerinde ve yine bir cuma günü beş çocuk çoban biraradayız. Mahalleden arkadaşlarımız Maksut, Yusuf ve yukarı mahalleden dayım oğlu Musa, öküz otlatıyoruz. Az sonra yukarı mahalleli Vedat da gelip katılmıştı bize. En büyüğümüz on, en küçüğümüz ise altı yaşlarında olmalıydık. Daha doğrusu Kemerin Derede hayvanları sulamış, öğle yatısına vurmuşuz, geviş getiriyorlar. Biz de Ayıgölünde yıkıyoruz. Göl derin değildi. En derin yeri, hepimizin küçüğü olan Vedat'ın burnuna geliyordu. Eskiden çok derinmiş. Kimileri yarım minare boyunda, kimileri ise iki-üç adam boyunda derinliği varmış diyorlardı.

İçimizde en erçeli, en kural tanımayan, aklına geleni yapan Maksut'la Yusuf'tu. En büyüklerimizdi ve aynı yaştaydılar. Her ikisi de ayıp şeyler yapmaktan, küfür etmekten zevk alıyorları. Beşimiz de suyun içinde çırıl-çıplağız. Beni yine küstürdüler ayıp şeyler yaparak. Musa'yla kolkola girip, öküzlerimizi ayırmaya gittik.

Maksut koştu peşimizden ve belime hafif bir şaplak atarak seslendi: “Muzur katır yine küstün nereye gidiyorsun? Sen hiç şakadan anlamaz mısın? Oyun oynuyoruz.” Yarı şaka yarı tehdit edici konuşarak, bizi geri çevirip sokuyor yine suya. Ayıgölünün dibi kum çakıl ve taş dolu, tehlikesi yok! Birbirimizi itiyor, suyun içine yatırıyor, özgürce oynaşp boğuşuyoruz. Ben Musa ile avkalaşırken, baktım, Yusuf, Maksut'un kulağına birşey-

ler fısıldıyor. Maksut hemen: “Dur, birlikte gidelim” dedi ve bize gülerek bağırdı: “Hey uşaklar! Siz küçüksünüz daha, suyun içinde boğuşun, oyun oynayın! Biz ikimiz İt Mağarası’na gidiyoruz. Hem mallara göz kulak olun, hem de bize! Eğer bir büyük gelirse ıslıkla ‘bayram gelmiş neyime, kan damlar yüreğime’ havasını çalın!” Hemen sırtlarına işliklerini, bacaklarına uzun ak donlarını çekip koştular tarlaya. Orada yatmakta olan bir kancık eşeğe ikisi birden binip sürdüler.

Ben de sudan çıkıp işliğimi giydim, Musa’ya malların yanına gitmesini söyleyerek çayırılığın kuzey yanındaki, sel sularının açtığı yarıntıya girdim. Su dökmeye indim Vedat yanıma gelince şalvarımı çekip kalktım. Vedat birden bağırdı: “Bu toprakta ölü kemiği var!” Hemen ellerimizle toprağı açmaya başladık. Yamaç olduğundan, ellerimizle çektikçe, iskelet çabucak ortaya çıktı. İkimiz de hiç çekinmiyorduk. Kafatasıyla birlikte tüm iskelet artık ortadaydı.

Ben, “dur boylaşalım bakalım, bizden büyük mü küçük müymüş” dedim. Önce Vedat iskelete koşut uzandı yanına, çene kemiğine bile yaklaşmadı. Ben uzandım, iki sıralı sağlam bembeyaz dişlerinin seviyesine ulaşıyordum. Çukurdan çıkıp Musa’yı çağırdık. Musa görünce korktu iskeletten, bir daha yaklaşmadı. Yeni bir uğraş, ya da oyun bulmuştuk kendimize. Maksut’la Yusuf’u çağırmak için “bayram gelmiş neyime, kan damlar yüreğime” türküsünü ıslıkla çalmaya başladım. Birazdan ikisi de göründü. Ben, “burada çocuk iskeleti var; boylaştık ikimizden de büyük. Ne yapalım bu iskeleti?” diye sordum.

Yusuf söze karıştı: “Ulan hiçbiriniz de mi duymadı? Davulcu Pışık, Ermeni barkanasından bir oğlan kaçırıp, bu Ayıgölüne basıp boğmuş. Belki de onun iskeletidir bu!” O zaman anımsadım.

Yusuf’un dediği doğru, diye, başladım anlatmaya: “Bir gün Tuluk teyzemle öküz otlatıyorduk buralarda. Ben öküzleri çevirmeye gitmiştim. Döndüm geldim ki, teyzem gölün başında ağlıyor. Sordum anlattı. ‘Pışık, oğlanı kandırarak sokmuş suya. Sonra da sopayla taşla vurarak sudan çıkmasını önlemiş. Çocuğun gücü kesilince boğulmuş. Sonra Tıgılı Hüseyin, ben üçümüz birlikte mezar çukuru yapıp gömmüştük. Ben sonradan onlara katılmışım, bana da yalan söyledilerdi eşşek oğlu eşşekler.’ Teyzem öyle söyledi.”

Bunun üzerinep birlikte Pışık’a küfür ede ede, mezar yapma oyunu çıkardık kendimize. Yusuf, usta oldu, Maksut ustabaşı, diğer üçümüz de ırgat işçi olduk. Hayvanları yataktan çayırılığa indirdik. Onlar otlarken taş toplayıp, çamur katarak duvar ördük iskeletin önüne. Ayak ve başucuna da büyük taşlar koyduk. Duvarı, iskeleti iyice içine alacak kadar yükseltince, tarlalarda bulduğumuz geniş fakat kalın olmayan saltaşlarla kapattıktan sonra toprakla iyice örttük. Sonra da toprak kalıpları devirerek, iki yandan yarıntıyı kapattık. Üstelik sel geldiğinde yeniden açmasını diye büyük taşlar yuvarlayarak yarıntının üst tarafını da doldurduk. Bu arada mezarı kapatmadan önce kimin aklına geldiyse, cenaze namazı kılalım demişti. Yabancı köyününün hocasına öykünerek, Allahü Ekberlerle yalancıkdan namaz da eda etmiştik.

ERMENİ GELİNİ AHÇİK'İN PARA KESESİ VE ONBİR ERMENİNİN ACI SONU

Tıgılı Hüseyin ağzını açıp da kimseye birşey söylememişti, ama daha üç gün geçmeden, Pışık'ın bir Ermeni oğlunu öldürdüğü dedikodusu yayıldı. Çünkü çevrede Ermeni avına çıkıp, barkanadan kadın erkek kaçırarak çalıştıranlar, öldürmeler duyulmaya çoktan başlamıştı. Sık sık “bir dere dolusu ‘gavur ölüsü’ görüldüğü” “Bulancık'ın köprüden jandarmaların onlarca Ermeni'yi canlı canlı çaya atıp öldürdükleri” cinsinden haberler arttığı için, ölüm olayları kanıksanmış ve doğal görülmeye başlanmıştı sanki. Pışık da yaptığını yaşıtlarına övünerek anlatmış olduğundan duyuldu. Babasından bir iyice sopa yedi, yadsıdı. Muhtar Keleş Hacı'nın odasında sorguya çekildi, zılgıtlandı. Ağlayıp sızladı, gözyaşı döktü, ‘yapmadım’ dedi. Çocuğun barkanadan kaçıp gölde boğulduğunu söyledi. Tıgılı Hüseyin de korkusundan açıklayamadı. Hergün duyulan, görülen ölümler arasında bir süre için unutuldu. Üstelik aynı günlerde Rutikli Mehmet'le Topal Hüsnü, barkanadan kaçıp, Hanın Deredeki mağaralardan birine gizlenmiş kadın ve erkek Ermeni bulmuşlardı. Kayalısı'dan Karamemik'in oğlu Ahmet onlara haber vermişti.

On dokuzunda olan Rutikli Mehmet, kabadayı ve kavgacı biri olarak tanınıyordu. Hep at üzerinde dolaşırdı. Belindeki kayışta bir kılıç sallandığı gibi, bir de çift namlulu beşli taşıyordu omuzunda. İyi keklik avcısıydı. O gün de tavşan avına çıkmışlardı Sünni arkadaşı Topal Hüsnü'yle birlikte. Akşamleyin Onar'a gidecek, çayır biçmek için birkaç ırgat arayacaktı. Sabah erkenden kardeşliği Pışık'ı alıp köyüne dönecekti. Tam Hanın Dereyi geçerken Memik Ahmet'e rastladılar. Kuru yaprak gibi titriyordu. Eliyle doğal mağaralardan birini göstererek, “şu mağarada bir sürü Ermeni gördüm, oraya saklanmışlar gavurlar, korktum tek başıma yanlarına giremedim” dedi. Memik Ahmet ayrılır ayrılmaz Rutikli atından atlayıp, “haydi Topal in attan, bugün iki ayaklı tavşan avlayacağız” dedi. Bir iki dakika içinde plan yaptılar. Kızıl Delik adı verilen mağaranın ağzını Topal Hüsnü tuttu. Mağarayı çok iyi tanıyan Rutikli Mehmet geride bulunan bir delikten içeri girip, arkadan sardı onları. Üç erkek iki kadın birbirlerine sarılmış korku içinde bekliyorlardı. Belli ki, jandarmaların, kaçtuklarının farkına varıp kendilerini bulabilecekleri korkusu içinde bekliyorlardı. Birden Topal Hüsnü'nün dışarıdan bağırıldığını duydular:

“İçeride olduğunuzu biliyorum, haydi çıkın dışarıya. Yoksa mağaraya tütsü vereceğim. Çıkın yoksa dumandan hepiniz içeride geberirsiniz.”

Girdiği delikten sızan zayıf ışıktaki onları görüyordu Rutikli. Birbirleriyle işaretleşerek, daha gerilere gitmeyi denediler, bir hava deliği olduğunu anlamışlardı; dumandan korkmadılar. Ama birden arkalarından Rutikli Mehmet bağırıldı: “Kıpırdamayın, yakarım hepinizi! Silahı olan atsın yere! Üzerinizde bir tek çakı bile bulursam öldürürüm!”

Topal Hüsnü de elindeki silahını onlara doğrultarak içeri girmişti. İçlerinden bir erkek, koynundan çıkardığı hançeri yere atmıştı. Topal Hüsnü onu yerden aldı. Rutikli Mehmet şöyle dedi: “Korkmayın sizi öldürmeye-

ceğiz! Ne de kafanızdan geçirdiğiniz gibi barkanaya teslim edeceğiz. İçi-
nizde çayır biçmesini bilen var mı?”

Belli ki akraba ya da birbirlerini tanıyan yakın hemşeriydiler. Tümü
birden bağırды. “Hepimiz de biliriz! Karasu kıyılarında çayırhıklarımız var-
dı!”

Rutikli, kabadayı kabadayı önlerinde dolaşarak “iyi öyleyse” dedi,
“günde üç öğün yemek verip karnınızı doyuracağım, siz de bana çayır bi-
çeceksiniz. Ekinler olgunlaşınca da buğday biçeceksiniz. Harman sonu,
buğdayı samanı kaldırıncaya serbestsiniz. Nereye giderseniz gidin. Haydi ba-
kalım gavuroğlu gavurlar şansınız varmış kurtuldunuz. Üç ay bana konuk
ırgat olacaksınız!”

Kaçak Ermeniler öldürülmeyi beklerken, bir kurtuluş umuduyla sevin-
mişlerdi bu öneriye. Avcılar torbalarından ekmek çıkarıp dağıttılar. Aç ve
perişan durumdaki adamlar ekmeklere adeta saldırdılar. Sonra hepsini dışa-
rı çıkarıp, mağaranın arka deliğinden inerken kullandığı yük sicimiyle tek
tek, beşini de birer kollarından şehrağacı düğümüyle (iki yandan çekilince
sıkışan dağcı düğümü) birbirine bağladı. “Size güvenemiyorum, fırsat bul-
dunuz mu kaçarsınız gavur döllerini” diyerek, ipin bir ucu kendi elinde önde,
öbür ucu ise Topal Hüsnü’nün elinde arkada atlarına bindiler. Ermeniler ise
peşpeşe dizilmiş durumda ortada, tepelerden koruluklardan geçerek akşam
karanlığında Rutik Mezrasına ulaştılar. O gece beş Ermeni’yi boyunlarına
hayvanların çoluklarını geçirip, şehrağacı düğümleri kollarında ağılda ko-
yunların arasında tavlaya bağladılar. Bir ellerini serbest bırakarak, birer ta-
bak pilav ve ekmek verdiler. Koyunlara da yem vermişlerdi. Onlarla birlik-
te karınlarını doyurup geceyi ağılda geçirdiler.

Ertesi gün Akpınar’daki çayırhığı silahlı gözcülerin kontrolü altında
biçmeye başladılar. Bu arada Rutikli Mehmet, kardeşliği Pışık’a haber sal-
mış olduğundan, öğleden sonra Pışık da gelmişti. Birlikte üç dört gün bo-
yunca, öğlelik tepesinden geçen barkanadan, derelere ve dalların, meşe
oyumlarının arasına girerek, Pışık’ın köprü altında kullandığı yöntemle,
ekmek su göstererek, kurtulma umudu verip çoban-köylü kılığında sokarak
altı erkek daha avladılar. Ve bu on bir Ermeni iki ay boyunca Rutikli
Mehmet’e ve komşularına günde iki üç öğün yemek karşılığında çayır biç-
ti, buğday derdi. Bir ayın sonunda artık bağlamaz olmuşlardı. Güneş batıp
da toplu halde ağıllarına dönerken, mezranın çocuklarıarkalarından “hey!
gavurlara bakın gavurlara, gavurlar geliyor gavurlar” diye bağırıyorlardı.
Artık ne tarlada ve ne de ağılda bağlanmıyor, bir ya da iki silahın gözcülü-
ğünde çalışıyorlardı. Karşılıklı güven başlamıştı. Mezrada yaşayanlarla ko-
nuşup ahbablık kurmaya bile başlamışlardı. Hatta işlerin bitmeye yüz tut-
tuğu son günlerde biraraya geldiklerinde, fırsat bulunca nasıl ve hangi yol-
lardan gideceklerini konuşuyorlardı. Köylülerle, çocuklarla sohbet ederken
amaçları çevre hakkında bilgi sahibi olmaktı. Üçerli üçerli gruplar halinde,
köyden köye geçmek ve kendilerini orakçı olarak tanıtmak gerektiğini dü-
şünüyorlardı. Geçtikleri köylerde iş aradıkları sanılmıyordu. Zaten hepsi de
Türkçeyi Erzincan-Erzurum ağzıyla konuşuyorlardı. Gerçekten küme küme
orakçılar gelirdi o bölgelerden. İnandırıcı olabiliyorlardı. Öyleyse birbirlerine
Müslüman adıyla seslenmeye alışmalıydılar. Çünkü mezralılar isimleri

Türkçe olarak, daha doğrusu Türkçeye uydurarak çağırıyorlardı. Örneğin; Dikran'a Bekir, Haçik'e Hatçe, Agop'a Yakup, Karabet'e Garip gibi.

Ancak bu arada, ilk ayın sonlarına doğru geçen bir olayı alatmadan geçmemek gerekiyor. Çünkü bu olaydan sonra güvenleri artmıştı kendilerini çalıştıran ağalarına. Rutiklilerin Ermenileri tarlalarında çalıştırdıkları, besledikleri, mezranın bağlı olduğu Ambarge köyünde daha ilk haftasında duyulmuştu. Üçüncü hafta, Halil hocanın kıskırtmasıyla, sevap kazanmak, cennete gitmek için(!) on-onbeş genci tepeden tırnağa silahlandırıp Akpınar çayırığında ot biçen Ermenileri öldürmeye göndermeyi kararlaştırmışlar. Ancak orada bulunan komşu köylerden Selamlı'dan biri şöyle demiş:

“Yahu siz deli misiniz! Rutikli Mehmet Onarlı dayılarına güvenmeye hiç Ermenileri korur mu? Çayırığın çevresindeki her çağıl yığınının arkasında bir silahlı var!” Onar'dan geçip köyüne giderken de sokakta Sefer Pehlivanı rastlamış, kendisini konuk edip kahve içirmiş. Adam durumu Sefer Pehlivanı bildirince, Sefer'in kendisi başta olmak üzere aynı gece altı-yedi silahlı Rutik'e vardılar. Çevreyi kolaçan ederek iki gün iki gece bekle-diler. Üçüncü gün Ermeni ırgatlar, çayırığın bir başından öbürüne henüz ulaşamamışlardı ki, Konantaş'ta bekleyen gözcü şapkasını tepeden sallayarak gelmekte olduklarını bildirdi. Hemen kararlaştırdıkları gibi, bütün Ermenileri ikişerli üçerli biçilmiş ot yığınlarının içine soktular. Silahlı Onarlılar geniş bir yay yaparak çayırıkta tırpanları ellerine aldılar. Ambargeliler tepeden çıkar çıkmaz ot biçmeğe başladılar. Bağıra çağıra bir halay havası söylüyorlardı. Sefer'le Rutikli Mehmet, çayırığın başında silahları ellerinde onları karşıladılar. Onbeş kişi kadar vardı Ambargeli saldırganlar. İçlerinden Sefer'i tanıyanlar, onun orada olduğunu görünce tereddüte düşmüşlerdi. Onları yayın ortasına doğru çekerek, ne istediklerini sordular. Öndekilerden bazı gençler atılıp Rutiklinin çalıştırdığı Ermeni gavurunu kendilerine teslim etmesini istediler. Eğer evlerine sakladılarsa Ermenilerle birlikte beş-altı evlik mezrayı ateşe verecekleri tehdidinde bulundular. Pehlivan Sefer şöyle yanıtladı: “Bana bakın Ambargeliler, görüyorsunuz hiçbir Ermeni yok burada! Hepsini bizim köydeler ve herbiri bir eve hizmetkar girdi, çalışıyor. Sıkıysanız gelin oradan alın!”

İçlerinden iri yarı densiz bir genç, “dinsiz Kızılbaşlar, siz de onlar gibi gavur olduğunuz için saklıyorsunuz Ermenileri” demesin mi! Öndeydi. Pehlivan, gencin yakasından kaptığı gibi tek eliyle ayaklarını yerden kesti ve yere çarparak ayağının altında çiğnemeye başladı. Biraraya yığılmış Ambargelilerden bazıları geri çekilip silahlarına davranmak istediler ama geç kalmışlardı. Bu tartışma sırasında tırpanları ellerinde halkayı daraltmış olan Onarlılar birden, tırpanları atıp, abalarının altındaki silahları çekmişlerdi. Havaya ateş ederek, çevrelerini sarmışlardı. Rutikli Mehmet Sefer Pehlivanın akrabası oluyordu, ona söz düşmezdi.

Sefer, tekmelediği genci bırakıp güreledi: “Ambargeliler, defolun evlerimize gidin! Bir anda hepinizin leşini yere sereriz. Eğer bir daha buralara kötü maksatla ayak basarsanız köyünüzü başınıza yıkarız da nereden geldiğini bilemezsiniz. Toplayın şunların silahlarını.”

Pek istekli olmamalarına rağmen Rutikli ile Topal Hüsni silahların hepsini topladı. Kılıçtan toplu tabancaya, beşliden mavzere onbeşin üzerinde silah yığıldı ortaya.

Sefer sürdürdü: “Haydi şimdi çekip gidin. Sizi ayartan o hocanıza da söyleyin, bir daha böyle bir halt ederse, bir akşam ezanında gelir kendisini minareden aşağı atarım! Ben de o pezevengi Vakarlı bir hoca bilirdim, insancıl bilirdim; demek yezitlik içindeymiş. Silahlarınızı, yarın sabah gün doğduğunda köyünüzün karşısındaki çeşmenin önünde bulunan dut ağacığının kovuğundan alırsınız. Gün doğmadan önce gelmeyi deneyeni mihlaram ha!”

Ambargeliler, arkalarına bile bakmadan tabanları yağlayıp tepeyi bir sokukta aştılar. Ermeni ırgatlar otların içinden çıkıp işbaşı yaptılar. Ne olduğunu bir türlü kavrayamamışlardı! Acaba sadece Rutiklinin işlerini bitirmeleri için mi yoksa insancıl nedenlerle mi kurtarılmışlardı? Aralarında ne fark vardı bu iki köyün?

1978 yılının Aralık ayında, Malatya’ya güneybatıdan komşu il Maraş’taki camilerde “Kızılbaşlara ölüm, ölüm Kızılbaş gâvuruna, üç Kızılbaş öldüren cennete gider, onların katli vacip, kanı helaldir!” diyen hocaların, vaizlerin ve ırkçı faşistlerin kışkırtmalarıyla, baltasını, paslı kılıcını, tabancasını, tüfeğini kaparak Alevi komşularına saldıranlar aynı bağnaz Sünni Müslümanlardı. Yetmişini aşmış sakallı bir dini-bütün(!) Müslüman, cennete gitmek için üç yaşındaki bir Alevi kız çocuğunun karnını deşiyordu paslı kılıcıyla. Bir başkası bir hamile kadını karnındaki çocukla birlikte canavarca öldürüyordu sevap kazansın diye(!) Üç gün boyunca yerel güvenlik güçlerini de yanlarına alarak ikiyüze yakın Aleviyi katlettiler.

Arkasından Malatya ve Çorum’da Alevilere ait işyerlerini dağıtan ve düzinelerce suçsuz insanı öldürmekten çekinmeyenler aynı yezit soylulardı. Aynı günlerde devletin, Cumhuriyet hükümeti yönetiminin gözleri önünde kırımlar sürdürülürken, Arapkir çevresindeki -Ambargeliler başta olmak üzere- birçok Sünni köy, Milliyetçi Parti merkezinde Onarlı Alevilere saldırıp, katliama girişme toplantıları yapmışlardı. İçlerinden, ilginç bir rastlantı olarak Selamlı’dan aynı aileye mensup biri, Genççağa’nın oğlu, “siz kanınıza mı susadınız be? Onar’da her evde kalaşnikof var. İstanbul’daki milyoner Onarlılar köylerinin korunması için para yağdırıyorlar. Köyün önündeki mağaraların her birinde bir makinalı var. Kaçakçı Karaca Seyfo geçen cuma akşamı bir kamyon silah getirip dağıttı her eve. Tepelerde geceleri bile gözcüler dolaşüyor” diyerek abartıkça abartıyor ve onları durduruyordu.

Ermeni ırgatların Onarluların kendilerini korumalarından sonra, hem güvenleri hem de kurtuluş umutları artmıştı. Üstelik Sefer Pehlivan’ın Rutikli Mehmet’i, kendilerine kötü davranışlarından dolayı iyi bir zılgıtladığına tanık olanlar vardı. Fakat Rutikli Mehmet’in karakteri kötülükle yoğrulmuş-

tu. Akrabası Sefer'in zılgıtlarını da çabuk unuttu. Ermenileri dinleyip de kaçış planları yaptıklarını öğrenince, Topal Hüsnü ile birlikte onlar da düzen kurmaya başladılar.

Rutikli Mehmet, erkekler tarlada çalışırken, evde yemek yapan ve temizlik işlerinde anasına yardım eden iki Ermeni kadından Haçik'e göz koymuştu. Anasının yokluğundan yararlanıp mutfakta veya çamaşır leğenin başında onu sıkıştırmış; öpmüş ve göğüslerine, kalçalarına çimdikler atmıştı. Kadın korkusundan karşı koyamamış, ama hiçbir zaman da istekli olmamıştı. Şansından her keresinde de anası görüp, oğlunu azarlamıştı.

Rutikli Mehmet'in babası yoktu. Yıllar önce Yemen'in savunmasına gitmiş bir daha dönmemişti. İki yıl önce ölüm haberi evlerine ulaşabilmişti. Rutik mezrasının en varlıklıydılar. Şimdi evi kendisi yönetiyordu en yaşlı erkek olarak. Daha doğrusu anasının başyardımcısı durumundaydı. Kendisinden küçük iki kızkardeşi vardı. Her yaz çevre köylerden Onar, Gebük, Amberge köylerinden orakçı ırgatçı toplayarak hasatlarını yaptırıyorlardı. Amberge köyüne bağlı Rutik mezrasında altı hanede oturan sekiz aileden üçü Alevi beşi Sünniydi. Sünni komşularından birinin oğlu olan Topal Hüsnü Rutikli Mehmet'in hem arkadaşı, hem de dalkavuşu ve akıl hocasıydı. Onunla sık sık Amberge'ye gidip geliyordu. O köyde bir kıza göz koymuş, onunla evlenmek istiyordu. Alevi olduğu için vermeyeceklerini biliyor, onların gözüne girmek için Amberge'ye cuma namazlarına, bayram namazlarına gidiyordu. Gerçi Onar'da çevreye gösteriş olsun diye bir boş evi camiye çevirmişlerdi, ama Milla İsmail'in camide tekkede olduğu gibi müşterisi (!) yoktu. Rutikli Mehmet'in camide sık sık dinlediği vaazlardan, cennet-cehennem, ölüm ötesi ve ruhsal yaşam üzerine yalan yanlış ve uyduruk şeylerden etkilenmemesi imkansızdı. Üstelik duygusal bir bağ vardı; Ambargeli Gülayşa! Alevi geleneklerinde Sünnilerden kız almak vardı, ama Alevileştirmek kaydıyla. Kız vermeye pek yanaşmamakla birlikte, eğer kız varacağım diye ısrar ederse 'canın cehenneme, var git' deyip razı gelirdi. Oysa Sünniler de, aynı koşulları ileri sürerler, Sünnileşmesini isterlerdi. Ama Aleviler denli hoşgörülü olmadıklarından kız kaçarsa, ölülerine bile gelmesine razı olmaz ve onu hiç bağışlamazlardı o çevrede.

İşlerin sona erdiği günlerde Topal Hüsnü -ki Onarluların çayırılıkta Ambargelilere hakaretini hiç hazmedememişti- sürekli Rutikliyi etkileyerek, birlikte bu Ermeni gavurlarını serbest bırakmamak gerektiğine karar verdiler. Zaten her cuma vaazlarında Halil hoca şöyle demiyor muydu? "Fırsat bulsalar ki kafalarımıza kör mış çakacaklardı. Sonra *Kuran*'ın emri var, üç Ermeni öldüren cennete gider. Daha fazlasını kesen ise Muhammed sallallahu vesellem efendimizin şefaatlarına erer." Ama Onarlı korkusu vardı; farkına varılırsa çok fena cezalandırılırlardı.

Bu iki genç kafa kafaya verip çok düşündüler. Ermeniler artık güvenerrek, kendileriyle açık konuşuyorlardı. Yalnız Haçik Rutiklinin davranışlarından ötürü güvenmiyordu. Ama birşey diyemiyordu kocası kuşkulandır diye. Artık kaçma planlarını onlara anlatmışlardı. İstedikleri köylü kıyafetlerini bile Topal Hüsnü ile Rutikli Mehmet sağladılar. Asıl Mehmet'in anası içtendi bu konuda, Onar'a her gittiğinde kılık kıyafet cinsinden birşeyler bulup getiriyordu. Ekinleri biçilmiş, harmanlar savrulmuş tüm işlerin sonu

gelmişti. Ermenilerin hazırlıkları da bitmişti. Üç-beş gün içinde üçerli dörderli kümeler halinde ve orakları bellerinde Harput'a giden yol boyundaki köylerden geçeceklerdi. Gerektiğinde birkaç gün çalışacaklar, ama yollarına devam edebilmeleri için, ücrette anlaşamama bahanesiyle köyleri çabuk terkedeceklerdi. Eğer geçtikleri köyün arazisinde kimse tarafından görülmemişlerse, o köye girmeyeceklerdi. İki kadın da erkek kılığında olacaktı.

Mehmet'in anası Periza kadın Haçik'i çok sevmişti. Son günlerde ikide bir şöyle diyordu: "Kız Haçik, yavrum keşke evli olmasaydın. Seni oğluma alırdım, biraz yaramaz, vurdu kırdıcı, ama ikimiz iki yandan onu yola getirdik. Gelinim olurdu. Seni çok sevdim, gidersen çok üzüleceğim."

O akşam karanlık bastığında iki kafadar birer şişe dut rakısı içip dut gibi oldular. Silahlarını kuşanıp ağılın kapısına geldiler. Ağıl, koyunların başka bir yere alınarak, Ermenilerin barındıkları, yatıp dinlendikleri haline sokulmuştu. İçeride kümeleşmiş fısıl fısıl konuşuyorlardı. Rutikli Mehmet köşede bekledi. Hüsnü kapıyı aralayıp içeri seslendi: "Periza ana kadınları çağırıyor. Biraz çamaşır varmış yıkayacaklar."

Olağanüstü bir çağrı değildi bu. Bazan Periza kadın geceyarısı bizzat gelir, "Haçik! Haydi kızlar! Biliyorum yattınız ama, kalkın da gelin bana yardım edin. Bugünün işini yarına bırakmak olmaz! Sabahleyin dinlenme izni veririm size" diyerek, yataklarından kaldırıp götürürdü. Ancak biliyorlardı ki, Periza kadın kızlarını alıp öğleden sonra Onar'a gitmişti. Adak kurbanı koçunu Onar Dede'nin üzerine kesmeye götürmüşlerdi. "Bu gece orada kalabiliriz" bile demişti. Bu yüzden ikisine de öğleden sonra izin vermiş, onlar da bütün öğleden sonra Ermeni erkeklerin çamaşırlarını yıkamış ve bu arada herkesin üzerlerine alacakları eşyalar için torbalar hazırlamışlardı.

Topal Hüsnü'nün çağrısı üzerine kapıya gelip, çıra ışığında birbirlerinin yüzüne şaşkınca bakan kadınlar tereddüt içindeydiler. Topal bunun farkına varmıştı, kandırıcı konuştu: "Köyden az önce geldiler. 'Çabuk olun, hemen gelsinler' dedi. 'Yatmışlarsa bile giyinip, seğırtsinler' dedi."

Kadınlar çıkıp, az ilerleyince kapıyı çekti, hızlıca kapattı. Ancak üzerindeki asma kilidi hiç gürültü çıkarmadan halkaya takıp kilitledi. Artık kalın tahtalardan yapılmış ağılın kapısı dışarıdan açılmadıkça hiç kimse dışarı çıkamazdı. Zaten içeridekilerin herhangi birşeyden kuşkulanmalarına neden yoktu.

Rutikli Mehmet kadınların çıktıklarını görünce, onlardan önce eve girip, onlara kapıyı bizzat açtı. Hüsnü de arkasından girdi. Rutikli "anam odasında seni çağırıyor Haçik, yukarıda, biraz rahatsız, yatakta yatıyor" deyip Haçik'i birinci kattaki odaya çıkardı. Avludaki lambalıkta koca bir içyağı kandili vardı, Mehmet onu yukarı aldı. Hüsnü elindeki teneke çıra fenerini lambalığa kor komaz, avludaki Ermeni kadınına yapıştı. O, boğazına dayanan keskin kama karşısında direnmedi, hemen soyundu. İstekli görünüyordu. Topal Hüsnü'nün heyecandan başaramayacak duruma girdiğini görünce yardım bile etti. Topal Hüsnü bunu hiç beklemedi. Kadının bu istekli yaklaşımı, ellerinin ayaklarının bağlanıp domuztopu yapılmasını önleyemedi. Ağzını da bir mendille bağlarken kadın çırpınmaya başlamıştı. Yukarıdan da boğuk sesler işitiliyordu. Ellerini ayaklarını bağladıktan sonra,

ayaklarını, kollarının arasından geçirerek, kollarla bacakları da birlikte sarıp sarmaladı. Buna domuztopu deniyordu. Loş çıra ışığında domuztopu yaptığı çıplak kadının kalçaları Topal'ı yine çileden çıkardı. Kıpırdamaya ve bağırmaaya çalışan kadını, domuztopu halindeyana devirip arkadan tecavüz etti. İşini bitirdiğinde Rutikli gıcırdayan tahta merdivenin basamaklarından aşağı iniyordu.

Topal Hüsni: "Ulan Mehmet bu gavurun orospusu çok ateşliymiş. Kendi isteğiyle yaptım. Domuztopu yaptıktan sonra bir de arkadan, bana mısın demedi! İstersen sen de."

Rutikli Mehmet soluk soluğaydı. Haçik çok direnmişti boğazına dayanan hançere rağmen yalvarıyordu: "Ananı anam gibi sevdim Mehmet, sana kardeş gözüyle baktım. Eğer böyle bir isteğim olsaydı, defalarca denedin, sana fırsat verirdim, ananın başı için yapma!" Oysa Rutiklinin gözü dönmüştü. Bağırmaayı deneyince hançerinin ağır gümüş sapıyla kafasına vurup kadını bayıltarak ırzına geçmişti. Başındaki yazmayı büküp ayılmadan ağzını bağlamış, sonra da önceden hazırladığı ipe Topal gibi domuztopu yapmıştı. Kadının donunu, üstüne kat kat giymiş olduğu ipekli fistanları parçalamıştı. Topal Hüsni'ye yanıt vermeden, "haydi fazla zaman geçirmeden ananın Ermeniler için hazırladığı urbaları alıp ağıla gidelim, bundan sonra işin sonunu getirmek zorundayız" dedi. İki kişi iki yandan bir köşede yığılı duran eski ceket, şalvar, fes, sarık, işlik-mintan ve orakları sessizce ağılın kapısı önüne taşıldılar. Arkasından hemen kapıyı açıp, önemli bir haber vereceklerini baştan uyararak, hepsini yataklarından kaldırdılar.

Rutikli kesik kesik anlatmaya başladı: "Anam Onar'da duymuş, bu gece yarısı ya da yarın gece Ambargeliler, Tepte'den gelen yardımcılarla sizi kesmeye geleceklermiş! Anam dedi ki, 'Onarlılar belki yetişemezler, zaten herkes dağda işinin başında! Ay basmadan her yanı, bir an önce yolla Ermeni uşaklarını, canlarını kurtarsınlar. Karanlıktan yararlanıp kurtulsunlar.' Alın şu kılığı kıyafeti, herkes üstüne geleni çabucak giysin! Sizleri üçer dörder gizli bir yoldan geçirip kurtaracağız; çabuk olun."

Aceleyle bir kaynaşma oldu. Bir iki çıra yakıp içeri atılan urbaları sırtlarına geçirdiler. On onbeş dakika içinde herkes hazır. Hiçbir şeyden kuşulanmamıştı bu küçük Ermeni gurubu. Teşekkür ettiler yardımcıları için. Ve sessizce beklemeye başladılar oraklarını bellerine sokarak. Kadınların hazırlamış oldukları torbaları da sırtlarına almışlardı. Topal Hüsni ile Rutikli ilk dört kişiyi alarak Kayarası'nın gizli yolundan geçireceklerini söyleyerek koşar adım, mezranın kuzeydoğusuna doğru gözden kayboldular. Uzun zamandır şakadan başlayıp ciddiye çevirdikleri "gizli geçitlerden geçirme" sözü, Ermenilerin kafalarına iyice kazınmıştı. Meşeliklerin arasından geçerek, hafif bir yokuşun başına gelince durdular. Rutikli Mehmet anlattı: "Şu meşelerden tutunarak biraz aşağıya inin. İki taşın arasında küçük bir keçi yolu bulacaksınız, o sizi dereye indirir!"

Topal Hüsni gülmesini zor tutarak sözü aldı: "Dereyi geçip karşı yokuşu çıkınca Onar yoluna düşersiniz. Oradan Selamlı, Modanlı, Gamuhu, Dingider ve Paşıklı'dan Karamağara köprüsünü geçtikten sonra Keban'a ulaşırsınız!"

Rutikli sürdürdü aynı dalga içinde: “Girdiğiniz her köyde karşılaştığınız kimselere bir sonraki köye ekin biçmeye gittiğinizi söylersiniz. Sakın ola ki, Ermeni olduğunuzu anlamasınlar. Yoksa!” Belinden sıyırdığı kılıcı boğazına koyar gibi bir jestle “kafalarınızı keserler” işaretini verdi.

Topal Hüsnü, “Karamağara’dan sonra yarım saat içinde Keban’da olursunuz, eğer paranız varsa at ve araba kiralayabilirsiniz” dedi.

Dört Ermeni meşelere tutunarak inerken Türkçe başlayıp Ermenice sürdürerek, derede Haçik’i beklemeleri gerektiğini konuşuyorlardı. Çünkü bütün altınları Haçik’in kesesindeydi, ona teslim etmişlerdi. O korumaktaydı yüzden fazla altını. Haçik bir aydan fazla oluyor ki, bu sorumluluğu yüklenmişti. Bir kese dolusu Osmanlı ve İngiliz altınını, hemen hergün kimseye göstermeden kuşağında koynunda, donunda; ağılın değişik yerlerinde, örneğin bir duvar deliğinde, tavandaki hatılların birinin kovuğunda, vb. de saklıyordu. Bu akşam da çağrılmadan az önce yine kimseye çaktırmadan tavla direklerinden üçüncüsünün başlığı üstüne koymuştu. Şu anda ise Haçik Periza kadının odasında, üstübaşı yırtılmış, tecavüze uğramış ve domuztopu halinde yatıyordu. Kendine gelmiş İnlüyordu, ama ağzı sıkı sıkıya kapalı olduğundan kimsenin kendini işiteceği yoktu.

Rutikli Mehmet onlara kısık sesle bağırdı: “Haydi Ermenice konuşmayı tartışmayı bırakın, acele edin! Derede bir kayanın dibinde arkadaşlarınızı beklersiniz orası güvenli.” Dördü birden hızla kaydılar meşelere tutunarak. Aşağıda derinden derine akan derenin şırıltısı, gece kuşlarının seslerine karışıyordu. Arada bir sancılanmış bir tilkinin uluması kulakları tırmalarken, buna bir yaban keçisi ya da geyik melemesi karşılık veriyordu. Mezradan hızlı yürüyüşle yaklaşık yirmi dakika uzakta bulunuyorlardı. Yukarıdakiler sonucu kahkahalar atarak bekliyorlardı. Aradan bir iki dakika geçmeden bekledikleri acı haykırışları duydular ve onların kahkaları eridi. Sonra taşlar topraklar üzümlü dereye akmaya başladı.

Planlarının ikinci aşamasının birinci denemesi sona ermiş, öbürlerini getirmek için geri dönmeye hazırlanıyorlardı ki, hemen önlerindeki kalın meşeye tutunmaya çalışan bir karartı gördüler. Adam haykırıyordu: “Alçaklar, bizi aldattınız! Aşağısı uçurum, üçü de düşüp parçalandı!”

Buraya Kayarası deniyordu. Rutığın dere, yüksek uçurumlu sırakayalar arasından geçerek Arapkir çayına karışıyordu. Keçiyolu değil, tersine çıkılması olanaksız kartal yuvaları vardı altmış-yetmiş mertreye ulaşan ve doksan dereceyle yükselen bu kayalıkta. Gerçekte bir keçiyolu vardı ama gösterilen yerden yüz adım kadar ilerideydi!

Üç arkadaşından bir iki adım geride olan Ermeni genci, onların uçurumdan boşluğa yuvarlandıklarını hissettiği an, tutunduğu meşeye daha sıkı sarılmış; bir süre ne tarafa gideceğini kestiremeden beklemiş ve arkadaşlarının dereye uçarkenki haykırışlarını ve taşlar üzerine düştüklerinde çıkardıkları parçalanma seslerini duymak zorunda kalmıştı. Yukarıdakiler kahkaha atarken herşeyi anlamıştı. Ancak o kahkahalardan yönünü bulup hiç ses çıkarmadan ve haşırta yapmadan tırmanmaya başladı yukarı doğru. Aralarında sıranın diğerlerine geldiği, ancak her gurubun ayrılmasından sonra biraz zaman geçmesinin daha inandırıcı olacağını konuşuyorlardı. Ne yazık ki, zifiri karanlık kurtulan Ermeniyi bu iki acımasız ve kötü karakterli ka-

fadarın ayaklarının dibine getirdi. Hava bulutlu olduğundan tek yıldız bile gözüküyordu. Doğrulduğunda kendisini görmüşlerdi. “Bizi aldattınız alçaklar!” sözünü yinelediğinde, Rutikli elindeki kılıcı sallayıverdi. Gencin vücudu bir yanda başı bir yanda yamaçtan aşağı yuvarlanırken bir iki dakika boyunca “bizi aldattınız alçaklar” diye hâlâ söylendiği duyuluyordu.

Diğer beş kişiyi bir kerede götürdüler. Uçurumun başına yaklaştıklarında Rutikli Mehmet onları durdurup açıklama yaptı: “Arkadaşlarınız aşağıda bir kayanın ardında sizleri bekliyor. Bu meşelerden tutunup on-onbeş adım inince.”

Topal Hüsni tamamladı: “Bir keçi yolu bulacaksınız o keçi yolu sizi dereye ulaştırır. Ancak belinizden birbirinize bağlanmanız gerek, yoksa karanlıkta kaybolursunuz. Çünkü bir tek yol, bir tek gizli geçit var buradan dereye inen.”

Bir koca yük sicimini öndekinden başlayarak, herkes beline bir kere sarıp düğüm attıktan sonra ipi geridekine uzattı. Aralarında birer ikişer adım uzaklık bırakarak altısı birbirine bağlanmıştı. İçlerinden biri şaka yaptı: “Yahu” dedi Mehmet Ağa, “bu ne iş, bu ne gidişat? derlerdi bizim Mama-hatun’daki Türk komşularımız. Bizi mağarada bulduğunuzda da ipe bağlayıp sürükleyerek köye getirdiniz, köyden kovarken de ipe bağlayıp gönderiyorsunuz? Hiçbir şey anlamadım doğrusu!” Öbür arkadaşları dürterek susmasını istediler.

Rutikli yanıtladı: “Az sonra ipin önemini çok iyi anlayacaksınız, sıkı tutunun!” İlk grubun indiği yerde, meşelere tutunarak yavaş yavaş kaymaları ikaz edildi yine. Bu sırada ay doğmuş vadinin aşağı kısımlarını aydınlatmaya başlamıştı. Ancak bayırın başındaki meşe kümelerinden aşağısı gözüküyordu. birbirlerine bağlı Ermeni erkekler meşelerden tutunarak sırayla inmeye başladılar. Birinci ve ikincinin uçurumdan yuvarlanmasıyla haykırış başladı. Yukarıdakiler bağırarak meşelere sarıldılar. Uçurumda ucunda sallanan iki kişinin ağırlığına dayanamayan ip kırılınca haykırarak düşüp parçalandılar. Meşelere sarılmış bırakmayan ya da yukarıya doğru tırmanmaya çalışan diğer üçünün Türkçe Ermenice haykırış, küfür ve duaları birbirine karışıyordu. Yukarı çıkmak, kurtulmak isteyen ise Rutikli ve Topal Hüsni’nün kılıcıyla karşılaşılıyordu. Kafaları kesiliyordu. Cesetleri zaten itmeğe gerek yoktu, kendiliğinden yuvarlanıyorlardı. Haykırışlar vadede yankılanırken, tilkilerin geyiklerin seslerine karışıp tükendi. Yeni doğmuş ay kapkara bulutların arasına girerek utancından ışıklarını kesmişti sanki!

Mezraya geri döndüklerinde yağmur atıştırmaya başlamıştı. Rutikli Mehmet’in evi aşağıda, mezranın en büyük konağıydı. Diğer evler biraz uzakta, tepenin eteğindeydi ve tek ışık yoktu. Avludaki Ermeni kadın yuvarlanarak kapıya dayandığından güçlükle açtılar. Topal Hüsni bir tekme atarak, sürükleyip çekti bir yana leş gibi. Kadın, isli çıranın ışığı altında ellerindeki kanlı kılıçları farketmiş yalvaran gözlerle bakıyordu. Hüsni çekip ağzındaki mendili çıkardı Rutikli üst kata çıkınca. Kadına, “Gavur kızı yeniden yarak ister misin?” diye sordu, sırtarak.

Korku içindeki kadın yalvarmaya başlamıştı: “Beni öldürme, kıyma canıma! Ne istersen yap!” Kan, Topal’ı sanki daha da şehvete getirmişti.

Domuztopu durumunda kadına yine tecavüz etti salyalarını akıtarak ve gözlerini devire devire.

Bu sırada Rutikli Haçik'in başında dikeliyordu. Kadının ağzını çözmüş ve hüngür hüngür ağlamasını dinliyordu sanki. Genç kadın ağlarken konuşuyordu: "Kılıcın kanlı, öldürdün onları öldürdün zalim adam! Belki de ilk benim kocamı öldürdün!"

Sırıtarak karşılık verdi Rutikli: "Öldürmedim, hepsine urbalar verdim. Hepsini giyip kılık değiştirdiler planlandığı gibi, sonra onları iki posta halinde Kayarası gizli geçidinden indirdim dereye. Kocan birinci postada gitti. Orada sizleri bekliyorlar" diyerek, birden ciddileşmiş yalanları ardarda sıralıyordu.

Kadın, "İnanmıyorum sana" dediyse de yumuşar gibi oldu. Rutikli, "böyle bağırp çağırma, kimseyi öldürmedim, ama seni öldürecekmiş daha fazla konuşursan. Meşelerin arasında bir tavşan öldürdüm az önce onun için kılıç kanlı. Aşağıdaki kadın Topal'a arkadan önden üç kere verdi; ben Topal'dan aşağı mıyım kız?"

"Elbette aşağı değilsin, ondan daha babayığit bir erkeksin. O kadın herkesle yatan biriydi, mesleği orospuluktu! Ben kocamdan başkasıyla yatmadım şimdiye dek. Ama sen beni bayılıp tecavüz ettin!"

"Kör müsün gönlünle verseydin! Bir kere isteyerek verseydin ölür müydün? Haydi bir kere olsun gönlünle ver. Seni domuztopu durumunda yapmak istemiyorum. Seni arkadaşlarına götürmem, öldürürüm seni. Bu gece ya da yarın gece, yine Ambargelilerin sizi öldürmeye geleceklerini haber almıştık. Bunu ağıldakilere söyleyince hemen gitmeyi kabul ettilerdi. Şimdi uslu uslu altına yatacaksın. Yoksaaa!"

Kadın yalvardı ve birden değişerek: "Yapamam Mehmet" dedi, "beni aşağıdaki kadınla karşılaştırma, o isteyerek yapıyor bu işi! Eğer ille de istiyorsan onunla yap, nasıl istersen. Bana tecavüz etme sana para vereceğim!" Mehmet değişti ve yumuşar gözükerek, "ne kadar?" diye sordu, "öyle az parayla seni bırakmam?"

Kadın ağlamaklı, "bizimkilerin parasıydı, bana emanet etmişlerdi" dedi, "namusum için emanete hıyanet edeceğim. Yüz altından fazla."

"Sizinkilerin artık paraya ihtiyaçları yok çünkü anam onlara onar meci diye ayırmıştı paylaştırdım hepsine. Hem sonra gavurun namusu mu olurmuş!" Gerçekten de urbaları dağıttığı sırada onlara para vereceğini de söylemiş ve gizli geçide götürürken herbirinin eline üçer beşer meci diye sıkıştırmıştı. Bu parasal yardım daha da güven sağlamıştı elbette.

Kadın Rutikli'nin yumuşadığını görünce hakaret etmesine aldırmadan konuştu: "Öyleyse söz veriyorsun! Bana tecavüz edersen öldürsen bile Söylemem altınların yerini."

"Tamam tam söz veriyorum! Nerede paralar?"

"Ağıldaki tavlının soldan üçüncü direğinin başlığı üzerinde bir kese içinde." Rutikli hemen odadan çıktı. Merdivenin basamaklarını ikişer üçer indi. Ermeni kadının arkadan üzerine uzanmış yekinmelerini sürdürmekte olan Topal Hüsnü'nün üzerinden atlayarak ağıla koştu. Keseyi buldu. İçinde birazcık bırakarak tamamını bir mendile boşalttı ve sonra dört köşesini

düğümleyip bir başka yere sakladı. Döndüğünde Topal Hüsnü işini bitirmişti. Ona sonra anlatırım diye işaret verip yukarı çıktı.

Haçik, “aldın altınları, çöz beni artık. Arkadaşlarımıza götürün bizi” dedi.

Rutikli küplere binmiş, öfke içinde bağırdı: “Gavurun orospusu, beni kandırdın. Bütün direklerin başına baktım altın maltın yoktu! Senin oraya koyduğunu görüp içlerinden biri almış olmalı.” Kadın kendini savunamadı, belki de doğruydu. Oysa Rutikli Mehmet kese konusunda yalan söyledi ve elbette ki, sözünde de durmayıp kadına domuztopu durumunda Topal Hüsnü’nün yaptıklarını yaptı. Sonra yağmur altında onların da kılığını değiştirip, arkadaşlarına kavuşturmak üzere Kayarasının uçurumdan aşağı gönderdiler. Sonra kanlı gysilerin tümünü yaktılar. Hiç iz bırakmadılar. Bu arada Rutikli Mehmet, Topal Hüsnü’ye en büyük kazığı atmıştı; Haçik’in kesesindeki geri kalan yirmi altını onar onar paylaştılar. On altın sahibi olan Hüsnü, topal bacağının üstünde sevinçten zıplayarak, gece yarısına doğru evine gitti. Rutikli Mehmet de mendiline boşaltarak sakladığı onca altını toplayıp kaldırmak için ağıla koştu on kat daha sevinçle.

1982 yılının güz aylarından birinde, Fatih’in İskenderpaşa mahallesindeki eski bir apartmanın dördüncü katında karımla birlikte konuştuk. Deli Hüseyin’le karısı Hüсниye ve nakış-dikiş öğretmeni Semiha bizi iyi bir ağırlamışlardı. Karım oğulları Mehmet’in beş yıldır öğretmeniydi. İlkokulu bitirmiş, pekiyi dereceli diplomasını almıştı. Ortaokula yeni başlamıştı. O yüzden öğretmeniyle birlikte yemeğe çağrılıydık. Yedik içtik söyleşiye geçtik. Küçük Mehmet, büyüyünce ne olmak istediğini her sorana, anasının dediğince, hiç gekizlemeden (tereddüt etmeden) “cumhurbaşkanı olacağım” diyordu.

Arada sırada karımın sınıfına gittiğimde yaptığım gibi yine sordum: “Eh artık ilkokulu bitirip ortaokula başladın! Söyle bakalım büyüyünce ne olacaksın?” Mehmet zayıf bacakları üzerinde gerildi, göğsü ileride, alını yukarıda “ortaokulu, liseyi, üniversiteyi ve bütünokulları pekiyi ile bitirip cumhurbaşkanı olacağım öğretmenim!” diye bağırdı. Hepimiz gülüyorduk. Deli Hüseyin uzun bıyıklarını burarak konuşuyordu:

“Benim oğlum, adını taşıdığı dedesi gibi Vakarlı. Adıyla, sanıyla Rutikli Mehmet! Hem zengin olacak hem de cumhurbaşkanı.”

Bunun üzerine karısı Hüсниye yüz buruşturarak dobra dobra konuştu: “Heh!” diye tükürür gibi başladı, “Babanı övmeden de duramazsın. O ne zalım, ne merhametsizmiş! Gençliğinde yapmadığını bırakmamış. İki kadının tam onbir kişiyi öldürmüş Topal Hüsnü ile birlikte. Sinlerinde yatmayasılar. Hocam belki duymamıştır. Ermeni barkanasından kaçırdıkları onbir kişiyi üç ay bedava çalıştırmışlar. Harman sonu bir gece hepsini Kayarası’nın uçurumlarından aşağı atmış, kafalarını kesmiş. Ermeni gelinin bir kese altınıyla da yükünü tutmuş, zenginleşmiş!”

Deli Hüseyin toz kondurmak istemiyordu babasına: “Öldürmeyip de ne yapacaktı? İşleri güçleri bitmiş; öldürmeyip de saklayıp besleyecek miy-

di?” diye gülerek sorulu-cevaplı konuşurken, Hüsniye yenge kalktı ve öbür odaya girip çıktı. Elinde bir kese tutuyordu, onu bana uzattı. İnce pamuk ipliğinden, kırmızı sarı ve yeşil renklerin hakim olduğu para kesesi, renkli zikzaklar, paralel çizgiler ve bazı geometrik şekillerle süslenmişti.

Kadın konuşmasını sürdürdü: “Bu süslü şekiller aslında renkli boncuklarla bezeliymiş. Eltilerim genç kızken hep sökmüş, onlarla yazmalarına oya işlemişler.”

Ben elime almış hayran hayran evirip çevirirken o konuşuyordu: “İşte bu kese Ermeni gelinin para kesesi, adı da Haçik miymiş ne, Hatçe diye çağırıyorlarmış! Bu kese ağzına dek altın doluymuş.” Buları demesiyle irkilmiştim. Keseyi karıma uzattım. Hüsniye yenge kimseye fırsat vermedi ve Rutikli’nin öyküsünü noktalandı: “Kaynatama ölüm döşeğinde ben baktım, öbür sevgili gelinleri değil. Bize kötülük edip, evden kovmuştu. Orada burada çalışmıştık yıllar yılı, ama yine bana muhtaç oldu. Ağzına bir tas su veren ben oldum. Kocam, Ambargeli karısından olmaydı. Kadın çok yaşamamış. Sonra Gebük’ten evlenmiş ve ondan üç oğlu, üç kızı oldu. Hüseyin analık elinde yetişmişti.

Gençliğinde yapmadığı kötülük kalmayan Rutikli, tam bir ay boyunca can çekişti. Azrail boğazını sıkıp sıkıp bırakıyordu. Ölmek istiyordu, ölemiyordu. Bana Ermenilere yaptıklarını tek tek anlattı: ‘Kafasını kestiğim insanlar gözlerimin önünden gitmiyor diyordu. Kafalar yuvarlanırken konuşuyor, küfrediyor, beddua ediyordu! Ya o zavallı Haçik’in hem bir kese altınını aldım, hem de söz verdiğim halde -gelinim sana da yüzüm karadomuztopu yapıp tecavüz ettim. Sonra da öbürlerini attığımız uçurumdan aşağı gönderdim. Haykırışları hiç kulağımdan gitmiyor! Suç ortağım Topal Hüsne geçen yıl öldü, o rahmetliyi bile aldatmışım. Herkesi kandırdım. Ermeniler yağmurlu bir gecede kaçarlarken yollarını şaşırılmış, uçurumdan yuvarlanmışlar hepsi diye yaymıştık! Ama pek kimse inanmadı, hep kuşkuyla baktılar bize. Dedeler beni Muhammed Ali yoluna bir daha almadılar. Ah kızım! Gelinim, yavrum can veremiyorum; zehirle beni! Ya da götür, bindir eşeğe götür beni o uçurumdan aşağı at! ‘Tam bir ay boyunca adam bana kanlılar gibi yalvardı. Bir gece tam dalmıştım, birden bir hırıltıyla uyandım. Adamın ağzından hışır hışır köpük geliyordu, sonra kasılıp kaldı, bir kere Allah demek bile kısmet olmadı.’”

Deli Hüseyin yine gülerek lafa karıştı: “Kız Hüsne, ben köyde değildim, İstanbul’da çalışıyordum; yoksa gerçekten sen zehirledin mi babamı?”

Karısı Hüsniye kızmıştı bu şakaya. “Baban Allahtan buldu belasını, ben niye zehirleyeyim! Ağzından köpükler fışkırırken bir yandan da Ermeni adlarını sayıyor, görüyormuş gibi onlardan af diliyordu. Sonra birden kaskatı kesildi.”

Bütün bunları dehşetle dinlemiştim. Keseyle fazla ilgilenmem ve çok beğendiğimi söylememden olacak, onu bana verdi. Evden ayrılırken küçük Mehmet’e “eğer bir gün cumhurbaşkanı olursan ve Rutikli Mehmet dedene çekmişsen, yandı bu millet, General Evren gibi ülkeyi kan gölüne çevirirsin” dediğimi anımsıyorum. Bir başka gün Hüsniye gelinden, kaynatasının öyküsünü daha ayrıntılı dinleyecektim.

Sakallı Hüseyin Dede hâlâ yatışmamış sofrada bağıyordu: “Ne yüzle, hangi yüzle bu iki melun görülmek, Muhammed Ali’nin yoluna gitmek için geliyor?”

Kamber Mılla İsmail sonunda onu yatıştırdı: “Celallenme Dede’m, ced-dine kurban olayım, celallenme! Kabul edilmediklerini anlayınca çeker gider şimdi onlar. Rutikli Mehmet’in Topal Hüsnü’yle birlikte yaptıklarını gören yok. Ama ne var ki, onca canın aynı gece, aynı uçurumdan ve hep birden yol şaşırıp düşmesi mümkün değil. O melunlar yaptı! Canlarını kurtarmak için tehlikeleri göze alan insanlar toptan intihar etmezler.”

Çavdar Veli Baba söze karıştı: “Topal Hüsnü bir içki sofrasında ağzından birşeyler kaçırmış, ama fazla konuşturamamışlar!”

Bu kez Mılla İsmail aldı sözü: “İyi ya işte, eğer olup bitenleri, gerçeği anlattırса, verilecek cezaya (razi) gelirlerse buyursun gelsinler!”

Hüseyin Dede bağırdı çağırdı, olmazlandıysa da Mılla İsmail haber gönderdi Peyik’le. Pışık’la Rutikli birbirlerinin yüzüne baktılar. Renkleri değişti. Üstelik uluorta konuşup olay çıkarmasınlar diye çevrelerini Derviş Halil’le birlikte birkaç genç sarmıştı. Kabadayı görüntüslü Rutikli Mehmet pısmış çevresine baktı, sonra kardeşliğine gözederek, tek söz bile demeden izlerine döndüler. Bu onların suçluluğunu daha da kesinleştirmişti. Sakallı Hüseyin Dede, Kamber Mılla İsmail, Rehber Veli Baba ve diğer hizmet sahipleri ertesi gün tüm cemaatin huzurunda her ikisini de Muhammed-Ali’nin yolundan çıkardıklarını ve ömür boyu düşkün saydıklarını duyurup, onların da onaylarını aldılar. Rutikli Mehmet Onar’la ilgisini kesmek zorunda kaldı. Ambergeli kızla, Gülayşa ile evlenip camiden çıkmaz oldu. Ancak kısa bir süre sonra karısı ölünce, anası Periza kadın oğluna kız ararken Onar’da kendisi çok sevilmesine rağmen, çaldığı kapılar yüzüne kapandı. Gebük köyünden hiç kimsesi olmayan bir çoban kızla evlendirdi onu.

Hüsniye gelinin anlattığına göre Rutikli Mehmet yirmi yıl sonra yedi kurbanla Onar Dede’nin üstüne geldi ve büyük bir tantana içinde tekkeleri ziyaret edip uykuya bile yattı. Düşünde Onar Dede suçunun asla bağışlanamayacağını söylemiş. Kendisini yılanların, çıyanların içinde yatarken gördüğünden, korkuyla, bağırarak uyanmış. Bir daha da korkusundan ne Onar Dede’nin türbesini ve ne de tekkeleri ziyarete gelebilmişti. Ama elbet ki, babalarının günahları ne oğullarına ve ne de kızlarına çektirilmedi. İkinci kuşakta olay unutulup gitmişti. Sadece Rutikli’nin kendi kafasında kendini yiyip bitirmişti.

Pışık ise suçluluk halkası ömrünün sonuna dek boynunda aralarında yaşayıp gitti. Düğünlerde davulcu oldu, soytarılık yaptı. Davula vurduğu her tokmak gümbür gümbür kafasına inerek, ona Kemerinderedeki ölüm oyununu anımsatmış olmalı. Onun, düğünlerde bayramlarda davul çalıp çıkardığı seyirlik oyunlarıyla köylüleri eğlendirdiği son dönemlerinde ben çocukluğumu yaşıyordum. Beş altı yaşlarındaydım. Yaptığı, çıkardığı oyunlara tanık olmuştum. Birini hiç unutmam. Kafasına sardığı sarığın içine bir maşrapa dolusu su yerleştirip sıkıca bağlardı ve ustalıklı onu göstermeden, dökmeden korurdu orada. Giydiği keçikilinden yapıma abaya düzinelerce

küçük koyun çanları dikiliydi. Ve davul önündeydi. Bir davulu tokmaklar bir titreyerek abasına bağlı çanları çalardı. Ama asla kafasındaki su dolu maşrapayı kıpırdatmazdı. Bu hareketleri yaparak dönerken, “soğuk su başında, pişmiş keklik kebabı olsa da yesek, ne güzel olurdu hah haah! derdi. Çevresinde halka yapmış düğün damındaki seyirci “hah haah” diye onu onaylardı. Üç beş devir yaptıktan sonra, oyuna ilgisiz gülüp eğlenmeyen, ciddi mi ciddi birinin önünden geçerken sarığındaki su ya da ayranı üzerine boca edince herkes gülmekten kırılırdı.

Davulcu Pışık’ın konuşmaları kabaydı ama herbiri bir anlam taşırdı. Bir gün babamla birlikte, evin önündeki iğdenin altında bulunan tuztaşında oturuyordum. Her nedense yanından ayrılmıyordum. Davulcu Pışık geldi birileriyle, duvarın önünde oturup sohbet başladılar. Galiba beni yanlarından uzaklaştırmak istiyorlardı; Pışık’ın cinsellik fikralarını dinlemek için olacak! Pışık önce “Gazi baba erkek eşek sıpa taşımaz” deyip bana döndü; “haydi bakalım ananın peşine küçük sıpa” dedi. Ben mızmyızlanınca ekledi: “Bak delikanlı, babanla biz anlaştık; bir küp dut pekmezine, benim kızı sana vereceğim! Haydi ananın yanına git, söyle karasakızı hazırlasın; ikinizi birbirinize yapıştıracağım.” Böyle dediyse de beni kandıramadı, dikelmıştim, “haydi sen de yalancı Pışık, geçen gün de bana çimçekenin kızını (eşek sıpası) karasakızla yapıştırıyordun” dedim. Oradakilerin bu sözlerime niçin güldüklerini anlayamamıştım, ama ben de onlarla birlikte gültüyordum ve babamın yanından ayrılmadım. Öylesine taklitçiymi ki, birdenbire Pışık’ın gözleri yaşarmış ağlamaya başlamıştı. Yanıma oturdu ve burnunu çekerek konuşmaya başladı, bir yandan da başımı okşuyordu:

“Üzülürsün diye söylemek istemiyordum yeğenim! Sen biraz önce Nazlı bacınla suya gittiğinde, bu baban, zalim adam, Fidan ananın karnına bıçak atmış; göbeğinin altına kör bıçağı sokunca anan kanlar içinde yere düşmüş yatıyor! Git ki göresin.”

Bunu duyar duymaz ağlayarak eve koştum anamı görmeye. Arkamdan kocaman erkeklerin nasıl kahkahalar atarak güldüklerini duymuyordum bile. Anam bulaşık yıkıyordu, onu ayakta görünce sevinmiştim, ama yine de sormaktan kendimi alamadım elbette:

“Kız ana! Davulcu Pışık dedi ki, babam senin göbeğinin altına bıçağını sokmuş! Yaran ne zaman iyi oldu?” Kadıncağız kızıp köpürmüş ve kapıyı açıp dışarıya bağırmişti:

“Sırtı kuyuya gelesi, boyu devrilesice Pışık! Soytarılığını buncağız uşaklara da mı yapıyorsun? Ağzı kara taşlara gelesice!”

Dışarıda iğdenin dibinde herkes kendini yere atmış kahkahadan kırılıyorlardı. Niçin güldüklerini bir türlü anlayamamış, aval aval onlara bakıyordum. Kızları, oğulları, torunları olmuş, çoğalmıştı Pışık ailesi ve herkes tarafından seviliyordu Pışık. Ömrü boyunca insanları güldürerek bu sevgiyi kazanmıştı. Sanki yeniyetmeliğinde işlediği büyük günahını bağışlatmak için bu karakteri kazanmaya kişiliğini zorlamıştı.

Kırk yaşından mı ellisinden sonra mı ne; artık bu dünyadan çoktan göçetmiş olan Hüseyin Dede’nin oğlu Düzgün Dede onu görgüye almış. Elbette ki, hem itiraf etmiş hem de cemaatin verdiği cezaları ve yükümlülükleri yerine getirmişti. Savaşlı yıllar içinde köyde geçen bir düziye olayla

birlikte anılara gömülerek bağışlanmıştı. Görgü cemindeki tüm törenlerden geçmesi için bir müsahibinin olması gerekiyordu. Rutikli'nin yaşamboyu düşkünlüğü ve Sünnileşmesi dolayısıyla onun simgesel olarak ölmesi söz konusuydu. Bunun için bir mezar kazdırmış ve Rutikli Mehmet'in boyundaki bir değneği kefen bezine dolayarak, onun yerine namazsız niyazsız oraya gömmüşlerdi.

MILLA İSMAİL'İN TAHTALI ODASINDA VE DUT DİBİNDE ALINAN KARARLAR, KONUŞULUP TARTIŞILANLAR, SADECE KÖYLÜCE YORUMLAR MIYDI?

Milla İsmail köyde tek bir örnek olan, kasabalarda ve kentlerdeki gibi tabanı tahta döşeli, duvarlarında oymalı yatak dolabı ve iki yanında küçük gömme dolaplar bulunan 'tahtalı oda' adını taktıkları odada, kendisini can kulağıyla dinleyenlere Onar Dede'nin söylencelerini ve destanlarını anlatmış ve çalıp çıkırmasını bitirmişti. Dudaklarını çevreleyen kesimi tütün içmekten sararmış uzun kırçıl sakalına iri gözlerinden yaşlar yuvarlanıyordu. Dinleyicileri, en büyüğü onaltı yaşında olan beş-altı yeni yetme oğlanla, Keleş Hacı ve Hüseyin Dede'nin oğlu olan Düzgün Dede'nin dışında bir de hava değişimine gönderilmiş yaralı Çapan Ali vardı erkek olarak. Avluyla arasında süslü tahta parmaklıklar bulunan tahtalı oda zıngazıng genç kız, kadın ve çocuk doluydu. Otuzun üzerindeydiler ve bir kısmı avluda hasırların, palazların üstünde oturuyordu. Odayı ise birkaç halıyla, kilim ve palazlar kaplıyordu.

Yetmişin üzerinde ama hâlâ dinç görümlü Milla İsmail, cebinden çıkardığı kırmızı renkli geniş ince keten yağlığıyla yüzündeki ve sakalları arasında akan yaşları sildikten sonra şöyle konuştu: "Hüseyin Dedem'in yadigarı Küçük Dede'm! Milla Baba dedin, anlat ki, bir de senin ağzından dinleyeyim ulu evliya Şeyh Hasan Oner Dede'nin kerametlerini! Anlattım. Bizim atamız böyle bir evliyaymış işte. Tekme vurmuş, sular fişkırılmış. Asasını dikip toprağa duaya durmuş, duası bittiğinde asası ulu bir ağaç olmuş. Bir petekten üçbin ata yem, bir kıcıkta onca askere aş vermiş de ne yem tükenmiş ne yemek. Koca Alaaddin Padişahı ayağına getirtmiş, önünü körduman bürüterek, aman diletmiş padişaha. Amma velakin birgün toprağı koklamış koklamış, gözünden iki damla yaş düşmüş. Kurt-kuş, mahlukat sormuş: 'Dedem niçin ağlarsın?'

Demiş: "Bir gün gelecek soyumdan gelen insanlar çoğalacak, köye sığmaz olacak. Derken harp çıkacak darp çıkacak; köyde kimse kalmayacak, hayımlıklar hasetlikler ortaya dökülecek; kıtlık kopacak, ar haya kalmayacak. Talanlar vurulacak, kıranlar girecek ve yol-erkan unutulacak! Ben ağlamayayım da kimler ağlasın?"

Milla İsmail bu kısa özetten sonra birden tarihçi, siyasetçi kesildi: "İşte" dedi, "tam atalarımızın dediği dönemlerden birini -inşallah sonuncusu olur- daha yaşıyoruz. Büyük dünya savaşında Almanlarla birlik oluşumuz yüzünden tüm dünya milletlerini karşımıza aldık. Dört yıl boyunca çekmediğimiz kalmadı Enver'in Talat'ın yüzünden. Sonuç, Pay-i taht İstanbul'u düşmanlar işgal ettiler. Padişah önce İttihatçıların oyuncağıydı, şimdi de işgalcilerin. İkinci Meşrutiyet ilan edilirken İstanbul'daydım. İttihatçılarla birlikte 'hürriyet, hürriyet!' diye bağırmıştım. Ama arkasından savaşlar savaşlar! Ne bariş ne de hürriyet yüzü gördük. Bir sabah İttihatçılar

ne mebusan meclisine ne millete danışmadan boğaza sığınmış iki Alman zırhlısını mallanıp, ordumuzla birlikte hürriyetimizi de Alman Kayzerinin eline verdi, sonuç ortada. Alman yenildi, biz yenildik, yurt dört bir yandan sarıldı. Padişah efendi kukla olmuş, düşmana karşı çıkmaya azmetmiş, komutanları da hain ilan etmişti. Hâlâ saklarım 38'in (1919) bir gazetesini.”

Keleş Hacı söze karıştı: “Bu ülke savaştan kurtulamayacak adamım! Bizim kuşak padişah fermanıyla üç savaşa girmişti. Çocuklarımızı ise padişah fermanı dışındaki bu yeni savaşa kurban vermekteyiz. Ölüm künyesi gelenlerin sayısı elliye yükseldi bir yıl bile dolmadan. Bu ne korkunç savaştır böyle?”

Baş köşede, üstüste konulmuş birkaç döşeğin üzerindeki postta oturan Küçük Düzgün Dede söze girdi: “Bizim köyde otuz kişi askere alınmıştı, beş kişinin künyesi geldi. Öbürlerinden hiç haber yok.”

Söz savaşa ve ölüm haberleri gelenlere dönüştürülünce, arkadan, kadınların arasında ağlamalar, iç çekmeler gelmeye başlamıştı. Milla İsmail diz çöktü, doğaldan gür sesini daha da gürleştirerek tekkede ve camide yaptığı dualar ve verdiği vaazlarda olduğu gibi, ağır ağır ve sözcüklerin üzerine basa basa konuşmaya başladı. Güzün başından beri artık köyün hocalığını da yapmadığı için sanki konuşmaya susamıştı:

“Yavrularım ağlamayın, içinizi çekmeyin! Ağlayıp da şehitlerimizin yattığı yeri ıslatmayın, rahat yatsınlar yerlerinde. Küçük Dede'mizin himmeti hazır olsun. Ceddi İmam Zeynelabidin, kalanları şefaatinde mahrum bırakmasın! Büyük kelamı dinleyiniz. Başka şeyler düşünün. Ne diyorsun Keleş Hacı sen? Bizlerin katıldığı savaşlar başka, şimdiki savaş daha başka. Bizim kuşak Yemen'in, Trablus'un, Bingazi'nin ya da Balkanların, imparatorluktan kopmasını önlemek için kan döktü. Bizleri, o memleketleri İtalyan, İngiliz ve Fransızlara kaptırmamak; kötüsü ise ayrılarak bağımsız olmalarını önlemek için savaşlara sürdüler. Çocuklarımızın savaşı ise ölüm kalım savaşı. Bizlerin, kadınlarımızın çocuklarımızın yaşaması ve kimsenin kölesi olmamamız için onlar cephelerde kan döküyorlar. Şehitlerimize ağlamayalım. Tanrının en değerli kullarıdır onlar. Cennetin başköşesinde oturacaklar onlar. Sorgu melekleri, cennet kapısında alınlarındaki kan rengi yıldızları görünce, sorgu sual sormadan içeri alacaklardır onları. Ne yüce makamdır şehitlik makamı! Ne mutlu vatan millet uğruna ölüp, şehitlik mertebesine ulaşana!”

Onbir oniki yaşlarındaydım, ilkokulda okuyordum. Sonbaharın ilk günleriydi sanıyorum. Bahçelerdeki dut ağaçlarında hâlâ dut vardı. Kırmızılaşmış, kuruyup beyazlığını yitirerek daha da bir ballanmışlardı. Dutların firikleşme zamanı diyordu köylüler bu günlere. Köyün güneyinden, mağaraların önünden başlayarak ta Fırat ırmağına dek uzanan vadinin Arapkir çayına dek olan bölümü bizim köye aitti. Yürüyerek sonuna bir saatte varılan bu vadi dut bahçeleri, yamaçları ise üzüm bağlarıyla kaplıydı. Anam elime bir küçük bakraç verip beni dut toplamaya yollamıştı akşam yemeğinde yemek için. Öğünü, dut, ekmek ve yeşil soğanla savacaktık. Bizim bahçe

vadinin sonlarına doğruydı. Kalın kalın gövdeleri ve dalları olan yirminin üzerinde dut ağacı vardı bahçemizde. Yazın ikinci ayından başlayarak güz ortalarına dek dut yerdik. En az haftada bir ailecek bahçede olur, dut sallamaya inerdik. Dutların dibine köy dokuması bezlerden oluşan geniş çarşaf- lar serilir, büyük kardeşim dut ağaçlarının başına çıkarak dallarını ırgalardı. Çarşaf- ların üzerlerine dökülen dutlar tenekelere bakraçlara doldurularak sırtlanıp ya da eşeklere yüklenerek eve getirilirdi. Sonra büyük kazanlarda kaynatılıp sırası süzülerek, ya un katılıp pişirilerek pestil yapılır, ya da kay- namış şıralar tabaklara, leğenlere, bakır ve özel yapılmış teneke kablara da- ğıtılarak damlara güneş altına konulurdu. Hemen hemen diğer dut sallamı- na dek güneş altında dutun sırası buharlaşıp suyu ayrılınca, iyice koyulaşa- rak pekmeze dönüşürdü. Diğer yandan un karıştırılarak kaynatılmış olan şı- ra katılmasadan, düz damlara serilen ıslatılmış dut çarşaf- ları üzerine döküp yayarak, yine güneşte suyu çekilmeye, buharlaşmaya bırakılırdı. Kuruduk- tan sonra çarşaf yine ıslatılarak pestil kalıp kalıp soyulup çıkarılırdı.

Bahçemize girer girmez ilk dut ağacının dibine bakracı koyup başına çıktım sallamak için. Hafif rüzgar olduğu zaman olgunlaşmış dutlar yere döküldüğü için, düzgünce ve kısa biçilmiş çimenlerin arasından dutları ça- buk çabuk toplayıp kabı doldurmak kolaydı. Yenmeden önce sudan geçiri- lip ot kırıntılarını ayıklanırdı elbette. İki gündür bahçeye gelmemiştik, anlaşı- lıyordu ki, birileri kimseye görünmeden dutumuzu toplamıştı. Artık yeşilli- ğini kaybetmiş yaprakların kapladığı dalların uç kısımlarına yakın yerlerine dek çıkmak zorundaydım kalın dalları kıpırdatabilmek için. Alıştım ağaç- lara çıkmaya, korktuğum falan yoktu. Ağırılığımı tartabilecek en uç nokta- lardan sallamaya başlayınca, firikleşmiş, yani kuruyup kırmızılaşmış dutlar yağmur gibi dökülmeye başlamıştı. Birden nerede var nerede yok, İriduda- ğın gelini Eşik'le, Eşkiye Sefer'in oğlu Mürşit'in karısı Tarhanikli Kızı çı- kıverdiler ağaçların arasından. Anlaşılıyordu ki dutlarımızı gizlice toplayan onlardı. Benim geldiğimi görünce saklanmışlardı.

Bana doğru seslendiler: “Ulan Gazi Dede'nin oğlu, biraz çok salla ki, birkaç avuç dut da biz toplayalım. Sizin çekirdeksizin dutu çok tatlıymış. Bakraçlarımızın ağzı eksik kaldı, onları dolduralım. Fidan ana iyi kadındır, iyiliksever dede karısıdır. Birşey demez!”

Ben hiçbir karşılık bile vermemiştim ya onlar toplamaya başlamışlardı bile. Zaten haklarında iyi konuşulmuyordu. İkisinin de eliçeperliymiş, yani konu komşunun bahçesinden dutlarını toplar, bağlarından üzüm- lerini yolar- larmış!

Tarhanikli Kızı, “Haydi dutunu yediğim, şu dalları da salla!” deyince Eşik kadın gülererek sordu: “Kız Tarhanikli, hangi ağzınla yiyeceksin oğla- nın dutunu? Kafanın ağzıyla mı yoksa karnının ağzıyla mı yiyeceksin?”

Anımsıyordum, bu Eşik Aba diye çağırdığım kadın, beş altı yaşları- mdayken, evde yalnız korkmasın diye anam onunla yatmağa gönderdiğinde, yatakta hep benimle avkalaşır, götümü başımı ısırırdı. Ağzı kulaklarına va- rarak yanıtladı Tarhanikli: “Kız bununki şimdi kartınca parmağım kadar olur! Suyu muyu yoktur, ama tazedir, hoştur!” Ben habire dalları ırgalar- ken, onlar böyle açık saçık konuşa konuşa, bir yandan da dutlarımızı toplayıp bakraçlarına dolduruyorlardı. Bereket versin son anda İm- mi Ana çıkıp gel-

di de ikisi birden gözden kayboldu; yoksa bana dut bırakmayacaklardı. İmmi Ana bizim aşağı mahallenin seferberlikten kalan en yaşlı kadınıydı. Beli bükülmüş, zayıf mı zayıf, hep güçlkle yürürdü. Zavallı, çeşmeden su getirirken, on dakika bile sürmeyen su yolunda, en az on kere sırtındaki kaplarını indirerek, oturup dinlenirdi. Çeşmenin yolunda ona rastlayınca, “İmmana sen otur bu tuztaşının üzerine, beni bekle, benimkileri eve bırakıp, gelir senin kapları da taşırım” derdim. Ona her rastladığımda yardım ettiğimden, bana dualar ederek uzun ömürler dilerdi. En sonunda da, “küçük yiğidim Allah sana kalem kaşlı, kara gözlü bir kız nasip eyleye, ama helal süt emmiş ola” derdi.

Dutun dibinde bakracımı görünce titrek sesiyle bağırdı: “Neredesin? Dutun başında mısın küçük yiğidim?” Sevinmişim İmmi ananın gelişini görünce, “İmmanaa! Dutun başındayım, hem de ta gıttırığında (en uç noktasında)” diye bağırdım. Bir yandan da sallamayı sürdürüyordum. O hemen benim bakracımı kapıldığı gibi salladığım dutları toplamaya başlamıştı bile.

Bir yandan da konuşuyordu: “Aman küçük yiğidim çok ince dallara yüklenme düşersin! Haydi ben senin bakracımı doldurayım, sen de bizim bahçede bana dut salla olmaz mı yiğidim? Biraz önce bu dutun dibinde iki karaltı gördüm, dana mıydı, kuzu muydu?” Kadıncağız uzağı zor seçiyordu, yaşlanmıştı, gözleri pek öyle ayrıntıları göremiyordu.

“Yok İmmana” diye seslendim. “Ne kuzuydu ne de dana! Eşik Aba’yla Tarhanikli Kızıydı, salladığım dutları hep topladılar. Seni uzaktan görünce de kaçıp gittiler!”

Öfkeleni İmmi ana: “Vay eli çeperliler vay, vay ölüsü boklular vay” dedi, “ikisi de bize bahçe komşusu. Bahçenin iki yanındaki iki büyük dutun dallarından onların bahçelerine dut dökülüyor; onları topladıkları yetmiyormuşçasına, kimse olmadığı zamanlar, etraf ıssız olunca çitleri geçip bizim bahçedekileri de topluyorlar. Her birinin üçer dörder dutu var. Ama her yaz sizden bizden çok, üç dört çuval dut kurutuyorlar!”

Birden vadiyi uçak gürültüsü doldurdu. Dalın uç noktasına yakın olduğum için gökyüzünü rahatça görebiliyordum. Üç askeri uçak alçak uçuş yaptığından kulakları sağır edici bir gürültüyle siyil siyil geçtiler. Uçakların sadece kitaplardan resimlerini görmüştüm. Nasıl işlediğini ve uçuş ilkelerini okulda okuyup öğrenmişim. Ama henüz at arabasından başka bir taşıt tanıımıyordum. Otomobile bile henüz binmemiş olan ben, gökte kuşlar gibi uçan uçakları gördükçe ağzım açık ve başımı geriye atarak gözden kayboluncaya kadar onları seyredirdim. Nerede olduğumu unutmuş, ağzım yarı açık onlara bakarken neredeyse düşüyordum. Bereket versin kalınca bir dala kolumu geçirmişim. Ayaklarım boşlukta sallanmış ve iki-üç adam boyu yükseklikten düşmekten kolumu geçirdiğim dal sayesinde kurtulmuşum. Uzun süre sağ kolum ağrıdıydı. İmmi ana dut toplarken benim geçirdiğim düşme tehlikesinin farkında olmamıştı.

Kendi kendine konuşuyordu uçaklarla ilgili olarak: “Küçük yiğidim Mustafa Kemal’in kuşları geçiyor yine, Mustafa Kemal’in kuşları. Mustafa Kemal olmasaydı, yiğidim ne sen bu bahçede dut sallayabilir ne de ben toplayabilirdim! Kimbilir hangi düşmanın elinde olacaktık.” Ben düşmekten kurtulmanın korkulu sevinciyle, soluk soluğa bir dala belimi dayamış,

önümdeki dalı ise sıkı sıkı tutmaktaydım. Rastlantı bu ya o gün de okul kitaplığından almış olduğum Atatürk'ün yaşamına ilişkin bir kitabı okumuştum.

O günleri yaşamış olan canlı tanık İmme ana sürdürüyordu: “Ah yiğidim ah! Neler çektik neler seferberlikte. Köyde erkek namına kimse kalmamıştı. Ne yıllardı o savaşı yıllar!”

Milla İsmail tahtalı odadaki konuşmasını yüksek sesle sürdürdü: “Ya bağımsızlık ya ölüm! Bunlar çok önemli. Onun için diyorum ki, içinde bulunduğumuz savaşı yıllar öncekilere benzemiyor ve son aşamadayız. Belki de gidenlerin hiçbiri gelmeyecek. Bu savaş kazanıldı mı uzun süreli bir barış dönemi başlayacak. Erler evliyalara, ceddimiz Onar Dede savaştakilerin cümlesine yardım ede; komutanlara zihin açıklığı, neferlere kol kuvveti ih-san eyleye!”

Düzgün Dede'nin postunun yanındaki döşek üzerine, arkası yastıklarla beslenilerek oturtulmuş, tebdil havaya çıkarılmış savaş gazisi Çapan Ali hafifçe yerinden yekindi başladı konuşmaya: “Kamber Baba! Kamber Baba! Mustafa Kemal'i bu gözler yakından gördü yakından. ‘Sarı Paşa, Arnavut Kemal Paşa’ diyorlardı. Onu Samsun'da rıhtıma çıktığı, karaya ilk adım attığında gördüm. O karaya ayak bastığında üç kez havaya ateş ettik. Ben sağdan ikinciydim. Benim yüzümü okşadı, künyemi sordu. Gözleri aha şu ocaktaki yalın gibiydi, bakmak ne mümkün. Öyle bir heybetli paşaydı Mustafa Kemal! Samsun'dan Merzifon'a indik biz. Oradan Yozgat çevresinde Çapanoğlu'nun adamlarını kısırdık. Adapazarı'ndaki Abazalardan oluşmuş Halife ordusuna yaptığımız saldırı sırasında kanlı çarpışmalar oldu. Ölümle yüzyüze geldiğim zamanlar oldu. İnanınız Dede'm, Kamber Baba! Her seferinde ‘ya Onar Dede, sen canıma yeriş’ diye yakardığım zamanlar, ‘ya Muhammed ya Ali’ deyip de tetiğe bastığım sıralarda hep onun heybetli yüzü gözümün önüne geliyordu. Eliyle yüzümü okşuyor, belimi tapıklıyordu sanki! Bana gülüyordu. Muhammed Ali, Onar Dede, hep Sarı Kemal Paşa'nın donunda gözüktüler gözüme! Şu göğsümdeki Abaza kurşunlarının yarası iyi olsun; artık kerme bağladı, iyileşmeye doğru gidiyor, gönüllü gidecek ve onun kumandası altında çarpışacağım. Düşman kurşununa gireceğim göğsümü onun önünde! O Ali o! O Muhammed o! Onar Dede O! Don değiştirmiş Kemal Paşa olmuşlar! Candan inanıyorum ki, düşmanı silip süpürecek ülkemizden.”

Gözleri dolmuş ağlıyordu. Kalabalıktan tek ses çıkmıyordu. Çapan Ali yırtık asker kaputunun içinde dirilmiş kocaman olmuştu sanki. İki aya yakındır köydeydi Çapan Ali. Bir hastahane aylarca yatmış, artık iyileşme umudu olmadığı düşünülerek gönderilmişti köyüne. Köylü onu beslemiş bakmış, yaralarını sarıp sarmalamışlardı. Tekkelerde yatmış, Onar Dede'nin mezarının başında yatmış; ‘arşın gibi olacağına’ dair düşler görmüş. Morali yükselmiş; kendine güveni gelmiş, canlanmıştı Çapan Ali. Düzgün Dede beş-altı gündür köydeydi; onun dizinin dibinden ayrılmıyor,

sık sık dua alıyor, cediti Zeynelabidin'in yüzüsuyu hürmetine kurşun yaralarına kutsal ellerini sürüyordu.

Yaşlı yaşlı adamlar, kadınlar ellerini öptükçe ve ayaklarına kapandıkça, yeniyetmeliğe henüz adımını atmış Düzgün Dede'nin, ilk bakışta bir kız çocuğu izlenimi veren güzel gözleri şaşkınlıktan şaşkınlığa uğruyordu. Hakk'a yürümüş Hüseyin Dede'nin yadigarı, saf, günahsızlığı içinde bu güzel çocuk, ilk iki gün boyunca yaşlı adamların, koca anaların ellerini ayaklarını öpmelerine; kendini yıkamalarına, hizmet etmelerine, giydiren soymalarına utanıyor, karşı çıkıyordu. "Olur mu böyle şey, küçükler büyüklere hizmet eder" diyordu.

Onlar ise yaptıklarının anlamını güzel güzel açıklayarak herşeyi olduğu gibi kabul etmesini sağlamışlardı: "Sen bize Hüseyin Dede'mizin emanetisin; yaşın küçük ama makamın yüce Dede'm. Madem ki, onun postunda oturuyorsun; biz bu makama, ceddine saygı gösteriyoruz senin kişiliğinde, sen onların temsilcisisin! Hizmet hak içindir Küçük Dede'miz! İnsana hizmet etmek yaratanın kendisine hizmet etmektir!"

Artık ellerini ayaklarını öpmelerine; tuvalete gittiğinde eline su dolu ibriği verip, çıkıncaya dek yüznumaranın kapısında sabun ve peşkir ellerinde bekleyerek, eline su dökmelerine de karşı çıkmıyordu. İsteyenlerin başlarına bellerine, ya da ağrıyan sızlayan vücutlarının başka kesimlerine tumbul çocuksu ellerini dokunuyor; dualar ederek sıvazlıyordu. Babası ona bütün duaları öğretmişti. Düvaz imamları, uzun uzun nefesleri ezbere biliyordu makamlarıyla birlikte. Babasından kalan üç telli sazı da yanındaydı ya henüz iyi çalamıyordu, ancak tıngırdatabiliyordu.

Küçük Dede isteği üzerine yeniden Çapan Ali'nin kermeleşmiş yaraları üstünde dua ederek ellerini geçirdi: "Allah, Muhammed, ya Ali! Çapan Ali'nin yaralarını emleyin! Dertlerini kadalarnı üstünden atın! Diriltin, sağaltın Çapan Ali sofuyu! Ceditim İmam Zeynelabidin, Onar Dede yere yetişe! Elim Hacı Bektaş Veli'nin elleri olup derman vere yaralarına! Hüüü erenler hüüü!"

Milla İsmail övdü onu: "Kırk bin kere maşallah Küçük Dede'm dillerini yiyeyim! İnşallah duaların Çapan Ali'yi çapa gibi sağlamlaştırıp ayağa kaldıracak düşmanın kökünü kazımak için."

Çapan Ali Küçük Dede'nin elini öptükten sonra şöyle dedi: "Kemal Paşa'nın huzuruna çıkıp ondan buyruk alacağım! Sonra düşmanın üstüne, 'yeriş bana Küçük Dede'm' diye saldıracam."

Keleş Hacı o an yine söze karıştı: "Kayalısulu kaçak İhsan yine gelmiş, söylemeyi unuttum. Güneyin bayırlarda, bizim Kalaycık'ta karlar kalktı, bir arka gübre götürmüş göğertilikleri hazırlıyordum, gelip beni orada buldu."

Milla İsmail boynunu bükerek konuştu: "Ne anlaşılmaz oğlan bu İhsan! Bu beşinci oldu bir yıl geçmeden. Yeminler edip teslim olup çıkıp gidiyor ve cepheye en önlerde savaşıyor. Bir bakıyorsun Kaçak İhsan yine köyde. Madalyası bile var Birinci İnönü savaşından, Miralay İsmet vermiş. Ama fırsat buldu mu yine kaçıyor. Kaç kere dedim, 'oğul vatan uğruna, namus uğruna savaşıyorsun; kahramanlar gibi çarpışıyorsun. Niçin kaçılıyorsun oğul? Birgün pisipisine kaçak avcılarının kurşunlarıyla öleceksin'. Ne dedi

biliyor musunuz? ‘Mılla Baba, Mılla Baba! Delik buldun mu hapisten, gedik buldun mu savaştan kaçacaksın yaşamak için. Yapılmayanı yapmak yiğitlik, kahramanlıktır. Savaşta en önde çarpışırım. Yetiş ya Ali, der, kurşun yağmuru altında koşarım. Düşman kurşunundan korkmam. Dinlenmek, güç kazanmak için kaçırım ben. Savaştan ve çarpışmaktan korktuğum için değil!’ Böyle dedi, bir söze kadir olamadım.”

Keleş Hacı sözü aldı: “Oğlum Mehmet’ten mektup getirdi. Benim oğlan yüzbaşının seyisi. Karargah ahırında atı tımar ederken bir akşam karanlığında yaklaşmış; ‘Mehmet’ demiş, ‘ben bir gedik buldum yarın kaçacağım! Geliyorsan gel, yok gelmeyeceksen bir pusula yaz, sağlığını bildir babana.’ Aynı birlikte oldukları için her geldiğinde mutlaka haber getiriyor. Bizim oğlanın önceki gönderdiği mektuplarını hatırlarsın Mılla Baba, İhsan’ın kaçtığını kimse bilmezmiş; onbeş yirmi gün kaybolur, birden ortaya çıkar; ya esir aldığı bir iki düşman askeriyle, ya da bir iki yük erzakla kendini bağışlatmış. Biz burada Kaçak İhsan diye çağırıyoruz ya birliğinde Kayıp İhsan derlermiş. Benim oğlan tütün paketine bir iki selam-kelam karalamış, onu verdi bana. Anlattığına göre Kütahya yakınında İnönü tepelerinde İsmet Paşa ikinci kez Yunanlıyı püskürtmüş. Dedi ki, Afyon’dan Konya’ya kadar yer gök asker dolu. Mustafa Kemal Paşa büyük bir savaşa hazırlanıyormuş; bütün kuvvetler Sakarya ırmağına doğru yığılmaya başlamış. 324’lüler de askere çağırılacakmış. Bir de, ne dedi biliyor musunuz bu acayip oğlan?”

Dede ve Mılla aynı anda sordular: “Ne dedi yine?”

“Dedi ki; ‘bütün bunları görünce neredeyse yarı yoldan dönecektim. Sonra kendi kendime; işte ben yine kılık değiştirmiş, anamı babamı, köyümü görmeye gidiyorum, kör mü gözleri yakalasınlar. Ne diye vazgeçeyim? Nasıl olsa üç gün sonra geri döneceğim.’ Vallahi acayip oğlan. Kaçmayı başarıyor, birkaç gün evde kalıyor, sonra evden de gizlice kaçıp birliğine gidiyor. Bugün üçüncü gün bitti. Bu gece kimseye görünmeden sıvışır yine.”

Mılla İsmail’in gözleri daldı bir süre ve sonra konuşmaya başladı: “O neydi o? Yazın ortasında nasıl gönderdik onca canı, yiğidi? Küçük Dede’m, az önce bizim köyden otuz kişi savaşa gitti demiştin.”

Mılla derin derin içini çekip soluklanırken Keleş Hacı tamamladı: “Halbuki biz tam beş katını, yani 150 kişiyi, 150 yiğidi savaşa, düşman üstüne saldı. Hem de davul zurnayla.”

Temmuz ayının ilk günleriydi. Hava kuru sıcak ve güneş her yanı kavuruyordu. Büyük Ocak tekkesinin arkasındaki İlikgilin dutun gölgesinde o sıralar köy muhtarı olan Keleş Hacı, Mılla İsmail, Çavdar Veli Baba ve daha birkaç yaşlı oturmuş konuşuyorlardı. Asırlık dut ağacının gövdesinin önüne yapılmış bir küçük duvarın üzerine yerleştirilen birkaç yassı taştan ibaret tuztaşı vardı, hayvanların tuz yaladığı. Bunu masa gibi kullanarak üzerine ayran bakracı ve maşrapa koymuşlardı. Dutun dibindekiler önce oradan geçen, buğday yükü yıkmış harmandan dönen bir genci durdurup dut sallatarak yemişler, sonra da üzerine ayran içip karınlarını şişirmişlerdi. Burası köyün tam orta yeri olduğundan incik boncuk satan çerçiler, kap kalaylamaya gelen kalaycılar; Fırat ve Arapkir çayı boylarından turfanda sebze getiren satıcılar işlerini burada görür ve mallarını burada satarlardı. Kö-

yün bir çeşit pazar yeri idi. Aynı zamanda sohbet toplantıları, genel köy kurulu toplantıları yapıp, imece kararları da burada alınır.

Yaz günü dört-beş yaşındaki çocuklar dahi, hasat mevsimi dağda olurlardı. Büyükler ekin biçerken, onlar da tarlada hayvanları otlatır; beşikteki bebeklerin yüzlerine konan sinekleri kovalar, onları çağaboğan çekirgeleri ve tulukşişiren böceklerinden korurlar ya da buğday saplarının yüklendiği atlarla eşeklerle köydeki harman yerine yük taşırlardı. Evde kalan yaşlılar harmanda onların yüklerini yıkar, ipleri dürerek, çocukları eşeklere bindirerek yine dağa gönderirlerdi. Tarlada çalışamayacak kadar yaşlı olan analar dağdakilerin ekmeğini hazırlamak için evde kalırdı. Sonuç olarak köyde yürümeye başlamış, ayakta duran herkes çalışmak zorundaydı. Köyün içi ıssızdı. Arada bir köpek ve anıran eşeklerin sesleri geliyordu. Dutun dibindeki, muhtar ve köy yaşlılar kurulu üyesi oldukları için buradaydılar. Bir köy salması ve imece işi görüşmüşlerdi. Şu anda işleri bitmiş, Milla İsmail inançtan, imandan ve memleketin durumundan söz ediyordu. Birkaç ayda bir eline geçen bazı İstanbul gazeteleriyle, son zamanlarda kendisine ulaştırılmış birkaç Kuvayi Milliye ve Heyet-i Temsiliye bildirimlerini yüksek sesle okuyup karşılaştırarak, yeni yorumlar yapıyordu. Aslında nisan başlarında iyice toprak kuruduktan sonra, bu sonuçları için muhtarın buyruğuyla iki kez Kıcık Mehmet'e tellal çağırıp, burada köy genel kurulunu toplamıştı. Dutun dibindeki geniş alan, önündeki alçak damlar, duvar başları kadın, erkek, çocuk, adam kesilmişti iki öğle sonrası. Kendisi tuzaşının üstüne çıkmış, haberleri anlatmış, bildirimleri okuyup açıklamalar yapmıştı. Şimdi de aynı konuları geçiyordu bazı değişik yorumlarla.

Önce Kemal Paşa'ya ait duymuş ve öğrenmiş olduklarını sıraladı. Çanakkale'deki başarılarını anlattı, ama hiçbir yetkisi olmadığı için İttihat Terakki'nin üçlüsüne söz geçiremediğini bile söyledi. Bu arada nasıl Arpacı Hanı'ndan almış-yetmiş Onarlı'nın beş yıl önce o savaşa gidip şehit olduklarını anımsattı. Onlardan bazıları hakkında konuşuldu. Bu arada İstanbullu Mikail'den de söz edildi. Kaya Bekir'in Çanakkale'den tek bacakla dönüp, o yarayla ölmesinden sonra, oğlu Meyyit'i kasabada yanına alıp oğlu gibi yetiştirmesi övüldü Mikail'in. Siyasi konulara gelince, öbürleri, yaşadıkları ve gördükleri deneyimler dışında tek söz edemiyor, fakat sorular sorarak Milla İsmail'i deşiyorlardı.

Milla İsmail konuşmalarını topladı: "Komşular! Osmanlı devleti ufala ufala Anadolu'ya, yani yediyüz yıl önce atamız Onar Dede'nin zamanında dalgalar halinde gelerek Horasan erenlerinin Bizanslılardan ilk fethedip yerleştikleri topraklara sıkıştırıldı. Artık ne Balkanlar, ne Yemen elleri ne Arap çöllerinin sözü edilmeyecek. Hristiyan dünyası, tahtından ve hareminden başka birşey düşünmeyen akılsız padişahların yüzünden öcünü başarıyla alıyor. Yüzyıllar önce atalarımızın geldiği Horasan illerine, Asya'nın derinliklerine ata yurduna dönemeyeceğimize göre Anadolu'yu, günümüzün halkları olarak -Türkü, Kürdü, Lazı ve Çerkezi; Sünnisi Alevisi, Hristiyanı- omuz omuza verip savunmak zorundayız. Kinlerimizi kavgalarımızı unutarak, yanyana ve omuz omuza çarpışmalıyız. Diyeceğim o ki, İstanbul'dan artık hayır yok, kulaklarımızı Ankara'ya verelim. Gerçi Mustafa Kemal Paşa'nın yerinde ben olsaydım çadırımı Ankara'nın kırında

kurmaz; kazıkları Anadolu'nun bağındaki Sivas iline, Misak-ı Milli'nin oluşturulduğu yere çakardım. Devletin-memleketin başına Doğu illerinin desteğiyle gelmeyi başarıp, onu batıdan yönetmek akıl kârı değil ya her neyse! Gün görmüş, devran sürmüş paşalarımız bizden daha iyi düşünürler elbette. Diyeceğim o ki, bu savaş kurtuluş ya da batış savaşı olacak bilesiniz!”

Çavdar Veli Dede, “ya istiklal ya ölüm!” diye bağırdı. Keleş Hacı: “Düşmanların boyunduruğunda yaşamaktansa, elbette ki, ölmek daha iyi! Ben bu yaşımda düşmanla çarpışmaya hazırım.”

Mılla İsmail: “Keleş Hacı sen altmışını geçmiş, benim yaşım yetmiş işim bitmiş! Veli Baba'nın yerinde olsaydık belki.”

Çavdar Veli: “Elliye merdiven dayadım ama evvel Allah, sonra Onar Dede'nin sayesinde kendimi otuzbeşinde gibi güçlü hissediyorum. Zaten Balkan'dan kalan toplu tabancamı, kılıcımı bugünler için saklıyorum; yağlamışım pırıl pırıl.”

Mılla İsmail asıl gelmek istediği konuya bu anda girdi: “Komşular artık seferberlik ilan edildi. Bugün yarın köyün erkeklerinin künyesi çıkar. Biz Onar Dede'nin evlatlarıyız. Nasıl ki o zamanın padişahına yardım etmiş ve kırk kulaç kemendini denize atmış, çekmiş kurtarmış padişahın donanma reisinin gemisini! Biz de Mustafa Kemal'in yardımına koşup, vatan gemisini kurtaracağız. Şu anda Anadolu'nun kurtuluşu Mustafa Kemal Paşa'ya ve Ankara meclisine bağlı!”

Yaşlılar dutun gölgesinde kuru sıcak toprağın üstünde bağdaş kurmuş, ya da dirseklerini yere dayayarak yanlamasına uzanmış konuşuyorlardı. Canı isteyen kalkıp tuztaşındaki soğuk su doldurulmuş bakraçta bulunan ayran küpünden bir maşrapa alarak içiyor ve isteyenlere ikram ediyordu. Mılla İsmail bu son yorumla bağlarken yaşlılardan biri kalktı daldırıp maşrapayı küpün içine, ayran içti. “Ayran artık ısınmaya başlamış, bakraçtaki suyu değiştirmek gerek” diye mırıldanıp sonra ekledi: “Mılla baba, Mılla baba! Bu seferberlik bu. Bu topyekun savaş bu. Köyde erkek olarak yalnız senin benim gibi tiritlemiş, işe yaramayan erkekler ve çocuklar kalacaklar. Dileğim odur ki, askere alınacakların künyesi yirmi güne kadar çıkmaz! Ekinlerin biçilmesine daha yeni başlandı, hepsi tarlalarda kurur vallahi!”

Keleş Hacı araya girip, “hatırlar mısın Veli Baba, rahmetli Hüseyin Dede'nin hakka yürümeden önce o son yaptığımız görgü ceminde esrikli Anağız bacı ne demişti” diye sordu.

Çavdar Veli özlemle: “Bir daha ne öyle bir görgü cemi yapabildik dört yıldır ve ne de yapılabilir! İyi anımsıyorum; Ali görünmüştü gözüne Anağız bacının. ‘Daha korkunç savaşlar olacak iki yıl sonra, yalnız yaşlılar, kadın ve çocuklar kalacak, köy boşalacak’ demişti.”

Mılla İsmail mırıldandı: “Zaten savaş hiç eksik olmadı ki kapımızdan. Ama kadının dediği bu yıl gerçekleşeceğe benziyor! İnşallah üç hafta sonra gelirler asker toplamaya Bakır emminin dilediği gibi! İnşallah Onar Dede dârimıza carımıza yetişir de temmuzun son haftasında gelirler!”

Ne yazık ki, ne Onar Dede yetiştirdiklerine, ne de Hz. Ali düldülüne binip yardımlarına geldi bu kez. Belki onlar da Kemal Paşa'yla birlik olmuş askere çağırıyorlardı. Mılla İsmail sözlerini bitirmemişti ki iki atlı jandarma

çıktı, sokağın başındaki Delice gilin evin köşesinden. Birbirlerinin yüzüne şaşkın şaşkın bakarak sessizce ayağa kalktılar. O yana doğru bakarak aynı tümceyi söylediler sözleşmişler gibi: “Gelişleri hayırlı geliş değil, Hak hayırlısını vere!”

Doğruydular. Gelişleri hayırlı bir geliş değildi jandarmaların. Onsekizinden ellisine dek 150'nin üzerinde erkeğin künyesi çıkmıştı. Koca bir liste getirmişlerdi. Birinci Dünya Savaşından dönmemiş, öldüler mi kaldılar mı bilinmeyen Vakarlı Mehmet ve Kopulu Hüseyin gibilerinin adları bile vardı.

Milla İsmail, köy yaşlılar kurulunun birinci üyesi olarak, okumuşluğu olmayan ama çok gezmiş görmüş, deneyimli muhtar Keleş Hacı'nın baş yardımcısı, danışmanıydı. Keleş Hacı ileriyi gören, kafası çalışan biriydi. Oğlu Mehmet'i kasabada okutmuştu. Ama oğlu rüştiyeyi bitirip de ne olacağı deyip üçüncü sınıfına devam etmemişti. Muhtar babasının yazım işlerini hep o yürütüyordu. Toplantılarda Milla İsmail'in denetiminde imece ve yardım, salma toplama listelerini hazırlayan, hesapları tutan hep oydu. Keleş Hacı'nın kilimli muhtarlık odasında aralarında tartıştılar jandarmaları ağırladıkları sırada. Dutun dibindeki grup doğrudan jandarmalarla birlikte buraya gelmişlerdi. Altı aylık korucu Kıcık Mehmet'i hemen buldurup kararları nı bildirdiler: Tellal çağırarak için akşamı beklemeden korucunun, dağı-taşı, bayırı-yamacı dolaşması gerekliydi. Tam gün batımında İlikgil'in dutun dibinde köy genel kurulu toplanacaktı. Toplantıdan önce kimlerin künyesinin çıktığı açıklanmayacaktı. Bekçi Kıcık Mehmet'e bile jandarmanın gerçek geliş nedenini söylemediler. Keleş Hacı atını ahırdan çıkarıp eyerletti, bekçiye, “sür” dedi. “Güneş Göldağı'na bir masa boyu yaklaştığında burada olacaksın! Başka işlerin de var. Dağdaki honculara ‘bu akşam köy kurulu toplantısı var’ diyeceksin. Çok önemli. Tarla tarla dolaşacak, herkese haber vereceksin! Baba, ana, büyük, kardeş kim gelirse gelsin ama her aileden mutlaka bir kişi bulunacak!”

Dağı taşı silahlı sırtında, sopası elinde topal bacağıyla hemen hergün yaya dolaşmaya alışık olan korucu, Keleş Hacı'nın gözü gibi baktığı atını kendisine vermesine hayret etmişti. Hep hayal ederdi bu ata binerek dolaşmayı, özellikle de Yoğurtçuların kapısı önünden geçerek Alagözlü'ye caka satmayı. Kıcık Mehmet, al donlu atı, bir taş duvarın dibine çekip atladı sırtına.

Topallamasına sebep olan bir bacağı az kısa olduğundan üzengiye basarak binemiyordu. Üstelik sırtında çift namlulu beşlisi de vardı. Sürdü atı korucu. Köyü çıkar çıkmaz Bağlararası yolunda düğünlerde cirit atan atlılar gibi öne doğru eğilerek bir dörtnal yaptı. Topçağıl, Düzharman, Akgedik ve Kızılyazı'dan Yığmaca'ya çıktı. Tarladan tarlaya uğruyor ve bazan yoldan sesleniyordu. Yazılarda bayırlarda erkekler, kadın ve çocuklar, hayvanlar hareket halindeydiler. Her tarlanın başında sıraya girmiş ekin biçen honcular korucunun ünüyle doğrulup bir süre dikeliyorlardı. Uzaktan bakıldığında sıraya girmiş otlayan hayvanlara benzerken, korucunun ünüyle birden dikeldiklerinde budanmış ağaçlara, tarla bahçe çitlerine dönüşüyorlardı. Özellikle Yığmaca'da durup, atın üzerinde doğrularak, “bu akşam gün batımında köy genel kurulu toplantısı var, çok önemli, her evden bir kişi mutlaka toplantıya katılacak, gelmeyene ceza var, duyduk duymadık demeyin!” diye Kemerindere'ye doğru seslenince, vadide yamaçlara çarpıp

geri dönen ve yankılanan sesi hoşuna gitmiş olacak ki, üç beş kez ardına yineledi. Peşpeşe yankılanıp anlaşılmağıza dönüşen bekçinin sesi Til-kideliği, Karatarla ve Yaylabası'ndaki ve daha uzaklarda Çamaltı, Gölönü semtlerindeki honcuların da ekin biçmeyi bırakıp dikelmelerine neden olmuştu. Bu kez herkes birbirinebağırmağa başlamıştı. Korucunun dediklerini anlayanlar anlamayanlara ulaştırıyorlardı. Kıcık Mehmet ortalığı karıştırdığına memnun Yığmaca'dan Yabanlıhan'ı, oradan da Ömerbağ yazısını geçip Arapkir'i, Elaziz ve Malatya'ya bağlayan şoseye çıktı. Atı dötrnala sürdü düz yolda. Delialinin taş köprüyü yılbirt gibi geçip Yaylabası'nın yokuşa tırmandı. Burayı rahvan çıkararak Dişterik yazısına ulaştı.

İlginçtir, köyün arazisindeki semt adları, kurucusu Şeyh Hasan Oner'e verilmiş vakıf belgelerindekilerle çoklukla aynıydı. Söylenceye göre, padişah, kendisini ve askerlerini kondurup göçüren Onar Dede'ye bu yazıda veda etmiş ve kolunu dört bir yana sallayarak, tepelerden tepeleri gösterip şöyle demiş:

“Bütün bu araziyi sana ve oğullarının oğullarının, oğullarının oğullarına verdim! Burası dışta kalacak; Biz buraya dışderik demiş. Böylece bu semt Dışderik adıyla anılır olmuş. Gerçekten 1224 tarihli vakıf belgesinde bu arazinin adı geçmiyor. Vakıf arazisinin dışındaydı. Belki de söylencelerin bazılarında adı geçen Sultan IV. Murat vermişti. Eğer Sultan Murat ya da daha önceki bir Osmanlı padişahı bu araziye vermişse bile, bir süre sonra ellerinden alınmış olmalı. Çünkü aynı arazinin -Dışterik'in- 1861 yılında hazineye ait olduğu ve malını davarını otlatmak, işletmek için Onar köyüne satılmış olduğunu gösteren zamanın sadrazamı ve padişahın tuğra ve mühürlerini taşıyan bir belge bunu göstermektedir. Ancak bu arazi Tokatlı zengin bir tüccar olan Serkisyan tarafından kısa bir süre önce satın alınmış. Padişah tuğrasını taşıyan bu belgede belirtildiğine göre Onar Tekkesi'nin şeyhi, SeyyidYusuf'u köylüler Dersaadet'e gönderip padişahın niyazda bulunmuşlar. Şeyh Hasan Oner'in Vakıf arazisinin sınırında olduğu anlaşılıp, onun zatına saygı gösterilerek Dışterik, Serkisyan'a parası ödenip Onarlıya geri satılmış. Ancak Sultan Abdülaziz'in tuğrasını taşıyan bu belgeden yine anlaşıldığına göre, ödemede köylülere güvenilmediği için olacak Arapkir eşrafından Fadıllı Mustafa Ağa'nın kefaleti sayesinde bu gerçekleşmiştir.

Kırmızıtarla, Büyüksehem, Vançukuru ve Elmalıkol adlarıyla çeşitli bölümlere ayrılmış olan Dışterik düzlüğünde at süren Kıcık Mehmet sesi kısılıncaya dek bağırıp çağırarak akşamki köy genel kurulu toplantısını buradaki honculara da haberledi. Derken Taşpınar, Şeyhçayırı, Naldöken, Yabanlıhanı ve Gügeyik'in dereden geçip, Nişangah'ın tepeyi dönerek köye ulaştı. Muhtarın evine geldiğinde, güneşin Göladağı'nın tepesinden aşmasına daha birkaç adam boyu vardı. Korucu Kıcık Mehmet, saptadıkları zamandan önce geldiği için muhtardan ve yaşlılar kurulundan epey övücü sözler aldı.

Atları ahırda bol arpa karıştırılmış samanla, kendileri bal-kaymak, yoğurt ve yufkayla karınlarını doyuran iki jandarma bir iyice dinlendikten sonra komşu köylere künyesi çıkanları bildirmek üzere ayrılmışlardı. Birisi geri dönüp atın üzerinden seslendi:

“Üç gün sonra bir manga asker gelip acemileri, ihtiyatları teslim alacağız. 150’sinin köyde bulunduğunu söylediniz. Sakın saklanan ya da kaçan olmasın; vur emri var!”

Mılla İsmail karşılık verdi: “Sizler rahatınızı bozmayın asker efendiler! Köye bir daha yorulmanıza gerek yok. Komutanınıza benim, Mılla İsmail’in selamını söyleyin. Bizi iyi tanır o. Üçüncü gün öğle üzeri Onarlı acemi ve ihtiyat askerlerinin tekmili birden askerlik şubesinin önünde hazır olacaklardır. Haydi güle güle! Hiçbir Onarlı vatani uğruna can vermekten kaçınmaz!”

Köy ve köylüleri adına söz verdi Mılla İsmail. Onlar atlarını sürüp uzaklaşınca Çavdar Veli Baba’ya dönüp sordu: “Neden öyle üzgünsün Veli Baba? Sen iki üç savaşa katıldın. Gönlünü ferah tut! Onar Dede yine dârına yetişir, seni yalnız koymaz! Yine sağsalim dönersin. Trablus’ta, Bingazi’de ve Balkanlarda başkaları için savaştın; adını bile bilmediğin insanları, milletleri savundun. Şimdi ise Anadolu için, öz yurdun ve kendin için savaşacaksın. Benim Mılla Ahmet oğlum, bacanağın da gidiyor. Elinin kınası solmamış Kara Fidan’ımın kocası Ferhat da!” Gözleri dolmuştu konuşurken.

“Yok Kamber Baba” dedi Çavdar Veli, “yok, yok; savaştan ölümden korktuğum yok! Kendim ateşin içine girmekten sakınmam toprağım için, insanlık için. Kardeşim Halil Derviş, o henüz onaltı yaşında ama maşallah gören yirmisinde sanıyor, boy bos, gös görkem yerinde. O doğduğu yılı askere alınmışım. Şimdi de birlikte savaşa gideceğiz. Üç yaşında ölen kardeşinin tevellütünü taşıyor. Onun ölümünden birkaç ay sonra doğmuştu Halil. Bunu ne anlatabilir ne de inandırabiliriz hükümete. Aynı ad ve aynı doğum tarihiyle ondokuzunda! O burada kalsaydı, ölsem de gam yemezdim Mılla Babam. Evi çekip çevirir, çocuklarım Gazi ile Hüseyin’e babalık ederdi.”

Keleş Hacı, “hepimiz aynı hatayı yapıyoruz Veli Baba” dedi, “benim Mehmet’imde kendisinden birbuçuk yıl önce doğup, henüz kırkı çıkmadan ölen kardeşinin adına gidiyor.”

Jandarmanın getirdiği listede hâlâ savaşta olanların ve hatta ölmüş bulunanların bile adları vardı. Örneğin yıllardır öldü mü yaşıyor mu bilinmeyen Vakırlı Mehmet’in, Kopulu Hüseyin’in ve hatta geldiği kışın baharında kangrene dönüşmüş olan kesik bacağı yüzünden yaşama gözlerini yuman Çanakkale gazisi Kaya Bekir’in künyesi de çıkmıştı. Bütün bunlara karşılık Çavdar Veli’den bir iki yaş daha küçük olduğu halde Mikail’in künyesi çıkmamıştı.

Kimileri yıllar önce nüfusunu İstanbul’a naklettiğinden künyesi orada okunuyormuş diyorlar. Kimileri ise bir başka şey söylüyorlardı: “Mikail bir yandan Büyük Çarşının Yenicami dükkanlarından ikisini işletirken, bir yandan da Ermenilerden kalma Küçük Çarşı Hamamı’nı kiralamış, eski mesleğini sürdürerek külliyetli para kazanmaktadır. Arapkir’in hükümet adamlarının tümü elinde, para bastırarak künyesini yıktırılmış. Mikail adına ikiyüzdoksanüçlü kimse yaşamıyormuş!” Hatta, “yok canım İstanbullu Mikail’i askere mi alabilirler, adam iki yalancı tanıkla yaşını elli de değil, ellibeşin üzerine çıkartmış” diye bir söylenti de vardı.

Mikail köyle hemen hemen ilişkiyi kestiği için söylentilerin hangisi doğrudu, bilinemezdi. Kaya Bekir’in oğlu Meyyitali yanında çalışıyordu,

büyük güvenini kazanmıştı Mikail'in. Meyyit çalışmaktan başka birşey düşünmeyen dürüst bir yeniyetmeydi, söylentiler ondan çıkmış olamazdı. Okuma yazması olmamasına rağmen hesabı çok kuvvetliydi Meyyit'in. Üç rakamlı sayıları bile kafasında birkaç saniyede yanlışsız topluyor, çıkarıyor ve çarpıp bölebiliyordu. Ancak kafasının bir köşesinde babasına söz verdiği altın dolu güğümler sürekli yatmaktaydı.

Gerçek olan şuydu ki, Mikail'in kasabanın bekçibaşısından tutunuz da kaymakamına, kadısına kadar yedirip içirmediği tek hükümet adamı yoktu. Burada İstanbul'daki hayatını yaşamaya başlamış; hamam sefaları, bahçe sefaları ve pınarbaşı davetleri düzenliyor, tepsiler-siniler üzerinde çengilerdansözler oynatıyordu. Ancak Meyyit henüz onbeşinde olmasına rağmen, Mikail'in şan uğruna hükümet adamlarına yedirip içirirken, yakınlarda avuçlarını yalamaya başlayacağını farkındaydı. Yerini bir türlü saptayamadığı güğümler boşalacak diye korkuyordu. Ama henüz cesaret edip de sıkı arama yapamıyordu, çünkü Mikail'in çok güçlü dönemi. İstanbullu Mikail Demirkapılar mahallesinde, demirkapılı iki katlı bir evde kalıyordu. Kesme taşlardan yapılma, içinde tahta oyma kapıları, dolapları ve tavanları olan bir Ermeni eviydi. Alt katta Meyyit'e bir oda vermişti. Onu istediği gibi kullanıyordu. Meyyit her gün Küçük çarşıdaki hamamdan, dükkanlara bir solukta birkaç kere gidip geliyor; Mikail'in buyruklarını adamlarına ulaştırıyordu. Ayrıca evdeki ayak hizmetlerini de görüyordu. Cuma günleri çalışmıyor, akşamdan köye gelerek bütün gününü annesinin ve kızkardeşinin yanında geçiriyordu. Onların ihtiyaçlarını ve evin işlerini görüyordu. Artık kumaştan külot pantolon, ipek gömlek ve yelek giymeye başlamıştı. Yaşlıları arasında kıskançlıkla birlikte saygı da görüyordu. Onlara kasabalı davranışları içinde konuşuyor, çevresine toplayarak oyunlar gösteriyor, kasaba öyküleri anlatıyordu.

Her gün yaptığı gibi o sabah yine erkence kalkıp, patronu Mikail'e süt kaynatarak süt ibriğini ve gümüş maşrapasını odasının kapısı önüne koydu. Geceyarısını epeyce geçte bir faytonla evine sarhoş bırakmışlardı pınarbaşı şöleninden. Meyyit sütü bıraktıktan sonra dükkanları açmaya gitti. Anahartlar kendisindeydi. Öğleye doğru davul zurna sesiyle uyandı Mikail, hâlâ yorgun ve bitkindi. Davul-zurna sesi yaklaşınca, davulun gümbürtüsü pencere camlarını titretmeye başlamıştı. Sesler zaten zonklamakta olan kafasının içinde ötüyordu. Küfrederek kalktı. Karmakarışık kocaman odanın kapısına, gözleri kapalı, yerdeki eşyalara, iskemlelere çarpa çarpa ulaştı. Güğüm ve maşrapayı içeri alıp, soğumuş sütünü içerken pencerenin perdelerini aralayıp dışarıya baktı. Çarşıya çıkan sokağın karşı evlerinde herkes pencerelere üşüşmüştü. Alkış sesleri, davul-zurna ve toplu şarkı türkü sesleri birbirine karışıyordu. İki evin arasından genişçe bir kısmı görülen sokaktan, düzgün sıralar halinde ve sırtlarında bez çantalar bulunan gençler, ortayaşlılar, rap rap asker yürüyüşüyle geçmekteydiler.

Kafasında önceleri sürekli kendisine rahatsızlık verdiği için bilinçaltına ittiği, ancak zaman zaman üste çıkarak azap çektiren o görüntüyle eşleşti birden. Çağrıştırdığı olay, İstanbul'da Etmeydanı'ndaki Arpacı Hanı'ndan Alipaşa'daki hamamına kadar onca genç ve orta yaşlının, sırtlarında denk edilmiş yataklarıyla, eşyalarıyla sıraya girmiş, şarkılar ve türkülerle yürü-

yüşleriydi. Güle oynaya Çanakkale savaşına gidip bir daha dönmemeleriydi. Ve o yataklar, yorganlar, döşekler, eşyalar, eşyalar! Ve yangın! Bir anda eski eşyalar ve hamam peştemallarının alev alışı. Yalımlar yalımlar! Soğukkanlı kahve içişi! Anımsamak, düşünmek istemiyordu bunları. Perdeyi kapatıp kendini karyolanın altına atmak istedi! Pencereden pencereye konuşan iki kadın sesi durdurdu onu. Biri öbürüne kim olduklarını açıklıyordu:

“Onarlılar, Onarlı! Künyeleri çıkmış askere gidiyorlar! Yüzelli iki kişilik koca bir ordu gibi. Onar’dan beri böyleymiş; oynayarak, çalarak türkü çığırarak düğün-dernek cepheye gidiyorlar. Görülmüş şey değil anam!”

Öbürü acımasızca söyleniyordu: “Gidişleri olsun da gelişleri olmasın kafir Kızılbaşların. Hep onların yüzünden bu harpler-darpler. Ermeniler gibi onları da hükümet bir sürse ellerime kına yakıp şakır şakır oynayacağım! Bu Kızılbaşlar Ermenilerden de gavur, onlar hiç değilse kiliseye gidip dua ederler! Bunların ne camileri var ne kiliseleri. Ne namaz kılar ne oruç tutarlar! Sığır sığa gibi arada yaşar, geceleri mum söndürürler. Namus-mamus hak getire. Kim kimi tutsa düzermiş! Gusul abdesti tanımaz, götlerini bile yıkamazlarmış cenabetler. Kimbilir nasıl da kokuyorlardır!”

Mikail kulak kabarttı, ilk kadın daha konuşmamış, içeri girmişti. Belki de kadın Aleviydi. İte dalaşma da kapıyı dolaş ilkesinden hareket edip, pencereyi bile kapatmıştı. Habire konuşmakta olan ve Kızılbaşlara demediğini bırakmayan kadının sesi pek yabancı gelmiyordu. Önce nereden tanıdığını anımsamaya çalıştı, bulamayınca bıraktı. Pencereyi açıp, hasır bir iskemle atarak üstüne oturdu, seyretmeye başladı. Dikkatli bakınca Çavdar Veli Dede’yi, kardeşliği (müsahibi) Memo ve Çavdar Veli’nin kardeşi uzun Halil Derviş’i aynı sırada yürürken gördü. Ve diğerleri, ötekiler, ötekiler! Evet, hepsini hepsini tanıyordu.

Elinde olmadan gözlerinden yaşlar boşanmaya başlamıştı kendi kendine konuşmaya başlamıştı: “Tıpkı, tıpkı Çanakkale’ye gittikleri gibi! Onun iki katı; ölmeye gidiyorlar! Belki birkaçı dönecek, ya da hiç dönen olmayacak! Aptallar, Aptallar! Aptal Kızılbaşlar! Kimin için öleceksiniz? Size kafir diyen, adam yerine, Müslüman yerine koymayan yezit oğlu yezitler için mi? Hepsiniz öleceksiniz! Çocuklarınız karılarınız düşman kazanırsa onların, paşalar kazanırsa savaşa gitmeyenlerin kölesi olacak. Çünkü onların parası vardı, onlar yüksek sınıftandı; kimi çekip gitti dış ülkelere, kimileri ise çeşitli bahanelerle, örneğin hacılık-hocalık yaparak, savaş gerisi hizmetlisi ya da katip-matip olarak kendilerini kurtarıyorlar. Alsınlar beni de alınlarını karıştırayım! Amiri, müdürü, kadısı-kaymakamı, zaptiyesi-kumandanı hepsi avuçlarımda içinde. Hepsinin karnında kaç bağırsağı olduğunu bilirim. Üstelik hepsi Onarlı Kızılbaşlardan olduğumu biliyorlar, sıkıysa birisi birşey desin. Sözde beni Onarlı saymıyorlar, adımız İstanbullu’ya çıkmış ya! Taşkal kendi adamları olduğu halde beni üstün tutuyorlar. O sonradan görme, beş-altı yıl içinde kalınlaşmış; ne yaşamasını ve ne de para harcamasını biliyor öküz oğlu öküz.

“Aptallar! Künyesi çıkanların listesi muhtarlığa bildirilir bildirilmez bana getirselerdin en az yarısını kurtarırdım. Çoğunu nüfustan bile sildirtirdim ölmüş diye! Hatta hoca yaptırırdım okuması yazması olanları. Kasaba yöneticileri kadar vilayetten gelenler de hemen kucağıma düşüyor, tanyorum

çoğunu. Camiye yaptırttığım abdest alma çeşmesi, bağısladığım kilimler ve paralarla müftü de elimde. Kendi kafasına göre, Kızılbaşlar Müslüman oluyor diye, çoğuna imam-hatiplik belgesi verirdi bir tek işaretimle. Nasıl Çimenli Hasanefendi'nin oğlu Mehmet'i hatip yaptı? Gerçi onlar Cevat Paşa'nın akrabasından biliyorlar, ama bilsinler; Müftü benim ısrarımla belgeyi verdi, çünkü o aileyi sevmiyor. Daha üç gün önce kaymakam bir bahçe sefasında fitil gibi sarhoş, 'İstanbullu bana bak bir resmi işin olur da gelmezsen namertsin, senin ya da tanıdıkların için; ne istersen yapmazsam beni becersinler' diyecek, duruma geldi. Hele bir keresinde daha on gün önce Göz (pınar) sefasında, pezevenklik bile yapmış, bana bir karı getirmişti. Hah tamam, şimdi anımsadım demin Onarlılara dil uzatan, küfreden kadının sesini! İşte bu karıydı kaymakamın bana sunduğu. Demek ki, benim mahallede oturan kapalı, namuslu(!) bu aile kadınıymış benim altıma yatan, kaymakamın getirdiği orospu.”

Davul zurna sesi susmuş, Büyük çarşıya doğru yürüyen Onarlılar, uygun adım halinde, yürüyüşe uygun koşuklar atmaya başlamışlardı toplu halde:

Bahçelerde bal erik
Dallarını eğerek
Kemal Paşa çağırmış
Biz savaşa giderik

Bahçelerde al elma
Birin al birin alma
Paşalardan emir var
Yiğit ol evde kalma

Bahçede badem erik
Biz güzeli severik
Güzeller dursun hele
Biz savaşa giderik

Onarlıyız Onarlı heeyy!
Koca bıyıklı, kara şalvarlı hey!

Mikail kahroluyordu, gözlerinden yaşlar boşanmış ağlıyordu. Kendi kendine söylenmeyi de bir yandan sürdürüyordu: “Bu adamların hepsi şair, koca bıyıklı kara şalvarlı! Kendi kendileriyle bile alay ediyorlar, ölümle ettikleri gibi. Kendinizi koca bıyıklı, kara şalvarlı olarak değil, ‘tunç bilekli, çatal yürekli Onarlılar’ diye niteleyin. Siz buna layıksınız! Ya ben neyim bu yiğitlerin yanında?

“Gününü gün eden ve yaşamı zevk ve eğlence olarak gören bir sünepe. Ona buna yedirip içirip, kendini büyük göstermek sevdasında bir ödle! İlk yıl köylülerim beni olduğum gibi kabullendi, görgüye aldı, sardı sarmaladılar. Duygulandım, etkilendim ama asla değişmedim. Direklerarası ve Beyoğlu batakhanelerinde, iki yanımda parayla tuttuğum kabadayılar, hep sefahat içinde yıllarım geçmişti. İkiyüzlü, acımasız, aşağılık bir köpeğim ben. Benim çevremdekiler de köpek oğlu köpekler! Yaşadığımızı sanıyoruz, yaşamıyor hırlaşıyoruz. Altüst oynuyoruz; fırsatımı kim bulursa öbürüne kök-lüyor. Bir gün bana da geçirecekler kol gibi, bir daha kıcımlı yerinden kaldı-

ramayacağım. Başka bir yaşam biçimi tanımadım; değer duygularından, duru inançtan yoksunum. Son anıma kadar da böyle yaşayacağım, başka seçeneğim yok. Ama bu aptallar gibi ölüme koşarak gitmeyi asla seçmeyeceğim!”

Sonra kalkıp pencerenin perdelerini kapattı ve kulaklarını elleriyle bastırarak kendini yatağın üzerine attı. Dışarıdan gelen sesleri duymamak için yastığın altına kafasını soktu ve hüngür hüngür ağladı Mikail.

Yaşam biçiminden söz ediyordu Mikail! Acaba Onarlı köylülerinin kendilerine yaşam biçimi seçme olanakları var mıydı? Bugüne dek olmuş muydu? Olacak mıydı? Hele bu savaşı yıllarda? Oysa, yüzyıllardır yaşamlarına yön veren inançlarını devlet yaşamına geçirmeyi başarabilselerdi, insanlık savaşı yüzü görmezdi. Kurtlarla kuzular birarada otlar, doğanın nimetleri ve üretilenler ortaklaşa paylaşıldı, kavga da neyin nesi? Köyün kuruluşundan bu yana tanıdığı, ve katıldığı, bu amaç için yapılan onlarca başkaldırı hep kanlı kırımlarla son bulmuştu. Sonunda “devlet benim inancımda değilse de bu topraklar benim, kanımla aldım, yerleştim” deyip, buradan sökülüp atılmamak siyaseti içinde kimi zaman zorunlu olarak devlete boyun eğerek, ama bugüne dek yokolmadan gelebilmişler. Elbette ki inançlarına da yere ve zamana göre yeni değerler yükleyerek değişikliklere uğramışlar. Bu toprakları, vatan uğruna can vermeyi de kutsal görev saymışlar. Fakat Mikail’in duygusal çelişkiler ve karmaşıklık içerisinde yaptığı dışavurumun da gösterdiği gibi, öyle herkes Onarlıca bir tavırla, güle-oy-naya, davulla zurnayla savaşa gitmiyordu.

Köye geri dönersek; Milla İsmail ve köy yaşlılar kurulu jandarmalara verdikleri sözü yerine getirmek için kolları sıvamışlardı. Toplantının ertesi günü, genel kurulun aldığı karara göre, dağda kimse kalmayacak, bütün köylüler evde olacaklardı. Asker çantaları hazırlanacak; sandıklara yerleştirilmiş yün çoraplar, tozluklar, kazaklar, abalar, yeni şalvarlar çıkarılacaktı. Bir bayram veya düğüne gider gibi, görgü cemine katılırken giyindikleri gibi herkes yeni urbalarına bürünecek, küsülüler barışacak, birbirlerinden helallik alacaklardı.

Bütün gün boyu konuşup görüşme, sevişme ve helallaşma bayramı yaşandı. Listede adı bulunanlar beşer-onar çağrılıp, herkese savaş, istiklal, yurt, inanç ve namus üzerine söylevler çekilmiş; dede vekili Kamber Baba ve Rehber Veli Baba tarafından dualar verilmişti. Bu çağrıyı, Büyük Ocak tekkesinin içinde, kutsal Karadirek’in dibinde yaptılar. Oniki hizmet sahipleri görev başındaydılar. O gece saz çalınıp nefesler söylendi. Dâra, divana çekildiler askere gidecekler. Gülbenkler çekilip dualar edildi, komutanların buyruklarından çıkmayacaklarına, göğüslerini düşman kurşunlarına siper edeceklerine dair yeminler verdirildi. Vatan ve namus uğruna ölmekten çekinmeyecekler ama ‘aman’ diyene de kılıç çekmeyeceklerdi. Küme küme dâra çıkmış asker adayları kelle kesip dualarını aldılar. Üç düvaz imam okunup, tevhid çekildi, onar onar onbeş gedikte. Semahlar dönüldü, ak ve pak olup geceyarısına doğru evlerine dağıldılar. Bir süre sonra ışıklar söndü ve köy karanlığa büründü. Ertesi gün kimse erken kalkmayacaktı. O gün boyu da dinleneceklerdi. Gerek o gece gerekse ertesi gün köyün ortasında bir tek evde ışık sabaha kadar yandı.

Sonu belli olmayan ölüm yolculuğuna Onarlı genç ve orta yaşlı erkeklerin aklanıp paklanmış, dinlenmiş, tok ve dinç bir biçimde çıkmaları için iki gün boyunca her türlü olanak sağlandı. Evliler ve nişanlılar için bile özel gündü. Gelenekleri bir yana attılar, hiç koşul aramaksızın sözlüler ve nişanlıların bile buluşmalarına göz yumuldu. Seviştiler, söz alıp söz verdiler, he-lallaştılar!

Ve üçüncü gün güneş doğarken köyden nasıl mı ayrıldılar? Onu da Tuluk Fatma teyzemin ağzından dinleyelim, oğlunun Bakırköy-Merter'deki apartmanın 'gökyüzüne asılı odasında':

"Daha dünmüş gibi anımsıyorum oğul; babam, Milla İsmail Dedemin tahtalı odasıyla büyük avlu arasındaki aralıkta sarılıp yüzümden gözlerimden öptü. O zamanlar oğullar, babalarının yanında kendi çocuklarını okşayıp öpmekten hicap duyarlardı, hatta babaların-dedelerinin huzurunda onlarla konuşmaz, bağırıp çağırmazlardı. Kendi kızlarını, oğullarını gizli gizli öper sever oynarlardı. Babamın sarılıp anamı yanaklarından ve alnından öptüğünü ilk kez o zaman gördüm, anam da eğilip babamın elinden öpmüştü. Zaten babamı da son görüşüm o oldu. Fidan bacım, senin anan Kayagilde gelindi. Ferhat eniştemle birgün önce bize gelmişler, dedemden, babam ve anamdan helallik almıştı. O da gitti seferberliğe, bir daha dönmedi. Aradan ne kadar zaman geçti bilmiyorum, bir sabah uyandım ki, Fidan bacım bizde. Daha da gitmedi Kayagillere."

"Diyeyeceğim o ki, babam kapıdan çıkınca anam bana sarıldı, ağladı ağladı. Milla Dedem dışarıdaydı, anama kızdı: 'Gelinim' diye bağırdı. 'Ağlama öyle yaşlı kadınlar gibi. Gülererek gönderelim ki gülererek gelsin!' Kapıda babamla dedem üç kez kucaklaştılar; dedem babamın üç kez alnından öptü, içinden Kuran okuyarak, babam da ellerinden öptü. O zamanlar ben de Kuran okumasını biliyordum, unuttum hepsini. Dedem babamı şu sözlerle uğurladı: 'Haydi oğlum, güle güle git. Uğurlar olsun! Oniki imam yardımcın ola! Sakın ola ki aman diyene kılıç çekme. Çoluk çocuğa, kadına el sürme, düşman da olsa. İtaatlı ol komutanlarına! Mermahetli ol esir ve silahsız düşmana ! Sen esir düşersen, gözünün biri daima açık yat; iğnenin deliğini bile bulursan, pire olup oradan kaçmaya bak! Haydi evladım benim, güle güle git. Güle güle gel. Düşmanı yurttan at öyle gel! Ağyolda toplanacaksınız. Bak davul vurulmaya başladı bile. Haydi şimdi koş, Onar Dede atamız, ulu evliyanın kabrini ziyaret et!'

"Babamla tekrar sarıldılar, bana da sarıldı ve koştı babam. Baktım, Milla İsmail dedemin sakalları sırlıklam kesilmişti gözyaşlarından. Babamın peşinden koşup elini yakaladım. Onar Dede'nin türbesine dek ben de gittim. Önce büyük mezarlığın kapı eşiğini öpüyor, sonra Sakız Baba'nın sekiz-on adam kalınlığındaki gövdesini kucaklayıp, mezarının önünde duaya geçiyorlardı. Mezarın başucundaki taşın üç kez niyaz ettikten sonra çıkıyorlardı. Herhalde herkes sağsalim dönmeleri için dileklerini Tanrıya ulaştır-sın diye atamızın, Onar Dede'nin üstüne dua edip, adaklar adıyordu. Beni sıraya sokmamışlardı, arkadan dolanıp duvardan atlayarak, babam türbenin başına geldiği zaman yanına koştum. Yanına geçip yüksek sesle dua ettim: Onar Dede, Onar Dede! diye bağırdım. Söyle Allaha, Milla babamı bana bağışlaya. Düşmanları yenip geri döne! Söz veriyorum üstüne bizim kara

koçu kurban edeceğim! Bu duam hem babamı hem de oradakileri ağlatmıştı. Aradan altmış yıldan fazla -belki de altmışbeş, altmışaltı yıl- zaman geçti, babamın yağmur gibi yaş akıtan gözlerini hiç unutmuyorum. Nerede var nerede yok Keleş Hacı dayı ortaya çıktı, elimden tutup götürdü.”

“Ağyol’da toplanıp sıra oldular. Dedem babamın çantasını teslim ederken bir daha kucaklaştılar ve babam koşup sıraya girdi. Davulcu Çete Hüseyin enişte ve zurnacı Dalco dayı sanki gelin getirmeye giden düğün alayımış gibi yol havası çalıyorlardı. En önde bayrağı taşıyan da, senin babanın bir amcası vardı; boyu kavak gibiydi, yakışıklı mı yakışıklı! Adı Halil Derviş’ti de Uzun Halil derlerdi, o taşıyordu bayrağı. Topçağıl’ın gediği aşarlarken, köyün damlarında kadınlar, kızlar, gelinler, yaşlılar şak şak olmuş onları gözlüyorlardı. Tam yüzelli kişi, davul zurna çalarak, türkü öyleyerek aştılar tepeleri, gözden yittiler. Dedemle biz Topçağıl’dan geri döndük. Onarlılar’ın çala oynaya savaşa gidişi, çevrede kasabada aylarca konuşuldu.”

Milla İsmail’in dışında muhtar ve köy yaşlılar kurulu üyeleri atlarına eşeklerine binmiş, birlikte Arapkir’e vardılar. Bu davullu zurnalı yürüyüşle üç saatlik yol, beş saatten fazla sürdü. Yürüyüş sırasında birkaç köyün arazisinden geçmişlerdi. Tarlalarda ekin biçenler, harman savuranlar, çobanlar, işlerini bırakıp onları seyrettiler, yanlarından geçerken de bol bol alkış tuttular. Kasabaya girmeden önce Kurupınar’ın önündeki çayırlıkta, önce kümeleşip çıkınlarını açarak karınlarını doyurdular. Sonra kalkıp askerler gibi boy sırası olup üçerli kol halinde, davul zurna eşliğinde türkü ve marşlarla, Büyük çarşı başındaki askerlik şubesine dek kasabayı baştan başa geçtiler. Mikail’i çelişkilere boğup, kişiliğine, iç dünyasına ağır darbeler vuran, ağlatan bu yürüyüşü.

Milla İsmail’in torunu Tuluk Fatma’nın anımsayamadığı bir olay yaşanmıştı o günler. Topçağıl’ın tepeyi aşan asker adayları onun verdiği sayıdan bir eksikti!

SEFER PEHLİVAN BU KEZ ASKERE GİTMEMEYE KESİN KARARLI

Cuma akşamıydı, geceyarısına dek yarı görgü cemi yapıldı. İnanılıyordu ki Muhammed’in, Ali’nin, Oniki İmamların, Hacı Bektaş Veli’nin, ondört masum-u pak, onyeddi kemerbestin ve ataları Onar Dede’nin, erlerin evliyalarının ruhları o gece yaşayanların arasında dolaşmakta, onları izlemektedir. Sadece onlar mı? ölen yakınlarının ruhları da o gece evlere doluşur, yaşadıkları yerleri ziyaret eder; yakınlarının kendileri için bir iyilik yapıp yapmadıkları, rahmet dileyip dua edip etmediklerine bakarlar; ona göre öbür dünyada kendilerine yer ayırırlar. Bunun içindir ki, savaşa gidenler, künyesi çıkanlar için özel cem yapıldı. Zekirler saz çaldı, tevhid çekilip, semahlar edildi. Duvaz imam okunduğunda esrikli canlar dışarı çıkarılmadı. Büyük Ocak tekkesi “Allah, Muhammed, ya Ali; Şah Şah Şah!” çığlıklarıyla inledi. Bu kutsal gecede kutsal ruhlarla temasa gelip, birlikte olup manevi güç kazandılar. Hemen hepsi Karadireğin dibinden cifer dedikleri topraktan bir

tutam alıp küçük çantıklara (keselere) koydular. Ertesi gün Onar Dede'nin mezarlığındaki Şeyh Hasan'ın diktiği kutsal Sakız Babadan (meşe cinsinden bir ağaç) küçük bir yonga parçası koparıp aynı keselere koyarak, onlar kolye gibi boyunlarına asacak; iç gömleğinin koltuk altına ya da göğsüne diktireceklerdi. Bunlar kurşun geçirmez manevi zırhlarıydı, daha doğrusu yaşama umudunu unutturmayacak olan kalkanlarıydı.

Zekirler, düvaz imam havasını çalmaya başlamadan önce, Keleş Hacı, Dede'nin yerine görgüyü yürüten Kamber Milla İsmail'in kulağına eğilip sordu: "Kamber Baba, dünkü toplantıda tek söz etmeyen, ağzına taş alan Sefer Pehlivan'a iki kez bekçiyi yolladım; Fatili kadına evde olmadığını söylemiş. Ya sen kaç kez peyik saldın?"

Milla İsmail üzüntülü konuştu bu konuda: "Dün akşamdan beri, iki kez peyik gönderdim, lokma saldım. Alıp niyaz ederek üç kez başına koyduktan sonra geri göndermiş. Az önce bir daha gönderdim, hiç değilse gelip tevhide semahlara katılsın diye. Gelmezse mutlaka nedeni vardır. Çaresiz biz gideceğiz."

Keleş Hacı yorumladı: "Öyle, lokmayı başına götürüp geri gönderdiğine göre! Lokmanız başım üstüne ama görgüye gelmeye müsait değilim, demektir bu. Ben birçoklarından bekler de bu davranışı Sefer Pehlivan'dan ummazdım. Arap çöllerinde, Balkan'da savaşlara katılmış Sefer Pehlivan gibi adam, nasıl böyle pısrıklaşır? Ben ondan gerek dünkü toplantıda ve gerekse bugünkü kümeler halinde asker adaylarına destek verici konuşmalar yapmasını beklerdim. Anlamıyorum, hep ön planda ve yanımızda bulunurdu!"

Onlar konuşurken Peyik Rıza gelmişti bile. İkisinin omuzları arasından eğilerek durumu bildirdi: "Sefer Pehlivan yine lokmayı öpüp başına koydu ve dedi ki, 'Kamber Baba'ya ve muhtara selam söyle. Lokmaları başım üstüne. Ama beni bağışlasınlar, gelemeyeceğim! Onar Dede bırakmıyor, bana başka bir görev verdi'."

İkisi birbirlerinin yüzüne şaşkınca baktılar. Gözleriyle cem dağıldıktan sonra gitmek için anlaştılar. Sefer'in gelemeyecek kadar rahatsız olduğu, evinde hasta yattığı söylenerek bu durum Rehber Veli Baba'dan bile saklanmıştı. Veli Baba o sırada künyesi çıkmış muvazzaf ve ihtiyat asker adaylarını onbeşer kişilik tevhid kümelerine ayırıp gediklere yerleştiriyordu. Bir yandan da diğer hizmet sahipleriyle sürekli temaslar yaparak, bu olağanüstü yarı görgü ceminin hizmetlerinin aksamaması için bir dakika bile oturduğu yoktu. Üç Abdal Musa kurbanı kesilmişti. Sabahın erken saatlerinde sofracı-kurbancı baba Armut Ahmet ve oğlu Tüccar Hüseyin görev başlamışlar, kurban aşısı kazanlarda kaynıyordu. Semahların sonunda lokmalar yenecekti. Çavdar Veli Baba kümeleri Karadireğin çevresindeki gediklere yerleştirdi. Kabile gediklerindeki sofuları, yer değiştirerek istediği yerlere dağıttı. Esrikli beş-altı asker adayını da yanına koydu.

Aslında bu düzenleme gündüzleyin asker adaylarıyla konuşurken yapılmıştı, unutanlara ve şaşıranlara yardımcı olunuyordu yerleşirlerken. Derken Veli Baba'nın işaretiyle sazlarının düzenini vermiş olan zekirler düvaz imam çalmaya başladılar. Üç düvaz imamdan sonra tevhid çekilecekti. Gözcünün cemaati uyarısından sonra, Kamber Milla İsmail gülbenge baş-

lamıştı. Büyük Ocak tekkesi “Allah, Allah, Allah!” sesleriyle inlerken o, “ne demek bu, nasıl bir görev vermiş olabilir Onar Dede Sefer Pehlivan’a?” diye sorup duruyordu içinden, yüksek sesle dua ettiği yerde.

Görgü cemaat dağılmış, tüm canlar evlerine çekilmişlerdi. Işıklar sönmüş, köy karanlıklara boğulmuştu. Ancak yaz gecesi yıldızları pırıl pırıl gökyüzünü süslüyordu. Yalnız Sefer Pehlivan’ın evinin ışıkları yanıyordu. Gece yarısını epeyce geçiyordu. Mılla İsmail’le Keleş Hacı beklendiklerini hemen anlamışlardı. Çünkü girişteki yolakta iki çıra birden yanıyordu direkteki çiralıkta.

Mılla İsmail elindeki gemici fenerini kısıp duvardaki kör pencereye koydu. Ayağındaki poturların altını silerken seslendi: “Hey Fatili gelin! Kusura bakma poturlarımı çıkaramayacağım, iplerini çözüp bağlamak zor oluyor.” Bu ün üzerine yukarıdan ayak patırtıları duyuldu. Fatili ile Sefer sekiz-on basamaklı taş merdivenin başında görüldüler.

Fatili karşılık verdi: “Zararı yok Mılla Baba! Çıkartma, sanki cecit halılarımız mı kirlenecek!” Sefer Pehlivan, “Keleş Hacı emmi sen de çıkartma ayakkabılarını” dedi.

Keleş Hacı, “yok” diye karşılık verdi. “Benimkiler ayaklarımı sıkıyor, çıkarayım ki, biraz rahatlayayım!” Ve ayaklarındaki Ermeni yapısı kösele ayakkabılarını çıkardı. Mılla İsmail önde, Muhtar Keleş Hacı arkada, duvardan tutunarak ve başlarını eğerek merdiveni çıktılar. Merdivenin başında iki küçük direk ve duvar desteklenerek yapılmış yüklük vardı. Fatili her sabah yerdeki yatakları toplayıp dürerek oraya yığıyor üstünü de bir geniş palazla kapatıyordu. Kışları ise merdivenin kepengini kapatıyordu. Şimdi sıcak olduğundan açıktı, duvara yaslayıp çengellemişlerdi. Bu geceyarısı konuklarını Fatili ile Sefer kilimli odaya aldılar. Önce Pehlivan, arkasından karısı, ikisinin de ellerini öperek “hoşgeldiniz” dediler. Fatili öbür yanda yeni yatmış kızları ve oğulları Mürşit’i alelacele uyarıp kaldırdı. Sırtlarına işliklerini fistanlarını geçirip, saçlarını başlarını düzelterek onları köyün yüksek hatırlı, iki saygıdeğer büyüğünün ellerini öpmeye gönderdi. Kendisi de alt kattaki avluya indi ve geceyarısı konuklarına kahve pişirmeye koyuldu. Çocuklar denileni yapıp yataklarına döndüler.

Sefer Pehlivan, sedirde oturmakta olan muhtar ve Mılla İsmail’in önlerinde diz kurup bekledi.

İlk sözü Keleş Hacı aldı: “Sefer Pehlivan! Dünkü toplantıda tek söz etmeden dinledin. Toplantı biter bitmez çekip gittin. Her köy kurulu toplantısında bize yardımcı olurdun; yolları onarmada, su bendi çıkarmada, dam püsürüklemeye, ekin biçiminde, kısacası her türlü imecelik işlerde hep önde bulunurdun. Bugün sabah iki kez korucuyla haber saldım, Fatili’ye evde olmadığını söylettin, gelmedin.”

Mılla İsmail katıldı söze: “Ben de üç kez peyik saldım; tekke’ye gelsin, Abdal Musa kurbanına katılasın diye. Künyeleri çıkanların hepsi katıldı, birbirlerinden helallik aldı, tevhit çekti, semahlar ettiler! Neden gelmedin adamım? Ben seni böyle bilmezdim!”

Sefer Pehlivan kafasını eğmiş, gözlerini yere dikmiş dinliyordu. Yavaşça başını kaldırdı ve ağır ağır konuşmaya başladı: “Sizlerin ve yolumuzun-erkanımızın vereceği her cezaya razıyım. Dünkü toplantıda konuşmadım,

sadece dinledim. Hiçbir şeye karışmak istemedim. Konuşsaydım karşı çıkardım ve bozgunculukla suçlanacaktım. Daha doğrusu kimseyi etkilememek için bu bozguncululuğu yapmadım. Çünkü künyeler okunurken ben kararımı vermişim. Ben öbürgün gidip şubeye teslim olmayacağım. Askerlikse, vatan hizmetiye iki kez gittim. Balkan’da ve Arap çöllerinde çarpıştım. Bir yandan İngilizler, bir yandan da Arap çeteleriyle savaştım Arabistan’da. Hiçbir zaman anlayamadım oralarda ne aradığımı; böğürümde eğri Arap hançerinin yara izini hâlâ taşıyorum.”

İkisi birden aynı anda, “herkes senin gibi Pehlivan” diye sözünü kestiler. Mılla İsmail kızgın konuştu: “Senin kanın herkesten kırmızı mı? Sen Onarlı değil misin? Sen nasıl ödleklilik yapar, kaçarsın askere gitmekten? Üstelik bu savaş ölüm-kalım savaşı! Osmanlı için değil, kendi insanımız ve vatanımız için!”

Sefer Pehlivan birden ayağa kalktı. Duvarda asılı kılıç ile beşli mavzerini birer eline alıp onlara uzattı. “Alınız, ister şu kılıçla kafamı koparın, isterseniz beşlinin kurşunlarını göğsüme boşaltın, söz verdim gitmeyeceğim!” dedi.

Muhtar uyardı: “Pehlivan deli misin sen? Devlete hükümete karşı çıkılır mı? Vur emri var kaçaklara!”

Sefer Pehlivan dikeldi: “Hangi devlet Keleş emmi? Bugüne dek seni beni düşünen devlet-hükümet mi gördük? Sultan padişah sefere çıkmak ister Anadolu’ya buyruk gönderir; Balkanlarda, Yemen’de, Arabistan’da, Mısır’da, Trablus’ta bilmem nerelerde karışıklık-isyan çıkar Anadolu insanı silah altında. Şimdi de işgalci düşmanlarla birlik olmuş tahtını yakınlarını kurtarmak için! Barış zamanı -gerçi hiç barış yüzü görmedik ya- bizi asla düşünmezler. Götleri sıkıştığı zaman köy delikanlıları, köylü dayılar kıymetli olur!” Soluk bile almadan konuştu.

Mılla İsmail Sefer’in dediklerinin doğruluk derecesini çok iyi biliyordu. Sakin olarak girdi araya: “Oğul” dedi, “padişahın hayır yok artık, Osmanlı çatıradadı, yıkıldı yıkılacak! Mustafa Kemal çağırıyor, Ankara’daki Millet Meclisi hükümeti çağırıyor bu ölüm kalım savaşına!”

Sefer hiç oralı değildi: “Savaşlar kazanılsın, düşman yurttan atılsın, yani develeri düze çıksın hele, Mustafa Kemal ve meclisinin de yapacağı o? Ben savaşmaktan korkmuyorum, ama yeter! Onar Dede’nin kendisi bana izin verdi; başka görevler verdi.”

Mılla İsmail’le Keleş Hacı birden Peyik Rıza’nın dediklerini anımsayıp ikisi birden sordu: “Onar Dede izin mi verdi? Seni görevlendirdi mi? Nasıl?”

Sefer Pehlivan sakinleşmişti. Silahlarını yerine asarak oturdu: “Toplantıdan çıkınca zaten karanlık çoktan basmıştı” diye başladı; Kırmızı Tarla’ya kadar yürüdüm. Küçük bir hon kalmıştı, toplantıdan sonra döner tek başıma bitiririm diye çocukları da eve getirmişim. Dişterik düzlüğüne ay doğmuştu. Geçtim honun başına tek başıma. Sanki hincımı buğdaydan alıyordum. Hiç ara vermeden, belimi bile doğrultmadan bitirdim. Purnatları toplayıp biraraya yığdım, üzerlerini iyice taşıladım. Sürekli düşündüm, düşündüm! Yatağım oradaydı, yatamadım. Yine düştüm yola, Dişterik yazısını boydan boya geçip, Kemerinarkası’ndan dolanıp köye vardığımda horozlar

ötmeye başlamıştı. Kendime bir türlü ‘he!’ dedirtemiyordum, çıldıracaktım. Sizlerin hakkımda neler düşüneceğini, herkesin beni nasıl korkaklıkla suçlayacağını biliyordum. Kafamda sanki ‘evet’ ve ‘hayır’ diye iki kişi çarpışıyordu. Ben ise sanki üçüncü kişi olarak onları uzaklaştıramıyordum. Yatakta sigara üstüne sigara içiyordum. Gözüme bir türlü uyku girmiyordu! Bir yandan da Onar Dede’ye yalvarıyordum; ‘aman Onar Dede ocağına düştüm, bana yol göster’ diyordum, ‘Nasıl görünürsen, nice ayan edersen et! Ama bana bellik ver, kurbanın olayım!’ Sabaha karşı bir kanımlık uyku uyuduydum, o Mübarek’i gördüm!”

Ses çıkarmadan dinleyen Milla İsmail ile Keleş Hacı birden sordular: “Atamızı düşünde mi gördün?”

“He ya, hem de aykırılaşmasına! Uzun sakallıydı, yüzünden nur yağıyordu. Sakız Baba’nın gölgesinde oturuyordu. Dış kapıdan süzülerek dizinin dibine vardım. Önünde kelle kesip, dâra kalktım. Bir müşkülüm var Dede’m dedim, sana ayandır, bana yol göster! ‘Sefer Sofu’ dedi hafif gülerek, ‘müşkülünü biliyorum. Seni köyde görevli kıldım. Köyü koruyacak, köylüyü doyuracaksın. Koluna güç, eline bereket verdim. Adın eşkiyaya çıkacak; çalacaksın, çırpacaksın ve onları yoksullara, muhtaçlara dağıtacaksın. Köyü herşeyiyle sana emanet ediyorum, hıyanet edersen üstünden çekerim himmetimi! Haydi var git görevinin başına!’ Kan ter içinde uyandım. Ne yapacağımı şaşırılmışım. Bugüne dek, bu yaşıma kadar kimsenin tavuğuna kış kış dememiş, haram lokmaya el uzatmamış biriydim. Bütün gün boyu odamda tek başıma oturup, kapattım kapıları, Onar Dede’den yeni bir bellik bekledim.

Ama bellik yerine himmeti hazır olasıca Kamber Baba’dan peyik geldi peş peşe. Üçüncü gelişinde, sedirin üzerinde uzanmışım, dalmışım dalmamışım, Onar Dede ayık-bayık buyruğunu yineledi. ‘Çekinme’ dedi, ‘Elini attığın herşeyi sana helal kıldım nefsinde çekmemen kaydıyla. Haydi artık uyan peyik Rıza yine geldi. Söyle söyleyeceğini de sav onu!’ Yine kan ter içinde uyanmışım, Fatili odaya çırayı yakmış ve peyik Rıza’yla birlikte karşımdaydılar.”

Milla İsmail anlatılanlardan duygulanmış, yine yaşlar süzülüyordu sakallarının arasından. Keleş Hacı da içinden gelen ürpertilerle belli belirsiz dualar mırıldanıyordu.

Kamber Baba birden: “Donun kutlu olsun Sefer Sofu!” dedi, “madem ki ulu atamız Onar Dede seni görevlendirdi, bize artık söz mü düşer? İşin zor Sefer Pehlivan oğul, yaşamın boyunca tehlikede olacaksın ve ölümle hep köşe kapmaca oynayacaksın. Ama sana bu görevi veren, kanatlarını üstüne gerecektir. Sen de kanatlarını, içinde kadın, çocuk ve biz yaşlılardan başka kimse kalmayacak olan köyümüzün üzerine gereceksin. Haydi birkaç gün köyden uzaklaş şu andan itibaren. Köylülere, Sefer Pehlivan’ın herkesten önce, tek başına şubeye gidip teslim olduğu yalanını söyleyeceğiz çaresiz.”

Eşkiya Sefer’in öyküsü böyle başlamıştı. Anamın amcası oğlunun karısı olan Eşkiya Sefer’in kızı Safiye olayın tanığıdır. Fatma teyzemin yaşlarındaki Safiye hala anlattı belleğine kazanmış tüm bu ayrıntıları. Onlar konuşurken uykusu kaçmış, anlatılanların hepsini dinlemiş. Odanın ortasında fırfırlı cağlar (parmaklıklar) kilimli odayı ikiye ayırıyormuş. Anası bu par-

maklıklardan itibaren kalın bir dut çarşafı gererek koca odayı iki göz biçimine sokmuş ve çocukları için oda yapmışmış orasını.

Eşkiya Sefer gerçekten Onar Dede'yi düşünde görmüş müydü? Görevlendirilmiş miydi gerçekten onun tarafından? Elbette ki gerçeği yalnız o bilecekti.

Ama birşey daha gerçektir, bu tür düşler inanan insan kafasında oluşmuş bile olsa, görülüp yaşanıyordu. Safiye hala babasının düşsel misyonunu anlatırken, ben yıllar öncesinde onüç-ondört yaşlarımdayken gördüğüm düş ve düşsel olguları kafamdan geçirip bir kez daha yaşadım.

Köyün batısında, çevresi taş duvarla çevrili, içerisinde kalın gövdeli meşe ağaçlarının ve kutsal Sakız Baba'nın bulunduğu Onar Dede Mezarlığı vardır. Adak kurbanlar, kurban bayramlarında ya da görgü cemii yapılmaya karar verildiği zaman ortaklaşa satın alınan köy kurbanı dedikleri kurbanlık koçlar burada kesilir ve bu meşe ağaçlarına asılır, derisi yüzülüp çıkarılırdı. Eğer hava güzelse kurban etleri doğranıp kazanlarla etli aş pişirilirdi. Sonra duvar diplerine sıralanıp oturmakta olan erkek, kadın, çoluk çocuk herkese bu aşlar dağıtılırdı. İsteyen orada yer, isteyen evlerine götürürdü. Kurumuş olan meşe dalları ayıklanarak onlarla pişirilirdi pilav. Başka amaçlar için kesinlikle kesilip yakılmazdı mezarlığın dışında.

Köyden askere, gurbete çalışmaya giden herkes, mutlaka bu mezarlığı ziyaret edip Onar Dede'nin yollarını açık, kısmetlerini bol etmesi için dua ederlerdi. Öğretmen okulu eğitimim sırasında altı yıl boyunca tatil için köye geliş gidişlerimde şaşmadan ziyarette bulunmuştum. Ama asıl yaşadığım olay, köyden ilk ayrılıp Malatya'ya bu okulun sınavına gitmezden bir-iki gün önce gördüğüm bir düştü. Onar Dede'yi düşümde görmüştüm:

Tahta kapının sürgüsünü yavaşça çekip ardına dek açtım kapıyı. Uçar gibi ilerliyordum. Mezarlıkta kimsecikler yok sanıyordum. Köyden ayrılmışım, bu nedenle Onar Dede'yi ziyaret ediyordum. Sakız Baba'nın kafa büyüklüğünde yumrular dolu gövdesine sarılırken kafamı sağa çevirmiştim. Bantlar, çizgiler ve güneş, yıldız motifleriyle süslü mezar taşlarının çevrelediği geniş mezarın üzerinde bir yatak ve çiçekli yorganın altında bana doğru bakıp gülümseyen kırçıl ve kıvrıkcık sakallı biri vardı. El etti, yanına gittim, elini uzattı öptüm. Onar Dede'ydi. Hal hatır etti, yanına oturup. Sevdii, okşadı beni. Yazılı sınavı kazanmış, sözlü için Malatya'ya gideceğimden haberliydi. "Sözlüyü de kazanacaksın, zihnin açık olsun, sonuna kadar git, korkma arkanda olacağım" dedi.

Düş bu ya, gökyüzünden bir sürü uçaklar geçti ve ben onlara bakıyordum. "Ben onları bir kılıçta aşağı alırım" diyerek gücünün sınırsızlığını belirtti. Bu kez ben tutturdum: "Dede'm bir kılıç da ben isterim. Bana bir kılıç ver ki, ben de güçlü olayım" dedim. Hemen kalktı yataktan ve Sakız Baba'nın önüne götürdü elimi tutarak. Birden demirden bir kapı belirdi Sakız Baba'nın kovuğunda. Kapıyı açtı, birlikte girdik içeri. Karanlık ve o öndeydi.

Ama ben, bu bodruma benzeyen yere inen merdiven basamaklarını göremiyordum. “Dede’m gözlerim görmüyor elini sür” deyince kutsal elleriyle iki gözümü birden okşayıp sıvazladı. “Gözlerin çam çırası gibi yansın” demişti. Çevrem aydınlandı görmeye başladım. Mahzende un petekleri vardı, duvarlarda çeşitli silahlar asılıydı; kılıçlar, palalar, hançerler, bıçaklar, oklar, yaylar. “Haydi, seç birini al” dediydi ama alıp almadığımı anımsamıyordum.

Bu denli açık seçik bir düştü. Üstelik düşümü hiç kimseye anlatmamamı da istemişti Onar Dede. O yeni yetmeliğim ve çok inançlı dönemlerimde birkaç yıl saklamıştım bu gizi. Yıllar yıllar sonra 1982’de köye yapmış olduğum araştırma gezisinde, Onar Dede mezarlığındaki 13. yüzyıl mezar taşlarını yıkayıp, kağıt çıkartmalarını ve fotoğraflarını alıp; taşlar üzerindeki boy damgası, kama, kılıç, karasaban, üvendire, altı köşeli yıldız (Mührü Süleyman), güneş ve hatta stilize insan yüzü, hayvan motiflerini, Roma ve Bizans dönemi mezartaşlarıyla karşılaştırarak nasıl etkilendiklerini açıkladıktan sonra Sakız Baba’nın dibinde bu düşümü anlatacaktım ve öğrencilerimle katıla katıla gülecektik!

Safiye hala sözlerini şöyle bitirmişti: “Babam aynı düşü iki kez görmüş olduğundan, hiç kimseye anlatmaması gerekiyormuş. Bu yüzden binbir sıkıntıyla anlatmış düşünüyü kendini temize çıkarabilmek için. O çocuk yaşında ahlardan, ihlalden ve iç çekmelerinden bu sıkıntısını sezmişim.”

Her yıl ağustos ayında tarla, harman biter, unluk buğdaylar bile yıkanıp kurutulmuş olurdu. Bu yaz hasadın başındaki onca erkeğin topluca askere alınmasıyla ekinler biçilemeden tarlada kalmıştı. Köyün boşalmasının yarattığı şaşkınlık bir haftadan fazla sürdü. Kimsenin tarlada kurumakta olan ekinlere baktığı, susuzluktan kurumaya yüz tutan ağaçlara aldıracağı yoktu. Kolay değildi, bir gün içinde jandarmanın getirdiği bir kağıt parçasıyla köyün yarı nüfusuna yakın genç ve orta yaşlı erkeği toptan koparılıp alınmıştı. Yaşlılar bir ağaç veya duvar gölgesinde biraraya geliyor, bir iki hal hatırdan sonra bir suskunluk başlıyordu. Kadınlar, genç gelinlerden birkaç tane si biraraya gelse, bir-iki küçük anı ve bir düş anlatılıp yorumlandıktan sonra yine sessizlik. Kadınlar bütün hınç ve üzüntülerini ellerinde ördükleri çoraplara işliyor motif motif ya da pamuk ve yün ipliklerinin büküntülerine döküyorlardı. Çocuklar bile artık yaramazlık yapmıyorlar, bağırıp çağırmıyorlardı yüksek sesle. Ne de tavukların, kedi ve köpeklerin peşinden koşturuyorlardı. Her aile, içlerinden birkaç cenaze çıkmışçasına ölüm yasındaydı sanki! Bu sessizlik, suskunluk, arada bir, bir ananın ya da gelinin birden bire patlayan ağlayışı veya uzun havadan dertli bir ağıtın, delici, içe işleyen ince bir sestten dışarı yayılmasıyla yırtılıyordu.

Davulla zurnayla ve oynayarak savaşa gönderdikleri erkeklerinin yokluğuna alışmak, kendilerini alıştırmak zorundaydılar. Yaşamlarını onlarsız sürdürmek, ak alınlarının karayazısıydı artık. Kalanların gidenler için dua etmek ve ağlamaktan başka yapacakları hiçbir şey yoktu. Ağlamak ise, nasıl ki ölenleri geri getirmiyorsa, savaşa gidenleri de geri getiremezdi. Öy-

leyse kalanlar kendi kendilerine yetmek ve elaleme-yaban yezidine karşı, gidenlerin yerini belli etmemeleri için, yanlarındaymış gibi işlerini güçlerini sürdürmek savaşına girişmeliydiler.

İlk şaşkınlık şokunu atlatınca, köyün yaşlılar kurulu üyelerinden geri kalanlar, askere gitmiş olanların evlerinden birer kişi çağırıp, köy genel kurulunu toplayarak yeni kararlar aldılar. Keleş Hacı muhtarlığı işte bu sırada bırakmış, Milla İsmail'e devretmişti. Birbirleriyle yakın akraba ve dost olup iyi geçinen ailelerden geri kalanlar birleşerek, dağda kalan ekinlerini biçip hasatlarını tamamlayacaklardı. Unlarını, bulgurlarını, devliklerini birlikte hazırlayıp bir kilere taşıyarak ortaklaşa kullanacaklardı. Köyde açlığın, ölüm ve çaresizliklerin kolkola gezdiği dertli, çileli günlerin başlaması kaçınılmazdı.

BÖLÜM II

ÇİLELİ GÜNLER

EŞKIYA SEFER'İN İLK BÜYÜK SOYGUNU NASIL YAPTIĞININ ÖYKÜSÜDÜR

Karım yine her zamanki gibi yakınmalarını sürdürüyordu: “Sözde Üniversite’de hocasın; parasızlıktan, kiradan borçtan kurtulamıyoruz. Benim çalıştığım ilkokulda bir sabahçı bayan öğretmen arkadaş var; kolu başı altın dolu, pozundan geçilmiyor. Oysa benim parmağымda alyansım bile yok. Kocası Eskici; sokaklarda ‘eski alırım!’ diye bağırarak dolaşıyor, her türlü eski eşyayı toplayıp depoluyor. Sonra onları pazarlarda satıyor, toptan devrediyor. Adamın özel arabası var. Karısına da alacakmış bu günlerde, kadın ehliyet peşinde koşuyor şimdi. Benim sevgili kocam ise Üniversitede çalışıyor! Acımızdan ölüyoruz!”

Onca konuşup, bağırdıktan sonra ağlamaya bile başlamıştı. Bu bıktırıcı kahredici durum evlilik yaşamımızın ayrılmaz parçası olmuştu. Hergün aynı sözleri duymaktan usanmıştım. Bu böyle gidemezdi, bir gün mutlaka kopacaktı, kaçınılmazdı. Ak saçlı yaşlı baba, öğretmen kızından daha ileri görüşlüydü: “Yeter kız, iş kız, iş!” diye bağırdı, “sen ne anlarsın böyle şeylerden?” Küçük kızım, sobaya kömür doldururken dedesine öykündü: “İşin kız işin! İş kız iş!” Dedesi Cambaz İbrahim, köy ağzıyla, “işitiniz, işitin!” emir kipinin ikinci şahsının kısaltılmış biçimi olan sözcüğü yüksek sesle

yineledi: “İşin kız işin; işin hele görelim teybe iyi konuş muyum? İyi anlatmış mıyım?”

Oturduğu divanın üzerinde geriye doğru yaslandı, siyah boyayla boyanmış olduğu uzun bıyıklarını burup, yukarı kıvırdı uçlarını, başını kaplayan bembeyaz saçlarını tehdit edermişçesine. Bandı başa alıp, düğmeye bastım. Cambaz dayı bıyıklarına bir kez daha el atıp, gülererek, kızının dünyada anlayamayacağı bir zevk içinde kendi sesini dinlemeye koyuldu.

“Onbeş yaşlarındaydım, güz sonlarıydı. Tolik Osman tarafındaki tarlada, boyunduruğun bir başına bizim kır eşeği, öbürüne sarı öküzü koşmuş çift sürüyorduk analığımınla. Köyde ne onyediy yaşlarında büyük genç ve ne de orta yaşlı erkek kalmıştı. Hepsi seferbirliğe gitmişti. Kızlar, gelinler, yaşlı kadınlar ve çocuklar vardı. Güneş Göladağı’ nı döndüğünde, yani akşamın ilk saatlarında -o zamanlar saat maat yoktu; güneş Ballıkbaşı’ dan doğup, Göladağı’ ndan aştığında, sabahın ve akşamın ilk saatlarıydı. Tepemize geldiğinde tam öğle; gölgelerimizin batıya veya doğuya doğru uzunluğu, kısalığına göre, öğleye ve akşama yakınlık uzaklık anlaşılırdı- Öküzgöz Hüseyin’in bağının duvarı dibinden, biri gizlenmiş bana el ediyordu. Hatçe analığım tanıdı. Eşek boyunduruğun samısını kırdığı için, bir evlek sürebilmiştik. ‘İbrahim haydi sen koş, Sefer Pehlivan seni çağırıyor. Eşek zaten samıyı kırdı, ben çifti salıp hayvanları eve götürürüm’ deyince analığım, ben seyirttim.

Onu ‘Sefer Ağam’ diye çağırırdım; biraz akraba çalardı, övünürdük onunla bu yüzden. Ama o, getirdiği malı ortaya döktüğünde akraba, makraba tanımaz, herşeyi herkesle ortak üleşirdi. Neyse! Öküzgözü’n gelini Hüsne Kadın bağı bozmuş, yani üzümü bir iki gün önce toplayıp bitirmişti. Ama daha serpene dediğimiz, bağ çubuklarının sarıldığı sopaları daha çekmemişti.

Baktım Sefer Ağam duvarın dibine sinmiş, beşlisini bir taş dayamış bir salkım üzüm yiyor. ‘Ulan Cambaz İbo’ dedi, ‘Hüsne Kadın sanki benim için başsak bırakmış bir koca salkım üzüm buldum, yaprakların arasında. Doyurdu beni, al şu geriye kalanları da sen ye!’

Azıcık kalmıştı, ama buz gibiydi; ne de tatlıydı o yumruk gibi öküzgözü üzümü! Tadı hala damağımdadır. Ben soruyorum: ‘Sonra?’

‘Bak yeğenim’ dedi, ‘hep bana bir iş ver ki yapayım Sefer Ağam derdin! Sen yiğit oğlansın. Hep söyler dururum; bu İbo arslan gibi bir yiğit olacak diye! Beş yıl önce seninle arkadaşlığımız oldu hatırlar mısın? Nekkareyle Erzincan-Kemah taraflarında Ruslarla, Ermenilerle çarpışan askerlere yiyecek erzak götürmüştük. Yok canım, tam yedi yıl geçti. Hıçırıklar tutası Çavdar Veli Baba da curasını sırtlamış Dedeliğe gidiyordu, Eğin’ de bize yetmişti. Daha sekiz-dokuz yaşlarındaydın ama o zamandan gözüne girmiştin.’

Ben de, ‘he ya Sefer Ağam’ dedim, ‘hiç unutmadım; Arapkir’den, Eğin’den geçip Bağıştaş’a kadar gitmiştik. Orada bir zabıt efendi Onar’dan gelen tam yirmi yük unu, bulguru teslim alırken benim de alnımdan öpmüştü.’

O anda Sefer Ağam da omuzlarımdan şiddetle çekip alnımdan öptü. Sonra açıkladı: ‘Sana bir önemli görev vereceğim. Hemen köye seğirt, hiç

kimseye birşey demeden benim büyük oğlan Mürşit'i, Kelgarip'le kardeşi Veysel'i al. Veli Baba'nın oğlu Gazi'ye de haber ver. Vezzik Ana'nın kulağına benim adımla tısla yeter. Gazi küçüktür sizden, ama sözden çıkmaz, koruyun onu, En az on tane eşek bulun köyden, birer heybe ve küçük selesler de uydurun. Çaya nar toplamaya gideceğiz diyeceksiniz herkese. Çobanoğlu'nun çiftliğinde narlar kırmızı kırmızı yerlere dökülmüş, döşek gibi serili, nar toplayacağız diyeceksiniz unutma! Arkadaşların da öyle bilsin! Gece ay ışığında nar toplayacağız. Belki de bir gece içinde üç kez dönüş yapacağız. Evleri kıpkırmızı nara keseceğiz. En az beş kişi olmalıyız. Eşeklerden birine binip, öbürünü yedeğinize alacaksınız heybeleri sepetleri yükleyip. Eşeklerin üzerinde mutlaka yük sicimleri bulundurun. Köyde çırallar söner sönmöz, yani herkes ilk uykusunu alırken siz Çobanoğlu'nun değirmene doğru, Dikmetaş'ın gediği aşmış olacaksınız'."

Beş-altı çocuk, yeniyetme on-oniki eşekle, köy ilk uykudayken kapkaranlık bir gecede Maksutçavuş'un oğlu Cambaz İbo'nun öncülüğünde kankımızısı narları toplamak için iştah ve hevesle Dikmetaş'ı aştılar. Yeniyetme gençler ve çocuklar eşeğin birine binmiş, öbürünün yularını bindikleri eşeğin arkadan semerine geçirerek, yola tek sıra halinde dizilmişlerdi. En önde Cambaz İbo, arkada ise İbo'dan bir yaş büyük, Eşkaya Sefer'in ölen ilk karısından olan kızı Hınıs İsmihan'la yeni evli Kelgarip vardı. Çece Veli askere alınmadan bir ay kadar önce, yazbahar çiftinde Sefer'in sakalının altından geçmiş, yani oğlu Garip'e kızını dolaylı yolla istemişti. O da kızının beş yaş büyük olduğunu, eğer kendisinden küçük olduğuna itirazı olmaz da, isterse vereceğini söylemiş ve bir hafta içinde düğünsüz derneksiz iki gence baş-göz etmişlerdi. Gazi ise Veysel'le İbo'nun arasındaydı. Veysel ile Cambaz İbo çok samimi arkadaşlardı; birlikte odunu, kevene, kese giderler ve birlikte kız önünü keser, lâf atarlardı. Gazi küçük olduğundan uyumaması için aralarına almışlardı. İbo bir yandan Veysel öbür yandan habire ona sesleniyorlardı: "Hey Veli Babanın oğlu uyuma ha! Ellezdağı'nın bayırdayız, eğer eşektendüşersen, ta Himmetbağı'nın dereyi boylar pırtık pırtık olursun!"

Ya da Veysel sözü alıp, "Bak hele Gazi sakın uyumayasın! Kafan kadar narlar var Çobanoğlu'nun çiftlikte, kıpkırmızı taneleri irir iri, ağızları sulandırıyor. Uyumayasın, yoksa düşer tahtalıköyü (öbür dünya) boylarsın. Biz çayda nar toplarken sen de orada kudret narı toplarsın! Hah hah ha!" diye konuşarak Gazi'yi ağlata, güldüre uyutmuyorlardı.

Onun arkasında Ermenioğlu Garip'le Ocak Mustafa vardı ve onlar da birbirleriyle konuşuyor, sadece Cambaz İbo ne derse onu yapıyorlardı. Yüksüz küçük kervan derenin kuzey yamacından Ellezdağı'nın düzlüğü aşmış, Küllümağara'nın başından geçerek Kuyular semtine ulaştılar. Köyün arazisinin artık dışındaydılar. Kuzeydeki küçük bir tepenin ardında Ortayabanlı köyünden köpek sesleri geliyordu. Çok karanlıktı, üç-beş adım ötesi görülüyordu. Ancak köyün tüm eşekleri katırları bu yolu çok iyi tanıyorlardı. Çünkü her harman sonu, güzün ilk ayı boyunca Çobanoğlu'nun

çiftliğindeki su değirmenine un öğütmek için tahıl taşıyorlardı. Öğütülmüş unları eve getiriyorlardı gece veya gündüz ayırt etmeksizin. Hemen hemen iki saatlik yoldu; yeniyetmeler aralarında şakalaşıyor, masallar öyküler anlatıyorlardı. Bir yandan “Ço Çooo! Deh!” diyerek ellerindeki çivili değneklerle eşeklere kakıştırıyorlardı hızlı gitmeleri için. Birbirlerinden uzaklaşmadan ilerliyorlardı. Düzlüklerde yol geniş olduğundan toplu halde ve daha hızlı gidiyorlardı. İbo olsun, diğerleri olsun yolun kenarlarındaki taş duvarları, çalı ve meşe oyumlarını bile tanıyor ve böylece hangi semtte olduklarını kolayca kestirebiliyorlardı.

Kuyuları geçince Cambaz İbo seslendi: “Arkadaşlar! Birazdan Kızılınış’in başında olacağız. Unutmayın orada herkes eşşekten inecek. Bayıra aşağı inerken hayvanlara eziyet vermeyelim.”

Eşkuya Sefer Kızılınış’in kayalığın dibinde, bir hafta boyunca taşıyıp sakladığı çuvallar dolusu un, bulgur ve pirinci karanlıkta düzlüğe çıkarmıştı. Aynı zamanda uzunca bir taş duvardan seki üzerine uzatılmış yassı sal taşlardan oluşturulan Konantaş üstüne, çevresine çuvalları ikişer ikişer denkleştirerek yerleştirmiş bekliyordu. Ama bu arada, yeniyetmelere kendini bağışlatmak için bir heybe dolusu nar hazırlamıştı yolda yesinler diye. Çünkü gerçekte çocuklar bu yükleri taşımak için gelmişlerdi. Kilere mal girmeden kokusu, yani dedikodusu yayılmasın diye İbo’ya gerçeği söylememişti. Çok karanlıktı, belki iki saate kalmadan ay doğacaktı. Ama Sefer pek istemiyordu ayın doğmasını yükleri eşeklerin sırtına atmadan. Hesaplamıştı. “Eğer” diyordu içinden, “İbo on eşekle gelirse üçer çuval yüklemek koşuluyla iki dönümde, şafak sökmeyen yükleri köye indiririz.” Arada bir gece kuşlarının ötüşleri veya acı acı uluyan bir tilkinin sesi ortalığı yırtıyor. Derken aşağıda çay boyundaki çiftlikten Hanımbacı’nın kurt köpeği hav havlarıyla karşılık veriyordu. Ama hiç değişmeden, biteviye aynı melodiyi söyleyen ise Kızılınış’in gözden çıkan suların akış sesiydi. Doğu yöne bakan ve dikçe bir yokuşla Çaya inen, üzerleri meşe ağaçlarıyla kaplı küçük tepeler ve boyunlar yaparak çaya ulaşan vadinin başındaydı Kızılınış kayalığı. Bu kayalardan birinden açılmış doğal yarıktan düzlüğe çıkılıyordu. Değirmene gidenler bu geçitten tek sıra halinde sürerlerdi eşekleri. Büyük saman çuvalları (hararlar), otyükü, çalı veya meşe yükü taşıyorsa buradan geçilemezdi. Kayalığın bir çeyrek saat güneyinden dolaşarak çaya inmek veya düzlüğe çıkmak geriyordu. Bu keçi yolunu zaman kazanmak için tek hayvanlı, yüksüz ya da yayalar kullanırdı çoklukla. Dört-beş adam boyu yüksekliğinde, sanki bıçak gibi kesilip birbirinden ayrılmış bu iki kayanın oluşturduğu geçit otuz adımdı. Güneş doğduğunda bu iki kayanın yüzeyine çarpar ve uzaklardan kızıl kızıl yansır. Sefer Kızılınış’in yamaçtaki her kayayı, çalıyı ve meşe oyumunu adım adım tanıyordu. Bir haftadır pınarın az ötesindeki mağaraya çuvalları yerleştirip önünü kocaman bir kaya ile kapatmıştı. Onun yuvarladığı ya da kaldırdığı kayayı beş, altı adam zor kaldıracabilmiş deniyordu. Son pirinç çuvalını, mağaradan çıkarıp pınarın başına koymuştu. Daracık bir kaya deliği olan gözeden köpük köpük fişkıran su, derin bir mağaradan çıkıyormuş hissini uyandırıyor. Homurtuyla kaynıyor ve aşağılara doğru akarken her değişik kayaya çarptıkça, bir farklı şırıltıyla inip gidiyordu. İlk duyulduğunda çok sesli müzik izlenimi

vermesine rağmen, kulaklar alışıkça hiç değişmeyen bir melodi tatsızlığına dönüşüyordu. Homurdanan buz gibi sudan yüzüne bir kaç avuç su çarptı. Bir avuç da içip son çuvalı sırtına attığı gibi geçidi belki kırkinci kez geçmişti. Şimdi konantaşa Cambaz İbo ve damadını, diğer çocukları bekliyordu. Kuyular'ı geçip Kızılınış'e yöneldiklerinden beş on dakika sonra, gecenin sessizliğinde yeniyetmelerin fişiltılı konuşmaları ve eşeklerin ayak sesleri duyulmaya başlamıştı. Eşeklerin yürüyüşlerinden sayısının onun bile üzerinde olduğunu anladı Sefer. Bu sırada yeniden çiftlikten, Hanımbacı'nın Karabaş köpeğinin havlayışları kulaklarına geldi. Kendi kendine güldü ve "elinden zor kurtuldum Karabaş'ın" dedi mırıltıyla. "Bir hafta içinde can yoldaşı olmuştuk. Ama onu iyi beslemiştim doğrusu!"

Çiftlikten kuş uçurtmayan Hanımbacı'nın Karabaş'ı nasıl oluyor da Eşkya Sefer'in can yoldaşı olmuştu? Aralarındaki dostluk nereden geliyordu? Çay kıyısındaki Çobanoğlu çiftliği ucu bucağı görünmeyen; Arapkir çayının Yabancı Çayı adını aldığı kesimi kaplayacak büyüklükteydi. Daha sonra Fırat'a karışincaya dek arazisinden geçtiği köylerin adını alacaktı. Ama ne yazık ki köylülerin arazileri çay vadisinin yamaçlarından başlıyor, tabana kadar inip de sudan yararlanamıyordu. Çayın Fırat'a karıştığı Karabaş köprüsüne dek çay tabanındaki sulanabilen onca arazi iki ağanın elindeydi. Bu yüzlerce dönümlük çiftliklerde, köylüler yarıcılık ve ırgatlık ediyorlardı. Yabancı Çayı boyunca Arapkirli Çobanoğlu'nun çiftliği, Pağnik Çayı'nda da Ağınlı Ejderoğlu'nun çiftliği uzanıyordu. Yüzlerce dönümlük bu sulu arazilerde buğday ve pirinç yetiştiriliyor; üzüm bağları, dut ve meyva bahçeleri ve kavaklıklar göz alabildiğine uzanıyordu. Gelirler Çobanoğlu ve Ejderoğlu ailesinin ceplerine doluyordu. Çobanoğlu Şevket'in babası yoktu. Otoriter bir Osmanlı kadını olan anası Hanımbacı bu çiftliği, kasabadaki Çobanlı konağı ve dükkanları tek başına yönetiyordu. Son Osmanlı sadrazamlarından Yusuf Kâmil Paşa'nın akrabası olduğu gibi, İttihat Terakki'nin doğu orduları komutanlarından Cevat Paşa'nın da yengesi mi ne oluyordu. Biricik oğlu Şevket'in Arapkir kadısının zabıt kâtipliğine atanmasına sağlayıp, künyesi resmen çıktığı halde askere gitmesini önlemişti. Ayrıca Rasim Taşkal dahil, daha birçok akrabalarını ve hatta ortakçısının oğullarından ve akrabalarından birçok delikanlıyı ölü ya da keitim (hiç doğmamış) göstertip, künyesini yıktırarak askere aldirtmamıştı. Onlar giderse kim çalışacaktı? Kim çevirecekti kocaman çiftliğin işlerini? "Vatana hizmetse bir koca sadrazamla bir paşa yetiştirdik" diyordu kadın açık açık; "her seferinde yirmi-otuz çuval tahıl verdik orduya erzak topladığında" Kısacası kadın, çiftliğinde ve üç gözünde un öğütülen, bir gözünde bulgur döğülen değirmeninde çalışanların hepsini kâğıt üzerinde-kütük defterlerinde ölü göstererek emeklerin yararlanıyordu. Onlar da karın tokluğuna da çalışsalar, ölüm korkusundan uzak yaşadıklarından mutlu ve sevinç içindeydiler. Mikail'in dediği gibi herkes Onarlı aptal Kızılbaşlar gibi başlarını açıp, davulla zurnayla askere, seferbirliğe mi seğirtiyordu sanki?

Sonbaharın güzel günlerinden biriydi. Öğleden sonra Çobanoğlu değirmenin, kocaman iki kanatları ardına kadar açık kapısından, dönen taşların uğultusu dışarıya taşmaktaydı. Değirmenin damının arkasından koca bent dolusu akan suyun daracık bir borudan fişkırarak, taşları çeviren çarkın ka-

natlarına çarpıp, şaya karışırken köpükler içinde homurdanıp duruyordu. Açık kapıdan duvarların önünde üstüste yığılı un ve buğday çuvalları gözüküyor; taze un , bulgur ve gübreninki birbirine karışarak oluşan özel değirmen kokusu tüyür tüyür burunlara doluyordu.

Değirmenin dışında üç kişi vardı. Bir nar ağaçları kümesinin önündeki, kesilerek düzeltilip masa biçimi verilmiş kalın bir dut kütüğünün çevresinde yemek yiyorlardı. Değirmenci Kaya Usta, kızgın taş üzeriinde taze undan hamur yapıp pişirdiği değirmen pağacını (poğaçasını), Yabancı köyünden Kalın Mehmet'in yaptığı domates salatasına bandıra bandıra birlikte atıştırıyorlardı. Öbürü ise değirmene buğday öğütmeye gelmiş yaşlı bir müşteriydi. Ama çok iyi tanıdıkları biriydi, yemeği birlikte yemektedirler. Tam o sırada değirmenin su bendi üstündeki iğreti tahta köprü üzerinde, yaşlıca, usun sakallı ve iriyarı vücudu öne doğru eğik, yırtık giysileri içinde per perişan biri gözükte. Sırtında dolu bir çanta olan yaşlı adam, elindeki sopasını adeta sürükleyerek, dut kütüğü üzerinde yemek yiyenlere doğru yönelmiş geliyordu ki, Kalın Mehmet, elinin tersiyle dudaklarına ve kırpık bıyıklarına bulaşmış salata kırıntılarını silerken sordu: “Kim bu yaşlı adam Kaya Usta, tanıyor musun onu?”

Kaya Usta beyaz kısa sakalını ileri uzatıp, undan bembeyaz ve daha da büyüyp gürleşmiş gibi duran kaşları ve kırpikleri arasında kaybolan gözlerini kısarak baktı, “Yok” dedi, “ilk kez görüyorum. Kim ola ki acaba? Bir dilenci galiba, ya da kimi kimsesi olmaya bir zavallı.”

Yaşlı adama doğrudan yanlarına geldi: “Merhaba ağalar, bereketli ola! Oof! Amma da yorulmuşum” diyerek, sırtındaki buğday dolu kirli kalın köy dokuması beyaz bezden çantayı yere indirip üzerine oturdu. Selamını alıp onu sofraya buyur etmişlerdi. Yaşlı adam çok aç olmalıydı ki, Kaya Usta'nın pişirdiği ekmeklerden her birini, bir sokumda salatayla birlikte mideye indiriyordu.

Kaya Usta dayanamadı sordu: “Kimsin sen Baba? Kıtılıktan çıkmış bir halinvar. Çok mu acıktın?”

O da, “He oğul he!” diye karşılık verdi homurdanarak. “Üç gündür ağzıma öküz emeği girmede. Bana Munzur Baba derler; Dersim tarafından gelirim, Ovacıklıyım. Kimim kimsem yoktur, dilenip döşürerek karnımı doyuruyor; ağıllarda, ahırlar ve yıkıntı yerlerde yatıyorum. Beni bu yaşlı halimde bekletmez, şu bir torba buğdayımı öğütürseniz, karşı köylere geçeceğim. Bir aydır Onar'daydım; rahatım yerindeydi, ufak tefek işler görüyor ve her gün bir evde Tanrı misafiri olarak ağırlanıyordum. Yatak yorgan yüzü görmüş ve sıcak çorba içer olmuştum. Bir densizlik yaptım.”

Kalın Mehmet ağzı dolu gülererek, gülererek konuştu: “Ne yaptın ihtiyar? Bir gelinin koynuna mı girdin yoksa? Köyde bir tek horoz yok, ama piliç ve tavuk dolu! Kaya Usta, ne gelinler-kızlar var Onar'da bir bilsen. Bir ay kadar önce Selamlı'da ki akrabalarımızın ziyaretine gidiyorduk. Kaya Usta bir görsen, dağ-taş ve yollar kadın dolu, gelin-kız doluu! Bilirsin Kızılbaşlarda kaç-göç yok, saçları-başları bile açık kâfir oğlu kâfirlerin; zülûf kesmiş yanaklarına salmışlar. Saçlarını da saçbağlarıyla belik belik bellerinden aşağı sarkıtmışlar. Yanakları da elma gibi parlıyordu. Ben durup durup onları seyiklemeden kendimi alamıyordum. Peşim sıra gelen bizim köroğlu,

çarşafın altında söylenip durdu: ‘Dinsiz imansız sürtükler, saçlarını-başlarını açmış erkeklerimize ‘gel-gel!’ ediyorlar. Hepiniz cehennemde cayır cayır yanaksınız!’”

“Köyün içinden geçerken damlara sıralanmış gelinler, kızlar beni seyrediyor, hangimizi istersin biçiminde işaret gönderiyorlardı. Ben ağırdan alıp, yürümeyi yavaşlattıkça.”

Ansızın Kaya Usta araya girip cümleyi tamamladı kakhaha atarak: “Senin avrat sinirinden pıdık pıdık oluyordu, nasıl da kızılıyordu değil mi? Allah müstahakımı versin Kalın, bir kızılbaş gelinini sokamadın mı mağaralardan birine? Köyün altındaki kayalıkta oyulmuş eski insanlara ait bir sürü mağara var. Ah o gelinler şimdi nasıl cayır cayır yanıyordur!”

Şimdiye kadar hiç konuşmamış olan üçüncü kişi, yaşlı müşteri tam tersine suratı asık söze girdi: “Bak Kaya Usta ben Onarlılara taş atmam. Onları atası Şeyh Hasan Onar çok ulu bir kişidir, büyük evliyadır. Biliyorsunuz ben karşı Ecûzlu köyüdenim. Bizim köyde Onar Dede’nin oğlu Şeyh Bahşiş’in çeşmesi var. Köy onun sayesinde suya kavuşmuş. Vatin zamanın birinde bizim köye bir Derviş gelmiş. Köyün de o zaman sizin Yukarı Yabanlı’nınki gibi suyu çok kıtmış. Her kapıyı çalıp su istemişse de kimse vermemiş. Köyde kimi kimsesi olmayan bir genç dul kadın, Derviş babaya su vermiş ve içeri alıp karnını doyurmuş. Bunu gören köylüler, ‘sen nasıl yalnız yaşayan, kocasız bir kadının evine girersin!’ diye, sopalarını, kazmalarını ve çapalarını alarak Derviş’i kovalamaya başlamışlar. Köyün dışında çevresini sarmışlar, zavallıyı öldüreceklermiş. Birden ‘Ecûzeler! Ecûzeler!’ diye bağırmış; yer gök inim inim inlemiş. Sonra bir titreyince don değiştirmiş, herkesin gözü önünde kocaman bir yılan olup çağıla dolmuş. Dul kadın koşarak gelmiş ve onun ortadan yok olduğunu görünce ‘Onu öldürdünüz, öldürüp bu çağıla gömdünüz zalımlar, o derviş, Onar Dede’nin oğlu Şeyh Bahşiş’ti’ diye başlamış bağarmaya ve çağılın taşlarını atarak cesedini aramaya başlamış. Herkes önceki olaydan öylesine şaşkınmış ki dilleri tutulmuş bir söz demeye kadir olamıyorlarmış. Kadın çağıldan bir iki taş atmış atmamış bel kalınlığında bir su fışkırmaya başlamış. O arada görünmezden bir ses gelmiş: ‘Bacı senin hatırın için bu suyu çıkardım! Bu köylüleri de senin yüz Suyun hürmetine bağışladım!’. O gün bugün bizim köyün adı Ecûzlu kalmış ve hep o Mübarek’in çıkardığı suyu içeriz. O ermiş kadının evi de Yelocağı. Ben geçen yıl top oldum yelağrılarından, yerimden doğrulamıyordum. Yelocağı’nda üç gün yattım. Üçüncü gece düşümde Şeyh Bahşiş’i gördüm, uzun ak sakalları vardı. Dedi, ‘oğul var sen Onar’a git. Babamı ziyaret et; senin dermanın onun elinde. Sakızbaba’nın dibinde yat, kamgasından bir çiğnem ye, İzn-ül Allah, hiçbir şeyin kalmaz.’ Dediklerini aynen yaptım; tortop girmiştim Onar Dede’nin türbesine, ertesi gün yürüyerek çıktım kapısından. Kızılbaşlar diyorsunuz küçümsüyor, hakaret ediyorsunuz! Ama inanın ki benden sizden daha iyi insanlar.”

Yabanlı Kalın Mehmet, “Bırak be dayı” dedi tüm hırçınlığıyla, “senin kafanı Kızılbaş tekerlemeleriyle doldurmuşlar. Ben gözümle gördüm; yanında karım olmasaydı, bir işmarda on tanesini peşime takardım vallahi!”

Adamın bu uluorta konuşmalarına çok sinirlendiği anlaşılan Munzur Baba'nın sakalı ve dudakları titremeye başlamış, ama kendini tuttuğu fark ediliyordu. Birden sordu, "Senin lakabın İmmi'nin Oğlu, değil mi?"

Öbürü yadsımadı, kabaraktan yanıtladı: "He ya, n'olmuş? Yiğit olan lakabıyla anılır; adıyla sanıyla İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet derler bana!" Ayrıca sanki kalınlığını, iri yapılı oluşunu göstermek istercesine ayağa kalkmıştı.

Munzur Baba istifini bozmadan konuştu: "Ha demek sendin o! Ben köyün girişinde Maksut Çavuş'un evinin kapısının önünde oğlu İbo'yla çarık dikiyordum. Çalaca görmüştüm, karaçarşafı bir kadının önünde, kafası yere eğik iri yarı biri, iki büklüm yürüyordu. İbo, onbeş yaşlarında bir yeniyetme, dedi ki: 'Munzur Baba! Yahu şu Yukarı Yabanlılar ne korkak herifler. Şu İmmi'nin oğluna bak, kafasını kaldırıp da çevresine bile bakmıyor korkusundan. Onarıya değmeyen bin yaşar! Biz adam mı yiyoruz? Her yanı Eşkiya Sefer'in korkusu salmış. Haksız yere karıncayı bile incitmekten çekinir Sefer Ağam; şimdi kimbilir, hangi taşın deliğinde av bekliyor. Munzur Baba, şunun kalıbına bak -senden de yüzümkara- kalıbına sıçayım emi! Hele bak çocuklar peşine düşmüş, arkasından küfrediyor da dilinin ucunu bile yaşlamıyor. Korkuyor! Kalıbından, arkadaki karından utan bee! Sanki Sefer Ağam onu bir yerden gözlüyor, hemen çekip vuracak.' Bir yandan İbo'yu dinlerken, senin o korkak haline doğrusu şaşırıp kalmıştım."

İmmi'nin oğlu, az önce atıp tutarken şimdi utancından renkten renge giriyordu. Homurdanıyor, bir şeyler söylemek istiyor, ama Munzur Baba ona fırsat vermiyordu. Öbürleri şaşkınlıkla manzarayı izliyordu.

Yaşlı Munzur çekincesiz sürdürüyordu: "Gerçekten baktım, Dabakacı Ahmet'in evinin damında çelik-çomak oynayan üç beş çocuk, oyunlarını bırakmış arkasından bağırıyorlardı bir tekerleme tutturmuş:

'Dutu diktim dikine
Balta vurdum köküne
Onarlığın .ikleri
Yabanlığın .ötüne'

"Cambaz İbo koşup, elindeki çubukla çocukların kışına kışına yapıştırarak onları evlerine kadar kovaladı." Munzur Baba belki de böyle bir olaya tanık olmamış, kendine anlatılanları yineliyordu.

Doğal köy yaşamımız içinde bu küfürlü çocuk oyunları bize dek ulaşmıştı. Beş-altı yaşlarında olmalıydım, belki de daha da küçüktüm. Küllük-gübrelik arkadaşlarım Maksut ve Yusuf'la birlikte, köyün doğusundaki Ballakaltı bayırlarında öküz otlatıyorduk bir bahar günü. Dut bahçelerinin bulunduğu vadinin kuzey yamacının küçük bir kesimine bu ad verilmişti. Ballık kayalığının önünde düzinelerce doğal mağaralar bulunmaktaydı; her birine bir ad takılmış; Küllümağara, Üçağızlı, Öküzmağarası, Tilkideliği vs. Bir bahar sağanağıdır başlayınca öküzleri öküzmağarasına sokmuştuk yağmur dininceye değin. Biz de bu arada önce on taş oynadık, sonra üç taş geçtik.

O da bitince mağaranın ağzına dizilip, donlarımızı çıkararak, yağın yağmura karşı işeme yarışı yaptık. Ama yağmura karıştığı için kimin daha öne attığı belli olmadı elbette. Bu sırada Yusuf'un öküzü boğalık günlerini anımsamış olacak, Maksut'un sarı ineğine sıçradı. Mağara birkaç gözlü ve kocaman olduğundan, üç çift öküz, birkaç inek ve eşek rahatça sığmış, çoğu yatmış geniş getiriyorlardı. Bu sırada diğer hayvanlar arasında kıpırdanmalar oldu, bazıları ayağa kalktı. Ama Sarı inek boğasak olacaktı ki kıpırdamıyor, sırtındakinden bir şeyler bekliyordu.

Maksut bağırdı: "Ulan Yusuf, şu öküzüne sahip çık! İneğimin belini kırarak. Buruk öküz, boğa olsaydın Sarı ineği çektirir, biz de seyrederdik!" Sonra Yusuf'tan önce davranıp öküze birkaç değnek vurunca, hayvan indi, Sarı inek bir yana kaçtı. Yusuf küstü Maksut öküzüne vurdu diye. Bizden uzaklaşıp, bir taşın üzerine oturdu.

Maksut benim kulağıma eğilip, "Gel bu Yusuf'a bir oyun oynayalım, ağlatalım! Yoksa muruz katır, akşama dek konuşmaz bizimle!"

Ben, "Ne oyunu edelim?" diye sorunca; "Ben bir şey yaptığımı söyleyeceğim, sen de 'Hele! Yaptı' deyip tanıklık edeceksin. Bunun için anasına şikâyet edeceğimizi söylersek, korkusundan her dediğimizi yaptırırız!"

"Mal çevirtelim" dedim ben, "biz de yan gelip otururuz. Ama sen onun ne yaptığını söyleyeceksin ki ben tanıklık edeyim."

"Ona diyeceğim ki, ulan Yusuf sen her gün, karınca yuvasının deliğine ekme doğruyıp sonra üzerine işiyor, sıçıyorsun. Günah değil mi? Anana söyleyeceğim ki seni bir iyice sopalasın, kemiklerini kırsın" dedi Maksut kulağıma. Bu bir çeşit eğlenceli bilmeceydi; ekmeği ağzına alıp çiğnedikten sonra yutarken su içmek, işemek; yine ekmeği yuttuktan sonra üzerine pekmez veya yoğurt, yağ, peynir gibi şeyleri katık olarak yemek de sıçmak sayılıyordu. Ekmeğin kutsal sayılıp, çiğnenmemesi hakaret edilmesine, karikatürize edilmiş bir çeşit halksal, ya da kırsal kesimden ince bir tepki denebilir buna belki.

Maksut birden ciddileşip seslendi: "Ulan Yusuf! Sen bütün gün yaptıklarımı unutmuş, orada domuşmuş (küsmüş) oturuyorsun. Ben seni anana bu akşam diyeyim de bir güzel kötek atсын sana. İşte Derviş Halil de tanık; o da görmüş kaç kere"

Yusuf mırıltyla ağzını büzerek, "Ne yapmışım?" dedi, "ben kimseye bir şey yapmadım. Sen benim öküzümü sopaladın ben seni diyeceğim anama!"

Maksut hep ciddiydi: "He" dedi, "ben inkar etmiyorum, sizin öküze bir iki tane değnek attım, yoksa ineğin belini kıracaktı. Ama, sen bağışlanmaz bir iş yaptın yağmur başlamadan. Aslında her gün yapıyorsun, ama biz demiyoruz." Ben konuşmuyordum. Dışarıda yağmur da kesilmişti.

Yusuf yine sordu: "Ne yaptım? Söyle hadi!"

"Ulan gözümün önünde ekmeği pırtık pırtık yapıp karınca deliğinin üzerine koyup üstüne işedin, yetmiyormuş gibi bir de sıçtın. İşte tanışım" diyerek beni gösterince, onayladım onu: "Gördüm" dedim, "ne diye yalan söyleyeyim."

Yusuf, anlaşılın bilmeceyi hiç duymamıştı rengi değişti ve ağlamaklı bana doğru dönüp sordu: "Yemin et, yalancı! Onar Dede'nin okuna gele misin ki gördün?"

“He” dedim, “Onar Dede’nin okuna da geleyim, Şeyh Bahşiş’in hışımını da uğrayayım ki gördüm ekmeğin üzerine işediğini, sıçtığını.”

Yusuf bu kez ağlamayı bolarttı. “Anama da bir şey demeyin n’olursunuz. Yoksa beni öldürür” diye yalvarmaya başlayınca Maksut, “Haydi” dedi, “yağmur kesildi şimdi mağaradan hayvanları tek tek haylayıp dışarı çıkaracaksınız. Artık akşama dek bizim çobanımızsınız; mallarımızı çevireceksiniz, yoksa Haççe Hala’ya söyleriz. Dua et ki yağmur kesildi dışarıya çıkıyoruz, yoksa sana emecek emdirecektim.”

Yusuf hemen işe koyulup, onca hayvanı birer ikişer mağaradan dışarı çıkarıp yamaca otlamaya vurdu. Bahar yağmuru bu, sağanak kesilir kesilmez güneş açtı. Hayvanlar dağılmış, yumuşamış otları, yerden fişkıran çiçekleri, koyungözlerini ve püsküllü otları toplayıp yemeğe başlamışlardı. Yağmur sonrası güneşinin ışıkları bir ebemkuşağı oluşturmuş ve Partibüyük’ün vadiyi karşıdan karşıya renkli bir acem kuşağı gibi sarmıştı. Biz onu Allah’ın gökyüzündeki su çengeli olarak bilirdik. Yani bizim uçlarındaki çengellere bakraç ya da kova takarak sırtımızda su taşıdığımız eğri sopalara benzetiyorduk. Tanrı ebemkuşağının uçlarındaki kovalarla denizlerden su çekip bulutları dolduruyor, bu suları yağmur yapıp dünyayı suluyor diye akıl yürüttük. Ama niçin gökkuşağının böylesine süslü ve çok renkli olduğunu çözemiyorduk! Ebemkuşağını görür görmez bağırmaya başlamıştık: “Alı bana! Moru bana! Sarı bana! “Her birimiz bir rengini istiyorduk. İşte tam o sırada bayırdaki keçi yolundaki bir erkek, iki kadın belirdi. Kadınlar kara çarşaflydılar. Hemen anlamıştık, bunlar Yezit (Sünni) karılarıyla. Yaramazlıkta başımızı çeken Maksut:

“Ulan bakın bakın Yezitler geçiyor” dedi, “haydi onlara küfür edelim. İmam Hüseyin’i susuz bırakıp kafasını kesen bu yezitler işte. Bunlar Yabanlılılar, Selamlı köyüne gidiyorlar. Hem küfredelim, hem taşlayalım. Uzaktalar bize, bir şey yapamazlar. Hemen üçümüz bir ağızdan başladık bağırmaya küfürlü tekerlemeleri ardarda yinelemeye. Seslerimiz karşı kayalara çarpıp vadide birkaç kez yankılanıyordu. Bu yüzden çok uzaklardan işitilebiliyor ve belki de köye ulaşıyordu. Yoldan geçenler durup yukarıya kafalarını çevirdiler. Ama biz bir kayanın ardına gizlenmiş bağırıyorduk, görmeleri olanaksızdı.

Adam bağırırdı: “Ulan Onarlı çobanlar! Gelirsem oraya, hepimizin çükünü kökten keserim. Küfür etmeyin!”

Kadınlar söyleniyordu: “Terbiyesizler, utanmazlar! Büyüklerinden öğrenmemiş olsalar, bunları söylemezler. Kızılbaşlar uşakları, Rafiziler, kıllı tazılar!”

Adam yoldan ayrılarak bayıra tırmanmaya koyuldu bizi yakalamak için. Bir daha durup seslendi:

“Ulan çobanlar oraya gelirsem, sizin üstünüze başınıza sıçarım! Eşek-oğlu eşekler, kesin küfürü!” Adam kızmıştı. Biz de hemen başka bir kayanın ardına geçtik. Ama sinerek koşarken de bir taş yuvarladık. Bereket taş onlara kadar ulaşmadı, bir küçük taş yığıntısına takılıp kaldı, her ne kadar “Taş kayadan hoplar! Taş kayadan atlar!” diye bağırıksa da! Adam indi ve söylene söylene yine yola koyuldular. Biz işi daha da azdırdık, maniyi değiştirmiş toplu halde bağırıyorduk:

“Yabanlının damları
Lenger lenger .mları
Gündüz kara çarşafılı
Gec’ açar baldırları”

Tam o sırada nerede var nerede yok Veli ağabeyimi arkamızda bulduk. “Sizi eşek keratalar!” diye bağırarak, üçümüzü de teker teker tokatladı. Biz ağlamaya başlamıştık. Veli ağam yoldakilere doğru bağırdı: “Eşref kardeş, yenge hanım! Kusura bakmayın, çocuk bunlar ne söylediklerini bilmiyorlar. Ben onların cezalarını verdim.” Aşağıdakiler zaten, üçümüzün üç yandan ağlamakta olduğumuzu duyuyorlardı. Yabancı Eşref karşılık verdi: “Kerataların canını iyi yak ki bir daha yapmasınlar!” O akşam bir de evlerimizde babalarımızdan zılgıt yediğimizden, gerçekten bir daha böyle bir densizlik yapmadık. Ya da yaptığımı anımsamıyordum.

İmmi’nin oğlu Kalın Mehmet gerçekten böyle bir olaya duçar kalmış olacak ki, bu kez fazla kabarmadan söylendi: “Büyük olsalardı ben onlara gösterirdim, çocuktuk onlar. Her horoz kendi küllüğünde öter. Kasten öyle geçtim ki Eşkuya Sefer ortaya çıksın korktuğumu sanarak. Şöyle onunla yüzyüze gelmek isterdim ıssız bir yerde. Evelallah bileğini bükerek, silahını elinden alırım. İki dolu un çuvalımı tek kolumla kaldırıyorum ben!”

Yeniden böyle yüksekte atmaya başlayınca Munzur Baba kızdı ve birden ayağa kalktı. Dikeldi, sanki gençleşmişti. Öbürleri şaşkınca bakıyorlardı. “Bana bak, İmmi’nin oğlu” dedi, “sen eşkuya Sefer’in kolunu bükemezsin. Belki buraların kabadayısı sen; ama, benim bile bu yaşlı halimde bükemezsin kolumu. Ben Ovacık’tayken hep gençlerle kol güreşi yaptım, kimse bükemezdi. Onar’da kaldığım sürece rahattım. Bir ay boyunca hep adımı duyduğum köyünü korumayı üstlenmiş, yardım istenilen yerde birden ortaya çıkan Eşkuya Sefer’i görmek istiyordum. Yabancılarla güvenmediği için görünmüyordu. Merakımı yenedim. Densizlik edip, Sefer’in benim kol gücüne dayanamayacağını söyledim salt onu görmek için. Uluorta konuştum üstelik senin gibi. Elbette ki hemen kulağına gitmişti; dün öğleden sonra bütün heybetiyle karşıma çıkıp ded ki: ‘Ulan Muzur, adamım böyle uluorta konuşup kuvvet gösterilerinde bulunduğu göre sende iş var. Gel bakalım!’

Köyün ortasında bulunan dutun dibindeki tuztaşının önüne oturduk. Çemirledik koyduk dirseklerimizi taşın üstüne çıplak çıplak. Çok zorlandım; yarıya kadar yatırdım kolunu. Ama yavaş yavaş kolumun canı çekilmeye başlamıştı. Hayatımda bu denli güçlü kol görmedim. Baştan sözleşmiştik; ben onu yenersem eşkıyalığı bırakacak, o beni yenerse ben köyü terk edecektim. Kendisine Hızır gibi güvenen köy halkının arasında gururuyla oynamışım, güvenlerini yitirirlermiş. Dirseğim parçalandı, yenildim dayanamadım. Baksanıza sağ dirseğim kermeleşmiş. Var mısın İmmi’nin oğlu sol kolumla güreşmeye? İstersen iki kolunla dayan. Eğer beni yersen ben sizin yanınızda ayakçılık yapayım bedavaya. Ama ben kazanırsam önce bana bir tay (bir yükü oluşturan iki çuvaldan biri) un vereceksin ve

sonra bu atıp tutmaların, yalanların dolayısıyla ceza olarak, herkesin huzurunda eşek gibi anıracak ve it gibi üreceksin. Eğer beni yenemezsen sen Eşkîya Sefer'in parmağını bile oynatamazsın. Bir söz daha veriyorum sana, beni yenersen seni Sefer'le buluşturacağım.”

Bu yaşlı adam neler söylüyordu? İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet çay boyunda karşı geçe köylerinde güçten kuvvetten yana nam salmıştı. Her ne kadar bir yıldan beri kütükten kaydı silinmiş, resmen ölü bulunuyorsa da Hanımbacı'nın gözdelelerinden olduğu için namı sürmekteydi. Bu gürültü patırtılı konuşmaları işiten diğer müşteriler kadınlar, yaşlı ve çocuklar dutların dibinde geniş bir halka yapmış onları seyrediyorlardı.

İmmi'nin oğlu kükrediydi: “Yeter konuştuğun yalanlar. Eşkîya Sefer senin gibi döşürücülerle bilek güreşi mi yapar? Çok atıp tuttuğun gel bakalım, ben de sol kolumu kullanacağım. Beni yenersen kabul eşek gibi anırıp, it gibi üreceğim. Yenilirsen, zaten dayanmaya kalkarsan kolun kırılacak, fazla değil bir ay değirmenin ahırında eşek boku temizleyeceksin! Kırık kolunla sana iyi bir ceza olur bu. Söz veriyorum bir değil üç çuval un vereceğim kolumu bükersen!”

Yaşlı Munzur bıyık altından gülererek, “Kabul” dedi, “haydi dilin değil elin konuşsun.” Oturdular üstü düzgünce kesilmiş dut kütüğünün önüne karşılıklı. Ecûzlu sofraya bezini ve ekmeğin kırıntılarını kaldırdı.

Kaya Usta, “Tutuşun sol ellerinizle. İhtiyar sen aklımı kaçırmışsın ya, her neyse. Koyun dirseklerinizi şöyle, tamam. Şu koyduğum küçük çubukları dirsekleriniz geçmeyecek. Haydi başlayınız” diye bağırarak güreşin hakemliğini üstlendi.

İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet önemsemez tavırla Munzur'un sol elini kavramıştı baştan, fakat elini sıkkan sakallı yaşlının acı kuvveti karşısında işin ciddiyetini çabuk kavradı. Bastırmaya başladı. Munzur Babanın kolu yavaş yavaş kayıyordu. Ama İmmi'nin oğlu tüm gücünü harcamakta olduğunu hissetti. Munzur eğilen ve yatmaya hazır görünen koluna tüm gücünü toplarken, “Aferin İmmi'nin oğlu, attığın kadar varmış, fena değilmişsin” diye ona cesaret bile verdi. Arkasından da, “ama dikkat et, toplumla tüfeğimle geliyorum!” dedi.

Artık vücudunun her noktasından bileğine aktardığı gücüyle saldırıya geçmişti Munzur Baba. İkisinin vücutları dizlerinin üstünden yere çivilenmiş bir heykel gibi kıpırdamadan duruyor ve sol kollar bedenlerinden ayrı parçalanmışçasına hareket halinde biri diğerine üstün gelme çabasına girmişti. Yüzleri gerilmiş gözler bir noktada ve kol kasları oklarını fırlatma noktasındaki yay kirişlerine dönüşmüştü. Artık ikisi de çevresindekilerini görmüyor, kütüğün üzerine yapışmış dirsekleri kan içinde kalmış, ama yerinden asla kıpırdamıyorlardı. Onların bu mücadelesi sırasında çiftliğin patronu Hanımbacı at üzerinde karabaş köpeğiyle birlikte oraya gelmişti. Yaklaştığında durumu anlayınca, ayağa kalkıp kendisine yer göstermeye kalkan seyircilere eliyle kıpırdamamaları işaretini verdi ve attan inerek o da seyre koyuldu. Arkası onlara dönük ciddi bir hakem davranışı içinde kan içinde kalmış dirsekleri gözleyen Kaya Usta onu görmemişti. İmminin oğlu son dayanma noktasındaydı, kolunun kırılacağını hisseder gibi oldu. Acıyla gerilen yüzünden direncinin artık bittiği anlaşılıyordu; yavaş yavaş kolu yat-

maya başladı. Ter içinde kalmış, sanki başından aşağı kaynar su dökmüşlercesine ter süzüyordu. İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet sonuna dek dayanma özyargısından olacak, kolundan çatırdılar gelmeye başlamıştı. Yüzü acıyla kasıldı ve kolu beyninin buyruğuna uymadı, dirsekten çıkmış yana yatmıştı. Kimse ses çıkarmıyor ve kıpırdamıyordu. O sırada Munzur'un başındaki fese sarılı sarığın altına sıkıştırılmış, siyah kuzu postundan yapılma sakalın, terleyen yüzünden bir-iki santim aşağı kaydığının kimse farkına varmamıştı. Belki rakibi az daha dayanabilseydi, sakalı düşecek kim olduğu anlaşılacaktı. İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet sol kolunu tutarak acı içinde ayağa kalktığında, o da sıvazlar gibi yaparak sakalını sıkıştırıp düzeltti.

İmmi'nin oğlu, "Ustasın Munzur baba, ver elini öpeyim. Bükülemeyen el öptülür" deyip elini öptü. Munzur da onun terli yüzünden öptü. "Bugüne dek kimsenin bükemediği kolumu dirsekten çıkardın. Kendimi eşek gibi Sefer'e rakip sayıyordum. Söyle önce eşek gibi mi anırayım? Yoksa it gibi üreyim? Bu bana ders olsun."

Birden karşısında Hanımbacı'yı gördü, kafasını önüne eğdi utanç içinde. Munzur Baba da ayağa kalkmıştı: "Yok olmaz" dedi, "güçlü delikanlısın. Biraz densizliğin var, ama yiğitsin. Yiğitler eşek gibi anırmaz, ben vazgeçtim isteğimden. Sana öğüdüm; kendine çok güvenen biriyle fazla atışma. Bekle, alttan alarak başla, alçak gönüllü ol. Onarlı Eşkaya Sefer'in hakkında, daha doğrusu kimsenin kolay kolay başa çıkamadığı adamlar için uluorta konuşma. Başına iş açarsın, bir gün ummadığın anda karşına çıkar."

Munzur Baba'nın isteğinden vazgeçmesi Kalın Mehmet'i çok duygulandırmıştı. Eğilip elini öpmek istedi, Munzur engel oldu. "Otur karşıma!" dedi, "sen dayanıklı delikanlısın. Biraz çıkıktan anlarım, dirseğini yerine koyayım. Mendilini çıkar cebinden katlayıp dişlerinin arasına al. Uzat kütüğün üzerine sol kolunu ve kendini sıkmadan bana bırak!"

Hanımbacı'nın söylenerek yanlarına yaklaşmasına aldırmadı. Onu galiba görmezlikten geliyordu. Çobanoğlu'nun gelini üzerinden indiği atın yularını, güreşten sonra yanına koymuş olan Kaya Usta'ya verip, elindeki kamçısını, şalvarının altındaki uzun deri çizmelerine vura vura onlara yaklaştı. Kırkbeş yaşlarında orta boylu güçlü ve görkemli bir kadındı. Yanından hiç ayırmadığı köpeği Karabaş, neredeyse belindeki gümüş kemerinin seviyesindeydi. O geldiğinde tam karşısında olan İmmi'nin oğlu yerinden yekinmek istedi kakmak için önünden, Hanımbacı Munzur'un yaptıklarına karışmaktan vazgeçip, kıpırdamamasını işaret etti.

Munzur Baba, habersiz davranarak: "Kıpırdama oğlum!" dedi, "ben kırktan çıkıktan epeyce tecrübeliyim. Çok acıyacak, ama dayanmalısın. Bütün acını dişlerinin arasındaki mendilden çıkar. Haydi sıkı dur!"

Mehmet'in bembeyaz una bulanmış mintanının kolunun yeni çemirledi omuzuna dek. Kalın Mehmet'in dirseği bir dut dalının budağı gibi yana fırlamıştı, Munzur Baba sol eliyle, dirsekten yukarisından omuza yakın kısmını kavradı. Sağıyla dirsek kemiğini yoklayıp, İmmi'nin oğlunun sol elinden sıkıca tuttu. Yavaş yavaş çekerek dirseği yerine gelecek biçimde düzeltip, kütüğün üzerinden birkaç santim kaldırdı. Kalın Mehmet'in acısı

yüzüne gözlerine vurmuştu. Kocaman keten mendil ağzında dişleriyle onu çiğneyerek dindirmeye çalışıyordu ızdırabını. Munzur bir yandan hafif hafif yatıştırıcı sözlerle bir şeyler anlatırken, bir yandan da kolunu zor hissedilecek biçimde kıpırdatıyordu eklemin yerini saptamak için. Ucuca geldiğini hissettiği an birden “Ya Allah!” deyip, var gücüyle ve hızla çekiverdi. İmmi'nin oğlu Mehmet'in yüzünde sarıdan yeşile bütün renkler dans ettiler aynı anda; gözlerinden aşağıya süzülen yaş, terden hamurlaşmaya yüz tutmuş unlu yüzünde çizgi çizerek kütüğe damladı. Ve dişleri kat kat mendili delik deşik etmişti. Ama o saniyeler geçince rahatladı:

“Sağol Allah razı olsun senden Munzur Baba” dedi, “yeniden doğmuş gibi oldum. Gözlerim çam çırası gibi açıldı.”

Arkalarından Hanımbacı kamçısını koltuğunun altına sıkıştırıp onları alkışlamaya başlayınca, oradakilerin tümü ellerini çırparak ona öykündüler. Karabaş gürültüye havlamaya başlamıştı. Munzur kalkıp geri dönünce Hanımbacı ile gözgöze geldi. Kadın, “yaşa ihtiyar! Bal eski petektedir, ne varsa yaşlılarda var, dedi. Söyle kimsin sen? Kimin kimsen yok mu? Benim değirmenci ustamın, koca değirmen taşını dişlemek için kaldırıp indiren, en ağır un-buğday çuvallarını bir tüy gibi tutup atın eşeğin üzerine atan ve dut dallarına benzeyen şu kolu büküp dirsekten çıkararak -sonrada yerine koyan-bu acı kuvvetin sahibi kim ola ki? Sen tekin bir ihtiyar değilsin.”

Munzur Baba yine geldiği zamanki zavallı haline büründü ve anlatmaya başladı: “Kimim kimsem yok Hanımbacı, ta Dersim illerinden gelirim. Adıma Munzur Baba derler, çünkü anam beni Munzur dağlarında doğurmuş. Çobanlık yaparken sapantaşı atarak, dağlardan taş yuvarlayarak ve meşe hompurlayarak geçti gençliğim. Sahip olduğum bu kol gücüde hep başıma dertler açtı Hanımbacım!”

Hanımbacı meraklanmıştı, sordu: “Nasıl başına dert açtı Munzur Baba? Anlat hele!”

“Bir gün dağdan inmiş Elaziz'e gitmiştim. Oturmuşum bir kahveye, nasıl oturulacağını bilmeden. Sırtımdaki keçe kepeneğim ve elimdeki sopayla herkes alay ediyordu. İri yapılı iki delikanlı bana söz attılar. Bunlar meğer birbirlerinin rakibi iki bilek pehlivanıymış. Söz atmaları yetmiyormuş gibi, yedikleri üzümün çöplerini de üzerime attılar, sözlerine cevap vermediğim için. Bir de kuçu kuçu diye çağırdılar yine karşılık vermedim. Kalkmış çıkıyordum ayaklarıyla ikisi iki yandan önüme bağda verip beni düşürmek istediler. Sarsıldım, sallandım, ama düşmedim; kahvedekiler katıla katıla bana gülüyorlardı. Keçemi, torbamı ve sopamı bir yana koyup, yanyana oturan bu iki irikyıym delikanlıyı göğüslerinden tuttuğum gibi havaya kaldırdım. Azıcık zorlandım, ama ikisinin ayakları dizboyu yerden kesilmişti. Kızgınlığımdan birini bir duvara öbürünü diğer duvara çarpıp, eşyalarımı aldığım gibi ardıma bakmadan çıktım kahveden. Yalnız kahveden değil kentten de çıktım. Yazık mutlaka ikisinde ölmüştür! O gün bu gün gözlerden irak dolaşıyorum; gün bulup gün yiyorum.”

“Neden bir işte çalışmıyorsun?”

“İnsanlar zalim, acımasız insan denen yaratık! Ufak tefek işler gördüm, görmedim değil. Çok insan tanıdım. Dayanamıyorum uzun süre bir yerde

çalışmaktan; sanki insanlar birbirlerine kötülük yapmak için yaşıyorlar. Haksızlığa, kötülüğe ve dedikoduya, yalana-dolana dayanamıyorum!”

Munzur Baba'nın orada ayaküstü konuşmalarından çok hoşlanmıştı Çobanoğlu'nun gelini Hanımbacı. Neden İmminin oğlu Kalın Mehmet'le kapıştığını ve Onar olayı düzmeceğini de anlattı. Sonra Hanımbacı'nın kendisine önerdiği değirmeni döndüren ve çiftliği sulayan su bendinin kontrolü ve daha ilk görüşte ellerini yalamaya başlayan çok sevdiği Karabaş'a bakma işlerini kabul etti. Hergün sabahleyin güneş doğmadan kalkacak, küreği omzuna vurup Karabaş'ı yanına alarak yaya iki saat süren su bendinin başına, yani Çayın önü boğularak kanala su bağlandığı Kabaklık gölünü dek bir kez gidip gelecekti. Bendin suyu değirmenleri döndürdükten sonra yeniden çaya karışıyordu.

Karabaş'ın karnını doyurup onunla oynamaya başlayınca, daha ilk günden alışmıştı Munzur Baba'ya. Artık gün doğmadan, “haydi Karabaş işbaşına” diyordu. Hanımbacı, çiftliğin hanımağası -gerçek adını kimse bildiği yoktu- pirinç deposunun önündeki çardağa bir iki şilte atıp ona yatacak yerde hazırlamıştı, Karabaş'ın ininin yanına başına. Çünkü bu iri kurt köpeğinin en önemli görevi çiftlik evini ve depoları geceleri beklemektir. Güneş battıktan sonra karanlık bastırır bastırılmaz üç katlı konak, ahırlar, ağıl ve depoların oluşturduğu çiftlik kompleksinin çevresinde dört dolanmaya başlardı. Üstelik belirli aralıklarla ve görevdeki bir gece bekçisi titizliğiyle.

Munzur Baba kürek sırtında, Karabaş bazen önünde bazen arkasında hasatı bitmek üzere olan pirinç tarlalarını geçiyor, dönümlerce süren bağların arasından meyva bahçelerine dalıyor ve derken daha ilk günde tek sırada ikiyüz elli tane saydığı ve en az elli sıralık koca kavaklığı aşır, bir yılda iki üç kez biçtirilen yonca tarlalarından henüz göcek tutmuş buğday tarlalarına ve nadaslardan sonra sonra bendin başına ulaşıyordu. İki adam boyu derinliği olan Kabaklık gölünün gömgök sularına ürpererek bakıyordu, sigara içmeye oturduğunda. Onca güç ve korkusuzluğa rağmen Munzur Baba boyunu aşan sular karşısında yaprak gibi titriyordu. Çünkü yüzme bilmiyordu. Çayın en dar yerlerinden biri olan bu Kabaklık geçidine büyük kayalar yuvarlayıp, taş ve toprakla birlikte çalılar, meşe dalları ve uzun kavak ağaçları kullanılarak örülmüş kalın bir set oluşturuyordu bu baraj gölünü. Setin birleştiği karşı kayalığın dibinde koca bir oyuk vardı ve su içinde anaför yapıyordu. Buraya kimse dalamıyordu Yabancı Deli Ali'den başka. Onun anlattığına göre üç dört gözlüymüş mağara. Sonuncusundan dışarıya açılan bir bacadan hava geliyormuş. Deli Ali bu göle daldığında uzun süre kaybolur ve sonra koca bir ağ dolusu balık çıkarırmış. Munzur Baba'nın bu gölden değirmene ulaşan bent boyunca tek yaptığı şey, suyun yırtarak boşa aktığı arkları, kürekle toprak atıp ve çalı çırpı tıkip kapatmaktı. Bazen bir köstebeğin su bendine değin ulaşan açtığı delikten sızarak bir tarlanın tam ortasından su fişkirabiliyordu. Daha ilk günde böyle iki delik görmüş, dik-katleyip yerini saptayarak onları kapatmıştı. İş olsun diye Hanımbacı'ya anlattığında, büyük övgüler almıştı!

“Yiyip yiyeceğin ve alacağın günlük iki meci diye helal olsun sana Munzur” demişti, “köstebek deliklerinin yerini bulmak öyle her babayığidin karı değildir!”

Öğleye dek işi biten Munzur, son uğrağı olan Çobanoğlu'nun değirmeninde epeyce eğleniyordu. Değirmenci Kaya Usta'nın anlattığı açık saçık öyküler arasında İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet'in pişirip kendisine saygıyla sunduğu poğaçalardan yiyordu. Yediklerinden Karabaş'a vermeyi ihmal etmiyordu. Dönmekte olan değirmen taşlarının çıkardığı gürültüler arasında, duvarların önüne birkaç sıra halinde üst üste yığılmış un çuvalları hakkında da bilgi almaktan geri kalmıyordu. Ahırla birinci değirmen gözü arasında beş sıra halinde tavana kadar üst üste konulmuş un ve buğday çuvalları çiftliğe yani Hanımbacı'ya aitti; en az üç yüz çuval vardı, ön duvardaki iki sıralı yığın ise karşı köylü müşterilerindi. İmmi'nin oğlu; "Onarlılar daha başlamadılar unuklarını öğütmeye!" derken, artık saygılı konuşuyordu. Oysa kolu çıkarılmadan önce olsaydı "Yakında Onarlılar unuk öğütmeye başlarsa bana gün doğacak. Çocuklarla genç gelinler gelecek değirmene; çocukları uyutup, evelallah gelinleri tek tek ahıra sokup işlerini götürürüm!" diye bir sürü palavra sıkacaktı.

Doğruydu Onarlılar henüz başlamamışlardı unluklarını değirmene getirmeye. Bazboğumunun sonunda her yıl, değirmen gözünün birinde sıraya girip onbeş-yirmi gün içinde ekinlerini öğütürlerdi. Birbirlerine at, eşek, katır ödünç vererek küçük değirmenci kervanları oluşturup, yıkanıp kurutulmuş tahılları değirmene, öğütülmüş unu döğülmüş bulguru köye taşırlardı. Her işte olduğu gibi bu da imece usulü içinde topluca yapılıyordu. Değirmenci kervanlarını bir yetişkinin başında bulunduğu beş altı yeniyetme çocuk ve gençler getirip götürüyordu değirmene. Hemen her seferinde de yenileriyle değiştirilirdi kervanların(!) görevlileri. Değirmen çocuklar için eğlence yeri idi. Değirmenci dayıların un öğütenlerin katkılarıyla yaptıkları taş ekmekleri, poğaçaları ve soğan, domates, biber ve salatalıktan çoban salatası yerler; nar ağacı ve asmalardan başak toplarlardı. Yani, toplanmış devşirilmiş narlardan ve bozumdan sonra asmalarda kalmış gözden kaçmış, yapraklar ve küçük filizler arasında kaybolmuş meyve artıklarını toplarlardı. Bazen elleri boş döner, bazı kere ise seleler, heybeler dolusu nar ve üzüm bulurlardı, bunun sevinci sonsuzdu, ancak yaşanarak duyulabilirdi. Değirmen içi oyunlarının ise bir başka zevki vardı unla, hamurla ve iplerle yaşanan. Ne yazık ki o yıl hiçbiri olmadı; kadınlar, yaşlılar gülmeyi, çocuklar ise oyun oynatmayı unutmışlardı oğullar, kocalar ve babalar savaşa gidince. Tüm düzen altüst olmuş ekinler çok geç biçildiğinden harmanlar su aldığından zor sürülmüş, yıkanan ekinler geç kurumuş ve neredeyse unuklar kar atıştırmağa başladığında öğütülmüştü.

Ama ben yaşadım bir değirmen eğlencesini, belki yedi belki sekiz yaşındaydım. Ağabeyim değirmen başında nöbet tutuyordu. Ben, davulcu Hiş-tik'in oğlu Aslan Ali ve Bayroş'la öğütülen unu köye taşıyor ve köyden de tahıl getiriyorduk altı-yedi eşekle. Köye iki kez gidip gelmiştik ve o geceyi değirmende geçirecektik. Son getirdiğimiz buğday ve arpanın sabaha dek ancak öğütülebileceğini söylemişti Kayaoğlu Topal Mustafa, değirmenci baş-usta. Güneş henüz batmamıştı, ama çay boyu akşam gölgesine çoktan

girmişti. Değirmenin ahırındaki eşeklerin başlarına torbalarını verip, üçümüz üç yandan nar bahçelerine ve bağlara daldık başak etmek için. Aslan Ali ile benim ellerimiz boş dönmüştü ama Bayroş, bir şapka dolusu üzüm ve iki nar getirmişti. Üçümüz birden oturup değirmen duvarının dibinde onları yedik. Ne ağabeyime ve ne de değirmenci ustalara söylemiştik. Üstelik onların yaptıkları değirmen poğaçaları ve çoban salatası ve ateşte pişen biber közlemesine de ortak olduk.

Artık akşam olmuş karanlık basmıştı. Değirmenin duvarlarında ve birkaç direkte bulunan lambalıklardaki küçük gemici feneri ve teneke çırıldandan sızan ışıklar ancak önümüzü görmemizi sağlıyordu. Çuvalların üzerine uzanarak uyumaya koyulduk. Bayroş karşı duvara sıralanmış çuvalların üzerine uzanmıştı. Aslan Ali ile ben iki direğin arasındaki çuvallar üzerine kafa kafaya verip yatmıştık. Ağabeyim, bizim onların öğütüldüğü değirmen gözünün başında bekliyordu. O uyumayacaktı. Denildiğine göre değirmenciler, fırsat buldular mı buğday kovasından buğday, taşın önündeki un yalağından un çalıyorlarmış. Oysa yük başına belli miktarlarda değirmen hakkı alıyorlardı. Ama şimdilik iki değirmenci usta ve karşı Havna Köyünden birkaç müşteriyle konuşuyordu. Bayroş horuldamağa başlamıştı. Değirmenin içinde akan suların ve dönen taşların onca gürültüsü arasında horultusunu duyuyorduk. Aslan Ali doğruldu:

“Gel” dedi, “şu Bayroş’u tavana asalım!” Çok sık oynanan oyunlardan biriydi bu. Başka oyunlar da vardı; örneğin birlerinin kafalarına un çuvalı geçirirler, avuca doldurulan taze un bilmeyenlere koklatılıp, yüzlerine üflenirdi! Hemen Ali ahırdaki eşeğin semerinden sicimi çözüp getirdi. Horuldamağa olan Bayroş’un beline bağladık bir ucunu sıkıca. Öbür ucunu tavandaki kalın kirişlerden birine geçirip, ikimiz birden aşağıdan asıldık. İki direkte de birer gemici feneri olduğundan, oyun çıkardığımız yer yeterince aydınlıktı. Büyükler değirmenin öbür başında konuşuyor ve bizi görmüyorlardı. İkimiz güçlerimizi birleştirip ipe asılınca, çuvalların üzerinden havalanmıştı. Ama uyanıp da küfretmeye başlayınca korkup saldı; yine çuvaların üzerine düştü. İpi bile çözmeden uykuya dalmıştı. Biz asılmaya devam edince, kucaklayıp uyuduğu un çuvalıyla birlikte üç kez tavana çekip çekip indirdik. Üzerinde yattığı dolu çuval yığınyla tavan arası fazla yüksek olmadığından başarmıştık. Dördüncüsünde Bayroş uyandı. İpi çözüp bizi dışarıya kovaladı. Karanlıkta dut ağaçlarının gövdeleri arasında saklanıp elinden kurtulmuştuk. Az sonra yeniden çuvalların üzerinde yatmaya çekildik.

Hemen uyumuştum. Ne denli zaman geçtiğini bilmiyordum. Birden havada uçtuğumu hissettim. Önce düş sanmıştım, ama kafam tavana değince durumu anladım. Belimde iki dolam sicimle sıkıca bağlanıp tavana çekilmiş, havada sallanıyordum. Üstelik ipin öbür ucunu bir direğe bağlamışlar, ikisi birden karşımda gülüyor ve benimle dalga geçiyorlardı. Havada çırpınıyordum, ama indirmiyordu, ağlamaya başlamıştım. Uzaktan ağabeyim sesimi duymuş olacak ki, “ne bok yiyorsunuz ulan, oğlanı havaya asmış?” diye bağırdı, “öldürecek misiniz oğlanı ne?” İkisi birden dışarı kaçtılar. Ağabeyim, ağlamayı bolarmış olan beni indirirken kendisi de gülüyordu.

Birkaç on yıl sonra Kızılınış'ın başındaki konantaşın üzerine oturmuş, araştırma gezisine çıktığım öğrencilerimle Kızılınış pınarının hemen altından başlayıp uzanan uçsuz bucaksız Keban Barajını gözlüyorduk. Kendimi baraj gölünün metrelerce derinliklerin kalmış Çobanoğlu değirmenininde duya duya bu anımı anlatıyordum.

Öğrencilerden Kemal güldü, benim hissettiklerimin elbet kıyısından bile geçmiyordu. “Eh Hocam!” dedi, “etme-bulma dünyası; siz Bayroş'a yaptınız o da sizi tavana asmış! İyi ki başınıza bir iş gelmemiş! Yoksa kim olurdu bizim Hocamız? Kim bizi buralara getirirdi” diye gırgırını da geçerek güldürdü hepimizi.

Dördüncü gün çiftliğin hanım ağası maraba ve işçileriyle, ustalarıyla bir toplantı yapıp gerekli buyruklarını verdikten sonra Munzur Baba'yı çağır-mıştı. Halılar, kilimler ve halı yastıklarıyla süslü sedirli ağa odasına ilk kez giriyordu. Hanımbacı bir koltukta oturuyordu. Bir küçük masanın arkasında sedirde oturmakta olan Çimenli Hatip Mehmet Efendi gözüne ilişince, içeri girip girmemekte tereddüt etti. O önündeki kağıtlara bir şeyler yazı-yordu. Kafasını kaldırıp baktı, ama yüzünde herhangi bir tanınmış olma tepkisi yoktu. Hanımbacı:

“Gel bakalım Munzur Baba” dedi ve Hatip Efendiye dönerek onu tanı-ttı; “Hatip Mehmet Efendi! Biliyor musun Munzur Baba çiftliğe bentçi ola-rak gireli henüz dört gün oldu, ama güvenimi kazandı. Böyle saçına sakalı-na ve yaşlılığına bakma; İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet'i kol güreşiyle altet-ti. Bir acı kuvveti var ki, çatır çatır çıkardı kolunu oğlanın. Onarlı Eşkya Sefer'e bile meydan okumuş, onunla da kol güreşi tutmuş. Munzur Baba nasıl cesaret ettin Allah aşkına o dağ eşkiyasına?”

Munzur Baba gururu okşanmışçasına bir davranış içinde, ama saygılı konuştu: “Vallahi Hanımbacı delilikti benimkisi biraz! Hep adını duyar-dım, kendisini görmek istedim; güçlü kuvvetli adamlara bayılırım ben. Tuztaşının üzerinde kolumu ezdi, bir tuz basmadığı kaldı. Bu yüzden sağ kolumu kullanamadım. Ona dayanmak mümkün değil. İmmi'nin oğluyla ikimiz birden asılsak, yine yerinden oynatamayız, Eşkya'nıniki kol değil meşe kütüğü!”

Munzur Baba'nın sesini duyunca Hatip Mehmet kalın kaşları altındaki küçük gözlerini sıkarak, onu süzmeye başlamıştı. Bu sesi tanıyordu, ama yüzü tamamıyla yabancıydı.

Hanımbacı, Munzur'un sedire oturmasını işaret edip, “Çok da kuvvet-liymiş, zaten eşkiya olup dağa çıkmadan önce de pehlivanmış ne?” di-ye onun hakkında duyduklarını anlatmaya başladı: “Öyle kuvvetliymiş ki Selamlı yolunda Geyikatılan'ın bayırdan, ayağı kırılmış atıyla, iki yaşın-daki tayını, her birini bir koltuğuna alarak düze çıkarmış. Ben o bayırdaki keçiyolundan birkaç kez geçtim Selamlı müdüriyetine giderken. Yolun aşağısı korkunç uçurum!”

Munzur Baba mırıldandı, “Çok kuvveti olmaya kuvvetli, ama böylesini bence abartıyorlar.”

Hatip Mehmet, “Ben Sefer’in kocaman ve besili bir kurbanlık öküzün altına girip, onu omzunda taşıdığına tanık oldum doğrusu” dedi.

“Kendisini şahsen tanıyor musun Hatip Efendi oğlum?” diye sordu Hanımbacı.

O da, “Eşkıya olmadan önce tanıyordum, bir yıldır hiç görmedim. Çimen’e geldiğinde bize konuk olurdu” diye yanıtladı. O anda birden Munzur’un sesinin onunkine benzediğinin farkına varmış, adama dikkatle bakıyordu. Ama bu iki büklüm, saçlı sakalı birbirine karışmış adam Sefer olmaz diye içinden geçirdi, yine de pabucuna taş girmişti. Çünkü onun kılıktan kılığa girip saklandığını, kadın kılığında kendisini arayan jandarmaların yanından bile geçtiğini duymuştu.

Hanımbacı, “Bak” dedi “Munzur Baba! Hatip Efendiye haber saldım gelip beni Arapkir’e götürsün diye. Sağolsun, Şevket’imin mektep arkadaşı, atlayıp atına bir solukta geldi. Bugün çiftliğin hesaplarına birlikte göz atacağız. Yarın erkenden birlikte kismet olursa yoldayız. İki hafta kasabada kalıp, oradaki bağı bahçeyi bozacağız; ürünü ambarlayıp satışa hazırlamam gerekiyor. Hatip Efendi oğlum bizde kalır, bana yardım edersen! Gerçeği niye saklayalım, caminde her zaman cemaatin yok senin. Siz Aleviler namaza-oruca soğuksunuz biraz. Böyle şeyler beni ilgilendirmez Allah ile sizin aranızdaki iş bu. Ama yine de çevreye karşı hiç değilse Cuma günleri biraz cemaatin olmalı oğlum. Çimen’e seni resmen cami hatibi tayin ettirerek seferbirliğe göndermedik, biraz hakkını vermelisin değil mi? Seni Şevket’imden, biricik oğlumdan ayırmadım. Baban Hasan Efendi de benim rahmetli adamın iyi arkadaşıydı. Paşa kayınıımızın hatırına hükümet adamları elimizde evelallah. Ama yine de dikkatli ol, sorup soruşturana olur; sizlerin söyleyişle karayezitin biri kötülük etmesin.”

Hatip Mehmet Efendi iki büklüm, küçülmüş durumda konuştu: Belli ki kadın her fırsatta kendisine bu yaptığı torpili anımsıyordu. “Haklısın Hanım teyze, dikkat ediyorum” diye karşılık verdi; “yaşlılar namaza başladılar, çocuklara da Kur’an kursu açtım. Cemaati artırdım. Yeniyetmelere Hüccet-ül İslam ve Mızraklı İlmühal’i öğretmeye başladım.”

Sanki Munzur Babayı unutmuşlardı şimdi, aralarında konuşuyorlardı. Hatip Mehmet teşekkür edip sevgi ve saygılarını sunuyor. Kadın ise ikide bir savaşa gitmesine engel olduğunu yineleyip hep hizmetine koşmasını ve bağlılığına perçin atıyordu.

Neden sonra Hanımbacı: “Bak Munzur Baba” dedi, “bu onbeş gün için Karabaş’ım tamamıyla sana teslim. Ona iyi bak! Hem şimdi tam değirmen zamanı çayın suyunun az olduğu mevsimdeyiz. Bendi iyi kolla; kaçan suları çevir, arkları-gevarları iyi aç, delikleri ve yırtıkları kapat. Döndüğümde senden memnun kalırsam, devamlı yanımda çalıştırır ve gündeliğini artırırım. Dört gün içinde gözüme girdim, onbeş günde de gönlüme girmelisin ihtiyar. O zaman dile benden ne dilerse!”

Munzur Baba ayağa kalkmıştı, işinin bittiğini anlayarak, “Elimden geleni yaparım Hanım Ağa” dedi, “gözünüz arkada kalmasın benim işlerimden yana!”

Hatip Mehmet’in kuşkusunu anlamış, endişelenmişti. Çıkarken kafasıyla bir işaret verdi. Hatip, bundan kendisiyle dışarıda görüşmek istediği an-

lamını çıkartıp, az sonra tuvalate gitme bahanesiyle dışarı çıkıp Munzur'un yanına geldi. Munzur Baba üzerinde yattığı üstü meşe dallarıyla örtülü çardağına yakın duvarın dibinde Karabaşı besliyordu.

"Kolay gelsin Munzur Baba" dedi Hatip Mehmet, "benimle konuşmak istediğin anlamını çıkardım. Kürt şivesiyle konuşuyorsun ama sesinden..."

Munzur önce çevresine bakındı görünürlerde hiç kimse yoktu. Hatip Mehmet'e dönüp tümcesini tamamlamaya meydan vermeden: "Tamam" diye karşılık verdi, "kuşkulandığımı içeride anlamıştım zaten. Dinle beni Hatip Mehmet oğlum. Eşkîya Sefer'in Çobanoğlu çiftliğinde olduğu dışının arasından çıkarsa, başına neler geleceğini bilirsin. Bir yılan deliğine bile girsen seni gene bulurum. Baban Hasan Efendi iyi adamdı, seni de severim, okumuş, yazmış alim adamları severim ben. Hıçkırıklar tutası Dede'niz Çavdar Veli Babayla kaç kez sofrasında bulunmuştuk babanın, dolu içmişliğimiz var kendisiyle."

Sonra onu çardağının görünmezliğine çekerek sürdürdü: "Kış gelsin, Veli Baba'nın oğlu Gazi'yi alıp sizin köye geleceğim; sizin çağlı, tahtalı büyük odada bir cem yürütürüz kısmet olursa. Her ne kadar Çobanoğlu'nun karısı hep başına kakıyorsa da, aldırma. Hatiplik ve cami hocalığıyla postu kurtardın, Küçük Ağa Şevket'in mektep arkadaşı olman sayesinde. Beş vakit namaz, ramazan orucu derken yezitleşmeyesin sakın!"

Hatip Mehmet dilenci Munzur kılığına girmiş, epeydir görmediği Eşkîya Sefer'in karşısında korkuyla karışık bir heyecan içinde: "Olur mu hiç öyle şey Sefer Aşam" dedi. "Yezide lanet olsun! Ben namazlardan sonra verdiğim hutbelerde hep Ehl-i Beyti ve onikiimamları anıyor Yezit ve Muaviye'yi lanetliyorum. Bugünlerde İmam Cefer Buyruğu elime geçti elime, Şeyh Safi Buyruğu ve Hallac-ı Mansur Divanı'nı da okudum."

Eşkîya Sefer Hatip Mehmet'in alnından öpüp, "Haydi" dedi, "git şimdi! Herşeye rağmen camide uluorta konuşma oğul. Sizin köyde üç-beş ev Sünni var, seni müzevirlerler. Hanımbacı'nın son sözleri boşuna değildi, mutlaka kulağına bir şey gelmiş olmalı. Kışın ikinci yarısında Gazi Dede ile geldiğimizde bize İmam Cafer Buyruğunu okursun, dinleriz! Dün gece çok çalıştım bayağı yorgunum."

Hatip Mehmet elini öpüp ayrılırken, güldü Sefer: "Bak hele, İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet, ustası Munzur Baba'nın yanına geliyor. Suratı da bir karış asık; mutlaka bir derdi olmalı" dedi. Hatip Mehmet de gülümseyerek, Hanım Ağa'nın hesaplarını tamamlamak üzere içeri girdi. O sırada İmmi'nin oğlu el ederek, kendisiyle konuşmak istediğini betimleyince Munzur Baba kılığındaki Sefer onu gülerek karşıladı. Zincirlediği Karabaş'ın yemeğini önüne koyup, birlikte kalın gövdeli bir çekirdeksiz dut ağacının daldasına çekildiler.

İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet soluk soluğa anlatmaya koyuldu gece başından geçenleri: "Munzur Baba, ustam! Bir tek sana güveniyorum; yaşlısın, karakütüksün, güvenilir yiğitsin. Dışının arasından çıkmayacağını biliyorum. Bu gece o geldi, onu gördüm!"

Munzur içinden gülererek sordu: "Kim geldi oğul? Kimi gördün? De bana!"

“Kim olacak Sefer Pehlivan! Eşkîya Sefer!” Öbürü hiç hayrete düşmeden ve hafifçe gülerək: “Ben sana ta baştan söylemişim onun hakkında atıp tutma diye. Yerin kulağı vardır; kötü sözler onu bulur, o da gelip seni bulur. İnşallah sana bir kötülüğü dokunmamıştır. Yüzün de sapsarı, yorgun görünüyorsun.”

Kalın Mehmet, “Yorgunum doğru” dedi, “sabaha kadar uyumadan iki göz değirmene baktım kolay mı? Kaya usta Andırı’ya, köyüne gitmişti. Sen yanımdan ayrıldığında biliyorsun, neredeyse yatsı namazı yaklaşmıştı. Karşı köylerden birkaç çocuk vardı müşteri olarak. Ben namaza durduğumda onlar çuvalların üzerinde uykuya dalmışlardı. Yatsıyı az geçiyordu o geldiğinde. Hayır bana bir kötülüğü filan dokunmadı. Kapıya yakın değirmen taşının önünde bir elimde fener, öbüründe tahta, tutarak kovandan akan buğdayın yokluyor ve akışını azaltmak için ayarlama yapıyordu. Birden ‘İmmnin oğlu!’ diye bir ses duydum. İlk anda senin beni çağırdığını sandım. Peltek, değişik bir tondaydı sesi. Hemen geri dönüp gemici fenerini kaldırdım ki ne kaldırayım; koca kanatlı kapının ortasına dikelmiş kapı gibi bir adam. Kafasında kırmızı püsküllü fesi kapının üst eşiğine dokunuyordu. Omzunda martini, belinde iki toplu tabanca, göğsünde çaprazlama fişeklikleriyle, öylesine heybetliydi ki elim ayağım buz kesti. Hemen tanımışım. ‘Ulan’ dedi, ‘İmmi’nin oğlu hep geriden geriden atar tutarsın. Karşı geçeye gidiyordum, şunu bir sorayım dedim benimle güreşir mi diye? Silahlarım bakıp da titreme öyle! Onları atacağım bir kenara. Şurada kumların üzerinde ay ışığında bir er güreşi turalım. Zaten haberini aldım kol güreşinde bizim Munzur’a yenilmişsin! Şurada bir yıkışalım seninle, göreyim kuvvetli misin, dedikleri gibi var mısın?’”

Munzur, “Sonunda Sefer’le güreş tuttun demek” dedi, “nasıl çok kuvvetliydi, değil mi? Peki bir koşul ileri sürmedi mi? Çünkü o hep koşullu güreşir. Karşılıksız yıkışa girmez pek.”

“Yok” dedi İmmi’nin oğlu, “hiçbir koşul ileri sürmedi; sadece canı değirmen pagacı istemiş. Epeyce dayandım, ama sonunu getiremedim. İki eliyle yakaladığı gibi kuşağımdan, başına kaldırdı ve sırtımın üzerine kuma yatırdı. Gülerək dedi ki; ‘şimdi sekiz-on pağacı hakettim değil mi?’ Sonra ocağı yakıp pağaç pişirdim kendisine. Domates salatası, üzüm, nar yiyerek karnını bir iyice doyurdu. Niye yalan söyleyeyim çok korkmuştum, hiç de karaladıkları gibi değilmiş. Hem de cömert, yiğit ve merhametli biri! Yatan uşakların başlarının altına ikişer pağaç bile koydu. Bir de öğlelik hazırladım. Abasının altından beline bağlayıp, çekti gitti şafak sökmeden!”

Munzur Baba kılığındaki Sefer hafiften gülüyordu. Hayret İmmi’nin oğlu zerrece kuşkulananmış ve Eşkîya Sefer’i nasıl gördüğü üzerine bu acayip öyküyü anlatmıştı. Ama gülünç uyduruğa memnun oldu. Korkusundan başka kimselere anlatmadığı belliydi. Zaten doğruyu da söyleyemezdi. Munzur ustası olarak kendisine güvendiği için, olayı değiştirerek güreş kılığına sokup kendisine anlatmakta sakınca görmemişti. İmmi’nin oğlunun anlattıklarını dinlerken hem Hanımbacı’nın ayrılmasından sonra yapacaklarını planlıyor kafasında, hem de Değirmencinin asıl anlatmadıklarını biraz daha yaşıyordu:

O gece İmmi'nin oğlunun dediği gibi yatsı namazına doğru değirmenden ayrılmıştı. Ama dutların arasında birazcık gizlenip bekledi. Onun içeri girdiğini görünce yolunu değiştirip bayıra tırmandı. Çiftlik çevresinde iki tur atmış olan Karabaş'ın karnını bir iyice doyurup ininde zincirlemiş kapısını kapatmıştı. Hep karanlıkta yol dışından, meşelerin arasından onbeş yirmi dakikada Kızılınış'ın çeşmeye ulaştı. Kayanın dibindeki gizli avlağına girip mumu yaktı. Dışarıya ışık sızılmıyordu. Önce siyah kuzu postundan sakalını ve keçe külahını çıkardı başından. Sırtındaki omuz tarafı paçavra dolu belini kamburlaştırarak abasını ve şalvarını bir kenara atıp, asıl urbalarını üstüne geçirerek silahlarını kuşandı. Bıyığını burarken, ışığı tuttuğu cep aynasına bakarak güldü; gerçek kimliğine Eşkıya Sefer donuna girmişti üç-beş dakika içinde. Işığı söndürüp süratle çay boyuna indi, çıkışının yarı süresi içinde. Değirmenin kapısına gelmeden yerden üç küçücük çakıl taşı alıp ağzına attı; diliyle, dişleri ve yanakları arasına yerleştirdi onları. İmmi'nin oğlu Mehmet'in anlamasına olanak yoktu; Munzur donunda Kürt ağzıyla konuşuyordu. İkinci karısı Fatili Kürt kızı olduğundan, ondan epeyce Kürtçe öğrenmişti. Oysa şimdi değişen sesiyle Anarlı Türkçe'siyle konuşacaktı. Anarlıların konuştuğu öztürkçe; Sünni köyleriyle gidip-gelme, konukluk, komşuluk ilişkileri az ve akrabalıkları hiç olmadığından, kendilerine özgüydü. Sözcüklerin, tümcelerin seslendirilmesi bir farklıydı çevre köylerden!

Kapı açıldı ardına değin. Tam bir eşkıya heybetiyle dikelip, İmmi'nin oğlunun anlattığı gibi, yüksek sesle onu çağırırdı. Değirmenin başında çalışmakta olan adam korkuyla yanına yaklaşmış, "Kimsiniz? Ne istiyorsunuz?" dediği anda Sefer elindeki toplu tabancanın namlusunu ağzına sokmuştu.

"İmmi'nin dölü, anasını bellediğim!" diye bağırdı, "senin ananı iyi tanım az yumurta kırmamıştı gençliğinde; birlikte kaynana yediğimiz de olmuştur! Ne öyle atıp tutarsın sen Sefer'in arkasından? İşte karşıdayım, nasıl da titriyorsun dut yaprağı gibi pehlivan. Korkma mermi yok tabancada!"

Ağzından namluyu çıkarınca İmmi'nin oğlu dizlerine kapanıp yalvarmaya başladı: "Aman Sefer Ağa canıma kıyma! Hakkımda sana yalan söylemişler. Hakkınızda atıp tutmak haddimize mi? Buyurunuz hoş geldiniz, başım üzerinde yeriniz var; acıkmışsınızdır, size pağaç yapayım!"

Sefer: "Yalnızsın galiba, neşeli olacak! Pağacı sonra yeriz. İt gibi yalvarıp durma kalk ayağa! Gücün kuvvetin yerinde, sen pehlivan adamsın." çekip elinden feneri aldı ve değirmenin içine girdi. "Şu çuvallar Hanım Ağa'nın olmalı. Tek elden çıkmış gibi aynı cins!" dedi, "öbürleri köylü müşterilerin. Olur mu ulan? Bu hak reva mı? Bir yanda üç-beş köyden onca ailenin bir yıllık devliği, bir yanda Hanım Ağa'nın, onlarınkinden üç-beş kat fazla unu bulguru."

"Haklısınız Sefer Ağa" diye onayladı ürkek ürkek İmmi'nin oğlu, "sadece bu mu? Koca bir çiftlik ambarı da zahire dolu, üstelik pirinç çuvallarının büyük bir kısmı tarlada."

Sefer sürdürüyordu: "Ülke savaşta. Ordular cepheye yiyecek bulamıyorlar ki askerin karnını doyursun. Doyursun ki iyi savaşsınlar, aç ölmesinler. Çoluk çocuk, yaşlı, kadın-avrat köylerde kıtlık içinde; ekmek diye mer-

mere saplanıyorlar. Ama, Büyük Çobanoğlu'nun gelini, Küçük Çobanoğlu'nun karısı Hanım Ağa'nın ambarları tıklım tıklım zahire dolu. Şu ön sırayı kaldırmak gerek; domuzdan bir kıl çekmiş kadar bile olmayız.”

İmmi'nin oğlu Kalın Mehmet, Sefer'in ne demek istediğini anlamıştı. Nasıl girmişti çiftliğe? Karabaşı, çiftliğin gece bekçilerini nasıl atlatmış, kimseye görünmeden değirmene girmişti. Adam bu düşüncelere dalmışken birkaç saniye içinde Sefer yakasından tutup sarstı ve “Demek benimle görüşmeyi kafana koydun Pehlivan?” diye sordu. “Üç dört gün önce Ovacıklı yaşlı Munzur'un bile kolunu bükemedin. Seni iyi avlamıştı o. Sen daha çok bedenle güreşirsin; belki kolun da kuvvetlidir, ama kol güreşinin oyunlarını bilmek gerekir. O Munzur'un işidir. Onu küçümsedin, güreşmeyi kabul ettin ve kolunu dirsekten çıkarıverdi. Bereket çıkıktan iyi anladığı için yine yerine taktı. Yoksa ömür boyu Çolak Mehmet kalacaktın. Madem ki buraları korumak sana düşmüş; sorumlusu sensin. Seninle şu ön sıradaki un ve bulgur çuvallarına güreşeceğiz!”

“Aman ağam ne dersen yapayım!” Dedi İmmi'nin oğlu, “seninle güreşmek haddime değil.”

Sefer yumuşakça alttan aldı bu kez: “Sen kuvvetli bir delikanlısın; çay boyunda namının yaygın olduğunu işitmemiş değilim. Korkma benden, adam yemem, kimseyi de öldürmüş filan değilim. Beni vurup öldürmeye gelen jandarmalardan başka hiç kimseyi yaralamadım bile. Kafa-mafa da uçurmadım çevrede söylendiği gibi! Asker kaçağıyım, savaşa gitmeyi reddettim o kadar! Sizler hileyle, Hanım Ağa'nın kanatlarının altına sığınarak savaşa gitmediniz, bense Onar Dede'mizin himmetine güvenerek! Koca bir köy ve çevredeki aç-çıplak, fakir fukaranın umudu olduk. Elimizi gözlüyorlar. Senin şurada elini ayağına bağlayıp, değirmendeki her şeyi götürür ve onu başına yıkarım. Ama bende öyle haksızlık-adaletsizlik yoktur. Seninle güreşeceğiz, üstelik sol kolumu kullanmayacağım, onu kuşağıma bağlayacağım. Beni yıkarsan değirmeni soymaktan vazgeçeceğim. Yıkılırsan binimle birlikte şu çuvalları Kızılınış'in pınarın başına kadar taşıyacaksın.”

Umutlandı İmmi'nin oğlu. Tek koluyla kendisine dayanamayacağını düşünmeye başladı, rengi yerine geldi. Üstelik Munzur biraz önce sohbet ederlerken, “Sefer biraz gıdıklandığı için hep uzak güreşir, yanına kimseyi yaklaştırmazmış. Bir yolunu bulup ince belinden kavrayan onu” dememiş miydi? Kabul etti. Eşkîya Sefer'in önerisini.

Silahlarını ve üstünü soydu Sefer. Şalvarının üzerinde beline sardığı uzun acem kuşağının katları arasına sol elini bileğine kadar sokup bağladı. İmmi'nin oğlu da belden yukarısını soyunmuştu. Dibi kumlu yaşlı bir dutun dibine çekildiler. Ay ışığı dallar arasından sızarak güreş alanını yeterince ışıtyordu. Akan çayın şırıltısı, gece kuşlarının sesleri ve açık kapısından değirmenin dönen taşlarından çıkan gürültüler birbirine karışıyordu.

İkisi birden “Ya Allah!” diyerek birbirlerine saldırdılar. İmmi'nin oğlu hemen daldı, ama Sefer kendini çekince boşa çıktı. Eşkîya Sefer “Ya Onar Dede!” diyordu içinden, “adamın çok güçlü yapısı var, kuvvetli oğlan, yüzümü kara çıkarma; fazla övündük! Eğer yenilirim çuvallar dolusu undan bulgurdan olacağım gibi, namımı da yitireceğim. Sözlerine pek fazla inanan olmasa bile, her yerde övünerek anlatacak beni yaktığını! Belki de ya-

lancı tanıklar bile bulacak, çünkü İmmi'nin oğlu, anası gibi pireyi deve yapmakta usta!”

Kalın Mehmet, Munzur'un uydurduğu belinden yakalayıp onu kuvvetten düşürme masalını uygulamak istiyordu. Sefer de hep kaçak güreşir görünüyordu. Öyle ki bu hızlı saldırılardan dolayı İmmi'nin oğlu Mehmet'in solukları da hızlanmaya başlamıştı. Bunun farkına varan Sefer, Mehmet'in belini sarmasına fırsat verdi. Yorgunluğuna rağmen, gerçekten acı kuvveti vardı, tüm gücüyle sıkıyordu. Eşkîya bir an sallanır gibi oldu. Sonra açtığı ayaklarını kumlara birer kazık gibi saplayıp, tüm gücünü kullandığı tek kolu olan sağına vererek, dirseğini İmmi'nin oğlunun göğsüne dayadı ve bastırmaya başladı. O da iyi dayandı, ama az sonra Sefer'in belini sıkın kısıkaç yavaş yavaş gevşedi. Gevşedi ve sarsılıp ayrıldı kolları. Anında Eşkîya Sefer onu kuşağından kaptığı gibi tek koluyla havaya kaldırdı. İki kez döndü ve İmmi'nin oğlu neye uğradığını anlamadan kendini havada hissetti; yere sarkan ince dut dalları vücuduna çarparak kırılıyor, derisini dağlıyor, kanatıyordu. Ve kumların üzerine yere yapıştığında göğsünün tahtasında Sefer oturuyordu.

Şafaktan biraz önce işlerini bitirdiler, yani Sefer'in saptadığı Hanımbacı'nın un ve bulgur çuvallarının -ki bulgurlar el taşında çekilmeye hazır durumdaydı- ilk sırayı tamamıyla Kızılınış'in çeşme başındaki avlağa taşımışlardı. son dönüşten sonra birlikte değirmende karınlarını da doyurdular. Dünden kalma pağaçları ısıtarak, domates ve biberleri, soğanı tuza bandıra yediler. Sefer geri kalan ekmekleri yatmakta olan karşı geçeli çocukların başları altına koydu. Çünkü biliyordu ki aç karnına uyumuşlardı; değirmencilerin onlara ekmek, yemek vereceği yoktu. Eşkîya Sefer, olayı kimseye anlatmamasını tembih etmeye bile gerek görmemişti. Silahları yeniden kuşanıp ayrılırken dostça elini sıktı: “Ne sen beni görmüş ol, ne de ben seni İmmi'nin oğlu! Yoksa başına gelecekleri bilirsen adamım!” deyip şafağa karışmıştı.

İmmi'nin oğlu ise yorgunluk ve geçirdiği heyecanlı bir geceden bitkin düşerek, dönen taşları durdurup, üstüyle başıyla yatağın üzerine uzandı. Neden sonra karşı geçeli iki oğlan çocuğu tarafından sarsılarak uyandırılmıştı. Çocuklar başucunda “Mehmet dayı, Mehmet dayı! Uyansana, güneş iki adam boyu yükseldi. Taşlarda durmuş dönmüyor!” diye bağırırmaktaydılar.

Hanımbacı kasabadayken Eşkîya Sefer, İmmi'nin oğlu Mehmet'i bir kere daha değirmende ziyaret etti. Bu kez bir dost arkadaş gibi sarılıp öpüştüler. Koşulsuz, tehditsiz, karanlık bir gecede beş altı kez daha Kızılınış'in pınara çıkartıp indirdi onu topuğundan ter döktürerek. Bu kez Sefer Çobanoğlu çiftliğinin ambarından yirmi çuval pirinç kaldırmıştı. Ne değirmen-deki un çuvallarının ve ne de ambardan alınan pirinç çuvallarının farkına varılması olanağı yoktu.

Sefer, İmmi'nin oğluna, “Yiğit oğlan! Hiç kaygılanma anlaşılır diye! Topu topu Çobanoğlu çiftliğinden binbeşyüz-ikibin okka zahire kaldırdık; yani koca domuzdan bir incecik kıl çekmişiz, ne yazar. Eğer sana bu konuda bir zarar gelirse, kuşun kanadıyla bana haber yolla İmmi'nin oğlu. Elim kanda olsa bile gelir seni bulur, bu Çiftliği başına yıkarım Hanım ağının ve

katip efendi Şevket oğlunun!” diye konuşmuştu Kızılınış’teki avlağında. Sonra, “kapat gözünü yığdım, aç demeden açma! Sana sır vereceğim!” diyerek, bir kenarda duran Munzur Baba donunu iki dakika içinde değiştirdi, “Aç gözünü!” dedi.

İmmi’nin oğlu Munzur’u karşısında görünce şaşırıldı ve “burada ne arıyorsun Munzur Baba? diye sordu, Karabaş nerede?” Az düşündü, anlamıştı ve ekledi, “Demek bir haftadır hepimizin Munzur Baba diye, konuşup yarenlik ettiğimiz, sendin Sefer Ağa?”

Eşkıya Sefer gülererek, “He be oğul, bendim” dedi, “Ovacıklı Munzur Baba donunda, Çobanoğlu çiftliğinde biraz çöplendim.” Sonra başındaki keçe külahı, yüzündeki sakalı çıkarıp, “bak” dedi, “şimdi bunları giy ve çiftliğe in. Kimseye görünmeden Karabaş’ın yanına git, zincirini çözüp, hazırlamış olduğum yemeğini ver. Yedikten sonra yine çiftliği dolanmaya başlar o. Yemeğini yerken sen bu urbaları çıkarmadan değirmene git. Orada bir yere gizlenip urbalarını değiştirirsin. Bunları da suya atarsın. Bulan olursa, Munzur Baba çayda boğulmuş derler, arayan soran mı olacak?”

Cambaz İbrahim, teypten sesini ve anlattıklarını dinledikçe sanki o günleri bir daha yaşıyordu. Artık sonu gelmişti bandın. Karım kızlar sofraya oturmuşlar bizi çağırıyorlardı. Karım öfkesini alamamış hala söylenip duruyordu. Babası ise bantta sürdürüyordu anlatmasını:

“Konantaş’ta, Kızılınış’in başında Sefer Ağam bizi bekliyordu. Onca çuvalı tek başına avlaktan yukarıya çıkarmış üçer üçer denkleştirip yükleri hazırlamıştı. Oniki eşek ve katırı bir saat içinde yükleyip yola koyulduk. İki dönüş yapmak zorunda kalmıştık. İkinci dönüşte sekiz hayvanımız vardı; ben Kel Garip ve Veysel onları Kızılınış’in başına geri getirdik. Hala karanlıktı. Bu son yükleri de yükleyip, köye doğru yola çıktık. Sefer Ağam da bizimleydi. Şafakta köye girerken o Dikmetaş’ta bizden ayrılıp Pektarlalar semtine girdi. Oradan Saylık tarafına geçerek, Hatçıkananın Mağarası’nda biraz gizlenip, çevreyi kollayarak, gizlice evine girmişti bizden önce. Oturduğu evin dışındaki Duda ananın damlarında geniş bir depo hazırlamıştı iki merak arasına. Eşekler yıkılıp yükler peteklere boşaltıldı. Zamanı geldiğinde, ihtiyaç sahiplerine eşit olarak üleştirildi. Biz altı yeni yetme uşakların hakkı da unutulmadı. Üleştirmeyi de hep senin ananın dedesi Milla İsmail yapardı.”

EŞO GELİN’İN ACIKLI YAŞAM ÖYKÜSÜNÜN NOKTALANDIĞI GECE VE GİZLİ BİR TANIK

Uzun Mıstık’ın karısı Eşo, üçüncü kez anlatıyordu aynı masalı Mıstık’ın gelini Fadık’e: “Dünya padişahının yedi kızı varmış. O hep bir oğul istermiş, kendisi ölünce yerine padişah olup dünyayı yönetsin diye. Ama her seferinde Sultan’ın bir kızı olduğu haberi gelince, üzüntüsünden yataklara düşmüş.”

Geceyi yarılamışlardı. Fadik Gelin elindeki yaydan geçirilip taranıp bükülmüş son pamuk külesini, iplik eğirme çıkırığının şişine sararak bitirdi. Eşo ise masal anlatırken bir yandan, yanında yığılı taranıp, çiyitten arınmış pamuktan bilek kalınlığında büküntüler yapıp bir ucu dışarıda bir-iki düğümlü sarmal, yani küleler oluşturarak Fadik'e veriyordu. Fadik Ermeni yapısı, boyalı tahtalardan çıkırık kanatlarının bağırsaklardan yapılma kirişle çevirdiği şişle onu eğirip, ince ince bükerek iplik yapıyordu. İpliği şişin üzerindeki masuralara sarıyor bitikçe çıkararak, bir yenisini hazırlıyordu. Yüzlerce iplik masurası bahar geldiğinde keleşlenip boyadıktan sonra kurutuluyor ve sonra İplik Çözümü dedikleri işleme geçiliyordu. Evin önündeki tarlaya çakılan düzinelerce kazıklara kat kat geçirilip, çözüldükten sonra top yapılacaktı ilkbaharın sonunda yerel tezgahlarında dokunması için.

Fadik “Yeter” dedi, “Eşo bacı, haydi kız artık yatalım. Çıkırık eğirirken uyumayalım diye hep aynı masalı anlattın, sonunu da hiç getirmedin. Bu kez yatakta sürdür ki uyuyalım.”

Eşo Gelin: “Peki güzelim” dedi, “zaten üç gündür hep sonunu merak edip duruyorsun! Şimdi sana dünya güzellerinin, padişahın oğlunun sorgulamasından geçtikten sonra, nasıl şaşkın ve mutlu evlerine döndüklerini anlatacağım, yatakta göstererek.”

Fadik Gelin yüklükten yatak çıkarıp sererken, “gerçekten merak ediyorum” diyerek masalı kendisi özetledi: “Sonuncu yani yedincisinde padişah karısına haber saldı, o da kız olursa her ikisinin de öldürecekti. Ama kraliçe yine kız doğuruyor. Doğuruyor ya, oğlan doğurduğu haberini salıyor padişaha. Kızı oğlan gibi yetiştirip büyütüyor. Saçları kısa, göğüsleri bağlı. Kılıç kuşanıp at binen, ok salıp avlanan ve girdiği her yarışmayı kazanan yaman bir yiğit şehzade oluyor. Yaşı eripte babası evlenmesi için kız beğenmesi gerektiğini söylediğinde, üç dünya güzelini yatağına alıp öyle bir sorgudan geçiriyor ki üçü de onunla kalmak istiyorlar. İşte bunun gizini çözemedim. Eğer rahatsız olmazsan aynı yatakta yatalım, orada anlat, demin dediğin gibi göstererek.”

Eşo'nun isteği buydu, heyecanla ayağa kalktı. “İşte bu dileğini bekliyordum” dedi, “sonunu anlatmak için masalın.” Fadik ona baktı, iri kıyım erkek görünüşlüydü. Kılıklı kılıklı bacakları, sert kemikli elleri ona bir erkeğinkiler gibi heyecan veriyordu.

Eşo açık konuştu: “Niye rahatsız olayım, senin gibi genç körpe bir gelinin beni ısıtması büyük zevk!”

Fadik gerçekten güzeldi. İki yıllık evliydi. Zaten ikisinin de kocası askerdi savaştaydılar. İkisinden de ölümler mi diriler mi, haber yoktu. Kaldı ki, zaten Eşo'nun kocası Uzun Mıstık'dan beş yıldan beri sağlık haberi gelmiyordu, ölmüştü belki de. Fadik üzerindeki uzun kırmızı çizgili fistanını çıkarmış, uzun ince iç gömleğiyle renkli Arapkir Ermeni manisasından uzun donuyla kalmıştı. Eşo Gelin ise kıpırdamadan ayakta duruyor ve Fadik'i izliyordu gözleriyle. Genç gelin bir hamlede iç urbalarını da çıkarınca çırılçıplak kalmıştı karşısında. Sanki adımını atsa büyü bozulacak ve bu güzel vücut ortadan yitip, kayıp gidecekti! Sarılmamak için kendini güç tutuyordu.

Eşo'nun genç kızlığından beri yaşıtı erkekler yanına bile yaklaşamazlardı. Dağda bayırda, tarlada tek başına çalışır; ot, ekin biçer ve kes, keven

toplardı. Erkeklerden daha çabuk ve daha fazla çalışırdı. Hep bıçak taşırdı üzerinde. Bir gün şemsiye taşının altında Akkız'la birlikte otu bitirmiş ek-mek yiyorlarmış. Bu komşu kızıyla içtikleri su ayrı gitmez, her işlerini bir-likte yapıyorlarmış. Ak tenli, ince yapılı güzel bir kızmış Akkız, onun ka-natları arsında gelişip serpilmiş. Eşo'nun yaşlılarından olan köyün kabada-yı delikanlılarından Kulu Ekber yanlarına gelmiş. Onu sofraya buyur et-mişler. O da kızların bu ince davranışını, Eşo'nun kendisinde gözü var diye yorumlamış. Birkaç lokma atıştırdıktan sonra ayağa kalkmış ve kubara ku-bara dikelmiş Eşo'nun başucuna, "Kız Eşo" diye bağırmış, "ben sana yan-gınım! Senin de bende gözün olmasaydı, beni çağırılmazdın. Tez de bana, beni alacak mısın almayacak mısın?" Eşo'nun kafası atmış, ama sofraya ba-şında, günahtr çingar çıkarmak diye düşünerek bir şey dememiş.

Kulu Ekber dikeldikçe dikelmiş: "Akkız geri dur sen" diye bağırmış, "saçından tutup anamın dizinin dibine dek sürüyeyim şunu. Ondan sonra da davullu zurnalı bir koca düğün yapıp gerdeğe gireriz, e mi? Haydi baka-lım." demekle de kalmamış, Eşo'nun tek örgülü uzun saçbağlı saçını tut-maya kalkmış.

Eşo birden ayağa kalkmış ve neresinden çıkardığı anlaşımayan küçük eğri hançerini çekip, "Ulan Kulu Ekber" diye bağırmış, "bıyıkların var diye kendini erkek mi sanıyorsun? Ben senin gibi erkeğin bıyığının bam teline sıçarım!" hançeri sallamış; sırtındaki yakası sırmalı cepkenin koluna sap-lamış ve baştan başa üzmüş kolunda ince bir kan şeridi bırakarak. Kabada-yı Kulu Ekber ardına bile bakmadan nasıl da kaçıp dereyi tepeyi aşmış!

Dün gece Fadik'e Ekber'i nasıl bıçakladığını anlatmış ve kahaahalarla gülmüşlerdi. Fadik onsekizinde çiçeği burnunda bir gelindi. Eşo iri yapılı ve kemikli olduğundan, yirmibeş yaşlarında olduğu halde otuzundan fazla gösteriyordu. Yaşlı Mıssık Dede kimsesizdi ve gelini Fadik'le birlikte otu-ruyordu. Uzun Mıstık'ın babası Öküzgöz Hüseyin'le hem komşu hem ar-kadaştılar. Baharda büyük oğlu Hulla Sadık'ın yeniden askere alınmasın-dan sonra Öküzgöz kahrından ölmüş dedilerdi köyde. Yaz, güz derken kış-şın ortasında Mıssık Dede de göçüp gitmesin mi? Bereket gelininin kışlık devliğini hazırlamıştı. Eşkuya Sefer koca bir geyik vurup getirmişti Geyik-atılanın kayalıklarından, gelinle kaynata ondan kavurma yapıp iki küp do-lusu basmışlardı. Fazla değil dört gün önce ocağın önünde otururken birden bire kuruyup gitmişti Mıssık Dede. Fadik Gelini yetişmeseydi, yüzükoyun ateşe kapanacaktı. Tutup minderin üzerine yatırmış; yakasını, paçasını yırtarak, sarsarak adamı cana getirmeye çalışmışsa da başaramamıştı. Ölü so-ğukluğunu ellerinde hissedince korkan Fadik, uzun karanlık yolaklarda, duvarlara çarpa çarpa ağlayarak, Eşo Gelinlere, komşularına koşmuştu. İşte üç günden beri Eşo, evde yalnız korkmasın diye Fadik'e canyoldaşlığı yapmaktaydı gece birlikte kalarak. Bir yandan da çıkırık eğriyorlardı. Ama Eşo neredeyse Fadik'in evine taşınmıştı. Evinde eltisi ve eltisinin çocukla-ryla gündüz bile birlikte doğru dürüst kalmıyor ve evinin işlerini bile gör-medem bir bahaneyle Fadik'e geliyordu öğleden sonraları.

Çocuğu yoktu Eşo'nun onca yıllık evliliğine rağmen. Zaten zorla evlen-dirilmişti. Genç kızlığındaki delişmenliği, küfürbazlığı, erkeklere olan özentisi geçer demişlerdi evlendirilirse. Anasının, babasının yakınlarının

zoru ile, üzerinde değnekler kırılarak evlendirilmişti. “Hep anası Zümrüt Ana’nın suçu” diyorlardı yaşlı başlı kadınlar; “kızı çifte çubuğa, ota-torta saldı. Dağda belde çobanlık yaptırdı. Erkeklerle kese kevene yolladı. Çocukluğunda bile saçlarını kırıp, oğlunun eksiklerini giydirerek sokaklara salardı. N’olacak anam-bacım, Eşo kız olupta kızlar sürüsüne katılmadı ki gelinler sürüsünde uslu uslu otlasın!”

Evde Uzun Mıstık üzerinde kazma sapları kırıyordu. Yara bere içinde beli kalçaları, Zümrüt Anasının evine kaçıyor. Orada da babası ve büyük kardeşi Palo Ahmet çalası dövüp, “ölün kocanın evinde çıkacak!” diyerek gönderiyorlardı. Evliliğinin bir yıla yakın dönemi böyle geçmişti. Uzun Mıstık ne yapacağını şaşırılmış kalmıştı. Karısıydı, yatmak, sevişmek istiyordu onunla. Ama Eşo hep direniyor, karşı koyuyor, yüzünü gözünü tırmalayarak engel oluyordu. İri yapılı ve uzun boyluydu, yakışıklıydı da Uzun Mıstık. Kendisine vurgun çok güzel kızlar vardı ama o, “illa da Eşo demişti; boyu boyuma uygun, bana ancak o dayanır!” Babası Öküzgöz Eşo’yu Allahın emriyle istemeye gittiği gün; eski yangınlarından Sürmeli kız Uzun Mıstık’ı görmüş ve ona, “Uzun oğlan, uzun oğlan de bana; kendine horoz mu alıyorsun tavuk mu aslanım?” diye sormuş ve arkasından da, “bakalım erkek Eşo’yu Akkız’dan nasıl koparacaksın?” diye bağırılmıştı.

Uzun Mıstık bunların hiçbirine inanmıyordu ve inanmamıştı. Eşo’nun göğsü kalçası yerindeydi. Hatta evlenmeden önce, söz kesilmeye hazırlanıldığı sırada amcası kızına Eşo’yu yıkanırken, çaktırmadan gözleyip, bir iyice her tarafını kontrol etmesini bile istemişti. Bu isteklerini yerine getiren amcası kızını biraz şakacıydı ve “üzülme Mıstık ağam. Eşo’da nah karpuz gibi bir mal var!” diye haber getirmişti.

Akkız’ın eve gelip gitmesine ses çıkarmıyordu Uzun Mıstık. İşin önemli yanı dikkat etmişti o geldiği günler direnişi çok fazla olmuyordu, diğer günlerdeki gibi. Diğer yandan Eşo saygılı, işini iyi bilir, çalışkan; babasına anasına ve kocasına canla başla hizmet etmekten geri durmuyordu. Kendisinin eski şalvar ve ceketini, urbalarını onarıp giyiniyor ve davarın malın içinden çıkmıyordu; zamanında yemiyor, suluyor ve altlarına kuruluk serpiyordu. Kendine pek fazla iş bıraktığı yoktu. Yedi sekiz ay içinde en az on kez sopalar yiyip anası gile kaçtığı halde geldiğinde kaldığı yerden hizmetlerini sürdürüyordu. Kafasına koymuştu Uzun Mıstık, onu alıştıracağı. Hep erkeklik organının büyüklüğünden korktuğu için, ondan kıvranıp karşı koyduğunu sanıyordu. Birkaç kez yatağa bağlayarak zorla sevişmeye kalkmıştı; kadın hıçkırığa hıçkırığa ağlıyor, dişlerini sıkıp dudaklarını parçalıyor ve kendini harap ediyordu.

Bir gün eve gelirken zorbalığı bırakıp başka yollar denemek gerektiğini düşünüyor ve kafasında bir çözüm yolu arıyordu. Derdini kimseye anlatmıyor, ama mutluymuş gibi davranıyordu. Hele kendisine yangın Akkız’ı gördükçe şen, şakrak gülcükler içinde geçiyordu. O gün gürlütsüzce içeri girmişti. Birden kilerden gelen fısıltılara kulak kabarttı. Bu geliş de kasıtlıydı. Akkız’ı kendilerine giderken görmüştü. Kafasında şeytanca bir onu izleme düşüncesi dolaştı. Fısıltıları duyunca daha da bir sessizleşti. Evde başka kimseler yoktu, neyin nesiydi bu Ah! Oh! Fısıltılar? Kilerin kapısı yarı aralıktı. Ayrıca avluya açılan penceresinden içeri giren ışığın aydınlı-

ğındaki iki buğday peteğinin arasındaki iki çıplak vücut gördü birbirine sarılı. Karısı Eşo ve Akkız'dı, soluk soluğaydılar. Sanki dünyalarını unutmuşlardı. Kulak kabarttı. Eşo, "Mıstık'ı seviyorum Akkız! Senin kadar onu da seviyorum. Ama hala alışmadım o kocaman organın içimde dolaşmasına" diyordu fısıltıyla, "n'olurdu senin gibi hafiften okşayarak, yumuşak yumuşak yaklaşı bana. Birden girince içimde odun parçası var sanıyorum, yakıyor yaralıyor beni!"

Akkız, akıllıca konuştu buna karşılık: "Eşo alışmalısın. Kocana ne yapacağını, nasıl yaklaşması gerektiğini söyle çekinme. O da seni seviyor. Belki önce kızacak, bağırıp çağırıp dövecek seni. Ama sonra deneyecek, kendisi de zevk alıp hep öyle yapacaktır göreceksin! Ben yakında köyden ayrılıyorum biliyorsun, evlenince kocamın köyünde yaşayacağız. O deneyimli, birinci karısı çocuk yolunda ölmüş. Yine de bana ilk sarıldığında ağaç kütüğüne sarılır gibi yaklaştı. 'Yok' dedim, 'ona böyle olmaz yığidim ben koca bir meşe kütüğü değil ben bir ipekli kumaşım, ona dokunduğün gibi bana değmelisin'. Bu benzetmeme güldü, ama ne istediğimi anlayıp değişti. Eve geldiği zamanlar yalnız bulduğunda bir okşayışı var ki aynı senin gibi havalara uçuruyor beni heyecandan zevkten!"

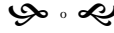
Akkız'ın bu küçük söylevi sırasında yer değiştirirken hafif gürültü yapmış olacaktı ki, hemen toparlanıp gölgeye çekilerek giyinmeye başladılar. Çoban Mıstık ayaklarının ucuna basarak dış kapıya yöneldi avluyu geçip. Yeni giriyormuş gibi kapıyı açıp kapattı ve öksürmeye başladı. Hatta avludaki tezekleri üst üste yığarak onlara zaman bile vermişti. Bunları Eşo hiç bir zaman bilmedi. Ama o günden sonra her şey değişmişti. Eşo kocasına bir şey söylemeden ve bir açıklama yapmadan, o içinden geçenleri anlamış gibi gerektiği biçimde davranmaya başlamıştı. Elbetteki daha doğrusu Uzun Mıstık gözüyle gördüklerini, kulaklarıyla duyduklarını uyguluyordu. Artık cinsel yaşamları tamamıyla düzene girmiş birbirlerine ısınmışlardı. Sopalar, tirmalamalar, üst baş yırtmalar, bağlamalar ortalıktan yitmişti. Eşo artık içinde bir odun parçası değil, bir heyecan ve sevgi sarmalı hissediyordu, mutlulardı. İlk yılın son aylarında mutluluktan uçuyorlardı. Büyükler,

"Yalnız nikahta değil, cennetten çıkma sopada da keramet vardır! Bakın Eşo Gelin nasıl evinin hanımı oldu!" derlerken gençler: "Eşo en sonunda yemeye alıştı babayı, korkusu geçti! Uzun Mıstık'ın maslahatı Eşo'yu dize getirdi!" diye onları çekiştiriyorlardı aralarında.

Ne yazık ki bu mutluluk üç ay bile sürmemişti. Vakarlı Mehmet'in yaşıtıydı; birlikte askere alınmış Erzurum taraflarına götürülmüşlerdi. Ruslar ve Ermenilerle savaşmaya. Horasan'daki kanlı çarpışmalardan sonra ikisinden haber yoktu. Eşo ile Alagözlü bu nedenle iki elti gibi arkadaş olmuşlardı. Bu yakınlıkları dağda, belde, bağda, bahçedeydi. Alagözlü Öküzgöz Hüseyin'in tarlasında, bahçesinde ırgat olarak çalışırdı. Ona "sen de benim bir gelinimsin derdi, gelinim iki değil üç tane." Çalışmasına karşılık hem karını doyurur üç öğün hem de kışlık yiyeceğini ve diğer gereksinimlerini sağlardı. Ancak Öküzgöz öldükten sonra bu ilişkinin sessizce koparıldığı görüldü. Ne geçen yaz ne de güzün Alagözlü'ye iş verilmemişti; ne de ot ekin biçmeye ve ne de dut toplamaya çağrılmamıştı. Çünkü Öküzgöz'ün büyük oğlunun karısı Hüsne gelini Alagözlü'yü sevmiyordu. Hüsne gelin

Eşo'dan iki buçuk yıl sonra geldiği halde o yönetiyordu evi. Çünkü Eşo'dan daha büyüktü, deneyimliydi; konuk kaldırıp indirmesini, ev çevirmesini bilen bir kadındı. Hasan Dede'nin eski geliniydi o, Topal Mahmut dayının karısı! Hüsne ana diye çağrılırdı, Dede gelini olduğundan. Üç yıl önceki yapılan o gümbür gümbür görgü ceminden sonra Mahmut dayı hastalanmış ve kısa bir süre sonra dünyadan göçmüştü. Cem sırasında Çoban Veli ve Nimrili Vahap'ın boyvermesinde Dar-ı Mansur'da olup bitenler onu etkilemiş; Vahap'ın eldeğirmeni taşları boynunda yalınayak ateşin içinde yürüyerek günahsızlığını ispat ettiği keramet gösterisinden korkmuş; kendisi boyvermek dâr'a durduğunda nutku tutulup konuşamamış ve dâr'dan indirilmek zorunda kalınmış. Bu olaylardan sonra yatağa düşmüştü adam. Bu korkuyla, yani Mansur Dârı'nda günah dolu heybesinin boşaltılmamış olmanın korkusu içinde öldü dedilerdi.

Ertesi kışı izleyen baharda Öküzgöz Hüseyin'in oğlu Hulla Sadık askerden dönmüştü. Çünkü İstanbul hükümeti Mondros silah bırakışmasını antlaşmasına uyarak ordularını terhis ettirmişti. Köyde Hulla Sadık'la birlikte birkaç kişi daha bu terhisten yararlanıp gelmişti. Dul kalmış ve otuz beşin üzerinde olan Hüsne ana ile kendisinden yedi yaş küçük olan Hulla Sadık aceleyle evlendirilmişlerdi. Hüsne Ana'nın Mahmut Dayı'dan Eşik, ximdi de Hulla Sadık'tan Güllü adında iki kızı vardı.

Hulla Sadık ben beş yaşlarındayken hala yaşıyordu. Kardeşi Uzun Mıstık değil ama o, katıldığı ikinci savaştan Kurtuluş savaşından da ölmeden dönmüştü. Yaralı olarak uzun süre hastahannede kaldıktan sonra, hava değişimine gönderilmiş ve bir daha çağrılmamıştı. Bacağında hala bir kurşun taşıyordu, bir kocaman şiş vardı. Kulağının dibindeki ise çıkarılabilmiş ama yerinde kocaman bir çukur vardı. Ve boynu hafif eğri dururdu. Hep dizinin dibine oturur, "Haydi Hulla emmi, bana masal anlat" derdim.

Sakalı yoktu, uzun ve apak saçları, bıyıkları vardı. Bir başladı mı bitmek bilmezdi. Dev masallarından ya da perili masallardan girişi yapsa da mutlaka yaşadığı savaşlı yıllarda başından geçenlere bağlardı. Aradan saatler geçmiş, anam ocağa sacı koymuştur yufka pişirmek için. En sonunda beklediği yağlı yufkayı yiyince kalkardı.

Onunla ilgili en açık seçik anım hiç de güzel değildir, ama anlatmaktan geçemiyeceğim. Çok sinirliydi, kavgacıydı Hulla Sadık. Sanırım kurnazca fikirleri olduğu için Hulla diyorlarmış. Altmış beşinden sonra yine evlenmişti. Münire yenge diye çağırdığımız kadını bir başka köyden getirmişti ve kadının pek bir şeyden haberi yoktu. Bu yüzden hergün dayak yiyordu zavallı Hulla Sadık'tan. Ama tanığı olduğum olaya onunla ilgili değildi. Sanırım yaz başlangıcında bir gündü, gübrelikte oynuyordum. Bağrısmalar duyunca, çocuk merakıyla koştum. Sesler Hulla Sadıkgilin evden geliyordu. Acaba Münire yengeyi yine neyle dövüyordu acaba? Kazma sapıyla mı? Yoksa öküz üvendiresiyle mi? Derlerdi ki bir Uzun Mıstık kardeşi varmış, o da karısı Eşo Gelini ilk evlendiği günden kazma sapıyla döğmeye başlamış; karılarını dövmek bu aileye mi mahsusmuş ne? Daldım açık ka-

pıdan içeri. Hulla Sadık sedirde oturuyor ve bağırp çağırarak küfrediyordu. Ama karşısındaki kadın Münire Yenge değil, amcası oğlu Mumucan Mıstık'ın karısı Haçça Hala'ydı. O, Hulla'dan daha fazla bağılıyor ve küfür etmede ondan aşağı kalmıyordu. Bir köşeye çekilip onlara bakmaya başlamıştım. Kadın hızını alamamış olacak ki küfürlerini sürdürürken, birden arkasını dönüp eğilerek fistanını başına attı. Ben ne yapacağını tahmin etmeye çalışırken , uzun donunu sıyırıp kıcını açtı. Sonra, "sen benim kıllı kara götümü yemişsin Hulla, Hulla!" diye bağıırken bir yandan da bir eliyle kabalarına şapır şapupur vuruyordu. Zavallı Münire yenge bir başka köşede sinmiş korkulu gözlerle olup bitenleri izliyordu. Ben ise korkmuş, ayakta kıpırdamadan duruyor adımlarımı ne ileri ne geriye atabiliyordum.

Birden Hulla Sadık ayağa kalktı, "Kaltak, emminin oğlununki yetmiyor galiba sana. Dur ki şu çift demirini!" diye bağırdığı gibi, gerçekten duvarın dibinde duran karasaban demirini kapıp kadına doğru seğırtti. Haçça Hala beklenmedik bir çabuklukla doğrulup, anında sağ yanda açık duran kapıdan içeri girip, kapattı. Buraya Uzun Mıstık'ın avlusu diyorlardı. Hulla avlunun kalın kapısına çift demiriyle vurmaya başladı aynı sözleri yineleyerek. Nerede var nerede yok anam çıkageldi. "Hulla Emmi ne yapıyorsun, delirdin mi? Uzun Mıstık'ın kapısını kıracaksın!" deyip belinden kavrayarak çekti.

Hulla Sadık anamı çok sever sayardı: "Dur" dedi," dur Fidan bacı! Senden ne yüzüm kara, geri dur ki şu oruspuya demiri sokayım. Karşımda donunu çıkarıp götünü gösterdi bana!"

O yaşta beni adam yerine koyan yoktu; istedikleri gibi konuşuyor, küfrediyor, kavgalaşıyorlardı. Ve belleğime bu olay tüm ayrıntılarıyla çok kötü kazınmıştı.

Eşon'nun karşısında, çiranın soluk ışıkları altında ışıldayan Fadik'in körpe güzel vücudu, kıpırtısız ve arzu dolu duruyordu. Yıllarca içine hapsettiği duygular aslında, Fadik'in komşularının oğluna gelin gelmesinden hemen sonra depreşmeye başlamıştı. Kocasının askere alınmadan az önce kendisine unutturabildiği duygusal sapkınlığı, Fadik'i ilk kez çok yakından gördüğünde ayağa fırlamıştı. Ama yaklaşması olası değildi. Birlikte pek az kaldığı kocası askere gittikten sonra da Mıssık Dede'den ve Eşkuya Sefer'den fırsat bulup da Fadik'e yavaşlamamıştı. Yaklaşık altı aydır ise Eşkuya Sefer'le dost hayatı sürdürdüklerini biliyordu. Çünkü onları bir gölge gibi izliyor ve bunu da köyde sadece kendisi biliyordu. Evin, yatağında artık kocasından umut kestiği için Fadik'i hayal ederek heyecanlanıyor, coşuyor ve doyumuna ulaşıyordu. Akkız'ı başka bir köye gitmiş, gözünden uzaklaşınca gönlünden de çıkmıştı. Aslında bu eve gelin geleliden beri Fadik'le konuşuyor gidip geliyordu ancak içindeki duyguların gerektirdiği yaklaşımı gerçekleştirilecek fırsatı yakalayamıyordu. Ancak Eşo bir şeyin farkına varmıştı; Fadik kendilerinin kapıya bakan pencerenin önünden ayrılmıyor ve kapıdan çıkışlarını gözlüyordu. Geceleri yıkık ayvanda Sefer'le üç kez buluştuklarına tank olmuş ve onları seyretmişti duvarın dibindeki kuru ot burmalarının arasına girip. Bir keresinde Sefer ot yığınlarının üzerinden atla-

arak geçerken sırtına basmıştı, uzun süre ağrıdı durdu. Oysa Eşkîya Sefer “köyün namusu benden sorulur!” diye dört bir yana yaymıştı; kendisinden en az onbeş yaş küçük körpe gelin Fadik’i köyün namusundan saymıyordu galiba, ikiyüzlü eşkıya! Ona müthiş bir düşmanlığı vardı altı aydan beri. Ama dışının arasından çıkaramazdı, köylü inanmayacağı gibi, Sefer’in kendisini öldüreceğinden de korkuyordu.

Onbeş yirmi gündür Sefer izini yitirmişti. Her gün köye jandarma geliyor, onu arıyordu. Evinde karısı Fatili’yi sıkıştırdıkları, uzuntaştaki avlağına ulaştırılınca, ta oradan mavzerini suratına alıp nişanlayarak evinin önündeki jandarmalardan birini vurmuştu sonbaharda. O zamandan beri köylüyü de sıkıştırıyorlardı. Ancak hala Muhtarlık görevini, daha doğrusu vekilliği yürütmekte olan Milla İsmail jandarmayı ve görevli gelenleri iyi idare ediyordu bal kaymak, kavurma yedirip, şarap içirerek gönderiyordu çok kere. Bazı kere aynı ziyafetten Eşkîya Sefer de nasibini alırdı öbür odada. Zaten her şeyi bulup buluşturan da kendisiydi ya! Kar şiddetini artırmadan Milla İsmail bir süre köye uğramamasını söylediği için, iki haftadır Eşo onun Fadik’in evine uğradığını göremiyordu gizli bir sevinçle. Ve bu günlerde birbirlerine bakışları sıklaşmış, gidip gelmeler, karanlık yollarda elleşip şakalaşmalar artmıştı. Kaynatasının ölümü üzerine Hüsne anadan eltişini, yanında yatması için yollamasını sadece korkusundan rica etmediğini Eşo anlamıştı. Ama üç gün olduğu halde genç kızlığındaki cesaretini yitirmiş olacaktık ki bir türlü yaklaşamadı. Evirip çevirip padişahın şehzade olarak yetiştirilmiş kızının masalını anlatıyordu.

Ve Fadik’in çıra ışığında gümüşümsü renk almış çıplaklığı Eşo’nun gözleri önündeydi. “Haydi” dedi Fadik, “yatalım artık Eşo. Sen de çıplan artık.” Çırayı söndürüp yorganın altında beklemeye başladı onu. Eşo yatağa girdiğinde “Galiba masalın sonunu anlatmama gerek kalmayacak” diye düşündü. Fadik elini tutup kendine doğru çekmişti bile. Birden konuştu: “Haydi Eşo söyle bana, dünya güzelleri padişahın kızının yanından nasıl mutlu çıkıyorlarmış?”

Eşo, “Her birine dört soru soruyormuş” dedi, “ben de sana soracağım. Sorularımı yanıtlamaya hazır mısın?”

“Evet” dedi Fadik, heyecanla yaklaştı. Bacakları Eşo’nun kıllı bacaklarına değince ürperdi. “Bildiklerimin hepsini yanıtlayacağım!”

Eşo parmaklarını bir süre Fadik’in yanaklarında gezdirdi ve birden iki parmağıyla makaslayarak: “Soru bir” dedi, “söyle güzelim, buna ne derler?”

“Surat derler, yüz derler!”

“Bilemedin güzelim, Cennet-i Alâ’da alyanak denir, kırmızı alma denir, aha böyle yenir!” İki yanağından hafif ısırarak öptü. Dudaklarından tutarak “Ya bunların adı nedir?”

Fadik oyundan heyecanlanmıştı iyice. Gelerek: “Dudak, ağız! Ne denir başka?”

“Yine kaybettin! Bunların adına al kiraz derler, bal kiraz derler; ezerek emerler!” diyerek küçük körpe dudaklarını ağızına alıp dediği gibi, ezerek emmeye başlamıştı.

Fadik heyecanla ona sarılmıştı. Soluklanır soluklanmaz Eşo’nun erkeksi ellerini memelerine götürerek: “Bunlara da Cennette ağmeme denir; em-

mek için. Em onu, ez, ısır Eşo! Göbeğimin altında da mercimek fırını var, yanıyor yanıyor! Küreğinle söndür onu!”

Eşo, “Kız sen neler biliyormuşsun! Boşuna beklemişim. Üç gündür bir türlü cesaret edemiyordum”

Fadik: “Masalı boşu boşuna anlattın değiştire değiştire. Şimdi ben sana bir bilmece sorayım, bakalım bilecek misin? ‘İki dağın arasında bir kürek; Hem çörek yer, hem mercimek.’ diyerek, göğsüne kapanmış dudaklarını memelerine gezdiren Eşo’nun saçlarını okşuyordu hafif iniltilerle.

Eşo, “Peki” dedi “sana göstereyim bilmecenin yanıtını, söze gerek yok” deyip aşağı doğru kaydı. Fadik’in bacakları arasına girerek iki dudağı arasındaki küreğini (dilini) kocaman çıkarıp, çöreğine daldırdı. Sonra mercimek tanesine dokundurup dokundurup çekmeye başladı. Fadik kendinden geçmişesine inleye inleye “Daha hızlı Eşom, daha hızlı kürekle!” derken bir yandan da yaprak gibi titremeye başlamıştı.

Heyecanlarının iniltilerle doruk noktasına çıkmışlardı. Kendilerinden geçmiş tek vücut olmuşlardı sanki. Dışarıda lâpa lâpa düşen kar yıldızlarının altında, toprak seviyesindeki iki demirli küçük pencereyi sönük bir fener ışığı yalayıp geçti. Eşkıya Sefer sırtındaki beşlinin dipçliğini sırtından beline doğru iterek diz üstü çöktü pencerenin önüne. Küçük camını pencerenin tıkırdatmadan önce bir kulak kabarttı. Sırtındaki asker kaputundan bozma kalın paltosunun altında gizlediği feneri cama yaklaştırdı. Işık yatağın üzerine düşünce, yavuklusunun yatağında iki baş gören Sefer’in aklı başından gitti. Yatak kıpırdıyor ve inilti geliyordu. Dışlerinin arasından ıslık gibi ses çıkarak “Fadiik!” diye seslendi. Eşo yorganla birlikte doğruldu. Doğrulmasıyla Sefer’in tabancasından çıkan iki mermiden birini omzundan öbürünü belinden yedi. Aynı anda Fadik, “Sefer Ağam, o erkek değildi, Eşo’yu vurdun” diye bağırdı. Sefer duymamıştı bile. Işık sönmüş gölgesi kaybolmuştu. Uzaklardan köpek sesleriyle birlikte bir-iki silah sesi karşılık verdi.

İki mermi yiyen Eşo Fadik’in yanına düşmüştü. Doğruldu güçlkle. Fadik çırayı yakmıştı. Her yer kan içindeydi. Eşo, “Giydir beni Fadik, güzelim giydir beni, korkma!” Fadik ağlaya ağlaya donunu, gömleğini, fistanını sırtına geçirdi Eşo’nun. Yaralarını da yatak çarşafını yırtıp, belinden göğsünden geçirerek sıkıca sarmıştı. Yüklükte duran kaynatası Mıssık’ın kalın abasını da sırtına giydirip yolaktan duvara tutuna tutuna dış kapıya geldiler. Eşo: “Fadik” dedi, “ben galiba öleceğim. Anamın evine gitmek istiyorum, ondan hesap soracağım, Zümrüt Anamdan hesap soracağım beni erkek gibi yetiştirdiği için. Söyle Fadik erkek aratmadım sana, değil mi kız? Ölmek için direneceğim, seninle bir kez daha sevişmek için direneceğim. Ve söyle Sefer’e; Erkek Eşo ölmezse ondan korksun, mutlaka ölümü benim elimden olacak. Onu jandarmalara bırakmayacağım. Öp beni Fadik bir daha!” dedi. Fadik onu dudaklarından öptü ve ağzına dolan sıcak kanı tükürmedi yuttu.

Eşo, “ölmeyeceğim üzülme” dedi, “gir içeri kapat kapıyı!” Dışarı çıkar çıkmaz karın üzerine yüzüstü düştü. Bağı yanıyordu susuzluktan sanki. Karı yalamaya başladı. Tüm gücünü toplayarak, karın üzerinde sürüne sürüne yukarı mahalledeki anasının evine ancak bir saatte varabildi. Korkunç

şekilde kan kaybediyordu. Kapının eşiğine vardığında tükenmişti gücü, kendini toparlamaya çalışıp, son gücünü harcayarak kapıyı vurdu. Kimse duymadı. Birden orada bitiveren Kıcık Mehmet onu gördü, eğildi Eşo'ya baktı. "Kim vurdu seni?" diye sorduysa da cevap alamadı. Kapıyı hızlı hızlı vurmuş bulunduğundan Zümrüt Ana çıkmıştı. Eşo gözlerini açıp anasını gördü. Oturdu Eşo'nun yanına, başını dizlerinin üzerine koydu. Eğilip alnından öperken Eşo fısıldadı "Zümrüt Ana! Sefer beni vurdu, sana hesap sormaya gel..." Tümcenin sonunu getiremeden son nefesini verdi.

Kurumuş kalmıştı Zümrüt Ana. Sefer Pehlivan, şimdiki adıyla Eşkya Sefer böyle bir şey yapar mıydı? Kaza kurşununa mı gitmişti Eşo kızı? Koca köyün, erkeksiz köyün namusunu korumaya ant içmiş koca eşkya bir kadını nasıl kurşunlardı? Karlar içinde ve başı kucağında yatmakta olan kızının cansız bedenine bakıyor, ağlayamıyor düşünüyordu. Çocukluğu, yeniyetmeliği ve gençliği Eşo'nun, gözünün önünden geçti birkaç saniye içerisinde. "Erkek gibi çalıştı, yaşadı ve erkek gibi de öldü" diye mırıldanırken, bir yandan da "ne hesabı soracaktı ki benden?" diye düşünmeye koyulmuştu ağladığı yerde.

Birden korucu Kıcık Mehmet tutup sarstı onu: "Heey Zümrüt Ana" dedi, "kendine gel. Ben duymadım, sen de duymamış ol. Dışının arasından çıkmasın Sefer Pehlivanın Eşo'yu vurduğu. Eşo'yu mutlaka asker kaçakları vurdu. Bir saat kadar önce iki el silah duymuştum. Bak bana bir karaltı döndü köşeyi!" Zümrüt Ananın şaşkın bakışları arasında Korucu elindeki feneri tuzaşının üzerine koyup, "Kaçmayın ha! Vardım ha! Vururum ha! Yakarım ha!" diye bağırarak, karanlığa doğru birkaç mermi saldı. Silah seslerine yine köpekler karşılık verdi. İnsanlar alıştı. Yıllardan beri savaş içindeydiler. Savaş silah demekti, ölüm demekti. Savaştan uzak kalan, uzak kalmayı başaran kurtulurdu. Tek bir çıra, ya da fener yanmadı yukarı mahallenin evlerinde. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar daha da birbirlerine sokuldular yataklarında şiltelerin altında. Bazı cesur-meraklı gelinler küçük pencerelerinin ardından bakarlar, korucu Kıcık Mehmet'in bir elinde fener, öbüründe silahı aşağı mahalleye doğru topallayarak gittiğini görmüşlerdi. Silah seslerine uyanmış olan Alagözlü de pencereden görmüştü uzaklaşan karaltıyı ve hemen tanıyarak "Uğursuz Topal yine kimin kapısını çalmaya gidiyor geceyarısı kara haber vermek için, böyle seke seke?" diye mırıldanarak, yeniden yatağına girdi. Ve oğlu Hasanali'in kollarının ve bacaklarının arasında iyice sararak ikinci uykusuna daldı.

Korucunun silahının seslerini duyan Eşkya Sefer Fadik Gelinin kuyundan fırladı. Kadın kolundan tutarak onu kendine çekti: "Niye endişeleniyorsun yiğidim" dedi, "silah seslerinin gelmediği gece mi var? Ya ötegeçedeki kayalıklardaki mağaralarda saklanmış kaçaklar birbirlerine ateş ediyor, ya da Topal Kıcık birilerine gözdağı vermek için havaya ateş ediyor. Hükümet Topal'a istediğince silah kullanma ve öldürme yetkisi verdi; çalımdan kurumundan geçilmiyor. Asker kaçaklarının yakalanmasında kolluk kuvvetlerine, jandarmaya yardım için bir korucu daha gelecekmiş köye, hükümet gönderiyormuş. Sen de çok dikkatli olmalısın pehlivanım. Bilirim senden köpek gibi korkar Topal, ama fırsatını buldu mu dalına biner."

Sefer yatağın içinde oturmuştu. Yastığın altındaki gümüş tabakasını çıkardı ve Fadik'in bir süre önce sardığı sigaralardan birini aldı. Sonra tütün kesesinden küçük bir kav parçası alıp çakmak taşıyla birleştirerek, parmakları arasında sıkı. Sonra sağ elinde tuttuğu iki parmak büyüklüğündeki bir kılıç ucuyla çakmak taşına birkaç vuruş yaptı. Çeliğin çakmak taşına sürütmesiyle kıvılcımlar çıkmaya başladı. Kav tuştü ve sigarasını yaktı Sefer. Sonra kavı üfleyerek alevlendirip ocağın önündeki çırayı yaktı.

Fadik az önceki kanlı olayı yaşamamış gibi her şeyi unutmuştu. Aklına geleni konuşuyordu: "Topal Kıcık'ın gözü Alagözlü'de. O da kendini ama ağıra satıyor ha! Hep o geline kızdığı için, daha doğrusu kendini ona beğendirmek için güç gösterisinde bulunuyor, kabarıyor öyle. Alagözlü bana birgün: 'her akşam karanlık bastımı, kapımda köpek gibi havlıyor' demişti. Senden korkuyor saldıracak da. Benim güçlü pehlivanım, aslında küçüğünden büyüğüne köyün bütün kadınlarının gözü sende, erkeksizlikten hepsinin dumanları başına vurdu. Geçende duydum birileri bilek kalınlığı kalın saç beliğinden, eritilmiş içyağıyla mum döktürmüşler Delilci babaya, güya adak için! Geceleri erkek düşleyerek, seni düşleyerek köklüyorlarmış. Ama benim pehlivanım yirmi günde bir ayda da bana uğrasa yeter bana!"

Sefer kızdı yüksek sesle, "Yeter kız Fadik!" dedi, "İyi bok yiyorlarmış; bari kazma-kürek sapı kullansınlar! Kocaları düşman karşısında topraklarımızı, vatanımızı savunmak için kanlarını akıtırken, can verirken, karıları ise şeylerinin ateşini söndürmek için her çığlına baş vuruyorlar. Aslında avratları da askere almak gerek. Gerçi şu halimle karı koynunda benim de sizlerden farkım yok ya. Benimkisi de ne büyük delilik! Koynundakini Selamlı İpek ağanın torunu sandım, birden kafam döndü. Bugünlerde Mithat Kâha'nın evden çıkmıyor. Neredeyse gündüzün, öğleden sonra damda mihliyacaktım, eli götünde fesini yana eğmiş dolaşıyordu. Gözü senin pencereydi. Mıssık Dede'nin öldüğünü öğrenince, senin yalnız olduğunu biliyor. Pencerede, kapıda görse işareti basacaktı geliyorum diye. Gıllık'ın mağarasında kuru ot ve yaprakların arasında akşamı beklerken görmüştüm. İki kez beşliyi yüzüme dayayıp nişan aldım, sonra vazgeçtim vurmaktan. Kafam hep o namussuz müdüriyet katibiyle doluydu. Pencereden baktığımda koynunda birini görünce o sandım. Hey Allahım bir kadını vurdum, inşallah ölmez Eşo Gelin! Aslında eski erkeklik huyları yeniden depreştiyse, boş durmamıştır senin yanında ya. Evlenince Uzun Mıstık yola getirmişti, yıllardır kimse böyle bir şeyini duymamıştı. Kadın ölürse ve Uzun Mıstık da dönerse o yiğide nasıl hesap vereceğim? Ulan bir kadını vurdun kendime rakip sanarak. Yavuklumu elimden almış bir erkek sanarak! Kız Fadik bu küçücük kafanla oyunlar düzenleyip beni baştan çıkardın, kendine yar ettin. Kimsenin başaramadığını başardın. Ama eşkiyadan kimseye yar olmaz, eşkiyanın sevdiğini elinden almak isteyen de iflah olmaz."

Fadik yalancıkdan ona sarılmış ağlıyordu. "O kadını, sevdiğini nasıl elinden alabilirdi? Kaynatam öldüğü için üç gecedir korkmayayım diye yanında yatıyordu. Sonra hiç de dedikleri gibi erkeklik bir yanı yoktu Eşo'nun. Açık söyleyeyim, ben de elleşmek istedim, itti beni, 'o günler artık geride kaldı' dedi, Eşo'da erkeklik değil, kadınlık bile kalmamıştı!"

Nasıl da yalanlar kıvrırıyordu Fadik. Elbetteki kendisine nasıl zevk verdiğini; Sefer'in hiç yapmadığı ve yapmayacağı aşk oyunları içinde, onu nasıl doyuma ulaştırdığını anlatamazdı. Biliyordu ki kendisini de mıhlardı oracıkta. Koca eşkiyayı, aslında tongaya düşürerek kendisine bağlamıştı. Kaynatası ile iyi dosttular; zaman zaman gelir birlikte dertleşirdi. Kendisi de onlara yufka pişirir, kömbe yapar onun getirdiği keklikleri pişirir yerlerdi hep birlikte. Mutfak işlerini iyi bilirdi Fadik. O gelince daha da özen gösterdiğinde, hep aferinler alırdı Sefer'den. Dağ parçası görünüşü ve kalın bıyıkları altındaki etli dudakları ve güçlü pazuları onu çekiyordu. Cepkeni üzerinde çapraz bağladığı fişekliği ve sırtındaki beşli ve belindeki acem kuşağına sokulu çifte toplu tabancalarıyla her karşısına çıktığında yüreği ağzına gelirdi. Gözünü ondan ayıramaz ve hayran hayran saniyelerce bakardı. "Kız Fadik Gelin ne titreyerek bakıyorsun bana öyle? Eşkiyayız, ama biz adam yemeyiz" demişti kaç kez. Oysa Fadik heyecandan titriyordu, korkudan değil ki! Ona dokunmak, onunla yatmak; dev gövdesi altında ezilip kaybolmak nice genç gelinin düşüydü, şimdilerde ona rahatça anlattığı gibi. Ama Sefer'e ulaşmak olası mıydı? O devlete bile karşı çıkmıştı "Ben demişti Yemen'e dek gittim, Trablus'dan gelip Balkan Savaşlarına katıldım, benden bu kadar. Bu sonuncusu ölümüm olacak! Ben şehit olmak istemiyorum, cennet de sizin olsun!" Köyün kocaları toplanıp haber, salmışsa da itaat etmemiş, geleneklere de karşı gelmişti. İşte Fadik, böyle birinin sevda-lısı olmasını sağlamıştı ilk fırsat düştüğünde. Nasıl mı?

Kaynatası evde olmadığı bir gün akşama doğru evlerine gelmişti Sefer. Kapıdan içeri girerken "Hey Fadik Gelin, bu akşam canım ne istiyor biliyor musun? Nereden bileceksin? Dut pekmezi, biber turşusu yanında sıcak bir tarhana çorbası" diye başladı; "Missik Dede evde yok ya birazdan gelir, yine mutlaka domino taşı oynamaya gitmiştir Keleş Hacı ya da Milla İsmail'in yanına. Haydi önce şu ayaklarımı yıka yavrum çok yorgunum. Çorbayı sonra yaparsın, tam bir aydır sıcak çorba içmedim. Kayalıklarda çorba mı olurmuş nereden içeyim? Bir aydır İkizcenin Çat'lardaki mağaralarda kalıyorum. Selamlı Kamil efendinin ambarı yüzünden. Birileri adamın ambardaki tüm buğdayını, tahılını boşaltmış. Kim yapar bunu? Eşkiya Sefer. İftira kızım vallah, üzerime karaçalıyorlar. Benim on tane elim ayağım yok ki! Belki de kaçaklar yardılar buğday ambarını adamın. Ne namussuz herif. Köylü acından ölüyor. Erkeklerini yitirmiş kadın kız, yaşlı çocuk herkes, Selamlı köyünde de bizim köyde de herkes ekmek diye mermere saplanıyor! Adam ambarlarına buğday, arpa, un yığmış bekletiyor. Satmak, para kazanmak için. Onar Dede'nin yardımıyla üç gece içinde tüm ambarlarını boşalttım tek başıma. Çuval çuval Gayikatılanın taşın önüne taşıdım. Ondan önce derin bir iki kuyu kazmıştım, nem sızmasın diye toprakla ekin arasına iki üç harar da saman yerleştirdim. Bu kış devliği biten komşuları yaza çıkarırım evelallah! Selamlı müdüriyeti çok uğraştı, ama Kamil Efendi ambarını benim boşalttığımı ispatlayamadı ve ne de buğdayın nereye kaldırıldığını saptayabildi. Adamın koca ambarındaki göz göz dolu tahılı yer yarılmış, yerin içine girmişti sanki Hah! hah hah! Bir hafta boyunca jandarma Eşkiya Sefer'i aradı dağda, taşta ve Onar'da! Oysa ben aynı köyde yani Selamlı'da üstelik Kamil efendinin evinin bitişiğinde-

ki -Fadik Gelin senden yüzüm kara- Gencali'nin dul bacısının koynundaydım. Hah hah haha hah! Karı da uzun boylu benim gibi, onun urbalarını, feracelerini giyip, birlikte jandarmanın önünden gelip geçiyorduk. Kız Fadik biliyor musun? Sünni kadınların saçını başını örtüp kapanması, erkeklerden kaçması benim işime yaradı. Sık sık kullandım bizim Selamlı, Yabanlı'daki karıların feracelerini. Alevi köylerinde böyle kaç-göç olmadığı için kadınların, böyle baştan ayağa kendilerini örtecek giysileri yok!"

Eşkîya Sefer silahlarını çıkarırken, abasını, cepkenini soyunurken anlatmaya başlamış, ocak başına Fadik'in koyduğu döşeğin üzerine oturduktan sonra da sürdürüyordu. Fadik Gelin el leğenini getirmiş, ılık suyu sabun ve peşkiri hazırlanmış, Eşkîya'nın ayaklarındaki birkaç kat kalın yün çoraplarını çıkartıyordu. Sonra ayaklarını el leğeninin delikli kapağı üzerine koyarak ayaklarını yıkamaya başladı. Sefer'in ayakları üzerinde küçük ellerini adeta okşayarak gezdiriyordu yıkarken. Dizine kadar kalın şalvarını çemirlediğinden, kıllı bacaklarını yıkarken içi kabarıyor, heyecanlanıyordu. Bu arada çaktırmadan fistanının iki üç düğmesini açmış, başörtüsünü geriye iterek, yanaklarına doğru inen saç zülüflerini ve ak gerdanını ortaya çıkarmıştı. Eşkîya Sefer arkasını halıyastığa dayamış, sigarasını tellendirerek konuşurken arada bir "Fadik Gelin, sakın ola ki, bu söylediklerim dışının arasından çıkmasın ha! Biliyorsun her konuşma gereksinimi duyduğumda, Mıssık Dede'ye koşuyorum, benim dilimden iyi anlıyor. Ben de sanmıştım ki domino oynamaya gitti, birazdan gelir. Meğer Dingider'e gitti ha? Öyleyse on beş günden önce gelmez taliplerinin arasından. İkimiz sohbet ederiz ne yapalım. Yok dersen giderim, ha! Ben senin hizmetlerinden, senden çok memnunum. Hizmetin kabul, yüzün ağ ola Dedelerin dediği gibi, Fatıma Ana'nın dergâhına kayıt olasin" gibi sözler söyleyip yine yaptığı işlere dönüyordu. Tam yine Selamlı karısından söz ediyordu ki Fadik Gelin,

"Bağışla Sefer Ağam" dedi, "köyde diyorlar ki senin her yezit köyünde bir sevdiğin varmış. Dokuz köyü aşmış, onuncuya ulaşmış; doğru mu?"

Sefer gülererek, "Yok be Fadik, abartıyorlar. Adımızın söylendiği yerler on köyü aştı. Ama bu başka, her köyde bir dost tutmak başka. Amuran'da Kanlı Sülo, Onar'da Sefer Pehlivan. Adımız eşkiyaya çıkmış. Fakıra fukaraya dokunmayız. Onların malı, canı, namusu bizimdir. Biz, işini uydurup adamını bulmuş, hiçbir savaşa gitmemiş vurguncu talancılar ve yoksulu ezenlerle hesap görürüz. Onların evlerini ambarlarını yarıp, malını davarını aşırnak görevini yüklenmişiz. Ben tek ve yalnız çalışma ilkesini benimsemişimdir. Kanlı Sülo'nun adamları var, asker kaçaklarını başına toplayıp, köyler basıp haramilik ediyor. Kendisine de söylediğim gibi, yolu yol değil onun" diye konuşarak, Fadik'in arzu ettiği konudan uzaklaşınca:

"Bağışla Sefer Ağam, yine sözünü kestim. Yezit gelinleri bizden çok mu güzeller?" diye soruverdi. Sefer bu soruyla ona doğru daha dikkatlice baktı. Örtüsü kaymış, iki bukile saç yanaklarına dökülü ve ince beyaz boyundan, memelerinin üst kısımlarıyla birlikte açılmış göğsü görülüyordu. Ve uzun kirpiklerinin çevrelediği, pırıl pırıl yanan iri gözleri arzuyla kendisine bakıyordu.

Heyecanlanan koca Eşkîya kendini toparladı. "Ne bakıyorsun kız öyle alık alık? Ört şu saçını başını da çabuk bitir işini" dedi. Eşkîya Sefer şimdi

küçük ellerin, ayaklarında, bacaklarında okşar gibi dolaştığını hissetmeye başlamıştı. Üstelik Fadik hiç de aldırmamış dediklerine, dahası eğilip, kurulamaya başladığı ayağının başparmağına dudaklarını bastırarak, adeta yalayarak koca bir öpücük kondurmuştu ve:

“Sefer Ağam, sorumu yanıtlamadın ki. Yezit gelinleri benden daha mı güzel?” diye sorusunu yineleyerek doğrudan kendini ortaya koydu.

Sefer, Fadik’in körpe güzelliğini kendisine sunmaya hazır davranışları karşısında, büyük kızı Safiyya’dan üç-dört yaş büyük olan bu gelinin karşısında yenilmiş görünüyordu. Yuvarlak biçimli çenesini işaret parmağıyla dokunup kaldırdı. Ve içine işleyen bakışlarını gördü ve fısıldar gibi konuştu: “Hiçbiri senin kadar güzel güzel olamaz küçüğüm!”

“Öyleyse onları tercihin neden ağam?” sorusuna şaşkınlığından cevap veremeyince olan olmuştu. O körpe güzel vücut bir kuş tüyü gibi, geniş kıllı göğsü üzerinde dolaşmaya başlamış ve ona dünyasını ve de kafasındaki değerlerin tümünü unutturmuştu. Fadik böylece köydeki diğer kocasız gelinlerin, ulaşabilmeyi kafalarından geçirmeyi bile cesaret edemedikleri ve ancak hayallerinde yaşattıkları yere ulaşmış ve kimseye çaktırmadan sevdasını sürdürüyordu. Yalnız Eşo anlamıştı ama korkusundan altı aydır içinde saklıyordu. O da Eşkıya’nın yanlış kimseye atılmış kurşunlarıyla can vermiş ve bildiklerini birlikte götürmüştü.

Fadik Gelin, Eşo’nun vurulmasından, onu uzun karanlık yolaktan geçirip, isteği üzerine karlar üzerine sürünmeye bıraktıktan az sonra gelen Sefer’in, Eşo’ya yetişip Zümrüt Ana’sına ulaştırma girişimine engel oldu. Sevdalısının koynunda kurşunladığı kimsenin Eşo Gelin olduğunu öğrenince çok üzülmüştü. Aslında Fadik’in de vurulduğunu düşünerek epeyce tereddüt geçirmişti eve girmek için. Kurşunların Fadik’e rastlamamış olmasından sevinerek, iki duygunun dengelenmesi onu birazcık rahatlatmıştı. Ve hiçbir şey, Fadik Gelinin alelacele çarşafı ve yorganı değiştirdiği Eşo’nun kanı akmış olan yatakta, birbirlerini şiddetle arzu eden vücutlarının çılgınca sevişmelerini önleyememişti. Son anda duydukları silah seslerinden sonra Sefer’in çabucak giyinip dışarı çıkmasını da Fadik önlemişti.

Heyecanlı kakhahalar içinde yeniden uçuşa başlamışlardı cinsellik göğünde, bulutları aralayarak. Ne var ki kuşlar yere konmadan, pencere tıklatıldı, camı yalayan sönük bir ışıqla. Bu köy korucusu Topal Kıcık.

Zümrüt Ana ile, eşinin önünde can veren Eşo’nun cesedini avluya taşıdıktan sonra, onu kızının cesediyle baş başa bırakıp doğruca Hulla Sadık’ın karısı Hüsne kadının kapısını çaldı Topal Kıcık: “Hüsne Ana kız, Hüsne Ana” diye bağırdı, “Zümrüt Anası hastalanmış Eşo’yu çağırıyor. Haydi uyandır ki götüreyim!”

Uzun ak gömleğinin üzerine bir şal atarak, kapıyı açıp dışarı çıkmış olan Hüsne kadın gözlerini oğuşura oğuşura, üstündeki kocuğu ve kukuletesi neredeyse dört parmak kor tutmuş Kıcık’ın yüzüne elindeki çırayı yaklaştırdı ve birkaç saniye baktıktan sonra ne demek istediğini gözlerinden anlayacakmış gibi. Sonra yavaş sesle sordu: “Yoksa Zümrüt Ana öldü mü Kıcık? Zaten demiştim kendi kendime, bu geceki kış kıyamet boşuna değil. Mutlaka birinin başının karı, biri ölecek! Demek Zümrüt Ananın kariymış yağan. Anam bana da hep ölümler ayan oluyor!”

Kıcık Mehmet bıyık altından gülerek, dalgasını geçti: “Biliriz Hüsne Ana, sen ermiş bir bacısın. Belki de Mahmut Dayı’nın ölümü de önceden sana ayan olduğu için, zamanında Hulla Sadık’ı ayarlamış olacaksın” dedi, ama onun karşılık vermesine meydan bırakmadan sürdürdü: “Kızma Hüsne Ana, şaka yaptım ben. Çabuk Eşo’yu kaldır ki götüreyim kadın ağır hasta, hep kızının adını sayıklıyor!

Hüsne kadın: “Anam görüyor musun, zavallı kadın öldü ölecek ha” diye üzüldü, “Eşo evde yok ki; Mıssık dede öldü öleli, Fadik Gelin’in yanında yatıyor. Hem birlikte çıkrık eğiyorlar, hem de ona arkadaşlık ediyor gece korkmasın diye. Gelin tek başına, kendine can yoldaşı olacak çocuğu da yok!”

Kadına içeri gir işareti vererek Korucu Kıcık izine döndü. İzine döndü demek yanlış olur çünkü öylesine bir kar yağıyordu ki, iki adım attıktan sonra geri dönüp yürüse bile ayak izlerini bulamazdı, hemen kapanıyordu.

Hüsne kadın yine de arkasından bağırdı: “Kıcık Mehmet! Eşo’yu bura-ya getir; ben de üstümü giyineyim de hep birlikte gidelim Zümrüt Ananın yanına!”

Kıcık planının bozulacağından çekinip kadına iyice tembihledi, ışığı ona doğru tutarak: “Sakın üstünü müstünü giyip bizi bekleme. Zümrüt Ana ölecek kadar ağır değil öyle. Sen küçük kızlarını yalnız bırakma gir yatağına yat. Ben Eşo’yu oradan alıp Katıpgilin sokaktan yukarı çıkacağım, kestirmeden götüreceğim.”

Mıssık Dede’nin evine doğru yöneldiğinde içinden mutlaka diyordu, Sefer Pehlivanla Fadik’in arasında bir şeyler va! Belki birlikte yatıyorlarken onları gördü ya da elleşirken, boğuşurken. Olmayan şey değil. Uzun Mıstık Eşo’yu yola yordama sokmuştu ya, şimdi adam hangi cephede, öldü mü kaldı mı bilinmiyor. Kaltağın belki de eski zevkleri depresmişti. Erkek Eşo’nun evlenmeden önce Akkız’la nasıl altüst oynadığını ve onu elleyip okşayarak zevklendiğini kendisi bile görmüştü Yaylabaşında meşelerin dibinde. Ya da Sefer, İpek Ağa’nın torunun Fadik’e göz koyduğunun farkına vardı, diye geçiriyordu içinden. Müdüriyet katibi bana bile sormuştu ‘bu güzel gelin kimdir?’ diye. Sonra açık açık, bir avuç altın vereceğini söylemişti gelini kendisine ayarlarsa! ‘İyi ki altına kanıp da girmedim işin içinde yoksa beni de vururdu vallah Sefer’ diye kendini teselli ederken içinden yüksek sesle mırıldandı:

“Mutlaka, kalıbımı basarım ki Fadik’in koynundakini Katip Efendi sanarak vurdu. Ulan Sefer Pehlivan eğer hâlâ Fadik’in yanındaysan, kuyruğunu kıstırdım senin. Her dediğimi yapmak zorunda kalacaksın. Benimle dalga geçemeyeceksin artık, topallığıma öykünerek! Senden daha güçlü olduğumu göreceksin. Yakında, Alagözlü’m yakında benim olacaksın sen del!”

Karı dizleye dizleye iki üç ev dolanınca Fadik’in penceresinin önüne gelmişti Korucu. İki pencere de yer düzeyinde olduklarından, akşamki rüzgarın dinmesiyle başlayan kar yarıya dek örtmüştü. Birisi ise çuval tıkalıydı, Sefer’in ateş edip camını kırdığı pencereydi bu. Feneri iyice kıstıktan sonra kocuğunun altına gizledi. Pencereye yaklaşıp, küçücük camının buz-suz kıyısından içeriyi gözlemeye başladı, ışık vardı içeride ve Sefer arkası-

na yastiğa vermiş hafif sırtüstü yatar durumdaydı. Fadik ise üstüne uzanık-tı. Kadını arkadan çırılçıplak görüyordu. Gözlerini iyice cama uydurdu. İçerideki çırının hafif ışığı yandan genç kadının yusuvarlak kalçalarını aydınlatıyordu. Fadik kesik iniltilerle hızlı bir devinim içindeydi. Topal Kıcık bu görünümünden iyice heyecanlandı. Alagözlü'yü aynı pozisyonda düş-ledi, içi geçti. Onların heyecanlarını, zevkini kıskandı. Konuştuklarını, fisil-tılarını bile duyuyordu. Hele Sefer'in, "Kız yine çıktın ulu kavağın tepesi-ne! Bak bakalım jandarma mandarma görebiliyor musun?" derken kahkaha atmalarına çok kızdı, kendini de onlardan saydığından olacak.

"Siz onları değil, ama onlar sizi görüyorlar! İsteseler ikinizi de şuracıkta mıhlar" dedi yavaşça, "zevkinizi orta yerinden kırayım da görün siz!" Pen-cereyi tıklatıverdi hızlı hızlı. Birden alabora oldular yatağın içinde. Sefer uzanıp anında, çırının alevini parmağıyla bastırarak söndürmüştü. Topal Kıcık başaramadı zevklerini ortadan bölmeye. Işık sönünce, tıklatmalar arasında "Fadik Gelin! Kız Fadik Gelin!" diye seslendi. Korucu fenerinin ışığını bolartmış, pencerenin camına dayamıştı, içerisi aydınlanıyordu. Bir köşeye çekilip giyinmeye başlamış olan Sefer, cevap vermesi için kadına işaret verdi. Fadik uykudan uyanıyormuşçasına birkaç kez döndü. Aslında yorganın altında iç urbalarını giyiyordu. Sesinden tanımışlardı kim olduğunu. Kalkıp pencereye yaklaşarak seslendi: "Ne istiyorsun bu gece yarısı Bekçi baba?"

Bekçi Kıcık, "nasıl masum, hiç bir şey yapmamış pozuna büründü kal-tak" diye içinden geçirirken, "Kız Fadik" dedi,"bırak numarayı da, söyle Sefer Pehlivan'a kendisini aşağıda alaf mağarasında bekliyorum."

Genç kadın birden köpürdü: "Beni sana söyletme Kıcık Mehmet" diye bağırdı; "ne Sefer Pehlivanı? Pehlivan ne arıyormuş burada? Kaynatam öleli onun ayağı kesildi. Erkeksiz evde Sefer Ağa gelir yatar mıymış? Nasıl da adımı çıkarıyorsunuz? Bir de köyün bekçisi olacaksın! Ben Alagözlü değilim ki penceremi tıklatıyorsun bu bahaneyle. Seni yarın sabah millaya muhtara şikayet etmezsem bana da Mıssık'ün gelini Fadik demesinler!" Korucu Kıcık, genç kadının yalancıkta böyle bağırıp çağırarak rol yapma-sına kızdı. Sefer ise gülmemek için kendini zor tutuyordu.

"Fadik, ağzını yayıp bağırma, sıçarım ağzına senin" dedi kızgınca Ko-rucu; "Eşo Gelin öldü, Zümrüt Ana'nın eşığının dibinde. Sefer Ağa orada olduğunu biliyorum. Eşo senin kurşunlarınla can verdi, son nefesini verir-ken söyledi. Haydi gel çabuk, köy uyanmadan bir çare bulalım!"

Sonra öbür penceredeki çuvalı iterek açtı ve yavaşça seslendi: "Çabuk ol Sefer Ağa! Mithat Kâha'nın ışıkları yandı, silah seslerine uyandılar gali-ba. Bu gece üç jandarma ile müdüriyet katibi onlarda yatıyorlar. İki asker kaçağı yakalamış jandarmalar."

Eşkiya Sefer giyinmişti, pencereye geldi: "Arada bir kurbağa olup sinek avlıyordun. Sağol Kıcık, beni uyardığın için. Şu feneri söndür ve doğru Armut Dayı'nın Mağarası'na git total kıcını büke büke. Sıtma Pınarı'nın başındaki mağarayda beni bekle. Gıllık'ın mağarası uygun değil konuşma-ya. Eşşek Eşo, elimi kana bulamama sebep oldu, kendisi de canından!"

Korucu onun kendisiyle şu an da bile alaylı konuşmasına çok kızmasına rağmen yine de sakin sakin mırıldandı: "Üzülme Sefer Ağa, ben hallettim o

işi. Sen elini kana mana bulamadın. Tezce gel konuşalım!” Sonra doğrulup yağması durmuş karı dizleyerek Armut Ahmet Dayı'nın Mağarası'na yöneldi ve yerden göğe yükselen karın ak ışıltısına karıştı.

Kemal, Cengiz'in oturduğu *kline* (seki, yatma yeri)ye geçip oturdu: “Her biri bir başka biçimde, her birinin ayrı bir güzelliği var!” dedi, “şu geometrik süslemelere bakınız; Hocam *kline* kemerleri, *meandros* (su kıvrımı, menderes benzeri süsleme) ve yumurta motifleriyle süslenmesinden başka üçgenler, kare ve daireler de var. Şunların düzgünlüğüne bakın bir!”

Arkadaşlarının “Şu” diye çağırdıkları Şule, “Ama ben Onar köyünün önündeki kayalıkta bulunan 18 kaya mezarı içinde en çok Sandıklı mağarayı beğendim” dedi benim önünde durduğum klineye oturarak; “bir duvarına yapılmış at freskleri, gerçekten harika!”

“Doğru” diye onayladım Şu'yu, “Sandıklı mağaradaki otlayan koşan ve gallop hareketleri verilerek yapılmış at resimlerinde figürler nasıl canlı ve gerçekçi. Arkeolojik bilgilerinizi yoklayın; ince uzun bacaklı Attika atları stilini anımsatıyor, orada uzun uzun üzerinde konuştuğumuz gibi. Kırmızı rengin canlı ve çarpıcılığı renk olarak ise Helenistik sanat anlayışıyla bağdaştırmamızı sağlıyor. Köyün önünü kaplayan şu kayalıktaki mağaraların - çocuklar, alışmışım mağara demeye, çocukluğumdan beri kafama kazınmış- onsekiz kaya mezarının her birinde bir çocukluk anım var. İçine girdiğim zaman çocukluk günlerimi yaşıyorum. Çoğunu anlattım size anımsadıklarımın. Herhalde o zamanlar bunların birer mezar odası olduğunu biri bize söyleseydi, korkumuzdan içine giremezdik oynamak için. Bu mevsimde herkes işte güçte olduğu için, çocukları bile göremiyoruz buralarda. Çünkü dört yaşından itibaren çocuklar da çalışır, onlar da birer emekçidir köylü yaşamında. Rastlantı olarak evde kalmış biriki çocuk yanınıza gelirse, bunlar birer mezarlı demeyin sakın!”

Onlar, “yok yok Hocam üzülmeysin, söylemeyiz ” diyerek gülerlerken ben sürdürdüm:

“Evet önce de söylediğim gibi bu kaya mezarlarının en eskisi Sandıklı mağaradır. Freskleri İÖ 3.yüzyıla kadar indirebiliriz. Kısacası Helenistik döneme ait olmalı. Diğerleri ise erken Roma'dan geç Roma dönemlerine kadar uzanan bir tarih yelpazesi içinde yer almaktadır.”

“Hocam zaten köyün doğusundan topladığımız keramikler arasında çok sayıda Helenistik ve *terra sigillata* keramik parçaları vardı” dedi Cengiz, “Şu'nunkiler arasında prehistorik keramikler bile vardı, değil mi alt-prehistorik kız?”

“Ne diye dalga geçiyorsunuz benimle alt-prehistorik kız diye?” kızgın söylendi Şu, “Hoca'nın kendisi terihlemişti örnekler göstererek: bunlar alt-prehistorik, yani *Kalkholithik!* demişti.”

Şakalarının arasına girdim: “Beyler, dalga geçmeyi bırakın araştırma ekibimizin güzel bayanıyla. Şu arkadaşımız alt-prehistorik değil, tam tersine üst-çağdaş kız!”

Kemal Şu için daha önce kullanmış olduğu terimi yineledi: “Yani ultra-modern!”

Bu kaya mezarlarını oyun yeri olarak kullandığım günlerden otuz yıl sonra, onları bilimsel açıdan, sanat tarihi ve arkeolojik yönden değerlendirmek ve incelemek için gelmişim dört öğrencimle. Bir haftadır geceli gündüzlü çalışıyorduk. Kaya mezarlarının ölçülerini alıp, çizimlerini planlarını yapıp, fotoğraflarını çekiyorduk. Bir yandan da toprak yüzeyinden topladığımız yüzlerce keramik parçalarını yıkayıp kurutarak, özelliklerine göre çağlarını saptıyor ve sınıflandırıyorduk. Kesin tarihleme ise Üniversitenin prehistorya laboratuvarında yapılacaktı. Buradaki ön çalışma tarihleme bizi Kalkholithik çağa, yani İÖ 3500–4000 yıllarına dek götürüyordu. Köyümüzün arazisinde zamanımızdan kesintisiz olarak en az beş bin yıllık yerleşme vardı. Kaya mezarları ise Helenistik çağdan itibaren başlıyordu. Köyün yeri ve doğusundaki bağlık ve bademlik arazide olduğu anlaşılan antik yerleşme en yüksek düzeyini İS 1. ve 3. yüzyıllar arasında yaşamış olmalı. Köyün güneyindeki vadiye bakan kayalıktaki kaya mezarlarının çift odalı; kubbeli-kemerli ve genellikle sağda-solda ve arkada ikişer ceset konulacak genişlikte tonozlu *klineleri* vardı. Tabana ve *kline* altlarına oyulmuş diğer ölü konulacak yerlerle birlikte her bir on-oniki ceset yerleştirilecek kapasiteydi. Belli ki her biri birer aile mezarıydı. Yine açıkça anlaşılıyordu ki bu kaya mezarlarını yapmak ve yaptırmak için o dönemde burada ilerlemiş bir elsanatı ve sanayi ve o derece zenginlik vardı. Ayrıca bulunan çok süslü keramik parçaları da kullanılan kapkacağın niteliğini gösteriyor ve varlıklılığı vurguluyordu. Kaya mezarları ne köleler ve ne de varlıksız çiftçiler, köylüler için yapıldı, soylu Roma vatandaşları içindi. Büyük olasılıkla Roma imparatorluk döneminde Fırat kıyılarına kurulmuş sınırlar kaleleri (*Limes*) veya köykent-kasaba (*komopolis*) düzeyinde bir yerleşmeydi. İki kule kalıntısıyla, kuzeydoğu surunu oluşturduğunu sandığımız duvarların kaya temellerine rastlamıştık. Ama ne yazık ki sur kalıntılarının taşlarının bağ ve bademlik, bahçe sınır duvarlarında kullanıldıkları ve doğal koşullardan deforme olduğu görülüyordu. Umutla, duvarlar taşları arasında bir yazıt aradık bir gün boyunca dördümüz dört bir yandan! Ne yazık ki tek yazılı bir taş bulamadık. Kaya mezarlarında da çeşitli geometrik motifler, boyalı fresk resimleri, stilize *grafitto*’lardan başka bir şey yoktu. Yüzyıllar önce açılıp soyulmuş olduğundan, yazıtlı kapak taşları kırılıp kaybolmuştu. Sadece birinde arka klinenin üzerinde yapılmış bir *tabula ansata* içerisinde boyayla yazılmış yazıttan bir tek ad okunabiliyordu. Ve tek tük seçilen harflerin karakteri aynı kayamezarının İS 1. yüzyıla tarihleyebilmemize yardım etmişti o kadar. Bazılarının Bizans dönemlerinde genişletilerek kilise gibi kullanıldığı söylenebilirdi.

Onarlılar bu kaya mezarlarını mallanmış ad vermiş, eski dönemlerden beri ot, yaprak ve saman gibi kuru hayvan yemi, yani alaf doldurarak kullanıyorlardı. Sonuncu mağarada otururken bir kere daha bilgileri geçmişim öğrencilerime. Kemal’in annesi, babası Almanya’da çalıştığından orta öğreniminin yarısı Türkiye’de yarısı Almanya’da geçmişti. Köylü-kasabalı ve yabancı karışımı bir kişiliği vardı. Üçünü de kullanmakta birlikte bazen birbirine karıştırıyordu. Hiç biri tam olmadığından dışlanıyor ve uzun sür-

müyordu ilişkileri öğrenci arkadaşlarıyla, farkındaydım. Ama parası ve arabasıyla yürütüyordu işlerini. Cengiz Kırklareli'nden, taşra kenti burjuvası genç! Çocukken babası ölmüş ve ailevi problemleri içinde büyümüştü. Psikolojik problem ve kompleksler içindeydi. Bu taşralı genç Etiler sosyetesinden Şu'ya aşığı. Şu kısaltılmış adıyla çağrılan Şule orta boylu, hafif tombul güzelce bir kızdı. Aslında bir futbolcuyla arkadaşlık yapıyormuş, ancak sınıf arkadaşı Cengiz'i de çerez olarak cebinde saklıyor, kullanıyordu galiba. Çok zenginmiş babası, gümrük müfettişliğinden mi ne emekliymiş. Kaya mezarlarının ölçülerini alırken birlikte bizden önce girerlerdi. Kemal, "Hocam" derdi, "çifte kumrular yine iş pişiriyorlar, istersen biraz ağırdan alalım!" Bir süre sonra aksırıp öksürerek yanlarına giderdik. Beni ilgilendirmezdi bu burjuva çocukların kişisel ve duygusal ilişkileri. Araştırmama yardım için; bir şeyler öğrenmek ya da macera uğruna da olsa buradaydılar. Herkes kendi parasıyla gelmişti, harcamalar ortak yapılıyor, hesaplaşıyorduk. Şu, portatif televizyonunu da getirmişti, ama onu seyredecek zaman bulamıyordu, sürekli meşgulduk, çalışıyorduk. Televizyonu bizi evlerine konuk etmiş olan dayım oğlu Ahmet'in çocukları seyrediyordu şaşkın şaşkın. Bu bol paralı, fakat değişik kökenli, ekonomik sorunları olmayan gençlerin hocası durumundaydım. Araştırma yapmaya gelebilmem için on bin lira borç etmiştim. Devletin umurunda değildi öğretim üye ve görevlilerin ekonomik sıkıntıları. Yapılan araştırmanın sonuçları, yeni bulgular bir konferansta ya da sempozyumda açıklanıp bilim çevrelerinde yankılandığında gazetelere yansır, televizyonda söz edilir ve devlet bu onuru paylaşır. Ama, hiçbir zaman bilim adamının bireysel ekonomik sorunlarına eğilmez, nasıl ve hangi olumsuz koşullarda yaşadığı umurunda bile değildir! Onu varlıklı, arabalı öğrencilerinin arasında ayakkabılarının altı delik dolaşmasını, eğitmesini ve onlara bütün bildiklerini aktarmasını bu yurur. Ama ne var ki üniversite profesörlerinin büyük çoğunluğu burjuva ve aristokrat kökenli olduklarından zaten ekonomik sorunları yoktur. Ancak benim gibi topraktan gelmiş olanlar, kökenleri gereği bu uzlaşmaz çelişkiyi yaşıyorlardı alinyazılarıymış gibi.

Öğrencilerime anlatmaya sürdürüyordum: "Bu kaya mezarının önünde gördüğünüz gibi kaya eğilimin yok etmek için bir platform yapılmış önce. Ancak aradan geçen binbeşyüz yıllık aşkın zamanın hışmına uğrayıp, kayalar kopmuş olduğundan, onun için ayaklarınızı dikkatli basarak geçmelisiniz. Biz çocukluğumuzda hiç korkmaz, koşarak geçerdik. Oysa yanlış bir adım en az yirmi metre yükseklikteki şu kayadan yuvarlanmamıza neden olabilirdi. Çok iyi anımsıyorum Nazlı bacım elindeki dut bakracıyla, şuracıkta ayağı kayıp yuvarlanmıştı. Kızcağı can havliyle kayanın başındaki meşe ağacına sarılıp kalmıştı. O zaman bu denli kalın değildi, şimdi neredeyse bir gövde kalınlığında."

Şule, hafifçe uzanmış olduğu arkamdaki klineden kafasını kaldırıp sordu: "Ayy! Hocam, ne fena! Nazlı bacınız bu kayadan düşüp öldü mü yoksa?"

"Yo hayır, Kopu Şeker adında yaşdaşı, yani onaltı yaşlarında bir delikanlı tutup çektim bacımı. Elinden düşen bakır bakracın yuvarlanırken çıkarıldığı tıngırtı hala kulaklarımdadır. Bu mağaraya Armut Dayı'nın Mağarası

derlerdi ben küçükken babalarımız. Birdenbire değişti Tüccarın Mağarası oldu, yani oğlunun adıyla anılır oldu. Gördüğümüz gibi hala kuru ot ve dut yaprağı var içinde. Kemal'in dediği gibi bu Roma kaya mezarı da öbürlerinden pek farklı değil. Cengiz sence hangi gruba girebilir?"

Cengiz: "Şimdiye dek birbirine benzer üç grup saptamıştık" dedi, "herhalde ikinci gruba sokabiliriz. Çünkü aynı özellikleri taşıyor. Hocam bu arada, izin verirseniz bir şey söylemek istiyorum!" Ben kafamı sallayınca olur anlamında sürdürdü:

"Eğer yarın erkenden yola çıkacaksak, topladığımız son iki torba keramiğin yıkanıp kurutulması gerekecek. Sadece bu mezarı kaldığına göre; iki kişi burada ölçüm-çizim ve tanımlama yaparken, ikimizde gidip keramik yıkayalım! Öbür kız arkadaşlar tek başına yetiştiremeyecek. Haydi Şule, biz keramikleri yıkayıp bitirelim."

Ben karışmadım. Şule istifini bile bozmadan, uzandığı yerden seslendi: "Ben burada kalıyorum; kaya mezarlarının tanım ve ölçümlerinin yazımını ben yaptım, bir elden çıksın! Nasıl olsa hoca söyleyecek ben kağıda geçireceğim!"

Kemal: "Haydi Cengiz" dedi, "madem Şule gelmiyor; benim yüzümü seyretmek, benim gevezeliklerimi dinlemek zorunda kalacaksınız!"

"Bu arada ben de birkaç detay fotoğrafı çekeyim" deyip, gençlerle mağaradan çıktım. Onlar konuk kaldığımız eve çekip gittiler çalışmak için. Ev köyün batısında ve dışında bulunuyordu bir çeyrek saat uzakta. Haziran ayının ortalarıydı. Öğleden sonra güneş tam kayamezarının oyulmuş olduğu kayaya çarpıp geriye yansıyor, bu yüzden sıcaklık terletmeye başlamıştı. Aşağı doğru bakıldığında göz alabildiğine dut, söğüt ve kavak ağaçlarının yarattığı yeşillik uzanıyordu. Aynı kayanın dibinden çıkan ve köylülerin Sıtma pınarı dedikleri kaynağın buz gibi sularının çıkardığı şırıltı kuş seslerine karışarak doğal bir müzik oluşturmaktaydı.

Çalışmalarımızın bir kısmını bitirmiştik ki dışarıdan, Sıtma pınarının önünden bir ses geldi: "Hey, kim var mağarada? Çocuklar orada ateş filan yakmayasınız, sizin çükünüzü keserim ha!"

Bağırın Tüccar Hüseyin dayıydı, sesinden tanımıştım, kalın bir ses tonu vardı. Şule ölçüm işine başladı. Ben kayanın önüne çıktım not defterimi alarak. İlk tanımlama notlarını aldıktan sonra, Şule'ye ayrıntılı olarak yazdıracaktım. Tüccar Hüseyin'in küçüğü benim çocukluk arkadaşım olan iki oğlu ticaretten varsıllaşmış ve İstanbul'a yerleşmişlerdi. Bağdat Caddesi'ne yakın bir semtte bir köşk satın almış, orda oturuyorlardı. Kendisinin lakabı Tüccar'dı ama oğulları, 1970'lerde gerçek birer tüccar olmuşlardı. Kışı İstanbul'da oğulları ve torunlarının yanında zor geçiriyordu Tüccar Hüseyin. Köye alışkındı; bağda bahçede kazma sırtında su almaya gider, toprağı kazar, ağaç budardı. Kar kalkar kalkmaz köye geliyor, yetmiş yıldır çalışıp yetiştirdiği bağı bahçesini tımar ediyordu yaz bahar süresince. Güze doğru meyvasını devşirip toplatıyordu ırgat bulup. Onları satıp para kazanıyordu. "Bu benim alnımın terinin karşılığı" diyerek, onları bankaya yatırıyor. Oğullarına da sepet sepet armut, üzüm gönderiyordu. Birkaç gün önce Onar Dede mezarlığında karşılaşmıştık.

“Tüccar dayı “diye bağırdım, “benim ben, mağaraları ölçüp biçiyorum!”

“Sen misin Hoca? Ben yaramaz çocuklar mağarada oyun oynuyor sanmıştım.”

Sıtma pınarının önünde elinde küçük kazması, kafasını yukarı doğru kaldırmış bizimle konuşuyordu. Şule da dışarı çıkmıştı.

“Sen bu köyün mağaralarıyla kafanı bozmuşsun. Akçadağ öğretmen okulunda öğrenciyken başlamıştın; ilkokul hocası oldun, yüksek hoca oldun halâ peşini bırakmadın bu kaya deliklerinin. Şimdi de tutturmuş köyümün tarihini yazacağım diyorsun!”

Ben gülererek: “Yukarı gelsene Hüseyin Dayı. Burada bir İstanbullu kız var” dedim.

Ona seslendi: “İstanbul’un neresindensin kızım?”

“Etiler’den amca, tanır mısın?”

“İstanbul’da benim tanımadığım semt yok anam. Ben İstanbul’u on yaşımdan beri tanırım. Leventler, Etiler, İstanbul’un en lüks ve zengin semtleri. Sen buralara nasıl geldin anam, bu dağbaşlarında kayaların üzerinde ne arıyorsun? Nasıl yürüebiliyorsun?”

“Köyünüzü çok sevdim amca. Hayatımda görmediğim ve göremeyeceğim şeyler görüp yaşadım bir hafta içinde. Büyük bir macera benim için. İlk kez bir Anadolu köyünü ve ilk kez Anadolu insanını kendi toprağında görüyorum Hocamız sayesinde. Onu çok seviyoruz öğrencileri olarak hepimiz.”

Tüccar Hüseyin dayı içinden geldiği gibi konuşuyordu: “Biz de severiz keratayı köylümüz olarak. Ama kafasız! İşte örneği. Şuncağaz çocuktu bu mağaralara kafasını takmıştı, kırk yaşına ulaştı hala bırakmadı; mağaraları ölçüp biçmek, kazmak karın doyurur mu kızım? İlkokuldan başladı, bütün mektepleri bitirip yüksek hoca oldu hiçbir şeyi yok! Köylülerin hepsi, kendi yaşlıları, küllük arkadaşları İstanbul’larda han, hamam, apartman, dükkan sahibi oldular. Bu adam kitaplardan kaldırıp da kafasını sokacak bir göz oda bile alamadı!”

Diğer köylülerimin arkadan konuştuklarını Tüccar Hüseyin dayı yüzüme karşı söylüyor ve durumumu güzel karikatürize ediyordu. Sözünü kesip ona takıldım: “Hele gel sen buraya, bazı diyeceklerim olacak sana”

Yanıma yaklaşmıştı, alışık bir biçimde kayayı tırmanıp, “Şimdi sen söyle bakalım önce, neden bu tarihi esere zarar verdin? Mağaranın biçimini bozmuş, yeni bir kapı açarak güzelim yapıtı parçalamışsın! Seni mahkemeye vereceğim, eski eserlere zarar vermek en az üç yıldan başlıyor!”

Tüccar Hüseyin’in bu mağaraya ilişkin onca anıları arasında en önemlisi, Eşkiya Sefer’le Kıcık Mehmet’in buluşup konuşmalarına tanık olmasıydı. Yeniyetmeliğinde bu mağarayı kışın avlak olarak kullanırmış. Osmanınbağının Altı bayrına yem serpererek keklik gelmesini sağlar. Sonra gizlendiği bu mağaradan onlara ateş ederek avlarmış.

Armut Dayının oğlu o gece ise tilki avındaymış, soyka tilki akşamdan gelmemiş inat bu ya sabaha değin beklemeye karar vermiş. Gece yarısı karın yağması kesildiğinde, karşıdaki ağacın gözdesine bağladığı hayvan le-

şinin yanında tilkinin karaltısını fark etmiş. Tam silahını yanağına dayamış tetiği çekecekken sesler işitmiş. Hemen otların arasına gizlenip kaybolmuş.

“Korkumdan soluk bile alamıyordum” diye anlatmaya başladı, “kıpırdamak değil; hisırtı olur, otların arasında saklanmış olduğum anlaşılır diye. Üstelik Kıcık Mehmet bacaklarımı örten ot burmalarının üzerine oturmuştu. Bacaklarım keçeşti, canı çekiliyordu. Ama kendi kendime, ‘iyi ki Sefer Pehlivan oturmamıştı’ diye dua ediyordum. Ezilirdim onun koca gövdesi altında vallah. Kıcık zayıf çelimsizin biriydi gençliğinde. Işık mışık yoktu, karanlıkta konuşuyorlardı, karın ışıltısında. Eline fırsat geçmişti Kıcık’ın, erkekleştikçe erkekleşti:

“Bak Sefer Ağam” diyordu, “Eşo son nefesini verirken, ‘Ana Sefer beni vurdu’ dedi. Zümrüt Ana’ya, ‘bunu duymamış ol, ben de işitmedim’ dedim. ‘Eşo’yu asker kaçakları vurdu’ dedim ve birkaç el ateş ettim Zümrüt Ana’nın yanında. Ben tahmin ediyorum ki Fadik Gelin’le yatarken gördün ve İpek’in torunu sanarak onu vurdu.”

Sefer Pehlivan kızgındı ama kuyruğu sıkışmıştı, kızgınlığını, öfkesini bile açığa vuramıyordu. ‘Dilinin altındaki baklayı çıkar hele Topal! Ne demek istiyorsun?’ dedi sakin.

Bunun üzerine daha da kabaran Topal bir söyleve girişti değmeyin gitsin: ‘Demek istiyorum ki Sefer Pehlivan; Şu köy seni taparcasına sever. Kalbine gömer de jandarmaya teslim etmez. Bir söylence, bir masal yigidi gibi ninnilerle ve türkülerle söylenirsin. Gece oldu mu Sefer Pehlivana güvendikleri için rahat uyur köyün kadını, çocuğu, yaşlısı. Bir yılı aşkın süredir her yoksulun darına yetişiyor; un isteyene un, bulgur isteyene bulgur veya yağ, peynir bulup buluşturuyor ve üleştiriyorsun. Hatta canı et isteyene geyik bulup getiriyorsun. Halk sana güveniyor; Önce Onar Dede sonra sen! Sana Boz atlı Hızır der gibi, Boz atlı Sefer diyenler bile var. Gücünü kuvvetini öylesine abartıyorlar ki benim bile inanasım gelmeye başlamıştı; Geyikatılan’ın kayalıklarda bir koltuğuna boz atını, öbüründe al atını taşıyarak, geyik gibi taştan taşa sektiğini görmüşler.’

Eşkuya Sefer mırıltıyla, ‘Ulan Topal Kıcık sen neler konuşuyorsun böyle?’ dedi; ‘Hele hele devam et kendimi daha iyi tanıyayım.’

‘Sen de biliyorsun ki şu bizim toplum çok sevdiklerini yüceltir ve ona olağanüstü kişilikler yakıştırır! Ama hiç ummadıkları bir hatayı işlediğinde, daha doğrusu kendimizden birinin yapacağı bir yanlışı-hatayı kolay kolay bağışlamazlar. Belki de köydeki kocasız genç kadınların hepsi de içlerinden ‘Ah şu Sefer Pehlivanla bir gece yatsam da bir günlük ömrüm olsa’ diye geçirirler. Ama senin Missik Emmi’nin gelininin koynunda geçirdiğini öğrenseler, sana en büyük kötülükleri yapmak için sıraya girerler sanıyorum. Görüyorsun yaptığın hatalar, yani Fadik Gelin’le ilişkin ve Eşo Gelin’i öldürmüş olmanla yalnız olağanüstü koruyuculuğunla birlikte köyde yaşama hakkını da yitirmiş bulunuyorsun Sefer Ağa. Artık benim gibi, herkes gibi sıradan birinin düzeyindesin!’

Sefer öfkeliydi: ‘Desene ulan kısacası, şu anda senin elimdeyim, avucunun içindeyim bekle başı’ dedi dişlerini gıcırtarak; ‘İstersen bunları saklar, istersen açıklayıp çırama yağ korsun değil mi? Söyle ne istiyorsun? Senin için Konaklı Bedri ağanın altınlarını mı kaldırayım? Selamlı İpek ağa-

nın doru atının altın üzengili, gümüş kakmalı eyerini mi getireyim? Kaçak askerleri avlayıp onları kullanarak ele geçirdiğin altınlar yetmiyor mu? Daha mı istiyordun Topal cenabet?’

Kıcık Mehmet ağır ağır, ama oturta oturta konuşuyordu. Ve biliyor ki köyle ilişkisini kesse bile, daha azgın bir eşkıya olarak korkunç öç alabilirdi. ‘Sefer Ağa hayır, senden altın maltın istemiyorum. Bana böyle bir daha bağırma. Şu anda senden güçlüyüm! Beni öldürsen karşında hükümeti bulursun! Hem de köylü her şeyi öğrenir! Yeminlerin var Sefer Ağa, geleneklerimiz var! Köylüler seni o zaman kendi elleriyle telsim ederler. Akıllı ol; akıl demiri keser!’

Bütün bu konuşmalar, üstelik korucu Kıcık Mehmet’ten beklenmeyen bu çıkışlar karşısında Sefer Pehlivan şaşkıncı: ‘Peki benden ne istiyorsun be adam?’ diye sordu. ‘Yaşamım boyunca kimse şu anda senin yaptığın gibi yaralamadı beni; ne Yemen, ne Trablus ve ne de Balkanlar’da yediğim kurşunlar. Jandarmanın kurşunu bile bu denli ağır gelmedi bana be adam! Söyle ne istiyorsun?’

‘Çok basit bir istek Sefer Ağa! Ben Alagözlü’ye vurgunum. Hep sana güvendiği için karşı çıkıyor, yaklaşmıyor bana. Kocasını boşuna bekliyor. Kendisine söylemedim, ama Vakarlı Mehmet’in ölmüş olduğu kulağıma çalındı. Belki yakında künyesi gelir. Kadının bir sahibe, bir erkeğe ihtiyacı var; bana yardım etmelisin bu konuda.’”

Tüccar Hüseyin Şule ile benim arama oturmuştu. Mağaraya ilgili bu anısını şöyle bağladı: “Sefer Pehlivan önce sustu birkaç dakika. Sonra ‘Kıcık’ dedi, ‘şu anda benim de senden farkım yok. Zaten hiç kimseden farklı değildim ve değilim. Toplum bana layık olmadığım yüceliği vermiştir. Pekala helal olsun Alagözlü sana, yardımcı olacağım. Vakarlı Mehmet’in ölümüne ilişkin benim de kulağıma dedikodu çalındı. Düşündüğün gibi onun da bir erkeğe ihtiyacı var; kendisine ve oğluna kol kanat gelecek. Onu unutma, kendi çocuğunmuş gibi babalık yapacaksın. Bak bu antlaşmayı bozar da bu geceki olayları köylüye ya da başka yerlere duyurursan seni öldürürüm bekçibaşı. Ben şimdi doğru Alagözlü’nün evine gidiyorum, onu ikna ederim sanıyorum. O deli gelindir, her dediğini yapmalısın yoksa zırnık koklatmaz sana. Biraz da bir şeyler götüreyim belki yiyeceği de kalmamıştır’.

Sonra ikisi de çıkıp gittiler. Yıllarca bu gizi hiç kimse bilmedi. Kıcık’tan da çıkmadı, Zümrüt Ana’dan da. Zaten Fadik Gelin dostuydu, ilişkilerini çaktırmadan sürdürdüler. Benim de ağzımdan Eşkîya Sefer vurulduktan sonra çıkmıştı bu mağarada konuşulanlar, hem de Alagözlü’nün yanında söylemiştim.”

“Alagözlü’nün küçük kızını da oğluna gelin aldın, biliyorum aranızda akrabalık var.”

“He ya” dedi, “büyük oğlumun karısı.”

Şule, bu anlatılanlardan fazlaca bir şey anlamamıştı elbette. Zaten ölçüm işlemi tamamlamıştı. Birden sordu: “Peki vurdular mı Eşkîya Sefer’i?” Tüccar Hüseyin gülererek yanıtladı:

“Elbette anam, elbette vurdular. Su testisi su yolunda kırılır demiş atalar!”

MILLA İSMAİL TAHTALI ODASINDA VE KIZ TORUNUNUN OĞLU OLAN BEN, ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİNDE AYNI KONUYU KONUŞUYORDUK: ATAMIZ ŞEYH HASAN ONAR

Kış acılı geçiyordu. Uzun Mıstık'ın karısı Eşo Gelinin asker kaçakları tarafından vurulduğu haberinin yayılması, Korucu Kıcık Mehmet tarafından Zümrüt Ananın işitsel tanıklığıyla sağlanmıştı. Çünkü gelin can vermeden önce, sözde “Ana kaçakları beni vurdu!” demişti kulağına. Bu yüzden Korucu köşeyi dönen kaçakların ardından silah bile atmış, ama tutturamamıştı. İşte bu olaydan sonra kışın ikinci ayından itibaren kocaları ve nişanlıları askere alınmış tüm genç gelinler, kızlar akrabalarının korumaları altına girmişlerdi. Daha doğrusu birkaç aile birleşmiş en geniş olan, ama iyi ısıtılabilen, yani ahırların üstünde veya ahıra bitişik, aralarında bölme duvarı yerine parmaklıklar bulunan geniş odalara sahip evlerde kümelenmişlerdi. Evlerindeki peteklerinde ve çuvallarında bulunan bir avuç unu bulguru; küplerinde ve fiçilerinde kalmış dut pekmezi, tereyağı, peynir ve çökelek gibi yiyecek maddelerini birleştirerek, bir klan-kabile yaşantısı içine girmişlerdi sanki. Bu birleşme Eşkîya Sefer'in getirdiklerinin üleştirimini de kolaylaştırmıştı. Zaten inançlarında mevcut olan “Ortak bir kazandan aş yeme ve birlikte, yani imeceli iş görme” ilkesini savaşı yılların zorluklarının giderek ağırlaşmasıyla bütünüyle günlük yaşantılarına aktarmışlardı.

Köyde sözü dinlenen, danışılan ve az çok varlıklı, ama farklı karakterlerde üç büyük koca baba vardı; Milla İsmail, Keleş Hacı ve Mithat Kâha! İşte bu üç sakallı kocanın çevresine kümelenmişlerdi: İligiller, Çömezgiller, Bakırgiller ve Toramanlar Milla İsmail'in kendi evinde ve bitişikteki iki eve; Keller, Keleşgiller, Karamehmet dedegiller ve Kibargiller Keleşhacı'nın; Kayagiller, Ünlüler, Kâhagiller-Sıragâvurlar, Sarıcağiller Mithat Kâha'nın evi çevresine yerleşmişlerdi. Ama bu demek değildi ki, üç ayrı küme birbirleriyle ilişkilerini kesmişlerdi. Sadece yemek zamanları ve yattarken bir arada bulunuyorlardı.

Keleş Hacı, oğlu Mehmet askere alınınca, “benim okumuşluğum yok” diyerek muhtarlıktan istifa etmiş ve birinci kurul üyesi Milla İsmail görevi yüklenmek zorunda kalmıştı. Zaten köyde beş altı erkek vardı Yemen, Trablus ve Balkan artığı! Onüç-onaltı yaşlarında sekiz-on yenyetme dışında, ikiyüzelliye yakın köy nüfusunu kadınlar ve çocuklar oluşturuyordu.

O gün Milla İsmail'in evindeki kalabalık daha da artmıştı. Çünkü geçen yılın başında öbür dünyaya göçmüş olan Sakallı Hüseyin Dede'nin oğlu Küçük Dede, yani Düzgün Dede gelmişti köye, taliplerini ziyaret için. Kamber Milla İsmail görev başındaydı. Sohbeta oturmuşlardı.

Milla İsmail köylerinin kurucu ataları evliyanın kerametlerini belki bininci kez yinelenmekteydi ya, üç kuşak sonra kız torununun oğlu İstanbul burjuvazisi önünde ilk kez onu Bayat Türkmenlerinden Kolonizatör Şeyh Hasan

Oner olarak dünyaya sunup, kerametlerini kat kat aralayarak gerçek tarih-sel olaylarla eşleştirecekti:

13. yüzyılın başlarında ilk kurulduğundan bu yana savaşlar, istilalar, isyanlar ve toplu kıyımların ortasında bulunduğundan bu köy, gelişip büyüme olanağına hiç kavuşmamış. 1224 yılında bir vakıf belgesiyle resmen bir Zaviye çevresinde kurulduğundan beri Selçukluya, Osmanlıya asker yetiştirmekten ve atlarına yem, askerlerine yiyecek vermekten başka bir yaşam tarzı tanımamışlardı. Köyün kurucuları olan Bayat Türkmenlerinin bir oymağı Horasan'dan yola çıkıp, yıllar sonra Anadolu'ya girdiklerinde ayaklarının tozuyla kendilerini bir savaşın içinde bulmuşlardı. Hem de hiç alışık olmadıkları bir deniz savaşını içine! Oymağın okçu bahadurları, beyleri Şeyh Hasan Oner başlarında Sultan Alâaddin'in Kalonoros(Alanya) kuşatmasına katılmışlardı. Malatya topraklarında atlarına sürülerine kışlak ararlarken, Sultan'ın buyruğuyla dolu dizgin ordusunun başında Kalonoros'a gelmekte olan beylerbeyi Esedüddin Ayaz, vakıf toprakları söz vererek bu Bayat şeyhi ve yiğitlerini yanına almış olmalıydı. Kalonoros Kyros'un donanmasına karşı tepelerden yağmur gibi ok yağdırarak, Sultanın donanmasını düşman sarmalından kurtarmışlar bu Bayatlı yiğitler. Sonra önderleri Şeyh Hasan Oner "Kırk kulaç (75-80 metre) kemendini karadan atıp, İreisin gemisini kurtarmıştı."

Ertesi yıl yaz baharın ortasında, Sultanın onayıyla Malatya Emiri Şeyh Hasan Oner'e "asasını dikip yeşerttiği" toprağı bir Zaviye vakfı olarak bağışlıyordu. Ama sanılmasın ki Alaadin Keykubat, Şeyhleri, dervişleri çok sevip saydığı için vermişti bu toprakları. Kalonoros yengisine büyük katkısı olduğu halde neden Konya'ya, Antalya'ya veya Alaiyye'ye yakın verimli bir alanda toprak vermemişti Şeyh Hasan Oner'e? Nedeni, Mengüçüklerle Artukluların yaşadıkları bölgelerin arasında küçük bir köşeye yerleştirilip zaviye vakfı verdiği, fazla değil, üç yıl bile geçmeden anlaşılacaktı. Tam doğu sınırına yerleştirmişlerdi onları. Selçuklu siyasetinin bir parçasıydı; İran ve Irak üzerinden Rum'a giren, topraklarından sökülüp atılmış tüm Türkmen boyları, Selçuklunun bekası için en küçük ünitelere dek indirilmiş olarak kullanılacak ve Feodal Selçuklu devletinin merkezinden uzak tutulacaktı. Şeyh Hasan Oner'in, köyün güneyindeki Bizans köyü Gegeigonlularla (Vakıf belgesinde Gügeyik) sık sık çatıştığı yetmiyormuş gibi, Sultan Alaaddin Fırat havzasındaki Türkmen beyliklerini ve Eyyübi egemenliğini ortadan kaldırmak için düzenlediği seferlerde Şeyh Hasan'a konuk olacak, "üç bin atlı, üç bin yaya askeriyle" tüm varlığını silip süpürecekti Oner Zaviyesinin.

Olasıdır ki Bayat Türkmeni Şeyh Hasan Oner aynı yıllarda Maraş'ta onyediy köy arazisi üzerine yerleştirilmiş çok sayıda Türkmen gruplarının başı Dede Garkın'a bağlıydı ve onun dört yüz şeyhinden biriydi Rum'a yayılmış olan. Horasan'dan kalkıp İran'ı güneybatı yönünde katederek Irak'a geçmiş, bir süre orada kalmış ve sonra Güney Irak'lı Bayatlardan ayrılıp Rum'a girmiş olan Şeyh Hasan Oner, Irak'ta, Suriye'de ve Güney Anadolu'daki kentler dışında yaşayan göçmen ve yerleşik Türkmen, Kürt, ve Araplar arasında yayılmış, şeriata aykırı inanç geleneği olan Vefaiyye-İsmailiye yolunu benimsemişti, Hoy'dan Horasan'dan getirdiği inançları

ekleyerek. Baba İlyas Horasani'yi henüz Baba Resul olmadan önce tanıyor ve Dede Garkın'ın Elbistan ovasında kurduğu cemlerde aynı kara kazandan aş yemiş olmalıydılar. 1124 Nisanında Şeyh Hasan Oner'e verilmiş olan zaviye vakfi belgesi Feodal devletin resmi inancı şeriat ilkelerine göre hazırlanmıştı. Anadolu'yu kesin vatan tutmaya kararlı olan Şeyh, diktiği sopasının yeşermesini de bir tanrısal bellik kabul ederek arazisini kendisi ve evladının, evladının, evladının evladı... için bu belgeyle tapulamış oluyordu. Şeriat devleti, şeriat hükümlerince verdiği vakıf araziye bir daha ellerinden alamayacak padişahlar değiştikçe hüküm yenilenecekti fermanlarla, kuralları biliyordu. Ancak ne var ki 1220 yılından ölümünden (1237) beş yıl öncesine dek bu bölgelerde sürekli seferlerde bulunan Sultan Alaaddin bu savaşlı yıllarda onlara açlığı, sefalet ve ölümü yaşatarak kaşıkla verdiği kepeçle geri almıştır. Şeyh Hasan Oner, bütün bunları tevekkülle karşılayıp, Dede Garkın'ın önünde dizgelip birlikte tevhide oturduğu, kol açıp samaha kalktığı Baba İlyas'ı Baba Resulallah olarak desteklemediği düşünülebilir mi? Belki çok yaşlıydı, belki bazı itirazları vardı ki, oğlu Şeyh Bahşiş kendisine başkaldırmıştı! Gençliğine rağmen onun Nişangah'tan attığı okları Tekke'nin üzerinden, daha doğrusu köyü aşırıp Dikmetaş'a erdirince babasını birkaç yüz adım geçince almış ata iznini. Ve babası "Git deli oğlan serbestsin, sen artık piştin er oldun; iki baş bir kazanda kaynamaz" deyince, almış bahadırlarını katılmış Baba İshak'a, Baba Resulallah'a irişmek için. Kanlı Malya ovasında Sultan Keyhüsrev'in askerleri Baba Resul'u kellesi koltuğunda yalınkılıç, her yerde karşılarında görünce oklarını kılıçlarını yere atmaya başlamışlardı. Zırhlı zincirli ve ağır silahlı Frank atlıları naralarla saldırıp hayaletini de öldürerek askerlere cesaret verince, ova kıpkızıl renge boyandı Babailerin kanından. Saray uşağı İbni Bibi'ye bakmayınız siz, beşikteki bebeklerini bile öldürdüler Babai analarının karnındakilerle birlikte. Şeyh Bahşiş büyük kırımından kurtulup bir başka yere yerleştiği köyü ve tekkesini kurdu. Burası mutlaka saklandığı yerd, Fırat'ın Eğribük kıvrımındaki kale tepesinin yamacında. Tepede ise bir manastır kalıntısı bulunmaktaydı ki, Battal Gazi'nin omuzdaşı Abdulvahabi Gazi'nin türbesi ile Tohma ırmağının Fırat'a karıştığı yerdeki ilk büyük mutasavvıfların Hasan-ül Basri mezarının (aslında düşeğinin, makamının) bulunduğu kutsal çevredir burası. Şeyh Bahşiş'in babasından ayrılmadan önce kendi adına yaptırdığı Şeyh Bahşiş tekkesi, babasınınkiyle aynı plandaydı. Bu tekkenin çevresinde Ata Af (Adaf) köyünü kurmuştu.

Evet, tarihsel gerçeği ortaya çıkarmak denemesi, o günlerden tam altmış iki yıl sonra, Milla İsmail'in kız torununun oğlu olarak bana düşecekti: Yıl 1983! İstanbul Taksim Kültür sarayının, öbür adıyla Atatürk Kültür Merkezi salonlarından biri hınca hınç dolu. Yarım saatlik zaman verilmişti. Bu süre içinde bildirim en iyi ve en etkili biçimde sunmalıydım. UNESCO'nun tertiplelediği onsekizinci Uluslar arası "Anadolu Uygarlıkları ve Sergisi ve Sempozyumu" İstanbul'da yapılıyor. Küçük Asya ile ilgili tüm kazı ve araştırmaların sonuçları yerli ve yabancı bilim adamları tarafından birer bildiri ile ortaya konulacaktı. Benim bildirimim başlığı: *Bir Doğu Anadolu Köyünün kültürel geçmişi üzerinde araştırma; Adı bilinmeyen bir Türk kolonizatörü Şeyh Hasan Oner ve Onar Dede Mezarlığı!*

Geçen yıl bir grup öğrenciyle gidip köy çevresinde yaptığımız araştırmaların bilimsel sonuçlarının bildirisiydi bu. Etiler’li Şule, en ön sırada yer kapmış; Tüccar Hüseyin’in mağarasında yaşadığı heyecanı yeniden duyar bir hali vardı, gözucuyla baktığımda anlamıştım. Cengiz yanında yoktu, artık ayrılmış olmalıydılar.

Önce diapozitiflerle prehistorik buluntulardan başlayıp, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerini belirleyen buluntu ve kaya mezarlarını geçtim. Dialarda buluntularla, bugün köyde aynı işlevi yapan araç-gereç fotoğraflarını birlikte veriyordum zaman zaman. Örneğin 2. yüzyıl Roma imparatorluk dönemlerine ait, yarım tondan fazla tahıl alacak hacimde, iki yılan motifinin dipten ağza kadar sardığı ve sekiz-on santimetre kalınlığında, geniş karınlı fırından geçmiş bir *pythos* (pişirilmiş büyük toprak küp) ile yirminci yüzyılda köylünün kullandığı sığır gübresi, kırmızı toprak ve saman karışımıyla yapılıp güneşte kurutulmuş ve sonra da ak toprakla sıvanmış “un peteği” dedikleri aracın bir arada aynı işlev için bir evin kilerinde saptadığım görüntü oldukça çarpıcıydı. Tuhaf değil mi? Bu görüntüyü verip açıklamaları yaparken, çocukluğumda değirmende öğütülerek getirilmiş çuval çuval unları bu peteklere doldurup nasıl bana çiğnettiğini düşünüyordum babamın. Üstelik çırılçıplak yaparak peteğe sokarlardı unu ayaklarımla çiğneyip bastırmam için. Güz günlerinde petekteki unun soğuk ürpertisini duymuştum o anda. Bu diapozitifi gösterirken ‘1800 yıl önce aynı köy alanında yaşayan insanların uygarlık düzeyinin çok daha yüksek olduğunun kanıtıdır bu’, demiştim. Bugünkü köylülerin karasabanı boyunduruğuyla; buğdayı, tahılı sapından ayırmak için kullandıkları kalın meşe sopalar ve küçük çakmak taşları çakılmış çam tahtasından dövenler ve de sığır gübresi ve topraktan yapılmış bu çeşit ambarlarıyla prehistorik ilköğrenimi, Neolithik çağı yaşadıklarını vurguluyordum. Salon, bu çarpıcı diapozitifler ve basit fakat gerçekçi açıklamalarla bir Anadolu köyünün kültürel geçmişinin nelerle ulaştığını, milliyetçi anlayışın egemen olduğu resmi Türk tarih görüşüyle çelişen anlatımdan daha da bir sessizliğe bürünmüş bulunuyordu.

Bu arada bir başka şaşkınlık daha sarmıştı bu yedi numaralı konferans salonunu Kültür Sarayının. Burjuvazinin sanatseverleri ve entelektüel kesimi ve de salt gösteriş olsun diye takıp takıştırıp, süslenip püslenip konferansları izlemeye, sergileri görmeye gelmiş lümpen takımı, farklı bir dinleyiciler takımıyla karşılaşmıştı. Konuşmam sırasında onlardan bazıları, her sırada üçer beşer eski urbalı, şalvarlı, hatta Pazar satıcısı önlüklü, traşsız uzun bıyıklı kişilerin oturduklarını görünce irkilmiş ve koltuklarını değiştirip arada boşluklar bırakmıştı. Konuşma kürsüsünden bakıldığında bu kişilerin, sağlarında ve sollarında birer ikişer boş koltuklar arasında kümeler oluşturdukları belli oluyordu. Bunlar İstanbul’da para kazanıp ailesinin geçimini sağlamaya çalışan Onarlılardı, köylülerimdi. İşçilik, çıraklık ya da pazarcılık, işportacılık yapan bu insanlar, tezgahlarını kapatıp, işvereninden izin alarak ve yanlarında birkaç arkadaşıyla köylerinin tarihini dinlemeye gelmişlerdi. Perdede köydeki evlerini, mağaralar, bağ-bahçe tarlalarının fotoğrafları geçtikçe gözleri ışıldıyor, yüzleri şenleniyordu. İçlerinden bazıları coşkusuyla yenemiyor önündeki veya yanındakilerin işiteceği biçimde fi-

sılıyla görüntüyle ilişkin bildiklerini anlatıyor. Benimle olan yakınlık ya da anısal ilişkilerini söylenmekten kendilerini alamıyorlardı.

Ertesi gün bir öğrencim odama gelerek şunları anlatacaktı: “Hocam çünkü konuşmanız sırasında size okuma-yazma öğreten eğitmen Hüseyin Yıldırım’la tanıştım. Siz kürsüde konuşurken o da kendi kendine mırıldanıyordu. Sizin nasıl don paça gelip ilkokula kayıt olduğunuzu; kalemi elinize aldığımızda sayfanın boyunda bir A harfi yaptığınızı, ama sonraları dağda taşa, eşekle tarlalara gübre taşıırken bile elinizden kitap düşmediği; bir kez sınıfın kapısının anahtarını kırdığınız için tokatladığını ve altınıza işediğinizi anlatıyordu. Asıl ilginç olan, ikide bir önündekine dürtüp anlatıklarını dinlemesini istiyordu. Adam üstelik yabancıydı, sanırım bir Alman arkeologdu. Almanca, İngilizce ‘konuşmayın lütfen, beni rahatsız etmeyin!’ dediyse de onun aldıracağı yoktu anlamadığından. Arada bir iki koltuk boşluk vardı, geçip yanına oturdum, sonra konuştuk. Çocukluğunuza ait epey şeyler öğrendim o yaşlı köylüden.”

Ne var ki dükkan-mağaza işleten, han-apartman sahibi sınıf değiştirmiş tüccarlardan hiç kimse yoktu; onları paralarına para katmaktan başka hiçbir şey ilgilendirmiyordu.

Oysa işte, kürsünün hemen önünde ön sıraya geçmiş olan Mumucan Hasan uzun sivri uçlu bıyıkları altındaki kuru ince dudaklarıyla bana gülümsüyor, gözleriyle selamlıyor beni. Hafif gülücükle selamını alıyorum. Çocukluk arkadaşım Hasan; birlikte kovalamaca ve gübre-kül yığıntıları üzerine damdan atlamacık oynadığım ve birlikte tavukları kovaladığımız, yumurta çaldığımız çocukluk arkadaşım. Hulla Sadık’la kavga ederken, donunu sıyırıp ona kıcını döven ve Haççık Hala’nın oğlu. Şule, Hasan’ın selamına verdiği karşılığı kendisine sanmıştı önce, farkına varınca hemen ona yaklaştı ve bir şeyler fısıldadı. Mutlaka “ben sizin köye gittim. Hocamızla birlikte orada araştırma yaptık. Çok güzel köyünüz var” diyordu.

Salonda takdir ve tekdir fısıltıları Şeyh Hasan Onar’ı anlatmaya geçince başlamıştı. Birden teybin düğmesine basıverdim. Kurulduğundan bu yana İstanbul Kültür Sarayının hiçbir salonunda böyle bir müzik duyulmadığı gerçektir. Onarlı Halil Dede’nin üç telli cura sazından yanık, Dövazımam makamında bir garip müzik yankılanmaya başladı. Kuşkusuz bu inançsal halk müziği, salonun seçkin dinleyicisinin beğeni duyacağı cinsten değildi, şaşırılmışlardı. Parmak vuruşlarıyla inleyen cura sazın tellerinin ardından, Halil Dede’nin kendinden geçmiş bir coşku içimdeki sesi bu iniltiyi dillendirip sözcüklere döküverdi. Onar Dede’nin destanını söylemeye başlamıştı.

Ve Mılla İsmail de tahtalı odasında onca konuşmadan sonra curasını kaptı ve Hüseyini makamda, ataları Onar Dede’nin destanını o gür ve yüreklere işleyen sesiyle söylemeye koyuldu. İki destan vardı Onar Dede’nin üzerine yakılmış. Son kıtalarında tanınmış Alevi ozanlarının adları geçiyordu. Hakkında bilinenleri, keramet söylencelerini şiirleştirmişlerdi:

Tevhit çekip mağarada oturan
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Kahreleyip Gügeyik'i batıran
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Kiraza emretti kendisi geldi
 Dalından gövdesinden tekkesin kurdu
 Doksan bin evliya şadoldu güldü
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Mucizatu belli ey güzel atam
 Kırk kulaç kemendin karadan atan
 İreisin gemisini kurtaran
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Asasını dikip ağaç yetiren
 Tekme vurup sularını getiren
 Padişahı ayağına getiren
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Asasını dikti ağaç yerişti
 Asker geldi cümle mahluk karıştı
 Padişahınan da anda görüştü
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Bir petekdeydi Şeyh'in arpası
 Onu çağırının nur olur sesi
 Hak lokması dolu idi torbası
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Bir petekten üç bin ata yem verdi
 Arpa akmayınca padişah sordu
 Arattı Arab'ın boynunu vurdu
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Arattı Arab'ın boynunu vurdu
 Arab vuruldukça 'ölmedim' derdi
 Ol Şeyh'e Arab'ı kul deyi verdi
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Padişah'ın önün duman bürüdü
 Geri dönüp Şeyh'den helallik aldı
 Dişterik, Şeyhçayırı o anda kaldı
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı
 Derviş Muhammed'im elaman aman
 Bir dolu içince biz coştuk heman
 İnsan Teccal oldu vakitler tamam
 İn ziyaret eyle Sultan Onar'ı

...

Bir gececik mihman oldum Onar'a
 Aman Onar Dede sen imdat eyle
 Özümü bağladım ol nazlı Pire
 Aman Onar Dede sen imdat eyle

Adın Şeyh Hasan'dır hem deriz Oner
 Elbet Er olanda bulunur hüner
 Adını işiten secdeye iner
 Aman Onar Dede sen imdat eyle
 Kimimiz dağdadır kimimiz yolda
 Kimi zulümatta kandadır kanda
 Tut elimiz' koyma bizi dar günde
 Yetiş Onar Dede sen imdat eyle
 Dört duvar üstüne binasın kuran
 Mahrum kalmaz eşiğine yüz süren
 Horasan elinden azmedip gelen
 Yetiş Onar Dede sen imdat eyle
 Kalkıp Horasan'dan sökün edensin
 Urum diyarını mekan tutansın
 Çağıranın imdadına yetensin
 Yetiş Onar Dede sen imdat eyle
 Pir Sultan'ım düşmüş dürür cüdaya
 Halım arzedeyim bar-i Hüda'ya
 Bu can kurban olsun Onar Dede'ye
 Aman Onar Dede sen imdat eyle!

Bu değişik söz ve müzik ses büyütücüyle salonun açık kapısından dışarı yayılınca, koridorda gezinenler içeriye girmiş ya da kapıya yığılmışlardı. Kürsünün yanında bulunan oturma başkanı Doçent, "ne yapıyorsun sen? Türkü mü dinleyeceğiz yoksa konferans mı?" diye sorarcasına bana kızgın kızgın bakıyordu. Oysa bu destanlar Şeyh Hasan Oner üzerinde yaptığım yorumlara temel oluşturan malzemelerden biriydi, mezartaşları ve ortaya çıkarmış olduğum Vakıf belgesiyle birlikte. Faklı inanç ve politik görüşlere sahip olduğumuz bu meslektaşımın, öz görüşlerimin ışığı altında yapmış olduğum araştırmayı yorumlamam yüzünden daha baştan suratı asılmıştı. Birden gözüm ön sırada Hasan'a kaydı. Hasan hafif hafif öne doğru sallanmaya başlamıştı. Ve Şule bir ona bakıyor, gözlerini yakalayarak, "bu adama n' oluyor böyle?" diye işaretle bana sorma çabasındaydı. Bereket durumu kavramıştım. Halil Dede'nin çalıp çağırdığı Onar Dede destanları Düvazımam makamındaydı, yani Görgü cemlerinde tevhit çekmeye başlamadan önce söylenip çalınan ve içinde Onikimamların adlarının geçtiği nefeslerin havasındaydı. Salonun mutad dinleyici ve seyircisine bu müzik makamı hiçbir şey dememesine rağmen, İstanbul'da oturmalarıyla yaşama biçimlerinde hiçbir değişiklik olmamış; gecekondularda ya da Fatih'te, eskiden dedelerin ve babalarının kalmış olduğu Arpacı Hanı'nın yerine kondu- rulmuş bir bekar hanında oturan dinleyici Onarlı işçi, çırak ve pazarcılar- satıcılara çok şey söylüyordu. Daha önce yerini bile tanımadıkları, içine adımını atmadıkları Kültür Sarayının bu 7 numaralı salonunda, eğer Halil Dede bu makamla destanların sonunu getirirse çalıp çağırarak, bir anda "Ya Allah! Ya Muhammed, Ya Ali, Şah! Şah!" diye dizlerinin üzerinde dövünerek kürsüye doğru ilerlemeye başlamaları işten bile değildi. Buna Alevi cemlerinde, toplu tapınmalarında 'esrime' diyorlar, esiriyen esirik- liler tamamıyla kendilerinden geçerlerdi. Kuşkusuz orta ve arka sıralarda

oturan Onarlılardan esrikli olan başkaları da vardı benim göremediğim. Sanki cemevindeymiş gibi, çeşitli gediklerden bu seslerin, “ya Alii! Şaaah Şah!” haykırırlarının yükselmesinin zararları bana olacaktı. Devletin başına yılan gibi çöreklenmiş, aykırı sesler çıkaranları hapse tıkan ve darağacına yollayan faşist darbe yönetiminin pusuda bekleyen içimizdeki sivil ajanları kollarına girip Gayrettepe delhizlerine sokarak ‘faili meçhullere’ katmaktan büyük zevk alacaklardı. Onlara bu zevki tattıramazdım. Hemen teybi durdurup, Halil Dede’nin sesini kestim Derviş Muhammed’in nefesinin yarısında. Açıklama konuşmasına başladığımda gözüm halâ küllük-gübrelik arkadaşım Hasan’daydı. Düvazımam çığırlığı susar susmaz birkaç saniye titredi. Hemen kendine gelen Hasan çevresine bakınıp, kendisini şaşkın seyreden Şule’ye hafifçe gülererek toparlandı ve yeniden anlattıklarımı dinlemeye koyuldu.

Benim anlatacağım değil, ama sempozyum oturumunun bana ayrılan zamanı bittiğinde ara verildi. İleride kapıya yakın beni bekleyen, ellerini sallayarak yanlarına çağırın bay ve bayan meslekdaşlara karşılık vermeden; sahneden iner inmez, kalabalığı aralıyarak Hasan’a doğru yürüdüm. Meğer o da kaçırmadan beni yakalamaya çalışıyormuş. Daha ben “sen ne yapıyordun öyle?” diye sormadan o,

“Yavv Hocam” dedi, “kendimi Büyük Ocak Tekkesi’nde sandım; Karadirek’ in önünde halka olmuş erenler tevhide oturmuşlardı. Halil Dede’nin babası Küçük Koca Dede, curasını inlete inlete düvazımam çığırlıyordu, can ister ki dayana ah!” Ben tek söz söylemeye kadir olamadım, sarılıp niyazlaştık.

ALAGÖZLÜ KORUCUYA PAHALIYA MAL OLMAYA BAŞLADI, ÇÜNKÜ ÇARIK ÇORBASI BÜTÜN DEĞERLERİ ALTÜST ETMİŞTİ

Korucu Kıcık Alagözlü gelinin peşini bırakmıyordu. Fırsat buldukça kapıda, pencerede yerden biter gibi görünüyor. Bazan yalvarıp yakarıyor, içeri alması için. Bazan konuşmalar dil dalaşına dönüşünce, sertleşip dikelelele tehdit ediyor. Çevrede kimse olmadığını anlayınca bağırıp çağırmaya başlıyordu:

“Bekle sen, gelir kocan aptal Alagözlü” diyordu, “bekle! Etrafım koca-sız kalmış gelin, erkek arayan kız dolu. Elimi atsam ellisi, ayağımı atsam tellisini bulurum. Hangisine gitsem benimle yatmaya hazır. Sarıcağilin Ümmüş, bana yalvardığı yetmiyormuş gibi, Allah’a yalvarıyor ki ayaklarım yolunu şaşırırsın da onun kapısını çalayım. Ama ben seni istiyorum; çocukluğumdan beri ben sana yangınım. Vakarlı Mehmet elimden aldı seni. Göreceksin bir gün onun ölüm haberini getireceğim şubeden. Eğer senin sırtını yere getirmezsem bana bekçi Kıcık Mehmet demesinler. Şimdi Eşkya Sefer’e güveniyorsun. Altınla altıma yatıracağım seni. Zaten suyu ısıtıyor yavaş yavaş Eşkya’nın, dağ-taş jandarma dolu. Arpanız kesilecek hepimizinç Öyle her sabah kalktığımızda kaplarımızın ardında bir aşlık un, bulgur bulamayacaksınız. Eşkya Sefer öyle çalıp çırıp, ev be ev dağıta-

mayacak. Ankara devleti güçleniyormuş, İstanbul devletinin kolu buralara uzanamıyorsa da. Çok yakında eşkıyalar temizlenecek tek tek.”

Alagözlü'nün artık sabrı taşmıştır. Üstelik içeriden oğlu Hasanali de ağlamaya başlamış, kendisini çağırılmaktadır:

“Ulan Topal cenabet! Ankara'nın mı İstanbul'un mu herhangisinin devletiyse, sana verdiği vurma yetkisine mi güveniyorsun? Sen o altınları asker kaçağı saklayarak kazanıyorsun; bir yandan da şehirli ağalara aracılık edip köyün arazisini yok pahasına onlara kapatıyorsun. O altınlar kızgın pul olup göğsüne yapışacak öbür dünyada. Ama dilerim ki bu dünyada yapışsın cızır cızır, Karahaberci İblis! Sen pehlivan Sefer'in tırnağına kurban ol. Defol git Topal İblis. Ben altın tasımı Vakarlı Mehmet'e vermişim. Allah onu alsın da şu elimdeki keserin sapını kullanır, yine sana kalaylatmam” diye bağırıp çağırmasından, komşuların başına toplanmasından ve daha kötüsü nerede var nerede yok Sefer'in birden ortaya çıkıp, kendisine bir meydan dayağı atacağından korkup karanlıkta sokaklara dalar kaybolurdu Korucu. Aradan çeyrek saat geçmeden, ağlayışlar-ağıtlar akşamın sessizliğini bıçak gibi keserek göklere yükselmeye başladılar.

Alagözlü tüm bunları kafasından geçirip bir daha kapıyı iyice yokladı iyi kapanmış mı diye. Sağlamdı, hiç kıpırdamıyordu. Ayrıca kulağını kapıya dayayıp dışarıyı dinledi, Kıcık orada da yoktu. Dışarıda kar savuran rüzgarın iniltisi geliyordu. Alışmıştı adamlarla hemen her akşam burada içeriden dışarıya doğru dilazarı etmeye. Bayağı ayak sürüttü yolakta, dışarıda bir türlü tıkırtı olmuyordu. Birden aklına ocaktaki, pişmeye koyduğu bulgur geldi. “İnşallah dibine yanmamıştır!” diye söylenerek içeri koştu.

Çuvaldaki son aşığına baharda toplayıp kuruttuğu yemlik otunu karıştırarak tencerede kaynamaya koymuştu. Oğlu da mızızlanıp duruyordu ocağın önünde tencereyi hazırlarken. Koştu ocağa, tencere suyunu çekmiş pilav pişmişti, ama henüz dibi tutmaya başlamamıştı. Sevinerek ocaktan indirdi. Karnı da açtı, bir kaşık alıp tadına baktı ve az tuz ekledi. “Hasanali!” diye seslendi, uyumuştur oğlan aç karnına. Bir tenceredeki son aşlıktan yaptığı pilava, bir uyuyan oğluna baktı. “Yarın birlikte yeriz, bir gün daha kazanmış oluruz. Öbür günün de Allahı kerimdir, dedi kendi kendine; hayret bu akşam kapımda havlamadı, daha önemli düzenleri olmalı Kıcık cenabetinin!” Hiçbir şey yemeden oğlunun yanına uzandı Alagözlü; yorganı palazı üzerlerine çekerek, düşünde Vakarlı Mehmet'ini görmek için çabucak uykuya daldı.

Aradan bir süre geçmişti, Kıcık Mehmet yine akşamın moruluğunda Alagözlü'nün kapsını tıklattı. Onun kapı vuruş sesini tanıyan Alagözlü Hatçe, kapının arkasına dayadığı kazma sapından kosu (dayak, destek) kaldırıp açtı. Ne öfkeli ve ne de sevinçliydi. Ama memnuniyet havası davranışlarından açıkça seziliyordu. Oğlunun karnını, aç geçirdiği günlerin acısını çıkarırcasına, tıkabasa doyurmuştu, uyuyordu. Ama yine her akşam olduğu gibi Hasanali'in sürekli sorduğu babası hakkında bir masal uydurup anlatmıştı. Dört yıldan beri hiçbir haber alamadığı kocası Vakarlı Mehmet'e öldü artık, gelmeyecek gözüyle bakmak asla içinden gelmiyordu. Oğluna onu anlatırken, bir elinde kılıç öbüründe tabancası düşmanın içine daldığını ve yüzlercesini öldürdüğünü söyledi. Ancak bir an gelmiş ve çev-

resi kısıtılmış. “Ya Ali meded!” diye bağırmış; Zülfikarı elinde, bulutların arasından Hz. Ali kanatlı Düldül atıyla çıkıvermiş. Onu kaptığı gibi Kafdağı’nın ardına aşırılmış. Göz göz olmuş yaralarına ağzının barını sürmüş, tükürmüş “haydi şimdi kendi başının çaresine bak! diye onu dünyaya salmış. Elinde demir değnek, ayağında demir çarık Dünyanın öbür ucundan koşmuş geliyor!” diye yeni eklentilerle oğlunu avutup onu uyutmuştu. Aralıkta yavaşça:

“Topal’ım sen misin? Haydi gir içeri çabuk, kimse görmeden. Topalım, şeytandan bile hızlı kopanım (koşanım!)” deyip onu içeri çekti. Kapıyı kapatınca ciddileşti:

“Sana demedim mi zifiri karanlıkta gel diye? Ama anlaştığımız gibi avucuma altını koymadan sana zırnık bile koklatmam” diyerek elini uzatırken avucunu açmış, diğer taraftan gömleğinin yakasından çıkmış, çıra ışığında gümüşümsü ışyan diri memeleriyle onu tahrik ediyordu. Kıcık Mehmet heyecanla açılmış avuca değil, gözlerini kamaştırın diri memelerine dokundu Alagözlü’nün. Genç kadın onları gömleğinin içine sokup, yakasını ilikledi. Kıcık:

“Kız yapma!” dedi, “gösterip gösterip çekme! Sen beni öldüreceksin; canımı istetiyorsun, sonra birden bırakıyorsun.”

“Yok öyle şey! Baştan dedim sana, zırnık koklatmam. Verisiyem yoktur aslanım. Domatesi yedikten sonra para vermek güç gelir. Hem sen cebinde altın olmayan kaçağı bırakıyor musun? Götürüp şubeye teslim ediyorsun, oradan alacağın birkaç gümüş mecdiye için. Kaçak avcısı seni! Köyün tarlasını tumunu, evini, malını, namusunu korumuyor, asker kaçaklarının peşinden koşuyorsun.”

Bu sözlere alışıkta Kıcık Mehmet. Biliyordu ki zorlamanın bir anlamı yok. Alagözlü Hatçe Nuh dedi mi peygamber demezdi. Eşkya Sefer bile onu etkileyememiş; ona hakaret etmişti, kendisine Kıcık’ı teklif ettiği için. Ve yine biliyordu ki, Kıcık Mehmet, eğer o olaya tanık olmasa ve içinden geldiği gibi davranmasaydı koynuna girmeyi asla başaramayacaktı. Kendi açısından Sefer’le anlaşma yapmaları bir bakıma boşa gitmişti. Ama hiç değilse korkusu ortadan kalkmıştı ya! Alagözlü’yü altına alıstırdığına pişmandı. Şimdiye dek ondan fazla altını gitmişti, ama yine de memnundu; hiç görmediklerini onda görmüş, en güzelini onda tatmıştı domatesin. Ama Alagözlü beline sardığı kaslı bacaklarıyla onu sıkıp pestilini çıkararak yorgun düşürünce, o zaman sarı sarı altınları gözünün önünde uçmaya başlıyordu. Hele her keresinde Alagözlü’nün, “nasıl götümün kenarı Topal’ım, kolay mıymış Alagözlü’nün kankırmızı domatesine bandırmak ya da altın tasını kalaylamak?” demesi onu bitiriyordu. Mutlaka bir çare bulup, altın vermekten sıyrılıp kurtulmalıydı: Bu kendisinin kabahatiydi; daha Alagözlü’nün elini bile tutmayı başaramadığı zamanlar, salt onun adını çıkarmak için, Alagözlü’ye her kere bir altın verip onunla yattığını olur olmadık yerlerde konuşmuştu. Şimdi bunun öcünü alıyordu kadın. Ama, artık hemen bütün köylü biliyordu Korucu Mehmet’in Alagözlü’yle dost hayatı yaşadıklarını. Bu tür bir olay barış ve sükunet dönemlerinde olsaydı, yer yerinden sarsılır, büyük olaylar çıkar, ölümlerle sonuçlanırdı. Oysa bu savaşlı yıllarda yaşlı babalar, analar, kayınbaba ve kaynanalar, nineler dillerinin

ucunu bile yaşlamıyorlardı genç gelinlerine ve kızlarına karşı. Bir araya geldiklerinde birbirlerine yakınıyor, sızıldıyorlardı. Bazen dertleniyor ve bazen haklı bulup kendi doğal söylemleriyle değerlendiriyorlardı:

“Benin ne gelinime ve ne de kızıma sözüm soluğum geçmiyor” ya da daha açık: “Erkeksizlikten buhurları başına vurdu, ne diyelim!”

Topal korucu Kıcık Mehmet, kapı aralığında Alagözlü’nün acımasızca pazarlığına çok içerlemişti. “Ulan Vakarlı Mehmet!” dedi içinden, “Alagözlü’yü elimden aldığın yetmedi. Yıllardır öldün mü yaşıyor musun bilinmiyor, ama hayalin bile bu kadına umut veriyor. Onun için bana çektiyor. Ona sahip olmak için tek yol kaldı; ölüm künyeni getirip gözünün önüne dayayacağım.”

Alagözlü ve Vakarlı Mehmet evlendikten birkaç ay sonra onu alıp Birinci Dünya savaşına götürmüşlerdi. İki buçuk yıllık bir ayrılıktan sonra sırtında asker çantası, yırtık asker urbarları ve silahıyla birdenbire çıkagelmişti. Giderken karısının hamile olduğunu bile unutmuş olan Vakarlı Mehmet’in oğlu Hasanali kapının eşiğinde emekleyerek karşılamıştı. Deli Halil Paşa Kuvvetlerini çöllerden çekip, Doğu Anadolu’yu işgal etmiş Rus kuvvetleri ve onlarla birlikte hareket ederek bir devlet kurma umudu içindeki Ermenilere karşı savaşmak üzere Doğu’ya kaydırıldığında, Vakarlı Mehmet Harput’ta komutanından üç günlük izin alarak köyüne gelmişti. Komutan sorumluluğu üzerine alıp onu göndermiş, imalı sözlerle kaçmasını istemişti. Bir karanlık gecede onu salmış ve kaçak göstermişti. Geri gelmesini istemiyordu; mademki köyü yakınmış, saklansın, kaçsın kurtulsun istemişti. Ama o Vakarlı Mehmet’ti, Onar Dede evladiydı -öyle demişti komutanına- söz vermişti gelip sizi bulacağım diye. Köyde sadece üç gün kalmış ve dördüncü gün yola çıkarak, taburuna Kemah’ta yetişmişti beşinci gün. Komutanın karşısına çıktığında okkalı bir tokat yemişti; kaçaklığı için değil gelip teslim olduğu içindi bu tokat. Aç ve çıplak, uyuz ve tifüsün perişan ettiği bu birlikleri Pasinler Ovası’nda büyük bir meydan savaşı bekliyordu. Yemen’den Suriye’ye dek çöller denizinde milliyetçi Arapların ve İngiliz kuvvetlerinin amansız saldırıları; sıcak, pislik ve açlıktan taburları ve alayları kırılırken, komutanlık çadırında emir subayı Falih Rıfki’yla muhabbet eden Halil Paşa ve de yeğeni Enver kuzeyde de aynı başarısızlıkları ve yenilgileriyle ün yaptılar. “pire itte, bit yiğitte bulunur” sahte atasözünün yayıldığı dönemlerdi. Askerler bittten, pislikten ölüyor; açlıktan ayaklarındaki çarıkları yiyorlardı.

“Evet tek yol bu” diye içinden söylenmeyi sürdürüyordu Korucu Kıcık, “Vakarlı’nın künyesini getirip, onun hayalini yok edeceğim senin kafandan. Umutlarını söndürerek, senin gerçek efendin ben olacağım!” bu düşünceler ona güç vermiş olacak ki Alagözlü’nün direnişini direnişle yanıtladı: “Beni çok fena yaralyorsun Alagözlü’m dedi, bu böyle süremez!”

Alagözlü üstüne gitti. “Sürmezse sürmesin, umurumdaydı. Seni kırmızı götlü mumla çağırmadım ya! Bir anlaşma yapmıştık; erkek olan sözünde durur. Ama sende o erkeklik nerede?” diye hakaret bile etti.

Kıcık Mehmet direnişini sürdürüp sürdürmemek arasında bocalayarak: “Yook, öyle konuşamazsın” dedi, “hep sözümde durdum ben. Şu anda üzzerimde yok. Durmadan tavrı değiştiren sensin. Başlarken böyle davranma-

dın. Şu anda görev üstündeyim, sadece geçerken uğramıştım hal-hatır edeyim diye. Yine bir mektup var Karakoldan; Gökkızgilin çifte gelinlerin...” Tümcesini tamamlamadan anlamıştı Alagözlü, yüreği burkuldu.

“Vah, Vah!” dedi, “Elif ile Dudu’nun yiğitleri de mi gittiler? Ah bitmeyecek mi bu savaşı yıllar? Yedi erkeklerimizi bitirdi, ayırdı bizden. Vakarlı Mehmet’im sen neredesin? Tanrım ondan ölü veya diri bir haber istiyorum, Onar Dede sen bilirsin! Ama hayır, hayır o ölmedi, birgün mutlaka karşıma çıkacak. Ya gerçekten karşıma çıkarsa, nasıl yüzüne bakacağım; emanetine hıyanet ettim!” Ağlayarak içeri girerken, “Topal cenabet! Haydi şimdi siktir git de haberini ver, karahabercil!” Korucu Kıcık boynunu büke rek çıktı dışarı ve görev başına gitti.

Kısa bir süre sonra çılgınlık, ağlayışlar karanlığı yırtıp, pencereden bakmakta olan Alagözlü Hatçe’ye ulaşmıştı bile. Kara gözleri yaşlar içindeydi. “Ateş düştüğü yeri yakar” diyordu içinden, “şimdi herkes Gökkızgile yığılacak, ama herkes kendi ölüsüne ağlayacak, aşıtlar yakacak. Ah! Vakarlı’m, Vakarlı Mehmet’im neredesin? Hiç değilse düşerime gir, göreyim, seveyim seni. Yedi yıldır yüzünü bile unuttum. Üç günlük görmüşlüğüümü saymıyorum. Vakarlı’m başıyla beni, şu Topal cenabetin altına yattığım için. Tanrı bilir açlık, sahipsizlik, perişanlık!”

Acaba ölse bile unutulabilir miydi o geceyi, o ilk geceyi Alagözlü Hatçe? Sabahleyin, yataktan kalktıklarından beri zaten bir şey yememişlerdi. Öğleyin kıl çuvalın dibindeki bir tek avuç unu elekten iki kez geçirdi. Bulgur çuvalını da bir iyice silkeleyip bir o kadar bulgur çıkardı ve sonra onları dürüp bir yana koydu. Bunlar Eşkuya Sefer’in yaklaşık bir ay kadar önce bizzat kendisine getirmiş olduklarının sonuncu kırıntıları. Ona da çok bzulmuştu kendisini Kıcık Mehmet’e kapatmak istediği için. Alagözlü’nün itirazı üzerine ikilememişti Sefer. Şimdi ise ortalarda yoktu, üstelik ortaya çıkarılan yiyecek deposunu, kasabaya taşıyan jandarmaların arkasından taş atıp küfredenlerden biri de kendisiydi. Ama, bütün köylü birlik olup da taşlamadıkları için, üç-beş evin kapısından penceresinden atılan taşlar ve edilen küfürler hiçbir işe yaramamıştı. Birer avuç unla bulguru birbirine karıştırıp, çantada iki avuç da kuru yemlik otu buldu ve birlikte tencereye koyup ocağa sürdü. Hamur mu pilav mı ot mu olduğu anlaşılmayan bir karışımı pişirip küçük Hasanali’le yemişlerdi. Ancak hep akşamı düşünüyordu. Yarın, öbürgün ve sonraki günler ne yapacaktı? Onu da bildiği yoktu ya, yine de “yarının sahibi Allah’tır” atasözünü, içinden yineleye yineleye o akşam için, hiç de ayağı alışık olmadığı evlerin kapısının ipini çekti. Kiminden açıkça un bulgur dilendi, “yok!” dediler vermediler. Kimine evlerinde görülecek işleri olup olmadığını sordu birkaç avuç un-bulgur için. İki evde kandırıp ahır süpürttüler, gübre yığdırdılar davar komunda. Sonra da, “Aranın kaltağı; Topal Kıcık’ın altınlarını yiyorsun, anlaşılmasın diye de ev ev bulgur dileniyorsun!” diyerek kovmuşlardı. Akşam karanlığı çökme ye başladığında eve gelmişti. Karlar erimekte ve her yan sel çamur içindeydi. Ayaklarındaki delinmiş, eski çarıklardan sular geçerek çoraplarını ıslatmıştı ve ayakları üşüyordu. Şansına, savaşı yıllara ve sonra da köye “Alagözlü’yü altınla kandırdım, altına dayanamayıp altına yattı” diye dedikodular yayan korucu Topal Kıcık’a bastı küfürü ağlayarak. Hasanali’in

ince süzgül yüzünü, odanın kapıya yakın küçük penceresinin çamur gübre karışımıyla tutturulmuş kırık camına dayayarak, beklemekte olduğunu gördü. Bu görünüm onu daha da bitirmiş, yolağa girdiğinde bile ağlamasını kesemiyordu. Çıralıktaki mumu yakmış vıcık çamur içindeki incelmış, delik çarıklarını çıkarırken, akşama yiyecek hiçbirşey olmadığını ve elinin boş döndüğünü oğluna nasıl anlatacağını içinden geçiriyordu.

Çocuk seslendi: “Ana acıktım, ekmek buldun mu?”

Duymamazlıktan geldi içi ezilerek, yanıtlamadı. Eğer geceyi karınlarını dizlerine bastırarak geçirebilirlerse, yarın gider Milla İsmail’in ellerine sarılacaktı yine. Yazbahar gelip işler açıldımı çalışır; hem ödünç aldıklarını öder, hem de gelecek kış için hazırlık yapardı. Mum ışığında çıkardığı çarıkları duvarın dibine yerleştirmişti. Birden gözleri parladı onlara bakarken. Oğlu içeriden üçüncü kez sesleniyordu, “ana acıktım!” diye.

“Ağlama Hasanali!” dedi bu kez, “biri kurban kesmiş iki parça et getirdim. Sen yatağına gir yat! Doğrayıp onları tencereye koyayım pişsin! Pişer pişmez seni uyarırım.”

Bir çare bulduğu için sevinçten kapının kosunu bile dayamayı unutmuştu. Sanki çıldırmıştı Alagözlü, çarıkları kapıp içeri ahıra koştu. Direğe asılı, içyağına bandırılmış fitili olan isli çirayı yaktı. Ahırda yarı aç yarı tok olarak yatan, ot ufağı, iri kesmik saman ve kuru yaprakla besleyip yaza çıkartmaya çalıştığı bir eşek vardı. Kendisine yem verecekmiş gibi iri gözleriyle ona bakıyordu. Çarıkları bir bakraç suyla çamaşır leğeninde iyice yıkayıp, ot kütüğünün üzerinde dahrayla yapabildiğince küçük parçalara böldü. İçeriden oğlu Hasanali’in iniltileri geliyordu, aç karnına uyuyamıyordu çocuk. Alagözlü küçük parçaları yeniden sudan geçirdi. Böylece bütün kış giydiği öküz gönünden, artık parçalanmış ve çürümeye yüz tutmuş kuşbaşı parçalara ayırdığı çarıklarını tuzlayıp doldurduğu tencereye su koyup ateşe sürdü. Ocağın başında beklerken Hasanali sayıklıyordu, düş görüyor olmalıydı. “Ana acıktım, karnım ağrıyor! Ana canım yağlı yufka istiyor. Kurban payından közleme yapsana anaa!” sözlerini seçebildi. Arkasından babasıyla konuşmaya başladı düşünde. Ona niçin hala gelmediğini soruyor; Hatçe anasının kendisine ekmek vermediğini söyleyerek onu babasına şikayet ediyordu. Biriki kez doğrulup yatağında oturdu, gözlerini oğuşturarak çevresine bakındı. Mırıldanarak yeniden yattı. Son doğruluşunda uyandı ve ocağın başında sessizce ağlamakta olan anasını fark etti; habire de ocağa sütleğen kuru su atıyordu. Çirayı da söndürmüştü, ateşin ışığında oturuyordu.

“Ana” dedi, “çok acıktım, karnım ağrıyor, daha yemek pişmedi mi?”

“Haydi Hasanali’im benim, götünü kokladığım kuzucuğum! Sen uyu! Pişince hemen uyarırım!” Ama o, aradan birkaç dakika geçmeden yine soruyordu. Her keresinde onu öpüp başını yeniden yatağına koyuyordu. Tahta kaşıkla karıştırmak için tencerenin ağzını açtığı anda, kekremsi bir et kokusu yayılıyordu. Belki de bu kokudan çocuk uyanıyordu. “Bayağı et kokusu işte! Azıcık bozulmuş o kadar. Sanki hiç mi kokmuş et yemedik?” diye söyleniyor. Sonra ufak bir et parçasını, burnunu tutarak, ağzına götürüyor ve dişlerinin tantaklaşmış bir bulaşık bezi sertliği ve tadıyla çiğniyordu. Bir türlü yutamayınca; “Ah, ne pişmez şeymiş şu çarık eti!” diye karıştırmayı sürdürüyordu.

Son uyanışında Hasanali artık uyumamakta diretti. Avazı çıktığı kadar bağırarak, “acıktım anaaa, uyuyamıyorum!” diye diye ağlamaya başlamıştı.

Kadın çaresiz, “Tamam” dedi, “ağlama artık! Etli çorba pişti. Çorbayı ekmezsiz içeceğiz. Yarın Allah kerimdir; elbet bir yerden bir parça ekmek bulurum!”

Çıralıktaki çırayı, yağı bitmek üzere olduğu için yakmadı. Sütleğen ateşine soktuğu meşe sopasının kösövüsü ışıltısıyla, kablıktaki Ermeni yağmasından kendine düşmüş olan ve adını “Gâvur taşı” taktığı kalaylı bakır taşı buldu. Tencereyi ocaktan külün üzerine alıp, tahta kaşıkla tasa çarık çorbasını doldurdu. Odaya öylesine bir kötü koku yayılmıştı ki derin soluk aldığı takdirde bomboş olan midesinin özularını dışarı atabilir ve midesi barsakları ağzına gelebilirdi. Hasanali ağlamasını kesmişti ve birden: “Ana kız, ne kokuyor böyle osuruk gibi? Tıs tıs çekiyor musun ne?”

Alagözlü önce şaşırды ne diyeceğini, sonra taşı yaklaştırarak, “Yavrum dedi, sabahtan beri benim de karnım ağrıyor; elimde olmadan yapıyorum. Haydi, soluk almadan, burnunu tutup çorbanı iç ki miden bulanmasın!”

Neşelenmişti sanki oğlan, gülerek: “Ana, ne çok ossurmuşsun sen? Ben uyurken odayı doldurmuşsun!” dedi. Burnunu tutarak, anasının ağzına kaşıkla verdiği çorbayı içmeye başladı. Bir yandan da, “Haydi” diyordu, “sen de iç. Bir kaşık bana ver, bir kendin al. Sen de açsın benim kadar. Ama ana karanlıkta sen bu çorbanın içerisine çaput parçaları düşürmüşsün galiba.”

Alagözlü güçlkle, “Çiğne yut yavrum. Çaput-maput değil onlar” dedi, “bak işte ben de içiyorum.” Ve çorbaya daldırдыğı kaşığı soluk almadan soktu ağzına. Dilinin üzerinde tuzlu, yapışkan ve öğürtücü pıhtı dönmeye başladı. Damaklarına yapışan küçük deri parçalarını ve ne de sıvıyı, çorbanın suyunu yutamıyordu bir türlü.

Hasanali, “Ana, midem bulanıyor! Kusacağım anaa!” deyince Alagözlü, taşı elinden bırakmadan çocuğı tuttuğı gibi, odaya bitişik ahıra sürükledi. İki birden öğürerek çıkardılar. Kendisi yutamamıştı, onun için çabucak ağzından atıp kurtuldu. Ama çocuk öğürmekten halsiz düştü. Kesik kesik ağlıyor ve güçlkle “Ana ben öleceğim, karnım çok ağrıyor.” diyordu.

Elindeki taşı da kustukları gübrenin üzerine dökten Alagözlü, oğluna sarılarak ağlamaya başlamıştı. Ağlayarak onu kucağında taşıyıp, yatağına yeniden yatırdı. Ağzını, burnunu, yüzünü ıslak bir bezle sildi. Karanlığa gözleri alıştı, odanın her noktasını ezber bildiğinden aydınlıktaymış gibi hareket edebiliyordu. Ana ile oğul birbirlerine sarılmış hıçkırıklarla ağlıyorlardı. İşte o anda Kıcık Mehmet henüz sımsıca koca bir tas bulgur çorbası, birkaç yufka ve bir parça beyaz peynir koymuş olduğu bir küçük bakır siniyle içeri süzıldı. Sininin üzerinde içinde gazyağı çırası yanan bir fener de vardı. Alagözlü hiç gaz yağı kullanmıyordu. Işık yakmak zorunda kalırsa, içyağı çıraları, kösövü ve yalım kullanıyordu. Güzün başında alabildiğı küçük bir rakı şişesi dolusu gazyağını ise çok önemli bir gün daha doğrusu hiç umudunu kesmediğı kocasının geleceğı günün gecesi aydınlatmak için saklıyordu. Bütün gece gözlerini kırpmadan ona bakacaktı.

Odaya dolan ışıkla ana-oğul irkilerek birden ağlamayı kestiler. Sofrayla içeri girmiş olan Kıcık Mehmet’e şaşkınlık içinde bakıyorlardı. Korucu Kıcık Mehmet hafif sırtarak:

“Ali sofrası ana-oğulun darına yetişti. Boz atlı Hızır bana ayan etti. Haydi Alagözlü, al şu çorbayı, Hala sıcak karnınızı doyurun; anam akşam yemeği için yapmıştı, hemen aceleyle ısıtıp getirdim” dedi ve ciddileşti: “Bu güne dek getirdiklerimin hepsini reddettin almadın. Kendini düşünmüyorsan, bari şu masum çocuğu düşün. Onu açlıktan öldürmeye hakkın yoktur. Her şeyi duydum, karanlıkta tamamını göremedim ama. Çarık eskisinden yaptığın çorbayla neredeyse çocuğu zehirleyecektin. Bereket kustu da kurtuldu. Bu akşam her nedense kapının kosunu bile ardına vermeyi unuttmuşsun. İçeriye sessizce girdiğimde kendi kendine söylenerek tence-reyi karıştırıyordun. Bir köşede soluk bile almadan bekliyordum. Çılgınca bir hareket yapmayasın diye, ne çarık çorbasını pişirirken ve ne de oğlana verirken, kendimi tuttum karışmadım. Haydi ne bakıyorsun yüzüme aval aval? Senden zorla bir şey istediğim yok. Güzellikle ve isteyerek benim olasın dedim hep. Haydi al şunları da çocuğun karnını doyur. Senin de bir iki gündür ağzına öküz emeği koymadığını artık biliyorum. Yarın bir çare buluruz yiyecek işine.”

Şaşkınlıktan küçük dilini yutmuş gibi duran Alagözlü öylece ona bakıyordu. Şimdi yıllardır hem alay ettiği hem de nefret duyduğu Kıcık Mehmet’in ne topal bacağı ve ne de hafif çarpık ağzının sol yanı kalmıştı, kaybolmuştu çirkin görüntüleri. Ne de sevimlileşmişti şu Kıcık! Bu ana dek hiç böyle bir duygu uyanmamıştı içinde ona karşı. Hiç konuşmadan kalktı ayağa ve uzattığı siniyi alıp yatağın kenarına koyarken:

“Hasanalı, yavrum!” dedi, “bekçi dayın bize yiyecek getirmiş. Haydi kalk ağzını gözünü yuyayım da sofraya oturalım!”

Deminden beri ağlamayı kesmiş, bir korucu Kıcık’a bir anasına bakarak sonucu bekliyordu. Yine anasının ona küfrederek yaka paça dışarı atmasından korkuyordu. Anasının bu sözleri üzerine yüreği tuhlaştı (korkusu geçti).

“Elbet getirir” diye karşılık verdi anasına, “zaten her zaman bize bir şeyler getiriyor, ama sen kötülük edip onu kovuyorsun. Bana verdiklerinin hepsini elimden alıp attın. Sen iyi bir ana değilsin!”

Ayakta fener elinde duvara yaslanmış beklemekte olan Kıcık Alagözlü’nün yerine konuştu: “Yok, öyle konuşma Hasanalı! Senin anan dünyanın en iyi anası, inan bana. Büyüyünce bunu anlayacaksın.”

Alagözlü gelin ikinci kez şaşkınlığa düştü. Yıllardır peşinde koşan, köyde adını kapatması olarak çıkararak; her gece bir altına kendisiyle yattığını yayan şu pezevenge bak! İstese kendisini kötölemek için çok şeyler söyleyebilirdi oğluna, tam sırasıydı. Ve şu sofradaki yiyecekleri bile kendisiyle yatmakta kullanabilirdi rahatça; içinden “hayır” diyecek gücü bulamadığını hissetmişti. Oysa Kıcık Mehmet bunu yapmıyor, tersine kendisini oğluna övüyordu. Üstelik yemeği yerlerken de oturmamış onları seyrediyor bir yandan da oğlu Hasanalı’le yarenlik ediyor, onu sevindirici sözlerle oyalıyordu.

Yemeğin bitimine yakın Kıcık Mehmet, “Haydi Allah rahatlık versin ikinize de” dedi, “ben gideyim artık. Yarın karanlıkta kapları ve siniyi kapının önüne koy geçerken alırım.”

Yolağa doğru yürüdü. Alagözlü ardından bakıyordu; hayır hayır, Kıcık Mehmet artık topallamıyor, geniş omuzlu ve alını açık, iri yarı, dağ parçası bir erkek gibi görünmeye başladı gözüne.

“Mehmet!” dedi birden Alagözlü, “hemen niye gidiyorsun? Elindeki ışığı koy çiralığa; otur şu minderin üstüne dinlen. Hasanali’in karnı doydu artık uyuyacak. Baksana dapılamaya başladı bile. Otur şöyle, dertleşir kurtlaşırız.”

Sözler ağzından kendiliğinden dökülüyordu. Bu kez Kıcık Mehmet şaşırmişti. “Seni bu durumda rahatsız etmek istemem, ama madem oturmamı istiyorsun, kalayım” deyip, feneri yolağın duvarının başındaki çiralığa koyarak yanına oturdu. Ona şimdiye dek bu denli yakın olmamıştı yalnız olduklarında. Hasanali’in gözleri kapanmıştı bile. Alagözlü bakır siniyi kaldırıp duvarın dibine koydu, minnet dolu gözlerle Kıcık’a bakarak. Sonra bir ıslak bezle oğlunun ağzını, ellerini sildi; mızızlanan oğlan gözlerini bile açmadan yeniden uykuya dalmıştı. Alagözlü Hatçe yanına çöktü Kıcık Mehmet’in. Uzattığı bacağı bacaklarına değince, sıcaklığı onu sardı. Terlemeye başlamıştı Kıcık.

Alagözlü parmaklarını alnında yanaklarında gezdirerek, “Kıcık” dedi, “niye öyle terleyip duruyorsun? Benden bu kadar mı korkuyorsun?” Adam zaten heyecanlanmıştı, o inadına üstüne gidiyordu: “Beni hep istemiyor muydun? Demek hep dilindeymiş, elinde değil!”

Kekeleyen Kıcık, “Alagözlü’ü biliyorsun seni ne kadar çok sevdiğimi! Seni nasıl arzuladığımı.” dedi ve sözlerinin gerisini getiremeden, hoyratça sarılıp onu öpmeye başladı. Bir an için Alagözlü’nün kafasından “belki de bunları bir plan olarak hazırladı bu pezevenk” düşüncesi parlayıp geçti.

Sıyrıldı kollarından ve ciddileşti. “Dur” dedi, “Kıcık, yatacağım seninle. Aceleyle gerek yok. Öyle erkek eşekler gibi üzerime atılma. Bu akşamki davranışlarının, insancılığının karşılığı olacak!”

Ve Kıcık dillendi; rahatlamıştı dili çözüldü: “Ama ben seni hep istiyorum Alagözlü’ü. Ne istersen veririm, yeter ki sen benim ol. Bir sahibe, bir erkişiyeye ihtiyacın var. Zaten kim yaymışsa, kim vurup çıkarmışsa; seninle her gece bir altına yattığım söyleniyor köyde!”

Alagözlü söylenti kendi kulağına gelmemiş gibi davrandı. “Yaaa” dedi, “madem öyle söyleniyor, bundan sonra her gece için bir altın isterim.”

“Kabul; her istediğin canım-başım üstüne Alagözlü’ü. Yıllardır bu anı bekliyordum. Benim olan her şey senindir” diyerek yeniden atağa geçti. Kıcık, bu kez yapabildiğince yavaş, yumuşak ve heyecanlandırıcı olmaya çalışıyordu. Alagözlü de karşı koymuyordu artık. Kendisinin ve çocuğunun son anda, beklenmediği bir anda Hızır gibi yetişip karınlarını doyuran Topal Kıcık Mehmet’e kendisini cömertçe sunmaya hazırlanıyordu. Yıllar var ki erkek eli değmemişti vücuduna. Kendi kendini yemin etmişti kadınlığını kocası Vakarlı Mehmet’e saklayacağına dair. Ama işte, yenilmişti. Çarık çorbası kafasındaki tüm değer ölçülerini töreyi-tüzeyi altüst etmişti. Kıcık’ın elleri donunun uçkurunu çözdüğünde, “kim olursa olsun, erkek değil mi? İşte heyecanlandırıyor beni! Ha Vakarlı Mehmet, ha Kıcık Mehmet” diye içinden geçiriyordu; “uykularımda, düşlerimde onca erkekle yattım.”

KÖYE GİREN YABANCILAR VE YARDAKÇILARI

Mılla İsmail savaşa gönderdikleri yiğitleri tek tek anıp; künyesi yıktırılanlara Tanrıdan rahmet, hiç haber gelmeyen ve cephede savaşanlara can sağlığı, güç-kuvvet dileyerek konuyu kapattı. Küçük Düzgün Dede'ye:

“Şimdi dönelim işimize Dede” dedi. “İşte rahmetli Peyik Rıza'nın oğlu da geldi. Madem ki Mineyik'ten buraya taliplerini görüp, hal-hatır etmeye geldin imanım; seni eli boş göndermeyelim. Görgü, cemaat yapamayız. Çalıp, çığırnak, semah dönmek, coşmak, esrimek haram artık bize. İçimiz el vermez, gönlümüz yıkık Dede'm; köycek, ülkecek perişan haldeyiz, yıkılmış viran olmuşuz. Düşman temizlenmedikçe yurttan yüzümüz doğrulmaz bizim. Küçük Peyik'i gönderelim Mıthat Kâha da gelsin; belki bir Abdal Musa kanlı kurbanı ederiz. Şehitlerimizin ruhuna, yaşayan çarpişanların sağlığına üç düvazımam okur, gülbenk çekeriz. Sonra da Ahmet babayı görevlendiririz, taliplerinden -kolundan ne koparsa- hakkullahını toplar, Küçük Dede'mizin gönlünü yapar göndeririz!”

Mılla İsmail'in bu önerisi üzerine Küçük Dede, kendisinden beklenmeyen büyük sözler etti. Oturmakta olduğu iki kat döşek üzerindeki Pir makamının simgesi post üstünde diz gelip bağırdı, celallendi: “Kamber Baba, Kamber Baba! Ben buraya hakkullah toplamaya; un-bulgur döşürmeye (dilenmeye) gelmedim taliplerimden. Onlarla hal hatır etmeye; yaşlılara baş sağlığı dilemeye, evlenenlere, çocukları doğanlara hayırlı dualar etmeye geldim ben. Küsülülere, dargınları barıştırmadan, haksızlıkları ortadan kaldırıp görgü cemi yapmadan hakullah almam ben. Babamızdan öğütlüyüz biz; talibimize, bize bağlı halkımıza pir olarak, dede olarak hizmet vermeden hak almayız. Rahmetli babam derdi ki, 'hakullahı hak etmek gerektir.’”

Keleş Hacı mırıltıyla konuştu: “Celallenme Dede'm! Büyük dedemiz, rahmetli Pirimiz Hüseyin Dede onu hak etmişti. Babanızın ekmeği size helal ve hoş olsun.”

Küçük Dede: “Babamızın ekmeğini yemek için de ona layık olmak gerek Hacı dayı! Eyvallah Abdal Musa Kurbanına, yarı görgü cemi sayılır. Kırgınları, küskünleri barıştıır; sağlara, sayrılara, askerdekilere, gurbettekilere, ecdadımızın duaları ve himmetlerine iletiriz. Müsahip olmaya hazır küçük sofu da mı yok Kamber Baba?”

Küçük Düzgün Dede'nin bu çıkışları ve bilgece sözleri karşında şaşırıp kalmış, duygulanmış olan Mılla İsmail, kalkıp önünde kelle kesip (yere secde edip) eline-eteğine niyaz etti Küçük Dede'nin.

“Dillerine sağlık Dede'm dedi, babanı aratmayacaksın evelallah! Akıllı-sın, zekisin; alim bir Dede olacaksın. Bir-iki çift de müsahip yaparız. Abdal Musa Kurbanı'nın ardından, bir Cuma akşamı da koldan kopan cemi yapar, bu çiftleri tarik altından-sitemden geçirir, yolu yordamı öğretiriz. Sadece anlatmakla olmaz; yaşatmak gerek yolu yordamı unutmamak için. Kar yeni kalkıyor; gel Nisan ayının sonuna dek burada kal, benim konuğum ol. Ben aç, sen de aç, ben tok, sen de tok. Sana kitap okuyayım. Okumanı yazmanı geliştirirsin, her gün ders yaparım seninle. Ben de katır yükleriyle kitap var, okursun yetiştirebildiğince, bilgin görgün artar. Bize şeriatı, tarikatu da, marifeti ve hakikati da bilen alim Dede gerekli. Zahitlerin ağzını bilgiyle ka-

patacaksın ki alimliğin karşısında elpençe dursunlar. Anana, Elif anaya ben bir yolunu bulup haber ulaştırırım.”

Buna çok mu sevindi Düzgün Dede: “Kamber Baba” dedi, “vallahı sen ermişsin, içimi okudun. Ben de sana teklif edecektim, beni dizinizin dibinde okutun; bana her şeyi öğretin diye. Babamdan öğrendiklerime katayım. Olacaksam sizin gibi alim olayım, bilgili Dede olayım. Yoksa terk edeyim ehli yapsın. Eğer bir müşkülünü halledemezsem talibimin ne diye Dedelik yapayım?”

Bunlar konuşulurken Keleş Hacı küçük Peyik’i, köyün büyüklerinden Mithat Kâha’ya göndermişti, neler diyeceklerini kulağına birkaç kez tekrarlayıp ezberleterek.

“Alim Dede olmak gerek, zahitlerin, yani Sünnilerin ağzını kapatmak için.” Babam da aynı sözleri söylemişti ben küçükken. Kendisi okuma yazma bilmezdi. Çavdar Veli Dede’nin savaş yetimi olarak büyümüştü. Birazcık üç telli cura sazı çalar, onbeş-yirmi tane nefes ve düvazımam bilirdi. İlkokulu bitirdiğimde; görgü cemlerini; erkân yürütmek, talipleri görüp-sormak, müşküllerini çözmek için benim iyi bir Dede olmamı istediğinden yatılı okul sınavlarına girip eğitimimi sürdürmeme bile engel olmuştu. Paralı ortaokulu, liseyi zaten okutamazdı. Peki nasıl bilgili bir Dede olacaktım? Her şeyden önce ülkede Alevilerin cemleri, ibadetleri yasaktı. Yüzyıllardır Sünni iktidarların devlet yönetiminde yaşayan; Şeriatın dışında, ‘Hakikat’ kapısını aralayıp içine girmiş olan bu insanlar Tanrıya gizli yakarıyorlardı. İnançları ve tapınçlarını gizlemek zorunda kalmışlardı hep. Böylece “ser verilir, sır verilmez” deyimini yaratıp, bunu kendilerine ilke edinmişlerdi. Aleviliğin eğitimi-öğretimi ve yaygınlaşmış kitapları yoktu ki okuyup öğreneyim, bilgileneyim. Ellili yılların başlarında Tefik Oytan adında Egeli bir emekli öğretmenin yazdığı “Bektaşiliğin İcyüzü” kitabında yazılı olanlarla sıkı yakınlıklar, ilişkiler olmakla birlikte tamamıyla aynı değildi. Bizimkilerin sadece Horasan’dan taşıyıp geliştirdikleri geleneksel özde bir tapınç biçimleri vardı. Geleneksel özü bilen Dede’ler biçimde yorumlara giriyorlardı yeni katkılarla. Onar Dede evlatlarıydılar bunu iyi biliyorlardı. Ancak onun soyunun yedinci imam Musa-yi Kazım’a dayandığını ileri sürüyor ve sürekli olarak bunu gösteren bir soyağacı-şecere belgesinden söz ediyorlardı hiç bir zaman göremediğim. Yıllar sonra Onar Dede üzerinde yaptığım bilimsel araştırma sırasında bu belgenin Arapkir’li Küçük Hüseyin Beylerde olduğu kulağıma çalınmıştı. Şeyh Hasan Oner’in diğer emanetleriyle birlikte! O kabileden biriyle yapmış olduğum görüşmede; gerçekten Onar Dede’den kalma bir sandık dolusu kitaplar, kağıtlar ve emanetler bulunduğunu ancak savaşlı yıllarda bir vakıf memuru vilayetten gelerek onları götürdüğü ve bir daha da geri getirmediği anlatılmıştı, ne denli doğruysa? Köye ait bu değerli belgeler niçin kendilerini hiç sevmeyen bu karayezitlerin ellerine düşmüştü? 1868 yılında Dişderik arazisini Devletten satın aldıklarında Arapkirli eşraftan Mithat Ağa kefil olmuş Onarlıya. Onarlı borcunu ödemiş, ödemişti, ama rehin bırakılmış olan Şeyh Hasan

Oner'in emanetlerini bir daha geri alamamışlardı. Belki de geleneksel edep-erkânları, ayinleri Horasan'dan beri getirdikleri bu emanetler arasındaki rulolarda, elyazması betiklerde ilke ilke belirlenmişti.

Nasıl bilgin bir dede olacaktım? Düzgün Dede'yi İlkokulu bitirdiğim yıl, 50'nin başlarında tanımıştım. Babam dan birkaç yıl daha yaşlıydı. Bu aksakallı Dede bizde konuktu. O kış çok kar yağmış. Köylüler görüldü-soruldu. Benim musahip olduğum gece bizde yatmıştı. Bir başka talibi davet edip evine götürünceye dek bizim konuğumuz olacaktı, gelenek böyleydi eskiden beri. Beni kendi bildiklerinden sınavdan geçirmiş ve gerek İslamlık üzerine ve gerekse diğer bilgilerimi çok olumlu bulmuştu.

Beni kendi görüş açısından tartıp biçtikten sonra: "Bu oğlun bilgili olacak Gazi" dedi, "büyük oğlun müsibet Veli'ye benzemiyor! İlkokulu da pekiyi ile bitirmiş. Sorduğum her soruya karşılık verdi teklemeyen. Ama bunlar dünyalık işler. Şeriatın namazını, tarikatın-hakikatın niyazını da öğrenmiş; bu çok iyi. Beş vakit namazı, hatta 32 farzı da bilip bir yana koymak gerek, uygulamadan da. Yeri geldimi, zahitlerin ağızını bunlarla kapatıcaksın. Çünkü onlar her türlü kötülüğü, zulmü, ahlaksızlığı yapar, ama namaz kılıp oruç tutunca süttten temiz olacaklarını sanırlar. Ama asıl olan tarikatı, marifeti ve ille de hakikati iyi öğrenmek, boynumuza farz olan yolu erkanı sürdürmek-yürütmek için. Oğul ben senin yaşlarındayken, benim alim bir talibim vardı senin Fidan ananın dedesi Mılla İsmail vardı, bütün bildiklerimi ondan öğrendim; talip nasıl dâra çekilir, nasıl indirilir, nasıl müsahip hutbesi okunur, tarik altından nasıl geçirilir, boyveren talibe nasıl sorgu-sual edilir; hepsini hepsini ondan öğrendim. Uzun uzun divanları da o öğretti; 'Devin divanı', 'Ali'nin Ejderhayı öldürüşü' -Mübarek beşikteyken koca yılanı nasıl tek eliyle boğduğunu lalası Salman-ı Pak görmüş-sonracığıma 'Veysel Karani Yemen illerinde!' Bunların her biri yirmişer-otuzar kıtadır. Yüze yakın nefes öğretti bana Hacı Bektaş'tan, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Hatayi, Pir Sultan ve Kul Himmet'ten nice düvazımlar. Sizin de böyle bir talibiniz var; okuması yazması yerinde, bizden beş altı yaş büyüktür; Çimenli Hatip Mehmet Efendi. Hacıları hocaları, müftüleri cebinden çıkarır. Ta Malatya'dan, Elaziz'den müftüler gelip müşküllelerini ona soruyorlar. Gazi, talibim! Bu delikanlıyı, Çimen'e görgü yapmaya gittiğinde birlikte götür, nasıl olsa müsahip oldu. Çok bilgisi var yaşına göre; sana yardım eder, dualar, gülbenkler okur. Ama, demem bu değil, bu çocuğu Hatip efendiye teslim et. Onun dizinin dibinde yetişsin."

Zaten bunu kafasına çoktan koymuştu babam, onun adı geçince sevindi: "Eşi bulunmaz alim bir talibimidir" diye onayladı, "Dede'm dediklerinizi ben de düşündüm. Şah-ı Merdan ve Ceddiniz Zeynelabidin yardım ederse ve himmetinizle bir haftaya kalmadan Çimen'e gideceğiz, hizmet görmeğe. Hatip Efendi tektir, tek. Babam ve Halil Emmim Seferbirlikte ölünce, bunu haber alan anam da haftasına varmadan ölmüştü. Kardeşimle ben damın deliğinde tek başımıza kalmıştık. Haber almış, gelip bizi götürdü ve tam yedi yıl onlarda yaşadık; kardeşim çiçek çıkardı öldü, kendi elleriyle yıkayıp kefenledi. Duvarlarını göttüm, tarlalarla bahçelerde çalışan ırgatlarına öğlelik götürür, su taşırdım. Ondördümde Ocaklı kızıyla beni evlendirip ev

eden oydu. Allah ona ömür vermemiş, senesi dolmadan çocuk yolunda öldüydü. Şimdi de Fidan anayı kaybettik.”

Aradan bir yıl geçmişti neredeyse anamın ölümünden bu yana, ama adı her anıldıkça yüreğim cız eder ve gözlerim dolardı. Ve o kış konuşulanlar uygulanmıştı. Hatip efendiden epeyce kitaplar alıp okumuş ve kendisinin el yazması eski ve yeni kitaplardan okuduklarını dinlemiştim. Bu bilgileri daha önce okumuş olduğum Alevi-Bektaşî ozanlarından öğrendiklerime katmıştım. Yani bildiğim nefeslere yeni nefesler eklemiştim. Bu coşkuyla o yaşta onlara öykünerek kendim bile nefesler yazmaya başlamıştım. O kış taliplerin dikkatini çekecek kadar fazla bilgim olacak ki, Hatip efendinin karısı Nazife bacı, “Benim küçük Dede’ m çok şey biliyor. Çok Vakarlı, okuduğunu dinlediğini hemen kapıyor. Saz çalıp dualar ediyor, uzun uzun divanlar-nefesler söylüyor. Bu yaşta gözdegecek Dede’ me!” diyerek, Hatip efendiye bir dua yazdırıp, yedi kat mumlanmış beze sardığı muskayı ceke-timin astarına dikmişti.

Daha o zaman farkına varmıştım ki köyün en zenginiydi Hatip Efendi. Çobanoğlu Şevket beyin arkadaşı olarak savaştan kurtulmuş. Elbetteki erkek kalmamış köyünde imamlığıyla birlikte galiba horozluk da yapmış. Onunla da kalmayıp, tarlalarına, bahçelerine sınırı olan komşularının arazi-sini, ya da sınırını zorla kaldırıp ya da biriki çuval tahıla, una-bulgura karşılık mallanmış. Konu komşusunun ve akrabalarının çoluğunu çocuğunu karın tokluğuna çalıştırmış. Babamı ve amcamı da çobana, hizmetkara gereksinimi olduğu için götürmüş anlaşılan. Oysa bizimkiler sadık ve inanmış talip olarak ona şükran duyuyorlardı. Madem saygı duyduğu Dede’ siydi; niçin okuma yazma öğretmemiş? Niçin bildiklerinden, bilgilerinden ona da aşılıyarak bilgili kılmamıştı? Kendi kendime hep sormuştum o günler bile. Demek ki alimdi Hatip efendi, ama zalimdi. Köyde kalıp görgü cemi sürdürdüğümüz kırk gün içinde altmış yaşlarındaki bu büyük talibin yanından ayrılmayarak, onu soru yağmuruna tuttum hep, okuyup öğrendiklerim ve kendisinden dinlediklerimle. Arap harflerini de öğrenmiş, Elif-ba’yı okumaya başlamıştım bile. Ancak Görgü’ de, boyverme törenleri sırasında diğer taliplerle birlikte onu da sıkıştırmıştım. Dârda, bana okuduklarını, kendisinden öğrendiklerimi tek sözcük kaçırmadan üzerinde uygulamamdan çok korkmuştu. Çünkü o dârdarken inançlı bir yeniyetme coşkusuyla, babamın izniyle dede postunda dizüstü doğrulmuş kendimden geçmiş biçimde haykırıyordum: “Bu meydanda Hallac-ı Mansur dârındasın! Kendini onun yerine koyup dâra çıkmışsın. Onun vücudundan etlerini parça parça kesmişler. Ama bu dârdâ doğru bildiğinden şaşmadı. Hakikatı, Tanrıyı kendi özünde görmüş, ’Ene-Hak’ demişti ve bundan vazgeçmedi.”

Aslında söylediklerimin anlamını da herhalde bilmiyor, fakat ezberlemiş yineliyordum: “Hatip Sofu! Heybenin ön gözü benim, arkası sensin. Orada sakladıkların hem şu anda hem de geçmişteki kötülüklerindir. Eğer sakladıkların varsa, Hakikatı Mansur gibi dışa vurmuyorsun büyük günah-karsın; erler-evliyalara canına karim olsun (ruhuna azap-işkence versin)!”

Benim gibi bir çocuk, yani Küçük Dede dışında hangi yetişkin Dede, Hatip Mehmet efendiye bunları söylemeye cesaret edebilir? Korkusuzluk çocuklara özgü, aklına geleni söylemek de. Gözlerinin yaşardığını fark et-

miştim. Babam ve hizmet sahiplerinden bazıları, şakaya getirip genel anlamda, “dârdakilere fazla yüklenmemek gerek, sonra samıyı kırarlar” diye beni uyarırken, o anda sorgulanan dârda Hatip Mehmet efendi, gözlerinden apak düzeltilmiş bıyıklarına aşağı yaş süzerken, “kurbanın olayım Dede’em, Küçük Dede ayaklarını öpeyim intizar etme bu yaşlı adama!” diyerek ciddi ciddi yalvarıyordu. Demek ki, çok şeyler saklıyordu ve çok günahkar olduğunu biliyordu. Ama kutsal Dar-ı Mansur’da bunları dökmekten çekiniyordu, sonucun tehlikelerini bildiğinden. Adam bildiklerini, okudukları ve inandıklarıyla çelişkiler içinde kıvranıyordu. Herhalde yıllar yılı yürüttüğü Şeriat hocalığından, cami imamhatipliğinden medet umuyordu; belki de içten içe Sünnileşmişti ne denir?

Mithat Kâha iki de bir siyah sakallarını sıvazlayarak, üzerinde oturduğu halı hakkında bilgi veriyordu. Katip efendi ve köyün yeni imam-hatibi Sabri Hoca kayıtsızca onu dinliyordu:

“Bu halıyı Eğin’den almıştım birkaç yıl önce. Adam Ermeni sürüşünde ele geçirmiş. Çok değerli iki halı daha vardı, ama onları vermedi. Yirmi yıllık ahbablığım vardır, benim oğlanın İbrahim’in kirvesidir. Perişan ve yoksuldu; eskiden köyde otururdu. Yaz başında ziyaretine gittim, adam Eğin’e yerleşmiş. Bir değişmiş, bir zenginleşmiş; koca çarşının yarısını satın almış Ermeni talanında ele geçirdikleriyle.”

Ermeni konusu ön plana çıkınca Sabri Hoca ilgilendi: “Mithat Ağa” dedi, “kâfirin malı Müslüman’a helaldir. Bu hususta hadis-i şerif var. Ben yetişmemiştim Arapkir yağmasına, kasabada değildim; ne hayıflandıydık! Yalnız benim küçük oğlan Enver bir şeyler ele geçirmişti. Oğlan birkaç kişinin bir evi yağmaladığını görmüş, dalmış o da. Sarı çiçekli Kürtlermiş, dörtbeş saatlik yoldan gelmişler Ermeni evlerini talan etmek için. Yaramaz oğlan bir sandığın arkasına gizlenip onları gözlerken, içlerinden biri oğlanı görmesin mi? Biliyorsunuz bizim birkaç parça tarlamız var. Semeği’de, oğlan altı ay kadar marabada misafir olmuştu, bülbül gibi Kürtçe konuşuyordu. Adam Kürtçe arkadaşlarına bağırarak, burada bir Ermeni dölü var diye. Odanın ortasına çıkarıp, gavur dölü diye, aralarında onu kesme kararı almışlar. Enver oğlum bütün konuşulanları anlamış, çok korkmuş. İçlerinden biri çıkardığı iki bel bıçağını birbirine sürterek bilemeye başlamış bile.”

Selamlı İpek ağanın torunu Kâtip ve Mithat Kâha aynı anda konuştu: “Yahu bunu bilmiyorduk, inşallah oğlana zarar vermemişlerdir?”

“Oğlan önce bağırıp çağırarak ağlamaya başlamış. Ağzını kapatmak istediklerinde, onlara Kürtçe olarak Ermeni olmadığını, Müslüman olduğunu söylemiş ve onlar birbirlerinin yüzüne şaşkınca bakarken ne yapmış biliyor musunuz?”

Katip, “Ne yapmış?” diye sordu merakla.

Mithat Kâha’nın karısı ve iki yetişkin kızı bir köşede de iş eğiriyorlar, oğlu, onbeş yaşlarındaki Ayvaz İbrahim’le, Enver’in yaşındaki Adik yanlarında söze karışmadan onları dinliyorlardı. Üstelik bu iki oğlan Enver’den bu hikayeyi dinlemişlerdi, gülmeye başladılar. Ocakta koca bir kütük yanı-

yor. Onun üzerinde de bir güğüm dolusu su asılıydı kahve ya da ıhlamur pişirmek için. Hoca Sabri kadınlara doğru baktı sonra eğilip, anında çevresinde halka yapan erkeklere fısıltıyla “Enver’im sıyırmış pantolonunu ve donunu, tutup çükünü göstermiş! Ben demiş İslam’ım gavur değilim. Bir de Kelime-i Şehadet getirmiş” deyince halka kahkahalarla bozulup, geri çekildi. Kadınlar yüzleri asık onlara baktılar, gülmeye katılamadıkları için.

Tam bu sırada Küçük Peyik Kemal içeri girdi. Hiçbir şey söylemeden oradakilerin hepsinin tek tek elini öptü. Sonra cebinden çıkardığı bir elmayı Mithat Kâha’ya verip karşısına geçti. Kapattı gözlerini kendisine ezberletilen sözleri bir çırpıda söyledi: “Mithat Baba! İznikçi Mithat Baba! Rahmetli Hüseyin Dede’nin mahdumu Düzgün Dede, Kamber Babanın evinde postunda oturuyor. Hakka salavat getiriyor. Bu Hak lokmasını yolladı. Dedi ki; Yol Muhammet Ali’nindir. Kılıçtan keskin kıldan incedir. Sen bilirsin Hak lokması nice dir! Yola gel yola, Yola gel ki günahların affola. Gel gel, ama veballerin dök de gel! Yükünü yık, heybeni boşalt da gel. Özün dâra çekeceksin. Küçük Dede selam eder, Talibim Mithat Sofu yola gelsin, dile gelsin. Bizimle bile gelsin der!”

Küçük Dede’nin küçük Peyik’i (elçisi) soluklandı ve sustu, Sabri Hoca ve Kâtip efendi şaşırmış ve birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı. Mithat Kâha renkten renge giriyor ve ailecek şaşkın, korkulu bakıyorlardı. Mithat Kâha, Küçük Peyik’in soluklanmasından yararlanıp atıldı. Çünkü düşüncelerine, akıl yürütmelerine meydan verdiği takdirde Kızılbaşlığı açığa çıkarıyor; gizledikleri Muhammet-Ali sırrı, yol sırrı ortaya çıkıyordu.

Mithat Kaha birden ayağa kalktı: “Şu Milla İsmail’in yaptığı işe bak, şuncağız oğlanı öğütleyip bana yollamış!” diyerek, kolundan tuttuğu gibi odadan dışarı çekti. Kapıyı kapattı. Çok kızmıştı ve yolakta kısık sesle:

“Ulan eşşekoğlu eşek!” dedi, “Lokma başımın üstüne! Sende hiç akıl-us yok mu. Yezitlerin yanında o laflar edilir mi hiç? Anladık Dede’nin peyiğisin, elçisin. Ama, doğru dürüst yap hizmetini. Şu tokatı ye de aklın başına gelsin; bir daha çevrene-çeperine iyi bakasın!” dediği gibi gerçekten bir tokat yapıştırdı ve oğlan ağlamaya başlamıştı. Kısık sesle bir yandan da konuşmayı sürdürdü: “Dede’ye ve Kamber Baba’ya selamımı söyle. Kendilerine aşkı niyaz ediyorum, konukları savar savmaz gelirim.”

Küçük Dede’nin küçük peyiği için çekerek kapıdan çıkarken, onun geresinden yüksek sesle bağırdı yezit konuklarına duyurmak için: “Milla İsmail’e söyle, bir daha böyle parmak kadar çocuklar göndererek, bana mal okutmasın. Söyleyeceği varsa yüzüme, sakalıma karşı söylesin!”

Sonra odaya döndü. Karısı, kızı işlerini bırakıp çıkmışlardı. Çünkü evin öbür odasıyla, aynı zamanda kiler olarak kullanılan büyük avlu yavaş yavaş dolmaya başlamıştı kadın, kız ve çocuklarla. Uzaktan, yakından akrabalar ve yakın komşulardan, evinde yaşlı bir erkek ya da erkek çocuğu olmayan gelinler, kadınlar; hayvanlarının akşam yemini verip, suyunu içirdikten sonra, anahtarını kuşaklarına sokup bu eve geliyorlardı. Birkaç aydır Eşkiya Sefer’in ortalıkta görülmediği biliniyordu. Ama niçin birdenbire ortalıktan çekildiği, Kıcık Mehmet’le anlaşmaları ve Eşo’yu onun vurduğundan kimsenin haberi yoktu. Korucu Kıcık Mehmet, Muhtar ve yaşlılar kuruluna, Eşo’nun iki asker kaçağıyla geceleyin karşılaştığını ve erkek gibi onlarla

kavgalaştığını ve hem kendisini hem de Mıssık Dede'nin gelinini koruduğunu ve içlerinden birisinin tabancasını çekip Eşo Gelini vurmuş olduğunu anlatmıştı.

Fadik Gelinin de tanıklığında pekiştirdiği Kıcık Mehmet'in yaydığı haber şuydu: "Sefer Pehlivan nerede var nerede yok ortaya çıkmıştı. Ben Eşo Gelini kanlar içinde bulduğumda, o kaçakların peşinden koştu. O günden beri ortalıkta olmadığına göre, onları mutlaka öldürdü. Bu demektir ki uzun zaman görünmeyecek!"

Mithat Kâha odaya kızgın görünümde gelmişti. Merakla açıklama bekleyen konuklarına, tam fırsatı deyip, hoşlarına gideceği ve bu sayede kendisine güvenlerini artacağı yalanları düzmeye başladı:

"Şu Milla İsmail yok mu? Duydu ki, Hükümet muhtarlığı bana devredecek; görevini iyi yapmadığına dair, Selamlı Müdüriyetinin hem de Arapkir kaymakamlığı ve kadılığının haberleri var. Kısacası, muhtar olacağım kulağına gideliden beri çoluk çocuklarla, kadınlarla, hep bana böyle laflar ısmarlıyor. Lokma diye gönderdiği elma zıkımın perkini yiyessin; yediğin yemekler elma topu gibi olup boğazında kala demektir. Öbürlerini söylemesem daha iyi. Ben de ona bir kaşık yağ gönderdim, o anlar ne demek istediğimi."

Hoca Sabri sordu: "Ne demek o Mithat Ağa? Doğrusu merak ettim."

Kâtip Efendi de bir eliyle fesini düzeltip, öbürüyle bıyık burarken fikrini açıkladı: "Sabri hocam, çarıklı erkân-ı harptir köylü milleti! Anlayana aşk olsun. Doğrusu İpek dedem Milla İsmail'i çok över. Büyük bir İslam alimi der onun için, ama Kızılbaş oluşu batırıyor değerini. Sen üzerine alımına Mithat Ağa, sen bizden sayılırsın artık; senin bizim köyde, Arapkir'de Cuma namazlarını hiç kaçırmadığın her tarafta söyleniyor. Hele de bakalım, ne demekmiş bir kaşık yağ yollamak?"

Katibin sözleri karşısında Mithat Kâha'nın sakalları titremeye başlamıştı. Aslında Selamlı'da bir kere, mecbur kaldığı için Cuma namazına katılmış. O da bildiğinden değil; içinden Oniki İmamların adını zikrederek önündekini taklit etmişti. İçin için kahroldu, ama bir kez girmişti ikili oynamaya, dönmesi zordu. Öne çıkamıyordu, arka plandaydı; ama köyüne insanlarına, ihanet içindeydi. Hoca Sabri ile işbirliği yapmış, ihtiyacı olanlara bir çuval un-bulgur, birkaç kucak odun, on-onbeş kalıp tezek vb. vererek tarlalar bahçeler kapatmaya başlamışlardı. Kâtip de senet yapıp, tapu koçanı hazırlayıp resmileştiriyordu. Üçlü bir çete oluşturmuşlardı. Artık her türlü hakareti, küfürü sineye çekmek zorundaydı(!) Milla İsmail'i kötölemek için başlamıştı ya nedense birden vazgeçti:

"Canım" dedi, "o kadar da önemli değil. Demek istedim ki, ben her sabah bir kaşık tereyağıyla boğazımı yağlıyorum; bir lokmalık elmayı değil, bir deveyi hamutuyla birlikte yutabilirim!" Gülüştüler. Kahkahalar kesilince yine Katip aldırdı: "Birkaç ay sonra bir kaşık yağın yanında bir kaşık da bal gönderirsen; deveyi değil koca bir tarlayı, bir bahçeyi taşıyla ağacıyla yutarım ben, anlamına gelmiş olur!" dedi anlamlı bir biçimde.

Mithat Kaha, çocuğun gelişinin gerçek amacını gizlemek için yalan açıklamalara başladığına pişman olmuştu ama iş işten geçti. Sadece, "O kadar da değil canım!" demekle yetindi.

Bu kez Hoca Sabri: “Doğrusu” dedi, “ben Milla İsmail’den böyle koca-karılar gibi laf ısmarlamasını beklemezdim hiç. İslam âlimi, ama camiye filan uğradığı da yok!”

Milla İsmail’i bu kez savunma gereğini duydu Mithat Kâha: “Yedi yaşındaki çocuklara bile, gidin camiye namazınızı kılın, şeriat bilgilerini öğrenin diyor hep. Ama kendisi için, torunum yaşındaki bir kişinin ardında ben namaz kılmam, evimde ve tek başıma kılarım diyor.” Bu söylediklerinde doğruluk vardı, ama çok eksikti. Hoca Sabri’nin kendisi gerçeği biliyordu.

Sabri Hoca Arapkir’den Cemal efendinin oğluydu. Yusuf Kamil paşanın biriki kuşak öteden akrabaları oluyorlardı. Yani saygı duyulan bir aileden olduğundan, kadılığın onayıyla müftülük tarafından köy imam-hatibi olarak atanmış; böylelikle Seferberliğe gitmesi önlenmişti. Resmi atama belgesinde, Cemal oğlu Sabri efendinin Onar köyüne imam tayin edildiği belirtildikten sonra, sonuna bir not düşülmüştü: “Namaz oruç tanımayan, kıçını yıkamayan ve güsul abdesti almayan Kızılbaşları İslamiyet’e çağırarak ve gerçek Müslüman yapmak en büyük din ve vatan hizmetidir!”

Camisi olmayan köye imam olarak atanmış olan Hoca Sabri muhtarlık görevini üstlenmiş olan Milla İsmail’e elindeki bu yazıyla gelmişti. Birkaç gün de konuğu olduydu. Kurul üyelerinde başta Mithat Kâha olmak üzere, “Hoca efendi” demişlerdi, “sana bir boş ev verelim otur orda. Bir odasını mescit yaparsın kilim ve palazlarla döşeriz. Peşinden gelen olursa kıldırır-sın namazını. Ama bizim namazımız kılınmış, orucumuz tutulmuş. Bayramdan bayrama gelir hem namaz kılar, bayramlaşır, hem de Hocalık hakkını veririz!”

Muhtar olarak, köyün gerçek hocası ve çevrede tanınmış bir din bilgini olarak Milla İsmail bu sözlere katılmamış. Daha sonra aralarında yaptıkları toplantıda şu açıklamayı yapmıştı:

“Devlet onu bu köye hoca olarak, hatip olarak atamış! Elbetteki bir şeyler biliyor. Çocuklar namaz kılmasını öğrenir, vaazını dinler, dualar öğrenir ve böylece Şeriatı az çok tanır. Şeriatı bilmeyenlerin Tarikatı ve Hakkatı tanımaları güç olur. Siz yaşlılar da gidin; Uydum imama yerine uydum Oniki imama, diyerek, namaza durursunuz. Önünüzdekinin hareketlerini tekrar edersiniz. Namaz surelerini bilmiyorsanız, Oniki imamların adlarını sayın, bildiğiniz düvazımam nefesleri okuyun içinizden. Hiç olmazsa sürekli içinizden Tanrının adını zikredin, yeter! Bana gelince, ben yeminliyim benden âlim olmayanın ardında namaz kılmam. Cımındırık’ın evi boş ve köyün ortasında; ikinci katında henüz odalara bölünmemiş geniş ayvanı onartır, minber filan yaptırırız. Üç beş de rahle koydururuz ki, çocuklara Kuran okumasını ve yazı yazmasını öğretsin. Böylece hem cami olur hem mektep! Ben gelmemezlik etmem camiye; namazımı önce ya da sonra kılarım kılmam, ama vaazlarda mutlaka bulunurum. Hoca efendinin bir hata yapmasına meydan vermem!”

Hocayla konuştuğunda ise önce: “Bana bak Sabri Hoca” demişti kızgınca, “yazının sonundaki gerekçede neler yazıldığını inşallah okumamışsındır. Ama ben gereken karşılığı vereceğim, vereceğim endişeniz olmasın.”

Hoca Sabri doğal bir biçimde: “Yoo! Okudum, okudum!” deyince öfkelerini içinde tutarak: “Öyleyse iyi dinle oğlum” dedi, “bu yazıya inanma. Zaten ben karşı yazı yazacak ve gerekli cevabı vereceğim; müftü henüz biriki aylık, tanışmadık daha! Biz Aleviler de Müslümanız, hem de gerçek Müslüman. Allah’ı bilir; Muhammed’i Tanrının elçisi olarak tanır ve peygamberin soyundan gelenleri kutsal sayarız. İşte ayrılığımız burada. Bizim müslümanlık anlayışımız ve ibadetlerimiz sizinkilerden farklı. Bunlar herhangi bir suç olmadığı gibi, Alevileri Müslümanlık dışında görmek için de bir gerekçe değil. Burada Hocalık yapacaksan bunları aklından çıkarma; hocalığımı akıllı-uslu yaparsan gereği kadar cemaat bulacaksın!”

Alevi köyünü kendi inanç anlayışlarına uygun Müslüman yapmak için tayin edilerek, savaşa gitmekten kurtulmuş olan Hoca Sabri, Milla İsmail’i sevmedi. Çünkü sık sık din bilgisini eleştirip, kendisine doğrusunu ve yeni şeyler öğretme çabasına girişmişti. Ama, sözünü dinleyip kimseyi zorlamadı, köyün içine yerleşti ve bağrına kadar girdi. Ölünceye dek bu köyde yaşadı ve oğulları, çocukları bu köyde büyüdü ve daha çok Mithat Kâha’nın çocuklarıyla içli dışlı oldu. Muhtarlık Mithat Kâha’ya verilince resmi yazıları, işleri düzenleyen hep o oldu. Birinci yılın baharının sonunda, Cıvındırık’ın ayvanından çıkıp, hemen köyün tarlalarının başladığı Kâhagiller ya da Sıragâvurlar kabilesinin bulunduğu sokakta kadınları, yaşlı ve çocukları imece yoluyla çalıştırarak bir mescit yaptırdı. Öyle zorluk zorbalıkla kimseye bir şey yaptırdığı yoktu. Köylülerin ‘yumuşak diken’ dedikleri cinsten acıtmadan giriyordu köküne kadar. Savaşlı yılların getirdiği kıtlık ve yoksulluk günleri içinde yaşlı nineler veya dedeleriyle bir duvar deliğinde, bir göz evde perperişan yaşayanlara, körkötürüm kalmışlara, bir parça ekmek, bir kab yemek verdi, un, bulgur verdive karşılığında tarlalar, evler, arsalarına elkoydu. Üstelik büyük yardımsevermiş gibi ve yardım elini uzatıyormuşçasına dualar bile alıyordu. Bununla da yetinmemiş savaşlı yıllardan kurtuluş ya da seferbirliğin sona erişe aşamasında, kimi kimsesi kalmayıp ocağı sönmüş öksüz-yetimleri, yani babalarının malına sahip çıkmayan küçük çocukları, onun bunun yanında sığıntı-hizmetkar durumunda olanları Muhtarla saptayıp, tarlalarını, bağ ve bahçelerini caminin üzerine kaydediyormuş gibi satış senetleri düzenledi.

SABRİ HOCA VEZZİK ANA’YI KARA TENCEREDE ÇAKILTAŞLARI KAYNATIRKEN YAKALADI

Hoca Sabri soğuk bir kış günü Çavdar Veli Dede’nin karısının yanına uğradı komşu hatırı sormak için. Vezzik Ana damın deliğinde, aşağı evin tek gözlü odasında ocağa atmış olduğu sütleğen ve saman ateşinin karşısında titreyip duruyorlardı iki küçük oğluyula. Ocakta, ateşin üzerinde de bir kara tencere vardı. Vezzik Ana ocağın bir köşesine attığı iki şiltenin arasına oğulları Gazi ile Hüseyin’i avutmaya çalışıyordu. Çocuklar “karnımız aç ana!” diye ağlıyorlardı. Onlara açıklıklarını unutturmak çabasıındaydı. Bir yandan ‘bir dudağı yerde, bir dudağı gökte olan kocaman Dev’ masalını anlatırken, arada bir ocakta kaynamakta olan tencereyi karıştırıyordu. Sık

sık da yüksek sesle “ne pişmez şeylermiş şu patatesler!” diyordu. Karınları aç çocukları uyku tutmuyordu, ama korkunç Dev masalıyla korkutulmuşlar, şiltenin altına kafalarını sokmuş boğuk boğuk sızıldanıyorlardı. Vezzik Ana “haydi yavrularım sizin çok uykunuz var, bir kanımlık uyuyun! O zamana dek patatesler pişer; soğutur, soyar hazırlar sizi uyarırım!” diyerek onları kandırarak umutlandırıyordu. Bir yandan da gözlerinden sessizce akan gözyaşlarını silerekten içinden konuşuyordu:

“Çavdar Veli’min has adamı, Pehlivan Sefer neredesin? Un bulgur çuvallarının diplerini silkeleyeli tam üç gün oldu. İki günümüzü Milla İsmail’in gelini Hatun bacımın getirdiği iki tabak un bulgurla geçirdik. Dün de Öküzgöz Hüseyin’in gelini Hüsne’den döşürdüğüm bir avuç una son kalan yenlik kurusunu katıp bulamaç yaptım çocuklara. Mahmut kardeşimin karısıyken içtiğimiz su ayrı gitmezdi, ama şimdi öküz öldü ortalık kesildi; yüzüme bile bakmıyor Hüsne kadın, uzaktan görse yolunu değiştiriyor. Dün yüzümü azdırıp, gururumu çiğneyip un istemiştin elinin ucuyla verdi. Benim karnım bağırsaklarıma yapışmış, Allah benim canımı alsın! Ama çocuklarımı açıkltan öldürme Allahım, bir kismet kapısı aç bize. Ne erkişim Çavdar Veli’den, ne de kayınım Halil Derviş’den hiçbir haber yok, öldüler mi kaldılar mı? Sefer Pehlivan, erkişimin has adamı neredesin? Yetişsene bize, hani seni Onar Dede bizlere mukayet olmakla görevlendirmişti?”

Vezzik Ananın iç konuşması mırılıya dönüşmüş ve çocuklar dizlerini aç karınlarına çekip bastırarak uyuyakalmışlardı. Birden kapı cızırtıyla açıldı, kapının kosunu dayamayı unuttuğundan. Birinin içeri süzülüşünün farkına vardı, umutlandı. Sefer Pehlivan hep böyle gizlice süzülürdü. İçeri girer girmez “Korkma Vezzik Ana benim, Veli Babanın has adamı!” derdi. Üç gündür ağzına öküz emeği gitmediğinden kadın mecalisizdi, ayağa kalkmaya çalıştı, yapamadı. Yekinirken seslendi karanlıkta “Kimsin sen misin Sefer, Veli Babanın has adamı?”

Oysa Eşkıya Sefer aylardır görünmüyordu. Jandarmayla birkaç çarpışma geçirmiş; bekçi muhtar bile sıkıştırılıyordu ya da öyle gösteriliyordu. Yakınları, gördüğünden kuşkulananlar muhtarlığa çağrılıp falakadan geçiriliyordu. Aramalar sırasında Sefer’in erzak deposu da keşfedilerek onca yiyecek, jandarmaların zoruyla köylülerin kendilerine taşıttırılmıştı kasabaya hayvanlarına yükletilere. Tek bir zırnık kalmamış, köylü açlığa tutsak kılınmıştı bir anlamda. Elbette ki buna en çok sevenen Muhtar Mithat Kâha, Hoca Sabri ve Katip üçlüsüydü. Belki bir gün Vezzik Anaya sıra gelecek, onu da jandarmalar muhtarlıkta dayağa yıkacaklardı; kocasının has adamı değil miydi Sefer? Aklına gelmemiş değildi olanları işittiğinde “inşallah ölürüm de görmem o günler, demişti kendikendine; zaten öldürseler gördüğümü söylemem!”

Her zaman kendisinden önce seslenen Sefer Pehlivanın sesini almamıştı. Umudu boşunaydı. Kim ola ki? diye içinden geçirerek, toparlanmayı denirken Hoca Sabri seslendi:

“Vezzik Ana, benim ben, Sabri hoca! Ne yapıyorsun karanlıkta? Yatakta mısın yoksa? Çırayı lambayı niye yakmadın?”

Adam benimle alay mı ediyor ne? Gaz mı var? Yağ mı var ki lamba, çıra yakayım? diye içinden geçirirken,

“Buyur Sabri Hoca efendi!” dedi güçlkle, “bir dileğin mi var? Çocuklara bir şeyler yedirdim, uyudular. Ben de ateşin başında oturuyordum. Ateşin şavkısı bana yetiyor; el yordamıyla minderi gözüyorum.”

Kapının önünde kendi kendine konuşmalarını duymuş ve durumu bilen Sabri Hoca, kadının birden değişmesine, karnı tok sırtı pekmiş gibi hareket etmesini şaşakaldı ve işinin güçleşeceğini düşündü bir an. Elindeki fenerin ışığını bolartarak içeri girdi. “Dışarıda kar var, ama pek soğuk değil” diye giriş yaptı; “camiden geliyordum, dedim Vezzik komşumun bir hal hatırını sorayım! Ocaktaki tencerede ne pişiriyorsun?” Senli benliydi artık, hemen ocağa yanaştı.

“Çuvalın dibinde birkaç tane patates kalmıştı da onları haşlıyorum!” dedi Vezzik Ana ölgün bir sesle.

Onun yeni bir hikaye anlatmasına meydan vermeden Sabri Hoca uzanıp tencerenin içindeki tahta kaşığı aldı eline ve kaynayan suyu karıştırdı. Bir takırtıdır koptu tencerenin içinde. Vezzik Ana artık hiçbir şey diyemiyor ve kuruyup kalmıştı. Üstelik o anda büyük oğlu Gazi de uyanmış şiltesinden kafasını kaldırarak onlara bakıyordu. Feneri tencereye doğru tutarak, tahta kaşıkla Vezik ananın patates dediği, tencerenin içindeki şeyden bir tane aldı; iyice gözüne yaklaştırdı, patates değildi ama neydi? Parmağını dokundurdu sertti, çok sıcak olduğundan belirleyemedi loş ışıkta. Kaşıktan yere düşünce tok bir ses çıkardı.

Vezzik Ana ağlayarak itiraf etti: “Patates değil Hoca efendi, çakıl taşları tenceredekiler. Oğullarım sürekli açız diye ağlıyorlardı; onları kandırmak için öğleden beri taş pişirdim, çakıltaşı haşladım patates yerine. Evde yiyecek hiçbir şeyimiz kalmadı. Üç gündür doğru dürüst öküz emeği geçmedi boğazımızdan. Ne gazımız, ne de yağımız, tuzumuz var! Siz Çavdar Veli Babaya yetişemediniz, tanımazsınız! Onun evinde olmayan şey yoktu; çalışır, bulur, buluşturur doldurdu evine. Evinden misafiri eksik olmazdı. Şimdi ise evimize gelen bir garip kişinin önüne koyacak bir şeyimiz yok; damın deliğinde iki yetimle aç bilaç çile dolduruyoruz!”

Sabri Hoca çok üzölmüş bir davranışa girdi, kadın konuşurken hiçbir şey söylemeden kalktı ve dışarı çıktı. Aradan bir çeyrek saat geçmeden; yarım çuval un, yarım çuval bulgur sırtlarında oğlu Enver’le birlikte hala yarı açık duran kapıdan içeri girdiler. Bir külte de yufka getirmişti çıkın yaptırmış, bir küçük şişe gazla birlikte. Oğlunu geri gönderip, bir kucak çalı-çırpı odun da getirtti. Tek sözcük bile etmeden çıraya gaz koyup yaktı, çuvaları bir köşeye yerleştirdi. Hiçbir şey söyleyemiyen, dili tutulmuş kadına ve yataklarında doğrulmuş kendilerine şaşkın şaşkın bakan çocuklara içine çökelik-peynir konulmuş yufka dürümlerini uzattı. Çocuklar ellerine verilen yufkalara ve annelerine bakıyorlar, sanki ondan izin istiyorlardı. Kadın başını sallar sallamaz, aç kurtlar gibi yemeye başlamışlardı. Vezzik Ana birden ayaklarına kapandı ve sonra ellerini tutup öpmeye başladı Sabri Hocanın ve dili çözüldü:

“Sen Hızır mısın? Sen evliya mısın Hoca efendi? Seni Onar Dede mi bize gönderdi? Düşünde o mu söyledi bizim aç ve bilaç olduğumuzu? Ah

Tanrım Yezitlerin de hası varmış, Hızır-evliya donunda dolaşanları varmış!”

Sabri Hoca hiç bir tepkide bulunmadı. Bir küçük görev yapmış, daha doğrusu önemli bir işin başlangıcındaymışçasına memnun bir tavır içerisindedi. Oğlu küçük Enver şaşkındı. Sokakta birlikte oynadıkları; karın üzerinde at yapıp bindiği ve yalancıkdan öküz yapıp çift sürme oyunu oynadığı Gazi ile Hüseyin’in yufkaları ağızlarına sokarak şişire şişire yemelerine, analarının babasının ayaklarına kapanışına, odunları bir kenara koymuş şaşkın şaşkın bakıyordu.

“Yeter Vezzik Ana” dedi, neden sonra Sabri Hoca; “biz Allah’ın emirlerini yerine getiriyoruz. Sadakamızı başka köylerdekine verecek değiliz ya, komşumuz aç dururken. Haydi sen de ye elindeki yufkaları, biraz güç toplayasın.”

Vezzik Ana çocukları gibi değilse de aç bir insanın yiyecek karşısında elinde olmadan takındığı tavır içinde yedi yufkaları. Bir yandan da, “Hoca efendi” diyordu, “yapabileceğim bir hizmet varsa söyleyin çekinmeyin! Çamaşır günleri aileniz hanım abla haber salsın, elim kanda olsa, gelir yıkarım çamaşırlarınızı, yardım ederim!” diye konuşuyordu.

“Sağol” dedi Hoca, “bizim hanımın işi gücü ne yıkasın çamaşıruları. Bütün gün evde oturuyor, mala davara mı bakıyor köylü kadınlar gibi. Yalnız bir küçük hizmet isteyeceğim senden Vezzik Ana!”

“Ne dersen başım üstüne!”

“Yeni yaptırdığımız caminin önündeki büyük arsa sizinmiş, Muhtar Mithat Ağa söyledi!”

“Hee!” dedi Vezzik Ana, “rahmetli babamın malından bana düşen tek tarla. Adını köylüler Vezzik’in tarlası taktılar, tanımayan yok. Erkişimin tarlaları hep köyden uzaklardaki semtlerde.”

“Vezzik Ana bu tarlayı işliyor musun? Ekip biçiyor musun?”

“Yok efendi Hoca yok! Kim ekip biçecek? Bu tırnak kadar çocuklar mı? Erkişim Çavdar Veli Baba demişti; eğer ölmez de gelirim Seferbirlikten, bir ev konduracağım bu tarlaya Ambargeli Fahri ustayı çalıştırıp. Önüne de elma, armut, kiraz, erik, vişne dikeceğim. Ah oğul ah! Üçyüz otuz (1911) yılında askere giderken de aynı şeyleri söylemişti, döndü dönmesinene, ama fırsat bulamadı ve felek yar olmadı ev kondurmaya, bahçe yapmaya. Köylük yerde ha deyince ev yapılır mı para olmadan? İlk yıl taş söktürecek, ikinci yıl taş taşıyıp kerpiç döktürüp kurutacaksın; üçüncü yıl kavaklık satın alıp ağaç ektirecek, kurutup taşıtacaksın. Tüm hazırlıklar dördüncü yılda biterse, Allah’ın izniyle beşinci yıl yapıya başlanabilir. Çavdar’ıma nasip olmadı, yalnız Düzharmanda taş söktürdü yerinde duruyor! Nasip olacağı da benzemiyor; kötü kötü düşler görüyorum. Her gece silahıyla, çantasıyla terhis olmuş eve geldiğini görüyorum; düşler tersine çıkar derler, şehit mi oldu yoksa?”

Taşı hemen gediğine koydu Sabri Hoca: “Vezzik Ana, Vezzik Ana! En büyük mertebe şehitlik mertebesi. Ona herkes erebilir mi? Eğer şehit olduysa cennetin başköşesine oturacak, orada binbir çeşit meyveler arasında bulunacak. Neyine gerek onun artık caminin önündeki tarlaya ev yaptırdı, önünde meyve yetiştirmek? Dünya malı dünyada, kim öle kim kala Vezzik

Ana. Dinle beni Vezzik Ana! Sana bir çuval unla, yarım çuval, haydi bir çuval bulgur daha getireceğim; hiç kimseye söylemeyeceksin, aramızda kalacak, sen de bu tarlayı camiye vereceksin!”

Vezzik Ana: “Ya erkişim ile kaynım gelir de ev yapmak isterlerse nereye yapacaklar? diye işkillendi; görüyorsun evimiz dökülüyor ta Pir Yusuf Dede’den kalma, Çavdar Veli’nin babasının babasından! Köyün civarında başka arsamız tarlamız yok, hepsi uzaktalar. Vallahi benim kemiklerimi kırar Veli Dede!”

Sabri Hoca tüm ikiyüzlülüğüyle birlikte niyetini açığa vurdu: “Dilerim ki gelirler, gördüğün düşler şehit düştüğünü gösteriyor ya! O gelirse o iş kolay. Cami köyün ortak malıdır. Camiye ait tarla köye ait demektir. Veli Baba ölmez de dönerse, sekiz-on dönümlük koca tarladan bir ev, bir bahçe yeri ayırır bağışlarım kendisine, hangi yönden isterse. Üzülme sen, ben nede işlerim bu sözü! Anamın ak sütü gibi helal olsun derim. Sen şimdiyi düşün! Yaza kadar ne yeyip içeceksin, kışın ortasındayız. Eşkiya Sefer’e artık güvenmeyin o bitti. Bir daha ortaya çıkamaz götünün korkusundan. İki bile çocuğunu aklıktan öldürecek değilsin ya, kendine acımiyorsan onlara acı. Tarla taş-toprak yenmez ki anacağım. Biz gidip öbür çuvalları da getirelim Enver’le ‘kabul’ diyorsan. Ki demeyip de ne yapacaksın be anam, aç yaşanmaz ki! ‘Yok’ dersen, ‘birine danışacağım filan’ diyorsan, hemen getirdiklerimi de alır götürürüm, yediğiniz yufkaları da helal etmem, açık konuşayım.”

Dumanlı havayı seven bir vahşi kurt gibi, tüm acımasızlığıyla dişlerini göstermişti, Vezzik Ananın baştan ‘Hızır, evliya!’ diye nitelendirdiği Sabri Hoca. Vezzik Ana şaşırıp kalmıştı ne yapacağını. Kocası bile kendi tarlalarının dışında ona özel bir saygı gösteriyor çocuklarına “ananızın tarlası ister satar, ister bana katar!” diyordu. Adama sanki onu bir gün satacağı ayan olmuştu. Öbür yandan kimseden bir şey isteyecek ne yüzü ve ne de mecali kalmıştı; çocuklarını acından öldürecek değildi ya. Hocanın verdikleriyle yazın ortasına dek ulaşabilirlerdi. Taş toprak bulunur, ama can bulunmazdı! Canın da yaşaması için beslenmesi gerekir diye düşünüp, yargısını verdi; tarlayı camiye verecekti. Köyün ortak malı değil miydi? Belki de bir gün geri alırlardı!

Hoca Sabri dolu çuvallarla ikinci kez geldi. Bu kez bir tas dolusu da tereyağı getirmişti üçbeş yufkayla birlikte. Üstelik bir okkalık şişe ve bir kalıp sabun sözü de verdi. Vezzik Ana, dolu çuvallara baktı, iştahla ellerindeki yağlı yufkayı yemekte olan ve yedikçe canlanan iki küçük delikanlısına baktı ve sonra ayakta hiçbir şey demeden kendisini izleyen ‘Yezidin hasına!’ baktı, neden sonra konuştu:

“Ne yapalım? Taş toprak yenilmez ki, Çavdar’ım ölmez de dönerse; ona derim ki, sen bana hep derdin, tarla senin ister sat, ister bizimkine kat! Ben de sattım onu!” Sabri Hoca:

“Babandan kalmaydı, çocukların acından ölmesin diye satıyorsun, keyfinden değil ya Vezzik Ana” dedi. “Bak ben bir senet hazırladım, okuyayım sana: Cami önündeki filan, filan filan komşularla çevrili, babamdan kalma tarlamanın bir okka taşı kalmaksızın camii hatibi Cemal oğlu Sabri efendiye -cami için- satmış yemişimdir. Kimsenin değil dolaşmaya hakkı

ve salahiyeti yoktur. Ben Hasan Dede efendinin kızı Vezzik, kendi irademle ve hiç kimsenin tesiri nüfuzu altında kalmadan tarlayı satıp -karşılığını almışımıdır biline. Vezzik Ana şu ocak demiri üzerindeki isse, şu sert kuruma bastır başparmağını. Tamam. Şimdi, şu gösterdiğimi yere parmağını kuvvetlice bas, çek! Gördün mü parmağının izi kağıda çıktı. Daha önce dediğim gibi şuraya da Veli Baba sağ salim gelirse kendisine bir ev yeri vereceğimi kaydettim. Söz bir Allah bir!”

Ve Hoca Sabri günlerdir kafasını yorduğu para ödeyerek almış gibi, senedini bile hazırladığı tarlayı, Vezzik Ana ocakta çocuklarına çakıl taşı kaynatırken, tereyağından kıl çeker gibi elinden alıp mallanmıştı.

Vezzik Ana kendisini ve çocuklarını, koca tarlanın karşılığında aldığı unla bulgurla yaza çıkarmıştı. Hoca Sabri köyün önlerinden kar kalkmaya başlar başlamaz, imece toplayıp, caminin duvarlarından başlayarak, koca tarlayı çit ve duvarla çevirdi. Sonra arpa ektirdi. Üstelik Vezzik Anayı överek, tarlasını camiye bağışladığını paydı. Oysa Vezzik Ana, satış senedi mi yoksa bağış senedi mi, her neyse, ona parmak bastığı andan itibaren, yediği her kaşık yemek ve her lokma ekmek tarlasını anımsadı. Düşünmekten derde girdi, yaz baharda yatağında hasta yatarken Çavdar Veli Dede'nin ölüm künyesi gelmişti. Birkaç gün bildirilmedi. Büyük oğlu Gazi'nin aradan kulağına çalındı ve gelip anasına haber verdi. Üçü birbirine sarılıp figana başlayınca köy çalkalandı. Vezzik Ana kocasının ölüm haberini aldığı gün, çocuklarının kolları arasında gülerek can verdi. Mutluydu erkişisi Çavdar Veli Baba'ya öbür dünyada kavuşacağı için. Damın deliğinde tek başlarına kalan çocukları, anları toprağa verildiği günün akşamı, teyzeleri Milla İsmail'in gelini Hatun teyzeleri yanlarına götürdü. Bir hafta on gün sonra nereden haber almışsa, Çimenli Hatip Mehmet efendi atlamış atına geldi. İkisini birden terkisine alıp köyüne götürdü, iki küçük çobana ihtiyacı vardı. Köyde ise “ne inancı sağlam ve sadık bir talipmiş şu Hatip efendi deniliydi!” Gerçeği ise korucu Kıcık Mehmet biliyordu; bir ay kadar önce Hatip efendiye Arapkir'de rastlamış kendisine,

“Kıcık Mehmet demişti, on-oniki yaşlarında iki oğlan çocuğuna ihtiyacım var bizim koyunları kuzuları güdecek. Kulağında olsun, uygun birilerini bulursan, bana haber ver sal. Ama unutmama, kimsesiz yetim olursa daha uygun, devamlı kalır yanımda.”

Sabri Hoca'nın aynı usulle kapattığı tarlalar belki yüz dönümü aşmıştı iki yıl içinde. Böyle giderse iki yüzü de aşardı. Artık “Camiye alıyorum, cami için; köyün ortak malı istediğinizde geri alırsınız!” filan diyerek, kandırmacaya da girmiyordu. Kendisi izliyor ya da artık muhtarlık mührü boynunda asılı köyde kasıla kasıla gezen Musatafa Kâha'nın oğulları izletiyordu. Muhtaç olanları; evinde tencere kaynamayanları, dizlerini karınlarına bastırarak aç-bilaç sabahı edenleri, kendisine onlar haber veriyorlardı birer kırmızı halkalı şeker karşılığında. Arkasından bir gece yarısı akşam karanlığında ya da sabahın erken saatlerinde yarımşar çuval un, bulgurla Hızır (!) gibi o evlere damlıyordu. Senetli sepetli, istediği fiyatları kaydederek- elbette bir çuval bulgura ya da una aldım diye yazacak değildi ya! Koca bir tarla ya da bahçesini aldığı gibi, bir de hayır dualarını alıyordu. İlginç olduğu kadar acı olanı, aldıkları biriki çuval un-bulgurla birkaç ayı geçiren

insanlar kimseye söylemiyor, inkar ediyorlardı. Eşkıya Sefer, Hoca Sabri ve Muhtar Mithat Kâha'nın bu işbirliğine, Arapkir, Eğin ve Harput'tan gelen jandarmalar tarafından çok sık bir takipte olduğundan engel olamıyordu. Daha doğrusu fırsat bulamıyordu. Bu amansız izlenmeler ve çatışmalar yüzünden yüklendiği görevi de yerine getiremiyordu. Büyük vurgunlar vurarak ne karınlarını doyurabiliyor ve ne de namuslarını koruyabiliyordu. Tehdit göndermeleri de para etmiyordu artık.

Sabri Hoca böyle tarlalar kapatırken, kendisinin süreceği tarlayı da bulmuştu. Kur'an'da yazılı değilmiydi "kadın erkeğin tarlasıdır, istediği gibi sürüp ekebilirsiniz!" Üstelik şeriat, dokuz kadına kadar da yol veriyordu. Kendisi Müdüriyet katibinden aşağı değildi ki! Üstelik daha genç daha da yakışıklıydı. Sabri Hoca'yı delirten Yelli Heboş'tu. Köyde kuşun kanadı kıpırdasa Korucu Mehmet'in haberi olurdu, bu iki yabancının da ilişkilerini ayrıntılarına dek biliyordu. Sabri Hoca yatsı namazından sonra soluğu Yelli Heboş gelinin yanında alıyordu. Kocasını Ballı'nın ölüm künyesini şubeden getirdiğinde, Heboş'un gözünden tek damla yaş akmamıştı. Babası Belibükük Ahmet dayı, kendini yerden yere atarken, Yelli Heboş dört yaşındaki oğlunu asmış dalına kaynatasını teselli ediyordu:

"Ballı Musa öldüyse, Ballı Ahmet yeristi, ne ağlar durursun? Bir sen değilsin ya! El ile gelen düşün bayram!"

Gözünün yaşı kurumuş dedilerdi Heboş gelinin. Ama bunu hiç inanırmıydı Kıcık Mehmet? Hoca Sabri onu sevindirik etmişti; Ballı Musa'nın izi bile kalmadı, ne gönlünde ne de vücudunda. Tevekkeli değildi oğlu Ahmet'i son gördüğünden bu yana öylesine değişmiş, topaç gibi olmuştu. Gerçekten babasının ölüm haberini getirdiğinden oğlanı tanıyamamıştı. Hoca Sabri hem Belibükük Ahmet dayının Tıhıs Kolu'ndaki koskoca bağı bildik usullerle ele geçirdiği gibi gelinin balını-kaymağını da yiyordu yatsı namazlarından sonra. Ayrıntılarını bir gün yatakta Alagözlü kendisine anlatmıştı: Hoca Sabri yatsı ezanını okuduğunda Yelli Heboş oğlu Ahmet'in karnını doyurup yatırmış. Yağ, kaymak, peynir yerlermiş kendisi de oğlu da Hoca'nın sayesinde; her gelişinde çıkını dolu gelirmiş. Kuşkulanmasın diye yaşlı kaynatasına bir sokum bile vermiyormuş. Yatsı namazı sırasında Hoca'nın karısı, şehirli gelini Naciye yatar uyurmuş. Oğlu Enver'i yatsı namazına getirmediği zamanlar, en az haftada iki kez gelirmiş. Sabri Hoca eğer birkaç kişilik cemaati varsa, hepsinin dağılmasını bekler, yoksa tek başına namazını kıldıktan sonra, hemen karanlıkta camiye çok yakın Belibükük Ahmet'in davar komuna dalarmış.

Çocukluğumda beli bükülmüş, saçları apak olmuş Yelli Heboş hep elinde bir baston sırtında bir torbayla dolaşırdı. Çiçekli başörtüsünün altında hala zülûf çıkarmayı ihmal etmiyordu. Biz çocuklara kendiliğinden, oturup da böyle şeyler anlatmazdı. Gençliğinde yel gibi çalımla yürüdüğü ve çabuk iş gördüğü için kendisine Yelli Heboş derlermiş. Yaşlanınca da adı Kılılı Heboş'a çıkmıştı. Herkes bilirdi onun Hoca Sabri ile serüvenlerini. Bazan üç-beş genç gelin biraraya gelir, onu söyler, konuşturur eğlenirlerdi. Artık

bunamaya başladığından, eğer anılarıyla ilintiler kurabilirlerse, o anları yaşıyorcasına anlatırdı. Biz çocuklar da birkaçımız peşine takılır onu kızdırırdık, ağıza alınmaz küfürler ederdi, ama onun küfürlerinden de hiç kimse alınmazdı. Sopasına dayana dayana kendi kendine konuşarak giderken, ona görünmeden bir köşeden ya da bir bir duvarın, bir kayanın ardından, “Heboş hala, Heboş hala! Şehirlioğlu Sabri Hoca geliyooor!” diye bağırdık. Önce birden irkilir, çevresine bakınırdı; görünürde kimseler yoksa, çoktan ölmüş olana Sabri Hoca’yı araştırırdı gözleriyle ne yandan geliyor diye. Göremeyince de bazan “ulan neredesin pezevenk, çıksana ortaya” diye başlardı değneğini havaya kaldırıp sallayarak kendi kendisine konuşmaya: “Beni sana söyletme, elalemin döllemesi çık ortaya ki sana göstereyim. Şehirlinin pici, artık Yelli’yi aradığın sorduğun yok; nasıl da ağ .ötümü kucaklar kucaklar öperdin.” Biz çocuklar kahkahalarla ortaya çıkınca, bu kere bize ne küfürler ederdi. “Babasının anasının canına sıçtıklarım, it oğlu itler sizi gidi! Beni söyledip eğleniyorsunuz, değil mi? .ötüne eşşekler koyasıcalar” diye bağırarak bizi yakalamaya çalışırdı. Ama, eğer kendisine sevecen yaklaşıp, onu över veya birşeyler verirsek, bizlerle güzel güzel sohbet ederdi. Yelli Heboş hala, bunaklığı kadar da küfürbaz ve geçimsiz olduğundan, ikide bir oğlu Ballı Ahmet ve gelinine küser, başını alır giderdi kırlara doğru. Sık sık küsüp saklandığı yer Tilkideliği denilen mağaraydı. Çobanlık yaptığım o günlerde çok görmüştüm o mağarada otururken. Birlikte yalnız olduğumuzda bana karşı davranışları başkaydı; “sen derdi, Onar Dede evladısın, Dede oğlusun. Sana küfür edersem, ağzım burnum yamulur.” Yine tek başına dağlarda-kırlarda dolaşırken gördüğümde, onunla torbamdaki öğleliği paylaşır, oturup birlikte yerdik. Savaşlı yıllardan bölük pörçük ayrıntılar geçirdi konuşurken. Ama, Hoca Sabri için “kim ola oğul? Dost, ahbap işte!” der, başka bir şey demezdi.

KÖYÜN GELİNLERİNİN, BİR ASKER KAÇAĞININ AHIRDA TUTTUĞU KÜREĞİN SAPINA DOKUNMAYA GİTTİKLERİNİN ÖYKÜSÜDÜR

Alagözlü, o korkunç gecenin neden olduğu Korucu Kıcık’la ilişkiye henüz girmemişti. Bir akşam Hasanali’yi yeni uyutmuş, yatağın içinde soyunuk halde saçlarını tarıyordu. Tahtadan yapılma çerçi tarağının ayrı k dişleriyle uzun saçlarını bir eliyle tel tel ayırır belinden aşağı sarkıtmıştı. Öbür eli çıplak göğüslerini okşayarak göbeğinin altına doğru iniyordu. Hiçbir zaman anlayamadı, küçük sert göğüsleriyle cinsel organı arasında nasıl bir ilinti olduğunu. Tam o noktadaydı, birden pencerenin camı tıkratıldı. Kim olduğunu sorma yerine, “yine Kıcık Mehmet cenabetidir, ama ne de olsa erkek!” diye onu düşünerek fanteziye bile girdi; bir erkek sesi duysa yetecekti uçması, gelmesi için. İkinci tıkratmanın ardından:

“Kız Alagözlü Hatçe, kapıya gel hele. Gel sana ne diyeceğim” diye çağırın Çebüş’ün sesini duydu. Alagözlü’nün fantezisi yıkıldı, kanatları düştü. “Ben de senin ağzının orta yerine ötüreyim emi Çebüş!” dedi mırıltıyla, “zevkinin ortasına sıçtın tepeleme.”

Toparlanıp kapıya doğru yürürken, “Ne var kız Çebüş?” diye sordu. “Tam dalmak üzereydim, ne diye beni uyandırdın?”

Dışkapıyı açınca Çebüş sorularını yanıtladı: “Haberlemediler mi seni kız? Esefgilin çifte gelinler buradan geçerlerken sana söylemediler mi?”

“Neyi kız? Ne haberi?”

“Anlaşıldı Alagözlü, haberin yok senin bir şeyden. Kıcık’inkini yemekten başka bir şey düşünmeye zaman bulamıyorsun. Bu gece geleceksen hiç söylemeyeyim!”

Kızdı Çebüş’ün bu sözlerine Alagözlü: “Kıcık’ın babasının canına ötürem, senin de ağzının orta yerine. Sana kırk kez söyledim; onunla aramızda hiçbir şey yok, pencereden ürüyor-havlıyor sonra da kuyruğunu götüne kısırtıp, siktirip gidiyor. Kasten adımı çıkardı. Senden hiçbir şey saklamadığımı biliyorsun, olsa söylerim senden mi çekineceğim? Ne diyecektin onu söyle!”

Çebüş, “Şaka yaptım kız kusura bakma. Başkalarının yanında ‘Alagözlü fidan gibi gelin, o pis Topal’a mı kaldı?’ diyorum. Aslında sen aptallığına doyma. Topalmış, ağzı yamukmuş ne dökülür. Erkek değil mi? Hem tokmağını ye, hem altınlarını. Bana gelse, hık demeden yatarım önüne; gözümü kapatır, eteğimi açarım. Biraz seni kötületerek, sakalının altından da geçmedim değil. Ama adam sana karasevdalı, kimseyi gözü görmüyor. Bir gün bu Çebüş oruspusunun sözüne geleceksin ya, neyse! Mılla İsmail’in torunu Kara Fidan bile gelecek kız.”

Alagözlü sordu: “Nerede ve niye toplanıyorsunuz? Biriniz yine açıkçaçık bir masal mı bellemiş birinden?”

“Yok kız yok, masal değil bu kez! Bilal Nuri’nin gelini Döndü, bir asker kaçağı saklamış ahırda, onu anlataca! Oğlanı uyuttuysan haydi gidelim!”

“He, he uyuttum! Dur sırtıma fistanımı geçireyim!” deyip, yatağın yanına attığı fistanını ararken Çebüş yolaktan sesleniyordu: “Çok şerbetli şeyler anlatacakmış, hepimiz ata bineceğiz!”

Üç ev ötedeki ahıra vardıklarında öbürleri gelmiş, Döndü gelin anlatmaya başlamıştı bile. Bir erkek eşek, iki öküz ve bir inek vardı ahırda. Tüyür tüyür gübre kokusu içinde, duvar dibindeki bir sekiye dizilmişlerdi. Başörtülerini omuzlarına indirmiş, kendi deyimleriyle karasaç, sere serpe oturuyorlardı. Alagözlü’yle Çebüş’de yanlarına iliştiler. Önlerindeki bir direğe çakılmış tahta çıralık üzerinde içyağılı kandil yanıyordu. Kandilin titrek loş ışıkları arasında duvara yapışmış birer gölgeydiler sanki.

Döndü gelin, “İşte” dedi, “Çebüş’le Alagözlü de gelince yarım düzüne olduk. Baştan başlayayım: Hayvanların akşam yemini vermeye inmiştim. Hava bugünkü gibi ılık değildi; yaz baharın havasına hiç benzemiyordu. Dışarıda püfür püfür kar yağıyordu. Ama ahır gübrenin sıcaklığından ateş gibiydi. Başörtümü omzuma atmış, üçpeşlimin eteklerini belime dolamış ahır sakavullamaya (çalı süpürgesiyle süpürmeye) geçmiştim. Kaynatam kayınnam çoktan uyumuşlardı, duvarın ötesinden horultuları geliyordu. Bir yandan ahır süpürüyor bir yandan da hafiften hafiften türkü söylüyordum:

“Çıktım dam loğlamaya ağam ağam!
Ağamı yollamaya ağam ağam!
Ağam aştı gediği ağam ağam!
Başladım ağlamaya ağam ağam!”

Sıra kuruluk serpmeye gelmişti... Eltisine iyice sokulmuş çifte gelinlerden Dudu: “Başına ağladığım” dedi, “kuruluk serpmeyi bırak şimdi, gördüğünü anlat. Asker kaçacağına geç!”

Döndü gelin inadına yavaş sürdürdü: “Aceleniz ne? Yavaş yavaş anlatıyorum işte! Sonracığıma Kara eşeğin gıloflarını (pisliğini) süpürdüm. Biraz kurtlaştım (şakalaştım, sohbet ettim) onunla; karadonlu karaeşegim dedim, kenara çekil ki altını paklayalım!”

Çebüş atıldı: “Kız Döndü karaeşek kara pürçeklisini (havucunu) salmamış mıydı? Ellemedin mi?” Öbürleri gülüştiler.

“Yok kız yok! Yalvardım yakardım! Gözlerinden öptüm, okşadım. Ama çıkarmadı pürçeklisini. Olanlar o sırada oldu.”

Hepsi birden: “Ayy! Ne oldu kız?” diye merakla sordular.

“Arkamı tavla tarafına çevirmiş, bir elimle eşeğin altını süpürürken, bir elimle kara taşaklarını elliyordum pürçeklisini çıkarırsın diye!”

Birbirlerinin yüzlerini göremiyen genç gelinlerin elleri donlarının içinde, kara eşeğin pürçeklisi tanımlamaları kıpırdamaları artırıyordu.

Döndü anlatmayı sürdürüyordu: “Eşek inadı bu, çıkarmadı çıkarmadı. Tam bu sırada bir el .ötümü desteledi!”

Sekiye dizilmiş ve at binmeye geçmiş gelinlerden birinden “Ayy! Ooohh!” sesi geldi. Soluklar sıklaşıyordu.

“Önce korktum, ama bağırmadım. Kıpırdamadım bile, elimi yavaşça alttan uzatıp değdirdim; kıllı bir erkek eliydi. Sonra o ‘hişt’, dedi, ‘korkma ve hiç kıpırdama.’ İki eliyle birden uçkurumu çözüp çıplattı. Heyecandan zangır zangır titriyordum, ama eğilmiş durumumu hiç bozmadım. Elleri kocaman kocaman kalçalarımdaya, partımın (karnımın) altında geziniyordu.”

Gelinlerin hepsi birden derin derin solumaya başlamışlardı artık. Bu arada çifte gelinlerin direğin arkasındaki karanlığa geçtiklerini Alagözlü fark etti ve utandıklarına verdi.

Çebüş, bir eli donunun içinde devinmekteyken soluk soluğa sordu: “Kız Döndü Koyungölü’ne orta bacağına daldırmadı mı?”

“Elleri bayırларımda, yamaçlarımda gezinirken koyun gölünün suları şırıl şırıl akmaya başlamıştı bile. Birden orta bacağının topuzunu gölün kaynağına dokundurmasıyla, içine boylu boyunca uzatması bir oldu. İçimde oynayan, topuzun sahibinin yüzünü bile göremiyordum.”

Kocasının ölüm haberi çoktan gelmiş ve artık acısını unutmuş olan Bilal Nuri’nin gelini Döndü, herkesin zevk alacakları cinsel ayrıntıları çekincesiz bir doğallıkla anlatarak hepsini atlara bindirip dörtlüğe uçurmuştu. Bu kendi kendisini doyurma oyununun adını ata binmek takmışlardı. Herkes atından indikten sonra kısıdan kaçak asker olayını özetledi:

Akşam karanlığında bir asker kaçığı girmişti ahırlarına. Harput taraflarında bir köydenmiş. Aslında birkaç kişileriymiş. Ama öbürleri kaçak avcısı Topal Kıcık’ın tuzağına düşmüşler; ikisinin altınları varmış onları vermiş-

ler, biri de cebindeki köstekli gümüş saatiyle yakayı sıyırmış. Kendisinin bir şeyi yokmuş. Çünkü öbürleri yolları üstünde rastladıkları kimselerin, önlerini keserek, zengin konaklarına veya çiftliklerine girip soygun yaparak bu paraları ele geçirmişler. Ama haydan gelen huya gider! Kendisi soygunlara katılmadığı için verecek parası yokmuş ya, ona da Allah yardım etmişmiş! Kaçağın anlattığına göre köyün doğusunda Pektarla bademliklerinin arkasındaki Haççık'ın mağarasına gizlenmişler. Korucu onları kısırdığında, şanslı bir rastlantıyla kendisi mağaradan çıkmış bir kayanın ardında büyük apdestini yapıyormuş. Öbür kaçaklar da her nasılsa kendisinden söz edip ele vermemişler. Korucu hem başını hem de yanlarında bulunan silahlarını aldıktan sonra önüne katıp dere bayır aşırarak köyün sınırlarından çıkarmış. Elbetteki bütün bunları elindeki asker kaçağı yakalama ve karşı geleni vurma yetkisiyle yapmış. Adam, kayanın arkasında korkusundan boku kıçında kurumuş ne sıçabiliyormuş ne kıpırdayabiliyormuş. Topal korucu bir elinde silahı öbüründe fener Azrail kesilmiş karşılarında. Silah zoruyla üçünün ellerini birbirine bağlatarak, hemen muhtarlığa götürüleceğini ve sabahleyin de kasabada karakola teslim edeceğini söyleyince kendiliklerinden altınlarını çıkarıp avucuna saymışlar. Onlar mağaranın önünden ayrılır ayrılmaz karanlıktan yararlanıp köye gelmiş ve ilk rastladığı Bilal Nuri'ni ahırına girmiş. Kapının ardına Döndü meşe ağacından kalın bir kos dayamış ya kaçağın itme gücüne dayanamayarak gübrenin içine sıyrılıp düşünce açılmış ardına dek. İyi ki de açılmış; yoksa bütün bunları nasıl yaşayıp da arkadaşlarına ballandıra ballandıra anlatacaktı?"

"Tam üç gün besleyip burada yatırdım onu. Ben yemedim, ona yedirdim, diye sürdürdü Döndü; söz vermişti kar kalkıncaya kadar kalacaktı. Üç gün boyunca ahır süpürüp gübreyi aktardı. Hayvanları tımar etti yemledi. İneğin kenelerini bile kırdı. Kürekler dolusu kuruluklar serpti hayvanların altlarına. Ahırın her köşesinde ellerinin ayaklarının izi var. En çok da bu küreği tuttu. Dördüncü günün sabahı erkenden, sabah yemi bahanesiyle ahıra indiğimde onu bulamamıştım. Gözüme verip hüngür hüngür ağladım; ağızsız dilsiz hayvanları çalatsatır dövdüm öfkemden, ne diye kaçağımı kaçmaya bıraktınız diye. Tam bir hafta oldu. Her ahıra indiğimde bu küreğin sapını elliyor elinin değdiği yerleri öpüyor okşuyordum. İnanın kaçağımın adını bile sormayı akıl edemedim. Hızır gibi geldi gönlümü gördü, elimde tutamadım uçtu gitti! Bir de yakışıklıydı yiğidim, tıpkı masallardaki şehzadelere benziyordu.

Alagözlü: "Kız Döndü, dedi zaten kocan yok. Dal boylu bir dul kadınsın. Ne diye elinden kaçırдың? Vallah kimse sana çok görmezdi. İnsan öyle yiğide donunun içinde saklar da yine bırakmazdı!"

Çebüş daha açık ve gerçekçi konuştu: "N'olacak yıllardır erkek yüzü görmüyordu. Erkek görünce sevindirik oldu. Oruspu Döndü, hergün üç-beş kez yiyeceğine bir kere yeseydin adamınkini. Hele ver hele onu. Şu küreğin sapına biraz da biz oturalım. Yalnız ellerine değil bacaklarının arasına da değmiştir kuruluk ve gübre aktarıken!"

Öyle demesiyle elindekini belindeki kuşağının arasına sokup, duvara dayalı küreği yakaladı. Donunu sıyırıp, ata biner gibi bacaklarının arasından geçirerek üstüne bindi. Sonra kürek elden elde dolaşarak sapına at gibi

binildi, erkek eli değmiş fantezisiyle. Bazıları bir kez daha orgazm oldu, cinselliğin tatlı gerilimini yaşadılar.

Kara Fidan bu arada birden sordu:“Kız Çebüş, O cebine soktuğun neydi? Az önce onunla kutunu karıştırıyordun!

Çebüş gülererek:“Fidan bacım” dedi, “hep ben böyle şeylerden anlamam dersin, ama gözünden de hiçbir şey kaçmıyor!”

Alagözlü söze karışıp: “He ya” dedi, “benim de gözümü çarptı, ama fazla dikkat etmedim. Haydi çıkar da şunu görelim!”

Çebüş genel istek üzerine herkesi başına toplayıp en iyi ışık alan köşede cebinden onu çıkarıp gösterdi. Keçi derisinden yapılmış ayran tuluğu yırtılınca, bir parçasından gereken büyüklükte bir boru dikip, nasıl içine yün ve pamuk doldurarak, kocaman yapay organ oluşturduğunu ballandırarak anlattı:

“İşte ben de böyle bir şey icat ettim. Canım istedikçe geceleri bunu tükürükleyip tükürükleyip benimkinin tellerine dokunduruyorum. Vallahi Arap atına binmiş gibi uçuyorum. Size göstermek için getirmiştım.”

Sardığı bezden çıkartıp onlara gösterdi. Gerçekten tam benzetmişti. Öbürleri merakla eğilip bakarlarken,

Kara Fidan: “Haydi sen de oruspu Çebüş! Öyle şey sokar mı insan içine?” deyip kızdıysa da, birkaçı elinden alarak denemekten çekinmedi. Üstelik kaçağın ellediği kürek sapından daha etkili olmuştu.

Ancak hiçbirini bilmiyordu ki, ahırda geçirdikleri bu zevkli doyum gecesinde onları, tavlalarına bağlı ağzısız-dilsiz hayvanlardan başka, karanlıkta boş tavlalardan birinde boylu boyunca uzanıp gizlenmiş birisi daha seyrediyor ve dinliyordu. Bu, Kara Fidan’ın bacısı oniki yaşlarında, ama erginleşmiş, yaşından büyük gösteren Tuluk Fatma’ydı. O da yattığı yerden onları gözleyip dinleyerek ablalarına genç gelinlere öykünmüş ve ilk kez kendi kendine cinsel doyum denemesine girmişti. Böylece ilk kez bacağının arasındaki organın, kendisini bir hoş eden görevinin farkına varmıştı.

Tuluk Fatma teyzem, havaya asılı evler dediği oğlunun Bakırköy’deki apartmanında kış boyu çıkmadığı yatağında anlatmıştı. Zaten köyden geçmiş günlerden söz etmesi istendiğinde dinçleşip diriliyor ve yatağının içine oturarak sevinçle, aralıksız konuşuyordu. Ayrıntılarına bu denli girmemekle birlikte yaşlılığı onu zaman zaman çocuklaştırıyor ve söylenmemesi gerekenleri bile anlatıyordu:

“Döndü yengem Fidan bacımla konuşurken duymuştım. Zaten evlerimize içten içe geçen bir yolak vardı. Herkesten önce gidip karanlıkta Nuru emmim gilin Sarı ineğin tavlmasının yanındaki boş tavlada uzandım saman irisinin üzerine. O zamanlar korku morku bilmezdim o yaşımda. Babam, kocasız gelinlerin buhuru başına vurmıştı; asker kaçağının ellediği küreğin sapını neredeyse şeylerine sokacaklardı. Kocaları gelsin diye dua mı ediyorlardı ne, her biri bir köşeye çekilmişler, inliyor, homurdanıyorlardı. Döndü yengemin anlattıklarından pek bir şey aklımda kalmadı. Ne bileysin ben babam gübrelerin üstünde asker kaçağıyla mı ne yatmış! Kanikuni oynamış; onu anlatıyordu babam! Ne eşittirip duruyorsun? Hele Çebüş! Onun daha neleri var, neleri! Gökkız gilin çifte gelinler de az değildi; yedikleri içtikleri bir olduğu gibi, yattıkları yatak da birdi. Birbirlerini mi seviyor-

larmış ne? Öyle dedilerdi o zaman. Böyle bir kaçak olayı da Vançukurun taşın dibinde geçmişti bir yaz günü tarla deriminde. Sen bunu da Topal Kocuk'a sor! O da vardı, birlikte yük taşıyorduk. Onca kadının kızın arasında tırnak kadar oğlan bizi koruyordu sözde. Ona sor; Kocuk keperke keperke (abartarak) iyi anlatır. O ne yaşamıyasıdır o. Yüzünün derisi iyice soyulmuştur (utanması arlanması yoktur), hiçbir şey saklamaz. ”

“Peki” demiştim teyzeme, “ona anlattıracağım Vançukuru’ndaki asker kaçağı olayını. Onu bir gün punduna getirip yakalarım elbet. Zaman zaman Fakülte’den çıktığımda, Laleli Camisinin merdivenlerine sergi açmış, çorap satarken rastlıyorum!”

KAFKASLARI AŞARAK VAKARLI MEHMET’İN ÖYKÜSÜNE GEÇELİM ARTIK, ÖNCE GÖRDÜĞÜ BİR DÜŞLE BAŞLAYALIM

Vakarlı Mehmet yatağında devinip duruyor, ter içindeydi. Düş görüyordu Vakarlı. Düş bu ya, savaş tutsaklarını salmışlardı, herkes istediği yönde koşuşup duruyordu. Birden kendisini yüksek bir kayalığın başında buldu. “Ya Onar Dede!” diyerek, gözlerini kapatıp uçurumdan aşağı atladı, uçuyordu, bir tüy kadar hafifti; kollarını kanat yerine çırparak havadan süzülmekte olduğunu hissetti. Ama gözlerini açamıyordu bir türlü. Birdenbire gökyüzünden, çok çok yükseklerden bir nida geldi: “Ya Vakarlı Mehmet, aç gözünü!” Açtı gözünü; evinin kapısının önündeydi, üstelik geceydi. Bütün gün boyu uçmuşum diye içinden geçirip, açık bırakıldığına hayret ettiği kapıdan içeri girdi. Karanlıkta hiçbir şey göremediğini düşünürken oğlu Hasanali’in “Baba! Vakarlı baba neredesin gel. Gel, artık gel!” diye kendisini çığırın sesini duydu. “Geliyorum oğlum; geldim işte buradayım!” diye karşılık vererek el yordamıyla onu arıyordu. Bir uzaktan, bir yakından geliyordu Hasanali’in çığırışları. Vakarlı çılgın gibi duvarlara çarpa çarpa onu arıyordu. Derken birden Gospodin kumandanın ahırında atların bakımını yaparken kullandığı ak ışıklar saçan karpit lambasını elinde buldu. Oğlu ocağın sağına serili şiltenin altında tek başına yatıyordu, sesi kesilmişti. Aman Tanrım! Alt başındaki bir minderin üzerinde palazın altında yatanlar vardı. Yastıkta iki baş gördü; biri karısının başıydı, ya öbürü kimindi? Karısı birisiyle mi evlenmişti ne? birden Alagözlü doğruldu ve parlak ışığın altında kendisini görünce koşup sarıldı. Vakarlı Mehmet hiç konuşmıyordu. Dili tutulmuş yastıktaki erkek başını gösteriyordu:

“Ha o mu?” dedi Alagözlü, “beni rahatsız eden bir erkekti o! Bu gece kapıyı kapamayı unuttum, içeri girip bana saldırdı. Ah Vakarlım ah! Göbeğimin altına bıçaklar atıp beni öldüreyazdı. Ben oramı hep senin için saklıyordum. Zorla elimden aldı sana ait olanı. Ben de öyle bıçaklanmaz, böyle bıçaklanır deyip, yatağın altında sakladığım senin bıçağın elime geçti. Onu çektiğim gibi üstümdeki herifin beline beline sapladım! Öldü adam, senin için öldürdüm onu. Senin bana emanet ettiğin namusunu temizledim. Onu sana hep saklayacağım Mehmet’im. Ya sen? Sen de benim için saklıyor musun?”

“Ben de sana saklıyorum” dedi gururla Vakarlı Mehmet; “harama uçkur çözmedim ve çözmeyeceğim sana söz vermiş olduğum gibi. Haydi bu herifin cesedini ortadan kaldıralım Alagözlü’ m” diyerek, ikisi iki yandan ahırda bir çukur açmaya başladılar. Vakarlı Mehmet içinde kaybolacak kadar çukuru derinleştiriyor; palaza sardıkları cesedi içine koymak için dışarı çıktığında çukur kendiliğinden doluyordu. Kan ter içinde kalmıştı Vakarlı Mehmet, defalarca kazdığı çukur dolup kayboluyordu.

Vakarlı Mehmet o sabah değiştirilmiş apak yatak çarşafı içerisinde, yaşadığı düşün yorgunluğuyla halsiz-mecalsiz uyandığında yumuşacık, küçük bir el alını siliyor ve küçük parmaklarıyla yanaklarını, dudaklarını okşuyordu. Gözlerini açtı, evet yine oydu. Alagözlü’sü düste kalmıştı. Şimdi ona, masallardaki Cadıkarı’nın Kafdağı’nın ardında bir mağaraya hapsettiği ‘dünya güzeli’ kadar uzaktaydı. Gerçekte ise masallarda Kafdağı olarak tanımlanan Kafkaslar’ın ötesinde bulunan Vakarlı Mehmet’in kendisiydi. Şanslı mı şanslı bir savaş tutuklusuydu. Eğer şanslı olmasaydı; alelacele kurulmuş sekiz-on baraka ve birkaç binadan oluşturulup çevresi birkaç katlı telörgüyle çevrilmiş savaş tutsakları kampında, kamp komutanının karısı hiç kendisini seyis ve arabacı olarak seçer miydi?

Tutukluluğunun altıncı ayında olmalıydı. Komutan, çevresini koğuş, barakalarının oluşturduğu alanda toplanıp görüşüne hazırlamış üçbin kişilik Türk savaş tutuklusuna bir konuşma yaptı, kamptaki düzen ve disipline ve uymak zorunda oldukları kurallara dair. Çevirmen kullanmaya bile gerek görmemiş düzgün bir Azeri Türkçesiyle konuşuyordu. Batı Anadolu askerler anlamakta biraz zorlanıyorlarsa da Doğulular için fazla sorun yoktu. Konuşması bittikten sonra yüz kişiye yakın olan ilk sıranın yerinden kıpırdamaması diğerlerinin ise koğuşlarına çekilmesi istendi. İçeri girmiş olan komutana da haber verildi. Karısıyla birlikte, meydanda endişeyle bekleyen tutsaklar sırasının önünde durup seslendi:

“Ey Leşler! Neferler eşitin meni! Eyi kabak asın deyişlerime! Sorıram bir arabacı, arıram bir seyis, atları eyi gözleyen, ehilleri beş ayah öge atlasın! Öbürleri geri çarhıdıp kovuşlargına gerisingeri getsinler! Marş marş!”

Esirlerin yarısından fazlası, seyislikten-arabacılıktan anlayan anlamayan beş adım atlayarak ileriye çıktılar Gospodin’in Türkçe emrine uyarak. Öbürleri geri dönüp koşar adım koğuşlarına çekildiler.

Vakarlı Mehmet arabacılıktan anlamazdı, ama atları iyi tanır, iyi bakım yapardı. Ve de iyi bir binciydi. Ama köyünde araba mı vardı sanki Dişteriğin yazılarda, Karataşın yaşlı keçiyollarında kullanılacak? Nereden öğrensindi arabacılığı? Arabaları, faytonları Arapkir-Keban-Elaziz şosesinde gördü hep köylerinin arazisinden geçen. Ağalar, hükümet adamları içlerine kurulmuş geçerlerken dört nala kalkmış atlarla, kaç kez yolun kenarındaki tarlalarda atıyla onlarla yarış çıkmış ve hep arabacı olmayı hayal etmişti. Hiç de zor bir yanı yoktu, yeter ki koşumları sağlam bağlayıp atlara ege-men olmasını iyi belle. Vakarlı ata iyi bindiği gibi iki atı birbirine yakın ve aynı hizada koşturarak, birinden diğerine geçebiliyordu. Düğünlerde, bayramlarda köyde yapılan “At kovdurmaları (dört nal koşturma) hep kazanıyordu. Ama birini, hiç mi hiç unutamıyordu: Alagözlü’yle düğün-dernek evlendiğinde, düğünün orta yerinde çalgıcılar ‘güveği oynatma’ havasını

çalıp bitirdikten sonra, ‘at kovdurma’ havasına geçmişlerdi. Kirvesiyle birlikte halaydan çıkınca, su dökeceğini söyleyip ondan ayrılmıştı ve ahırda kış boyu besleyip tımarladığı doru atına atladığı gibi yarışçıların arasına katılmıştı. Atı hep Köroğlu’nunkine benzesin isterdi. Yılıkmın içinde bile olsa Vakarlı’nın atını herkes tanır; “Öyle bir doru at ki üzerine yumurta koy-san yuvarlanmaz, düşmez yere” derlerdi onun için. Samanını, arpasını yıkar yumuşatır verir, altını asla yaş bırakmaz kuruluk serper. Öğün vakitlerini şaşırmadan yemini, suyunu verir tımarını tamamlayınca iki gözünden öperek yanından ayrılırdı. Pestil, badem-ceviz içi ne geçse eline ona da tattırırdı. Bu sevgiyle yaklaşım atı kendisine bağlamış, her dediğini yapacak hale getirmişti. Yarışa geçmiş atçıların ardından Kızılcıca’nın ağyola girdiğinde, düğüncüler damları dizilmiş onları seyrediyorlardı, Vakarlı’yı görünce hayret etmişlerdi. At koşuranların hepsinden sonra çıktığı halde onları yarı yolda bırakıp Topçağılı vardı ve oradan bir taş alıp geri döndü. Kimse hile yapamazdı bu konularda. Çünkü Nişangahın gedikte, Güzyurdun harmanlarda gözcüler bulunurdu Topçağılı’na varıp varmadığını gözetleyen. Doru atı uçuyordu Vakarlı’nın. Davullar zurnalar ‘At kovdurma’ havasını en tiz perdeden çalarken, kendi düğününün seyirci ve oyuncularının önünden yılbirt gibi geçmiş ve yine birinciliği almıştı. Düğününe bir kat daha şenlik getirmişti Vakarlı Mehmet. Ama ne yazık ki o günden sonra doruya bir oyun oldu; gözü çıkası birinin gözü değmiş ve üç gün içinde çatlayıp ölmüştü ahırda. Günlerce ağladıydı Vakarlı Mehmet.

Gospodin’in emriyle o da ileri atılmıştı meydanda kalan yüz kişiden biri olduğundan. Sonbaharın sonlarıydı; soğuklar başlamış ama ikişerli üçerli koğuşlarında yatarken bile üzerlerine lime lime olmuş kaputlarından başka bir şeyleri yoktu. Yarı aç yarı toktular. Sürekli yol yapımında çalışıyorlar; kayalar söküyor, balyoz sallıyor ve kazma-çapa kullanıyorlardı. Bu kötü koşullardan kurtulmak için her fırsatı kullanmak gerektiğini düşünerek seyyis ve arabacı olarak ortaya çıkmıştı. İçinden ya sorular sorar denerlerse, içimizden gerçek arabacı kimse onu seçerler diyordu. Ama ne gereği vardı bir tek arabacı için onca kişiyi sıraya dizmeye? Oysa yanılıyordu Vakarlı Mehmet. Komutan genç karısını memnun etmek için, arzusu üzerine seçimi ona bırakmıştı. Kadına kalsa üçbin kişinin arasına girip saatlerce dolaşıp, ayrı ayrı bakarak seçecekti. Gospodin kumandan böyle elli atmış kişiye indirerek basitleştirmişti. Vakarlı, kürkleri içindeki kadının tutsakların önünden birer birer geçerek tetkik etmeye başlayınca, “anlaşılan kadın kendine yalnız arabacı değil tokmakçı arıyor” diye içinden geçirip umudunu kesmişti; ne babayığitler vardı kendisine sıra mı gelirdi? Bu sırada işte düğünündeki at koşusunu ve atını anımsamış dalıp gitmişti. Öyle ki Kumandan’ın karısı bir kez önünden geçtiği halde farkına bile varmamıştı. Birden nerede olduğu aklına gelince toparlandı ve hayalleri kovdu kafasından. O anda kürkleri içindeki kadın yeniden önünde durduğundan onunla gözgöze geldi. İki iri cam yeşili gözleri, kendi kapkara gözlerine çakıldı kaldı. Toparlandı. Kadının iki gül yaprağı gibi duran dudakları titriyordu. İyice yaklaşmıştı sanki boy ölçüsünü alacakmışçasına. Kürk kalpağıyla tam burnunun hizasındaydı. Parmağını kendisine doğru uzatırken Gospodin’e Rusça bir şeyler söyledi.

Yanımdaki birlikte tutsak düştüğü köylüsü Kopulu Hüseyin, kendisini hafifçe dürterek: “Ulan Vakarlı dedi, kadın seni seçti galiba! Haydi yaşadın! Beni unutma ha!”

O günden bu yana uzun zaman geçmişti. Gospodin kumandanın karısının ince parmakları ıslak yanaklarında dolaşırken gözlerini açtığına yine titremekte olan aynı gül yaprağı dudaklarla karşılaşmıştı. Genç kadın göğüslerinin yarısını açık bırakan ince sabahlığıyla başucundaydı. Elinde odasını ak ışıklara boğan düşündeki aynı lambayı, orada bir tahta sandığın üzerine koydu. Uyanmış ve örtünmeye çalışan Vakarlı Mehmet’in yanına oturdu. Heyecanla: “Düş mü görüyordun Mehmet?” diye sordu. O, “*da, da!*” diye başını sallarken kadın sürdürdü:

“Herhalde yine karın Alagözlü’yü düşlüyordun. Kuvvetle inanıyorum ki o artık seni öldü biliyor. Belki evlenmiştir. Mutlaka bir erkeğin altındadır şimdi, iyi biliyorum. Uyku tutmuyor beni yatakta yalnız olunca. İnan Alagözlü’yü aratmam. Gospodin Bakû’ye çağrıldı, ne zaman geleceği belli değil. Beni soğuk yatakta yalnız bırakma!”

Vakarlı Mehmet, “Madam” dedi doğrularak yatağından, “biliyorum Bakû’ye çağrıldığını. Seni bana emanet ederek gitti. Bizim törelerimizde emanete hiyanet etmek yoktur. Sonra benim karım var, harama uçkur çözmem. Demin düş görüyordum. Bana dokunarak sen uyardın. Düşüm pek iç açıcı değildi, karım kendisine saldıran birini bıçaklayıp öldürmüştü. Ona sözümü, harama uçkur çözmeyeceğime dair verdiğim sözü yineledim. Haydi kalk yatağına götüreyim seni.”

“Bak” dedi, “Mehmet, şu seninkine bak! Sen de beni istiyorsun, çıldırıyorsun benim için. Nasıl da dikilmiş. Şu zavallıya acı. Yerlere attıracağına, buraya sıcacık yuvaya yerleştir onu. Beni hayal ederek onu patlatıp, kıvrandıklarını kaç kez gördüm. Yalnızlıklarında seni adım adım izledim.”

Vakarlı Mehmet ellerinden önünü kurtarıp ciddileşti: “Hayır Katya” dedi, “iki yıldan fazla oldu dayandım daha da dayanırım. Onu karım Alagözlü için saklıyorum. Ona binbir yeminle söz verdim; ahirete kadar da olsa bu ayrılık, saklayacağım!” Hemen genç kadını belinden ve bacaklarından tutup kaldırarak, kollarının üzerine aldı. Bir tüy kadar hafif, yumuşak ve tahrik ediciydi. Vakarlı Mehmet tüm gücüyle iradesini zorluyordu dayanmayı sürdürmek için. Erdem, günah ve cinselliğin çeliştirilmiş tüm korkunçluğu ve içtepelerini yaşıyordu bu evde. Buraya gelişinin daha ilk aylarında seçim amacına uygun olarak kadın niyetini ortaya koymuştu. Ancak kendisinden epeyce yaşlı olan kocası bunu farkına vardığından, bir gün onu kitaplar dolusu odasına çağırması ve karşısına oturarak kendisiyle çok ilginç şeyler konuşmuştu. O zamanlar Rusçası henüz çok iyi değildi bu yüzden Gospodin, farklı bir lehçe de olsa daha iyi anladığı Türkçe konuşmayı tercih etmişti. Ona uzun bir zöylev çektiydi:

“Bak Mehmet oğlum! Birkaç aydır evimdesin. Bir savaş tutsağı değil, aileden biri oldun. Sadece atlara bakmıyor, arabacılığımızı da yapmıyorsun; evin düzeni, paklığı, mutfağımız her şey senin elinde. Kendi köyünün yemeklerini bile bize tattırdın. Görgü cemlelerimizde aşçı baba olman bizim işimize yaradı doğrusu. Hiçbir komutan düşmanından ele geçirdiği esirlere güvenmez. Güvenmesi de düşünülmemelidir. Ama ben seni iyi tanıdım.

Ayrı dinden oluşum Müslümanlığı ve senin mezhebini incelememe engel değil. Sizin iancınız Aleviliğin en çok beğendiğim “eline, beline ve diline sadık ol” ilkesidir. Şu birkaç ay içinde senin bu ilkeye ne denli bağlı olduğunu gördüm ve inandım. Bak oğlum Mehmet. Katya benim ikinci karım. Ölen karımdan olan iki oğlum da Katya ve sen aynı kuşaktansınız; yaşlarınız birbirine yakın. Oğullarım Moskova’da tahsildeler. Ama ne durumda olduklarını, yani sadece dersleriyle mi uğraşıyorlar yoksa siyasete mi karışmış durumdalar, inan bilmiyorum iki yılı aşkın süredir. Koca Rusya, Büyük Petro’nun Rusya’sı çok kötü günler yaşıyor; ayaktakımı köylüler, işçiler yönetimi ele geçirmiş yıllardır kan gövdeyi götürüyor sen bu dediklerimden pek anlamazsın ya oğlum! Neyse, genç babayığitsin yakışıklı delikanlısın. Benim Katya yakışıklı gençlere vurgun; bir gün yatağına girmek isteyeceğinden bile kuşum yoktur! Sen gerçek bir Alevisin; eline, diline sadık olduğun kadar beline de berk olmalısın sonuna kadar. Onun arzularına boyun eğme sakın. Hiç ağzından düşürmediğin büyük evliyanız Onar Dede’ye her şey ayan olur. Sana güveniyorum, ama yine de onun üzerine yemin et!”

Mehmet bütün bu konuşmaları şaşkınlık içinde dinlemiş ve Gospodin’in isteği üzerine “Onar Dede’nin okuna geleyim ki Katya’ya uymayacağım!” diye yemin bile etmişti. Doğruydur kocasının yanında bile çekinmiyor, fırsat buldukça çimdik atıyordu kendisine. Daha dün, yani bu konuşmalardan bir gün önce akşam yemeğinde domuz eti yahnisi yapmıştı. İlle sen de yiyeceksin diye tutturmuştu. “domuz eti yersen yanakların daha da kırmızı olur!” diyerek kocasının yanında yanaklarını sıkıştı. Üstelik çok ısrar eden- ce kocası kitaplığından getirdiği kitabı okuyarak:

“Domuz eti tavuk etinden daha murdardır eğer gerektiği gibi yenmezse İslamılıkta. Muhammed, tavuğu kesmeden önce kırk gün evde, içeride yediğimiz yiyeceklerden verip, beslemek gerektiğini söylüyor! Buna uyan kimseyi görmedim. Yine peygamberiniz ‘mecbur kalırsa domuz eti ümmetime günah değildir’ diye buyuruyor! Sen de madem ki bir savaş esirisin, tutsaksın; bu mecburiyete giriyorsun. Hanım haklı domuz eti yiyeceksin. Koyun ve sığır etini her zaman bulamıyoruz” dediği için, ondan geri domuz etini yemeğe başlamıştı. Katya sofrada, mutfaktaki bu takımlarla kalmıyor ahıra da taşımıştı. Bir kere atı tumar ederken gelmiş arkadan onu kucaklayıp gözlerini kapatmış, soluk soluğa sürtünüp durmuş. O sırada beygirin çıkardığı organını elleyerek, “seninki de bu kadar var mı?” diye sormaktan çekinmemişti. Bir keresinde kısırağın arkasını ılık suyla yıkarken gelmiş ve karşısında donunu sıyrarak işeyip, ona arkasını çevirip, “Mehmet haydi! Gel benimkini de yıka!” diye söylenerek kahkahalar atmıştı. Bu tür saldırıları hep sakince karşılayıp, hiç yanıtlamadan yerinden uzaklaşıyordu. Komutanıyla konuşması ve söz verişinden sonra ona kızıp öfkelenerek yanından kovuyor, hatta avkalayarak uzaklaştırmaya başlamıştı.

Vakarlı Mehmet kucağında taşıdığı Katya’yı yatak odasına getirip, geniş yumuşak yatağının üzerine attı. Kadının sabahlığının önü açılınca, kısa ve incecik ipek geceliğinin içinden yarı çıplak vücudu ortaya çıkmış, odada fitili kısılmış lambanın ışığında kalaylı maşrapalar gibi ıpıldıyordu. Sırtını dönüp yürüyünce Katya yalvardı: “Mehmet korkuyorum! N’olursun gitme.

Yanımda yat. Madem istemiyorsun benimle aşk yapmak, zorla üstüne çıkacak değilim ya, aptal Türk!” Son nitelemeyi Vakarlı’nın duymayacağı kadar yavaş mırıldanmıştı.

Mehmet durdu: “Peki” dedi, “madem korkuyorsun; sırt sırta yatacaksak kalırım!” Katya başını salladı ve arkasını döndü üstündeki sabahlığını çıkarıp atarak. Kadının biçimli yuvarlak kalçaları gümüş gümüş ışıltıyordu. Mehmet köyünün arazisindeki Kolbağı semtinin kocaman karpuzlarına benzettiği yuvarlaklarının ortasına diye bıçağını saplamamak için kendini güçlkle önlüyordu. Köyü ve inançları, karısına ve Gospodin’e verdiği söz ve ettiği yeminler karşısına dikilince, lambayı söndürdü bu baştan çıkarıcı ve çıldırtıcı görünümünden kurtulmak için. Bir ara tuvalete gidip, bu tahrik edici görünümün yarattığı gerilimden kurtulmak patlamak istedi.

Katya inledi: “Haydi Mehmet, dönüp durma uyu artık” deyip, hemen ekledi; “koca aptal kıvrıl yat bir köşede!”

Vakarlı Mehmet sırtüstü uzandı kadının yatağının bir başına. Aralarında bir kişi sığacak kadar uzaklık vardı. Sağ eliyle karyolanın demirini sıkıca kavramıştı; sanki yanında coşkunun cinsel arzularla yanıp tutuşmakta olan kadına yanaşmamak için kendini demire bağlamıştı Vakarlı. Kafasından cinselliği tüm çabasıyla uzaklaştırmaya girişmişse de başaramamıştı.

Katya birden ona doğru dönerek: “Bu boşluğu Gospodin’e mi bıraktın? Onun yerine geçmekten korkuyor musun?” diye sordu.

Kıpırdamadan yanıtladı Vakarlı: “Hayır, Korkudan değil; erdemli olma, inançlarım ve karım, verdiğim sözler!”

“Karın ha! Karına verdiğin sözler? Hiç haber alamadığın ve sadece düşlerinde gördüğün karın” diye ıslık gibi bir gülüşle söylendi; “bak şu zavalının haline. Yine kazma sapı gibi dikilmiş, inmek bilmiyor. Sen kendine işkence ediyorsun be adam; bu erdem ya da sadakat değil! Gel seninle bir anlaşma yapalım; bunu mademki karına saklıyorsun, başka bir kadına sokmamaya yeminlisin, izin ver onunla oynayayım, okşayayım. Çok çok heyecanlandım; onu ellerken orgazm olur rahatlarım. Yoksa uyuyamayacağım bir türlü! Farzet ki sen de yatağında mastürbasyon yapıyor belini getiriyorsun. Fıskırınca sen de rahatlırsın. N’olursun hayır deme!”

Mehmet tek söz etmedi. Kadın doğrulup oturdu sağ eliyle Vakarlı’nın organını kavrayıp okşarken, diliyle yalarken sol eliyle de kendininki üzerine ritmik hareketlerle bastırmaya başladı. Mehmet dişlerini sıkıyor, heyecanını belli etmemek için çırpınıyordu. Sağ eliyle ise neredeyse karyolanın demirini koparacaktı sanki.

Kadın biraz daha ileri gidince, kendisini karyola demirinden çözen Vakarlı Mehmet ansızın, üzerine abanmış kadını kalçalarından kavradığı gibi bir tüycesine fırlattı yatağın bir köşesine. Sonra her köşesini avucunun içi gibi bildiği odanın kapısından süratle kendini avluya attı. Aynı hızla karanlık merdiven başındaki küçük odasına koştu. Onun bu davranışına yüksek sesle gülerek, fırlatıldığı yerden kalkan Katya lambayı yaktı. Onun ışığında boy aynasının karşısına geçerek güzel çıplaklığını seyre daldı. Önden yandan vücudunu hayranlıkla seyrederken, “aptal Türk diyordu kendi kendine, bu vücuda sadece dokunmak için kocamın emrindeki genç subaylar canlarını bile vermektten çekinmezler! Ama Vakarlı Mehmet seni artık fethettim,

artık zor dayanırsın; direncin kırıldı, Alagözlü Hatçe'nin hayalini yok ettim artık! Yaşamında eminim ki hiç yaşamadığı bir cinsellik dersi verdim ona! Yaşattığım büyük heyecanı, ölünceye dek unutamaz artık. Bir yandan kalçalarını arkadan seyretmek için üç kanatlı boy aynasını menteşelerinden hareket ettirerek onları görme açısı yakalama çabasına girişti. "Bunlara dokunan erkeğin bir daha bırakması olası mı?" diye içinden geçirirken sol kalçası üzerine gittikçe belirginleşen el izinin farkına vardı. "Nasıl da sıkılmış? dedi mırıltyyla, beş parmağının izi kalçamın üzerinde. Morarmış, ama hiç acı duymuyorum, geçirdiğim heyecandan olacak!" Elini dokundurduğunda parmak izleri bozuldu, ıslaktı ve morluk yoktu. Elini bir kez daha bastırıp, parmaklarına ışıktaki iyice baktı, kana bulanmışlardı. Aynada farkına vardı ki dudaklarının çevresi de kızışmıştı. Kendi kendine güldü. Aybaşı kanaması yaklaşmıştı. "Aşırı heyecandan erken kanamışım; organı değil parmaklarını soktu içime, bu yüzden eli kanlanmış olmalı!" dedi.

Oysa bu aybaşı kanı değildi. Vakarlı Mehmet'in köşeli karyola demirini olanca gücüyle kavrayıp sıkmaktan parmakları, dişleriyle dudaklarını kemirmekten ağzı kan içinde kalmıştı. Katya: "Mehmet! Mehmet! Bak sana ne göstereceğim, kalçamda beşparmağının izi var, onu hep saklayacağım!" diye seslenerek, elinde lamba hala çıplak, Mehmet'in odasına doğru yürüdü. Dışarıda kar vardı, soğuktu. Ama içerisi sıcaktı. Avludaki büyük kömür sobasını hiç söndürmeyen Vakarlı'nın sayesinde, kapıları buraya açılan odaların hepsi de aynı sıcaklıktaydı. Üstelik sobanın boruları düz ve yuvarlak desteklerle üç odayı dolaşıp dışarı çıkıyordu. Katya gürlütleyle Mehmet'in kapısını açarak girdi içeri. Bir kenarda diz kurmuş, elleri havada dua ediyordu Vakarlı Mehmet.

"Mehmet namaz mı kılıyorsun ne? İlk kez görüyorum senin namaz kıldığını. Hep kendi kendime diyordum; bu Mehmet nasıl Müslüman böyle? Ne namaz kıldığı var ne de Ramazan orucu tutuyor!" derken bir yandan da kahkaha atıyordu; "şimdi artık namazın da bozulmuştur çıplak kadın karşısında. Babamın evindeyken Müslüman komşularımız vardı da biliyorum."

Mehmet odasına gelir gelmez önce kendini yatağına atmıştı hırslıdan öfkesinden ağlayarak. Sonra içinden gerçekten namaz kılıp, Tanrıdan kendisini bağışlamasını dilemek geçmişti. Ama nasıl kılınır bilmiyordu, eğilip doğrulmak, diz kırmak ve yere yüzünü sürmek, yani secdeye kapanma hareketlerini iyi biliyordu; görgü cemleri sırasında Mansur Dar'ında, Pir huzurunda yaptıkları hareketlerdi. Ama Şeriatın istediği Sünnilerin yaptığı gibi içinden Arapça dualar okumasını bilmiyordu; namaz surelerini hiç kimse kendisine öğretmemişti. Onun bildiği dâr meydanında günahlarını, işlediği hatalarını ortaya döküp Pir ve rehberin karşısında, cemaatin huzurunda hesap verirdi topluma. Toplumun bireylerinden bağışlanmasını dilerdi. Çünkü halk bağışlarsa Hak da bağışlardı, böyle öğretilmişti. Demek ki, Tanrı kendilerinden biriydi; içlerindeydi, aralarından biriydi. İnsanın kendisiydi; zamandan mekandan münezzeh filan değildi. Şu anda ne Pir huzuru, Hallac-ı Mansur Darı ve ne de cemaat olmadığından Onar Dede, Muhammed-Alî, Onikimamlar ve Tanrı ile baş başaydı. Mademki Arapça dualar bilmiyordu, öyleyse Türkçe dualarla yalvarıp yakaracaktı; herhalde Türkçe de biliyordur Tanrı, dediklerimi anlayacaktır Rusçayı, Ermeniceyi anladığına

göre. Kemerbest bağlayıp kendi özünü Dara çekti Vakarlı Mehmet, kafasındaki kutsal bildiklerinin huzurunda. Harama uçkur çözdüğünü, beline sadık olamadığını; karısı ve kumandanına verdiği sözü yerine getiremediğini mırıl mırıl dile getirdi.

“Boynum kıldan incedir huzurunuzda; başımı kesseniz bir damla kanım akmaz Ya Onar Dede Ulu Atam Onar Dede! Ver benim cezamı ya da aracı ol adı güzel kendi güzel Muhammed şefaata kılınsın bana! Ya da Ali’im bu günahkar kulunun kafasını uçursun istiyorsa. Beni Tanrının huzuruna çıkartınız hep bir olup, kelle keseyim önünde! Çok dayandım, ama şeytan nefsim yendi. Cezalandırın beni; taşa çevirin, kuşa çevirin! Ya da bağışlayın. Bu gece düşlerime girin; bana ne yapmam gerektiğini ayan beyan edin. Hem bana yol gösterin. Boynum kıldan incedir huzurunuzda, Mansur gibi asılmaya ve Nesimi gibi yüzülmeye hazırım!”

Vakarlı’nın eğilip doğrularak hayali Pir huzurunda kelle keserek mırıldanırken Katya içeri girmişti. Onu ne gördü ve ne de işitti. Erler-evliyalar, Allah-Muhammed-Ali’yle dolu ve dış dünyayla ilişkisini kesmiş düvazı-imam okuyarak esrimeye başladı Vakarlı Mehmet. Sözlerine karşılık alamayan Katya şaşırıp kalmıştı onun davranışları karşısında; makamlı, ritimli bir şeyler okuyor ve sonra “Ya Ali! Şaah Şaah! Ya Muhammed, Ya Ali!” diyerek dizlerine vuruyordu. Sonra dizleri üzerinde sıçrayarak ilerlemeye başlamıştı. Vakarlı Mehmet esriyordu, “Ya Ali! Ya Şah!” çağrılarının yerini şimdi sıkılmış dişlerinin arasından fışkıran köpüklü salyalar ve anlaşılmaz mırıltilar almıştı. Vakarlı Mehmet meditasyona girmiş ve tenini burada acı ve ızdırabıyla baş başa bırakıp, ruhuyla Büyük Ocakta yapılan bir görgü cemindeydi geçmişte yaşadığı; Pirinin, rehberinin ve oniki hizmet sahiplerinin, sofuların, bacıların katılmış olduğu gümbür gümbür bir görgüdeydi. Zakirler sazlarını birbirleriyle düzenleyip, olanca enginliği ve içe işleyişle düvazı-imam okuyorlardı. Ve kendisi Karadireğin az ilersindeki Yoğurtçular gediğinden doru atı gibi şaha kalkmış esriyor, kendini yitirmiş birkaç sıçrayışta Karadireğin önündeki postunda oturan Sakallı Hüseyin Dede’nin yanına vardığında düvazı-imamlar bitmiş Dede gülbenge başlamıştı. Vakarlı esrimeyi kesip, kafasını yere koyarak “Allah Allah!” çekti bir süre. Gerçekte ise odanın öbür odanın duvarına dayanmış, ilerleyemediğinden olacak, durup duaya geçmişti. Kısa bir gülbenk geçti. Bir rehber-görgüdeki tüm canlar, erler-evliyalar, Allah-Muhammed-Ali hepsi kendisiydi; günahkar kendisiydi, yargılayan bağışlayan kendisiydi.

Katya sonuna kadar, Türkçe konuştuğu-söyleştiği için hiçbir şey anlamadığı gibi, ona dokunarak durduracak bir harekette bulunmaya cesaret edememişti. Ayakta kıpırdamadan bekliyordu. Üstelik bir sar’a veya çılgınlık nöbeti geçirmekte olmasından korkmuştu.

Neden sonra Vakarlı Mehmet kafasını yerden kaldırdı ve silkinip kendine geldi. Ayağa kalkınca Katya’yı gördü. Oldukça ciddi ve akşamdan beri ilk kez görüyormuşçasına: “Katya! diye bağırdı, ne bu halin? Niçin yatıp uyumadın? Çırlıçılak ne arıyorsun burada? Bir isteğin varsa gelip yapayım! Haydi çık üstüne bir şeyler al geliyorum.” Bunları söylerken bile bakmıyor karyoladan yere düşmüş olan yorganını düzeltiyordu.

Katya henüz korku ve şaşkınlıktan kurtulamamışken, onun aralarında hiçbir şey geçmemişçesine, yani her şeyi unutmuş olarak kendisiyle bu tür-lü konuşmasından bir iyice aptallaşmıştı.

“Yok yok! Bir şey istemiyorum, yarın konuşuruz” diyerek çıktı kadın. Vakarlı Mehmet bu geceyi uzun süre anımsayamadı. Kadının cinsel yaklaşımlarına önceki gibi, yine karşılık vermedi; inançlarını ileri sürüp, harama uçkur çözmeyeceğini ve sadece Alagözlü’ye karısına ait olduğunu söyleyerek.

“Voda! Voda! Vodaa! Halat navoda pirnos!”

“Ne diyorsun Vakarlı Dayı? Soğuk su mu istiyorsun?”

“Anladın değil mi? *Da da!* Sökmeye başladın Rusçayı cümle cümle. Halat na voda pirnos; soğuk su, soğuk su istiyorum, he ya. Bağırim yandı sabah sabah. Alagözlü avradın tuzlu sudan yeni çıkardığı yağlı koyun peynirini gövdeye atınca, içim cayır cayır yanmaya başladı susuzluktan. Haydi oğul al şu matarayı Kızılınış’in çeşmeye çal da gel (bir matara su getir).”

Altmışlı yılların başlarıydı; yani İlköğretmen okulunun son sınıfındaydım. Hasat harman bitmiş; buğdaylar yıkanıp kurutularak, çuvallara doldurulup unluklar hazırlanmıştı. Üç gün ya da bir hafta sonra köyden ayrılacağım. Ama ayrılacağım son dakikaya değin çalışmam gerek.

“Haydi” demişlerdi ağabeyimle yengem; “şu unluk buğdayları da değirmene götür öğüt. Birkaç gün sonra cehennem olup gideceksin! Daha seni nerede bulacağız?”

İki bizim, bir de komşununkini ödünç alıp, üç eşiğin üzerine ikişerli üçerli buğday çuvallarını ağabeyimle yükleyerek, şafağın patladığı yönde Çobanoğlu’nun değirmene doğru hareket etmişim. Ağabeyim ise dahrasını baltasına almış karşıt yönde Höşkülü’ye genç ve bol yapraklı meşe dalları kesmeye, budamaya gidiyordu davarlara kış yemi hazırlamak için.

Köyün dışında benden ayrılırken, şafak aydınlığında Dikmetaş’ın gediği aşmakta olan iki eşekli bir değirmen yolcusunu gösterip, “Haydi yine şansın tuttu; ileride bir değirmenci gidiyor. Var yetiş ona süpürtle eşekleri de. Kurtlaşarak (sohbet ederek, şakalaşarak) gidersiniz, ayakta uyumazsın. Yoldaşlık yaparsınız birbirinize.”

Tam Dikmetaş’ın dutun dibinde yetiştim değirmen yolcusu Vakarlı Dayı’ya ve kurtlaşmaya başladık. İkişer üçer unluk buğday dolu çuvallar yüklenmiş bir eşekle bir katırı önüne katmışlardı oğulları. Bir kucak ak sakalı vardı. Yetmişin üzerindeydi; köylülerin deyişiyle, çöp gibi zayıftı, ama tıngır tıngırdı maşallah. Katıldığı onca savaştan dönen beş altı kişiden biriydi. Sayelerinde kurulmuş olan Devlet-i Cumhuriyet tarafından da unutulmuştu diğerleri gibi. O bunun farkında değil; zaten bir şey talep ettiği yoktu ki temelini attığı devletten; görev bilmişlerdi devlete kulluğu, uğrun-da ölmek ve yaşamak alınyazısıydı! Önce padişah vardı, ferman ederdi: “Hazırlanan cenge, din uğruna gaza var küffar illerinde. Kullarım şehitlik sizi bekliyor!” “Kafir” dediler, çaldılar kılıcı kendi inandıklarına inananlara; şehitlik şerbeti içtiler din uğruna, padişah uğruna. Din-devlet-

millet padişahı ve padişahın kendisiydi; tahtıydı, iktidarıydı. “Kul padişahsız, Padişah kulsuz olur muydu?” Ona kulluk etmek için ölüm yarışındaydılar köylük yerinde yaşayanlar altı yüzyıl boyunca. Vakarlı dayımız Vakarlı Mehmet bu yarıştan sağ çıkanlarındandı hernasılsa! Belki de savaş tutsağı olması yüzünden, yok bundan da değil, sadece bir rastlantıydı yaşamaması. Dua etsinlerdi Lenin’e, kendisi de köylüler de! Halk ihtilalini başarıya ulaştırıp, Komünizmin yeryüzündeki ilk büyük yengisini kazanarak Rus Çarlığını ortadan kaldırmayı, askerlerini kolay kolay çeker miydi Doğu Anadolu’dan, savaş alanından. Tutsak düştüğü Hasankale-Pasinler yenilgisiyle Kemah’a değin inmiş olan Çar’ın orduları Bağıştaş, Eğin derken Arapkir’de olacaktı. Herhalde kendilerine buyur etmiş ve yanlarında yer almış Anadolu Ermenileriyle Doğu’yu paylaşacaklardı. Ve belki de köyleri Ermenilere düşecekti. Büyük olasılıkla Vakarlı Dayı’nın kendisi de yaşamamış olacaktı. Kazım Karabekir’in çekilen Rus ordusunun ardından; yurt edinme ve bağımsızlık kazanma amaçları için onlarla işbirliği yapmış, Ermeni güçlerini kısa zamanda yenerek, Gümrü anlaşmasıyla kendi ordusunu batıya geçirdiğinde Vakarlı Mehmet’in tutsaklık yılları sonlarını dolduruyordu. Demek ki tutsak olmasaydı belki de Sakarya veya Dumlupınar savaşlarından birinde şehit olurdu! Elbette ki olmayabilirdi de. Savaşta ölmek veya yaşamak tamamıyla bir rastlantıdır. Yine de mutlaka bazı nedenler yüzündendir diye mantık yürütsek ve usavursak bile, nedenlerin oluşmasını neye bağlayacağız? Örneğin Keleş Hacı’nın oğlu Kuru Mehmet bunu yaşamıştı. Doğu cephesinden Batıya sevk edilen birlikler arasındaydı. Sakarya’yı Eskişehir savaşlarını, Ağustos saldırılarını tümüyle yaşamıştı ama ölmediydi. Bazı insanlar sanki şanslı doğmuşlardır anasından. Mehmet en kanlı savaşlarda bile bölük komutanı yüzbaşısının gözünden çok sevdiği atının yanı başındaydı; onun gözde seyisi ve emir eriydi. En önemli sırlarını onunla paylaşacak kadar yakınmış kendisiyle. Öte yanını kimse bilmiyor, savaşlı yıllarda ne olacağı bilinir mi? Bu yüzdendir ki, o hiçbir zaman düşmanla boğaz boğaza gelmedi. Ancak İzmir’e giriş sırasında yüzbaşısı onu serbest bırakmış. Neden mi? Türk ordusunun İzmir’e girmesiyle neye uğradığını bilmeyen yerli işbirlikçi Rumların, hiçbir şeylerini alamadan terk ettikleri evlerinde yapılan yağmadan pay alabilmesi için.

Yaşamaması büyük çapta Rus Devrimine borçlu bulunan aksakallı Vakarlı Mehmet dayı, komünistler için hiç de iyi şeyler söylemiyordu. Karşı devrimci olduğu anlaşılan Gospodin kumandanından duyduklarını yineleyip duruyordu: “Komünistler aile tanımaz, kadın ortaktır; Gözümle gördüm; Gospodin’in konağının bulunduğu sokağın öbür başında Komünist mahallesi başlıyordu. Bir gün merak edip gözledim. Erkek, evin birine girdiğinde şapkasını kapıya astı. İkinci adam geldiğinde kapıda asılı şapkayı görünce girmede içeriye, beklemeye başladı. Gospodin benim pencereden oraya baktığımı görünce: ‘Mehmet’ dedi, ‘onlar komünistler. Kapıda bekleyen evin sahibi, ama eve giremiyor. Çünkü kapıda asılı şapkadan anladı ki içeride bir yoldaşı karısıyla yatıyor!’”

Aksakallı Vakarlı Mehmet bir gün olsun şapkasını önüne koyup da düşünmemişti kırk yılı aşkın süredir bu yalanı anlatırken. Aleviler, yani kendileri için de aynı şekilde “Kızılbaşlar aile, ana-bacı tanımaz; bir araya top-

lanıp mum söndürerek birbirlerini düzerler!” demiyorlar mıydı? Kendileri için söylenenlerin aslı olmadığına göre, komünistler için nasıl doğru olabilirdi? Gerçekte kırk yıldır kafasından atmadığı kişisel utanç ve suçluluk duygusundan kaçıştı bir çeşit. Sanki Gospodin’den duyduğu yalanları anlatarak, kendi karısının başına gelenlere benzerlikler gördüğünden kendisiyle eşleştirecek birilerini arıyor olmalıydı. Ya o ilk gençlik yıllarımda, ilkokul öğretmenliğine yeni adım atmak üzere olan ben ne düşünüyordum? Nereden bilirdim bu şapkanın öyküsünü ta 12. yüzyılda Alpaslan ve oğlu Melikşah’ın hizmetçiliğini yapmış vezir Nizam-ül Mülk tarafından uydurulduğunu? *Siyasetname*’sinde anlattığı öykülerin birinde Mazdek inancında olanlar için aynı kararı çalıyordu. Güney Kafkas ülkelerinde doğup gelişen, 9. yüzyılın ilk yarısında Sünni Abbasi sultanlarına yirmi yıl boyunca kan kusturan Babek Alevi toplumsal hareketinin kaynağı Mazdek’likti. Nizam-ül Mülk’ün kustuğu bu yalan yedi yüzyıl sonra aynı bölgelerde komünistler için söylenecek ve karşı devrim hareketleriyle kan gövdeyi götürecekti. Tarih kitaplarında çok büyük Türk veziri olarak anlatılan bu kişi Gazneliler’den küçük bir memuriyet koparmış, Samani’ler zamanında yetkilerini genişletmiş, Selçuklular’a ise baş vezir olmuş Fars feodal aristokrasisinden bir işbirlikçi. İstilacılarla bir olup kendi halkını sömürürken, kültür ve yönetim anlayışını benimsettiği Türk yöneticileri de öz benliklerinden uzaklaştırmayı başarmış çok zeki bir Acem oğlu Acem!

Marşal yardımı ve Nato üyeliğiyle içine girmiş olduğumuz ABD hayranlığının Küçük Amerika olma tutkusuna dönüşmüş siyasetin, bir askeri darbeye birlikte sürdürüldüğü dönemlerdi o ilk gençlik yıllarım. ABD Cumhurbaşkanlığına Kennedy’nin seçilmesinin sevincini yaşıyordu Türkiye radyoları yurt çapında. Komünist yetiştirmekle suçlandırılarak kapatılmış olan Köy Enstitülerinin dönüştürüldüğü İlköğretmen okullarının birinde, ABD başkanlık seçimi sonuçlarını, dersleri kesip, hepimizi okul alanını toplayarak, Yönetim binasının radyosundan ses çoğaltıcılarla bize dinletmişlerdi. Sanki kendi ülkemizde seçim vardı; hoş olsaydı bu da yapılmazdı! ABD’de devlet kadar varlıklı kişilerin bulunduğu; uçağı sadece gökyüzünde seyreden ve asla binemeyecek olan biz köylü çocuklarına, ABD zenginlerinin özel uçakları anlatılıyordu. Komünist Rusya ise din iman, aile ve namus kavramlarının tanınmadığı bir ülkeydi. Sık sık okullarda anlatılırdı: Rusya’daki okullarda öğretmen sorarmış; “Çocuklar hadi yalvaralım bakalım Tanrı bize ekmek, şeker gönderecek mi?” Çocuklar yakarır, ağlar sızıldar aç bırakıldıkları için. Bir şey gelmeyince; “Haydi şimdi de Stalin babamıza yalvaralım! Stalin Baba! Bize ekmek yemek gönder! Şeker ver bize!” diye bağırır bağırılmaz; tavandan şekerler dökülür, kapılardan pencerelerden tabaklar dolusu yemekler ve bohçalarla ekmekler sokmuş gizli eller! Yani bizlere Rusların Tanrılarının Stalin olduğu anlatılırdı. Oysa o yıllar Kuruşçev dönemi idi, Stalin’in eleştirilmeye başlanması ufuklarda belirmişti. Gazetelerde veya kitaplarda; “Sovyetler Birliğinde genç kızlar evlenmeden önce devlete bir çocuk vermek zorundadırlar: Yoksa evlenmesine izin verilmez. Bu çocuğı devlet alır ve eğitir, yetiştirir; onların anaları babaları devlettir. Kızıl ordu bu gençlerden oluşturulmaktadır!” biçiminden yazılar okurduk ciddi ciddi. Amerikan sevgisi ve hayran-

lığı, Kore savaşında Amerikalılarla omuz omuza vurularak Türklerin kahramanlıkları ve “tükenmek bilmeyen karınca gibi kaynayan komünistleri” birlikte kırdıklarını anlatan Türk basınındaki yalan ve şişirme öykülerle köylünün kalbine giren ABD, artık besinsel hiçbir değeri olmayan süttozuyla da çocuklarının midesine girmiş bulunuyordu. Oysa ülkenin bağına üslerini bıçak gibi saplamışlardı; oralardan uçaklar kalkıp Ortadoğuda’ki patlama noktasında bulunan savaşı kontrol ettiği gibi, komşumuz Sovyetler Birliğine de casus uşaklar gönderiyordu. Türk halkını isteği ve bilgisi dışında savaşın eşliğine Amerikan yönetimi, kendi ülkesindeki McCarthy’ciliği de daha geniş boyutlarda ülkemize sokmuştu.

Değirmen yolunda ak sakallı Vakarlı Mehmet dayıyla konuşup söyleşerekten, önümüzde yüklü hayvanlar ilerliyor. Ona o günlerde Rus toprakları üzerinde 18 km. yükseklikten uçarak, askeri üslerinin fotoğraflarını çekerken düşürülmesi konusunda yazılar vardı gazetede, onlardan söz ediyordum. Yazılar ABD’de , bilimsel alandaki gelişmelerin akıllara durgunluk verdiğini, bu denli yükseklikten fotoğraf çekilmesi olayını ayrıntılayarak anlatıyorlardı. Ama olayın sonuçlarının doğuracağı korkunç siyasi gerginliklere, savaş olasılıklarına değindiği yoktu kimsenin, değinmiyorlardı.

Kızılınış’ın başına ulaşmıştık. Rusya’dan konuştuğumuz için benden Rusça su istemişti. Bana öğretmiş olduğu birkaç cümleden birini kullanarak. Az sonra pınarın arkasına dolanarak gediği aştık mı çay vadisine ineceğiz. Kızılınış’ın kayaları arasındaki dar geçitten yüklü hayvanları geçirmek olası değildi. Çobanoğlu Şevket beyin değirmeninde eşeklerimizin üstündeki buğday yüklerini yıkıp, öğütülme sırasını bekleyeceğiz. Beş-altı saat, belki yirmidört saat bekleyeceğiz. “İnşallah” diyor, “Vakarlı dayı, inşallah! Atamız Onar Dede bize yardım eder, hürmetini üzerimizden esirgemez de, geceyi değirmende çuvalların üzerinde geçirmeyiz!”

Aksakallı Vakarlı Mehmet dayı ile çok senli benliyim. Tarla komşusu olduğumuz Danakıranı, Kızılyazı ve Yabanlıhanı semtlerinde çift sürerken, öküz otlatırken, ekin biçerken; ya da böyle değirmene, kasabaya giderken hep ona “Rusya’daki esirlik anılarını” sorardım ta yedi-sekiz yaşlarımdan beri. Yaşıma, çevreye ya da sağlık ve psikolojik ortama uygun olarak eklemeler çıkarmalar yapardı. Abarttığı gibi kısıdan kestiği de olurdu. Birden beni şeytan dürttü sanki, gülererek soruyorum. Vereceği yanıtı da tahmin etmiyor değilim. Ama ortam çok uygun, belki farklı şeyler anlatır, belki yeni şeyler anımsar, ne bileyim!

“Vakarlı dayı! Söyle Allahaşkına! Şurada bir sen, bir ben varız. Önümüzdeki ağızsız dilsiz hayvanlar dedikodu yapmaz, korkma. De bana! Katya ile aranızda hiçbir şey geçmedi mi? Nasıl dayadın? Hiç mi kani-kuni yapmadınız?”

Aksakalları arasında kaybolmuş kuru dudaklarını genişçe açıp güldü. Ağzında tek dişi kalmamıştı. Bu kocaman boşluktan gelen bir gülme değil, homurdanmaydı sanki. Ben üsteliyordum: “Eğer bir şey yapmadıysan, peki şimdi pişman değil misin?”

“Oğul” dedi gülmesini kesip, “oğul çok eşıştirme orasını. Güzel Katya gül pembesi dudakları, yumuk yumuk elleriyle bana ömrümde görmediğim şimdiden sonra zaten göremiyeciğim bir amansız düş yaşatmıştı. Delilik

oğul delilik; inanç, yol-yordam deliliğiydi. Şimdi bunların hiçbiri kalmadı ya! Pişmanın vallaha açıkçası. Pişmanım, Kolbağı'nın iri sarı karpuzlarından da daha parlak, daha yuvarlak o körpe kalçaları arasına bıçak atmadığıma! Hah hah ha ha hah! Ha ha hah!"

"Pişman olmamalısın Vakarlı dayı! Bu büyük erdem; harama uçkur çözmek var mı bizim yolumuzda? Üstelik Alagözlü geline söz vermiştin!" Son cümleyi domuzluğundan söylemişim, tepkisini anlamak için bu yalnızlık ortamında. Kahkahaları dondu kocaboşluk ağzının çevresinde. Aslında köyde olup bitenleri, Alagözlü'nün çevresindeki öyküleri herkesin bildiğini biliyordu. Gözleri çok çok uzaklara, kırk yıl ötelere bakıyordu konuşurken:

"He ya" dedi yavaştan, "sırmalı saçlı Alagözlü geline söz vermişim ve sözümde durdum. Katya kendisiyle birlikte tüm varlığını bile ayaklarımın önüne sermişti oğul. Kaç kez açıkça söylemişti, unut memleketini. Karagöz' lün seni çoktan unutmuştur, belki de herkes seni ölmüş biliyordur. Üsteli güzelliği kadar Vakarlıydı da! Bana derdi ki lakabın Vakarlı, ama sen delisin, aptalsın sen! Ayağına gelmiş fırsatı tepiyorsun. Kocamın yaşlı oluşu bir yana çok yakında Bolşevikler onu yok edecekler biliyorum. Kadın her yolu denemişti, yalvardı kanlılar gibi inan! Gençliğimde çok yakışıklıydım, yoksa beni seçer miydi? Ben kabul etmedim hep Alagözlü için. Ama o zamanlar Alagözlü fındık-fıstık kırıp geziyormuş; kendisine dost oğluma da bir baba bulmuş!" Nasıl ciddileşmişti, alnının derisi gerilmiş, elindeki sopasını kaldırarak bağırdı:

"İlik gilin dutun dibindeki köy mahkemesinde Kıcık'ı öldürecektim, karım engel oldu; 'Elini itin kanına bulama! Değmez' dedi. Sonra akrabası muhtar Kâha onu başka bir köye gönderdi, orada evlendirdi. Öldürecektim öldürecektim onu!"

Bunları söylerken bir yandan da önündeki eşekleri çalasıdır sapalamaya başlamıştı. Hayvanlar sırtlarındaki buğday çuvallarıyla rahvana kalkmışlardı. Onu ayılıp kendine getirtmek gerekiyordu; kırk yıl önce Vakarlıca çözülmüş bir sorunu tersinden ele alıp onu tahrik etmişim. Şu anda yaşlılığında çektiği sıkıntılar onu alingan, duygusal yapmıştı. Belki bir sert çıkışla kendine gelir sakinleşebilirdi.

Bağırdım: "Yeter Vakarlı Dayı, kırk yıllık hırsını eşeklerden alma! Mit-hat Kâha seni korucu yaptı, sen de Kıcık'ın yerine bir başkasını çekip vurdun!"

Bütün bunları söylediğime pişman olmuşum çünkü ağlamaya başlamıştı. Çökmüş gözlerinden akan yaşlar, yıllardır makas vurulmamış uzun sakallarının arasında çizgiler oluşturuyordu. Bir süre tek söz etmedi. Ben de bir şey sormaya cesaret edemiyordum. Anılarıyla baş başaydı. Belli ki Bakû mü Batum mu yoksa Erivan mı? Adımı anımsamadığı ve sadece "Rusya esirliğim!" dediği günlerini özellikle kaçış ve köye gelişi ve Alagözlü'süne kavuştuğu anları yaşıyordu; kırk yıllık bir hesaplaşma içindeydi kendi kendisiyle.

VAKARLI MEHMET KAFKASLARDA KOPULU HÜSEYİN'LE YOĞURTLU SIRIN YAPMIŞ YERLERKEN KÖYDEN BİR TEZEK VURUMU GEÇELİM

Katya'nın kocasının Bakû'ye çağrıldığı günün akşamı başlayıp, bütün gece genç ve körpe bedenini tüm görkemiyle savaş tutsağı Vakarlı Mehmet'e sunup havasını aldığından beri, üç gün süresince gece gündüz yataktan çıkmadı. Acıktığı ve susadığı zaman yüksek karyolasının yanı başındaki konsolun üzerinde bulunan, bir Ermeni ustanın elinden çıkmış küçük altın çingırağıyla onu çağırır. Yemek istedi, su istedi adını anmadan, yüzüne bakmadan. Hatta oturup önünde Çin porseleninden çiçek ve yapraklar bezeli lazımlığa işeyip ona döktürdü. Bağırıp çağırarak buyruklar verdi konağın temizliği düzeni; mutfaktaki erzağın yerleştirilmesi; atların yemi suyu ve bakımına ilişkin. Bu üç gün boyunca savaş tutsaklığını Vakarlı'ya tam tamına tattırdı. Bir yandan Mehmet'e aklına gelen hakaretleri yağdırıp onu rencide etmeye çalışırken, öbür yandan bu denli bağlı olduğu ve sevdiği Alagözlü'sünün yerinde olmayı ve büyük aşkın kendisine yönelmesini candan arzuluyor; çaresizliğine lanetler yağdırıyordu. Üç yıla yakın zamandır fırsat bulduğunca yaptığı her türden girişimler boşa gitmişti. Başaramamıştı onu ayartmayı. Askerleri, birliklerin subaylarını karşısında titreten yüksek rütbeli subay olan kocasına, Mehmet'in kendisine sarkıntılık ettiği yalanını ağılaya sızlaya anlatması bile para etmemişti. Şu Türk tutsak nasıl kocasına güven vermişti ki, ona hiçbir şey sormadığı gibi tokatı da kendisi yemişti!

Mehmet'e gelince; Katya'nın birkaç günden beri kendisine karşı olan davranışlarının, hakaretlerin nedenini bildiğinden aldıracağı yoktu. Tek düşündüğü sılaya, köyüne dönmesiydi. Alagözlü'süne ve şimdilerde on yanında olan oğlu Hasanali ve yakınlarına kavuşmayı düşünüyor, dualar ediyordu. Köyünün dağları, taşları, en kıraç ve ot bitmeyen keklik ötmeyen Ovalik ve Karataş semtinin kara oyukları burnunda tütüyordu. Ama nasıl kurtulurdu ve nasıl bitecekti bu tutsaklık yılları? Hiçbir bildiği yoktu. Uçsa uçamaz, kaçsa kaçamazdı. Göldağı'nın ardında değildi ki güz günleri keven dikenini çekmiş olduğu. Küçükken Haççık ninesinin kış boyu anlattığı masalarda geçen Kaf dağının ardındaydı. Savaş tutsaklığının çile ve işken-celerini şahsen çekmemiş olsa bile; bir masal değil gerçek yaşamdı. Kafkasların ardındaki bulunduğu ortam. Zümrüt Anka kuşu nasıl kapıp kaldırırsın ve köyünün yanındaki Göldağın'ın tepesine kondursun? Ah ne isterdi böylece, bir şafak vakti oğlu Hasanali'i can yoldaşı yaparak keven çekmeye gelmiş olan Alagözlü'sü, konantaşın birinde onu uyandırırın.

Gospodin'in güzel karısı Katya'yı kendisine emanet edip ayrılmadan önce anlamını pek fazla kavrayamadığı bir sürü gelişmelerden söz etmişti. Yakında savaş tutsaklarının gönderilebileceğini bile belirtmişti. İki tarafın arasında antlaşmalar yapılmış. Bu demektir ki Allah izin verirse yurduna dönecek ve eğer başlarına bir iş gelmemişse karısı ve oğluna kavuşacaktı. İyi ki nefisine yenilip de Katya'ya uyararak harama uçkur çözmemişti. Tevekkeli değil Gospodin, köydeki Katya'nın annesi babası ve genç kardeşini getirip, karısıyla birlikte oturmasını istemişti. Bu kendisine güvensizliğin-

den değil, belki tutsakların gönderilmesinin, kendisinin dönmesinden önce gerçekleşebileceğini tahmin etmesindendi. Ya da çağrıldığı Bakû'den daha geri dönemeyeceğini düşündüğünden olacaktı.

İlkbaharın ilk ayının son günleriydi. Son birkaç gündür 'Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır' cinsinden kar yağmış ve her taraf adam akıllı karla kaplı olduğundan arabalar henüz koşulmamış atlı kızaklarla kışın yapıyordu. Bu arada mutlaka tutsaklar kampına gidip durumu iyice öğrenmeliydi. Köylüsü Kopulu Hüseyin orada olup bitenleri kendisine o da Gospodin'den duyduğu çok önemli bulduğu haberleri anlatıyordu. Ziyaretlerinde bolca yiyecek giyecek götürüyor ve kendisine verilenleri hep Kopulu ile paylaşırdı. Ancak duyduklarını ona haberlediğinde, köylüsünün ondan haberi olduğunu hep hayretler içinde görürdü.

Katya Vakarlı Mehmet'e küsmüş, adını hiç ağzına almıyordu. Dördüncü gün sabah kahvaltısını erkence hazırlamış odasına götürdü. Başucuna koymuş, uyanmasını bekliyordu. Uyumakta olan güzel kadını seyrediyor ve içinden: "N' olurdu Allahım bu güzel kadını alnıma yazsaydın Alagözlü ile sözleşmeden önce. Ya beni burada ya da onu memleketimde yaratsaydın" diyordu. Kendisine küskün, dargın olmasına aldırdığı yoktu. Onu annesini babasını buraya getirmesi gerektiğini anımsatacaktı. Kadın uyandı, gerneşti. Gözleri kapalı elini zile uzattı, ama çalamadı. Çünkü Vakarlı Mehmet elini küçük altın çingırağın üzerine koymuştu; dokununca gözlerini açtı Katya. Elini çekmek istedi, başaramadı. Vakarlı elini tutmuştu; dudaklarına götürdü onu. Katya bu anlaşılmaz Alevi Türk'e şaşkınlıkla baktıkça Mehmet:

"Katya" dedi, gözleri dolu dolu, "Kerem'in Aslı'sı, Aşık Garip'in Sanem'i ve Ferhat'ın Şirin'i kadar güzelsin. Ama seni bana, beni sana yazmamış Allah. Sen bana, ben sana ait değiliz. Kendi alnyazımızı yaşamamız gerekiyor; bağışla beni! Üstelik ne dinin dinimden, ne de donun donumdan" diye konuştu. Bir yandan da aralıksız elini öpüyordu. Vakarlı Mehmet'in gözyaşları kadının elini ıslatmıştı. Katya içinden: "Aslında o da beni seviyor. Ama ahlak anlayışı ve inançları bunu dışa vurmaya ve bedensel zevkle noktalamaya engel oluyor" diye geçirdi. Elini çekti Vakarlı'nın ellerinden. Sonra kalkıp eline ayağına sarılarak, yalvarıp yakarıp, yanlış düşündüğünü anlatma girişiminde bulunmamak için kendini zor tuttu. Tutumunu sürdürmeye zorladı kendini. Vakarlı Mehmet:

"Katya!" dedi, "eğer bugün de akşama dek yatmaya kararlıysan, ben yalnız giderim anneni babanı getirmeye! Kızağı hazırladım, kayaklarını yağlayıp, koşumları yerleştirdim. Sadece atların koşulması kaldı. Onlara senin biraz rahatsız olduğunu söylerim."

Katya'nın aklına birden bir şeytanlık geldi. Sık sık kaçamak yapıp, cinsel ilişki sürdürdüğü Dimitrov yüzbaşıyı düşündü. Onu çağirtacaktı. Biliyordu ki Vakarlı Mehmet, tutsaklar kampına pek uzakta olmayan babasının köyüne giderken, kampın önünden geçecekti. Orada bir kıyıya atları çekip torbalayarak köylüsü Hüseyin'i görmek için kampa girecekti. Komutanın seyisi ve özel hizmetlisi olduğundan imtiyazlıydı; kapılar rahatça açılıyordu ona. Ah! Ne diye onu seçmişti onca tutsağın içinde? Ne diye hepsinden daha yakışıklı onu görmüş ve ona gönlü akmıştı. Doğruldu ve sakince,

“Mehmet” dedi, “haklısın gerçekten rahatsızım; başım çatlıyor, iki saatlik kızak yolculuğuna dayanamam. Kampın önünden geçerken, yüzbaşı Dimitrov’a haber ilet. Gelsin beni görsün Gospodin’in bir emaneti var. Benim vermeme söylemişti, kusura bakma. Ne kadar aramızda da bulunsan, bir düşman esirisin!” diye konuşunca Mehmet’in yüzü birden değişti. Öfkesinden gözleri çakmak çakmaktı. Katya’nın yalan söylediğini biliyordu. Ve yine biliyordu ki Dimitrov yüzbaşından kuşkulandıktan komutan, onu hiç sevmiyordu. Katya ile ona hiçbir zaman böyle bir emanet göndermezdi. Kadının isteğini yerine getirip de onlara pezevenklik yapamazdı. Ama son sözleri doğruduydu, ne olsa bir düşman esiriydi. Yine de kadını zorla götürmeye karar verdi. Eğer yine isterse, yani doğruysa dediği, yüzbaşını babasının evine çağırırdı; orada ne yaparlarsa yaparlardı, sorumluluk ve namus koruma kendisine düşmezdi orada. O bunları kafasından geçirirken kadın yavaşça üstelendi:

“Mehmet! İnan bana, içeri almam o Kazak’ı. Pencereden verir gönderirim. Çok önemli. Kocam doğrudan kampa kendi elimle götürmemi istemişti, ama rahatsızım!”

Nasıl da kandırıcı konuşuyordu. Birden gürlledi Vakarlı Mehmet. Karşısında karısı Alagözlü bir saygısızlık, bir terslik yapmış da onu azarlıyormuşçasına gürlledi:

“Katya! Gospodin Kumandan seni bana emanet etti. O bana Dimitrov’la görüşeceğini söylemedi. Ama gerçekten ona vereceğin herhangi bir emanet varsa; ne burada ve ne de kampta onunla görüşmene izin vermem. Evet, bir savaş esiriyim, ama senin değil Gospodin’in buyruklarını yerine getirmek zorundayım. Haydi kalk bakalım Katya! Sen hasta falan da değilsin; gururu kırılmış bir meleksin. Şu anda cin veya şeytan öyküntüsüne yatma. Kampın kapısının önünden geçerken, nizamiye nöbetçisine haber bırakırız, Yüzbaşı gelsin seni bulsun çiftlik evinde.” derken bir yandan da kolundan tutup çekerek yatağın dışına çıkardı: “Haydi şimdi giyin” dedi, “ben atları kızığa koşmaya iniyorum. Kızığı hazırlar hazırlamaz yola çıkacağız. Urbalarını sırtına geçir, kahvaltını yap ve kürkünü de giyerek hazırlan. Yukarı çıktığımda seni yatakta görürsem eğer; kızığa atar böyle götürürüm. Orada anene babana derdini yanarsın!”

Katya uydurduğu yalanı Mehmet’in yutmadığını ve dediğini de yapacağını biliyordu. Kocasını kendisinin yanında, “Katya! Mehmet’in sözünden çıkma sakın. Seni ona emanet ediyorum!” demişti. Bir düşman esirine bu denli güven de fazla diye söylenmişti. Söylenmişti ya, onu sevdiği kadar herkesten de fazla güvenen kendisiydi. Bunları düşünürken güldü ve hemen Mehmet’in dediklerini yaparak hazırlanmaya başladı. Yüzbaşı Dimitrov’u çağırıp, Mehmet’ten kanamadığı cinsel ateşini söndürme girişiminden de vazgeçti zorunlu olarak. Babasının çiftliğine çağırılmazdı çünkü ilişkileri konusunda yapılan dedikodular onların da kulaklarına gitmişti.

Öğleye doğru zevkli bir kızak yolculuğundan sonra Katya’nın babasının evine geldiler. Vakarlı Mehmet’in tutsaklığının dörtte üçünden fazlası Gospodin’in kentteki konağıyla, varlıklı bir mujik (köylü) olan Katya’nın babasının bu büyük çiftlik evi arasında geçtiğinden, kendisini çok iyi tanıyorlar ve Gospodin kadar onu seviyorlardı. Hiçbir zaman ona bir savaş tutsağı

gibi davranmamışlardı. Üstelik Katya'nın babası çocukluk yıllarında bir Azeri köyünde uzun süre yaşamış olduğundan, çok iyi Türkçe konuşuyordu. Sık sık kendisiyle Azeri Türkçesiyle sohbet ederdi. Konuşması da ne çok benziyordu kendi şivesine. Onunla söyleşirken, kendini köyünde bir yakınıyla konuşuyor gibi hissedirdi Mehmet. Acaba o köyün kurucuları mı da Horasan'dan gelmişlerdi kendi atası Onar Dede gibi? Acaba Horasan diyarı buralara yakın mıydı? diye kendi kendine sorardı. Yine konuşup söylediler. Yine özlem giderdi Vakarlı, köyünü anımsayarak; neşelendi ve ağlamaklı oldu Kafkasların ardında bulunduğunu düşünerek. Sonra Vakarlı Mehmet'ten bir köy yemeği istediler, onu kendi köyünü yaşatmak için. Gerçi bir an önce dönüp köylüsü Kopulu Hüseyin'le buluşmak itiyordu ya yine de sevinmişti. Aklına ilk gelen, daha doğrusu o anda canının istediği 'Yoğurtlu Sırın' yapmaya karar verdi.

Hemen mutfağa girip, Katya'nın annesinden un isteyerek, bir bakır leğeninde yufka hamuru hazırladı. Sonra geniş geniş yufkalar açtı, oklavayı aralarına yerleştirip, un serptiği masaya çarpa çarpa. Herkes onu seyrediyordu. Kağıt inceliğinde yufkalar yığıldı bir örtünün üzerinde. Sonra şömine ocağına bir sac yerleştirip kızdırdı. Katya ve annesinin yardımıyla açtığı yufkaları kızgın sacın üzerinde pişirdiler, öbür yandan bir kab içine kırıp küçük kuşbaşı parçalara ayırdığı kavurmaları, dikdörtgenler halinde kestiği yufkaları üzerine serpip, uzun dürümler yaptı sigara gibi sararak. Sonra onları yarım parmak büyüklüğünde keserek bir bakır siniye üzerine sıraladı. Sinide boş yer kalmayınca, hafif sarmısak ezip karıştırdığı yoğurdu üzerine yaydı. Arkasından ocakta bir tava içinde erittiği yeteri kadar tuzlu tereyağını, köyünün yemeği üzerine kaşık kaşık boşaltarak, yoğurtla birlikte yufkalara emdirdi. Sıcak sıcak yenmesi gerektiğini onlara söylediği için hemen oturdular sofraya. Bu nefis otantik yemeği büyük bir iştahla yediler. Yemek sırasında Katya'nın babası Türkçe olarak:

"Mehmet! Öyle görürem ki bu aş günnük değildir. Dügün-derneklerde şölen ederseniz. Çok yahşidir bu yemek!" demiş, sonra Rusça yinelemişti. Bu arada kızları Katya'nın üç gün yanlarında kalıp, dinlenmesini kararlaştırdılar. Dördüncü gün dönerek onları alıp Gospodin'in konağına getirecekti. Vakarlı Mehmet kızakla yola çıkmış ve atları sürerken kendi kendine gülüyor ve yüksek sesle söyleniyordu:

"Adam yoğurtlu sırnı bayramlarda, düğün derneklerdeki şölenlerde yediğimizi sanıyor! Oysa bu yemek bizim köyde mayıs (gübre) çiğnediğinde, yani tezek vurulurken yenir. 'Tezek vurumu öyle düğün dernek değildir; sulandırılmış vıcık hayvan pisliğinin içinde avkalanmaktır' diyemedim elbette. Yalan söyledim; 'He' dedim, 'düğünlerde bayramlarda şölen çekeriz, bolca yoğurtlu sırın yeriz!' Kopulu nasıl da gülecek anlatırsam bunu, ona ayırdığım sırnı yerken. 'Ulan sen bizim yoğurtlu sırnı nasıl da süslemişsin, diyecek. Bizim köyde sıcak yufka gelişi güzel doğrayarak, yağlayıp yoğurtlayarak yedik. Ulan böyle kavurma-kıyma sarıp dürümleyerek, dilimleyerek zaman mı harcanır hiç tezek vurumunda?' deyip deyip gülmekten kasıkları yırtılacak!"

Kampın Nizamıyesi önünde durup haber gönderince, Kopulu Hüseyin'e hemen izin verildi. Atlayıp kızağa birlikte Gospodin'in evine geldiler. Va-

karlı Mehmet Kopulu için banyo odasını ısıttı. Köylerinde elbetteki böyle özel ve büyük banyo odaları yoktu. Ya oturma odasının bir duvarında, kocamna bir gömme dolap içine yerleştirilmiş ‘çark’ dedikleri taştan oyma bir tekeden ya da çoğunlukla ahırda gübre yığınları üzerine koydukları kocaman bakır leğen, yani teşt içinde yıkanırıldı. Kazanda kaynattıkları suları ahıra bakraç bakraç taşıyıp, soğuk suyla ılıştırıp, bir killi ve iki sabunlu sudan geçince apak olur çıkarlardı.

Vakarlı Mehmet’ten az daha kalıplı ve uzun boylu olan Kopulu Hüseyin, Katya’nın banyo odasında bakırdan kocaman, oval ve kenarları kıvrık küvetin içinde ak köpüklere bulanmıştı. Mehmet ise bitişikteki mutfakta sofraya hazırlıyordu. Yolda söylememiştii, köylüsüne “yoğurtlu sırım” sürprizi yapacaktı Vakarlı. O bu hazırlık içindeyken, Kopulu banyo teknesi içinde, bayramlarda düğünlerde halay çekerken söyledikleri bir türküyeye başladı. Bu türküyü kızlar ve erkekler elele tutuşup, halay çekerken karşılıklı söyledilerdi:

“Kayna kara gözlü pınar,
Kayna kara gözlü pınar! ”

Vakarlı Mehmet mutfaktan karşılık verdi:

“Kaynadıkça yaz geliyor
Kaynadıkça yaz geliyor. ”

Kopulu:

“Her sabah bizim odaya,
Her sabah bizim odaya ”

Vakarlı:

“Üç gelin bir kız geliyor
Üç gelin bir kız geliyor ”

Kopulu:

“Kıza dedim kız al beni
Kıza dedim kız al beni ”

Vakarlı:

“Git beni babamdan iste
Git beni babamdan iste ”

Kopulu:

“Eğer baban vermez ise
Eğer baban vermez ise ”

Vakarlı:

“Elin kaldır Hak’tan iste
Elin kaldır Hak’tan iste ”

İkisi birden:

“Eğer babam vermez ise
Eğer babam vermez ise,

Elin kaldır Hak'tan iste
Elin kaldır Hak'tan iste! ”

Kopulu Hüseyin sustu. Vakarlı Mehmet seslendi: “Hey çabuk ol Kopulu, gel yemeğini ye biraz kahveye çıkalım. Sana hiç aklına gelmiyecek bir yemek hazırladım. Köyde Katya'nın babasının evinde yapmıştım, bir hoşlarına gitti! Parmaklarını birlikte yediler. Senin payını ayırıp buraya getirdim!”

Kopulu Hüseyin karşılık verdi: “Ne acele ediyorsun ağır ol Vakarlı. Aylık kirimi çıkarıyorum Katya hanımın banyosunda. Benim de sana diyeceklerim var; komutan burada olmadığına göre senin bir şeyden haberin yok galiba. Uzun zamandır da kampa uğramıyordun zaten!”

Vakarlı: “Ne diyecek mişsin? Neden haberim yok? Haydi çabuk çık ulan! Yoğurtlu sırnı yerken anlatırsın. Ulan birden ağzımdan çıktı, adını söylemeyecektim.”

Kopulu kahkahayla gülererek: “Ulan Vakarlı” dedi, “ortada mayıs çiğnenen, gübre ezen yok, su taşıyan, tezek kalıplayan ırgatlar yok. Üstelik tezek vurumu mevsimi bile değil, nereden aklına geldi sırnı yapmak?” Sonra susup yılanmasını sürdürdü.

Kopulu Hüseyin sustuğuna göre, bir tezek vurumu geçelim:

Tezek vurumu! Mayıs çiğnama! Yoğurtlu sırnı! Yazmayayım dedim, duramadım son tezek vurumuna katılımı. Yazmalıyım ve yazmalıydım, çünkü yaşamımın önemli bir dönüm noktasıydı. Kendime ilk söz verişimi vıcık gübrenin içinde yapmış ve sözümü tutmuştum; yaşam yolumu, şalvarımı bir karış dizimin üzerine çemirlemiş, çıplak ayaklarımla gübrenin, hayvan bokunun içinde tepinirken seçmişim.

Onüçümdeydim. Bir yılı geçiyordu ilkokulu bitireli. Anam ölmüş, babam ise anamın derdinden onu düşünmekten ve belki daha doğrusu kadınsızlıktan-evlenememekten sinir hastası olmuştu. Yengemin ve ağabeyimin yanında bir yanaşma gibiyim; sayısını yarım düzineye çıkardığı çocuklarına bakıcılık yapıyorum. Onları küçükten büyüğe arkadaşlık yapıyorum omuzlarımda gezdiriyor, boklu donlarını ve bezlerini yıkıyordum. Bir yandan da çobanlık yapıyor ve ekinler değende (olgunlaştığında) tarlalardan buğday sapı taşıyorum eşeklerle harmana hasat mevsimi. Kısacası gücümü son kertesine kadar harcıyorsam da ne yengeme ve ne de büyük kardeşime, ağabeyime yaranamıyordum. Hep tembel gözüyle bakıyorlar bana. Sık sık yaşı benden biriki yıl büyük olan komşu çocuklarıyla karşılaştırarak. Örneğin: “Elif halanın çocuklarına bak, yılbirt gibiler! Elin işte gözün oynasta senin!” Yaşıtlarıma göre boyum biraz daha uzun olacak ya da zayıflığımdan uzun görünüyor olacağım ki, babası Çavdar Veli ile birlikte Seferberliğe gidip gelmeyen, sadece uzun boylu olduğunu anımsayan babam, genç amcasına benzeterek onun adıyla Hali Derviş diye çağırırdı beni! Kardeşimle yengem ise: “Allah bu oğlana boy vermiş, götünü delip koyvermiş; lafa gelince beşbeş atarsın, çalış aslanım çalış ” der dururlardı ara soluk vermeden.

Bahar yağmurlarının sona erdiği ve havaların ısınmaya başladığı zamanlardı. Ama henüz damlarda yatmaya başlamamıştık. Demek ki, kuru yaz sıcağı gelmemişti henüz. O sabah yengem:

“Yaşamıyası, yerişip yetmeyes! Haydi kalkasana! Öğle oldu, ne eşek gibi yatıyorsun, diye bağırıp çağırarak uyardı gün doğmadan; haydi çabuk kalk çabuk hazırlan. Kaldır Yusuf dede mayıs vurmak için imece topladı. Bizden de sen gideceksin. Ağabeyin Dişterik’de çift sürüyor, üç gündür dağda. Ben de çoluğu çocuğu, emzikli oğlanı bırakıp nasıl gideyim? Eşik hala yoğurtlu sırın yapacak; zıkkım yiyessin. İyi mayıs çığna ki hak edesin yediklerini!” Ne zalim kadın şu yengem. İçimden hep ona beddua ediyorum, ama açıktan dilimin ucunu bile yaşlayamıyorum korkumdan.

İvediyle şalvarımı bacağıma, işliğimi kafama geçirip dışarı fırladım, yengemin durmak bilmeyen sövgü selinden kaçmak için. Aç karnıma koştum Kaldır Yusuf’un ‘akhbınlığına’. Sözcüğün kökeni nereden geliyor hala biliyor değilim; bizim köyde gübreye ‘akhbın’, biriktirildiği yere de ‘akhbınlık’, sulandırılmış vıcık gübreye ise ‘mayıs’ deniliyordu. Herhalde bu sözcükler eski Türk dillerinden gelmiş olmalı, Horasan illeri Türkçesinden. Acaba Kaşgarlı Mahmut’da bulunur mu? Bir de ‘mayıs çığnamak’ kullanılır ki, çığnamak eylemi, ayaklarla ellerle ya da vücudun dışı dışındaki herhangi bir dış organıyla bir şeyi ‘bastırarak ezmek’ anlamındadır. Oysa Türkçemizde hem ayakla hem de ağızla bir şeyi, bastırarak ezmeyi ufalamayı ‘çığnemek’ fiiliyle anlatırız. Öğretmen okulunun ilk yıllarında hep köyümün Türkçesiyle konuşurdum. Bir gün okul müdürü çağırıp bazı şeyler sormuştu şimdi anımsayamadığım. Anlatırken ‘Ekmeği çığnarım!’ diye bir cümle kullanmıştım. Müdürün odasında bulunanlar gülmüşler ve müdür de: “Dilini eşek arısı soksun, biraz düzelt onu, köyünde değilsin! Çığnarım değil çığnerim denir. Hem ne ilgisi var şimdi ekmeği çığnemenin” diye konuşarak beni azarlamıştı. Kimse de sormamıştı ne demek istediğimi. Oysa bu bir deyimdi ve de bir çeşit yemindi; kutsal bilinen ekmeği ayaklar altına alıp ezmenin günahını taşıyayım ki anlattıklarım doğrudur, gerçeği söylüyorum demektir. O günden sonra bir daha okullarda ‘çığnamak’ sözcüğünü kullanmadım dilimi eşek arısı sokmasın diye! Oysa ki öylesine ussal ve bilinçli bir kullanışı vardır.

Kış boyu ahırlar ve ağıllar temizleyip, toplanan gübreler, bir sepetle evin önündeki arsanın bir köşesine açılmış çukurlara doldurulurdu. Ahırların ve ağılların komların nasıl süpürülüp temizlendiğini ve yaş yerlere nasıl kurutulmuş koyun gübresiyle ince samanın karıştırılıp ‘kuruluk’ olarak serildiğini çok iyi biliyorum. Çünkü benim en önemli görevlerim arasındaydı ahır süpürmek ve üç dört günde bir bir köşeye yığıldığım gübreyi sepet sepet sırtımda akhbınlığa taşımak. Hayvan gübresini tarlalara döküp de toprağın verimini artırmak varken, tezek yapıyordu kışın yakıp ısınmak için. Yazbahar sonuna doğru imece dayanışmalı ‘mayıs çığnama ya da tezek vurma’ adını taşıyan gün yapıyordu yılda bir kez.

Kaldır Dede’nin akhbınlığının başına vardığımda kimseleri göremedim. Herkesten önce ben gelmiştim. Gübrelikler biz köylü çocuklarının oyun yerleriydi. Özellikle bizim aşağı mahallenin çocukları bu akhbınlıkta oynardık, ahır bacayı temizlemekten fırsat buldukça. Genel olarak güz başla-

rında bu akhbınlıkta atlamacık oynardık. Çukurun bir yanında bulunan yüksekçe duvarın üstüne çıkarak gübrenin üsüne atlardık sırayla. Kim ile riye giderse o birinci olur, yarıştığı arkadaşının sırtına biner, onu at yapardı. Akhbınlığın yanında kimse olmamasına rağmen, bir kenarda iki büyük bakırdan çamaşır leğeni ve bir büyük kazanla iki teneke vardı içleri akşamdan su doldurularak hazırlanmış. Sıkışıp yanmış gübre çok su emdiğinden tezek kalıbı olacak kıvama gelinceye dek, imecelerden en az dört kişi su taşımaları gerekiyordu. Yani bu kablara sürekli dolu kalacaktı tonlarla gübre çığnayıp tezek oluncaya değin.

Çevreme bakındım, görünürlerde kimseler yoktu. Önce duvarın dibine gizlenip işedim. Sonra en yüksek yerine çıkıp bir atlayış yaptım, atlamacık oynadığımız günleri anımsayarak. Akhbınlığın ortasını aşmıştım. Ayaklarımda Ankara lastikleri vardı. Dizimden aşağısı yarı yarıya gübrenin içinde kalan lastik ayakkabımı ararken, Eşik aba diye çağırdığım Kaldır Yusuf dedenin karısı beni görmüş seslendi. Eşik kadın hem anamın hem de babamın dayısı kızıydı. Bu akrabalıktan dolayı, anadan öksüz olan beni her gördükçe “Fidan bacımın, halam kızının yadigarı!” der ya eve sokup karnımı doyurur ya da kuşağına sakladığı meyva veya yemiş cinsinden bir şeyler sıkıştırırdı elime.

“Bak hele sen” dedi Eşik abam, “Fidan bacımın yadigarı imeci gelmiş bize mayıs vurmaya. Kimseyi bulamayınca da atlamacık oynuyor. Vay kurbanların olayım babam. İki gözüm önüne aksın ki ağzına bir lokma bi-eşey koymadan geldin, apacına. El kızı n’olacak umurunda mı? Kendi sıpa-ları olsa boğazından aşağı zorla doldurur tıka basa, sana gelince kapı dışarı eder. Haydi babam gel içeri, gel de karnımı doyuray! Öğleye kadar nasıl dayanacaksın mayısın içinde?”

Hemen koştum içeri. Oturttu beni Eşik abam bir minder üzerine, iki yanağımdan öperek. Bir yufka çıkarıp yağladı, sonra da küpten küçük bir parça peynir alıp doğradı üzerine. Bir kocaman dürüm yapıp elime verdi. Ben yerken o kendi kendine konuşuyor ve hafif hafif ağlıyordu: “Fidan bacımın, halam kızının görmez gözleri! Üzerine titrerdi, nasıl da severdi seni. İmkanımı vardı ağzına bir lokma sokmadan dışarı salsın!”

Kaldır Dede çift sürmeye gitmişti. Büyük kızları Zühre beni görünce sarılıp avkaladı, öptü. Bizim mayıs vurumunda o imece gelmişti; yetişkin kızdı ve beni çok severdi. “Çabuk büyü ki seni alayım, büyümeni bekliyorum” der, dalga geçerdi benimle. Kırmızı dolgun yanaklarını, yanaklarına bastıra bastıra beni öperken bir hoş olurdum.

Zühre: “Ana” dedi, “bir mayıs çığnayışı var ki, erkişilere taş çıkartıyor maşallah. Haydi bitir dürümünü çıkalım. İmeceler gelmeye başladı. Kazmaları, küreklere, kalburları ve bakraçlarıyla akhbınlığın önüne yığıldılar. Kız ana bir kocaman kazan yoğurtla iki bohça yufka ekmeği umarım yetişir oniki kişiye!”

Eşik abam, “Korkma kızım yetişir” dedi, “bizim unumuzda bulgurumuzda İmam Rıza bereketi var. Öyle bir yoğurtlu sırın yapacağım ki Hasan Dede’mden kalma Eğin işi bakır sini içinde, göreceksin ırgatlar parmaklarını birlikte yiyecekler!”

Güneş doğduğunda tezek vurumu başlamıştı. İki kişi sıkışmış gübreyi kazma vuruşlarıyla gevşetiyor, sucular su döküyor; benimle birlikte bir genç gelin ve Hınıs lakabıyla anılan elli-elli beş yaşlarında şişman bir kadınla gübreyi çiğniyoruz. Üçümüz de şalvarı fistanı dizlerimizin bir karış üzerinde çemirlemiş, çıplak ayaklarımızla sulanarak yumuşatılmış kısmı çiğnamaktaydık. Hınıs Kadın ortada omuzlarımızın üzerine ellerini koymuş; halay çeker gibi ayaklarımızı kaldırıp indirerek ileri-geri gidip gelmekteyiz vıcık gübrenin içinde. Çok ağır ve temkinli çiğnemek gerekli; çıplak ayaklarımızla her an bir metal parçası, ağaç kıymığı ya da cam parçası batma olasılığı vardı. Örneğin paslı bir çivinin batması demek, tetanos aşısını değil, hastalığını bile ne olduğunu bilmeyen bizler için ölümlü yüzyüze gelmek demektir. İçlerinde okuma yazma bilen ve ilkokulu bitirmiş tek ben varım. Tetanosun paslı çivilerden, metallere geçtiğini bir yerde okumuştum. Okumayı çok seviyorum; yerde bulduğum yazılı bir kağıt parçasından tutunuz da elime geçen, her geçen kitabı yutarcasına okuyup öğrenmek arzusu içindeydim. Gübrenin içine girerken ayaklarımızdan lastik ayakkabılarımızı çıkarmadan çiğnemeyi önerdim, dilimin döndüğünce paslı metal batması tehlikesini anlatarak. Benimle alay ettiler: “Şuna bak” dediler, “okumuş da efendilik taşıyor. Mayısın içine yalınayak girmeye iğreniyor.” Güldüler bana.

Şişman Hınıs Kadın daha önce ayağımdan çıkarmış olduğum lastik ayakkabılarımı kaptığı gibi uzaklara fırlattı ve kolumdan çekti soktu gübrenin içine: “Gel ulan itin eniği, diye bağırıyor; eski köye yeni kanun mu koyacaksın. Senin kanın bizimkilerden kırmızı mı yoksa? Ben kendimi bildim bileli üzüm de çıplak ayakla çiğnanıp pekmez şarap yapıyor bu köyde, mayıs da çıplak ayakla çiğnanıp tezek yapılır! Biz dualıyız erenlerden, Onar Dede bizi korur. Hem Kaldır Dede'nin evi boş değil, kilerinde İmam Rıza çubuğu yatıyor. Hiç üzülme sen, tevekkeli ol. İmam Rıza aha şu pencereden bizi gözlüyor, korur hepimizi!”

Böylece omuz omuza, kolkola mayıs çiğnamaya girişmiştik. Hınıs kadın, köylülerin deyimiyle yüzü yırtık biriydi açık saçık fıkralar anlattı, türküler söyledi. Herkes neşe içinde, iş bölümü yapılmış mayıs vuruşunu sürdürüyoruz. Kalıp olacak kıvama gelmiş olan mayısı iki kürekçi, kalburcularını kalburuna dolduruyor. Onlar da saman ve kuruyaprak serpilmiş arsanın tezek için ayrılmış alanına kalıp kalıp diziyorlardı. Yaşlı bir kadın da üç kalburcunun dizdiği bu kalıpları elleriyle yassılayıp düzeltiyordu. Bu kalıplar yaz sonuna dek kuruyacak, sonra toplanıp, tezekkellere yığılarak kış geceleri bizi ısıtacaktı.

Ben ne Hınıs Kadın'ın anlattığı açık saçık fıkraları ve ne de kendisini sevmiyordum. Edepsiz, küfürbaz ve ağzına geleni çekinmeden söyleyen kaba şakacı bu kadın meşhur seferberlik eşkıyası Sefer'in kızıydı. Hınıs kadını herkes olduğu gibi kabul etmiş anlattığı fıkra ve yaptığı horatalıklara (öykünme, şakalara) gülüp eğleniyorlardı. Ancak onun, birkaç ay önce karlar erimeye başladığında tanık olduğum insanlık dışı bir davranışı beni kendisinden nefret ettirmişti:

Köyün batı ucundaki çeşmeden, çengellere asılı bakır bakraçlarla, meşe ağacından yapıma eğri bir omuzluğa asılı olarak su taşıyordum. İçinde bulunduğum akhbınlığın olduğu arsanın öbür köşesinde, duvarın dibinde dinlenmek için kablari yere koydum. Köyün eğitmeni Hüseyin Yıldırım'ın evinin tam karşısında bir haykırıştır koıtu. Bir genç kadının acıyla tiz perdeden haykırışı, öbür kadının öfkeli ve küfürlü bağırtısıyla birbirine karışıyordu. Bakraçların ağırlığından ağrıyan belimi duvara verip o yana doğru baktım. Eğitmen, evinin önünde baltayla odun kesiyordu. Hiç duymuyormuşçasına bakmıyordu bile. Hınıs İsmihan'dı bağırip küfreden. Fistanının yenlerini beline sarmış, uzun donu ve iç gömleği açıkta, ayakları yalınayak; erimekte olan kar ve çamura bulunmuş vücudunun yarısı açıkta bulunan gelini Zarife'yi uzun saçlarını bir eline dolamış yerde sürüyordu. Bir yandan,

“Seni babası canı boklu seni! Ağzının orta yerine sıçarım senin! Anan Deli Fatili'nin evine kaçırıyorsun e mi? Oraya sıçtım, tepen gibi yığdım; buğulu buğulu yedin mi? Oğlum namusunu bana teslim edip gurbete çıktı. Kız öleceksin, kocanın evinden leşin çıkacak” diye bağıırıyordu.

Zayıf ve incecik gelinin çamurlara bulanmış çıplak vücudunu zaman zaman doğrultmaya çalışarak yalvarıyordu. Ağzı gözü bile kaybolmuş, sesinin nereden çıktığı bile anlaşılmıyor.

“İsmihan ana bokun işeğin yiyeğim, sürüme beni. Bir daha gitmeyeceğim anam gile. Vallaha billaha kaçmadım. Çıyırığının şişi eğilmişti, babama düzeltirmeye gittim. O da evde yoktu. N'olur sürüme beni, her yanım parçalandı İsmihan anam!”

Hınıs İsmihan onu hiç duyduğu yoktu. Tam eğitmen Hüseyin Yıldırım'ın önünden geçerken, durdu: Tuztaşının üstüne oturup soluklandı. Bir eliyle yerde sürüklenmekten donu dizlerine düşmüş gelinin çıplak kalçalarına vurarak:

“Hey Hüseyin efendi! Mala bak mala, diye bağıırmaya başladı; Nasıl canım çekiyor mu? Gelinim, Deli Fatili'nin evinde bekleyen dostuna .iktirmeye gitmiş de dönüyor, oruspu anası da başını tutmuş. Bari senin gibi bir okumuş yazmış eğitmen efendiye .iktirse gam yemem!”

Bütün bunları işitip tanık olduğumda şaşırılmış kalmıştım. Ne edepsiz kadımmış bu böyle? Bekledim ki, Hüseyin efendi elinden alsın kurtarsın gelinceğizi. Köyün hem eğitmeni hem de yöneticilerinden; yaşlılar kurulunun birinci üyesi. Mutlaka araya girer, hatta Hınıs kadına muhtarlıkta bir yük sopa bile attrabilir, diye boşuna içimden geçiriyordum. Adam hiç tınmadı, duymamışlığa vurdu. İlkokuldayken kendisine ‘gümürtü’ derdik aramızda. Mırıldanarak, gümürdeyerek odunlarını kırmayı sürdürdü. Hınıs İsmihan da gelini Zarife'yi sürüklemeyi... Benim üç-beş adım ötemden geçiyordu duramadım. Yanlarına koştum. Kadının eteğine sarılarak:

“İsmihan hala yeter sürükleme Zarife bacıyı, yazık! Vallahi öldürecek sin zavallıyı” demeye cesaret ettim. Çünkü ortalıkta kimse yoktu. Aslında kadının edepsizliğinden çekiniyorlardı. İyi biliyordum ki Kaldır Dede'nin ve Sarıgilin pencerelerinden olayı görenler, gözlüyenler vardı. Eğitmeni ben hep, kafamda alim adam olarak yüceltmıştim; artık gözümde değerini yitirmişti.

Hınıs kadın hırsla dönüp:“Ulan piç oğlu piç” dedi, “kendini erkek mi sandın? Akgötü gördün, kara gözlerin açıldı faltaşu gibi! Gelinimi elimden alıp, sen mi .ikeceksin? İçine dalsan kaybolursun düttürük!” Ve beni bir ittirince kendimi karlı çamurlu suların içinde buldum. Utanmış yerin dibine geçmiştim kadının bu sözlerinden üstelik. Küfretmeyi ne seviyor ne becebiliyordum. İçimden “Onar Dede'nin okuna gelesin! Şeyh Bahşış seni yola yopa, üç güne kalmadan canını ala” diye beddua ettim.

Şu anda da vıcık gübrenin yanında kadınla yan yanayım, birlikte mayıs çığnıyoruz. Kadın iri elleriyle omuzumdan tuttukça, hep bu olay gözümün önüne geliyordu. Kadının kaynana olarak bu zorbalığı olağanmış gibi çoktan unutulmuştu. Ama ben unutamıyordum; Zarife gelinin, iki sokak boyunca yerde sürüklenmekten, yarı çıplak vücudunun çamura ve kana bulanmış hali gözümün önünden gitmiyordu. Kendisi de oradaydı imece olarak, kalburcuydu. Genç gelin, kendisini kurtarma girişimine cesaret etmemi hiçbir zaman unutmadı. Bana hep iyi davrandı, bir kahraman gibi gördü. Yalnız karşılaşmalarımızda “Yiğidim benim!” der öper beni ve bir şeyler verirdi. Bir iş yapıyorsam, kendi işini bırakır bana yardım ederdi. Öğleye dek aralıksız çalışarak, akhbnlıktaki gübrenin yarısından çoğunu tezek kalıbı yapıp, arsaya dizmiştik. Sıkı işi bölümü sayesinde büyük iş görülmüştü. Akhbnlık çukurunun dibi yerli kaya idi ve derinlik benim boyumu aşırıyordu.

Öğle yemeğinde Eşik abanın bir koca sini yoğurtlu, sarmısaklı ve bol tereyağlı sırnını, gerçekten herkes iştahla yedi. Lezzetine tadına, görünüş ve hazırlanışına övgüler düzerek karınlarını doyurdular imeceler. Bana gelince, taze yeniyetme bedenimin zayıflığı ve bu denli ağır işe dayanıksızlığımdan bitkin düşmüştüm; yoğurtlu sırn mı yedim yoksa sopa mı yiyordum? Farkında bile değildim. Sabahki peynir dürümünün lezzetine ulaşamamıştı.

Sofradan kalkar kalkmaz hemen çalışmaya başlamış ve aynı hızla sürdürerek güneş aşımına yakın bitirmiştik. Birkaç kalıplık çığnacak mayıs kaldığında da iyice gücümün kesildiğini hissettim. Kendi kendime bu köy yaşamının hep böyle sürüp gideceği, değişmeyeceği ve kurtulmak gerektiğini en ciddi biçimde düşünmeye başlamıştım. Tek kurtuluş yolu okumaktı benim için. İlkokulu başarılı olarak bitirmiştik. Okumayı da çok seviyordum. Babam beni okutmak istemese de o anda kesin yargıya vardım. Seçimimi vıcık gübrenin içinde yaptım ve kendime söz verdim; bu yıl başvurma zamanı geçmişti yatılı bir okul sınavına girmek için, öyleyse önümüzdeki kış ilkokul beşinci sınıfı bir daha yineleyip, gelecek yıla yatılı ilköğretmen okulu sınavlarını kazanmayı güvenceye almalıydım. Ben bunları düşünürken son gücümü harcamaktaydım mayısın içinde. O anda Garip Usta gözüme takıldı duvarın üstünde. “Kolay gelsin, mayıscı imeciler!” diyerek oturmuştu ve arkasından da “Kaldır Dede'nin akhbnlığı amma da büyükmüş! ” diye mırıldandığını duydum.

Hemen yanımdaydı, bana doğru üzgün ve acımalı gözlerle baktı: “Sen de mi mayıs çığnıyorsun bre oğul?” dedi. “Ne dediydim sana geçen güz, bahçede göğertileri sularken? Köylünün hayatı eşek kuyruğuna benzer; ne

uzanır, ne de kısılır! Yani hiç değişmez. Oğul ben seni bokun içinde değil, kitapların içinde görmek istiyorum. Sen oraya dal, kitapların arasına.”

Yorgun gözlerimi ışıltatarak baktım ona: “Söz veriyorum Garip Dayı” dedim, “herkes tanık olsun. Gelecek yıl sınavlara girip, Onar Dede’nin yardımıyla kazanarak, öğretmen okuluna gideceğim. Dediğin gibi kitapların arasına dalıp, bir daha çıkmayacağım oradan.”

Kopulu Hüseyin, banyo odasından yeniden seslendi: “Vakarlı! Hazırlan, yakında memlekete dönüyoruz. İki andlaşma yapıldı; belki senin birincisinden bile haberin yoktur. Kampta bayağı gevşeklik başladı, disiplin-mi-siplin kalmadı. Adamların davranışları bile değişti.

Vakarlı Mehmet yine hayret etti. Kamptan uzak kaldığı için gelişmelerden fazlaca haberi yoktu. Komutanın birkaç gün önce anlattıklarından da pek şey anlamamıştı.

“Haydi çabuk çık da gel banyodan. Neyimi hazırlayacak mışım? Ben her zaman hazırım; zamanı geldi mi çekip gideriz” diye konuştu.

Kopulu içeride giyinirken yüksek sesle söyleniyordu: “Haydi sen de korkak herif, hazırmış gitmeye! Ulan senin elindeki fırsat bende olsaydı, çoktan kaçıp gitmişim. Kampta üç bin kişiyiz hergün bölük bölük yol yapmaya çıkıyor ve ray döşüyoruz! Silahlı yüzlerce asker başımızda, soluk bile aldırıyorlardı. Sen burada rahatına bakıyorsun. Gospodin’in konağını rahat buldun, tembelleştin.”

“Nasıl ve nereye gideyim Kopulu? Yer tanımam, yurt tanımam. Şu anda nerede olduğumuzu bile bilmiyorum; Kafdağlarının ardındayız. Okumam yazmam da yok.”

Kopulu Hüseyin aklanıp paklanmış, Vakarlı’nın verdiği urbarları giymiş ve mutfığa gelmişti. Ama gevezeliği ve saldırısı durmuyordu: “Ulan insan sora sora dağları aşar, Kaf dağı da olsa. Üstelik Rusça’yı çok iyi konuşuyorsun!”

Kopulu’nun kendisini suçlayan bu sözleri bıçak gibi saplanıyordu Vakarlı’ya. Kızgınca söylendi: “Kopulu! Ulan beni yüreğimden, ciğerimden yaralıyorsun Düşünmedim mi sanıyorsun? Korktum yapamadım, kaçamadım. Üstelik geçen yıl sana bile açmışım; ‘delilik edersin’ dediydin. Benimle ayda en az iki üç kez birlikte oluyorsun; neden bir plan düzenlemedin? Madem çok şey biliyor ve kafan iyi çalışıyor? Haydi fazla konuşma yoğurtlu sırımını ye ki kahveye gidelim. Orada birkaç parti domino şakırdatırken, gelişmeleri andlaşmaları bana anlattırın.”

Vakarlı Mehmet az önce tıkabasa karnını doyurmuştu Katya’nın baba-sının evinde. Sadece Kopulu’yu seyrediyordu. Kopulu Hüseyin parmaklarını yalaya yalaya bir koca Ermeni işi bakır lenger dolusu yoğurtlu sırımını yedi. “Ben böylesine lezzetli sırımı köyde bile yemedim. Sen bizim sırımı süslemiş püslemişsin Vakarlı’m” diye diye. Sonra evden çıktılar ve buluştuklarında gitmeyi alışkanlık durumuna soktukları kahveye doğru yöneldiler. Kopulu duyduklarından aklında kalanları Vakarlı’ya anlatmaya koyuldu. Gerçekte Kafkaslarda neler oluyordu? Hangi barış anlaşmaları imza-

lanmıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Rus Bolşevik İhtilali önderleri arasındaki ilişkilerden haberleri yoktu. Acaba Mustafa Suphi'nin Kafkasya'da Türk savaş tutsaklarından bir devrimci silahlı güç hazırlamak istediği bu insanlar mıydı?

VAKARLI MEHMET ÇOCUKLUK ARKADAŞI ERMENİ ÇETECİSİ SERKİS'LE KARŞILAŞIYOR VE KAMPTAN KAÇIP KURTULAN ÜÇ BİN SAVAŞ TUTSAĞINI VATAN SINIRINDA ÖLÜM BEKLİYORDU

Büyük Rus Devriminin başlamasıyla, Doğu Anadolu'dan geriye çekilmiş olan Rus ordusunun birlikte götürdüğü bu binlerce Türk savaş tutsağının bir kısmını Urallar'da madenlerde çalıştırıyor, bir kısmı ise Kafkaslarda bırakılmış ülkeye demiryolları döşüyorlardı.

23 Nisan 1920'de Mustafa Kemal ilk Türkiye Büyük Millet Meclisini toplayıp, bir hükümet kurarak artık İstanbul Hükümetini tanımadığını dünyaya duyurmuştu. Ve bu hükümeti ilk tanıyan Rus Devrimi'nin büyük lideri Lenin oldu. Mustafa Kemal dışişleri bakanı Bekir Sami Bey'i yardım anlaşması için Moskova'ya gönderdi. Mustafa Kemal'in Emperyalizme karşı girdiği Kurtuluş savaşı mücadelesine, Çarı devirmiş, bir büyük Halk İhtilali gerçekleştirmiş olan Lenin ve Rus hükümeti sempatiyle bakıyorlardı. Amasya Bildiriminde mücadelesini Misak-ı Milli ile sınırlandırmış olan Mustafa Kemal, Türk ulusunun liderliğini ellerine alınca, İttihatçıların öncü liderleri Enver ve Talat paşalar Türkiye'yi terk etmişlerdi. Talat ekim 1920'de İslam Kurtuluş Birliği başkanı olmuş, Cemal paşa Afganistan'da bir ordu hazırlamıştı. Mustafa Kemal'e amaçları yönünde yaptıkları yardım önerisi geri çevrilmişti. Çünkü Mustafa Kemal pan-türkizm ve pan-islamizme karşıydı. Amcası Halil paşa ve kardeşi Nuri ve tüm ailesiyle Berlin-Moskova yoluyla Kafkasya ve oradan Ortaasya'ya geçmiş olan pantürkist ve İslamcı Evren, başlangıçta ikili oynadı. Berlin hapisanesinden yeni çıkmış olan Rus devrimcilerinden Radek'in aracılığıyla 7 Eylül 1920 sonlarında Bakû'da yapılan 3. Komünist Enternasyonalisi tarafından oluşturulan Ortadoğu Halkları 2. Kongresine katılmaktan geri durmamıştı. Enver Paşa Turancı 'Kafkas ordusu'ndan, 'Komünist Halk Şuraları Fıkrası'na kadar uzanan geniş bir alanda at oynatıyordu.

1920 yılının başlarında Denikine ve Wrangel'in birlikleri Beyaz orduyla çarpışıp yenilgiye uğratan Kızıl Ordu, Kafkasya'daki politik stratejileri değiştirmişti. 27 Nisan'da Kızıl Ordu, bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olan Azerbeycan'a girmişti. Ermeni Cumhuriyeti ise ertesi yıl Sovyetleştirilecektir. İşte bu sıralarda İttihatçılardan Halil, Sabit, Baha Sait ve Zeki alelacele bir 'Türk Komünist Partisi' kurmuşlardı. Programları ise Azerbeycan'da daha sonra Ermenistan ve Gürcistan'da politik zafer kazanmak ve Sovyetlerle Milliyetçilerin anlaşmalarında aracılık yapmaktı. Bu partiyi Sovyetler asla ciddiye almadılar.

Oysa 1918 Ocak'ından beri ilk Türkçe Komünist gazetesini çıkarmakta ve kendini bu ülkeye adanmış olan büyük komünist Mustafa Suphi'yi Moskova tutuyordu. Türk savaş tutsakları arasında yılmak yorulmak bilmeyen propaganda ve ajitasyon çalışmaları, Mustafa Suphi'nin 2. Bakû Kongresi'ne katılmasına olanak hazırladı. Bu Kongrede "Sovyet hükümetinin Mustafa Kemal'i desteklemeye hazır olduğu" belirtilirken, Türk Kurtuluş Savaşının niteliği de şöyle açıklanmıştı:

"Kemal'in politikası enternasyonal değildir. Ama komünistler İngilizlere karşı diğer ihtilalci mücadeleler gibi onu destekleyeceklerdir!" Bukharin, "Şu anda Çin, Mısır, İran ve Türkiye'deki devrimci mücadelenin hedefi proleter görünüş ve özelliğinden tamamen yoksundur; milliyetçi ve burjuva temellere oturtulmuştur. Ancak bu ideolojiler Avrupa emperyalizmine düşmanlığımı sürdürdüğü sürece desteklenip işlenmelidir." diye bir yorum getirmişti. İttihatçıların komünist yaklaşımları doğal olarak reddedildi.

Mustafa Suphi ve ondört arkadaşının Türk proletaryasını bilinçlendirip, Mustafa Kemal'in başlattığı burjuva antiemperyalist Kurtuluş hareketini sürekli devrime yönlendirme romantizmi, kendileriyle birlikte Karadenizin dibine gönderildi. Mustafa Kemal'in emriyle Kazım Karabekir tarafından gerçekleştirilen bu korkunç cinayet Türk-Rus ilişkilerine öyle bir fazla gölge düşürmedi. Zaten Karadeniz'in dalgalarına kapılıp sulara gömüldükleri haberi yayıldı ortalığa.

Bu sıralarda Kazım Karabekir Paşa Kars'ı geri almış, Ermenistan Cumhuriyeti topraklarında ilerleyerek Aleksandropolis'e (Gümrü) girmişti. Daşnak Partisi yönetimindeki Ermenistan kuvvetleri parçalanmıştı. Ankara'da olağanüstü görevle yollanmış olan Mdivani aracılığıyla son girişimin başarısızlığından sonra Lenin ve Stalin 27 Kasım 1920 Ermenistan'ın Sovyetlere bağlanması kararını aldılar. Kazım Karabekir ile Daşnak yönetiminin yaptığı Gümrü Antlaşması, yönetimin istifasıyla, Sovyet hükümeti tarafından geçersiz bulundu. Ermenistan bir Sovyet Cumhuriyeti olmuştu artık.

Böylece Sovyet hükümeti, Ankara Büyük Millet Meclisi hükümetiyle Moskova'da antlaşmayı yeniledi. Aleksandropolis (Gümrü) antlaşması iptal edilmesine rağmen Ulusal Pakt ilkeleri aynen kabul edildi.

Türkiye ile Kafkas ülkeleri antlaşması, Türkiye adına Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir, Vali Muhtar ve Mahmut Şevket Esenal tarafından imzalanmıştı. "Ulusların kardeşliği ve kendi alınyazılarını kendilerinin serbestçe tayin ve yönlendirilmesi" ilkesinden söz ederek başlayan antlaşmayı Ermenistan Sosyalist Şuraları Hükümeti adına da Askınaz Mirayyan ile Bogos Makinziyan imzalamıştı. Ayrıca Rus ve Ermeni hükümetlerinden başka Azerbeycan ve Gürcistan Sovyet sosyalist hükümetleri de imza koymuşlardı. Böylece 13 Ekim'de yapılan Kars Antlaşmasıyla Doğu sorunu Türkiye açısından çözümlenmişti. Ancak Ermeniler için çok acı olmuştur. Düşmanlık ve mücadele sürüp gidecekti 1915 zorunlu toplu göç ve katliamların öcünü almak ve Doğu Anadolu'da oturdukları toprakları geri almak ülküsü çerçevesinde. Bu antlaşmaları izleyen birkaç yıl içinde, toplu göç ve kıyım sorumluları İttihat liderlerinin çoğunu, çeşitli Avrupa ve Asya kentlerinde terör eylem ve girişimleriyle öldürmüşlerdi. Ama bunlar yetmeyecekti Ermeniler için!

1921 yılının Mart ayı içinde Kopulu Hüseyin'in sözünü ettiği antlaşmalar ve Kafkasya'daki durumun özeti buydu. Kafkas ülkelerinin milliyetçi direnişleri büyük çapta ortadan kaldırılmış, her biri bir Sovyet Cumhuriyeti olarak Sosyalist yönetime geçirilmişlerdi. Savaş tutsakları kısa bir zaman içinde geri verilecekti. İşte o yıllarda Doğu Cephesi komutanı, Doğu Anadolu'nun tek hakimi Kâzım Karabekir'in büyük endişesi, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının, yani komünistlerin propagandalarıydı.

Vakarlı Mehmet ve Kopulu Hüseyin her şeyi unutmuş kahvede domino taşlarını şakırdatıyorlardı. Vakarlı Mehmet, Gospodin'in evinde söylediklerinin öcünü alırcasına, kafasına kafasına vuruyormuş gibi, bakır domino pullarını masaya çarpa çarpa Kopulu'nun iflahını söktüyordu. Oyuna başladığından beri gözüne ince bıyıklı çaycı genç takılmıştı. Bıyığı değil ama gözleri, irice burnu ve püsküllü fesinin altından görünen kulakları bile bir görüntü yaratıyordu zihninde belli belirsiz. Belleğinin derinliklerinde bir köşede duruyormuş gibi geldi bu yüz. Biriki kez göz göze geldiyse de vazgeçti bu boş çabadan. Kazanmak için dikkatini hep oyuna vermişti ya, düşünmeden de edemiyordu. Bir türlü çıkaramadığı ve dilinin ucuna gelip gelp giden bir ad vardı. Vakarlı farkında değildi, ama çaycı genç de aynı durumdaydı. Başka masalara baktığı halde ikide bir yanlarından geçiyordu onları gözetlemek ve hangi dili konuştuklarını öğrenmek için. Çünkü kahvede Rusça, Türkçe, Ermenice ve Gürcüce hatta Acemce konuşanlar vardı. Bu dillerin hepsini konuşup anlayan genç yine dikkatlice yanlarından geçenler Kopulu Hüseyin'in ciddi ciddi:

“Ulan Vakarlı Mehmet, Yoğurtçu'nın dölü beni fena yedin. Sen inançlı adamsın Büyük Ocak'da kurbancı babasın, hizmet sahibisin! Bu yüzden Onar Dede hep senden yana, sana yardım ediyor” diye konuştuğunu duyar duymaz, bir arkadaşına yerini devredip, çay ocağından üç bardak çay alarak masalarına geldi. Birden Türkçe olarak, “Size tam bir Arapkir çayı yaptım” dedi; “biliyorum Onar'da daha çok ihlamur içersiniz, kahve içersiniz. Ama ihlamur yok kahvede.”

Kafasını kaldıran Kopulu Hüseyin'le Vakarlı Mehmet şaşırılmıştı. Çaycı genç, gözlerinin içine baktığı Vakarlı Mehmet'e adıyla hitap etmeye hazırlanmıştı ki, Vakarlı birden oturduğu yerden kalkarak bağırdı: “Vay Serkis can, benim akhbınlık-küllük arkadaşım. Kardeşliğim benim. Sen ha? Seninle onca yıl sonra Kafkas illerinde mi karşılaşacaktık. Savaşlı yıllar hepimizi köyümüzden, kentimizden, vatanımızdan etti!”

Ermeni genci, “Hemen tanıdın değil mi Vakarlı? Ah ne günlerdi o günler Onar'da geçirdiğimiz çocukluk günleri!” Sonra birbirlerine sarıldılar. İki de ağlıyordu. İki düşman kardeş sarmaşdolaş ağlıyordu hıçkırarak içinde.

Kopulu Hüseyin de anımsamıştı Serkis'i, fazla arkadaşlıkları olmamıştı ama. Arapkirli Ermeni kalaycı Avanes'in oğluydu. Karlar kalkar kalkmaz hemen baharda, körüğünü, kömürünü kalayını, nişadırını bir eşeğe yükler ve oğlu Serkis'i de üzerine bindirip, gelir Vakarlı Mehmet'in dedesi Yoğurtçu'nun evinin kocaman avlusuna konardı. Körüğünü ve hava üfle-yici ön borusunu toprağa yerleştirip, ağız kısmına küçük bir çukur açarak odun kömürü doldururdu ve burada küçük bir ateş deposu oluşurdu. Serkis körü-

ğün deri kanatlarını çekip salarak sürekli kömür ateşini üfler ve sönmemesini sağlardı. Babası bakır kablaları bu ateşin üzerinde kızdırarak, önce nişadırılayıp içlerini temizler, sonra kalay çubuklarını dokundurup, yeniden nişadırılayarak üstübeç çekerdı. Böylece kalay kabın tüm iç yüzeyine yayılmış olurdu. Her aileden en az sekiz-on parça olmak üzere, köylülerin büyüklü küçüklü yüzlerce bakır kabını iki-üç hafta içinde kalaylayıp bitirirdi.

Avanes usta kumaşçı Dikran'ı pek sevmezdi. Ona 'hileci herif' derdi; arşınının bile dört parmak eninde kısa olduğunu iddia etmekten çekinmezdi. Kalaycı Avanes parası olandan para alırdı. Olmayan ya da isteyen buğdayla tahılla öderdi borcunu. Yahut da bir iki yük meşe odunu keser götürürdü Arapkir'e Avanes'in evine. Tüm Onarlılara evinin kapısı açıktı Avanes'in. Kışın kasabaya yolu düşüp de orada geceyi geçirmek zorunda kalan bir Onarlı, teklifsizce onun kapısını çalıp konuğu olabilirdi. Kendisi oğluyula eşiğiyle çalışmak için köye geldiğınse ise hep Yoğurtçu dedenin konuğu olurdu. Üç öğün yemeğini ve eşiğinin yemini ise kimin kabını kalaylıyorsa o getirirdi. Avanes özellikle üzüm zamanı köye birkaç gün konukluğa gelirdi. Köylüler sele-sepet üzüm verir, badem, ceviz, armut doldurarak birkaç eşek yüküyle evine yollardı. Her güz geldiğında "Avanes hakkullah topluyor" derlerdi, Dede'ymiş gibi.

Serkis ve Vakarlı Mehmet sarmaşdolaş, kıpırtısız ve sessiz bir ağlayış içindeyken, o çocukluk günlerini birkaç dakika içinde sanki bir daha yaşadılar. Oturup çaylarını yudumlamaya başladıklarında Serkis söze girdi:

"Ne güzeldi o günler! Babamın körüğünü, araçlarını eşiğe yükletip Onar'a gitme gününü iple çekerdim. Sanki sizin köye gittiğımızde tatile çıkardık. Babamın karanlık kalaycı dükkanından bir kaç hafta kurtulmuş olurdu. Ama sevincimin asıl nedeni bu değildi. Belki hatırlarsınız Arapkir'in Zohrap mahallesinde otururduk; mahallenin yarısı Türk, yarısı Ermeniydi. Müslüman çocuklarıyla, iki grup olur kavga ederdik, hiç geçinmezdik. Birkaçı bir köşeden çıkar, bağırmaya başlarlardı: 'Gâvur, gâvur, gâvur ! / At fırına kavur / Külünü göğe savur! / Gâvur, gâvur! ' diye. Sonra sille-tokat, sopa birbirimize girişirdik. Kendi çetemin içinde sıradan biriymken Onar'a geldiğimde bir konuk prense dönüşürdüm sanki. Gübreliklerde, küllüklerde koşuşur, güreşir atlamacık oynardık. Bir yabancı, bir konuk olduğumdan saygı gösterirler; yaptığım erçellikleri bağışlar, beni dövmezlerdi. Çocuk kişiliğimi sizin aranızda bulup geliştirdim. Yoğurtçu Dede'nin beni de senin gibi torunu kabul ederek, her birimizi bir dizine oturtup bize masal anlatmalarını hiç unutmam. Masallarında sevgi vardı. Aşk, dostluk ve yakınlık vardı. düşmanlık yoktu; insanların, yaratıkların birbirini boğazlaması yoktu anlattıklarında. Yetmişiki milleti bir arada ve dostluk ve içinde yaşatırdı masallarında Yoğurtçu Dede. Bir de uzun sakallı ve saçları arkadan örgülü bir Milla (İsmail) Dede vardı. İyi anımsıyorum. Çok bilgiliydi. Babam onun anlattıklarına hayran kalırdı. Hristiyanlığı da çok iyi bilirdi. Bazen bize konuk olurdu; Ermeni papazlar karşısında konuşamazlardı. Babam derdi ki, biz Ermenilerin tek dostu Alevilerdir; yetmişiki millete aynı gözle bakar, insan insanın ayak türabı olmalıdır derler. Ne büyüklük, ne yücelik!"

Vakarlı Mehmet aldı elinden anıları: “Hepsini bu günmüş gibi anımsıyorum seninle arkadaşlık günlerimizin. Seni Büyük Ocak tekkesine götürmüştüm. Kara Direk’in dibinde yemin edip arkadaşlık olmuştuk kendi kendimize. Kardeşlik olduğumuzun ertesi yılı bir daha gelmedin. Seni yitirmiştim. Kahvede seninle ilk gözgöze geldiğimde, zihnimin derinliklerinde bir görüntüyü aradım. Ben bu adamı bir yerden tanıyorum ama nereden diye sordum durdum kendi kendime...”

Serkis gülererek, “Mehmet arkadaşlık” dedi, “seninle arkadaşlık yemini ettiğimizde dokuz on yaşlarında vardık. Dostluk ve sevgi doluyduk. Onbeş-onaltı yaşlarımda ise aramıza ölüm, kin ve nefret tohumları eken yöneticiler yüzünden çeteci oldum. Halkımı savunmak için, Türk-Osmanlı düşmanı olmaya ve onları hiç acımadan öldürmeye yemini ettim. Ya sizinle cepheye karşılaşıyordum, ya birbirimize silah çekseydik! Böyle bir durumda kalsaydık; bu aklıma geldikçe tüylerim diken diken oluyor Mehmet arkadaşlık!”

Bundan sonra hiçbirini savaşı ağzına almadan, çocukluk günlerinden, anılardan söz ettiler. Köyden, kasabadan ve evlerinden unutulmaz anımsamalar geçtiler, üst üste çay bardaklarını devirerek; Erzurum usulü ‘kırtlama çay’ içtiler. Serkis karanlık kalmakla birlikte Vakarlı ile Kopulu Hüseyin; tutsaklık yaşamlarını anlatmaktan ve barış yapıldığını, yakında memleketlerine dönebileceklerini umduklarını söylemekten çekinmediler.

İki köylü genç savaş tutsağı, geç vakit kahveden ayrılmışlardı. Nöbetçi subaya, Kopulu’yu karanlık basmadan Kamp’a getireceğini söz vermiş olduğu halde Vakarlı pek acele etmiyordu. Kopulu’nun tedirginliğinin farkında olduğu halde aldıracağı yoktu. Gospodin’in konağına yaklaşmışlardı şuradan buradan konuşarak. Onun böyle yavaş hareket etmesine bir anlam veremeyen, gecikmiş olduğu için korkmaya başlayan Kopulu sonunda: “Vakarlı, bırak konuşmayı da, elini çabuk tut biraz” diye bağırdı, “geç kaldığının farkında değil misin? Neredeyse yatma borusu çalma saati geldi. Çabuk kızağa atları koş, gidelim. Yaya gidersek gece yarısı anca varırız bu karda çamurda. Beni cezalandırmak, hücreyi mi attırmak istiyorsun?”

Vakarlı Mehmet hafif gülererek: “Yok!” diye yanıtladı ağır ağır; “Seni hücreye attırmak değil, aksine kurtarmak istiyorum. İşte sana kaçma fırsatı. Öğleden sonra Katya’nın sıcak hamamında gevşeyip rahatlamış, atıp tutuyordun. Üstelik beni korkaklıkla suçluyordun. İşte fırsat sana. Üzülme bu gece kimse seni aramaya cesaret edemez, Gospodin’in evinde biliyorlar! Sana üç günlük, bir haftalık yiyecek çıkımı hazırlarım. Kalın urbalar veririm, kılığımı değiştirirsin. Sana bir yardım daha; şehrin dışına bile çıkarırım seni kızakla. Sonra güle güle, derim sana. ‘Ver elini Anadolu, memleketim! Anadolu’m ver elini ben geliyorum’ der düzülürsün yola. Gece yol alır gündüz saklanırsın.” Ciddiydi Vakarlı, sanki hazırlıklıydı: “Seni yola koyduktan sonra kampa gider, hasta olduğunu söyleyerek sana üç günlük izin bile alabilirim. Gerekirse gider Katya’dan imzalı bir mektup alır Kamp Komutanı yardımcısına veririm!”

Kopuluk Hüseyin’in rengi atmış, alık alık Vakarlı’ya bakıyordu. Yavaşça konuştu: “Vakarlı” dedi, “sen aklını mı oynattın? Ben nasıl tek başıma yola vuruyorsun? Yol bilmem iz bilmem! Üstelik dil bilmem. Her yan Ermeni dolu. Bunlar bizim Ermeni komşularımıza benzemiyor, yakaladılar

mı keserler beni! Hangi yöne gideceğimi bile bilmem ben. Onar Dede'yi seversen, nasıl bana tek başıma kaçmayı öneriyorsun? Ciddi olamazsın.”

Vakarlı: “Yok yok ciddiylim” diye ısrar etti, “sen cesur adamsın. Sonra üç günde dağlar aşılır, çaylar geçilir köylüm. Aras ırmağının geçtin mi Anadolu. Gün batımını bekler, güneşin battığı yanı sağına alırsan önün kible olur. Ama sen çükünün ucunu değil, başını hafif sağa çevirip, burnunun ucunu izleyeceksin. Yani Batı ile Kible arasında yol alacaksın benim yiğit köylüm.”

Son tümcelerde ciddiyeti bırakmıştı Kopulu'nun çok üzüldüğünü görünce: “Haydi, haydi içeri girelim” dedi, “önce karnımızı doyuralım Serkis'in demli çayları bizi acıktırdı. Korkma seni yat borusundan önce koğuşuna sokarım. Bir daha öğleden sonra yaptığın atıp tutma. Tek başına kaçmak öyle kolay değil, bizim gibi karacahil köylü askerler için. Körü körüne cesaret yeterli değil kaçış için. Biz ancak çift çubuk işlerini yaparız tek başımıza. Ama gerçekten buna cesaret etseydin, seni yalnız bırakmazdım inan, şu konağın kapısını kilitler peşine düşerdim.”

Serkis üç boyunca geceli gündüzlü düşünüp durdu. Geceleri uyku tutmuyor, dışarı çıkıp dolaşıyor, yeniden gelip yatağına yatıyordu. Ancak gözlerini kapatıp kapatmaz kendini sekiz-on yaşlarında Onar'da görüyordu; Sakallı Yoğurtçu dedenin Vakarlı ile her biri bir dizinde oturmuş, onun anlattığı birbirinden güzel masalları dinliyor ve bitiminde kafaları birbirine yaslanmış durumda göğsünde uyuyorlardı. İrkilip uyanıyor Serkis yeniden dışarı çıkıp, derin derin soluk alıyordu. Gerçekten de öyleydi. Yoğurtçu dede ak ve yumuşak sakallarıyla yanaklarını gıdıklayarak onları uyandırır sonra da kendi odasındaki sedire serili yatağına başlı-kıçlı yatırır iki yana birer yastık koyup. Köye her gelişinde Vakarlı Mehmet ile aynı yatakta yatarlardı. Babası çok kere çırağını birlikte getirirdi. Serkisi alıştırmak için sık sık körüğün başına geçirtirdi, ama asıl körük çeken çırak Topal Bedros'du. Genellikle o, kalaylanmış kapları sahiplerine teslim etmeye gittiği zamanlar, Serkis yerine geçirdi. Sabahleyin Vakarlı'yla birlikte geç saatlere kadar birlikte uyurlardı. Uyandıklarında Yoğurtçu Dede çoktan yatağına dürüp yüklüğe kaldırarak, avluya kalaycı babasıyla sohbet etmişti. “Oğul, elim ayağım henüz tutuyor, derdi, ne diye gelinime, Vakarlı'mın anasına yük olayım? Evimizin erkeği de kadını da o; evin beldireği gelinim. Yemen'den künyesi gelen oğlum Mustafali'nın yadigarı ikisi de!” Bu sözleri kaç kez işitmişti babasına anlatırken. Torununa, “Vakarlım” diye çağırmasından bu lakap takılmıştı.

Vakarlı ile Serkis çoğu kez dalbacak yatarlardı, çamaşırlarına bit geçmesin diye. Ne kadar temiz olurlarsa olsunlar bit yaşamlarının bir parçasıydı; tırnaklarıyla kırmakla, ateşin karşısına geçip, iç çamaşırları silkeleyerek onları cayır cayır yakmakla önünü alamıyorlardı ki! Sabahları yalnızlıklarında, uyandııkları zaman yıkışır, alt-üst oyunu oynarlardı. Bazen çüklerini birbirlerine gösterir, ölçerlerdi. Serkis'in ki hep daha büyük dururdu. “Senin çükün kabuklu da ondan benimkinden bir parmak eni büyük” derdi Vakarlı Mehmet, “benimkini sünetçi Hallo usturayla kesti. Sen de kestirsene!” Serkis, Onarlı çocuklarla oynarken bu farklılığından dolayı, babası-

na kaç kez “Ben de Vakarlı gibi sünnet olacağım!” diye ağlamıştı. Babası bir gün Yoğurtçu Dede’ye anlatmış gülmüşlerdi.

Şimdiymiş gibi anımsıyordu, Milla İsmail de oradaydı köyün en akliye-tiği, okumuşu, “Kabuklu, kabuksuz ne fark eder?” dedi, “İşediği zaman kabuk aralanmıyor mu? Aralanıyor! Büyüdüğü zaman diğer görevini de kusursuz yapar. Sizin peygamberiniz, ‘Dokunmayın yaratıldığı gibi kalsın’ demiş. Bizimki ise Musa’yı taklit etmiş, ‘Kestirin’ demiş; ama aynı olmasın diye biraz fazla kestirmiş Muhammed’in kendisi sünnetli miydi? Onu bilen varsa beri gelsin. Ne var ki mübarek adam beline çok kuvvetliymiş ha! Yedi yaşından altmışına kadar her yaştan onlarca kadın tanımış. Diyeceğim o ki, biz Aleviler için sünnetlisi sünnetsizi, gâvuru İslamı, Türkü Ermenisi birdir. Birini diğerinden ayırt etmeyiz! Yetmişiki milleti de yaratan koca Tanrı, hiçbirine sen daha üstünsün dememiş. Biz nasıl diyelim? Ama Avanes usta, unutma ki biz böyle düşünüyoruz! Karayezitler bize de gâvur diyorlar siz Ermeniler, Hristiyanlar gibi. Ne padişah ve ne de meşrutiyetçiler iyi gözle bakmıyorlar size! Onların hürriyet lafı boş söz. Yabancı düvel (devletler) olmasa, vallaha siz Ermenileri bir karış suda boğarlar, Fırat’a gömerler hepinizi. Altı yüz yıl boyunca biz Alevileri kese kese bitiremediler, son darbeyi de Sultan Mahnut vurdu. Beni dinle de daha uzun zaman beklemeden, Ermenilerin çokça olduğu bir yere göçet!”

Düşünüyordu da Serkis, demek ki babası onun sözünü dinlemişti. Ertesi yılın güz başlarında Arapkir’deki evini, bahçesini ve dükkanını yok pahasına satmış ve Muş’a gitmişlerdi. Orada yakın akrabaları vardı. Ve nasıl olduysa büyük Ermeni zorunlu göçü ve kırımından önce kendilerini Ermenistan’da bulmuşlardı. Arapkir’deki Ermeni komşu çocuklarından hiç kimseyi anımsamadığı halde, Onarlı çocukları ve özellikle Vakarlı Mehmet’i bir türlü unutamamıştı. Kahvede birden karşısına çıktığında nasıl şaşırmış, nasıl çılgına dönmüştü. Onca yıl geçmesine rağmen birbirlerini nasıl tanımışlardı. O akşam boyunca işini, görevini unutmuş çocukluk günlerinin mutlu heyecanını yaşamıştı. Ama onlar ayrıldıktan ve akli başına geldikten sonra ve acı gerçekle baş başa kaldığında uykuları kaçmıştı. Onu nasıl öldürebilir nasıl katledilmesine seyirci kalabilirdi? Eğer bu gerçekleşirse, yaşamının sonuna dek bu acıyı unutamaz, Vakarlı Mehmet gözünün önünden hiç mi hiç gitmezdi. Rus ordusuna bağlı Ermeni birliklerinde askerken, aralarında Ermeni Birliği andı içtikleri halde, Türkleri ancak karşı karşıya savaşırken, yani muharebe kuralları içerisinde öldürmüştü. Hiç öyle savunmasız çoluk çocuk, kadın ve yaşlı öldürmemişti. Ancak bir çok toplu kıyımlara tanık olmuştu Muş, Erzurum ve Erzincan çevrelerinde Ermeni çetelerinde görevliyken. Onca düşmanlığa rağmen elini mazlum kanına bulamamış. Biriki kez bu yönde verilen emri yerine getirmediği için ceza almıştı. Bu kıyımlarda hep gözünün önüne Onarlı çocuk arkadaşları gelmiş; kendisine aşılana sevgi ve dostluk, insanseverlik güzel duygularıyla acı çelişkiler yaşayarak gizli gizli ağlamıştı.

Onca mücadele Büyük Ermenistan ve Bağımsızlık ülküleri boşa gitmiş. Ne Ruslarla birlikte Kemah’a kadar inmeleri, ve ne de Ermeni çoğunluğu bulunduğu inandıkları ve Vatan belledikleri bölgelerde giriştikleri Türk ve Kürt topluluklarını yok etme çılgınlıkları kazanç getirmişti kendilerine.

Hatta bu çılgınlıklara göz yuman, yardımcı olan ABD ve Avrupalılar da yanlarında değildi artık. Yanlış ya da eksik politik mücadeleleri, savaşmaları korkunç biçimde cezalandırıldı. Karasu, Murat ve Fırat bir yıl boyunca kıpkızıl akmıştı katledilen yüzbinlerce Ermeni kanından. Şu anda da Kâzım Karabekir ordusuyla Ermenistan'a girmiş Aleksandropolis'e (Gümrü) dayanmıştı. Taş üstünde taş, gövde üstünde baş kalmayacaktı direnilseydi. Ve Gümrü anlaşması, arkasından Ermenistan yönetiminin değişmesi ve Rus Devrim hükümetinin araya girmesiyle Moskova anlaşması ve kendi açılardan ağır koşullu bir barış. Ve Ermeniler yitirdiklerinin öcünü almak, kinlerinin ateşini birazcık söndürebilmeleri için terörist örgütler kurarak mücadeleye girmişlerdi. Ve Sekis bu örgütlerden birinde görevliydi. Büyük ve sansasyon yaratacak bir hazırlığın içindeydiler. Saloman Teyliryan 15 Mart (1921)'da, Doğu Anadolu Ermeni zorunlu göçü ve kırımının başsorumlusu Talat Paşa'yı öldürmesinin yankıları sürerken bir kanlı baskın gerçekleştirecekti.

Ve aynı yılın sonunda (6 Aralık 1921) Sait Halim Roma'da; ertesi yıl ve izleyen birkaç yıl içerisinde Bahaddin Çakır, Cemal Azmi (Konya valisi) gibi İttihatçılar Berlin'de; Cemal Paşa ise Tiflis'de öldürülecektir.

Serkis ulusal ülkülerine, örgüt ilkelerine aykırı ve ihanet de sayılsa, üç günlük bunalımdan sonra duyguları doğrultusunda yargıya varmıştı; Vakırlı Mehmet'le konuşacaktı

Vakırlı Mehmet Gospodin'in arabacılığını yaptığını söylemişse de pek fazla ayrıntı vermemişti. Kahvede daha çok çocukluk günlerinden, doğup büyüdüğü ve koşup oynadıkları yerlerden konuşmuş ve anılarını tazelemişlerdi. Serkis onun tutsak kampı kumandanının evinde yatıp kalktığını bilmiyordu. Evi tanıyordu ve Gospodin'in Bakû'ye çağrıldığına daha ayrılmadan haber almışlardı. Türk savaş tutsaklarına karşı çok yumuşak davrandığını da biliyorlardı. Kamp subaylarından bazılarını satın almışlardı, kendilerine yardımcı olmaları için. Ama Serkis bilemezdi ki çok sevdiği bir çocukluk arkadaşı bu esirler arasında bulunmaktadır. Eğer evde bir hizmetçi varsa, hemen kendisini gelip görmesi için haber salacaktı. Memleketinden önemli bir haber aldığını söylemesi yeterdi. Eğer hizmetçi yoksa ve karısı açarsa ona Ermeni olduğunu söylemeyecekti, yoksa bırakmazdı kendisiyle Mehmet'in görüşmesine.

Serkis sabahı zor etti. Kahvede biraz zaman geçirdikten sonra çıktı. Birkaç sokak geçip, köşeler döndükten sonra konağın kapısına ulaştı. Köşelerde, örtme ve sundurma altlarında gizlenerek gelmişti 'n' olur n' olmaz'; belki kendini izleyenler olur' diye. iki ağır kanatları olan kapının tokmağını iki kez çalıp bekledi.

Vakırlı Mehmet dış avluda kayıştı kopmuş at koşumlarından birini onarıyordu. Katya'nın anası, babası ve kardeşini dün akşam karanlığında getirip eve yerleştirmişti. Şimdi kendisini daha rahat ve sorumsuz hissediyordu. Bugün öğleden sonra hanımından izin isteyip, dün hakkında kendisiyle konuştuğu Ermeni çocukluk arkadaşı görmeye gidecekti. Çok seviniyordu konuşup dertleşecek, köyünden konuşacak birini bulmuş olduğu için. Kopolu kampı olduğundan, bu kez yalnız gidecekti. Aynı akşam Kopolu Hüseyin'i tam kapılar kapanmak ve yat borusu çalmak üzereyken yetiştirebil-

mişti. Tam bunları kafasından geçirirken kapının tokmağı çalındı. Hemen elindeki kayışları ve çuvaldızı bırakıp kapıyı açtı. Serkis'i karşısında görünce,

“Vay Serkis can, kardaşlık!” deyip boynuna sarıldı, “Gönülden gönüle yol gider, derler bizim Dede’ler. Ne doğruymuş! Ben de seni düşünüyordum, öğleden sonra kahveye gelecektim. Haydi gir içeri. Burası benim evim sayılır; bakımından, yıkımından ben sorumluyum. Gospodin -söz aramızda- hanımı bile bana teslim edip göreve gitti. Beni çok sever ve çok güvenir. Hanımım Katya’ya senden söz ettim. Bir gün mutlaka getir, tanıştır,” dedi.

Serkis şaşırmişti ne diyeceğini. Avluya girdi. Mehmet’i bu saatte evde göreceğini sanmıyordu. Dikeldi karşısında. Birkaç saniye hiçbirşey söylemeden, kendisini görmesinden dolayı sevinçle gülen gözlerine baktı. Kekeleyerek: “Fazla kalmayacağım Mehmet kardaşlık. Kahvede kimse yok! Öbür çaycı izni bugün” gibisinden sözler mırıldandı.

Birden kolundan tutup Mehmet’i duvarın dibinde bir görünmezliğe çekti ve “Mehmet can, kardaşlık” dedi kısık sesle, “biz seninle iki can arkadaşız ve Büyük Ocak’ta birbirimize kardeşlik sözü vermiştik. Ama biliyorsun aynı zamanda iki kanlı düşman durumundayız. Hiçbir şey sorma ve konuşmadan beni dinle. Bu gece kampta kalmanı istemiyorum. Git öğleyin Kopulu Hüseyin’e yine izin al ve doğruca kahveye gelin. Sizi emin bir yerde saklayacağım bu gece. Olaylar yatışınca, sizi birkaç gün içerisinde Gümrü’ye gönderirim. Orada anama teslim eder arkadaşlar. Babam artık yaşamıyor, kahvede söylediğim gibi iki yıl önce öldü. Anam çok sevincektir seni gördüğünde. Bizim evde sizin köyün ve Yoğurtçu Dede’nin ve Milla İsmail’in sözünün edilmediği gün olmazdı. Dayılarım sizi karşıya, Türkiye’ye geçirmenin bir yolunu bulurlar, endişeniz olmasın!”

Bu kez Vakarlı Mehmet şaşırmişti bir solukta dinlediği bu sözlere. Serkis kardeşliği kendilerini kaçırıp, kurtarmak memleketlerine göndermek istiyordu. Ama kampta yatmalarını niçin istemiyordu. “Olaylar yatışınca sizi gönderirim” sözüyle ne demek istemişti? Ona kampta yatmadığını iyiki daha önce söylememişi.

“Neden?” diye sordu Vakarlı, “neden bu gece kampta yatmayacak mışım? Söyle kardeşlik söyle Serkis can?”

“Sana soru sorma, dedim. Sizin ölmenizi istemiyorum. Bile bile Vakarlı kardaşlığımı ölüme gönderemem.”

Mehmet durumu kavramıştı. Anlaşılan bu gece kampa baskın yapacak ve silahsız savunmasız Türk tutsaklarını acımadan kıracak doğrayacaklardı. İki kişinin kurtulmasının ne anlamı vardı?

“Serkis söyle kardaşlık, doğruyu söyle, diye ısrar etti; bu gece baskın olacak değil mi? O güzel günlerimiz, arkadaşlık ve kardeşliğimizin hatırı için söyle! Kampa baskın mı yapılacak bu gece? Aramızdaki savaş bitti Serkis. Dün öğrendim Türkler ve Ruslar Ermeniler arasında kesin barış imzalanmış; tutsakları çok yakında bırakacaklarmış, resmi işlemler hazırlanmış. On-onbeş güne kadar herkesi salacaklar, memlekete döneceğiz. Nasıl yaparsınız bunu? Üç bin zavallı tutsak katledildikten sonra biz ikimiz ne diye kurtulalım? Öleceksek hep birlikte ölürüz. Ben Gospodin’in evinde

yatıp kalkıyorum. Ama bu gece kampta yatacağım. Anca beraber kanca beraber. Benim canım can onların ki patlıcan mı? Birlikte ölürüz, beni de boğazlarsınız uykuda.” Serkis’in kafası önüne düşmüştü. Zaten içinden bu kanlı baskına karşıydı, ama karar büyük çoğunlukta alındığı için, fikrini belirtmeye cesaret edememişti. Çelişkili duygular içinde ağlamaklı konuştu:

“Yeter sus artık. Saat tam sabahın dördünde yapılacak baskın! Bir saat içinde kamp nöbetçileri çekilip ortadan kaybolacak ve kapılar açık bırakılacak. Kararınızı verin. Hüseyin’le geldiğinizde beni kahvede bulacaksınız; öğleden sonra. Bekliyorum ikinizi de. Benden bu kadar kardaşlık, gerisi sana kalmış. Bu baskına benim katılmayacağımı ve başka görevim olduğumu da bilmeni isterim. Serkis sarılıp Mehmet’i öptü ve sonra geldiği gibi çıkarak, gizline gizlene gerisin geri gitti ve bir sokak köşesinden dönüp gözden kayboldu.

Serkis’in ayrılmasından sonra, bir süre kapının önünde dikelip kaldı Vakarlı Mehmet. Ne yapacağını, nasıl hareket edeceğini şaşırmişti. Gerçekten Serkis kardeşliğini yapmış ve gerisi kendisine kalmıştı. Yerinden kıpırdamıyordu. Birden “ya Onar Dede darına düştüm!, diye söylendi yüksek sesle; akıl-fikir ver, yol göster bana!” Silkindi. Kapıyı kapatıp, yukarıya odasına çıktı.

Elinde olmadan asker çantasını yokladı dolaptaki. Eski asker giysilerini yıkayıp, dürülüp naftalinlenmiş, hep hazır bekliyordu, belki günün birinde giyer diye. Kendisi hep sivil geziyordu. Arabayı ya da kızağı sürdüğünde kafasında kürk kalpağı, boynuna sardığı uzun beyaz yün dolağı; kalın ve uzun yamalı kürk paltosuyla bir mujiği andırırdı hep. Odanın içinde dönmeye başlamıştı. Serkis’in dediğini nasıl yapardı? Nasıl sadece Kopulu Hüseyin’i çıkarıp kaçabilirdi? Ya öbürleri? Hüseyin’i Katya’dan alacağı onarım için adama gereksinim var, yazılı küçük bir pusula ile çıkarmak işten bile değildi. Ya koca birlik üç bin kişilik; subayıyla neferiyle nasıl onları ölüme terk edebilirdi?

Birden diz çöktü odanın ortasına. Edep erkâna geçti. Pir huzurunda secdeye yatar gibi kelle kesip, ellerini dizleri üzerine koydu. Gözlerini kapatarak hafif hafif öne doğru sallanmaya başladı. Kendisini Büyük Ocak’ta tevhitte hissediyordu artık. Düvazımam söylemeye geçti. Yanık sesiyle okuduğu düvazımam havası odasından taşarak koridorları dolduruyordu. Her kıtasında oniki imamlardan birinin adı geçen nefesin kıta sonlarında:

“Allah Allah İllallah! Hak Lailahe İllallah!

Ali Mürşit güzel Şah! Eyvallah Şah eyvallah!”ı yineliyordu.

Düvazımam sona erdiğinde kendisini yitirerek esrimeye,“Lailahe İllallah! Hu Huu! Şaah! Ya Alii! ”diye dizlerinin üzerinde sıçrayarak ilerlemeye başladı odanın kapısına doğru. Vakarlı Mehmet artık şimdiki ve vücudunun bulunduğu yeri yaşamıyordu. Onar Dede mezarlığının kapısından içeri girmişti, eşğine yüz sürerek. Sonra sürüne sürüne ulu evliyanın simgesi sekiz-on kulaçlık Sakız Baba’ya ulaştı. Niyaz etti öptü koca gövdesini ve bir küçük kabuk kopararak çiğneyip yuttu. Gönül gözü çıra gibi ışıyıp, az ileride mezarının üzerine kalın kutnu döşekler üzerinde oturan bir kucak ak sakalıyla Onar Dede’yi gördü. Otuziki dişiyile kendisine güliyor ve el

ediyordu. Sürünerek yanına yaklaştı. Ayağa kalkıp, dâra durdu, sağ ayağının başparmağını solunun üstüne koyarak öne doğru eğildi:

“Dua et bana Dede'm!” dedi, “Ayağının tozuna yüzüm sürmeye geldim. Yol göster bana delil ol! Önce üç bin esiri kurtar aralarına beni de koy!”

“Otur” dedi Onar Dede, “otur yanı başıma Vakarlı. Seni onlara delil verdik, yol gösterici kıldık. Var rehberliğini yap. Kaçıp canlarını kurtarsınlar; kanlı gece varolmasın. Ondan ötesine karışmam. Sen de köyüne gel artık! Yeter yad ellerde geçirdiğin günler bitsin. Yedi-sekiz yıldır bekleyenlerin var!”

Vakarlı tam odanın kapısına dayanmıştı. Derin derin soluyor, ayık düşünceyle birlikte esirmesi de bitmişti. Alnı yerde mırıldanarak duaya başladı. Gospodin'in karısı üst kattan bir iki kez Mehmet'e seslenmiş, duyuramayınca onu aramaya çıkmıştı. Yeni yataktan kalktığına pencereden, onu dış avluda kızak koşumlarını onarıırken görmüş biriki gülücük göndermişti. Bu yüzden arka kapıdan avluya indi. Öğle yemeği hazırlığı için onu arıyordu. Dış avluda göremeyince eve girdi. Birinci katın koridoruna geçer geçmez, söylemekte olduğu düvazımam havası kulaklarını doldurdu. Vakarlı Mehmet'in yine cezbeyle girdiğini, esirmekte olduğunu anladı. Daha bir hafta gün önce, salt kendisiyle sevişmesine engel olmak, Alagözlü'süne sadakatini sürdürmek için aynı meditasyona girmişti ve aralarında geçen bir çeşit çılgın cinsel yaklaşımı unutmamıştı. Bu Türk köylüsüne şaşkınlık ve hayranlık içinde bir acayip sevgiyle bağlıydı Katya. Üç yıldır bir türlü anılarından ve köyünden Alagözlü'sünden koparamamıştı onu. Önemli bir karar arifesinde manevi bir destek gerektiği zaman hep böyle 'Düvazımam' çığırarak esiyor ve sonra sakinleşiyordu. Ne yaptığını kendisine anlatmıştı, ama bir türlü kavrayamamıştı bu çılgınlığı. Katya odanın kapısı yarı açık olduğundan içeri girmişti bile. Vakarlı Mehmet'in kendisini böyle kaldırıp kaldırıp yerlere çalmasına üzülüyordu. Sessiz kalıncaya, sakinleşinceye dek ona dokunmadı ve ne de tek söz etti. Sonra titremesi durup kafasını yere koyduğunda, tıraşlı başına elini koyarak:

“Mehmet” dedi, “kendine gel artık! Niye kendine böyle eziyet veriyorsun? Canını sıkan bir olay mı var? Senin böyle çılgınca çırpınmana üzülüyorum. Eğer yine benim yüzümdense, bağışla. Seni çok seviyorum. Benimle kalman, benim olman için, her şeyimi vermeye hazırım. Biliyorum bencillik bu ama elimde değil. Söyle derdin ne?”

Vakarlı Mehmet yerden yavaş yavaş kafasını kaldırırdı ve oturdu olduğu yere. Katya'nın başını okşayan elini tutup dudaklarına götürdü, sevgi ve saygıyla öptü. Gözlerinin içine bakarak, “Katya” dedi, “dün sana sözünü ettiğim Ermeni çocukluk arkadaşım önemli bir haber getirdi. Hüseyin'e bildirmem gerekiyor, özel bir haber Serkis'in çok yakın bir akrabası bizim yöreden gelmiş. Bu akşam gidip Hüseyin'le kalmak istiyorum, kampta kalacağım izin verirsen!” Gerçeği söylemedi Katya'ya. Ama içi rahattı; Onar Dede kendisine söylemiş muştulamıştı nasıl hareket edeceğini. Ve kendisini görevli kılmıştı.

Katya: “Tamam, olur Mehmet” dedi, “öğle yemeğinden sonra gidersin. Yarın öğleye kadar yirmidört saat izin sana. Haydi şimdi mutfağa gidelim. Önce elinin yüzünü yıka ve kendine bir düzen ver.”

Sakallı Vakarlı Mehmet dayıyla değirmen yolunda, Munzur dağlarından patlamış yükselmekte olan güneşe doğru ilerliyorduk. Benimle bir süre konuşmamıştı. Matarasını bile bana vermemiş, elinde tutuyordu. Kızılınış'ın tam başına gelmiştik. Onun Matarasını da çekip elinden aldım. Az ileride taşın altında kaynayan, şırlıtısı kulaklarımıza kadar gelen Kızılınış'ın pınardan onları doldurmaya hazırlanıyordum. Pınar'ın arkasında Eşkıya Sefer'in avlağının kalıntıları hala duruyordu. Yine bana kızıp, darılacağını tahmin ettiğimden, Vakarlı dayıya Sefer'e ilişkin bir şey sormaya cesaret edemiyordum. Tam o anda az öte yandan, Ortayabanlı köyü tarafından bir atlı görüldü. Sürüp yanımıza geldi ve selam verip atından indi:

“Nasılsın Vakarlı dayı!” diyerek, elini sıktı. Onlar oturup sardıkları sigaralarını içerlerken ben pınara inmişim. Yüklü eşeklerin yularlarını gevşettiğimizden, yolun kıyısında kuru otları çekiştirip otlamaya başlamışlardı. Ben mataraları doldurup çıktığımda adam, “sağlıcakla kal Vakarlı dayı, böyle kendini de çok yorma. Dünyanın işi dünyada kalır; öbür dünyaya hiçbir şey götürecek halimiz yok” diyerek çekip gitti atı yedeğinde. Vakarlı dayı soğuk suyunu içtikten sonra: “Ölmüş ananın, Fidan ananın canına gide. İçim yanıyordu” dedi. Benim, adamın arkasından baktığımı görünce konuştu, bana küstüğünü unutmuştu:

“Oğul sen bu adamı tanımazsın, belki adını işitmişsindir ama, diye sürdürdü; Ortayabanlı köyünden Gül Mehmet. Beş vaktine beş daha katan, köyünün aynı zamanda hocası olan tek bu adam ürmez biz Alevilere bu çevrede. Çünkü diğerleri gibi Karayezit değildir. Bizim Garip Usta köye geldiği zaman, Gül Mehmet'i de Ortayabanlı'ya vermişler. Yani bu da bir Ermeni oğlu. Garip Usta bizim köyde büyüüp yetişmiş Alevi olmuş; müsahip tutmuş, görgü cemine girmiş. Muhammed-Ali'nin yolunu tutmuş; dâra çıkmış, Didar görmüş. Gül Mehmet Sünni köyünde Sünni olmuş; Kur'an-ı Kerim'i hatmedince de hoca olmuş başlarına. Kim ne derse desin. Ben hiçbir zaman 'Gâvur' demem Ermenilere ne de Ermeni dönmelerine.” Artık yola düzölmüş, inişe geçmiştik Çobanoğlu Şevket beyin değirmenine doğru. Vakarlı dayı anlatmayı sürdürüyordu:

“Benim bir can borcum var Ermeni kalaycı Avanes'in oğlu Serkis'e. Onun kişiliğinde, onun benliğinde görürüm tüm Ermeni milletini; Serkis kendi milletine ihanet edip, babamın bir lokma ekmeğinin hatırı, dostluğumuz, kardeşliğimizin hatırı için, ama daha doğrusu insanseverliğinden kıyım yapılacağını, esirlerin boğazlanacağını bana haber verdi. Sonra çekip gitti. Bir daha da yüzünü görmedim. Belki de haber verdiğini öğrendikleri için kendisini ortadan kaldırdılar çeteciler. Üçbin kişinin hiçbirine dokunamadılar. Kampı bastıkları zaman bomboş buldular. Onar Dede'nin sayesinde akşamdan haberledim. Baskından birkaç saat önce üçbin Türk savaş tutsağı, kimsenin burnu kanamadan, kampı terk edip küçük kümeler halinde ormana daldık. Üç gün mü üç hafta mı yoksa üç ay mı geçti? Unuttum oğul. Kararlaştırdığımız gibi sınır boyunda toplandık. Üstelik askeriz ya silahsız cephanesiz de olsak; sıraya dizildik ve uygun adımla, marş söyleyerek sınırı aşip Anadolu'ya girdik. Girmez olaydık, aşmaz olaydık o sınırı.

Yine ağlamaya başlamıştı. Ben hiç konuşmadan dinliyor ve eşekleri dar keçiyolunda olabildiğince hızlı sürmeye çalışıyordu. Vakarlı dayı hem ağlıyordu ama anlatmayı bırakmamıştı:

“Girmez olsaydık sınırdan! Öte taraflardan çöp bile kıpırdamıyordu. Sınırı sevinçle aşır biraz ilerleyince bir yaylım ateşi başladı üzerimize. Üstümüzü başımızı yırtıp, yerlerde bulduğumuz ağaçlar sopalara takarak, boşuna teslim bayrakları çektik. Boşuna Türk olduğumuzu haykırdık durduk. Üç bin kişi ölüm korkusuyla sığınacak yer ararken, vurulan düştü. Ben birden kendimi derin bir çukurda buldum. Üstümüze yalnız makineli değil, top mermisi yağıyordu. Sanki çalaca Onar Dede’yi görmüştüm, beni kolumdan tuttuğu gibi çukura çekti. Üzerimden vızır vızır mermiler geçiyordu, yanımda yöremde bombalar patlıyordu. Kendi kendime. Bunlar Türk askeri olamaz, diyordum. Türkiye sınırı diye Ermenistan’a geçmiştik ne? Kaçışı bir yüzbaşı yönetmişti. Az ileride bir ağaç kütüğünün arkasından sesini duyuyordum, bağırıp duruyordu: ‘Bunlar Karabekir’in askerleri. Ermeniler olamaz! Ya bizi Ermeni sandılar ya da komünist. Karabekir paşa ikisinin de amansız düşmanıdır.’ Adamın birden sesi kesildi ve anında ben de kendimi kaybetmişim ağır yaralanarak. Tek anımsadığım yüzbaşının bu sözleriydi. Nasıl gelip topladılar ölüleri? Yaralıları nasıl hastanelere taşıdılar hiç mi hiç hatırlamıyorum. Bir yatakta gözümü açmışım. Önce biriki dakika dinledim çevremdekiler hangi dilden konuşuyorlar diye. Rusça, Ermenice ve Gürcüce sözler bekliyordum. Çünkü üçünden de anlıyordum kendimi kurtaracak kadar. Rusçam daha iyiydi ya şimdi hepsini unuttum. Herkes Türkçe konuşuyordu, hem de Anadolu Türkçesi. Erzurum hastanesinde olduğumu söylediler. Demek ki gerçekten Karabekir’in askerleri öldürmüştü onca savaş esiri Türk askerini. Neden Kazım Karabekir Paşa bizim üzerimize ateş açılması emrini vermişti? Barış imzalayan kendisiydi; binlerce Türk esirinin salıverilmesi de vardı elbette antlaşmalarında, geleceklerini biliyordu, ha onbeş gün önce ha onbeş gün sonra. Bilen varsa söylesin! Niçin onca savaş tutsağını kırdılar? Gözümü hastanede açtığımda ilk bunu düşünmüştüm, kırk yılı aşkın süredir soruma cevap bulamadım. Sen okumuş adamsın, öğretmensin, öğretmen olacaksın yaz sor yukarılaraaaa!”

Vakarlı Mehmet bir süre sonra hastaneden taburcu edilip çıkacak ve hava değişimi kağıdıyla uzun süreli olarak köyüne gönderilecekti. Ama kamptan kaçışı, Türkiye’ye girişinden –ateşle karşılaşmaları dışında– köye geliş gününe dek yukarıda anlattıklarımın başka ayrıntı hiçbir zaman vermedi. Sanki bir yıla yakın o zaman dilimini hiç yaşamamıştı Vakarlı Mehmet.

ALAGÖZLÜ’DEN ALTIN TASINI KENDİSİNDEN
İSTEMİŞTİM YA, SİZ ASIL VAKARLI MEHMET’İN
KÖYE GİRERKEN, NASIL DA KENDİSİNİ BİR
TORBACIYA BENZETMİŞ OLDUĞUNU GÖRÜN BİR

Altı-yedi yaşlarında olmalıydım. Danakıranı semtinde arpa deriyordu ağabeyimle yengem. İlk çocukları beş altı aylıktı. Beşikteydi. Ben ise bu kız yeğenimin beşiğini sallamak, ağlamasını durdurmak ve çiyimde (omzumda) gezdirmekle görevliydim. Hava sıcak, bunaltıcı. Yengem çocuğu sıkı sıkı kundaklamış ve üstelik aynı sıklıkla beşiğe sarmıştı. Durmadan ağlıyordu. Halbuki anası az önce altını değiştirmiş, oracıkta küçük bir elekten geçirdiği sıcak toprağı da altına koyup kundağı bağlamıştı. Ne beşiğini sallamaktan alıp susuyor, ne bungun bungun terleyen küçücük yanaklarını ıslak bezle serinletmekten anlıyordu. Yengem ağabeyimin yanında orakladığı arpa saplarıyla her destesini doldurup doğrulduğunda, “ulan yaşamıyasıca, yetişip yetmeyesice! Niye çağayı ağlatıyorsun? Teneşirlere gelesice. Mutlaka çağayı çimdikliyor, Veli desene kardeşine bir şeyler! Hep oncağız çağayı ağlatıyor” diye bağıyor ve arkasından ağabeyim aldırıyordu:

“Ulan kocaman oldun, tırnak kadar kızın sesini kesemiyorsun. Laf olsa beşbeş verirsin, bir boka yaradığın yok.” Sonra birden sesini yükseltip: “Kes sesini çocuğun, çimdikleme kızı. Gelirsem kemiklerini kırarım senin!” diyerek beni tehdit ediyordu.

Ne yapacağımı şaşırılmış, ben de ağlamaya başlamıştım. Ne yapıp yapıp susturmalydım çocuğu, yoksa bir ton sopa yiyecektim. Anası az önce altını temizleyip emzirdiğine göre, herhalde sıcaktan ağlıyordu. Bir büyük köy dokuması dut çarşafı iki kat yapılarak, dört ucundan iki adam boyu diğer ikisi iki karışlık kazıklara bağlanıp güneş arkada gelecek biçimde çadır yapılmıştı. Gölgedeydik, beşiğin önünde bebeğe yalvarıyorum:

“Ağlama anam. Ağlama bacım. Sen ağladın mı ben de ağlıyorum. Anan baban benim seni ağlattığımı sanıyor, beni dövecekler.” Öpüyorum sussun diye. Sanki bir söyleyecek de söyleyemiyormuş gibi yüzüme bakıyor. Gülmek isterken, dudaklarını büküp yine başlıyor ağlamaya. Çocuğun ellerini çıkarıp havalandırınca sustu birden. Beşik bezini söküp, kundağıyla kucağımda tuttum bir süre. Sonra yine başladı ağlamaya. Bu kez yerine yatırıp, kundağını açtım. Bacakları ölüük içinde pişik olan çocuk kıınıldamaya ve gülmeye başladı. Bu kez kara sineklerin hücumunu savma çabasına girdim, ellerimi sallayarak, birbirine vurarak. Tülbendi üzerine örttüm ama tekmeleyip açıyor. Demek ki çocuk sarılıp sarmalanmaktan, sıcaktan ağlıyormuş. Yengem yine söyleniyordu: Gördün mü çağayı çimdikleme yi bırakınca, nasıl da sustu! ”

Her zaman kabahat bendeydi. Anlaşılan kadın beni hiç mi hiç sevmiyordu. Ağabeyim seslendi:

“Lan Derviş! Haydi aslanım, çocuğun sesi kesilmişken, testinin dibindeki suyu getir de içelim. Güneşin altında piştik iyice, senin gibi çadırın gölgesinde yan gelip yatmıyoruz!”

Çocuğun beşik bezini tülbendin üstünden bağlayıp, yarı boyumdaki testi sürükleyerek ağabeyinle yengemin yanlarına gittim. Her birine birer tas su verince testi boşaldı, bana su kalmamıştı.

Ağabeyim: “Git testi yi suya çal da gel” dedi, “sakın ola ki kırmayasın, yoksa ben de senin kemiklerini kırarım.”

Ben mızızıldandım: “Koca testi yi ben nasıl taşıyayım! Eşeği ver ki binip gideyip, heybeye kor üzerine atarım.”

Kızdı bana: “Eşek yorgun” dedi, “daha yeni yükten geldi. İki adım ötede Kalınağaç’ın çeşme. Küçük testiye heybenin bir gözüne koy, at sırtına, kuş gibi koşarak git getir. Alagözlü halayla biraz hal-hatır edersin, sana elma, erik verir, dut doldurur heybenin bir gözüne. Yiye yiye gelirsin. Tası alma su yüksekte akıyor. Haydi fırla.”

Yengem yeniden kıs kıs gülererek ekledi: “Oğlan tası niye alsın. Alagözlü’nün altın tası var!”

Ağabeyim nedenini anlamadığım gülmesini artırarak bağırdı: “Haklısın ya, Alagözlü’nün kocaman bir altın tası var gençliğinde Kıcık Mehmet’e kalaylattığı. Testi dolmaz da eksik kalırsa, onunla doldurursun Alagözlü Hala’dan isteyip.”

Yine gülmeye başladılar. O yaşında ben de duymuştum; Alagözlü’nün altın tasından herkes söz ederdi. Sanki onu herkes görmüş ya da kimse görmemiş gibi konuşulup eğlenilirdi. Merak ediyorum ben de. Kimbilir nasıl da pırıldıyordur sarı sarı. Ama altın tas da hiç kalay tutarmıymış?

Testiye heybeyi koyup koşmuştum, elma erik kokusu aldığım için. Komşunun tarlasının öte başına ulaştığımda yengem çocuğun yanına gelmişti. Bu kez, “vay yerişip yetmeyesini! Nasıl kızın kundağını açmış; kıcı bacağı dışarıda. Yok anam yok, bu oğlanın bize faydadan çok zararı var” diye söyleniyordu ardımdan.

Kocaman bir çiftlik görünümündeydi Kalınağaç semti. Dut bahçeleri, kavaklılar, üzüm bağları ve meyvalıklar vardı. Burada yukarı mahalleden Bakırgiller ve İlikgillerin de malı varsa da, hemen yarısı Yoğurtçuların, yani Vakarlı Mehmet dayı ve oğullarınındı. Vakarlı dayı ile Alagözlü hala iki oğlu arasında mallarını ve arazilerini bölüştürüp onları ayırarak, iki ev açmışlardı. O yıl köy muhtarı seçilmiş olan büyük oğulları Hasanali ağabeyimle bacanak oluyorlardı. Kalınağaç’a iki takım ev yaptırmışlar, güz buraya göçeceklermiş, ağabeyim söylemişti. Evde zaman zaman sözediliyor, bu ailenin bireyleri haklarında konuşuluyordu; yaşlılar hiç de mutlu değilermiş, pişmanlarmış mallarını böyle sağlıklarında oğulları arasında bölüşmelerine. Vakarlı dayı büyük oğlu, Alagözlü ise küçük oğulları Mustafali ile oturuyormuş. Altmış yaşlarındaki iki zavallıyı, birbirlerine tam gereksinimleri olduğu sırada ayırmışlardı, ancak bizimle oturursanız masraflarımızı görür besleriz diyerek. İkisine bir evde aynı odayı bile çok görmüşler. Ancak gündüzleri bağda bahçede birbirlerini görür olmuşlar. Bu haksızlığı düzeltmek için bu kış Düzgün Dede’nin gelmesini beklemek, gerekiyor diye konuşuyorlardı bizimkiler.

Ağabeyim, “göz açıp kapanıncaya dek Kalınağaç’a ulaşırsın” demişti, ama bana epeyce uzak geldi. Kalınağaç’taki bahçeleri, sebzeleri sulayan bol sulu bir çeşme vardı üst yanında. Çimentoyla sıvanmış iki karış yükseklikte bir duvardan iki borudan birden akıyordu su, önündeki üç beton yalağa. Bu yalaklar öğle vakitleri gelen köy çobanlarının hayvanlarını sulaması için yapılmıştı imece usulü ile. Su köyün ortak malıydı, ama Alagözlü’nün bağırp çağırmasından, korkusundan özellikle çocuk çobanlar buraya pek gelemiyorlardı. Çeşme yalaklarının az ilerisinde önu boğulu, çevresi çamurla bağ çubuklarıyla sıkıştırılıp sıvanmış genişçe bir çukur vardı suyun göllendiği. İçine girsem boyumu aşacak olan bu göl bir çeşit

sulama havuzuydu. Bağ, bahçe ve göğerti (sebzelik) sahipleri nöbetleşe havuzun önündeki delik taşı açıp göğertilerin meyva bahçelerini ve çayırıklarını suladıktan sonra kapatıyorlardı.

Testiyi heybeden çıkarıp ilk işim onu, çalkaladıktan sonra borulardan birinin altına yanlamasına yerleştirmek oldu dolması için. Öbürünün altına kafamı sokup bir güzel yıkadım birkaç avuç su içtikten sonra. Sıcaktan bunalmıştım, çok iyi geldi kafamı gözümü soğuk suda yıkamak. Havuz boşalmıştı. Belli ki birisi bahçesini ya da göğertilerini suluyordu. İnşallah Alagözlü haladır, diye içimden geçiriyordum. Biliyorum ki beni görürse, mutlaka meyva getirirdi. Gerçekten de oymuş. Havuzun ön duvarından kafasını uzatınca, beni hemen tanıdı.

“Sen misin oğul? Seni mi suya gönderdi gavat Veli ağa? diye sordu; nasıl taşıyacaksın o testiye. Fidan bacının tekne kazıntısı? Son göz ağrısı? Dur ki sana kurudut getireyim, elma getireyim! Ama önce havuzun deliğini tıkayayım ki dolsun. Benim bugünkü sulama işim bitti. Şu bir karış oğlanın sırtına koca testiye verip suya göndermişler. Sanki bir yarım saat arpa dermeye ara verip, kendisi gelseydi yer yarılırdı, bıyığına tükürdüğüm!”

Ben nedense ağabeyimi savunmaya giriştim:

“Alagözlü hala büyük testiye değil, ortancasıyla geldim. Danakıranı’n-
daki arpanın bugün bitmesi lazım, onun için beni gönderdi” dedim.

Alagözlü hala bir koşu gidip geldi. Herhalde hazır olacaktı ki çabucak eteğine üç-beş avuç avuç kuru dut ve on-onbeş tane de sarı-kırmızı elmaları doldurmuş çıkageldi. Sarılıp beni öptü. Çukura düşmüştü, ama ıslıl ıslıl ya-
nıyordu ala gözleri. Başında ince bir başörtüsü vardı. Çökmüş avurtlarına doğru kınalı zülüflerini bırakmayı ihmal etmemişti. Anam gibi onu da beli
iyiden eğilmişti.

“Anan benim yoldaşım, arkadaşımı gençliğimizde” dedi, “çok sever sayarım Fidan bacıyı. Allahın vergisi; durdu durdu tam kırk altısında seni buldu. Nasıl iyi mi? Duydum ki gözleri ağrıyormuş!”

“Gözleri hep ağrıyor anamın. Dün akşam Sultan gelinbacım memesinde süt sağdı. Sonra da gözlerini kara yazmayla bağladı, diye açıkladım. Ben de Vakarlı dayıyı sordum. Üzgün yanıtladı onun adına.

“Vakarlı’m, herifim davar çobanı. Zavallı altmışın üzerinde Ellezdağ-
ları’nın sayılıklarında tabanlarının etini yiye yiye (ayak tabanları yara bere içinde) çobanlık yapıyor. Bak hele üstelik yalınayak gelmişsin. Ayağına ta-
kacak bir şey yok muydu?”

“Kara lastikler vardı, ama sıcakta ayağımı pişiriyordu, giymedim. Yalınayak koptum geldim.”

Bu konuşmalar sırasında eteğindeki kurudut ve elmaları, heybenin bir gözüne boşaltmıştı. Ben de arada taşmakta olan testiye borunun önünden çekmiştim. Ama doğrultunca biraz eksik olduğunu gördüm. Avuçlarımı birleştirip doldurabilirdim bazı kereler yaptığım gibi. Birden Veli ağabeyimle yengemin sözleri geldi. Böylece merakımı da gidermiş olacaktım:

“Alagözlü Hala” dedim, “testim biraz eksik kaldı. Senin altın tasın varmış ver ki onunla doldurayım.” Ciddi ciddi kadından altın tasını istemişim. Yüzüne doğru bakarak elimi bile uzattım, cebinden çıkarıp onu verecektiği gibi.

Kadın birden köpürdü. Ben şaşırılmışım. “İtin dölüne bak sen!” diye bağırdı Alagözülü; “benim altın tasımı istiyor ki testisini doldursun. Sana bunu bıyığına sıçtığım gavat Veli mi öğretti? Dur sana altın tasımı çıkarıp, testini doldurayım da Veli ağın kana kana içsin!” Demesiyle birlikte donunu sıyı-rarak, çömelip önümde işerken, testiye elimden çekmeye çalıştı. Ya da kas-ten yaptı. Bir yandan da küfrediyordu. Benim şaşkınlığım daha da artmıştı, niye oracığa işiyor diye! Ne ilgisi vardı altın tasla? Ancak testiye eline atın-ca, içine işeyerek dolduracağını anladım. Testiye kapıp kaldırdığım gibi, yanından uzaklaştım. Zaten heybe sırtımdaydı. Testinin tıkaçını tıkayıp ağ-zına, heybeye yürürken yerleştirdim. Arkama bile bakmadan teyelledim (hızlı hızlı yürüdüm) Danakıranı’ndaki tarlamıza kadar. Ben olaydan hiçbir şey anlamamışım ya, anlattığımda ağabeyimle yengem gülmekten kasıkla-rını tutuyorlardı. Bir süre yerlerde yuvarlandılar arpa dermeyi bırakıp kah-kahalar atarak. Ben de onlar güldükleri için gülüyordum.

Vakarlı Mehmet, köyüne Vakarlı Mehmet olarak gitmeye cesaret edeme-mişti. Berenge deresi üzerindeki Elekçi köprüsünü geçerken güneş doğ-muştu. Kendisi Ambarge köyü arazisindeki Yügün (höyügün) Kelle’nin arkasındaydı, görünmüyordu ama ışıkları Göldağı’nın eteklerini tamamıyla ışıtiyordu. Bir an önce anayolu, yani şoseyi terk etmesi gerekiyordu. Adım-larını hızlandırırken, bir Ermeni’nin yaptırdığı bu köprüye ne diye Elekçi köprüsü adı takılmış olduğunu düşündü sırasıymış gibi. Kulağına sesler gelmeye başlamıştı, halbuki görünürlerde yolcu filan yoktu kasabaya inen. Taş korkuluklara bakarak aşağıya doğru baktı. Tek ve yüksek kemerli köp-rünün ayaklarının birinin dibindeki düzlükte bir Elekçi ailesinin çadırı var-dı. Yeni uykudan kalkmışlardı, sesler onlardan geliyordu. Kendi kendisine sorduğu sorunun yanıtını bulmuştu, güldü! Elekçilerin sık sık konaklayıp dibinde barındıkları için akli evvelin biri bu adı takmış ve bu ad tutmuş. “Elekçi Köprüsü!” dedi kendi kendine ve korkuluklardan uzaklaşıp, birkaç hızlı adımda bükü döndü. Saçı sakalı uzayıp birbirine karışmış, üstündeki abanın ve şalvarın bir ipliğini çeksen bin yamalık dökülür, görünüşüyle ve sırtındaki dolu eski torbasıyla gerçek bir toplayıcı, döşürücüydü. Yani tam bir yaşlı dilenciydi. Köydeki söyleyişle bir Torbacı kılığındaydı. Bir omuz-u, abasının altında bir şeyler sıkıştırıp koymuş olacak ki çarpık ve kambur duruyordu. Kısacası Vakarlı Mehmet Vakarlıca hareket edip, günlerdir bu kılıkta yol alıyordu. Görenlerin de onu tanıması ve ne de asker kaçağı ol-masından kuşkulananması olanaksızdı. Gerçekten de verilenleri alıyordu. Sır-tındaki çantasında un ve bulgur bulunan iki küçük bez çantası vardı. Özel-likle Eğin, Arapkir çevresinde bu kılıktaki döşürücüler Ovacık’tan geliyor-lardı Çemişgezek üzerinden. Toplayıcı, dilenciler nereli olurlarsa olsunlar adları “Ovacıklı torbacı”ydı. Köyde küçük çocukları bile onlarla korkutur; “seni Ovacıklıya vereyim de koysun torbasına götürsün” derlerdi.

Köyüne yaklaştığı için yüreği gümp gümp atıyordu Vakarlı’nın. Kim-senin bu döşürücü-torbacı kılığıyla kendisini tanımayacağından emindi. Yorgundu, uykusuzdu. Ama kafaya koymuştu, akşam olmadan köye gide-

cek, birkaç kapının tokmağını çalarak el açıp dilenecekti. Örneğin Tıgılı Yusuf'un evinden başlar, Cıvındırıkıl derken Körboyacı'nın kapısı ve az ötede Yoğurtçu dedesinin evine çıkardı. Tam yedi yıl geçmişti üç günlüğüne eve uğrayışından bu yana; Harput'taki birliğinden şöyle birkaç günlüğüne kayınca, ölüm döşeğindeki dedesine son nefesinde yetişmiş ve kendi elleriyle toprağa koymuştu onu. Oğlu Hasanali o zaman iki buçuk ya da üç yaşındaydı. Şimdi kocaman delikanlı olmuştur; acaba görse tanır mıydı? Hiç mümkünü var mıydı tanınmanın? Ya Alagözlü? Belki de öldüğünü sanıp evlenmiş, itin birine kapılanmıştır. İşte hep bu korkuyla tanınmak istemiyordu. Eğer onun oğluyla birlikte evini-ocağını bekler bulursa o zaman her şeyi anlatırdı. Onlara kavuşmak için nelere katlandığını bir bir açıklardı. Harama uçkur çözmediğini de söylerdi; Onar Dede'ye her şey ayandır, üstüne yemin ederdi. Sonra da sırtındaki kamburu oluşturan ipekli kumaşları çıkarır, büyük çantasının dibine yerleştirip dikerek, üzerine un-bulgur çantıklarını koyduğu, içi gümüşmacdiye dolu koca meşin keseyi kaldırıp önüne atacaktı. Ama Gospodin'in karısı Katya'dan tek söz etmeyecekti. Çünkü inanmazdı anlatacaklarına. "Üç yıl boyunca peşinden koşan genç bir kadınla bir arada kalıp da bir şey yapmadın he mi? Nasıl dayandın? Olası değil bu, yalan söylüyorsun sen" der mutlaka. Ya evlenmişse Alagözlü'sü. Ya Yoğurtçuların evinin kapısına kilit asarak cehennem olup gitmişse? O zaman ölümlerden ölüm mü beğendirecekti? Ne yapacaktı? Ne hakkı vardı ki ona ya da evlendiği kişiye bir kötülük etmeye? Belki de kadına ölüm haberi gelmişti kim bilir. Eğer gerçekten öldüğü biliniyorsa ve bu yüzden karısı birisiyle evlenmişse, döşürücü olarak bir eve Tanrı konuğu olup, sabahleyin erkenden köyü terk edip gitmekti en iyisi. Elbette ki bu arada Onar Dede'nin, kendisini hiç yalnız bırakmamış olan Ulu Evliyanın mezarına niyazda bulunup şükürlerini sunacaktı. İnanıyordu ki onun korumalığı sayesinde yaşıyordu Arap çöllerinden Kafkaslara kadar katıldığı onca savaşlardan hiçbirinde tek bir kurşun yarası almamıştı. Nerede çığırdıysa görünmüş kendisine ve elini uzatıp kurtarmıştı. Karnından ve bacağından aldığı yaralar kendi yurttaşlarının, Karabekir'in askerlerinin ölümcül armağanlarıydı. Orada da Onar Dede darına yetişmiş tutup kendisini bir çukura atmıştı. Üst üste yığılmış cesetler arasından, kendisini bulup çıkardıklarını söylemişlerdi. Ama hangi koşullarda köyü terk ederse etsin; her ne pahasına olursa olsun Alagözlü'yü ve oğlunu uzaktan bile olsa dünya gözüyle bir kez bile olsa görmeye karar verdi. Bütün bunları kafasından geçirirken hızlı hızlı yürüyordu araba yolunda, şosesede.

Tam Onar köyü yol ayrımına yaklaştığında, köy tarafından birkaç yolcunun geldiğini gördü. Hemen elindeki koca sopaya dayanarak, yaşlılık öyküntüsü içine girdi. İlk karşılaştığı üç yolcudan biri fesli, siyah ceketli, kırmızı kadife yelekli, kaytan bıyıklı ve eyerli bir at üzerinde kurumla oturuyordu. Vakarlı Mehmet onu tanımadı. Selamlı Müdüriyeti katibiydi, Kamil efendinin, yani İpek ağanın torunu. Öbür ikisi Muhtar Mithat Kâha'nın oğulları Ayvaz İbrahim'le, on-onbir yaşlarındaki küçük oğlu Haydar Adik, eşeklere binmiş Arapkir'e gidiyorlardı. Yazbaharın ortalarına doğru ılık bir Cuma sabahıydı. Vakarlı, Ayvaz İbrahim'i büyük kardeşi Burcu'ya benzererek tanıdı. Haydar için akıl yürüttü, aynı aile içinde benzerlikler aradı.

Sonunda buldu; gözleri Mithat Kâha'ya benziyordu, küçük oğlu olmalıydı, kendi oğlu Hasanali'in yaşıtıydı.

Yaklaşınca yaşlı bir sesle, "Uğurlar ola yolcular! Hangi köydensiniz?" diye sordu. Katip Efendi yüzüne bile bakmadı.

Ayvaz İbrahim, "Onarlıyız diye yanıtladı. Bu efendi ağa da müdüriyet katibi. Ne döşürüyorsun? Sen nerelisin?"

Vakarlı Mehmet, "Ben Ovacıklıyım! Ta Munzur dağlarının ötelere gidiyorum" dedi; "Savaşlı yıllar açlık ve perişanlık yılları yavrularım. Gön-lünüzden ne koparsa, Allah kabul etsin derim."

Haydar Adik aldırdı bu kez: "Bizim sana verecek bir şeyimiz yok. İki-şer heybe mercimekle aknohut satmaya götürüyoruz çarşıya. Çiğ nohut yersen vereyim iki avuç!"

Vakarlı Mehmet, kara sakallarının arasında kaybolmuş dudaklarını yaş-lılar gibi büzererek gülmeye çalıştı: "Sağolasın oğul!" dedi, "Bu yaşlı halimle hangi dişlerle yiyeyim çiğ nohudu yavrum! Köyünüz uzak mı? Elbette ora-da un-bulgur verecek bir hayır sahibi bulunur"

Ayvaz eşeğini sürerek yanına yaklaştı. Başındaki kalpağına elledi: "Torbacı dayı" dedi, "başlığın da çok güzelmiş. Kimden döşürdün onu, he? Onu bana ver. Sonra şu sola ayrılan cılgıyı tut, karşı Yüg'ün eteğinden yolu takip et! Hiçbir yana sapmadan, hep gün doğusuna gidersen Onar köyünü bulursun. Muhtar Mithat Kâha'yı sorar ona konuk olursun. Akşam döndü-günde bedelini veririm başlığının" diyerek çekip almak istedi onu.

Katip alaylı alaylı gülüyordu. Ovacıklı döşürücü, yaşından beklenme-yen bir çeviklikle kalpağını yakaladı.

"Zorlama beni oğul, bana eziyet verme" dedi; "bu kalpağı ben, dünyala-rı verseler bile vermem. Bu Erzurum hastanesinde ölen bir arkadaşımın he-diyesi. Üç yıl Rusya'da savaş esiri olarak kalmış. Bir mujiğin, bir Rus köy-lüsünün emlik kuzu derisinden yapmış olduğu bir kalpak bu. Bunun bedeli büyük dostluk ve arkadaşlık. Aynı zamanda üç yıllık esirlik boyunca çeki-len memleket özlemidir. Bu kalpağı dünya malına değişmem yavrum. Haydi işine git şimdi!"

Sonra çekilip yürüdü. Ayvaz İbrahim eşekten inip yaşlı döşürücüye bu-laşmak istedi. Katip: "Bırak İbrahim, bulaşma değmez" diye onu önledi. Gururundan dilenci kılığındaki Vakarlı'yla konuşmuyordu. Ama, konuştu-ğu şeyler, kullandığı sözler onu şaşırtmıştı doğrusu.

"Haydi biran önce çarşıya inelim. Hükümet konağında bir arkadaş beni bekleyecek, bir sürü işim var. Tatil olduğu halde dairesini benim için aç-a-cak. Oynamayı bırak şu dilenciyle. Al şu beş mecediyeyi de var yoluna git herif!" dedikten sonra kırmızı yeleğinin cebinden çıkardığı beş mecediyeyi üzerine doğru fırlattı.

Vakarlı Mehmet'in kafası atmıştı Kâtip efendinin davranışlarına. Ay-vaz'ın yeniyetme kabadayılığına aldırdığı yoktu. Kendini tuttu ve yerden beş mecediyeyi alarak arkasından seslendi:

"Sağol efendi ağa! Elini attığın altın olsun!" Sonra kendi kendine güldü, yeni mesleğini iyi beceriyordu.

Vakarlı Mehmet şosedan, çok iyi tanıdığı toprak cılgıya sapıp, köye doğru yoluna devam etti. Ambarge'nin Yüg'e yaklaştığında, bir yokuşu

inmek gerekiyordu. Ancak yokuşun dibinde birkaç yaşlı, yeniyetme ve kandan oluşan bir grup köylünün kasabaya gittiklerini fark edince yolunu değiştirdi. Karşılacağı kimselerle çatışmamak ve dilenci kılığında hakarete uğramamak için yolun biraz uzağından; meşe kümelerinin arasından, ardıçların, yaban armutlarının altından ilerleyerek Hanındereye geldi. Askere alınmadan önce, yani ilk gençlik ve yeniyetmelik yıllarında kışın keklik avına çıkarlardı yaşlılarıyla. Tipiye tutulursa korundukları bir mağara vardı birkaç gözlü. Gözlerinden birini avlak olarak kullanırlardı önüne yem serperek. Oraya girdi. Bomboştı. Keklik avladığı günleri düşündü, anıları canlandı gözlerinin önünde; Alagözlü'sünün peşinde dolandığı günlerdi, hiçbir zaman geri gelmeyecek olan deli gençlik günleriydi. Köylülerin mağara deyip geçtikleri burası Roma dönemime ait birkaç odalı kaya mezarıydı. Her gözde üç yanda kemerli klineler vardı. Bu sekilerden birine uzandı Vakarlı Mehmet. Yorgundu. Mağara Hanındere'den geçen şehiryolunun epeyce aşağılarında olduğundan kimse göremezdi kendisini. Bu mevsimde uğrasa uğrasa çocuk çobanlar uğrardı. Hava yağmurlu olmadığına göre, kimse rahatsız etmeden öğleye kadar uyuyabilirdi.

Vakarlı Mehmet ikindiden önce tüm görünüş, yürüyüş ve davranışıyla tam bir döşürücü torbacı olarak köyün karşısındaki Topçağıl'a ulaştı. Köy ayna gibi karşısındaydı. İkinci güneşi vurmuş, aktoprakla sıvanmış evlerin duvarları, düz damları ıpıl ıpıl ediyordu. Yüreği yerinden fırlayacakmış gibi gümp gümp atmaya başlamıştı. Yassı yaşların üst üste yığılmasından oluşturulmuş Topçağıl'ın önüne oturup niyaz etti. Söylenceye göre burası, Onar Dede'nin kutsal düşeklerinden biriydi, yani keramet gösterilerinden birinin geçtiği yermiş burası. Oğlu Şeyh Bahşiş'in olgunlaşıp olgunlaşmadığını, kendi adına kurduğu, Sultan Alaaddin'in vakfi zaviyesindeki postuna oturacak kerte ulaşip ulaşmadığını anlamak için burada sınımış. Tam bu vakitler, yani ikinci sıralarında Şeyh Bahşiş çiftten geliyormuş. Topçağılın yerinde kocaman bir tuztaşı varmış, davar-sığır geçerken tuz yalasin diye. Alışkın olan öküzler tuztaşına yanaşacak olmuşlarsa da korkup geri çekilmişler. Şeyh Bahşiş arkadan, taşın üzerinde keleplenmiş yatan kocaman bir çil yılan görmüş. Şeyh Bahşiş titreyip, can gözünü açmış ve bakmış; yılan donunda babasını görmüş ve hemen şu dörtlüğü söylemiş:

“Sakin Ata'm olmayasın
Yılan donuna girmeyesin!
Yere taş eğilince
Bir çağıla dolmayasın ”

Sonra sürdürmüştü:

“Haydi benim güzel atam, değiş de donunu ortaya çık. Yok yoğusam taşlarım seni!”

Erenlere güçlük mü var? Silkinip, yılan donundan çıkmış Onar Dede, bağdaş kurup oturmuş taşın üstüne.

“Eee Del'oğlan” demiş, “geçtin birinci sınavı! Daha geride iki sınav var iyi hazırlan, ne zaman yapacağım hiç belli olmaz!”

Sonra gözden kaybolmuş. O gün bu gün burası kutsalmış. Onar Dede'nin üzerinde keramet gösterdiği taş ayak altında kalıp çiğnenmesin diye

dayanmışlar çağıl yığıntısına. Vakarlı Mehmet bu taşı öptü eğilip. Cuma akşamları mum yakılıp lokma konulan yere, Kâtip'in verdiği beş mecediyeyi koydu. Evliya mezarları, tekkeler ve makamları ziyaret edildiğinde mutlaka bir şey sunulurdu lokma olarak. O lokma ilk ziyaret edeninin kısmeti olurdu; içi çekerse ve ihtiyacı varsa alırdı onu öpüp başına koyarak. Vakarlı'dan önce biri ziyarette bulunmuş olacak ki iki büyük parça üzüm pestili ile bir avuç da kuru badem içi vardı. Yıllardan beri yemediği köyünün çerezleriydi bunlar, üstelik Onar Dede'nin lokmasıydı, Hak lokmasıydı! Köye girmeden önce bu lokmayla karşılaşması ona güç verdi, umudunu artırdı!

“Koyanın Allah muradını versin! Onar Dede ve Şeyh Bahşiş yardımcıları olsun!” demiş, onları alarak köye girinceye dek yemiş bitirmişti iştah ve özlemle.

Düşündüğü gibi ilk kez Tığlı Yusuf'un yarı açık kanatlı kapısının önüne geldi. Çaldığı kapıya çıkan Tığlı'nın karısı Hayli anayı görür görmez tanıdı. Yaşlanmış iki büklüm olmuştu. Sarılıp elini öpmek ve kendini tanıtmak arzusunu son anda yendi. İçeriden Tığlı Yusuf'un sesi geliyor ve soruyordu:

“Kız Hayli kadın! Kim ola ki bu vakitte kapıyı çalan?”

Hayli ana karşısında sırtı çantalı, yırtık abalı ve elinde koca sopayla sakallı dilenciye süzerek yanıtladı:

“Bizim gibi ihtiyar bir döşürücü baba! Ne alırsın baba? Ne topluyorsun? Un-bulgur için ayrı torbaların var mı?”

“Var anam! Gönlünden ne koparsa kabulüm. Sırtımdaki büyük kıl torbanın içinde bez çantalarım var!” diye karşılık verdi Vakarlı Mehmet. Kadının içeri girip biriki dakika sonra çıktı. Bir tabak dolusu un getirmişti ve üstünde de bir kalıp taze kağıt gibi ince dut pestili. Dualar ederek büyük kıl torbadaki çantasına boşalttı. Sonra meydandaki musalla taşının önünden geçerek, Cıvındırık halanın kapısını çalıp, önündeki sekiye oturdu. Yüreğinin atışı hızlanmıştı. Meydandan gelip geçenler vardı. Dikkat etti; çocuklar, yeniyetmeler, yaşlılar ve kadınlar gelip geçiyorlardı sadece. Bir iki ev sonra, dedesi ve babası öldüğüne göre kendisinin olan evin kapısını çalacaktı. Eğer karısıyla oğlu kendi adına ocağını tütürüyorsa, bu akşam evinde yatağında yatacaktı; Onar Dede yardımcı olursa onca yıllık ayrılık özlemine bir gecede giderecek ve savaşı yılları hiç yaşamamış gibi unutacaktı. Parası da vardı, perişanlık çekmeyecekti. Ya evlenmişse ve hele hele bir başka erkekle kendi evinde oturuyorsa. Bu olumsuz düşünceler onu çok sarsıyordu sonuca yaklaştıkça. Sopasına dayanmış, önüne bakarak derin derin düşünüyordu. Öyle ki on-onbir yaşındaki yeniyetmeliğe yeni adımını atmış bir oğlanın önünden geçip aynı kapıyı çalmasının bile farkında olmamıştı. Çocuk kapının kilitleti olduğunu görünce geri döndü ve düşünceli düşünceli oturan yaşlı dilencinin karşısına geçti ve birkaç saniye süzdükten sonra:

“Döşürücü baba” dedi, “Cıvındırık nine evde yok. Gel seni bizim eve götürüyüm. Anam sana bir şeyler verir. Belli ki senin karnın da aç. Kimbilir nereden beri geliyorsun.” Tutup elinden onu kaldırdı.

Vakarlı Mehmet şaşkınlık içinde, elinden tutup kendisini çeken oğlanı izledi. “Oğlumla aynı yaşta, eğer yaşıyorsa mutlaka onu tanıyordur” diye içinden geçirirken, sormayı akıl etti: “Eviniz yakın mı? Adın ne senin yavrum?”

Cımındırık’ın evinin köşesinden öbür sokağa çıkmışlardı. Çocuk durdu ve parmağıyla göstererek: “Aha şu yukarıdaki üçüncü çıkmalı ev. Mustafa dedemin babası Yoğurtçu dedem yaptırmış. Onun için hep Yoğurtçunun evi derler köyde. Benim adım da Hasanali. Ya senin Döşürücü baba?”

Vakarlı Mehmet’in dizlerinin bağı çözülmüş adımlarını zor atıyordu. Oğlu Hasanali’in elinden tutmuş kendi evine götürüyordu. Titredi, sarsıldı düşeyazdı. Oğlan:

“Hasta mısın yoksa? diye sordu. Haydi biraz gayret, birkaç adım daha attık mı bizim evde olacağız; Alagözlü anam sana ihlamur yapar içer dinlirsin!”

Büyük adamlar gibi konuşuyordu, evin erkeğiydi sanki ve büyük bir konukseverlikle kendisini davet ediyordu. Vakarlı Mehmet kendini topladı ve metin olmaya, durum iyice anlayınca kadar dayanmaya söz verdi içinden.

“İhtiyarlık oğlum ihtiyarlık” dedi, “başım döndü birden. Adımı sormuştun. Benim adım Mehmet; Çarpık Mehmet derler bana omuzum biraz çarpık da.”

Çocuk onu yeniden çekerek: “Benim rahmetli babamın adı da Mehmet. Çok ağbaşlı olduğu için, Vakarlı Mehmet diye çağırırlarmış” dedi. “Ben hayal meyal hatırlıyorum kendisini. Askerden gelmişti, üç günlüğüne, beni öperek uyandırdı. Asker şapkasıyla hep gözümün önündedir. İki yıl kadar oluyor; bekçi Kıcık Baba ölüm künyesini getirdi, ama anam hiç inanmıyor. Benimle bir arada olduğunda; baban ölmedi, Vakarlı Mehmet’im ölmedi diyor hep! Madem ölmedi gelsin artık. Öyle değil mi Döşürücü baba?”

“Belki gelir birgün oğul, Allah’tan umut kesilmez. Peki anan bekçi Kıcık’la mı evlendi? Ona baba diyorsun?” diye yavaşça sordu.

“Valla o hep istiyor evlenmek, ama anam kabul etmiyor. Oysa bize bakan para veren, ihtiyaçlarımızı gören hep Kıcık Baba. Bütün bunları bir baba yapar; ben de bu yüzden ona Kıcık Baba diyorum anam kızıyor ama. Çoğu geceler bizde yatıyor. Anam o evden çıkıp görevine gittiğinde, gizli gizli babamdan kalma eşyaları bağrına basarak ağlıyor.”

Kafası umut ve umutsuzluk duygularıyla karmakarışık olan Vakarlı Mehmet oğlunun anlattıklarını dinliyor ve arada bir okşarcasına elini sıkıyordu. O sıralarda arkalarına üç çocuk takılmıştı yedi sekiz yaşlarında. Arkasından bağıyorlardı dilenci kılığındaki Vakarlı Mehmet’in:

“Döşürücü Dayı Döşürücü Dayı
Olmuş kocaman kocaman ayı.
Hep döşürür arpayı buğdayı,
Döşürücü bizim kılı ayı!”

Vakarlı Mehmet için için gülüyordu, aldıracağı yoktu onlara. Küçükken kendisi de yapardı. Hasanali onlara kızdı, yerden el büyüklüğünde bir taş

alıp önlerine fırlattı: “Getirmeyin ulan beni yanınıza” diye bağırdı, “Hepinizi bok tepeler gibi tepelerim.” Çocuklar kaçıştılar.

Hasanali, tanımadığı babasını elinden tutarak evlerinin kapısının önüne getirdi. Kapı açıldı. İçeriye doğru seslendi:

“Ana hey! Alagözlü ana! Bak bir Tanrı misafiri getirdim; bir Döşürücü Baba. Haydi bir şey getir de yesin şehit babamın canı için.”

Alagözlü, başındaki ince allı yazma yarı kaymış, ince yanakları biraz süzgülü, fakat gözleri al al aydınlık saçarak dışarı çıktı. Vakarlı Mehmet heyecandan, karısıyla karşı karşıya gelme heyecanından düşmemek için duvara yaslanmıştı. Kendisine bile bakmadan Alagözlü, oğlanın omzundan tutup sarsarak bağırdı:

“Bir daha işitmeyeceğim böyle konuştuğunu! Bir daha duymayayım Şehit babam dediğini, anlıyor musun? Baban ölmedi gelecek o. Gelecek Vakarlı Mehmet’im!” Sonra ağlamaklı ona sarıldı.

Duvarı kendisine destek yaparak ayakta durmaya çalışan Döşürücü baba kılığındandan sıyrılıp:

“İşte geldim Alagözlüm, ben Döşürücü değilim. Ben Allahı’nın alınma yazdığı kocan Vakarlı Mehmet’im. Geldim Hasanaliim, şehit olmadım. Çok ölümler atlattım ama ölmedim” diye bağırmamak için kendini zor tutuyordu. Ve içinden: “Belli ki yeniyetmeliğinden beri Alagözlü’nün peşinde olan Topal Kıcık, benim ölüm haberimden yararlandı. Belki de kendisi Karakolla işbirliği yapıp bir kağıt hazırlatmıştır köy koruyucusu olduğuna göre. Nasıl olsa Alagözlü’nün okuma yazması yok; nereden bilecek kağıtta ne yazdığını” geçiriyordu.

Oğlan kendisini anasından kurtararıp, “Ölmeseydi gelirdi” dedi, “Kıcık Baba’ya da aynı şeyleri söylediğini duydum kaç kere. O yardım etmeseydi şimdi çoktan aklıktan ölmüştük. Unuttun mu bana çarık kaynatıp yedirdiğini? Yine de adama her zaman Topal cenabet diyorsun.”

Kadın ağlayarak yine ona sarıldı: “İnan gelecek oğlum, gelecek baban” diyordu habire, “Onar Dede düşümde beni muştuladı. İnanmışım ben oğlum göreceksin. Hem de çok yakında gelecek. Üç gündür de kendisini düşümde görüyorum, çeşitli kılıklarda karşıma çıkıyor. Oğlum Kıcık ne kadar iyi olursa olsun, topal bacağına sıçam. Ona özüm oynamıyor oğlum, sen bu duygulardan anlamazsın henüz küçüksün. İnan yavrum senin için dayanıyorum; sen bana Vakarlı Mehmet’imin yadigârısın!”

Hasanali annesinin göğsüne başını gömmüş ona sarılarak. Tek gözüyle yandan duvara yaslanmış titremekte olan yaşlı Döşürücü’ye baktı; adam gözlerinden de yağmur gibi yaş akıtıyordu.

“Ana” dedi hemen, “ana Döşürücü Baba’yı unuttuk. Yaşlı adamcağızın ayakta duracak hali kalmadı.”

Alagözlü oğlundan ayrılarak ona döndü: “Kusura bakma Torbacı Baba; bir hoş geldin deyip, bir lokma bir şey vermeden seni dertlerimize ortak ettik. Haydi gel içeri, nasıl olsa her şey işitip gizli sırlarımızın ortağı oldun. Önce bir karnını doyuralım; madem oğlumun konuğusun, başımın üstünde yerin var.”

Peşinden içeri doğru yürüyen Vakarlı Mehmet, yaşlı öykünmesi yapmadan Kürt şivesiyle: “Sağol bacım” dedi, “sizleri rahatsız etmek istemem!”

Alagözlü bu sestən irkildi ve geri dönüp onu süzdü. Saçı sakalı birbirine karışmış, yaşlı kambur ve çarpık omuzuyla beklediği kişi olamazdı. Kafasından attı bu düşünceyi. Düşlerinin etkisiyle sesini onunkine benzetmiş olabilirdi. Üstelik konuşması da kürt ağzını okşuyor, diye içinden geçirirken yüksek sesle mırıldandı: “Hayatımda böyle ince, nazik bir Torbacı da görmedim!”

Vakarlı Mehmet aynı tonda sürdürüyordu: “Alagözlü hanım, Allah seni beklediğine kavuştursun. Ben sanırdım ki sadece benim derdim çok. Sen benden de dertliymişsin bacım. Ayaklarım şişti yol yürümekten üç gündür, şu potinleri çıkarayım.”

Alagözlü, Döşürücü Baba potinlerini çıkarırken, yeniden yolağın odaya açılan kapısının eşliğinde durup onu süzdü. Olamaz bu kadar olamaz ses benzerliği! Oğlanı kasten suya gönderdi; nereden gelip nereye gittiğini, kim olduğunu öğrenmek için.

Vakarlı Mehmet ondan önce davrandı sorular sormaya: “Alagözlü hanım bacı, de bana kocan Vakarlı Mehmet’i çok mu seviyordun? Onun için mi öldüğüne inanmıyorsun? Kimbilir bacım, belki de ölmemiştir sana ayan olduğu gibi. Belki düşmana esir düşmüş, yad ellerdedir; ummadığın anda çıkar gelir. Kıcık’la mı oturuyorsun şimdi? Ya inandığın gibi ummadığın bir anda kocan çıkar gelirse ne yapacaksın bacım? Durumun karışık senin Allah yardımcın olsun!”

Alagözlü, sanki Büyük Ocak tekkesinde saz çalıp nefes çığırın Dede’yi dinler gibiydi. Bu ses benzerliği onu alıp götürmüştü ilk evlilik yıllarına. Son soruda ayıldı. Açık sözlülükle yanıtladı. Zaten sık sık kendisine sorduğu soruydu: “Vururum kıcına tekme! Onu sevdiğimden mi yatağıma aldım sanki? Naçarlıktan, aklıktan ve çaresizlikten! Sahipsizlikten, sahipsizlikten bu ite kapıldım. Vakarlı’m, dediğin gibi çıkıp gelse, eğip büğmeden her şeyi anlatırım; derim ki ona işte bu nedenlerden Kıcık itine kapıldım. Emanetine hıyanet ettim, isteyerek değil Vakarlı’m naçarlıktan, zorunluluktan! Beni böyle kabul edersen Kıcık’ın kıcına sade tekme değil kazık atar yollarım! İnanmazsa, Onar Dede’nin mezarının başında yemin ederim; her şey ayan beyandır ona. Söyle bana sen kimsin? Nereden gelip, nereye gidiyorsun? Beni böyle sorgulara çekiyorsun? Söylesem güleceksin; sesin benim Vakarlı Mehmet’ime benziyor. Ama söyle be adam niçin Vakarlı’m değilsin? Yaşlısın, kambur ve çarpıksın, hem de çirkinsin kalbin güzel ama. Ne diye kocamın sesini çaldın sakalı boklu? Her neyse! Bu gece adını birlikte andığımız Vakarlı’mın ve oğlum Hasanali’in hatırı için seni evimde konuk etmek istiyorum. Böylece bu gece Kıcık’tan da kurtulmuş olurum; almam onu içeri yaşlı bir konuğum var diye!”

Vakarlı Mehmet tüm bu konuşmalardan altüst olmasına rağmen rol yapmayı sürdürüyordu. Olumlu, çok uygun bir fırsat arıyordu.

“Sağolasın Alagözlü hanım. Ama sana derim ki küfür etme, açık saçık konuşma tanımadığın biriyle. Ali olur, Hızır olur seni yolar yopar. Haydi

şimdi bana çarkı göster de elimi yüzümü yıkayayım. Bokladığın şu sakal-dan da bir kurtulayım, o zaman göreceksin o kadar da çirkin değilim!”

Odaya girdiler. Alagözlü söylediklerine pişman olmuştu. Elinde olmadan, onun sesiyle hareket ediyor, hep konuşsun istiyordu. Farkında değildi, ama Vakarlı Kürt ağzını bırakmış köyününkiyle konuşuyordu. El leğeniyle, ocaktaki güğümü getirip su ılıştırdı. Vakarlı Mehmet odasında pek değişiklik görmemişti. Duvarlar pırıl pırıl çarpımla badanalı olduğundan apak ve aydınlıktı. Duvarda birkaç yerde de elinin izi vardı Alagözlü'nün. Bir yerde de ikisinin birlikte ellerinin izi duruyordu. Evlendikleri ilk yıl o duvarı yenilemişti. O zaman saman ufağıyla elenmiş kırmızı topraktan yaptığı çamurla sıvadıklarında ikisi de ellerini basmışlardı. Sıva kurduğunda ellerinin izi duvarda kalmıştı doğal olarak. Sırtındaki kendisini kamburlaştırıran abayı çıkarmadan seslendi:

“Bana bir makas verir misin Alagözlü bacı. Şu sakallarımı çabuk tarafından keseyim. Sen ocağı yakıp da bir şeyler hazırlarken ben de işimi bitiririm. Sofra Ali sofrasıdır anam, ben de sizin gibi Aleviyim; temiz pak oturmak gerek!”

Alagözlü makasla birlikte kocasının usturasını ve tıraş takımlarını bile getirdi yıllardır özenle sakladığı. Bunu niçin yaptığını bilmiyordu, ama içine bir kurt girmişti. Acayip bir duygu vardı içinde ve açıklanamaz, anlaşılamaz bir yakınlık duymaya başlamıştı yaşlı Döşürcüye.

“Al!” dedi, “hem makas hem de sekiz-dokuz yıldır gözüm gibi sakladığım kocamın tıraş takımlarını getirdim. Yüzündeki o acayip sakallarını kaz bakalım bir şeye benzeyecek misin? Köyde yaşlı kadın çok biriyle baş-göz ederim seni. Mademki bizdensin. Ben gidip biraz çalı çırpı getirip hamuru pişireyim, taze ekmek yapayım. Dediğin gibi Ali sofrasına pür-ü pak gel. Ne diye gerçek çehreni sakallarının altında saklıyorsun. Bizim köyde bir sakallı Milla İsmail var, çocukluğumdan beri adamın çehresini hep merak ederim. Vakarlı Mehmet'imın şalvarıyla işiliğini de sırtına geçir; sen kalbi temiz bir ihtiyarsın; dualarına ihtiyacım var. Yarın sırtındakileri yıkar, seni tertemiz yola vururum.” Ve sonra Alagözlü dışarı çıktı.

Vakarlı Mehmet saçlarını ve sakallarını makaslayıp epeyce düzene soktu. Sonra sakalını yapabildiğince makasla küçültüp, leğeni üzerindeki sabun parçasıyla bir iyice sabunlandı. Onca yıldır, koyduğu gibi pırıl pırıl usturasıyla, kayışla bileedikten sonra bir güzel tıraş oldu. Bıyığını da evlendiği günkü gibi kesip düzeltti. Ellerini ayaklarını yıkayıp akladı. Sonra eski şalvarını ve çizgili alacası bezinden dokunmuş işliğini sırtına geçirdi. Duvara gömülü ayna parçası içinde yüzünü zor tanıdı. Sevinçten uçuyordu. Bütün bunlara yarım saate sığdırmıştı. Hasanali köyün dışındaki çeşmeden hala gelmemişti, mutlaka yollarda eğlenerek geliyordu. Önüne gelene bir konukları olduğunu anlatıyordu. Vakarlı pencereden dışarı doğru bakarak beklemeye başladı. Alagözlü bir kucak meşe çırpısıyla içeri girdi. Ocağa doğru değil de geniş odanın ortasına, Vakarlı'ya doğru yönelerek:

“Tamam mı Döşürcü baba, aklanıp paklandın mı? Dışarıda biraz kısırlandım ağırdan aldım ki işini bitiresin” dedi. Pervasız ve içinden geldiği gibi konuşuyordu Alagözlü: “Dön bakalım Döşürcü baba, bakalım sakalsız nasılsın? Yüzün aydınlık mı bakayım, yakışıklı mısın?”

Biriki adım ona doğru yaklaşmıştı Vakarlı Mehmet döndü birden; Alagözlü'nün gözleri faltaşı gibi açıldı, şaşırıp ve kucağındaki çırpılar yere saçıldı. Çığlık atıp ona koştu. Aynı anda Hasanali su dolu küçük kablalarıyla yolakta görünmüştü. Alagözlü, "Mehmet! Vakarlı Mehmet'im sensin ha!" diye bağıyordu, "tevekkeli değil pabucuma taş girmişti! "

Vakarlı Mehmet de ona doğru koştu: "Benim ya Alagözlü'm, benim. Sesim beni ele vermişti. Ama emin olamadın yine de!"

Birbirlerine sarıldılar. Vakarlı Alagözlü'yü havada çevrim çiçek çeviriyordu. Hasanali orta eşikte kalakalmıştı.

Karanlık iyice bastırıldığında, geç saatlerde korucu Topal Kıcık, pencereyi tıklatıp kapıya gelmesine işaret etti Alagözlü'ye. Öbür köşeye yatak yapıp Vakarlı Mehmet'i yorganın altına gömmüş. "Sen uyu, yorgunsun Mehmet'im, sen yat uyu. Ben her şeyi hallederim" demişti. Kıcık dışarıda bekliyordu. Havalara uçuyordu Alagözlü. Gecikmesine de hayret etmişti doğrusu Topal'ın. Vakarlı nasıl da kendini gerçek yaşlı bir döşürcüye benzetmişti doğrusu! Ama sesi hiç değişmemiş. Onun kim olduğunu tanımadan çok şeyi anlatması iyi olmuştu bir bakıma. Bir tek şeyi söylememişti. Bunu şimdi Vakarlı'ya nasıl söyleyeceğini de bilmiyordu. Adeti çok gecikmişti Kıcık'tan hamile kalmış olabilirdi. Ona hiçbir şey anlatmadan, ağır yük kaldırmaktan tutunuz da içine bir şey sokma denemelerine kadar, bildiği duyduğu tüm çocuk düşürme tekniklerini denemiş başaramamıştı. Bugünlerde Kıcık Mehmet'e durumu açıklamayı düşünüyordu. İyi ki söylememişti. Bu ilk gece, yani yıllardır beklediği kocasıyla geçireceği ilk gecenin büyük sırrı idi ve kendisini korkutuyordu. Ama ne olursa olsun, açıklaması gerekecekti. Bu sırrı sadece Çebüş biliyordu, ağzından kaçırmıştı. O da aynı durumdaydı. Üstelik onunki beş altı aylıktı. Geçen yıl da bir tane düşürmüştü acı biber sokarak. Kendisine anlatmıştı. Şimdi de Mithat Kâha'nın oğlu Ayvaz İbrahim'den gebe olduğunu söylüyordu. Kınanıyordu, ama aldıracağı bile yoktu Çebüş gelinin; karnını devire devire dolaşıyordu.

Kıcık pencereyi yalmaya başlamadan önce akşam yemeğinde yağlı yufka, bulgur pilavı ve üzüm şerbeti hazırlayıp baba-ana ve oğul sevinç içinde yemeklerini yemişler. Oğlanı kilerdeki yatağına yatırıp uyuttuktan sonra ahırda otların ve samanların üzerinde cinsel özlemlerini gidermişlerdi. Hazırladığı bir kazan sıcak suyla koca bakır teştin içinde çıplarıp birlikte yıkanmışlardı. Alagözlü, şu anda söylemek olmaz, diye düşünüp, dilinin ucuna gelen gerçeği dışavuramamış, yutmuştu. Birkaç gün Kıcık'ı içeri sokmadan, kocasıyla baş başa olduğunda ilk fırsatta söyleyecekti. İnşallah Kıcık içeri girmek için kapıyı bacayı zorlayarak olay çıkarmadan bir çözüme varırdı. Tüm sorun Alagözlü'ye göre, Vakarlı Mehmet'in kendisini karnı dolu kabul etmesiyle çözülebilirdi.

Vakarlı'nın yanına uzanmış, okşayıp öperek onu uyutmuş olan Alagözlü pencere tıklar tıklamaz kapıya koştu çıra elinde. Kıcık'ın kendisini öpmesine bile istekli davrandı. Kıcık da çok sakin ve teselli edici bir davranış içindeydi. Alagözlü tam ağzını açıp, "bu gece yaşlı bir Ovacıklı döşürcü konuğum var. Hasanali sokakta görüp eve getirmiş. Adam yaşlı, yorgun ve hasta Dışarı atmaya gönlüm razı olmadı. Birkaç gün sonra benden haber

bekle! Sonra hep birlikte olcağız!” diyecekken o, kendisinden önce davrandı:

“Alagözlü Hatçem, ne de güzel kokuyorsun; yıkanıp arınıp durulanmışsın, diye konuştu; ama ne yazık ki bu gece seninle kalamayacağım. Çok üzgünüm. Kasabadan Kâtip Efendiyle muhtarın oğlu bir yazı getirdi. Askeri şube ve karakol tüm köy korucularını kaza merkezine çağırıyor; üç gün kurs yapılacakmış. Cephelerden yeni haberler var; Türk ordusu Yunanlıları fena yenmiş. Şimdi büyük bir meydan savaşına hazırlanıyorlarmış. Artık asker kaçaklarını yakalama işini çok sıkı tutmak gerekiyormuş. Bizim kaynak kesilecek gibi görünüyor. Zaten elimde-avucunda da fazla bir şey kalmadı. Artık altın için ısrar etme, tükendi. Eğer ihtiyacın varsa üç gün için üç-beş mecdiye bırakayım!”

Alagözlü sevinçten uçuyordu. Ama belli etmek istemedi. Somurtur gibi yaparak, “Zararı yok! Ne yapalım” dedi, “üç dört gün de sabrederiz. İyice özlerim Topalımı, yaman kopanımı. Paraya da ihtiyacım yok, sende kalsın. Kasabada harcarsın. Haydi güle güle Herhalde akşamdan yola çıkacaksın hazırlanmışsın!” Hafif bir öpücük kondurup yanağına kapıyı kapattı.

Kıcık Mehmet bu uysallığa çok şaşmıştı. Ve ilk kez Topal’ın verdiği parayı almamıştı. Boynunu bükerek uzaklaştı. “Artık yola geldi; yakında nikahım altına girecek öyle gösteriyor bu sakinlik” diye kendi tarafına yontup, durumu yorumlamaya yorumlaya uzaklaştı.

Alagözlü kapıyı kapattıktan sonra, ilk kez kapının arkasına kalın meşe sopasını dayamayı, yani kusu geçirmeye gerek görmedi. Ve içinden, inşallah bu kapıyı bir daha onun için açmak zorunda kalmam, diye geçirdi. Öyleyse Vakarlı uyanmamışsa uyandırıp sırrını söylemeliydi. Karnı dolu olduğunu itiraf edip, geleceğinin gerçek temelini bu gece atmalıydı. Vakarlı Mehmet ‘i uyanmış yatağında oturur buldu. Onun kollarına atılırken: “Kapıyı koslamaya bile gerek duymadım. Çünkü yedi yıldır ilk kez kendimi güvencede duyuyorum. Vakarlı’m” dedi, “inşallah sürekli olur ve beni terk etmezsin. Umarım beni bu Topal cenabetin eline bırakmazsın. Üç dört gün için Topal’ı kasabaya çağırılmışlar. Ağzımı açıp da Döşürücü babadan söz etmeme gerek kalmadı. Ama sana söyleyeceğim çok önemli bir şey var yığidim!”

Vakarlı Mehmet: “Nedir söyleyeceğin önemli şey?” diye sordu merakla, “seni terk edip, Topal Kıcık’a da bırakmak da ne demek? Alagözlü’m onca yıldır sana kavuşmak hayaliyle yaşadım. Söyleyeceğin nedenler ne olursa olsun bilesin ki seni terk etmeyeceğim. Ama sen Kıcık’ı bana değişirsen şimdiden sonra, sana kıyamam, ama onu vurur çeker giderim. Batıda savaşlar sürüyor, gider yeniden katılır; ön saflarda çarpışarak şehitlik şerbeti içerim; eğer beni yeniden kocalığa kabul etmezsen!”

Alagözlü çok etkilendi ağlayarak konuştu: “Vakarlı’m benim ezel-ebed kocam sensin! Sen yanımda yokken de benim kocamdın, alınma yazılı helalimdin. Ruhun ve anılarını hep benimle birlikteydin. Hiçbir zaman ölmüş olduğuna inanmadım. Sen Döşürücü donundayken de anlattığım gibi naçarlıktandı Topal’ın altına yatmam; oğlumuz Hasanali’in kişiliğinde yaşıyordun benimle, onu yaşatmak için Kıcık’ın altına yattım. Ona ruhumu, kalbimi vermedim, köpeğe atar gibi iki dilimlik et parçası atıyordum ötü-

ne. Ve bu et parçasıyla sıçtım ağzına Topal'ın yedim bütün altınlarını havadan kazandığını. Koca bir kese doldurdum. İşte orada, tavanda hezenin kökünde. 'Niye böyle kendini satar gibi yaptın' diye sorarsan onu da söyleyeyim: Senin köyden son ayrılışından sonra anan da ölünce, köpek kapımda bacamda havlamaya başladı. Tam beş yıl havladı zırnık koparamadı. Belki işitmedin daha, Sefer Pehlivan namlı bir eşkıya oldu. Koca hükümetin jandarmaları peşinde, kimse bir şey yapamıyor. Ağaların ambarlarını, çiftlikleri yarıp-talan edip köye taşıyordu. Köylü üç dört kışı onun dağıttıklarıyla verdikleriyle geçirdi. Onar Dede kendisini görünüp bu görevi vermiş dedilerdi. Diyeceğim o ki Sefer Ağamı bile bana saldı, kendisiyle oturayım da bana sahiplik etsin diye. Yine kabul etmedim. Ama bunu bir ben, bir Allah bir de kendisi biliyordu. Adımı çektirmişti her yerde konuşarak; adım Topal'ın kapatmasına çıkmıştı, elini elime bile sürmediği halde. Ve köyde Alagözlü'yü bir altına altıma yatırıyorum diye yaymıştı. Yine dayandım Vakarlı'm; Onar Dede'ye ayandır.”

Sonra hiç saklamadan, açık günlerinden birinde oğluna çarık çorbası yaptığı günü, Hızır gibi canlarına yetişip, onları açlıktan kurtardığı günü anlattı. O gece kendi isteğiyle Topal Kıcık'la yattığını ve ondan sonra, yaptığı dedikoduyu gerçekleştirip her yatışında bir altın aldığını da söyledi.

Vakarlı Mehmet onun anlattıklarını ağı açık dinlemişti. Ama kendisine hayret etmişti; hiç kızmıyordu. Kızmak, öfkelenmek içinden gelmiyordu. ikisini de, olağan karşılıyordu. Evet, kendisi Katya'ya dayanmıştı, ama Katya onu ne açlığa tutsak kılmış ne de kötülük ve işkence etmişti. Darılmıyor öfkelenmiyordu Vakarlı Mehmet. Çünkü barış değil savaşlı yıllardı. Olağan günler yaşanmamıştı. Sakin sakin: “Artık ne kimsenin parasına ve ne de yardımına ihtiyacımız olmayacak! Gereği kadar param var, küçük bir çanta dolusu gümüş mecdiyem var. Senin hezenin kökündeki bir kese altını da ne yaparsan yap. İster kaldır at, ister kullan!” dedi.

Alagözlü: “Ne diye atacakmışım deli misin sen! Dedi, iki dilim et niyetine önüne bile atmış olsam, benim en kıymetli şeyimdi, altın tasımı verdim ben ona!”

Vakarlı artık durmadı üzerinde: “Dönümlerce bağ-bahçe tarla satın alabiliriz bir çanta gümüş mecdiyeyle! Bekçinin söylediklerini de işittim; asker kaçaklarını yakalamak operasyonlarına katılacaktım birkaç günlük kurstan sonra. Benim için korkmayasın sakın; cebimde Erzurum cephesi komutanlığından kağıdım var! İki yıl süreli tebdil havaalım, bitince terhis kağıdımı alacağım, asker kaçağı değilim.”

Alagözlü yapabildiğince sert çıktı: “Kaçak bile olsan sana kimse bir şey yapamaz. Seni benim elimden artık hiç kimse alamaz! Yeter yaptığın askerlik onca yıl; Seni tumanımın içinde saklarım Hap yapar, şeker yapar atarım ağzıma karnımda, yüreğimde gizlerim. Yeter ki sen kendiliğinden beni terk etme, teslim olup da. Yeter ki beni yeniden avradın olarak kabul et. Vakarlı'm onca konuştun, onca laf ettim ama hala söyleyemedim, söylemek istediğimi. Korkuyorum Vakarlı'm, söylersem beni terk edeceğinden korkuyorum.”

Vakarlı Mehmet: “De Alagözlüm seni korkutan sırrını! Ne anlattırsan anlat hiçbir şey beni senden ayıramaz.”

“Vakarlı’m ben galiba hamileyim Kıcık Mehmet’ten. Adet görmeyeli neredeyse bir ayı geçiyor oluyor. Çok uğraştım düşürmek için, ama başaramadım. Topal cenabetin kendisinin bile haberi yok. Benimle Allah’ın arasında!”

Vakarlı Mehmet birden durgunlaştı, sarsıldı. Daldı, konuşmadı bir süre. Alagözlü endişeyle bekledi. Sonra eski sakin halini aldı Vakarlı Mehmet ve karnını okşayarak: “Ne zaman doğacak yaramaz? Yedi ay sonra mı? Sorun değil, yedi aylık denir. Benim oğlum o, kimseye vereceğimi mi sanıyorsun? Oğlan olursa senin babanın, kız olursa anamın adını vereceğim ona, itirazın olmazsa!” deyince Alagözlü sevinçten uçarak sarıldı ona. Büyük bir korku ortadan kalkmıştı.

“Güzün sonlarına doğru doğacak çocuğumuz yiğidim benim, sadece isim babası değil gerçek babası sen olacaksın. İki damla su akıtmakla baba olunmaz.” dedi.

Alagözlünün korkusu boşuna olmuştu. Bir buçuk aya yakın çektiği sıkıntı azap ve işkence bitti çünkü geciken adet düzelmişti. Ancak Vakarlı’nın dediği olmuş, ikinci çocuğu yedi aylıktı. Bu da haksız yere Alagözlü’nün ikinci oğlunun Korucu’dan olduğu dedikodusuna neden olmuştu.

Alagözlü için, şimdiden geri Vakarlı Mehmet’inin geldiğini saklamasına bir gerekçe, engel kalmamıştı. Ama yarın çıkıp da damın başında “işittik işitmedik! Duyduk duymadık demeyiini! Kocam, herifim, Vakarlı Mehmet geldi heeey!” diye bağırarak, tellal çağırarak değildi ya. Hasanali küllükler ve akhbınlıklarda oynarken arkadaşlarına babasının geldiğini söyledimi, yeterdi bir anda köye yayılmasına. Kendisi bütün gün evden çıkmadan, Vakarlı’nın getirdiği ipekli kumaştan kendisine bir fistan dikecekti. Onu giyinip salına salına suya gidecekti. Biliyordu ki yaşlılarından kendini çekemeyenler önünden arkasından konuşacaklardı:

“Topal Kıcık’ın kapatmasına bak. Acaba neler anlattı da, kocasını kendine tertemiz kabul ettirdi şırfıntı. Nasıl da kabara kabara dolaşiyor ipekli lere dolanmış.”

Konuşsunlardı; hiç de niyeti yoktu onlara karşılık vermeye. İçinden, ‘önümden konuşan önümden, arkamda konuşan arkamdan çıkmanı yesin’ deyip geçecekti.

Sahi ipekli kumaş neyse de bir çanta mecediyeyi nereden almıştı Vakarlı? Bir ağız sormuştu çıkını, torbasını açtığında “Nereden aldın bunca parayı?” diye. “Kısmet gelip beni buldu, üzümünü ye ama bağını sorma!” deyince üstelemedi. Bu savaşlı yıllar bu, Rusya nere? Onar köyü nere? Hiçbir bilgisi yoktu, ama aylarca, belki bir yıl dağ taş, bayır yamaç dememiş taban tepmişti. Belki eşkıyalara karışmış; bir ağanın evine girip kaldırmıştır bunca parayı ya da payına bu düşmüştür. Sadece Kalınağaç’da iki dutlarıyla bir parça tarlası kalmıştı Yoğurtçu gilin. Selamlı geçesindeki dönümlerce tarlaları önce kaynanası, o ölünce de kendisi birkaç çavul una bulgura, bir kuyruğu kesik eşeğe Kamil Efendi’nin torununa satmak zorunda kalmıştı. Tevekkeli değil Kıcık’ın kucağına düşmüştü. O altınları da gerçekte bütün bu satılanları geri almak için, kendisini Kıcık’a bir bakıma satarak biriktirmişti. Alagözlü, Mithat Kâha, Kâtip ve Hoca Sabri üçlüsünün köyü nasıl koz kabına koyup haraca kestiklerinin farkındaydı. Selamlı Müdüriyeti aracılı-

ğıyla hükümet, muhtarlığı deve dişi gibi alim adam Milla İsmail'den alıp, Mithat Kâha'ya vermişti, Eşkriya Seferi koruyor bahanesiyle. Muhtar köylülerle konuşurken ise, bütün kötülüklerin bu iki yezitten geldiğini, ama ikisi de hükümet adamı olduğu için elinden bir şey gelmediğini söyleyerek kendini savunuyordu iki yüzlü herif. Alagözlü bütün bunların bir kısmını içinden geçirirken, söylenecekleri Vakarlı'ya anlatıyordu. Sabaha dek konuşular seviştiler ve geleceklerinin ilk başlangıç gecesini yaşadılar. Muhtar Mithat Kâha'dan konuşurken Çebüş'ün yakında bu adamın gelini olacağını ve sırrını bildiği aklına gelince neşesi kaçtı. Üstelik kocasına, adetin çok geciktiğini ve hamile ihtimalini kimsenin bilmediğini söylemişti.

Çebüş, Alagözlü arkadaşının sözde sırrını o günlerden tam on yıl sonra açığa vurdu: Alagözlü, köy arazisinin en çorak sementlerinden olan Ovalık'te sütleğen çekiyordu kışın keçilere yedirmek için. Oğlu Mustafali'yla üç-beş tarlayı içine alan geleneksel 'deste koyma' usulüyle kendileri için sütleğen çekme alanı sınırlamışlardı. Sarı sarı çiçekleri, yeşil küçük yaprakları ve küçük parmak kalınlığı gövdesiyle diz boyunu aşan ve kümeleşen kazık köklü acı beyaz özsu bir bitkidir sütleğen. Verimsiz tarlalarda yetişir. Tarlalara zararlı bir ottur; yeşilken hayvanlar yemez ama kurutulup saklanınca, kış boyu davarlar için yem olur. Kucak kucak önlerine atıldığında küçük kuru çiçek ve yapraklarını iştahla yerler. Kuru ince gövdeleri de destede, kucak kucak kış yakıtıdır tezikle birlikte. Bilimsel adı *Euphorbia* olan bu bitkinin tam yediyüz çeşidi varmış ve çeşitli ilaçların üretiminde kullanılıyormuş. Demekki bu özelliğinde dolayı, biz çocuk çobanlar sütleğenin süt gibi koyu ve beyaz özsuunu bulanık, kirli suların içine akıttığımızda su hemen durulaşıyordu. Biz de o zaman eğilip o suyu içiyorduk dağlarda derelerde; meğer 'sütleğen kanı' dediğimiz bu otun özsuyu klor gazı gibi kirli suyu temizliyormuş. Sütleğen çekimi tarla sonu ya da harman zamanı, düvenler sürüldüğü sırada yapılır. Birden bir sabah sütleğen çekimi duyurulur tellal çağırılarak. Ve anında kadın erkek, her evden birkaç kişi dağlara dökülür. Çabukluk baş ilkedir, tüm köyün toprakları hangi aileye ait olursa olsun sütleğen çekiminde ortaktır. Kimse kimseyi kendi tarlası diye sütleğen çekmekten alıkoymaz. Ancak, eğer birkaç tarla sütleğen destesi dökülerek sınırlanmışsa, bile bile girenlerle taşlı sopalı kavgaların yapıldığı gerçektir. En fazla üç gün sürer sütleğen çekimi. Çekim sonunda, acı suyu yüzünden eller şakka şakka yarılr patlar, acısı günlerce sürerdi.

Çebüş yalnız gelmişti sütleğene. Eşeğinden indi ve hiç aldırış etmeden, Alagözlü'nün sınır destelerini kendisinininkine katarak sütleğen çekmeye başladı ana-oğulun alanına girerek. Küçük Mustafali onu tanıyınca bağırdı: "Hey Çebüş Hala! Bizim destelerimizi görmedin mi? Sütleğen alanımıza girdin."

Alagözlü uzaktaydı, dikelmiş ona doğru baktı ve el ederek çıkmasını istedi. Çebüş sütleğen çeke çeke Mustafali'ya yaklaştı: "Ulan Alagözlü'nün piçi sen misin?" dedi, "ben deste meste tanımam, burası bizim tarla. Siktirin gidin buradan! Sizin malınız-mülkünüz Kalınağaç tarafında."

Alagözlü bunları işitince koşarak geldi yanlarına: "Çebüş orospusu" diye bağırdı, "köyün yüzlerce yıllık geleneğini mi bozacaksın? Sütleğen or-

tak maldır. Her yerde biter bu acı ot! Kim önce deste dökerse sütleğen alanı onun olur; bu geleneği bozmak sana mı düştü? Terbiyeli ol seninle eski arkadaşız; savaşlı yıllarda dost iken barış yıllarında düşman olmayalım. Haydi çık git, beni sana söyletme. Mithat Kâha'nın gelini olunca ne kesildin? Kendini sultan mı sanıyorsun kaltak?"

Çebüş sütleğen çekmeyi bırakıp, başka yana gitmesi şöyle dursun, daha da azgınlaştı. Belli ki kavgaya gelmişti. Doğruydu üç aya yakındır onunla kavga etmek için bahane arıyordu. Nedenini kendi kafasında yaratmıştı. Büyük oğluna Çukurvan lakabı takılmış yaz başından beri 'Çukurvan Burhan' diye çağırıyorlardı. Vançukuru'nda Mithat Kâha ve yakınlarının geniş tarlaları vardı, biçmekle bitmiyordu. Burhan yük taşıyor ve her önüne gelene 'çukurvan'dan geliyorum diye semtin adını ters çevirip söylüyordu. Bu şakası kendisine lakap olmuştu. Çok sonraları bir tesadüf olarak askerliğini Van'da yapacak ve 'çukur' atılarak adı Vanlı Burhan kalacaktı. Çebüş oğlunun bu lakabını Alagözlü'den bildi. Çünkü hemen kendisine Vançukuru'ndaki asker kaçağı ile macerasını anımsatıyordu bu lâkapla her çağrıldığında. Çebüş'ün büyük gızıydı bu! Alagözlü kendisine, galiba Kıcık'tan hamile kaldığını söylediğinde; kendisi de "Ayvaz'ın yaşı ne başı ne kız, şuncağız soyhasından çocuk mu olurmuş; ben karnımdakini Vançukuru'ndan almış olacağım!" demişti. Sanıyordu ki onca yıl sonra birine fışıldamış da bu yüzden oğluna bu lâkap takılmıştı.

Çebüş olanca gücüyle bağırıyor çevrede gözüken diğer sütleğencilere de işittirmek için: "Orospu da kaltak da sensin, .ötü kazıklı Alagözlü! Topal Kıcık'ın yıllarca kazığına oturup oturup altınlarını yedin. Vakarlı'nın kazığı daha kalın olduğu için onunkine geçtin. Orospu bu piçi Kıcık'tan peydahladın, yedi aylık diye kocana yutturdun. Kocan gelmeden iki ay önce bana gelip karnının dolu olduğunu söyleyen sen değil misin kaltak!"

Alagözlü oğlunun yanında, onca yıl geçtikten sonra, bunun konuşulmasına çok kızmıştı. "Mustafali Vakarlı'nın oğlu, dedesinin adını taşıyor. Senin gibi malımı ona-buna bedavaya mı yedirecektim? İyi ettim; bağrımızı eze eze çatır çatır yedim Kıcık'ın altınlarını!" diyerek saldırıp altına aldı Çebüş'ü. Küçük Mustafali Çebüş'ün söylediklerinden pek fazla bir şey anlamamıştı ya, anasının üzerine yürüyüp, saçından tuttuğu gibi onu altına alarak, avkalamasından kötü şeyler söylediğini az çok kavramıştı. Yardımına bile koşmuştu anasının. Bir iki sütleğenci koşup gelerek onları ayırmış, haksız olan Çebüş'ü uzaklaştırmışlardı.

Mustafali çok az bir zaman sonra dilazarı ettiği, kavgalaştığı yaşitlarından bazılarının peşinden "Kıcık'ın oğlu! Kıcık'ın piçi!" diye bağırmağlarından kavganın kendisi için yapıldığını öğrenmiş oluyordu. Ama o bunlara hiç aldırmayacak, küfür olarak benimseyecek karşılığını verecekti. Yeni-yetmeliliğinin alınganlık ve saldırganlık döneminde bir kez anasına ciddi olarak sormuş o da kolundan tutarak Vakarlı babasının yanına götürerek bir aile toplantısı yapmışlardı. Vakarlı'nın kendisi konuşmuş; savaşlı yıllarda ölüm künyesi geldiğinden, anası duvar deliğinde bir küçük çocukla yalnız, sahipsiz ve aç susuz kalmamak için Kıcık Mehmet'le nişanlandıklarını; kendisi ölmeyip de ortaya çıkınca nişanı attığını ve birbirlerine kavuştuklarını anlattı. Anası kendisini erken doğurduğu, yani yedi aylık dünyaya ge-

tirdiği için bu dedikodunun yayıldığını söyledi. Bir daha bunun üzerinde durmayan Mustafalı için, artık şakadan ileri gitmeyecekti Kıcık'ın oğlu olduğu. İçki meclislerinde, düğünlerde kafayı çektikçe “Herkesin bir babası var, benim iki! Anam Alagözlü altın tasını Kıcık Mehmet’e kalaylatırken ben içine düşmüşüm!” diye konuşarak herkesi kahkahadan kıracaktı. Kendisi gibi birkaç kişi içinde söyleniyordu köyde; savaşlı yılların kötü cilveleriydi nasıl ve ne diye kınansındı?

İSTANBUL’DA BİR AŞK ÖYKÜSÜNDEN YOLA ÇIKIP, ÇORAP SATICISI KOCUK HÜSEYİN ARACILIĞIYLA SAVAŞLI YILLARDA VANÇUKURU KAYALARININ DİBİNDE BİR GEZİNTİYE NE DERSİNİZ?

Laleli camisinin avlusuna çıkan merdiven basamaklarından birkaçının üzerine serdiği geniş bohçasında çeşitli renk ve cinsten deste deste çorapları sergilemiş bir kenarda oturuyordu. Sonbaharın son günlerini yaşıyordu İstanbul. Hava ılıktı ama soğukların eli kulağında, geldi gelecekti; tam zamanydı çorap satışlarının. En üstteki basamakta oturup, dizinden bükülmeyen sağ bacağına üç basamak aşağıya uzatmıştı. Sirtında çizgili yaka-sız gömleğinin üstündeki yamalı ceketini ve bacaklarındaki şalvar, ayağında ki kara lastiklerle, yani kılığı ve görünüşüyle cami avlusunda mendil açmış bir dilenciye andırıyordu. Uzaktan bu duyguya kapılıp ta onun için öfke-lenlerin, yaklaştıkça yüzleri kızarıyordu utançtan. Çünkü karşılarında iri yarı, koca bıyıklarıyla başı öne eğik, elini açıp dilenen biri değil; kızının oğlunun bile eline bakmadan kendi kazancı ile yaşamını sürdürmek için çalışan yaşlı bir garip köylü ve onurlu bir kimseyi buluyorlardı. Arada bir kalkıyor; koltuk altına gelen kısmına iki eski yün çorap sardığı koltuk değneklerine dayanıp, kendisinden bir adım ileride bükülmeyen bacağıyla zorla eğilerek yün, merserize ve naylon çorap ve eldivenleri düzeltiyordu. Bu yaşlı köylü Kocuk Hüseyin’di. Ben kendimi bildim bileli adına Topal Kocuk diyorlardı. İlk gençlik yıllarında kavak ağacından düştüğü için, diz kapağından çıkan ya da kırılan bacağına, köyde çıkıkçı Yavuz Ahmet büküp avkalayarak, ters bağlanmasından böyle kaskatı kalmıştı. Ve Topal Kocuk 70’li yılların sonunda, yetmiş yaşlarında İstanbul’da kimseye muhtaç olmadan yaşamak için sokaklarda çorap satarak yaşam savaşımını sürdürüyordu.

Edebiyat Fakültesinden çıkmış yürüyorduk. Yenikapı sahiline inerek, denizin duvarını yaladığı kahvelerden birinde oturup konuşacak ve bir sonuca bağlayacaktık durumumuzu. Sevgil’le birlikteydik. Öğrencimdi. Aylardır birlikte çıkıyorduk ve çok değişik bir ilişki içindeydik. Kırk yaşına adım atmakta olan bana bu sevginin bedeli elbetteki ağıra oturacaktı, yirmi bir yaşındaki bu genç kadınla sürdürmeğe başladığım. İlk gençlik yıllarımda tanımadığım ve tatmadığım bir romantizmi yaşıyordum sanki kızın yaşına inmiş. Şiirler döktürüyordum derinlemesine duygusal, karasevda ko-

kan. 9.30 da başlayan dersime, tam saat dokuzda odamda, kilitli kapının ardında Sevgil'le giriş yapıyordum. Beni bakışlarında eriten, iriliğinde yok eden güzel gözlerine; yumuşak körpeliğinin ve tatlılığının, tadına doyumaz dudaklarına koşuyordum. Bir şiirimde şöyle diyordum:

Ellerimde koca bir yalnızlık
 Ve dilimdeki bilimsel türküyle,
 Gözlerimdeki çakmak çakmak sevgi aleviyle
 Sana koşuyorum
 Sen gider yalnızlığımı
 Al türküyü dilimden bozulmaz bilimselliği inan,
 Duygu karıştır, daha iyi şiir olur...

Gözler ve dudaklarda sulanıp göcekleniyordu sevgimiz; cinsellikte koşup taşarak ayaklarımızı yerden kesmiyorduk. Odadaki sabah yalnızlıklarımızdaki soluk kesici öpüşmelerimiz bu noktaya ulaşmadan son buluyordu. Ve duru sevgiyi cinsellikle kirlertmeme (!) sözünde duruyorduk. ‘Ruj yiyen Hocam’ diyordu, geniş ve yakıcı gülümsemesiyle dudak boyasını tazeleyip de odamdan çıkarken. Ve beni cinselliğin ta tepe noktasında yüz üstü bırakıyor: “Seninle yattığımda hem sevgimizi hem de anamın namusunu (!) kirlertmek durumuna düşeceğim psikoza içindeyim. Madem ki ekonomik bağımsızlığım yok, beni doktor annem besliyor, geçimimi sağlıyor, vücudum ona ait ve onun namusunu taşıyorum ” diyerek çıkıp gidiyordu. Onsekiz yaşının ilk aylarında bir evlilik geçirmiş ve bir kızı vardı bu evlilikten. Boşanmak için kocasıyla mahkemelikti, bekliyordu. Küçük kızıyla birlikte hekimlik yapan ve babasından ayrı annesinin yanında yaşıyordu. Ben de büyüünün bozulmamasını istiyordum, çünkü çok farklı bir tat alış içindeydim. On dakika geçmeden sınıfta uslu ve ödevlerini hazırlamış ciddi bir öğrenci olarak karşımda oluyordu.

Durumu bir Japon kadın yazarın romanındaki profesörünkine benzetiyordum. Bir bakıma onun tersiydi benimkisi. Genç ve güzel karısına heyecan verip, onu etkin cinselliğe yöneltemediğini anlayan elliyi aşmış Profesör, genç ve yakışıklı bir öğrencisiyle onu tanıştırır. Karısıyla tiyatro, sinema ve kır gezintilerine çıkmalarını sağlar. Hocasının karısı olduğundan, etkin cinsellik ilişkisi kurmaktan çekinen genç, bu sık birlikteliklerinde kadını kendine yönelik bir fantazmin içine itmiştir. Prof. ün istediği de budur; kadın yatağında sürekli ortak düşler yaşamakta onunla, gözlerini kapattığı zaman genç delikanlının yanında olduğunu ve vücuduna dokunduğunu hissetmekte ve kısaca onu yaşadığı için cinsel heyecan dalgaları içerisinde yüzmektedir. Yaşlı koca onun bu fantazm coşkusu kendisine çevirerek gençlik yıllarındaki hızlı tempoya ulaşır. Anımsadığıma göre Prof. kurduğu bu düzenle sonunda aşırı heyecanın kurbanı olur.

Benim bu güzel öğrencimi elbetteki bir cinsel uyarıcı olarak kullanmak usumun kıyısından bile geçen bir olgu değildi. Ondan çok hoşlanıyordum öyleki aşık olma aşamasına girmiştin. Aramızdaki ilişkiye bir ad, bir kimlik aramaya koyulmuştum. Aynı acıyı o da çekiyor, ama bir çeşit kendine acı çekirme, bir mazoşistik davranış içinde, mutluluğumuzu tamamlamaya gereksiz engeller çıkarıyordu. Öyle ki artık teslim olma, dayanamama durumu geldiğinde birden ortalıktan yitmeye başlamıştı. Bir hafta on gün görünmüyordu. Tam artık bitti deyip, unutmaya çabasına girdiğimde bir sabah süklüm püklüm odama girip kollarıma atılıyor ve uzaklaşmaya dayanamadığını söyleyerek hüngür hüngür ağlıyordu. Nasıl davranmam gerektiğini bilemiyordum ve şaşkınlık içindeydim. Bu romantik sevginin buruk acısı

içinde kıvranıyordum. Bir şiirde kendime ‘Aptal dev’ yakıştırmalarını yapmış köken çelişkimizi ortaya koyuyordum:

İn bulutlardan aptal dev
 Taşımaz seni bu pamuksu yumuşaklık
 şenin parmakların toprağın sertliğini okşamaktan böyle küt
 İpeksi sarı saçlar kayıp gider arasından tutamazsın
 Sen çatlak dudaklı ananın çocuğu
 Sen güneş yanığı, temre temre yanaklı bacının kardeşi
 Buralarda olduğuna ne bakıyorsun, barınamayacaksın uzun süre
 Çoban oğlu çoban hey
 Kendine dön
 Can eriği dudaklarda gideremezsin sen susuzluğunu
 “Burjuva bataklığında bir nilüfer çiçeği!” olarak nitelemiştin
 onu son mektubunda
 Bayağılık ve salt gösteriş olan züppelik ortamının
 kokuşmuşluğundan
 leke almadan, ak aydınlığa çekmek istedin ak çiçeği
 sevgiyle sulamak ve akılla beslemek ve duygular sepiştirerek
 yeşertip dal-budak saldırmak
 ve dahası ömrünün kalanını ona vermeye niyetlendin
 Ah koca sersem kendini bilmedin.

Bir haftadan beri sabahları yine odamın kapısı önünde bekler buluyordum Sevgil’i. “Seviyorum seni diyordu, elli yaşında da olsan bu değişmez!” Ancak dayanılmazlığın sonu yaklaşmıştı, birkaç zaman yine gözden kaybolacaktı. İki gün önce akşamın saat altısında kimselerin olmadığı bir saatte Marmara kıyısında ve Topkapı sarayının denize bakan pencereleri altında bulunan Poseidon lokantasında yemek yemiştik baş başa. İri kara gözlerini gözlerime dikerek, tabağından lokmaları ağzıma ağzıma verip, sonra hafif öpücüklerle yağlarını siliyordu her lokma sonunda.

“İşte! Senin küçümsediğin bu küçük saplantılar beni mutlu ediyor. Her dokunuşta kendimi parça parça sana veriyorum. Ruhumun yarısı beni terk etti, öbür yarısından parçalar vermeye başladım. Tükendiğimde senleşecek, benim özvarlığımın birlikte vücudumda tamamıyla senin olacak ve ben yok olacağım senin varlığında!” diye konuşuyordu.

“Henüz yarısını verdiğin ruhun benliğimin neredeyse tümünü işgal etti. Ya kurtulmalıyım ya da öbür yarısını da bana katmalısın. Tek bir varlık durumuna girmeliyiz. Açıkçası bir ad bulmalıyız kendimize!” demiştim. Sa-dece, “Haklısın” deyip, sınımsız bir öpücükle noktalamıştı günü, o kadar.

Dün öğleyin tutup elimden Yenikapı’da bir kahveye götürdü. Liseli ve üniversiteli gençlerin kahvesinde, saçları kırışmış bir kırklık delikanlı (!) olarak rahatça seçilebiliyordum. Evden özel olarak hazırlayıp getirdiği sandviçten parçalar koparıp, parmaklarıyla birlikte ağzıma sokarken, yanı-mızdaki masada oturmakta olan gençlerden bazıları laf atmaya başlamış-lardı ki garson yanımıza gelip, “Lütfen bu kadar yakın oturmayınız. Ayrı-lınız birbirinizden, burası ciddi bir müessesedir. Herkesin dikkatini çekiyor-sunuz ” deyince kalkıp çıkmıştık. İkimizde kahkahalarla gülüyorduk kıyı-daki bir beton bank üzerinde geriye kalan sandviçlerimizi yerken.

Bindiği belediye otobüsünün penceresinden el sallayıp öpücükler yollararken Sevgil, kendimle baş başa kalmış olan ben düşünmeye başlamıştım: gerçekten hiçbir çıkarı yoktu derslerinden yana; çok çalışkan, zeki ve yetenekliydi. Öyle sınıf geçmek için kendisini hocasının kucağına atacak cinsten bir kız değildi. Yanına yaklaşılmaya cesaret edilemeyecek kadar güzeldi. Franchesco Goya'nın "Çıplak Maya" tablosunun önünde, onu seyrederken nasıl kendinizden geçersiniz, bu kızın karşısında da bir erkeğin aynı duyguya kapılmaması olanaksızdı. Nasıl ki tablonun aslını ele geçirme olasılığınız yoksa, ona heyecan ve hayranlıkla bakar bakar sonra gözlerinizi kapatarak, belleğinizde çivilenen görüntüsüyle hayalinizde yaşatırsınız. Ancak tablo gibi cansız olmadığından, onun tercihi her şeyi değiştirebilir. Yaklaşmanın yolu ise çılgınca uygulanacak bir cesaret gösterisidir. Çünkü dudak büküp bir kenara atılırsınız, ısrar etmeden göğüs germeniz gerekir. Onca olumsuz katlanmayı göze alarak, yaşama başıma bakmadan bu çılgınlığı yapmıştım. Belki hocalığımın bu cesarete büyük payı vardı. Ama ona arkadaşlık önerirken, özellikle bundan kaçınmaya özen göstermiştim. Bir karara varması için zaman da vermiştim. Sonucun olumsuz olması onu sevmemi engellemeyecekti, elbeteki bir tablo, bir sanat yapıtı gibi uzaktan seyrederek derslerimde karşımda olacağı için. Üstelik olumlu, yani arzu ettiğim cinsten bir yaklaşımda beklemiyordum. Alacağım yanıtı kendim tümceleştirmiştim kafamda:

"Sizi hoca olarak beğeniyorum, diyecekti kırılmamam için; bunun ötesinde lütfen fazla bir şey beklemeyiniz. Sizi tahrik ettimse özür dilerim, uzak dururum bundan sonra!"

İki günü nasıl geçirdiğimi anımsamak bile istemiyorum. Dersten sonra süklüm püklüm odama girmişti. Hiçbir şey söylemeden yanına oturunca titreyen ellerimiz kendiliğinden birleşmiş ve nemli gözlerimiz renkli ışıklar saçarak iç içe girince; kıpır kıpır dudaklarımız birbirini bulup soluğumuz kesilinceye dek sürmüştü ilk öpüşmemiz.

Şimdi biliyorum ki bir kaç gün sonra yine çekip gidecekti, belki hiç gelmemek üzere. Ona bir şiir yazmıştım uzun mu uzun! "Sevinin sonsuzluğuna destansı yaklaşım!" gibisinden acayip bir ad koyarak. Tam Topal Kocuk Dayının Laleli camisinin merdivenleri üzerindeki sergiye yaklaştığımızda, çantamdan çıkarıp şiirin içinde bulunduğu zarfı verdim. İlişkimize ve kendisine çağıracağım bir ad koymasını istiyordum. Sayfalar dolusu bir şiirdi bu ve yaşamımda yazdığım ikinci uzun aşk şiiriydi. Birincisini onbeş yıl önce öğretmen okulu son sınıftayken, Marieyella adında bir İtalyan kızı için yazmıştım. İstanbul'dan Malatya'ya gideren trende tanıdığım bu kıza birkaç saatlik yolculuğumuz sırasında, bildiğim sekiz-on cümlelik İngilizceyle ilan-ı aşk etmişim. Kız İzmit'ten binip Ankara'da inmişti. Bir daha kıızı ne gördüm ne de yazıştık. Ama güzelliği, inceliği, boyu-posu zihnime kazınmıştı:

Marieyella Marieyella
 Florasalı kız
 Ah! Sendeki o kaş-göz kara kara.
 Kime adadın onları
 Lombardia Liguria'da Toscana'da...

diye başlayıp İtalya'nın tarihi, coğrafyası ve edebiyatına ait tüm bildiklerimi şiirin içine döktürmüştüm. Dante'nin Beatrice'ne benzetmiş, Boccaccio'nun Laura'sı yapmış, Decameron'un erotik öykülerinde gezilere çıkarılmışım. Yerel gazetelerden birinde yayınlanmıştı. Ertesi yıl öğretmen okulundan bir arkadaş, şiirimi okuyarak, Malatya'da yapılan bir şiir yarışmasında ödül kazandığını yazmıştı öğretmen olarak çalıştığım köye.

Bu şiirim ise çok farklıydı. Saydam bir güzelliği yaşamış ve yaşamayı sürdürüyordum kısa kesintilerle de olsa. Aradığım adı bulursam, yaşamımın geriye kalan kısmını ona adama çılgınlığına bile hazırdım:

Karanlığın kara bağrında
 Yalnızlığımın gece yarısından yazıyorum bu destanı
 dudaklarımızdan eksilmeyecek bir türkü olsun diye
 İlk kez gözlerini gördüm
 Çakıldı kaldı dudaklarıma
 Takıldı kaldı ellerime
 Sokuldu kaldı yüreğime
 Sen kimdin, beni böyle gözlerine zincirleyip alıp başımı giden
 Köken farkımız mı
 Yoksa yaşım mı seni benden uzaklaştıracak olan
 Ben ölü topağın sıcaklığında çaputlara sarılarak
 Kavruklar ve pişikler içinde büyümüştüm
 Sen ise ak eldivenli ellerin mikropsuzluğunda büyüdün
 Gülücükler dağıtarak kar beyazı bezlerin yumuşaklığında
 Senden daha önce dünyaya gelmeme gelince,
 bu benim elimde değildi
 Anamla babamın bir bağ bozumu yorgunluğunu, ıssız bağdamında
 birleşen vücutlarından çıkarmalarını nasıl önleyebilirdim
 Söyleyebilir misin
 Bunlardan mı
 Gözlerine zincirleyip beni, alıp başımı gitmeye kalktın
 Sevgiye baş koymak var, su koyuvermek değil, bilesin
 Harlı ateşlerin yalınları sönmez
 Ellerin, dudakların ve yüreğinle tutacaksın onları
 Yanmadan yananları göremezsin, bilesin
 Seni küçüğüm seni var ya
 Seni düşünmek
 Zifiri karanlıkta bulutların arasından ansızın çıkan ondördün aya
 benziyor
 Işıltılı bir hüzün
 Ve düşüncelerinin karanlığında yüzün gözlerimi yakıyor
 Oturmuşsun yüreğimin başına
 Atardamar kapakçıklarını kapatıyorsun
 Kanım çekiliyor damarlarımdan ve iliklerime işliyor
 ölüm soğukluğu.
 Oturmuşsun yüreğimin başında
 Sanki bir güzel, türkülerdeki pınar başında 'ak ellerini soğuk suya
 batırıyor'
 Yakalamışsın damarlarımı, parmakların kızılkan haykırıyorsun
 "Ben varım! Ben de varım!" diye
 Sen kimsin küçüğüm kimsin, nesin

-Sana ad koyamıyorum-
 Bir göktaşı mısın dünyama çarpan
 Ve gittikçe derinlere inen bir oyuk açan içimde
 Hayır küçüğüm,
 onulmaz bir yaraya dönüştüremezsin bu derinliği
 Bir ad bul kendine seni çağırabileceğim
 Çağırdıkça yankısını duyacağım bir adla gel
 Dördüncü çentiği atamazsın yüreğime
 Kanımı boşalttırmam bir yara daha açtırıp da sana
 Yoksa çek elini-eteğini dünyamdan
 Evrenin sonsuzluğunda yalnızlığımı yaşayayım
 Kıyasladıkça değil, aklın estikçe hiç değil
 Kocaman yüreğini tam vereceksen
 Severek, arzu ederek ve
 Başka renklere özlem duymadan gelebiliyorsan gel.
 Bir ad bul kendine öyle gel
 Bir daha kimsin nesin diye sormayayım?

Topal Kocuk Dayının arkası dönüktü, yün çorapları düzeltiyordu. Uzak-tan onu görünce Sevgil'e, aynı köylü olduğumuzu ve Kocuk Dayı'nın babamın yaşıtı ve arkadaşı olduğunu söylemiştim. Birlikte yaklaşarak, "Pazar olsun" dedik aynı anda. Kocuk Dayı sesimi alınca döndü: "Vaay, Hocam sağolasın!" dedi; "sen de sağol hanım kızım."

Sevgil çoraplarla ilgilenmeye başlamıştı. "Bu hanım kız benim öğrencim" dedim, "eğer bir şeyler alırsa ucuza veresin ha. Kazıkçılık yok bize!" O güldü ve göz bana kırparak, "Lafı mı olur? Canına kurban olsun" dedi, "ben böyle güzel hanımlardan para almam. Maşallah kızım dünya güzeli!"

Sevgil dönüp, ikimize doğru göz süzerek söylendi: "Dayı, sizin köyün toprağından mı geliyor bu çapkınlık?"

Bunu duyan Kocuk Dayı bir kahkahadır patlattı. Gelip geçenler "Niçin bu adam böyle gülüyor deli mi ne?" dercesine bir bakış fırlatıyorlardı. Bu arada üç beş genç müşteri takılıp, bir düzineye yakın çorap satın aldılar çoraplarla ilgilenen güzel hanımı görünce. Topal Kocuk eski kurtlardan deyim yerindeyse; hemen anlamıştı. Gençler ayrılır ayrılmaz:

"Güzel kızım" dedi, "sayende beş dakika içersinde yüz lira kazandım. Saatlerdir tek bir çift bile satamamıştım. Çoraplarımın yanında manken gibi durunca nasıl gençler koşuyor. Hocam güzel kızımın notların yüksek tut ha. Sözümü tutmalısın, hem ananın hem de babanın arkadaşısım. İkişiy-le de çocukluğumda yeniyetmeliğimde çiftçilik çobanlık yaptım. Karnesine pekiyileri düzeceksin, yoksa karışmam"

Ben: "O pekiyileri alınının teriyle kazanıyor" dedim, "Kocuk Dayı, benim fazladan not vermeme ihtiyacı yok!"

Sevgil şakasını geçti: "Dayı, arkadaşımın oğlunun hiç de bol notu yok. Cömert değil nattan yana. Bir gün dersini hazırlamasam, beni sınıftan atar vallaha. Öyle sanıyorum ki Hocam sizinle kalacak biraz; ona eski zamanlardan savaşlı yıllardan anlatacağın öyküleri geniş tut emi. Ama yakıştıрма değil gerçek olsun ha! Söyle şimdi, dostluk-tanışıklık bir yana alışveriş bir yana, bu renkli yün çorabımı bana kaç vereceksin?" deyip cüzdanını çıkarmıştı. Ben, "bırak sen, ben öderim!" demeye kalmadan Kocuk Dayı

“Yok, bir de para alacakmışım” dedi. “Benim Hocamla, rahmetli dostlarının oğluyla gelmişsin hiç senden para alır mıyım? Benim küçük bir hediyem olsun yavrum! Ayağına giydikçe beni hatırlarsın!”

Ben araya girerek, “Koy cüzdanını cebine Sevgil” dedim, “ben öderim”

Kocuk Dayı sertleşti: “Yok yok! dedi, ikinizin de parası geçmez benim yanımda.”

Birden Sevgil’in ilgilendiği çorapları ondan önce kapıp, paket yaptı ve eline sıkıştırdı. Sevgil, “Sağol dayı, çorapları her elime aldıkça seni hatırlayacağım!” diyerek, yanağından öpünce gözleri ışıldadı: “İşte” dedi, “bu milyona değer. Bir çift çorabın değeri mi olurmuş?”

O sırada bir müşteriyle ilgilenen Kocuk Dayıya işittirmeden sessizce, “Güzelim şiddetle arzu ediyorum, ama tatlı dudaklarından öpemeyeceğim; özlemimi yarın sabah gideririm. Hem sonra çapkın Kocuk Dayı da ister!” diyerek yanağından öpüp hızla uzaklaştı gülerek.

Yerinde ve zamanında en ince şakaları yapabiliyordu üzgün de olsa. Millet Caddesi’nden karşıya geçip, trene binmek için Yenikapı’ya yöneldi. İş çıkışı saatleriydi. İnsanlar hızlı adımlarla evlerine gidiyor ve tren, otobüs ve vapura binme telaşı içindeler. Sevgil’in kalabalığa karışmasını izledim. Caddeyi geçer geçmez, kendisine çarparak geçenlere aldırmadan çantasından kendisine verdiğim zarfı açıp, içindeki şiirleri okumaya başlamıştı. Doğrusu şu anda ona görünmeden, yakından yüzünü ve gözlerini görmeyi şiddetle arzu ediyordum.

Kocuk Dayı omzuma dokundu: “Yeter benim Hocam” dedi, “yeter arkasından seyrettiğin nasıl olsa yarın yine gelecek. Öğrencin de olsa aranızda bir şeyler olduğunu biliyorum. Hiç ummadığın bir yerde, bir akşam, alaca karanlıkta sarmaş dolaş giderken gördüm sizi. Tedbiri olmalısın; İstanbul’daki köylülerin ağzına düşersen biri bin yaparlar. Bizim adımız bir seninki iki; hem Hocanın, hem Dede’sin. Zengin Onarlılar barlarda, pavyonlarda otellerde paralarıyla ne haltlar karıştırırlar, onların ki laf olmaz. Senin bu masum, güzel ilişkin destanlaşır çok görülür. Ama değer yeğenim; hanım kızım dünya güzeli. Allah övmüş de yaratmış. Bilirsin benden söz çıkmaz, ben hem güzelleri hem de güzel sevenleri severim.”

Tam bir halk düşünürü gibi konuşuyor ve değerlendirme yapıyor Kocuk Hüseyin Dayı. Konuyu kapatmak gerekiyordu: “Bırak Kocuk Dayı” dedim, “kız gitti söz bitti. Biz dönelim yine eski günlere! Ama yine onun dediği gibi, anlatacaklarını geniş tut ve tanıklı ispatlı olsun!”

Hazırcevap Topal Kocuk gülerek yapıştırdı karşılığını: “Aha” dedi “ispatı-tanığı geçiyor! Beni burada gördü, ama yamalı ceketim şalvarım, görünüşüm adama batıyor; ar duyuyor bir selam verip hal-hatır etmekten, yolunu değiştirdi. Burhan Ağa, Vanlı Burhan, Mithat Kâha’nın torunu. Arlanıyor benim gibi köylüsünden, Tanrının selamını vermekten arslıyor. Herkes senin gibi değil. Sen niye değişmiyorsun herkes değişiyor da? Bak şu geçen güzel hanımlar eli çantalı, kravatlı senin gibi bir bey, benim gibi dilenci kılıklı köylü parçasıyla konuşacağı hangi ortak konu vardır diye dönüp dönüp merakla bize bakıyorlar. Diyeceğim bu değil; insan ilişkilerin sen benden daha iyi biliyorsun. Ben burada kimleri görüyorum Onarlılardan; Keleş Hacı’nın torunlarını mı dersin, Vakarlı Mehmet’in torunlarını

mı? Yoksa Mithat Kâha'ninkileri mi? Hepsini, hepsini! Milyonları, hanları, dükkanları mağazaları varmış? Kız gibi taksileri varmış altlarında. İnsanlıkları olmadıktan sonra, insanseverlik bilmedikten sonra. Bizim güzelim geleneklerimizi unuttular! Kömbelerimizi, lokmalarımızı hakça üleşir yedik. O helal lokmalarla büyüdüler, ama şimdi hepsi paranın kulu-kölesi olarak haramzadeleştiler. Burhan Ağa yol değiştiriyor, bazıları ise gözlerimin içine bakarak geçiyor önümden de Tanrının bir kuru selamını çok görüyor. Gözle bak. Vanlı Burhan nasıl kasılarak caddeyi geçiyor tüccar ahbablarıyla dükkan komşularıyla. Az sonra yine bu geçeye gelecekler; caminin arkasında bir yerdeymiş apartmanı. Salt benimle karşılaşmamak, yanındakilere -olur ya belki biri ilgilenir- çorap morap alır 'bu benim köylümdür ' diye tanıştırmaması için karşıya geçiyor. Korkuyorum, geçerken şaşkınlaşıp bir kazaya kurban gidecek benim yüzümden! Senin Çebüş ananın önünde oynayayım emi. Daha dokuz-on yaşlarındayken bana sulanıyordu. Çocuktum elimden bir şey gelmiyordu. Bana yaptıklarını bir anlatsam küçük dilini yutarsın. Çebüş Sarıcağil'dendi, Ayvaz'ı tosun alıştırır gibi üstüne alıştırdı."

Kocuk Dayı soluk almaksızın konuşuyor bir yandan da çoraplarını toplamaya başlamıştı. Güneş batmış, ama henüz kararmamıştı hava. Yaptığı yorumlar eleştiriler ve şakaları şaşırtıcı ve öylesine anlamlıydı.

"Önce şu bohçamı toplayayım" dedi, "sonra Aksaray'a iner yarım saat içinde bir bankın üzerine oturur sana bizim köyün Vançukurun taşlarının dibine doğru, savaşı yıllarda bir gezinti yaptırırım. Eve giderdik, ama avradın yanında her şeyi açık anlatamam!"

Onu aydınlık bir kahveye götürdüm, تنها bir köşeye çekildik. Adamcağızı o kılığı ve bohçasıyla ne kahvelerde ne de lokantalara alıyorlarmış. Yanımda bir şey demediler kahveci tanıdığım olduğundan. Ve Kocuk Dayı kaldığı yerden sürdürdü:

"İçimden bir ses diyor ki, bu kasıntı Vanlı o heriften! Seferberliğin fırafırında, köye benim gibi sekiz-on yaşlarında çocuklar, ondörtönbeş yaşlarında birkaç yeniyetme ve Mılla İsmail gibi altmışbeş-yetmişliklerin erkek olarak bulunduğu bir yaz günü, Hemengül ninem Vançukurun taşlarında dibinde bir asker kaçağı saklamıştı. Gece ekin biçer gündüz yatar saklanırdı. Senin anan da oradaydı, o zamanlar Hasankâhagil'lerden Ferhat'la evliydi. İki gelin daha vardı, Gökkızıgilin Elif ile Dudu. Tuluk Fatma teyzen de oradaydı. Ben tarlada öküzleri eşekleri otlatıyor suluyor, onlara bakıyorum. Tuluk benden iki-üç yaş kadar büyüktü ve eşeklerle biçilen buğday saplarını taşıyordu harmana. O benden daha iyi hatırlar. Vançukurun taşların önünde, ay aydınlığında da gece karanlığında da olup bitenleri."

Üçüncü geceydi Vançukurunda geçirdikleri. Hemengül Ana' ve dört gelin buğday biçiyorlardı. Başlarında erkek olarak torunu Kocuk vardı. Vançukurunda taş dedikleri, semti çepeçevre saran kayalığın önündeki doğal mağaranın girişinde yattılar ilk gece. Köye gidip gelmek üç-dört saat aldığından dağda yatıyorlardı. Böylece bu saatleri iş için kazandıkları gibi yol

yorgunluğu da çekmemiş oluyorlardı. Dağ başında bir tek aile ya da bir küçük grup olarak yatmaya cesaret edemezlerdi seferberliğin ortasında. Hemengül Ana' korkusuz bir yaşlıydı, çok görmüş geçirmiş bir kadındı. Yağın altında dolu bir Alman çiftesi ve bir kılıç bulunduruyordu babadan kalma. Ama cesaret yetmezdi; üç-beş asker kaçağı tüfekleriyle kamalarıyla başuçlarına gelip, uyurken boğazlarına dayadılar mı yapacakları hiçbir şey olmazdı elbette. Bu yüzden Hemengül Ana' izledi, kovuşturdu araştırdı ki; semte üç ailenin daha ekin biçmeğe geleceğini öğrendi. Aynı gün dört tane ırgat bulup, pılısını pırtısını toplayarak çıktı dağa. Zaten gecikmişler, Ağustosun son günleriydi. Milla İsmail'in torunları Kara Fidan'la Tuluk Fatma yeğenleri sayılırdı, akrabaydılar. Milla:

“Hemengül ikisini de al götür! Buğdayını tarlada bırakacak değiliz ya, undan bulgurdan biraz aşlık verirsin, para mara istemez!” demişti. Gökkız gilin çite gelinlerle, Sarıcağil'den Çebüş gelin zaten ortalık ırgadaydılar; başkalarına çalışarak ellerine geçen para ve ya da erzakla geçiniyorlardı.

Dağda dört aile birbirlerinden en fazla iki üç tarla, birkaç yüz metrelik uzaklıkta bir taş-çağıl yığıntısının çullarını minderlerini serip yatıyorlardı yumuşak sıcak toprağı düzelterek. Gözleri, önlerindeki buğday saplarını seçebilmeye dek ekin biçiyorlardı karanlıkta birbirlerine seslenerek. Birkaç saat yatıp dinlendikten sonra, şafakla birlikte kalkıp yeniden başlıyorlardı. Tencereyi tavayı, kara sacı yüklenip gelmişlerdi dağa. Bir torba un, bir torba bulgur, birkaç pişirimlik yeşil fasulye kurusu, yarım küp yağ ve tuz getirmişti. Hemengül Ana'. Bir kocaman kayanın dibinde kurduğu ocaklıkta pilav yapıyor, ekmek pişirip ırgatlarının karnını doyuruyordu. Hemengül Ana' ekin biçmiyor, başlarında büyüklük ediyordu. Zaten yaşlı kadının beli bükülmüş meşe bastonuna dayanarak dolaşıyordu. Arada bir kuzeye bakan kaya diplerinden, çağıl yığıntılarının eteklerinden yemlik, ebegümece toplayıp pilava katıyordu. Böylelikle hem bulgurun daha fazla dayanmasını sağlıyor hem de bu otlarla yeşil sebze gereksinimlerini gidermiş oluyordu. Torunu Kocuk'la sık sık çalı çırpı ve tezek toplamaya çıkıyordu ateş yakmak için. Böylece bazen Taşpınarın gediği aşarak Şeyhçayırı'ndaki tarlasında bulunan semizotundan birkaç demet getiriyordu. Semizotunu doğrayıp ayrına katarak cacık yapıyordu. Serin semizotlu cacıkla pilav iyi gidiyordu. Kara Fidan'la Tuluk Fatma'nın anası, yani Milla İsmail'in gelini süt ortaklığı (hab) ettiği beş evden toplanan sütü pişirip yoğurt yapıyor. Yayıp yağını aldıktan sonra ayrı köy çeşmesinde bir koca küp ya da yannık (oğlak derisinden küçük tulum) içinde soğuttuktan sonra, kızı Tuluk'un harmanda eşeğin yükünü yıkmasına yardım edip, onunla dağa göndermekteydi. Hemengül Ana' dualar edip duruyordu:

“Aha sağolasın Hatun bacım, bizi katıksız bırakmadın. Yoksa kuru pilav boğazımızdan geçmeyecekti. Allah seni Milla Ahmet'ine kavuştursun!” her yudum ayran alıştır ve cacık kaşıklaerken.

Koca bir çağıl yığıntısının çevresinde ikişerli yatıyorlardı. Hemengül Ana' tekti. Çünkü torununu Çebüş elinden almıştı, “Hemengül Ana', ben tek başıma yatmaya korkuyorum. Kocuk'u yanıma ver sırt sırta verip yatalım!” diyerek. Kara Fidan bacısı Tuluk Fatma'yla; adı çifte gelinlere çıkmış Elif ile Dudu da birlikte yatıyorlardı. Her çift birbirinden birkaç adım uzak-

ta ve aralarına taşlar düzerek, oraklarla yeri düzeltip çoban evcikleri gibi hücreler hazırlamış; palaz, minder, şilte ve cicimlerinin altında yatıyorlardı. Hemengül Ana' taş yığıntısını tam karşısına alacak biçimde ve üç-dört metre uzakta altında bir minder, üstünde palaz gözleri yarı açık yatıyordu. Ama zifiri karanlık basınca hiçbirini gördüğü yoktu. Sadece hışırtılara, gü-rültü ve fısıltılara koşullandırmıştı kendini. Çebüş gelinin ne diye torununu elinden aldığı bir türlü anlayamamıştı. Yatağını Fidan'la Fatma'nın yanına serer yatabilirdi, ilk gece taşın önünde olduğu gibi. Her gece olduğu gibi öbür tarlalarda yatan komşuların büyükleri arasında birbirlerine seslenerek söz atmalar, tekerlemeler, kısa meseller geçildi; şakalar yapıldı. Sonra ses-sizliğe büründü doğa.

Çebüş yine Kocuk Hüseyin'i sıkıştırmaya başlamıştı, çıplağını çıplağına yapıştirarak. Memelerini ellerine verip:

"Haydi" dedi, "yine sen emcik em! Ben de dutunu yiyeyim!" Anasını emmeyi çok değil iki yıl önce bırakan Kocuk için oldukça doğaldı bu. Genç gelinin diri memeleri, sert sert dudaklarını doldurmaları hoşuna gidi-yordu. Annesinin yumuşacık, iki deri parçası gibi sallanan emciklerine benzemiyordu; bununkinin uçları kocaman kocaman olmuş ağzına sığmı-yordu. Ama genç kadının da, "dur ki sein dutunu yiyeyim" diyerek parmak kadar pipisini emmesine aklı ermiyordu.

Çocuktan hırsını alamamıştı Çebüş. Uyku tutmayınca kafasını palazın altından çıkarıp hafif doğruldu. yatağının üç-beş karış ötesine dizdiği taşla-rın üzerinden Hemengül Ana'ya doğru baktı, fısıltı geliyordu. Kulak kabartınca biriyle konuştuğunu, fısıldaştığını anladı ve bir erkek sesi duydu yal-varıyordu:

"Ana" diyordu, "benden size zarar gelmez! Koy silahını yerine! Kötü niyetim olsaydı uyarmazdım seni! Açım, biraz ekmek ver karnımı doyurayım. Ben yabancı değilim, Karayüglü'yüm, Poyrazlardan olurum, ben de sizdenim. Askere gitmeden önce kaç kere sizin köye üzüm tutmaya gelmiş-tik; Muhtar Keleş Hacı'ya konuk olmuş, Mılla İsmail'in Mehmetbağın'nın bayırlardaki bağından tam on yük üzüm tutmuştuk."

Adam bunları fısıltıyla anlatırken, Çebüş sürüne sürüne Hemengül Ana'nın arkasına gelmişti. Yaşlı kadın çiftesini yere bıraktı ve:

"Peki peki inandım sana!" dedi, "o zaman üç yük üzüm de ben vermiş-tim Karayüglülere. Adın ne senin?"

"Hüseyin. Ana, İmam Hüseyin'i seversen doyur şu karnımı. Sana çalışır öderim, ne istersen yaparım vallaha anam. Erzurum cephesinde yıllardır çarpıştığımız yetmiyormuş gibi hepimizi batıya çektiler. Bir fırsatını bulup kaçtım. Beş kişiydik. Aylardır dağlardayım. Öbürleri köylerine gittiler. Çemişgezek'ten beri yalnızım, başıma gelmeyen kalmadı; Dersimli eşkiya-ların ellerine düştüm, Kürtçe anladığım için Alevi olduğumu söyledim de bıraktılar. Ama önce Oniki imamların ismini saydırdılar, soyumu sopumu, Dede'mizi sordular. Meğer Şeyh Hasan tarafındaymış onların Dede'leri de. Aynı Dede'nin talipleri olmam sayesinde kurtuldum. Yemek yedirip o gece mağaralarda ağırladılar anam, ertesi gün birkaç günlük öğlelik hazırlayıp, yanıma adam bile verip Çemişgezek arazisine çıkardılar." Asker kaçağı günlerdir kimseyle konuşamamasının acısını çıkarıyordu sanki; "iki gündür

açım, çalıp çırpmayı bilemediğim, beceremediğim için bir lokma öküz emeği girmede ağzıma.” Çebüş arkadan fisıldadı:

“Hemengül Ana’! Biraz pilav kalmıştı akşam yemeğinden, iki ekmekle. Doyuralım karnımı şu garibin. Tarla derer bize. Asker kaçacağı o, alışıktır gündüz saklanıp gece yol gitmeye; gündüz şu mağarada çulların eşyaların arasında saklarız, gece ay doğduğunda tarlamızı biçer şafak sökünceye dek. Baksana zaten ay erken doğmaya başladı; az sonra çukurdaki tarlan ay aydınlığına boğulacak!” Yüzünü bile seçemedikleri asker kaçacağı:

“He bacım, diye kabul etti, bütün tarlayı biçer öyle giderim. Ali’yi, Muhammed’i severseniz sırrımı da saklayın, kimseye söylemeyin. Karnımı doyurur doyurmaz hemen başlarım. Morhamam yazısında çok ekin biçmişimdir, iyi orakçıyımdır ben.”

Hemengül Ana’nın da aklı yattı, Çebüş’ten çıkıp da Kaçak tarafından kabul edilen öneriyeye.

“Haydi öyleyse Çebüş gelin” dedi aynı fısıltıyla, “kimseyi uyandırmadan pilavı ekmeği hazırla. Bir baş da soğan kır yanına, küpün dibinde azıcık ayran kaldı sanırım, ondan da koy bir tasa. Getir karnımı doyursun şu yiğit Karayüglü, bizden biri; Ali’yi Muhammed’i de yük etti, canım kurban her ikisine de!”

Çebüş hemen koşup hazırladı kuş gibi tez Hemengül Ana’nın dediklerini Kaçağın önüne koydu. Örtülü’nün tepeden yeni yükselmekte olan Ayın ışıkları, arklarındaki kayalığı ve az ilerde çukurdaki yarısına yakın biçilmiş buğday tarlasını ışıtmaya başlamıştı. Çebüş kayalıktan yansıyan gümüşümü sü ışıkların alacalığında, yırtık asker giysileri içindeki, sakalları ve bıyıkları adamVakarlı uzamış Kaçak’ın yüzünü seçebiliyordu artık. Adam aç kurt gibi saldırmıştı yemeğe. Çebüş genç erekeği seyrederken hayallere dalmayı hiç ihmal etmedi.

Ertesi gün şafakla birlikte buğday tarlasının başındaydılar orakları ellerinde. Dört genç kadın, uzun fistanlarının yenlerini bellerine dolayarak, eğildiklerinde içinde kayboldukları buğdayı biçmeye koyuldular. Tuluk Fatma ile Kocuk Hüseyin uyuyorlardı hala. Hemengül Ana’ da gelinlerin yanındaydı. Biçilmiş beş altı desteden oluşan purnatlarını birleştirip, eşeklere yüklenecek büyük kucaklar yaparak üzerlerini taşıyordu çıktığında dağılmasın diye. Dört gelin birkaç adım arayla sıralanmış, sağ ellerindeki oraklarla kökten kestikleri kuru buğday saplarını, sol ellerinde toplayıp desteye yapıyor, tutulamayacak hale geldiğinde yere koyuyorlardı. Desteyi tamamlama süresi, her orakçının çabukluk, ivedi orak kullanma yeteneğine bağlıydı. Örneğin Kara Fidan öylesine çabuk orak biçiyordu ki, kıvrık ağızıyla buğday saplarını toplayarak, köklerine orak çalışını gözle izleyebilmek olası değildi. Öbürleri de ona yakın bir çabukluk içindeydiler. Kesinlikle deste dolmadan bellerini doğrultmuyorlar, bazen üç-beş destede bir doğrulup soluklanıyorlardı. On-onbeş dakikalık dinlenmelerini ise, ‘Hon’ dedikleri, başladıkları tarla dilimini biçerek sona götürdüklerinde, yani honu çıktıklarında yapıyorlardı. En hızlı ekin biçen ‘Honcu başı’ oluyor ve her zaman üç-beş adımlık genişlikteki kendi payını herkesten en az iki-üç adım önde götürüp honu çıkıyor ve onları bekliyordu. Kara Fidan honcubaşıydı Hemengül Ana’nın onbeş dönümlük bu buğday tarlasında. Köyün

arazisi Dışderik'in en verimli semtiydi Vançukuru. Niçin bu ad verilmişti bilen yoktu.

Kara Fidan daha tarlanın başına geldiğinde, yani henüz biçmeye başlamadan bir değişiklik hissetti tarlada. Koyduğu belliği, işareti bulamadı. Ortalığın henüz çok iyi aydınlanmadığına verip bir şey söylemedi. Beş-altı desteden sonra çevre daha iyi görülmeye başlayınca, Hemengül Ana'nın toplayıp kucak yaptığı purnatların kendilerinin destelerine benzemediğini anladı ve akşamki tüm purnatların kucak yapılmış olduğunu görünce bütün bütün şaşkınlığa düştü. Sanki tırpan gibi geçilmişti; desteler yan yana dizilmiş ve kendininkinden iki katı büyüklüğündeydi. Hemengül Ana'nın kocasından kalma çok geniş kıvrık ağızlı orakla biçilmişti. Genç kadın kendi kendine:

“Ben yirmibeş yaşlarında bir genç kadın olarak o orağı kullanmıyorum. Yetmiş yaşına dayanmış bir kadın nasıl bu orakla biçebiliyor? İnanılır gibi değil ve üstelik gece ay ışığında biçilmiş. Sanki tırpanlanmış!” diye söylenmeye başlamıştı. Duramadı altbaşındaki çifte gelinlere dönüp: “Elif Dudu, kızlar! Bu tarlada gece ay ışığında Hemengül Ana' koca bir hon çıkmış galiba?” dedi.

Gelinler aynı anda, aynı sözleri söylediler: “Hemengül Ana'nın bir karnımlık bile uykusu yok, bütün gece çalışmış!”

Kara Fidan, kendi kendine kimseye sezdirmeden gülen Çebüş'e döndü bu kez: “Kız Çebüş” dedi, “bu gece Hemengül Ana'yla birlikte ekin mi biçtiniz bu tarlada? Tek başına iki evleğe yakın tarlayı ben bile biçmem, Hemengül Aana nasıl biçsin! De bir bildiğin varsa.”

Çebüş yanıt vermedi. Konuşmalar aralıklı oluyordu. Desteler doldukça soruyor ya da yanıtlıyorlardı. Neredeyse honun yarısına yaklaşmışlardı. Bir daha yeniledi sorusunu Kara Fidan.

Çebüş bu kez: “Anam ben gece tarla marla dermedim” dedi, “Hemengül Ana'nın kendisine sor! Biçtiyse gece o biçmiştir. Ben bir şey bilmiyorum.”

Desteler, purnatları elindeki kocaman orağıyla toplayıp kucak yapmaya çalışan Hemengül Ana' konuşmaları duymuştu. Derince soluklanıp, “Gelinler, kızlarım! diye seslendi, hon bitmeden honcu dinlenmez ama neyse. Oraklarınızı sokup belinizi, yanına gelin. Fatma ile Hüseyin uyanıp buraya gelmeden, size söyleyeceklerim var. Toplanın başına.”

Böylece gelinleri çevresine oturtup akşamki olayı anlattı; Karayüg'den bir asker kaçacağı konukları olduğunu, onun gece ay aydınlığında kocaman iki hon çıktığını ve besleyip birkaç gün saklarsa tarlayı bitireceğine söz verdiğini açıklayıp ekledi:

“Gelinler açık konuşayım, gözümü üzerinizden ayırmayacağım. Sakın adama bulaşıp netmeyin. Hepinizin gorunuza sıçarım. O benim hem konuğum hem de ırgadım olacak üç-dört gün. Babasını da tanıyorum. Şimdi mağarada, eşyaların yanında; üzerini palazladım yatıyor. Bereket bizim tarla çukurda; gün ışığında da ay ışığında da diğer komşu honcular tarafından görülmüyor, arada kocaman kayalık var!”

Hemengül Ana'nın tehditi pek işe yaramadı. Kara Fidan, Milla ve Dede vekili Kamber gibi kutsal sıfatlar taşıyan birinin torunu olduğundan kutsal

sorumluluk duyması, günah korkusu ağırlığını yaşamasından herhangi bir girişimde bulunamadı. Uzaktan uzağa ya da su içmeye eşyaların yanına geldiğinde, palazın ucunu kaldırıp, uyurken Kaçak'ı seyretti birkaç kez. Elif ile Dudu hiç ilgilenmediler. Görünüşte sırt sırta verip birlikte yatıyorlardı. Hemengül Ana'nın sırayla her akşam başuçlarına gelip "Haydi uyuyun yavrularım, Allah rahatlık versin!" yatak teftişinden sonra yüz yüze dönüp sevgi ve cinsellik açlıklarını birbirlerinden gideriyorlardı. Kısacası birbirlerine yetiyor, erkeğe gereksinim duymuyorlardı. İki elti aynı yıl gelin gelmişlerdi Gökkız'gilin aileye. Birkaç ay sonra iki kardeş askere alınmıştı. Dudu'yu kendisinden iki yaş büyük olan Elif alıştırmıştı. İlk yıl gizli gizli yattılar. Ama kocalarının ölüm künyeleri geldikten sonra artık çekindikleri yoktu. Çokları biliyordu iki eltinin birbirlerini sevdiklerini.

Çebüş'e gelince; ikinci akşam başardı Kaçak'la ilişki kurmayı. Dün gece Kocuk Hüseyin'in şurasını burasını yalayan, öpüp okşayan Çebüş gelin, daha akşam olmadan Hemengül Ana'ya:

"Hemengül Ana', Hemengül Ana'! Artık alıştım dağda yalnız yatmaya. Torununu yanına al, yaşamayası sabaha kadar cayır cayır osuruyor! Pis koddan uyuyamıyorum, burnumun direği kırılıyor!" deyip onu yatağından uzaklaştırdı. Gece olup herkes iyice uyuduğuna kanaat getirince kalktı yatağından; üstüne örttüğü palazın altına, yastığını yerleştirdi, baş yerine de keçi kılından bükülmüş örkeni, yani yük sicimini tomar yapıp, saç biçimi verdi, yatağında yatıyormuş havası için. Sonra karanlık yerlerden dolaşarak, ay ışığında hemen hemen dört gelinin biçtiği genişlikte bir honu tek başına önüne katmış, Hemengül Ana'nın kocaman orağıyla vurup tozutan Kaçak'ın yanına gitti.

"Sana su getirdim Hüseyin'im" dedi, "kırk yıllık ahbabıymış gibi, haydi biraz su iç!"

Kaçak doğruldu ona doğru baktı; dün gece kendisini savunan ve yemek hazırlayan gelindi. Davranışları, yumuşacık sesi, dün gece ay ışığında zorlukla seçebildiği yuvarlak yanakları, biçimli kutu gibi ağız aklını başından almıştı. Onu birden karşısında görünce önce şaşırıldı. Sonra ikisi de hiç gerek görmediler, konuşma tanışma girişi yapmaya; buğday saplarının içerisine gömüldüler. Ay onları ışıklarıyla yudu iç içe girip, birbirlerinin yanğını söndürürken. Yıllardır kadın yüzü görmemiş asker kaçağıyla, oğlan çocukları, yeniyetmelerle doyum sağlamaya çalışan Çebüş gelin denkleşmiş kerelerce buğday saplarının arasında kanatlanıp uçmuşlardı. Sonra Çebüş geldiği gibi, yine karanlıkları, yani taş-kaya, çağıl yığıntılarının ay ışığı almayan yüzlerini dolaşarak, su tasını yerine koyduktan sonra yatağına girdi. Kaçak ise daha da hızlandı koca orak elinde, kanatlanmış uçuyordu sanki. Ve tarlada buğday sapları nasıl da önünden kaçıyordu.

Kaçak'ın konuk edildiği üç gün içinde, onun sayesinde Hemengül Ana'nın koca tarlasında on-onbeş adım genişliğinde dar bir şerit kalmıştı biçilmedik. Köşeye sıkışmış bu bir honluk alan sarı bir yamalık gibi duruyordu. Tuluk Fatma anasına, Hemengül Ana'nın selamlarını iletip iki eşek daha buldurmuştu. Böylece Kocuk Hüseyin'le birlikte dört eşekle yük taşıyorlardı son üç gündür. Günde en az dört kez gidiş-dönüş yapıyorlardı harmana. Ama tarlada biçilmiş buğday sapı bitmek tükenmek biliyordu.

Buna bir türlü akıl erdiremediler yükçüler. Kimseye söylemesinler diye çocuklara Kaçak'tan söz etmemişlerdi. Çul-çuval ve minderlerin, palaz ve yorganların arasında bir eşya gibi sarıp sarmalamışlar saklıyorlardı Karayüglü asker kaçacağını. Arapkir'den Elazığ'a giden şose Hemengül Ana'nın tarlasının yanından geçiyordu. Dağda buldukları bir hafta içinde beş-altı kez, asker kaçakları avına çıkmış manga manga jandarmalar geçti. Her seferinde birkaçı yanlarına gelerek, asker kaçığı görüp görmediklerini, sormuşlardı. Hemengül Ana' onları karşılayıp, "Siz deli misiniz bre yavrularım? Hiç asker kaçığı cadde boyunca gider mi? Hiç bizlere görünür mü? Kayalardan, uçurumlardan, keçiyollarından geçer onlar. Aklimızı başınıza toplayın. Gidin onları Göldağı'nın tepesinde, Kepez'in kaya çatlaklarında, mağaralarda arayınız! Buradan, bizim önümüzden sizin gibi düşüncesiz jandarmalarla, olağan yolcular geçer ancak!" diyerek her keresinde sorup soracaklarına pişman ettirmişti onları.

N'olduysa son gece oldu! Tuluk Fatma'nın gece yarısı çiş gelmişti, neredeyse yatağa işeyecekti. Ablasını uyandırmadan, yavaşça şiltenin altından süzülüp, ayağa kalktı. Yürüdü ve Çebüş'ün yatağının alt başındaki kanyanın başına oturdu. İşerken kakası da gelmişti. Yellenme isteği duyunca sıkı kendini gürlütü etmesin diye. Çevre sessizdi. Örtülü'nün tepenin üstünde iki adım boyu yükselmiş olan Ay, çevresine yerleşmiş oldukları taşıyığıntısının (Çağıl) tepe noktasına teğet olarak karşılara gönderiyordu. Şeyhçayırı tarafındaki Badbayırları apaydı. Keleş Hacıgilin honcuların kümelenmiş yattıkları yer görünüyor. Yataklarının yanlarına bağlı at, eşek ve öküzleri bile seçilebiliyordu. Kulak kabarttı, uzaklardan sap hışırtısı geliyordu; birileri buğday saplarının içinde avkalanıyor mu ne? Gece kuşları, ibibik sesleri arada bir kulaklarına gelirken, birden bir erkek eşek anırması ortalığı yırttı. Daha uzaktan bir başkası yanıtladı.

Tuluk Fatma, 'inşallah bizim Elaziz kırı karşılık vermez! Yoksa zırlayınca ortalığı birbirine katar' diye kafasından geçirirken, zincirlenmiş kıpırtısız yattığı yere doğru baktı. Semeri de sırtından indirildiğinden, dört ayağını birden sere serpe uzatmıştı. Hafiften yellenince, aklına birkaç gündür ninesiyle yatmakta olan Kocuk Hüseyin gelmişti. Bugün son yükten geldiklerinde, oğlan hafif hafif gümbürdetince nasıl da haşlamıştı: "Osuruklu cenabet, Çebüş yengeyi de rahatsız ettiğin için seni yatağından kovdu!" diyerek. Ama o "yalan söylüyor Çebüş abam (yenge). Kuyusundan leblebi şekeri çıkarttırdığı zaman, götümü başımı okşar öperdi. Birdenbire bir osuruk lafı çıkardı" diye kendini savunmuştu fazla açıklama yapmadan. Kuyudan leblebi şekeri çıkarmanın ne demek olduğunu anlamamıştı, ama sormamıştı da. Sıçıp kalkınca, elinde olmadan Çebüş'ün yatağına doğru baktı. Ay ışığının tam sınırındaydı. Yatağına doğru iki adım attı, iki yanına dizdiği kafa büyüklüğünde taşların arkasında tortop edilmiş sicimi gördü kafası yerinde. 'Saçı başı dağılmış, yüzü de görünmüyor' diye geçirdi içinden. Yaklaşıp daha dikkatli bakınca kara sicimi tanıdı. Kendilerin eşeğin üzerindeki kıl örkendi bu. Buğday saplarını kucak kucak eşeğin semerine çatıp, bağlarken kullanılıyordu. Tutup kaldırdı tortop edilmiş kara sicimi ve şiltenin altında Çebüş'ün yerine, iki büküm yatırılmış uzun yastığı buldu.

Telaşlandı Tuluk, koşarak yatağına gitti ve ablasını dürterek fisıldadı: “Fidan bacı! Fidan bacı! Hey uyan hele! Çebüş yenge yatağında yok” deyip bir çırpıda gördüklerini anlattı.

Kara Fidan durumu hemen kavramıştı. “Haydi sen uyu!” dedi, “büyüklerin işine karışma! Belki bir taşın arkasına sıçmaya oturmuştur!” Fatma hemen uyudu.

Kara Fidan bacısının uyuduğuna emin olunca yerinden kalktı. Önce Çebüş’ün yatağına baktı, Fatma’nın dedikleri doğrudu. Kurnazlığına cesaretine şaşıp kaldı. Hiç de kendisi gibi arzularını boğup boğup içine atmıyordu. Töre, töze ve gelenekler umurunda bile değildi Çebüş’ün. Mithat Kâha’nın yeniyetme oğlunu, bacadan-pencereden içeri sokup birlikte yattığını bilmeyen yoktu köyde. Nasıl birkaç gün içinde, hiç tanımadığı bir erkeğin altına yatmaya cesaret edebiliyordu?

“Yok anam yok!” diye söylendi kendi kendine; “ömrüm erkeksiz geçse bile böyle tanımadığım elin piçlerinin altına yatmam. Kendi kendimi parmaklarım da bu haltı yemem! Ama yine de imreniyorum doğrusu şu gelinin korkusuzluğuna, çekincesizliğine?”

İmrenmesi, onun gibi olmayı arzulaması bir çeşit kıskançlıktan başka ne olabilirdi? Kara Fidan Çebüş’ün bu ayıbını örtmedi, Hemengül Ana’ya haber verdi. Aralarında karar aldılar; tarlada buğday saplarının arasında onları basmayacaklardı. Çebüş’ün yatağına gelmesini bekleyeceklerdi. Birkaç dakika sonra Çebüş’ün sine sine gelmekte olduğunu gördüler. Şafağın sökmesine az zaman kalmıştı. Çebüş yatağına girer girmez, hiçbir şeyden habersiz uykuya daldı. Kara Fidan yerinden kalkıp, onu sarsarak uyandırdı ve ağzına geleni vererek haşlarken; Hemengül Ana’nın ilk işi az ötedeki mağaranın önünde bulunan eşyaların yanına gitmek oldu. İçinden savaşlara, savaşlı yıllara, savaşlara neden olanlara küfür ede ede yol çıkını hazırladı. Akşamdan üç bazlama ekmek kalmıştı, küpten bir kaşık yağ çıkarıp aralarına koydu. Çıkını eline alıp, bastonuna dayana dayana, Kaçak’ın son gücünü harcayarak orak sallamakta olduğu buğday tarlasına giderken söylüyordu:

“Bir de Karayüglü oğluna yol çıkını hazırladım. Herif gözümüzün önünde gelinimizi düzdü. Tutup yakasından sabahleyin yoldan geçen jandarmaya teslim etmek varken, yolluk hazırladım yola vurduğumda yesin diye! Buna, ‘hem göt veriyoruz hem tükürük istiyorsun!’ denir ya, biz tükürüğü de istemeden veriyoruz! N’edeyim? Aç mı yola vurayım? Bu dördüncü gecedir ekin biçiyor! Gündüz çalışan dört gelinin gördüğü işi tek başına, karın tokluğuna çalıştı. Büyükçe bir hon kaldı gelinler için; öğleye doğru bitirip çekip gittiğimizde komşular şaşıp kalacaklar. Kaçak’ın hiç kabahati yok biliyorum; bizim şıllık kuyruk sallamasa, dünyada cesaret edemezdi. Seferberliği, savaşı icadedenlerin; toprağımıza saldıran düşmanların; çiğdem piri gibi gelinlerimizi erkeksiz bırakanların baba-ecdat, atalarının canlarına sıçıp sıvayayım! Elimden ancak küfür etmek geliyor, ben n’edeyim?”

Kaçak geniş bir honu önüne katmış götürüyordu. Az onu seyretti ve hafifçe gülererek, “kendisi için de iyi olacak” dedi; “artık gücü tükenmiş.Çebüş

doymak bilmez ki, kim bilir her gece kaç kez üstüne çekmiştir. İliklerini boşaltmış, son gücünü harcıyor oğlan.”

Kaçak destesini tamamlayıp doğrulduğunda karşısında Hemengül Ana'yı gördü. Bakışlarından her şeyi keşfettiğini ve bildiğini anladı. Orağı atıp ellerine sarıldı: “Bağışla beni Hemengül Ana” dedi, “sözümü tutamadım. İkinci gece kendisi geldi; inan benim kabahatim yok, ben dolanmadım. Üstelik bu gece ‘beni de al götür’ diye diretti, kabul etmedim.”

Hemengül Ana, “Karayüglü oğlul! Dua et ki savaşı yıllardayız. Yoksa, burada yere yıkardım seni beşliyle! Şu yolluk çıkının, şu da yırtık bitli asker urbaların. Üstündeki şalvarla, çizgili işlik de benden olsun, sivil giyimle güvencede olursun. Yıkıl karşımdan şimdi. Şu tepeyi aşarsan Hastek topraklarına girersin. Dereler geçip, tepeler aşarak Arakel köyüne, oradan Amran, Gürge ve Mineyik derken Karayük’e ulaşırsım!” diye konuşurken, ansızın elindeki bastonu kaldırdığı gibi adamın kışına kışına birkaç tane indirdi.

“Hemengül Ana’nın meşe bastonunun acısını unutma. Vurmasaydım, ahım kalırdı. Haydi şimdi yolun açık olsun. Babana adımı verirsen, anımsar; çünkü onun da kışında bu sopanın izi vardır. Himmetbağı’nda bir sepet üzüm saklamıştı, para vermesin diye! Yutturamamıştı bana, ama kendisi bu bastondan birkaç vuruş yedi. Bu ne rastlantıdır ki oğlu da aynı sopayı yiyor, ama suçlar farklı!”

Kaçak şaşkın şaşkın Hemengül Ana’nın söylediklerini dinledi ve kendisine uzatılanları aldı. Kalçalarında meşe sopası darbelerinin yakıcı acısını içinde duya duya tarladan koşarak çıktı. Kayaların ardından, ay ışığının görmediği yerlerden sine sine uzaklaştı. Şafak söker sökmez dört gelin, kendilerine kalan hona girişmişler. Tek söz etmiyorlardı, unutulmuştu olup bitenler. Bir asker kaçağı geçmişti Vançukuru’ndan o kadar.

DUT DİBİNDEKİ KÖY MAHKEMESİNİN GÜNDEMİNDE ÜÇ DURUŞMA VARDI

KARACA İSMİHAN GELİNİ ÇEBÜŞ İÇİN NAMUS DAVASI AÇMIŞTI; GELİNİNİ KARNI BURNUNDA EVİNDE İSTEMİYORDU.

İlkbaharın son günleriydi, sıcaklar birden bastırılmıştı. Köy yaşlılar kurulunun gündeminde üç dava vardı görülecek. Köy kurulu mahkeme kurmuştu. Muhtar Mithat Kâha, Milla İsmail, köy hocası Sabri efendi ve hükümet adamı olarak Selamlı Müdüriyet Kâtibi mahkemeyi oluşturuyordu. Köyün ortasında Büyük Ocak Tekkesinin arkasındaki İlik gilin dut ağacının dibinde toplanmışlardı yine. Asırlık dut ağacı kocaman alanı gölgesi altında bırakıyordu. Henüz yeni beyazlık düşmüş ama meyveleri olgunlaşmamış dut ağacı, yemyeşil, gür ve sık yapraklarıyla gün ışığını dibine sızdırmıyordu. Mithat Kâha, köy hocasına ve müdüriyet katibine yaranmak için kırçıl uzun sakallarını kestirmiş ve “kırpık yezit” dedikleri sakallı Sünnilere ben-

zetmişti kendini. Büyük Ocak'ın bakıcısı olan büyük bacısı Ocak Ali-me'den yayıktan yeni çıkmış bir bakraç soğutulmuş ayran getirmişti. Oğlu Ayvaz İbrahim'in yaşındaki yeğeni Ocak Mustafa maşrapa maşrapa, kurul üyelerine ve orada bulunan diğer yaşlılara ayranı dağıttı. Kahvaltılarını evlerinde etmişlerdi, Hoca Sabri ile Kâtip efendi ise kahvaltılarını muhtarın evinde, Mithat Kâha'nın gelini bir dalak taze bal çıkarmış tuzsuz yağla birlikte önlerine koymuştu. Taze yufkaları dörde katlayıp katlayıp, geniş bakır sininin üzerine yerleştirirken, Kâtip'e sitemli bakışlar da atmıştı kendisine artık yüzvermiyor diye.

Bu üçlünün işbirliği içinde olduğunu bilen köylüler, gerçek yüzlerini anladıklarından beri onları hiç sevmiyorlardı. Ancak korkularından bir şey diyemiyorlardı. Ufak bir dilazarı ya da karşıkoyum olsa, jandarma evini basardı eşkıya Sefer'e yataklık bahanesiyle. Ancak bu günlerde Sefer köyü ziyaretlerini artırmıştı. Keban tarafında tek başına vurduğu bir kervanın mallarını bir gece köye sokmayı başarmıştı. Jandarma görgü tanıklarının, doğrusu soyulanların ifadelerinden, bir eşkıya çetesini aramaktaydı. Amranlı Kanlı Süleyman çetesinden kuşkulandığından dolayı Arguvan tarafına çekilmişti eşkıya takipçileri. Sefer'in Ağdunut meşeliklerinde yolun iki yanına kurduğu tuzak, yani beş-altı yerden aynı anda ateş edilmesi hazırladığı bir düzen sayesinde, bir çete tarafından sarıldıklarını sanmışlardı kervancılar ve koruyucuları. Üstelik ordu malıydı, Arapkir ve Eğin'deki karakol jandarmalarının yaz erzakıydı. Bir mangadan fazla jandarmayı zararsız duruma sokmayı başarmıştı. Yükleri aynı gece Maksut ziyareti'nin mağaralara yıktıktan sonra, yirmi katırı gerisin geri götürüp Mutmur köyü arazisine salmıştı şafak sökmeden. Katırların bu çevrede bulunması da Kanlı Sülo'yu suçlamaya yetiyordu. Eşkıya Sefer jandarmadan öcünü almıştı. Çünkü geçen güz kendi yiyecek deposunu bulmuşlar ve üstelik köylülere zorla kasabaya taşıtmışlardı. Sefer'in bu soygununu Milla İsmail'den başkası bilmiyordu. Gereksinimleri olanlara dağıtılmış ve değişik bir yerde depolanmıştı. Bu arda kuru-sıkı ölüm tehditleri, bağa bahçeye zarar verme yoluyla baskıcı ve saptadığı müzevircilerden öç almaya girişmişti. Köydeydi gece Vakarlı Mehmet'le Alagözlü'yü onurlandırmıştı, kendi evine ayaküstü uğrayıp. Bu arada Mithat Kâha'ya akşamdan görülecek davalar, özellikle Karaca İsmihan'ın şikayetine konu olan Çebüş gelinin davasına ilişkin alınması gereken kararları bildirmişti. Bunların dışına çıktığı ve tam tersi yargılar verdiği takdirde; harmanından, bağından boş tanından bu yıl hayır görmeyeceğini, ateşe vereceği tehdidinde bulunmuştu. Gönderdiği son sözü "sizi gözlüyorum, tepenizde olacağımı bilesiniz" olmuştu. Sefer köy yaşlılar kurulu üyelerinden birkaçı, Mithat Kâha ve iki yabancıların verecekleri kararlara ortak olmamak için çekip işlerine gittiklerini öğrenmişti. Ama Milla İsmail "beni Allah'tan başka kimse korkutamaz, onlara meydanı boş bırakmayacağım!" diyerek, bastonuna dayana dayana yerini almıştı dut dibi açık hava mahkemesinde. Ama, daha çok kendisini duruşmaların avukat olarak görevli kılmıştı. Mithat Kâha, adamları yerlerini aldıklarında dutun dibindeki sekiye oturup, ilk işi asırlık dut ağacının tepesini gözlemek oldu. Sefer'in yolladığı son sözü düşünerek. Eşkıya Sefer bu, belki de mavzeri elinde dutun başındadır, oradan gözlüyordur. Ama dut ağacının te-

pesinde değildi. Ayranını içerken sol yana döndü gözleri bir pencereye takıldı; Eşkîya Sefer oradaydı ve mavzerin namlusu kendisine dönüktü. Ayran midesine değil soluk borusuna kaçmıştı. Aksırıp pıksırmaya başladı, içemedi. Gündemde üç dava vardı:

Birincisi Karaca İsmihan kadının şikayeti idi, namus davası açmış; gelini Çebüş'ü karnı burnunda evinde istemiyordu. Mademki oğlunun künyesi gelmişti, üstelik Ayvaz İbrahim'den hamile kaldığını söylüyordu; bugün yarın doğuracaktı, ne diye saklasındı oğlunun evinde.

İkinci dava, Mikail'in çalınan altınlarını arıyordu; bulunması için, kuşkulandıklarının ifadelerinin alınmasını talebediyor.

Üçüncüsü ise Korucu Topal Kıcık'ın şikayeti idi; Alagözlü'ye yedirdiği, verdiği altınları geri istiyordu.

Karaca İsmihan, Hemengül Ana'nın yaşlarındaydı. Ufak tefek ve zayıf bir kadındı. Muhtar'ın köy kurulu ve yabancıların önüne çıkacak diye, sandıktan üş peşli kutnu eteğini ve sırma işlemeli yeleğini çıkarıp, giymişti. Başına borkünü geçirdiği gibi üstüne, anasından kalma çevresinde zincir ve yapraklar sarkan gümüş tacını da takmıştı. Karaca İsmihan'ı görenler onun, Tekke'de Dede'nin huzuruna çıkacakmış gibi hazırlandığını sandılar. Gerçekten de kadın, Dede'nin karşısında özünü dâra çekiyormuşçasına, Kurulun önüne geldiğinde ayaklarındaki güllü pabuçlarını çıkarıp, sağ ayağının baş parmağını sol ayağının üzerine koyarak, ellerini göğüs seviyesinde bağlamıştı. Milla İsmail kadının bu davranışına gülerken, Muhtar Mithat Kâha kızarmıştı; Sabri hoca ve katip anlayacaklar diye ödü koptu. Dutun önünde üzeri ak toprakla sıvanmış ve bir kilim atılmış sedirde oturuyorlardı kurul üyeleri. Davalı ve davacılar geziniyorlar ya da kümelenmiş arkadaşları Çete Hüseyin'in evinin duvarı dibinde oturuyorlardı. Çevredeki damlarda, işe gitmemiş olan yaşlı kadınlar, genç kızlar, gelinler şakka şakka olmuş (sıralanmış) dutun dibini gözlüyorlardı. Karaca İsmihan kadının, yeni giysilerine bürünmüş karşılarında hafif boyun kırarak, el kavuşturup ve üstelik ayak başparmaklarından birini diğerinin üzerine koyup durmasına bir anlam veremedi iki yezeit.

Milla İsmail sakallarını karıştırarak çekincesizce kadını uyardı: "İsmihan kadın" dedi, "Tekke'de Hüseyin Dede'nin huzurunda değilsin. O artık rahmetli oldu. Kaldır ayağının üzerinden. Kollarını da yanına salıver. Sıkılmadan rahat rahat anlat şikayetini!"

Muhtar Milla İsmail'in bu çekincesiz konuşmasından cesaret almıştı sanki: "Söyle şikayetini Karaca İsmihan! Ne istiyorsun?" dedi.

Yaşlı kadına ezberletilmişti ne söyleyecekleri. Bu sırada Eşkîya Sefer, Çete'nin evinde pencerenin arkasına oturmuş ikinci kattan onları seyrediyordu. Evin kadını Kara Fidan'ın teyzesiydi. Genç gelin telaş ve merakla içeri girince, "Hüsne hala!, diye çağırdı, neredesin? İçeride misin? Dutun dibindeki köy mahkemesini gözlemeye geldim pencereden. Bakayım Çebüş. Uyy Sefer Ağam siz de mi buradaydınız? Verin elinizi öpeyim."

Eşkîya Sefer, "Gel bakalım benim Milla Ahmet arkadaşımın kızı! diyerek elini öptürdü ve "bir yıl kadar olduydu galiba" dedi, "babarla helalın (kocan) Ferhat'tan haber gelmişti Afyon tarafından. İkisini bir araya getiren Onar Dede, sılaya da kavuşturur inşallah!"

Fidan gelin ve ocağın önünde bir mindere diz kurmuş, pencerenin yanında oturan Sefer'e kahve yapmakta olan Hüsne teyzesi aynı anda, "Sağolasın, Allah ağzından işitsin Sefer Ağam!" dediler.

Aşağıda Karaca İsmihan önce şehit karısı ve şehit anası olduğunu söyleyip, gelininden şikayetini anlattı. Kâtip daha bitirmeden kadının sözünü kesti ve hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranıp, Mithat Kâha ve oğlunu savunmaya girişti: "İsmihan Hatun, İsmihan Hatun! Bu ağır bir suçlamadır. Muhtarımızın mahdumu İbrahim efendi halim salim bir delikanlı, bence bu bir iftira. Tanığın var mı?"

Sabri Hoca, Kâtip'in böyle uluorta araya girmesine Milla İsmail'in çok kızdığını ve Muhtarın da renginin değiştiğini fark etti. Ayvaz İbrahim'in iki yıldır onunla karı-koca gibi yaşadığını köyde bilmeyen yoktu. Kâtip'in kendisi de iyi biliyor; Ayvaz'ı söyleyip eğleniyor, cinsellik konusunda onu bilgilendiriyordu. Kâtip'in davaya yaklaşımını yumuşatmak için sözü kendisi aldı. Muhtarın kendisi davalı durumdaydı, çünkü Ayvaz İbrahim henüz onaltı yaşlarında bir yeniyetmeydi.

"Milla İsmail efendi bilir ama, diye söze girdi Hoca Sabri, bana kalırsa gelini ve oğlanı çağırıp ifadelerini almalı. Karaca İsmihan hatun, 'geceleri beni adam yerine koymuyor, gelinim ve muhtarın oğlu birlikte yatıyorlar' diyordu. Evde lamba yok, çıra yok! Kösövü ışığında nasıl tanımış? Bir de onlara soralım!"

Muhtar tek söz etmeden, sık sık, daha ilk baştan Sefer'i fark ettiği Çete Hüseyin'in evinin penceresine bakıyordu. Ve her seferinde mavzerin nam-lusuyla karşılaşıyordu. Aslında üçüncü ayından beri hamileliğinin Karaca İsmihan, Milla İsmail dahil birkaç hatırlı yaşlıyı Mithat Kâha'ya göndermiş Çebüş'ü evine kaldırması ve oğluna nikah yaptırmasını istedi. Mithat Kâha çevresine ve kendini hükümet adamı görmesine güvenerek onların hatırını kırdı kabul etmedi. Oysa oğlu da istiyordu. Bir gün Çebüş gidip oturdu. Büyük gelini Hediye de iyi karşılamıştı elim diyordu. Bir gece de onlarda yatmıştı. Hediye'nin unluk buğday yıkmasına iki gün boyunca yardım etmişti. Eğin'den çağrılmış olan Muhtar köye döndüğünde, Çebüş'ü bağıra çağıra evden kovmuştu. Biraz da büyük gelinin ikiyüzlülüğünden istemiyordu; o Çebüş'le başka türlü, kaynatasıyla başka ağızdan konuşuyordu. Sonunda Karaca İsmihan el altından Eşkuya Sefer'e haber yollamıştı bir hafta-on gün önce. Böylece onun tehdidiyle Muhtar, köy kurulu önünde dava gördürüyordu ve resmen oğluna gelin olarak getirmeye zorunluk kılınmıştı, çocuk babasının evinde doğmalıydı. Sabri hoca ve Katip bu gelişmelerden haberleri yoktu, elbette dün gece Muhtar'a Sefer'in gönderdiği haberler de bilgileri dışındaydı.

Milla İsmail, karnı burnunda, bugün-yarın doğuracak olan Çebüş'ü ve az ötede yeniyetme yaşlıları arasında beklemekte olan Ayvaz İbrahim'i çağırıp ifadelerini aldı. Böylece gençler Karaca İsmihan'i onaylayarak birbirlerini istediklerini söylediler. Kurul tarafından öğrenilen durum yazılı tutanağa geçirildi. Davalı durumuna düşmüş olan Muhtar, Milla İsmail'in Kâtip'e dikte ettirdiği, resmen gelini olarak eve alınması ve fiili işleyenlerin, çocuğun kendi oğlu İbrahim'den olduğunu itiraf ettikleri kararı imzaladı. İki yabancı yine pek bir şey anlamadılar, ama tanık üye yerine kendi

imzalarını da attılar ve “Hayırlı olsun!” demek durumunda kaldılar. Sabri Hoca “Eee! diye pekiştirdi kararı; bize de Cuma akşamı gençlerin dini nikahlarını kıymak, dualarını vermek kalıyor!” derken Sakallı Mılla İsmail’e baktı. O boynunu bükmekle yetindi Hoca’nın yersiz ya da kasıtlı sözlerine.

Tezyesinin evinde pencereden bakarak davayı izlemekte olan Kara Fidan içeriye doğru dönüp, “Çebüş’ dedi, “muradına erdi sonunda; ben Mithat Kâha’nın gelini olacağım diyordu, oldu işte.” Sefer, ben karışmasaydım biraz zor olurdu, dercesine anlamlı anlamlı gülümserken Fidan sürdürdü:

“Gerçeği söylemek gerekirse ben, Çebüş’ün Ayvaz’dan hamile kaldığını sanmıyorum. İki yıldır birlikte yattıklarını herkes biliyor, neden geçen yıl değil de bu yıl hamile kaldı? Söz aramızda; geçen yaz sonu Hemengül Ana’nın Vançukuru’ndaki tarlasını biçiyorduk. Bir asker kaçağı sığınmıştı yanımıza. Hemengül Ana’ karnını doyurup, gündüzleri pılım pırtının arasında sakladı. O da dört gece ay ışığında ekin biçti. Adamı ikinci gece baştan çıkarıp koynuna girmiş. Son gece farkına vardık. Hemengül Ana’ tan ağarmadan asker kaçağını yola vurdu. Günahı vabalı boynuna, o Kaçak’tan hamile kaldı. Hesap ettim tam dokuz ay geçti aradan, bir haftaya kalmadan doğuracak. Hemengül Ana’nın da benim de dişimizin arasından çıkmadı. İlk kez söylüyorum; ne anam ne de Hüsne teyzem biliyor!”

Kara Fidan’ın daha fazla konuşmasına meydan vermeyen Eşkîya Sefer ağzını eliyle kapatarak, “Yeter Kara Fidan, sus!” dedi, ‘bir daha da ağzına alma olayı! Seninle birlikte gitsin bu sır. Deli bizim delimiz. Rahmetli kocası Sarıca Hasan yiğit bir delikanlıydı. İnşallah Vakarlı Mehmet gibi birden ortaya çıkmaz, yoksa kahrolurdu hısımm. Çebüş’ün ne boklar yediğini çok iyi biliyorum. Söylemesi ayıp, bana bile sulandı; iyi bir sopa çektim. Kısacası Çebüş Ayvaz’dan hamile kaldı ve Mithat Kâha’nın oğluna nikahlanmak zorundaydı ve bu gerçekleşti. Böylece hem kadın kurtuldu hem de karnındaki günahsız yavru. Öbür davalar o kadar önemli değil. Mikail’in altınları kaybolmuş, çalıp yiyene helal olsun! Köye ilk geldiğinde biriki çalım yaptı. Birkaç yıldır köylü aklıktan ot kökü yerken, bir dilim ekmek bulamazken, o Arapkir’de dükkan açmış para kırıyordu. Köylüye tek kuruş vermiyordu, ama mutasarrıfa, müdürler ve zabıtlere oluk gibi harcayarak Eskişehir’in göze başında tandır kebabı, keklük kebabı zıkkımlanıyordu. Birkaç kez, evini dükkanlarını yağmalamak, getirip köye dağıtmak içinden geçmedi değil. Yapamadım ne de olsa, soysuzlaşmış da olsa kendi köylümüzdü, içimizde ot da bulunuyor tort da.”

Üçüncü davaya gelince biraz suçuklandı Sefer kendi kendine; vaktiyle Topal Kıcık’la Armut Ahmet’in mağarasında yaptıkları andlaşmayı anımsamıştı. Alagözlü’yü kendi sırlarını saklaması karşılığında bir yem gibi kullandıydı. Yine de Alagözlü dayanmış, istememişti. Ama sonradan nasıl olduğunu hiç anlayamadanı birdenbire kapatması olmuştu eh! Altın bu altın, sıcacık tutuyor insanı ve çok şeyi unutturuyor! Ama övdü Alagözlü’yü:

“Alagözlü’ye gelince, o anasının gözüdür’ dedi; ‘hiç umudunu kesmeden yıllarca bekledi Vakarlı Mehmet’ine kavuşan Alagözlü, Kıcık’ın altınlarını geri verir mi sanıyorsunuz? Zırnık koklatmaz! Göreceksiniz nasıl da kendini savunacak! Bu gece onlarda yatmıştım. Alagözlü gelin, istediğin gibi konuş dedim; bil ki Eşkîya Sefer arkadadır. Hiç gezikleme ağzına ge-

leni veriştir. Vakarlı çok kızgındı, inşallah bir delilik melilik etmez benden silah istedi. Hüsne kadın bana uzun fistanını, börkülle şalımı ver hele yakından göreyim yüzlerini dut dibindekilerinin.”

Alalacele Hüsne kadının getirdiklerini giydi. Boyuna da uygundu. Acem şalımı da başına bağladı. Bir kadın gibi seke seke cilveyle geçti dutun dibinden.

O sırada Milla İsmail’in karşılık vermeden sakin karşıladığı son sözlerini daha da süsleyerek yineledi Sabri Hoca: “Cuma akşamı nikahı kıydıktan sonra bir kuzu kebabı yeriz Mithat Ağada, değil mi Katip efendi?”

Milla İsmail parladı: “Cemal oğlu Sabri! İmansan imamlığını bil. Bir Alevi köyünde olduğunu unutma! Bir Sünni imam kıyamaz bizim nikahlarımızı. Bizim nikahlarımız dört Sünni mezhebinden hiçbiri üzerine kıyılmaz. İmam Cafer-üs Sadık mezhebi üzerine ve onun adı anılarak kıyılır. Biraz saygılı ol Sabri efendi. Köye ilk geldiğinde sana söylediklerimi iyi hatırla. Saygılı olmalısın çünkü bu köyün sayesinde yaşıyorsun. Cemal paşanın yeğeni sayesinde, hocalıkla hiçbir ilgin olmadığı halde bu köye imam-hatip olarak atandın, savaştan kurtuldun. Savaşlı yıllar bizler için çile, ölüm ve felaket iken, sizler için kâr-kazanç yılları oldu. Söyletmeyin beni. Şu düzü muhtarla köyü haraca bağladınız. Bütün bunlar yetmiyor mu? Keyfinize mezhebimizi mi değiştireceğiz?”

Az ilerde kadın kılığı içindeki Sefer, bir duvarın dibine çökmüş, onları seyrediyordu. Kendi kendine söylendi: “Bizim Koca Milla, Kamber baba celallendi. Kalkıp gitmese bari.”

Oysa ayağa kalkmıştı bile Milla İsmail, “Ne haliniz varsa görün! Ben gidiyorum” dedi. Hoca Sabri yaptığı gafı anlamıştı. Bütün gözler kendisine dönmüştü. Kurnazca konuştu ayağa kalkarak: “Molla baba, Allah aşkına! Onar Dede’yi seversen otur yerine, kalkma! Sen varken bana nikah kıymak düşer mi hiç? Ben şaka yapıp donuk havayı yumuşatmak istemişim. Kusu- rumu bağışla hocam. Oturun Ali aşkına oturun, Elbetteki sizin gelenekleri- nize ve inançlarınıza saygılıyım.”

Muhtar da ayağa kalkmış, Milla İsmail’in kolundan çekerek, oturması için yalvarıyordu. Oturdu. Bir ayran faslı daha geçildi. Bu arada Ayvaz İbrahim, orada bulunan yengesi Hediye’yle birlikte Çebüş’ü ortalarına alarak, kalabalık bir küme halinde eve gittiler. Çok değil üç gün sonra, nikahın ertesi günü topaç gibi bir oğlan doğuracaktı Çebüş.

MİKAİL YANA YAKILA ALTINLARINI ARIYOR; BU ÜÇÜNCÜ BAŞVURUSUYDU MUHTARLIĞA.

Mikail elinde bastonu duvar diplerinde tek başına dolaşarak, oturarak, vakit doldurup, sıranın kendisine gelmesini bekliyordu. Çanakkale savaşlarının sürdüğü günlerde İstanbul’u terk etmişti. Kimseler görmemişti, ama birkaç güğüm dolusu altını olduğunu söyleyip durdu o zamanlar. Hele köye geldiği kış o meşhur gümbür gümbür görgü ceminde ayın ve tapınmalarını geleneklerini küçümseyici gözlerle izlemesi; dâra divana dururken alaycı davranışları unutulmamıştı. Zaten konuşması da İstanbul ağzıydı, ‘dil kırı-

yordu’ “Geliyim! gediyim” diyemiyor, “Geliyorum, gidiyorum!” diyerek nasıl da sözcükleri çatlatıyordu. Köylülere yaklaşmak istedikçe, onlardan uzaklaştığını-yabancılaştığını anlayıp ayrıldı köyden. Yıllarca kasabada bakkallık, manifaturacılık etti. Eski mesleği, hamamcılık yaptı. Kazanmasına çok kazandı, ama yerli kasaba eşrafiyla aşık atmaya başlayınca onu iflas ettirdiler sonunda. Eşrafa yedirdi; şölenler çekip hükümet adamlarına yedirdi. Yalnızlığını, terkedilmişliği ve uyumsuzluğunu parasıyla, yedirip içirmekle gidermeye çalıştı. Böylece hem kazandıkları hem de altınları suyunu çekince beş-altı yıl içinde kışın ortasında ‘parmağı boğazında’, tamtakır kuru bakır yani her şeyini yitirmiş olarak köye döndü. Kesin olarak köye yerleşmişti. Ama pek de bitmiş değildi, yaşamının sonunu noktalayacak parası vardı. Köye dönmüş olan tek Çanakkale gazisi Kaya Bekir’in oğlu Meyyitali son iki yıla kadar yanında çalışmıştı. Meyyitali kazancını biriktirmiş köyde bir ev yaptırmış ve bağ-bahçe tarla satın alıp, bu yeniyetme yaşında saygın bir yer edinmişti. Mikail’in aşırı eğlence düşkünlüğü, davranışları yüzünden ayrılıp köye gelmişti.

Mikail varını yoğunu satıp köye geldikten dört ay sonra mıydı neydi! Köyde bir haber yayıldı: “Mikail’in altınları çalınmış!” Hiç kimse üzülmeydi. Zaten çokları inanmamıştı. Muhtarlığa bu üçüncü başvurusuydu; şimdiye kadar bir sonuç alınamamıştı. Bu sonuncusunda kurul kesin bir yargı varacaktı. Bu güne dek günahını aldığı köyde yaramaz bilinen, bulaşkan yeniyetmeler muhtarlığa çağrılıp ifadeleri alınmış ve hatta falakaya çekilenler bile olmuşsa da bir sonuç yoktu. Bu gün ise çok sinirliydi, sarsılmış iyice çökmüş bir görünüş içerisinde, umutla son başvurusunu yaptı. Bir dilekçe yazmıştı İstanbul şehir eminlerinden (belediyelerinden) birine başvururcasına. Köy kurulundan binbir özürler dileyerek, daha önce tanık olarak dinlemiş olan Meyyit Ali’nin sanık olarak sorguya çekilmesini rica ediyordu. Aslında yıllarca kendisi için içini dışını, zararını ziyanını ve kazancını kuruşuna kadar bilen Meyyit Ali’yi suçlamaktan utandığını, ama umudu kalmadığı için bu kuşkusunu dile getirdiğini açıklamaktan geri kalmamıştı. Mithat Kâha’nın okuma yazması olmadığından, elinin altındaki istidayı Milla İsmail’e uzatmışsa da onun bir göz işaretiyle Katip’e vermişti okuması için. Katip efendi Mikail’in düzgün bir sülüs yazıyla kaleme aldığı dilekçeyi hayret ve hayranlıkla okudu. Rüştüye’yi bitirmiş biri olarak, tek yanlış görmemişti istida mektubunda. Mikail aynı zamanda yaşamından bir özet geçmiş; yerini bulamayan ve uyumsuzluğunu ödünlemek için büyük hatalar yapmış biri olduğu yönünde bir özeleştirisi bile geçmişti. Katip’in bile zor anladığı bu İstanbul ağzı ifadeleri, işitenler gülüyorlardı kavrayamadıkları için. Milla İsmail’in ise şöyle bir İstanbul geçti gözünün önünden. Selam almaz hemşehrileri Hamamcı Mikail’li çift atlı kupa arabasında görür gibi oldu; bastonu ve redingotuyla kaytan bıyıkları ve yaka cebinden sarkan ipek beyaz mendiliyle tam bir yerli İstanbul efendisi! Kendisi Galatasaray’da Oliver hanın kapısına yakın duvar dibine küfesini dayamış portakal satıyor. Uzun sakallarını sıvazlayarak kasten bağıırıyordu:

“Portakal var portakal! Hanımlara beylere kokulu kokulu! Hususiyile arabalardaki cici beylere! Kaytan bıyıklı efendilere! Portakala gelin!”

Bakmıyordu bile Mikail, yanında Direklerarası'ndan çıkardığı bir kantocu artist vardı. Bu güzel madamı yemeğe götürüyordu. Hiç ona diyebilirmiydi ki bu uzun sakallı, cepkenli şalvarlı portakalcı benim köylüm olur. Gidi Mikail şimdi ne hallere düşmüştü. Sırtında hala bir redingot taşıyordu etekleri kesilmiş, bir ipliğini çeksen bin yamalık dökülür. Bronzdan yılan başlı eğri saplı olan bastonunu elinden bırakmıyordu. Hala unutmadığı ve ilke olarak terk etmediği bir şey daha vardı her sabah sinekkaydı tıraş oluyor ve hep kaytan bıyıklıydı.

Mılla İsmail onu hep dinlerdi. Gerek kasabayken ve özellikle köye yerleştikten sonra kendisine gelip bunalımlarını, sıkıntılarını ve açmazlıklarını anlatıyordu. Kasabada bütün varlığını nasıl yeyip savurduğunu ve artık yediremeyince de nasıl uslu uslu kendisinden uzaklaşıp terk edildiğinden yakınmıştı. Önceleri İstanbullu Mikail efendi diye kendinden konuşurlarken son zamanlarda 'Onarlı oğlu' demeye başladıklarını acı acı gülererek hayıflanıyordu. Son olarak küçük bir güğüm altını kaldığını, onu da son günlerini köyde geçirmek için ayırıp sakladığını bile söylemişti. Mılla İsmail altını çaldıktan sonra ona acımaya başlamış ve sık sık yemeğe çağırıyor konuşuyorlardı eski günlerden. Torunlarıyla yemek gönderiyor, arada bir çamaşırlarını bile yıkıyordu. Ancak beş-altı gün önce kendisine anlattıkları, ona karşı acıma hissettiğine pişmanlık duyurmuş nefret ettirmişti. Bağışlayabileceğini artık hiç sanmıyordu. Bir çeşit itirafta bulunmuştu. Yıllarca içinde sakladığı, yüreğini yakan bir kötülüğün dışavurumuydu. Ona,

“Muhterem Hocam diye ağır ağır konuşmaya başlamıştı; artık umudumu kestim o altınlardan. Ne beş param var ne de dikili ağacım şu köyde. Köye köylüye yabancıyım. Kimse yüzüme bakmıyor. İyi ve devletli zamanlarımda yabancılarla düşüp kalkıyor, yedirip içiriyor ve kendi köylülerimi tanııyordum bile. Haklılar muhterem Hocam haklılar. Yalnız bu da değil! Ben bu insanların merhametine bile layık değilim. Çünkü ben namussuz ve aşağılık bir insanım. İyice inandım ki haydan gelen huya, sudan gelen çaya gidermiş. Yetim malı yiyen iflah olmaz!”

Gözleri yaşla dolmuş hıçkırarak konuşuyordu. Çanakkale'de ölen yetmiş köylüsünün emanetlerine hıyanetini; onları nasıl çalıp altına çevirdiğini ve sonra nasıl hamamda yangın çıkardığını bir bir anlattı. Eğer Meyyit Ali aldıysa yine ona helal olsun demeyeceğim, diye ekledi. Çünkü onu yanıma alıp çalıştırdım kazandırdım. Babasına olan borcumu fazlasıyla ödedim. Evlendirip yurt yuva sahibi yaptım. İçimde bir kuşku var, ama yine de aldığını sanmıyorum. Daha doğrusu inanamıyorum; henüz on yedi yaşlarında ama yirmi beşindeki bir gençten daha olgun ve düşünceli. Olamaz olmaz! Bütün bunları hayret ve nefret içinde dinleyen Mılla İsmail de, buna ihtimal vermediğini ve kuşkusundan vazgeçmesini söyledi. Sonra başka bir şey konuşmadan çekip gitmişti Mikail.

O gece sabaha kadar uyuyamayan Mılla İsmail, Onar Dede'den kendisine bir ilham vermesini, bir salık salmasını niyaz etti, ona karşı nasıl davranması gerektiğine dair. Nefretinin onca artmasına rağmen “Bir köy bir delisine bakar” ilkesi gereğince hareket edip, söylediklerini unutmaya karar verdi. Ve heybeyi sırtlayıp ev ev dolaşarak bulgur topladı bir yoksula vermek üzere. Sefer'e bile söylemedi kimin için topladığını. Bir rastlantı ola-

rak yakınlarından birinin evinde görmüştü. Eşkıya kendisine kızıp, heybeyi sırtından alarak ona üç dört çuval erzak çıkarttırmıştı deposundan. Çuvallar Milla'nın evine geldiği günün gecesi, onları denk yapıp torunu Fidan'la birlikte iki eşeğe yüklediler. Nereye götüreceğini evden kimseye bile söylemeden sürdü eşekleri. Karanlık sokaklardan geçip, Mikail'in köye ilk geldiği yıl, temelden itibaren yeni yaptırıcasına onarttığı babasının evinin kapısını çaldı. Yükleri birlikte içeri alırlarken Mikail'e,

“Ben her şeyi unuttum, artık sen de geçmişteki pisliklerini unut adam gibi yaşamaya bak! Bizler gibi mütevazı, ama onurlu olarak geçir aramızda ömrünün geri kalanını! Bir güğüm altın lafını, şikayetini de bırak!” dedikten sonra eşeğin birine binip, diğerini önüne katarak evine geldi. Ama Milla İsmail bilmiyordu ki, analarının uyarısıyla Tuluk Fatma ile Kara Fidan yaşlı dedelerini, karanlıkta geriden geriden gizlice izlemiş, kendisinden önce eve dönmüşlerdi.

Mikail'in şikayet okunurken Milla İsmail, kısa bir süre önce aralarında geçenleri düşünüp; “kötü huylu, huyundan vazgeçse ya Ali olur ya Veli” diye mırıldandı durdu. Sonra kurul baş başa verip konuştu, tartıştılar, bir çeşit gizli celseye oturdular. Verilen karar Mikail'in aleyhine oldu; Meyyit Ali'yi çağırıp ifadesini almaya gerek bile görmediler. Eğer böyle bir şey yapsaydı, yani altınlarını çalsaydı yanında çalışırken yapardı. Evine dükkanına girip çıkanların sayısının bilinmediği o sıralarda yapardı; tereyağından kıl çeker gibi, diye gerekçe göstererek, “O delikanlı” dediler, “ekmek yediği tekneye sıçacak biri değil. Çağırıp da işinden gücünden etmeyelim.” Karar açık hava mahkemesinin izleyicileri önünde yüksek sesle duyuruldu. Kurulun önündeki ayakta kararı dinleyen Mikail tek tek üyelerin yüzüne baktı. Ve gözlerini Milla'ya çevirip “Muhterem Hocam sana demiştim: Ben merhamete bile layık değilim. Bana umut vermiştin, bunu anlamak için son başvuruyu yaptım, şikayetten vazgeç demene rağmen” deyip, iki büklüm yürüyerek evinin yolunu tuttu. Oradakiler arkasından gülüyorlardı. Milla İsmail de onun arkasından bakarken yine İstanbul'daki günlerini düşündü. Çanakkale şehitlerine yaptıkları aklına gelince düşünmekten de vazgeçti!

Küçükken anamdan da dinlemiştim Mikail'in altınlarının öyküsünü. Dizin dibinden bir kış gecesi masal gibi dinlemiştim. Masallaşmıştı Mikail'in altınları da kendisi de. Ve belleğimin bir köşesinde hep durur durdu:

Mikail köye yerleşeli beri bu üçüncü girişimiydi. Evinde aramadık bir delik bırakmamıştı; yok Allah yok, bulamıyordu bir türlü. Nereye koymuş, hangi deliğe sokmuştu? Mutlaka bir yere gömmüştü altın dolu güğümü! Bu son keresinde neredeyse yakalanacak kerteye gelmişti. Büyük odaya açılan kapının ardında yüklüğe dayalı bir palanın arkasına gizlenip görülmekten kurtulmuştu. Ne arıyordu bir katır palanı Mikail'in evinde? Sanki kendisini saklamak için buradaydı; adamın atı yok katırı yoktu. Mikail avluya girişinde bir tıkırtı duymuş olacak ki “Kim var orada? Hey ortaya çık!” diye bağırıldı. Yine şanssız yardım etti; sanki bu çağrı kendisineymiş gibi bir kedi ortaya çıktı.

“Sen misin Tekir?” dedi adam, “korkuttun beni. Arada bir beni ziyarete sen geliyorsun. Kimse yüzüme bakmıyor şu koca köyde, kimse yüzüme bakmıyor. Dudu ana yine seni aç bırakmış. Şu sepetin altında bir tas süt olacak, İstanbul’dan arkadaşım Milla İsmail göndermişti torunuyla!”

Sahibinin ‘Benekli’ diye çağırdığı bu kediyi Mikail İstanbul’daki kedisinin adı Tekir’i takmış, öyle çağırıyordu. Kedi, adam eline geçeni kendisiyle paylaştığı için, koşullanmış ve adı benimsemişti. Tam palanın önüne gelip onu tırmalamaya başlayan, siyah-beyaz benekleri bulunan kediyi tutup kucağına aldı. Pencerenin önünde süt sepeti vardı. Ev kadınlarının süt ve yoğurt kazanlarını sakladıkları, geceleri soğutmak için kapı önüne ya da dama koydukları süt sepetleri, bir-bir buçuk metre çapında ağzı bulunan, elli altmış cm. yüksekliğinde, ince söğüt çubuklarından seyrekçe örülmüş kesik koni biçimindeydi. Süt, yoğurt ve kaymak kapları altına yerleştirilip kedilerden, farelerden korunurdu. Mikail sepeti kaldırıp altındaki süt tasını aldı ve süt sepetini de el alışkanlığından gerisin geri kapattı, sanki altında yine bir şey varmışçasına. İki yudum kendisi aldı sonra kapıyı kapatıp yolağa çıktı. Orada sedire oturarak Tekir’in dilini şapırdada şapırdada sütü içişini seyretti. Bir yandan da kendi kendine konuşuyordu:

“Bir kedi olmak isterdim senin gibi; düşünmeyen, anıları ve hayalleri olmayan, vicdan ve akıl nedir bilmeyen bir hayvan. Yaşlılık yalnızlığı, benim gibi gürültülü ve çevresi insan dolu, canlı bir hayat geçirmiş birine nedenli güç olacak? Çok şükür elimde bir küçük güğüm dolusu altınım daha var. Bunun iki katı büyüklüğündeki öbürünü, ticaret, hamamcılık derken kasabada dibini buldum. Tekir aldırma benim cici kedim, bakma öyle yüzüme üzgün gözlerle. Göreceksin, güğümün ağzını açarsam yine çevremi sararlar. Birkaç aydır deneme devresindeyim, köylüleri sınıyorum; bereket bol yiyecek ve yakacakla gelmişim. Benim gelişim kışın ortasında bir delikti ya. Kar yağmadığı, güneşli bir günü seçip üç yük arabasını Kızılyazı’ya kadar indirdiydim. Yine ilk gelişim gibi büyük gösteriş içinde evime indim. Ama öğrendim ki bu kez beni kışın karın içinde tek başıma koymamak için, Milla İsmail’in zoru ve ısrarıyla yüklerimi ağırlığı köye taşımışlar. Evin önüne geldiğimde eşyalarımı duvar dibine yığılı bulmuştum, tek bir Allah’ın kulu kalmamıştı. Fenerleri yakıp, sabaha dek tek başıma eşyalarımı, yiyecek ve yakacağımı eve yerleştirdim. Düşünüyorum da benekli Tekir’im ben buna layığım. Neyse geçelim sınamak boş laf. Güğümün ağzını açmak gerekecek, hiçbir şey kalmadı artık yiyecek giyecekten yana. Daha iki saat var akşama. Haydi seninle Pektarlalara doğru ufak bir gezi yapalım!” Sonra dış kapıyı kapatıp çıktı Mikail Tekir kedi kucağında.

Palanın arkasındaki genç ortaya çıktı. Bu Meyyit Ali’ydi. Mikail’i kasabada bırakıp, ondan ayrılarak köye sürekli dönüş yaptıktan sonra babasını sık sık düşünde görmeye başlamıştı. Durumu iyiydi; sulu tarlaları, bağı bahçesi vardı, iki katlı bir ev yaptırmıştı. Babasının alamadıklarını aldıkça, yiyemediklerini yedikçe onu düşünüyor ve düşlerinde onu yaşıyordu. Her keresinde, “Öcümüzü almadın Meyyit’im Meyyit Ali’im! Onun yediği her lokmada yetmiş Çanakale şehidinin ahı var. Bunu ödemeli. Açlığa, yok-

sulluğa ve acıya tutsak olmalı. Ölümü açlık-perişanlık ve bakımsızlıktan olmalı!” diyordu.

Babasının arkadaşlarından sadece beşinin ailesi ve çocukları vardı. Meyyit Ali onlara her fırsatta yardım ediyor, hal-hatırlarını soruyor; çalıştırıp karşılığında yem-yiyecek ve para veriyordu. Mikail’in kasabada iflasından sonra içinden, sen artık belanı buldun, deyip ayrılmıştı. Uzun bir süre geçtikten sonra aradan, bir gün kasabaya gittiğinde yanına uğramış hal-hatır ettiklerinde adam “bereket bir güğüm altın daha var elimin altında” diye ağzından kaçırmıştı. İşte o günden sonra babasına verdiği söz bilinç üstüne çıkmış ve düşlerinde babası onu zorlamaya başlamıştı. Hele adam gelip de köye yerleşince, tam bir saplantıya dönüşmüştü; o altını kaldırıp asıl sahipleri şehit aileleri arasında paylaşacaktı. Bir gün Onar Dede mezarlığına gidip, Sakız Babanın dibinde ant içti.

Ve Meyyit Ali üç gündür evinden bir komşu köye gitmek üzere çıkıyordu. Daha doğrusu anasına ve karısına böyle söyleyerek erkenden yola çıkıyordu. Bugün kasabaya gidip orada geceyi geçireceğini söylemişti. Yine erkenden, kimseye görünmeden Mikail’in evinin arkasındaki boş samanlığın deliğindeki taşı aralayıp içeri girmişti, gece burada kalmaya kararlıydı. Bu son girişiminde ne pahasına olursa olsun altınların yerini keşfedip gece onu kaldıracaktı.

Mikail kedi ile birlikte kapıyı kilitleyip dışarı çıkınca o da palanın arkasından çıktı. Aramaktan umudunu kestiği için, bu odada bir yere saklanıp adım adım onu izlemeye karar verdi. Çünkü az önceki kediyle konuşması sırasındaki söylediklerine bakılırsa, göğümün ağzını açmaya hazırlanıyordu. Demek ki iyi bir zaman seçmişti. Büyük olasılıkla bu akşam güğümü ortaya çıkaracaktı.

Meyyit Ali yine palanın arkasına girip, cebindeki bıçakla bir kenarından delik açıp oradan Mikail’i izlemeye tam karar verdiği sırada süt sepetini gördü. Daha uygundu, eskimiş sepetin her yanında delikler vardı dışarısını gözlemek için. Üst tabanı ise deri ve paçavralar birbirine çuvaldızla dikilip kapatılmıştı. Eğer şanslı yardım eder de bu akşam kimse süt veya ayran getirmezse -özellikle hiçbir şeyden haberi olmayan kendi anası sürekli bir şeyler getiriyordu, oğluna yaptıklarının minneti altında kalmamak için- sepete dokunmayacağından, rahatlıkla başarırdı. Eğer bu yüzden sepeti kaldırmak durumu hasıl olursa, adamın bir itimlik canı var, kuvvete başvurup kaçacaktı. Öyleyse tanınmamalıydı. Hemen yüklüğün altındaki kazanın dibinden bir paçavrayla is karası alıp, iyice bir karalandı; yüzünü ellerini üstünü başını bir iyice kazan karasına buladı. Sonra sepetin altına girip dendi; içine bağdaş kurup oturunca rahatça sığmıştı. Birden dış kapının açıldığını duydu, artık daha çıkamazdı. Kıpırdamamak için en rahat biçimde oturup beklemeye başladı. Gerçekten sepetin örükleri arasından rahatça her yanı görebiliyordu. Oysa dışarıdan, sepeti kaldırmadan altında ne olduğunu anlamak olası değildi. Mikail içeri girdi, oysa daha akşam olmamıştı. Tekir hala kucağında ve kendi kendine söyleniyordu. Sanki az önceki kediyle konuşmasını hiç kesmemiş, sürdürüyordu:

“Evet güğümün ağzını açmalıyım. En yakın komşudan, senin Dudu anadan başlayacağım Tekir. Seni götürme bahanesiyle uğrayıp, kocasıyla

konusayım. İki altını verdim mi en az bir aylık geçimimi ve hizmetimi sağ-larlar. Bu arada seni de satın alacağım. Benim arkadaşım olacaksın hep. Gerekirse senin için bir altın öderim Tekir'im. Cebime en az dört altın koymalıyım belki benimle birkaç aylığına pazarlık ederler kim bilir.”

Adam konuşmayı kesip, karşı duvardaki gömme dolaba yöneldi. Cebinden anahtarı çıkarıp, dolabı açtığı anda bile kediyi kucağından bırakmamıştı. Meyyit Ali dikkatle bir delikten onu izliyordu. Mikail dolabın içten sağ yandaki bir çıkıntıyı, ikinci bir göz açıldı. Bu arada iki elini birden kullan-mak zorunda kaldığından kediyi yere bırakmıştı. O da koşup sepetin önüne gelerek tırmalamaya başladı. İçgüdüleriyle sepetin altında birinin bulundu-ğunu anlamış, Mikail'e haber vermeyi deniyordu. Öyle ki kedi Meyyit Ali'nin önünü kapatmış görmesini engelliyordu. Ancak Mikail'in kendi kendine konuşarak işini sürdürmesi yardımcı oldu:

“İyi ki bu gizli gözü vaktiyle yaptırılmışım. Hiç kimse şu küçük rafların arasında bir boşluk olduğunu anlamaz. Tam ortadaki tahta çıkıntıya bağlı yay mandalı açıyor” diye açıklama yaptı.

Güğümün ağzını açıp dört altın aldı ve kapattı gizli kapıyı; yayın çıkar-dığı ‘çıt’ sesi duyuldu. Dolabın kapısını kilitlemeye bile gerek görmeden Tekir'e, “Bırak sepeti tırmalamayı” dedi, “az önce sütü içtin. Altında bir şey yok artık. Seni evine götürüyüm. Eğer Dudu anayla anlaşsaksak hep be-nimle olacaksın.” Sepetin çevresinde dönen kediyi yakalayıp, kucağına ala-rak çıkıp gitti.

Aradan bir aya yakın zaman geçtikten sonra dolabı açıp altınlarını ok-şamak isteğine kapılan Mikail, güğümün yerinde yeller estiğini görmüştü. Saçını başını yolarak muhtara boşu boşuna koşmuş oluyordu Kurul kara-rından anlaşıldığı üzere.

Meyyit Ali'nin şehit ailelerine pay verdiğine dair hiçbir belirti görülme-di günümüze değin. Ama torunlarının bile ellerinde Mikail'in altınlarının bulunduğu halâ söylenir durur. Diğer köylülerine uyararak İstanbul'a gelip, bir iki yıl içinde işyerleri açıp apartmanlar satın almışlardı; bu değirmenin suyu nereden geliyordu acaba?

Mikail son başvurusundan sonra aleyhine verilen karar ve görüşmeler ku-laklarında uğuldaya uğuldaya evine çekildi. Bir hafta on gün kimseler orta-lıkta görmemişti onu. Bir gün yakın komşuları Muhtarlığa, Mikail'in evin-den kötü kokular gelmekte olduğunu bildirdiler. Kapıyı kırarak açan köylü yaşlılar kurulu, onu odasının ortasında tavanda asılı buldular. Cesedi çürü-meye yüz tutmuş, korkunç bir biçimde koku yayıyordu. Milla İsmail son görevini yaparak, kendi canına kıydığı için özellikle Sünni İslam inacına aykırı olsa, onu yıkadı ve kefenledi. Arkasında bulunduğu, ondan hangi ne-denden ötürü olursa olsun en büyük iyiliği görmüş ve en büyük kötülüğü yapmış olan Meyyit Ali olmak üzere üç beş kişi ile cenaze namazını bile kılmıştı. Elbetteki Hoca Sabri ve ona uyan Muhtar gelmediler cenaze def-nine. Eve ilk girdiklerinde Milla İsmail boynuna asılı bir kağıt bulmuştu kendi imzasını taşıyan. “Saf ve temiz insanlara, canlarını vatan uğruna ve-ren, türkü söyleyerek savaşa giden insanlara ihanet ettim. Yetim malı ye-dim cezamı buldum. Bana acımayınız!” yazılıydı. Milla İsmail silik yazıyı

güçlükle okudu sonra yırtıp attı. Bu tipleri yaratan savaşlı yıllara ve sorumlulara lanetler ederek son görevini yaptı.

KORUCU KICIK MEHMET ALAGÖZLÜ'YE YEDİRDİĞİ ALTINLARI GERİ ALMAK İSTİYOR.

Dut dibi açık hava köy mahkemesinin gördüğü son davanın, yani köy korucusu Kıcık Mehmet'in Alagözlü Hatçe'den altınlarını geri istemesi üzerine yaptığı duruşmanın canlı tanığı Tuluk Fatma teyzemdi. Ama, hayır yanlış anlaşılmasın davalının ya da davacının gösterdiği tanıklardan değildi. Yetmiş yıl önce yaşanmış bu köy mahkemesini gözleriyle ve kulaklarıyla izlemiş ve belleğinde unutulmazlığa kavuşturup bana anlatmıştı. Anlattığı biçimde not etmiştim. Fatma teyzemin öldüğünü iki ay önce öğrendim. Üstelik “gökyüzüne asılı ev” olarak nitelediği tüccar oğlunun apartmanında ölmüş. Sormayı unuttum telefonda bu haberi veren kişiye; ‘oğlu acaba cenazesini köye götürdü mü?’ diye. masrafı bir yana, tüccar kuzenim; İstanbul'da bütün kış hasta olup yatağından çıkmayan, ama baharda köye gidince hastalığı kalmayan ve güz sonuna dek eteğini beline dolayıp bağ yolunda, dağ yolunda tıngır tıngır dolaşan anasının cenazesini köye götürünce dirileceğinden korkmuş olabilir(!) Teyzemin anısına, dut dibi mahkemesinin son duruşmasını ve sonuçlarını hiç değiştirmeden, yani birçoklarında yaptığım gibi ekleme ve çıkarmalar yapmadan onun ağzından veriyorum:

“Kurbanların kesilem oğul, yorma beni. Ha deyince hepsi birden aklıma gelmiyor savaştı yıllarda görüp geçirdiklerimizin... İlikgilin dutun dibini mi soruyorsun? Orada olup bitenler gözümün önünden hiç mi gitmiyor oğul. Zaten ben sonuna ulaşmıştım. Öncekilerini Fidan bacım daha sonra evde anama anlatırken kulak kesilmiştim. Duta da yeni alaca düşmüştü, tek tük beyaz vardı, ama daha değmemiş (olgunlaşmamış)di. Köyün büyükleri toplanmıştı. Topal Sabri Hoca da vardı hocalar çiyinde gidesice. Çok ah-laksızdı oğul; Kılılı Heboş yetmiyor çoluğa çocuğa da sulanıyordu. Senden yüzüm kara bana bile saldırmıştı. Bir gün anam inek tası dediğimiz, büyük değirmi bakır tasla yoğurt göndermişti Hoca'ya zıkkımlansın diye. Onüçümü yeni bitirmiştim ama onyedisinde gösteriyordum. Gelişkin tombul bir kız idim. Yoğurdu verip evin yolağında bekledim. Tası boşaltıp geri verirken ‘ne büyük ciciklerin var senin!’ diyerek göğüslerimi sıktı. Adım Deli Fatma'ya çıkmıştı zaten, kimseden sözümü esirgemez basardım küfürü. Tombul olduğum için de Tuluk Fatma derlerdi; bu kaldı, ama Deli Fatma unutuldu. ‘Senin’ dedim,’ babanın tatlı canına ve senin ağzının orta yerine tepen gibi yığarım (kafan büyüklüğünde sıçarım). Sen beni kime benzettin bakayım?’ Elinden çektiğim tası kafasına deyi yapıştırdım. Üstümden elle-rini çekip yumruk gibi şişen kafasını tuta tuta içeri girdi. Korkumdan Milla İsmail dedeme diyemedim. Anama söyledim anam, ‘aman kızım dışının arasından çıkartmayasın, dedi; azmış o pezevenk, erkeksiz köyde boğa kesilmiş kime saldıracağını şaşırıyor.’ Ondan sonra beni gördüğünde onbeş-yirmi adım uzağımdan geçerci.”

Ama Fidan bacımı çağırma yollamıştı beni Hüsne halam gile. Fidan bacım Çebüş ile Ayvaz ve Mikail'in altınları davalarını gözlemiş. O çıkınca evden, ben oturdum pencerenin önüne. Topal Kıcık ifade verirken, iki de bir köy kurulunun daldasına giriyordu. Büyük Ocak'ın duvarı dibinde, arkadan kavramış belinden, öfkeli kocasını çekerek durdurmaya çalışıyordu Alagözlü Hatçe. Kıcık Alagözlü'ye yedirdiği altınları anlatıyordu bir başka kılıfa sokmuş, hiç ben kendi elimle verdim onları der mi? Vakarlı Mehmet onun sözlerine kızıp, iki de bir saldırı yapıyordu 'Ulan seni öldüreceğim' diye. Alagözlü her seferinde çekip, engel oluyordu, saldırmasına. Sırtındaki işliği üzülmüş bası-bağrı açıktı Vakarlı Mehmet'in. Çevrede kadınlar ve çocuklar, benim yaşındakiler vardı. Eşkiya Sefer bile kadın kılığında oradaymış, Fidan bacım, anama söylemişti. Her saldırışa geçişinde Kıcık, Mithat Kâha emmisinin arkasına saklanıyordu. Hoca Sabri ile müdüriyet katibi gülmekten kırılıyordu. Sanki bir köy düğününün seyirlik oyunu oynanıyor taklit yapılıyordu. Ama iyice baktım ki, Milla İsmail dedem çok ciddi. Zaten ondan bir ay sonra mı ne, dünyadan göçtüydü Dede'm. Hatırlıyorum da cenazesinde Zahir (Sünni) köylerden, yani Selamlı, Yabancı, Anberge ve Kocu'dan, hatta Ağın köylerinden bile adamlar vardı. Arapkir müftüsü, büyük çarşı camisinin imamı da gelmişti. Yaşlı yaşlı, kırpık çember sakallı adamlar yeniyetme çocuklarının torunlarının ellerinden tutmuş Dede'min cenaze namazına getirmişler. Namazını Müftü kıldırılmış diye konuşuyorlarken duydum. Ben hayatımda ilk kez bir cenaze namazında Alevi ve Sünnilerin böylesine kalabalık cemaat olduklarını o zaman gördüm. Dillere destan olmuştu Milla Dede'min cenazesindeki kalabalık. Yine dağıttım oğul, nerede kalmıştık? Ha, Topal Kıcık altınlarını istiyordu:

'Alagözlü onca altınımı yedi; yedi yedi de doymadı. Ben verdikçe o aldı. Kocası gelince bana dirsek gösterdi, sıyrını inkar (tümüyle yadsıdı) etti.'

Mithat Kâha kızgın kızgın sordu: 'Peki ne diye altınlarını verdin kadına?'

Hoca Sabri de gülmeden kendini alıp, aynı soruyu yineledi: 'Korucu efendi!' dedi, 'sen hükümet adamı sayılırsın. İfadeni doğru dürüst var. Ne diye altınlarını bana değil de Alagözlü geline verdin? Üstelik önce çaldı diyordun!'

'Yok altınlarımı saklaması için kendim verdim. Yakınım olurdu, güvendiğim için verdim. Harcadıkları kendisinin olsun kalanını versin.'

Baştan hırsızlıkla suçlanmış; Alagözlü altınlarımı çaldı diye başlamış, sonradan Dedem söylemişti; Mithat Kâha Kıcık'a akıl vermiş; 'hırsız de, altınlarımı çaldı de. Yoksa sen kendi elinle yedirdiğin altınları, geri almazsın' diye. Ama Dutun dibindeki köy mahkemesinin önünde ifadesini karıştırdı durdu. Alagözlü kadını şikayet mi ediyor yoksa koruyor muydu anlamak güçtü. Ya da ne bileyim ben, içlerinde iki yabancı var diye, namus sorunu mu yapmak istemiyorlardı ne? Oysa o iki yezit kara bıçak gibi köyün bağına saplanmışlar bilmedikleri ve yemedikleri bok yoktu. Eşitirip dalga geçiyor ve ille de Alagözlü'yle nasıl ve ne yaptığını herkesin önünde anlatsın istiyorlardı. Her ikisi de pis cenabet kimbilir daha önce kaç kez konuşurup, dinleyerek ayrıntılarına kadar öğrenmişlerdi. Bir ara Kıcık yine 'hakkım diyecekken bokum' deyip karıştırmıştı, Vakarlı'dır Alagöz-

lü'nün elinden kurtuldu. Kıcık'ın boğazına sarılıp altına aldı. Zorla ayırdılar. Dedem bastonuyla her ikisine de birer tane vurdu. Alagözlü Vakarlı'sını alıp duvar dibine doğru çekti.

Dedem Bekçi'ye dönüp; 'Topal bacağına sıçtığım, bana bak', dedi, 'ifadeni doğru dürüst ver. Şikayetini ben hala doğru dürüst anlamış değilim. Önce çaldı diye hırsız tuttu; nereden aldınsa bu aklı? Sonra kendim verdim saklasın diye, gibisinden laflar çiğnedin ağzında. Açık konuşsana be adam! Herkesin bildiğini niye saklıyorsun? Seninle evlensin ya da birlikte oturasınız; dostun olsun diye verdiysen kendi elinle verdin altınları. Gerçi sen kimseye öyle altın maltın yedirmezsin ya. Bir de Alagözlü geline soralım: Gel buraya kızım! Vakarlı sen yerinden kıpırdama, kıcımı başını yakarım bastonumla. Geç alnacımıza (karşımıza) dilli-başlısın konuş. At gelinliği.'

Genç gelinler, daha doğrusu evli genç kadınlar Dede'min yanında yüksek sesle konuşmaz gelinlik ederlerdi. Eskidendi bu töreler oğul; gelinler kaynatasıyla, büyük kayınlarının yanında yüksek sesle konuşmaktan hicap eder, ya fısıltıyla ya da küçük kayını ve görümceleri aracılığıyla dileklerini iletirlerdi. Yalnız onlara değil kocasının amcası, dayılarına da gelinlik eder yüzlerine çıkmazlardı. Köyde herkesin saygı duyduğu çekindiği sözü dinlenir büyüklere de gelinlik ederdik. Ne diye bunları anlatıyorum, değiştirdim yine satır başını. Gelinlik etmenin ne demek olduğunu bilmez değilsin!

Neyse, Dedem böyle konuşunca Alagözlü karşılarına geçip, önce yavaş sesle başladı: 'Ben' dedi, 'bir tek altın bile almadım köy korucusundan. Kendisini de tanımıyorum Köy bekçisi Topal Kıcık Mehmet olduğu dışındada, hiçbir alıp atacağım yoktur. Bana iftira atıyor, adımını çektiriyor kerhanece.'

Aslında köyde dedikodu halinde söylenip duruyordu, ben yaştakilerin bile kulaklarına değin gelmişti: Söylenmesi ayıp, bir altını avucuna koyduktan sonra Alagözlü Kıcık'ı yatağına alıyormuş.

Alagözlü'nün her şeyi sıyırmayı inkar etmesi üzerine Kıcık Mehmet bağırdı: 'Yedirdiğim, içirdiğim gözüne dizine dursun! De kız Alagözlü; nasıl sen beni tanımazsın? Onar Dede canına karim olsun mu? Şeyh Bahşiş'in okuna gelmişsin ki bir tek altını mı bile almadın?'

Katip: 'Alagözlü hatun! Dikkat et köy korucusu dediğin adam hükümet adamıdır, o yalan söylemez' dedi.

Hoca Sabri bir yandan Dede'me doğru bakarken, söze karışmadan durmadı. Dede'mden hep çekinirdi. Hep keseri Kıcık'dan yana vuruyorlardı: 'Korucu Mehmet madem ki altınlarını aldığınızı söylüyor, öyleyse almışsınızdır' gibisinden sözler etti. Anlayacağını oğul, yezidin biri kırıyor, öbürü telekliyordu. Yani birinin söylediğini öbürü kabul ettiği gibi destekliyordu. Mithat Kâha iki ağızlı bıçak, artık söze karışmıyordu.

Korucu Kıcık hiç kimseyi duymamış, ısrarla yineliyordu: 'De kız Alagözlü, haydi de! Onar Dede'nin, Şeyh Bahşiş'in oklarına geleyim ki tek bir altın almadım senden.'

Alagözlü iyiden hiddetlenmişti. Patlayacak noktadaydı, Dede'mden çekiniyordu. İzin istercesine ona baktı. Dede'm anlamıştı, başını salladı. O sırada Vakarlı Mehmet'i az ilerdeki Hemengül Ana'nın evine götürmek iste-

yen bir küme kadının arasında, tartışıyor karışmayacağını, izlemek istediğini söylüyordu. Alagözlü birden Topal Kıcık'ın yakasına yapıştı ve "Ulan" diye bağırdı, "total cenabet! Sen erkek olsaydın yaptığın anlaşmaya verdiğin söze ihanet etmezdin. Ne diye Onar Dede'yi Şeyh Bahşiş'i yüklediyorsun ve üstüme gönderiyorsun? Ulan onca yıl peşimde dolaştın, zırnık koparamadın. Jandarmadan Karakoldan kimbilir kime ait olan ölüm kağıdını getirip, Mehmet'imın ölüm künyesi diye bana yutturdun. Onun öldüğüne beni inandırdın. Açtık, perperişan ve kimsesizdik Hasanali'imle.' Ağlamaklı konuşuyor ve Korucu'yu sarsıp duruyordu. Kimsenin karıştığı yoktu. İki yezitten biri işgüzarlık edip ayırmak istedi araya girip.

Alagözlü safi sinir kesilmişti. Bir eliyle adamı itip kalktığı yere oturttu. Topal Kıcık'ın yakasını bırakıp ağzını ona çevirdi: 'Oturduğun yerde, yezit oğlu yezit karışma sen! Beni size söyletme. İkinizin de kimlerle ne bok yediğinizi biliyorum. Size yakınlık gösterenler, pezevenkliğinizi yapıyor. Ama göreceksiniz şu savaşlı yıllarda yaptıklarımızı, Onar Dede fitil fitil burnunuzdan getirecektir.' Kimseden tek söz çıkmıyordu. Dedemin ise bıyıklarının altından kıs kıs güldüğünü görüyordum. 'Sana gelince Korucu, hükümet adamı Kıcık Mehmet', diyerek ona döndü, 'Onar Dede'nin, Şeyh Bahşiş'in oklarına ben niye geleyim, sen gelesin. Seni delik deşik etsin evliyaların okları. Muhtarlığa beni kasten şikayet ettin. Kötü aklınca kocama, seninle aramızda geçenleri sergilemek istiyordun. Ben hepsini anlattım ona. Benim Vakırlı Mehmet'im senin gibi dıngirik akıllı değil!'

Korucu Kıcık Mehmet birden erkekleşmesin mi: 'Bok yeme Alagözlü', dedi, 'ver altınlarımı. Bozdurdukların senin olsun ver geriye kalanlarımı.'

Bu sözleri duyan Alagözlü geriye dönmesiyle birlikte Kıcık'a bir tokat attı. Boş bulunan Korucu sarsıldı, Mithat Kâha'nın üzerine düşeyazdı. Kollarını uzatarak tuttu onu. Herkes gülmeye başlamıştı. Korucu Kıcık muhtarın kol desteğiyle doğrulurken Alagözlü'nün gözü artık kimseyi görmüyordu. İnan oğul kadın edebi hayayı atmış bağırıyordu. Ama haklı konuşuyordu: 'Ulan Topal cenabet! Ne altını istiyorsun benden? O altınları bana bedavaya mı bağışladın? O altınların karşılığında günyüzü görmemiş altın tasımı verdim sana. Beni daha fazla söyletme götümün kenarı.'

Bu kadarını kimse beklemediği için herkes kuruyup kalmış, bir söze kadar olamıyordu. Bunları söyler söylemez, çalılımla kurulun huzurundan ayrıldı. Kendisini teselli etmek olan kadınların arasından, çekti çıkardı kocasını ve elinden tutarak Hemengül Ana'nın evinin köşesini döndüler."

Kadın kılığındaki Eşkîya Sefer aynı köşede onları bekliyordu. Her şeyi görüp izlemişti. Alagözlü'nün alnından öptü. Dut dibi mahkemesinin kararını bile beklemediler. Sanki Alagözlü'nün altınları geri vermesini karara bağlamış olsa geri mi verecekti? Kıcık'a geçmiş olsun. Davayı kazansa bile uygulamada kaybedecekti. Alagözlü'nün kafasında altınlar sahibini bulmuştu; o altınlar şu anda karnında bulunan çocuğa aitti. Eşkîya Sefer, Vakırlı ve Alagözlü üçünün birden köşeyi dönerek, Alagözlü'nün evde hazırladığı yağlı yufkayı yemeğe gittiklerini Hemengül Ana'nın torunu Kocuk Hüseyin duymuştu. Ninesi:

“Aferin Alagözlü kız ne güzel konuştun. Ben de olsam aynı şeyleri söylerdim. Ama ne diye sonucu beklemeden çekip gitti sanki? Kadın bunları söylerken torunu yanına gelmişti. Kendisine sorulmuş gibi yanıtladı:

“Acıkmışlar; Alagözlü Vakarlı kocasıyla, Eşkîya Sefer’i evine yağlı yufka yemeğe götürdü. Hemengül nene, benim de canım yağlı yufka istiyor!”

Alagözlü’nün kendini savunması sırasındaki tutumu; anlayışlarına aykırı ama haklı söz ve davranışları karşısında, şaşkınlıkları geçtikten sonra kurul olarak onun lehine karar verdiler. Bu arada Milla İsmail, Alagözlü Hatçe’nin konuşma davranışlarıyla yaptığı kendine özgü savunmayı yumuşatarak, yani kitabına uygun biçimde yorumlayan bir kısa konuşma da yapmıştı. Bütün kabahatin Kıcık Mehmet de olduğunu kabul etmek zorunda kaldılar. Bir mazbata hazırlayıp, imzalayarak, parmak basarak, kararı bile beklemeden çekip gitmiş olan Alagözlü Hatçe’yi akladılar.

Aradan on gün bile geçmeden Topal Kıcık muhtarın huzuruna çıkıp, ölüm tehdidi altında bulunduğunu ve koruculuktan istifa etmek istediğini söyledi. Çünkü köye; “Vakarlı Mehmet’in Kıcık Mehmet’i adım adım izlediğini ve yakında postunu yere sereceği!” dedikodusu yayılmıştı. Bekçi Topal Kıcık’ın kulağına ulaşırken “ya bu köyü terk eder, ya postunu kaybedere” dönüşmüş bulunuyordu.

Aslında Vakarlı Mehmet’in aklının ucundan bile geçmiyordu böyle bir şey. Karısıyla Kıcık’ın aralarındaki ilişkinin hangi koşullarda gerçekleştiğinin bilincindeydi. Bireysel bir suç-cürüm aradığı yoktu. Şu an onca yıl sonra birbirlerine yeniden kavuşmuş olmanın mutluluğunu yaşıyorlardı. Onar Dede mezarlığında üç koç kurban kesip, kendi eliyle koca bir bulgur kazanı etli aş yaparak bütün köylüye, beşikteki bebeğin kursağına düşecek bir şekilde lokma dağıtmıştı. Köylük yerde savaş ya da barış dönemi olsun, herkes birbirini tanıdığından dedikodu çok yapılır. Onun için olacak “aşağı mahallede bir küçücük yalan söyledim, yukarı mahallede ben de inandım. Dedikodu tatlıdır, meyvesi acıdır. Dedikodu ev yıkarılmış” cinsinden deyimler ve atasözleri üretilmiş. Vakarlı’nın dut dibinde ona saldırarak “seni öldüreceğim ulan!” diye bağırmasını, dallandırıp budaklandırarak ‘tehdit’e dönüştürmüşlerdi dedikoducular Kıcık Mehmet için. Oysa Vakarlı Mehmet “gözüm görmesin de hangi cehennemde olursa olsun!” diye düşünüyor ve hiç karşılaşmamaya çalışıyordu o kadar. Muhtar, Kıcık Mehmet’in tüm anlattıklarına inanmamakla birlikte hemen istifasını kabul etti. Akrabası Kıcık Mehmet’in korucu olarak yıprandığını, artık fazla işe yaramayacağını anlamıştı. Köylülerine yakınlığını artırmalıydı.

Kıcık Mehmet’in anası ölmüş, parası tükenmiş bekçiliği de bırakınca cıscıbil ortalıkta kalmıştı. Mithat Kâha emmisi yine ona yardım elini uzatmaktan geri kalmadı. Kıcık Mehmet’i köyden uzaklaştırmanın yolunu buldu; onu Yabancı Çayının öte geçesindeki bir köydeki tanıdıklarından birinin yanına gönderdi çiftini çubuğunu yürütmek, işlerini görmek için. Adamın bir tek kızı vardı, kocasının ölüm künyesi gelince gelip babasının evi-

ne oturmuştu. Altı aya kalmadan Kıcık Mehmet'i kızlarıyla evlendirip, iç-güveysi olarak yanlarına aldılar. Ve ömrünün sonuna dek orada yaşadı; altı kız ve iki oğlan babası olarak küçük köyü torunlarıyla doldurup şenlendirdi. Dut dibi mahkemesinden tam on yıl sonra bir sütleğen çekimi kavgasında ortaya çıkıp yayılan, Alagözlü'nün ikinci oğlunun kendisinden olduğu dedikodusunun gerçek olup olmadığını hiçbir zaman sorup öğrenemedi. Ama Mustafali'nin kendisini gördükçe "Kıcık Baba!" diye çağırmasından da hoşlanmıyor değildi.

SAVAŞLI YILLARIN ÇİLELİ GÜNLERİNDE OLUP BİTENLER YAZMAKLA TÜKENMEZ, O ZAMAN EŞKIYA SEFER'İN SONU ROMANIMIZI NOKTALASIN

Kıcık Mehmet'in koruculuktan ayrılmasıyla boş kalan yerini, Mithat Kâha'nın sürekli ısrarlarına rağmen, Vakırlı Mehmet uzun süre kabul etmedi. Hasta yatakta olan Milla İsmail'i aracı yapınca, Vakırlı onun ölüm döşeğindeki isteğini geri çeviremedi. Tam bu sıralarda, yani Köy koruculuğuna başladığı ilk günlerde, Rusya'daki savaş esirliği arkadaşı Kopulu Hüseyin birdenbire ortaya çıkmıştı. O da kendisi gibi hiçbir zaman açıklığa kavuşmayan, sınırdan girdikten sonra geçirdiği binbir macerayla köye gelmiş olmalıydı. Karabekir'in askerlerinin açtığı ateşle biçilen üç bin kişiden rastlantısal olarak kurtulanlardan biri de Kopulu Hüseyin olmuş demek ki. İki ele verip çalışmaya, köye hizmet vermeye karar verdiler. Onu korucu yardımcısı olarak yanına almasını Muhtar ve köy kurulu kabul etti. Aslında bu iki iyi niyetli genç, Muhtar Mithat Kâha'nın kurnazlıklarının aracı olmuşlardı. Böylece kendinden yüz çevirmiş olan köylülerin desteğini almaya başlamıştı. Artık korucu veya yardımcısını görevlendirip köye salma saldırdığında veya imeceye çağırdığında karşı koyumsuz yerine getiriliyordu istekleri. Diğer yandan bu iki savaş gazisi yakınında olunca Kâtip ve Hoca Sabri'ye karşı kendini daha güçlü görmeye başlamıştı. Ülkede savaş sürüyordu. Henüz İzmir'e girilerek İngiliz emperyalizmine maşa olmuş Yunan orduları denize dökülmemişti. Hem İstanbul hem de Ankara hükümetinden buyruklar geliyordu köylere kasabalara; Din ve vatan uğruna ölmeye çağırıyorlardı. Asker kaçakları ve yol kesen, köyler basan eşkıyalar için amansız takip vardı; Muhtar ve korucular jandarmayla birlikte çalışacak onlara yardımcı olacaklardı. İhmal eden ve işbirliğinden kaçanlar şiddetle cezalandırılıyordu. Bu arada Eşkिया Sefer için yakalama-teslim alma emirleri kaldırılmış; görüldüğü yerde vurulacaktı. Yazın sonlarına doğru, geçen yıl jandarmanın erzağını ele geçirip, onları yanlış iz peşine düşüren kişinin Eşkिया Sefer olduğu keşfedilmişti. Amranlı Kanlı Sülo'nun bütün adamları bu sayede yakalanmıştı. Kendisi henüz ele geçmemesine rağmen çetesi dağılmıştı. Eşkिया Sefer artık köye uğramıyordu ve çok dikkatli olmak zorundaydı. Çevrede manga manga askerler dolaşıyordu, ama Sefer'in adı hiç geçmiyor, çok gizli yürütülüyordu.

İki korucunun o güz başında ilk büyük görevleri bir eşkıya takibine eylemli katılmak oldu. Çok iyi eğitilmiş ve ta Eğin'den ya da Çemişgezek'ten gelmiş olan iki manga askere Muhtar onları rehber olarak verdi. Dersim tarafından gelmiş olan iki manga askere Muhtar onları rehber olarak verdi. Dersim tarafından gelmiş çok azılı bir Eşkıya'nın yakın bir Sünni köyünde saklanmakta olduğunu konuştular manga komutanları ve muhtar iki korucunun yanında. Bir başka şey dönüyor ve Muhtar'ın bundan haberi vardı. Operasyon akşama doğru başladı. Muhtar Mithat Kâha sevinçliydi komutanlara gizlice taktik bile verdi. Köyün güneybatısına doğru ilerleyip, tepeyi aştıktan sonra Koruculara Yukarıyabanlı'ya gideceklerini söylemelerini tembihlemişti. Kısacası korucular sözde rehberdi, ama nereye gittiklerinden haberleri yoktu. Başçavuş "az sonra öğrenirsiniz" demişti güneş battığı sırada köyden çıktıklarında. Köyün güneybatısındaki İsmihanın Dereye kadar aralıksız koşular. Orada beş dakikalık bir istirahattan sonra başçavuş onlara, Yukarıyabanlı köyüne en kısa yoldan, ama Onar'a girmeden götürmelerini söyledi. İki korucu kafalarından "bu asker sırrı bu! Muhtara bile söylememiş olacaksınız ki buraya kadar boşuna gelmiş olduk" diye içlerinden geçiriyorlardı. Öyle ya Muhtar kendilerine Kumandan size, kendilerini nereye götürmeni gerektiğini söyleyecek. Bir kürt eşkıya o köyde barınıyor muş! Yıllarca peşinde dolaştıkları bu azılı eşkıyayı bu gece kıştıracağız. Bu çorbada sizin de tuzunuz bulunacak, yani sizin sayenizde gerçekleşecek. Düşünün bu kumandan ta Çemişgezek'ten beri peşinde eşkıyanın" dememiş miydi? Çok önemli bir görev yapacaklardı demek ki!

İki korucu askerleri peşlerine takıp Abdullanın Kavak'ın dereден, Güz-yurdu'nun başından geçip Kalınağaç yolundan aşırıldılar. Kalınağaç düzlüğünden sonra Yukarıyabanlı'nın sığır yoluna düştüler. Artık köy görünmüştü. İki tepenin arasına sıkışmış evlerin küçük pencerelerinden sönük çır-ıra ışıkları sızıyordu. Köye, batı taraftan meşe ağaçlarının arasından sine sine, saklanarak girdiler. Birinci değil ikinci evi saracaklardı. Harekatı yöneten çavuş; kapıdan ve pencereden çıkan kim olursa olsun kurşunlanması emrini verdi. Daldılar ağaçların arasına morulukta, sanki soluk bile alamıyor, elleri tetikte ikinci eve yaklaşıyorlardı.

Küçük bir Sünni köyüdü. Köyde bulunan beş-on yaşlıyla bir o kadar yeniyetme köyün ortasındaki mescitten, akşam namazından dönüyorlardı. Çavuşun sözünü ettiği evin önüne doğru yaklaşmakta olan iki yaşlı konuşuyordu. Kimsenin kendilerini dinlemediğinden emin olacaklar ki serbest ve açık saçık konuşuyorlardı:

"Zavallı Eşref benden sadece iki yaş büyüktü; dayanamadı terk etti bu dünyayı. Elinden bir şey gelmiyordu."

"Gelininin yüzünden, gelininin yüzünden öldü. Oğlunun daha ölüm künyesi gelmeden Onarlı Kızılbaşın koynuna girmişti."

"Dört-beş yıldır karıkoca gibi yaşıyorlar. Eşref adaşım üç yıl dayandı. Doğrusu dalyan boylu İsmi gelin, erkeksiz nasıl dursun? Güzel gelin, bizler bile önümüzden geçtiğinde peşinden 'ah, ah!' lar çekmeden edemiyoruz"

"Dedin de öyle, aklıma geldi. Rahmetli Eşref, oğlunun künyesi geldikten sonra bir gece gelininin odasına girmiş. Anlayacağın doğru yatağına. İsmi gelin Onarlı oğlu sanıp sarılıp öpmüş. Kadın anlayınca kızmış. O da

‘sen benim artık gelinim melinim değilsin; benim de gönlümü gör. Yıllardır kadın yüzü görmedim’ demiş”

“Eee! Duymamıştım. Vay adaşım cennetlik olasin. Peki tattırması mı gelin?”

“Yok yahu, ne gezer! Eşkîya Sefer gibi bir pehlivanın yemyeşil kütür kütür yazbahar hıyarını yiye gelin, hiç bizim rahmetli Eşref’in pörsümüşüne, sararmış güz sonu hıyarına bakar mı?”

“Eee sonra ne olmuş?”

“Sonrası, gelin tutmuş sakalından ve ‘senin gibi kaynatanın ağzının orta yerine sıçarım, yarın Sefer’e söyleyeyim de senin leşini yere sersin’ demiş.”

“Eee! Söylemiş mi Eşkîya Sefer’e?”

“Söylemiş söylemesine, ama Sefer Pehlivan gülmüş: ‘Köpek ürmüş, bağla kapıya ver yalını yesin’ deyip, bizim Eşref’in göğsüne parmağını dokundurunca, paldır küldür merdivenden yuvarlanmış. Sonra üzülüp tutup kaldırmış adamı, oturtmuş yanına.”

“Elbette ondan sonra ölünceye dek onların kulu kölesi olmuş?”

“Neye olmasın ki? Evlerinde keklik etinden tut da geyik etine dek her şey mevcuttu. Eşkîya Sefer hiç olmazsa ayda bir kez geliyor; üç gün kalıp karının ateşini söndürüp gidiyor.”

“Üstelik yediği ve giydiği yanında, yeyip giymediği ardında. Kadın konu komşuyu da doyurduğundan kimse arkalarından konuşmuyor.”

“Şu Eşkîya Sefer eniştemiz Kızılbaş mızılbaş ama çok iyi adam doğrusu. İsmi gelinin sayesinde bizim şu küçük köyümüzü de koruyor. Bir kimşenin bir şeye gereksinimi olsa, Kafdağı’nın ardında bile olsa bulup getiriyor.”

“Bu gece yine burada; İsmi’nin ipliğini boyuyor!”

“Fazla konuşmayalım; fısıltıları, hatta sinek vızıltısını bile duyar ve sineği kanadından vurmuş. Geceleri gözleri kedi gözü gibi açık ve net görürmüş Sefer Pehlivanın.”

“Nereyseye pencerenin önünden geçiyoruz. Kapatalım, kilit vuralım ağzımıza.”

Çabuk adımlarla evin önünden geçerlerken Sefer onları duymuştu bile, ışıkları söndürerek pencereden gözlemeye başlamıştı. İki yaşlı köylünün akşamın ilk karanlığında gürül gürül kulaklarına gelen konuşmaları Sefer’e bir çeşit uyarı olmuştu sanki. Uzun sürmüşbir sevişmenin tatlı yorgunluğunu sonlandırmış, İsmi’nin daha önce Halep kağıdından sarıp hazırladığı sigarasını içiyordu ki, sessizlik içinde iki adamın haklarında konuştuklarını duymuştu. Anında fişekliğini göğsüne geçirip, silahını eline alarak pencereye bakmaya başladığında ışığı da söndürmüştü. Şalvarını cepkenini bile giymemiş uzun beyaz don-gömlek silahlanmıştı. İki yaşlı Yabancı’nın köşeyi dönmesinden hemen sonra, birkaç gölge görür gibi oldu pencereden, koşuyorlardı sanki!

“İsmi kız!” dedi fısıltıyla; “köyde kuşkulandığın biri var mı beni ihbar edecek?” İsmi:

“Yok”dedi, “seni sevmeyen bir tek kaynatam vardı, o da geberdi!”

“Deli misin sen be? Beni sevmiyorlar, korkuyorlar bu köyde. Ama en cesuru kaynatandı. Kızılbaşların katlinin vacip olduğuna inanan yezit oğlu yezitler, fırsat bulsalar bir kaşık suda boğarlar beni. Bu gece pek tekin değil. Al şu tabancayı pencereden gözle. Şayet sarılma durumu fark edersen, önce birkaç mermi sık. Dikkatli ol, pencerenin önünde durma. Sonra silahını atar kaçtığımı söylersin. Evden uzaklaşırsam, sabahleyin artık izimi bulamazlar!” İsmi ona sarılarak,

“Aman Sefer'im, kendini iyi koru. Kapıdan pencereden değil zamanında yaptığın tünelden çık git” deyip pencereye yanaştı. Koşan gölgelerin atlayıp atlayıp, bahçe duvarının arkasına yattığını gördü. Sefer'in tahmini doğruymuş, ev sarılmış diye içinden geçirdi.

Hayret çavuş artık korucularla ilgilendiği ve bir şeyler sorduğu yoktu. Koşar adım ve dağınık vaziyette ilerleyerek evi sarmaya başlamışlardı.

Vakarlı Mehmet bir kalın meşenin arkasından yavaşıca seslendi:

“Ulan Kopulu, ikinci ev Eşref'in evi değil mi?”

“He ya” dedi, Kopulu aynı yavaşlıkla; “on yıl kadar önceydi oğlunun düşününe gelmişim. Anımsıyorsun ya, onun kadar güzel bir gelin görmemişim, görmedim de! Adı İsmi miydi neydi?”

Vakarlı Mehmet birden telaşlandı: “Ulan Kopulu” dedi, “Alagözlü birkaç gün önce söylemişti; o İsmi gelin Eşkîya Sefer'in dostuymuş.”

Kopulu anlamıştı: “Şu halde başçavuş yalan söylüyor.” dedi, “biri Sefer'i ihbar etmiş. Ona tuzak kuruldu. Mithat Kâha da ortak buna. Bizi de karıştırdılar.”

“Köyde öğrenseydik, kuşun kanadıyla haber ulaştırıp kaçmasını sağlarız diye söylemediler bize, diye hayıflandı Vakarlı; şimdi yardım etmenin yolunu arayalım” diye söylendi.

Tam bu sırada kumandan bir aydınlatma fişeği fırlattı eve doğru. İsmi gelin evin sarılmış olduğunu gözleriyle açık seçik gördü. Vakarlı Mehmet koşarak Kabaklık yoluna fırladı ve bir kayanın ardına çekildi. Aklıca kuşatmadan uzaklaşmış ve en azından karışmamış olacaktı. Çavuş bağırды:

“Eşkîya Sefer! Evde olduğunu biliyorum. Dört bir yandan sarıldın. Çık ortaya. Kurtuluş yolu yoktur.”

O anda İsmi Sefer'in kendisine verdiği tabancayı peşpeşe ateşledi gelişigüzel. Arkası tepeye dayalı evin üç yanından askerler şiddetle ateşe başladılar. Duvarlardan kerpiçler düşüyor, camlar çerçeveler yerlere saçılıyordu. İsmi bir kurşunla omzundan yaralanmış odanın ortasına düşmüştü. Ünü çıktığı kadar Sefer'in çoktan kaçtığını ateşi kesmelerini söylüyordu. Çavuş bir tuzak kokusu aldı, hemen ateşi kesmedi. Askerlerden biri, erken doğmuş ayın yarısını ısıttığı dama çıkmıştı. Otlar ve samanların döküldüğü, samanlık deliğinden ayağı kayarak otların üzerine düştü. Karanlıkta el yordamıyla yolağı geçince İsmi gelinin bulunduğu odaya girdi. Ocakta ateş yanyor ve yalınlarıyla içerisini aydınlatıyordu. İçeride yaralı kadından başka kimse yoktu. Tabancasını eline alıp, dışarıya doğru içeride kadından başkasının bulunmadığını, ateşi kesmeleri için bağırды.

Sefer fişekliğini don-paça takınıp, karabina tüfeğini aldığı gibi ilk kuşkusunda İsmi gelinden ayrılıp samanlığa, oradan evin arkasındaki uzun bir yolağa benzeye davar komuna geçmişti. Komun duvarlarından yamaç bo-

yunca 50–60 adımlık tünelin ağzında bekliyordu. Kabaklık yolunun az yukarıdaki kayanın yanında çalılar arasındaydı tünelin ağzı. Burasını bir yıl önce kış boyu soğukta çalışarak hazırlamıştı. Aramaların sıklaştığı bu yılın başından beri bu tünelde iki kez saklanmıştı. Onar’daki aramalarda jandarma karısı Fatili’nin kolunu bile kırmışlardı nerede olduğunu söylemeleri için. Bir keresinde Yukarı Yabancı’ya gelip İsmi geline eziyet vermişlerdi. Bu tüneli tek bilen kişi de İsmi’ydi. Sefer’in kulağı tetikteydi. Çünkü tünelin çalılarla örtülü ağzının yanındaki kayanın arkasında birilerinin olduğunu hissetmişti. Sesleri duyuyordu ve İsmi’nin yaralandığını da anlamıştı. Ona güveniyordu. Ama kadının ölümle yüz yüze geldiğinde konuşacağını düşünerek, bir an önce fırlayıp Kabaklı yoluna inmeyi tasarlıyordu. Çünkü yamacı bir koşu dönüp az ilerideki kayalığa kendini atabiliyordu. Kayalıktaki bir deliğe girdi mi, ordu gelse artık bulamazdı onu. Jandarmayı tek tek avlayabilirdi oradan.

Harekatı yöneten çavuş, İsmi kadını bu sırada sorguya çekiyordu. Nereye gittiğini tehditle söyletmedi. Yaralı omuzunu tüm gücüyle kabzaladıysa da başaramadı. Kadın çığlık çığlık bağıriyordu. Köyde bütün ışıklar sönmüş, bir delikten ya da pencereden olayı izleyenler varsa da çoğu kapıyı bacayı kilitlemiş korku içinde bekliyorlardı. Çavuş askerlerden bir kısmını yamaca göndermişti. Bunlardan biri, kayanın arkasındaki Vakarlı Mehmet’i fark etti. “Eller yukarı, teslim ol!” diye bağırdı, silahını ona çevirerek. “Benim, korucu Mehmet! Ateş etmeyin!” diye karşılık verip yürüdü ona karşı. Bunları çok yakından duyan Sefer:

“Doğrudan köyden gelmişler! Mithat Kâha alçağı köy korucularını da jandarmaların önüne katarak göndermiş” dedi içinden; “belki tünelde beklemek daha iyi olacak!”

Tam bu anda çavuş tabancasını ateşledi. İsmi’nin öbür omzunu yaraladı. Bir yanda da, “Söyle kaltak” diye bağıriyordu, “nereye gitti Eşkiya Sefer? Yer yarılıp yere girmedi ya? Seni kurşunlayarak yavaş yavaş geberteceğim. Şakam yok! Yatırın şu oruspuyu bir kurşunda göbeğinin altına salayım! Konuş kadın!”

Acı ile haykırmakta olan kadını sırt üstü yatırırken, adamın gerçekten şakası olmadığını anlamıştı. Son çığlığını atarken, “Kaçtı Sefer, komdaki tünelden kaçtı. Şimdi çoktan Kabaklık’ın yamacı döndü. Yine elinizden kurutuldu. Onu yakalayamayacaksınız.” deyip kendini kaybetti.

Kadının bu haykırışı Sefer’e kadar ulaşmıştı. Başka çaresi yoktu bu şaşkınlıktan yararlanıp, İsmi’nin kaçmış olduğunu bildirdiği yamacı dönebilirdi. Birden çalılar arasından ok gibi fırladı ve Kabaklık yoluna doğru olanca hızıyla koştu Eşkiya Sefer dışarısını karanlık sanıyordu. Oysa bulunduğu yamaç ay ışıklarıyla gündüz gibi aydınlıktı. Ay, Eşkiya Sefer’e ihanet etmişti, karşı yamacı ışiksiz bırakmış, kaçtığı alanı ısıtıyordu. Üstelik sırtındaki ak köyneğiyle donu da onu ele veriyordu. Ve bu akşam doğa ve çevresindeki her şey Sefer’e karşıydı. Vakarlı’nın arkası dönüktü, yamacı dağılmış elleri tetikte aşağı doğru ilerleyen askerinin yanına çıkıyordu. Birden birkaçının aynı anda hafif sol yapıp, silahlarını çevirerek, “kıpırda- ma teslim ol! At silahı yere!” bağırmaları üzerine, sola doğru dönmesiyle, don paça silahlanmış Sefer’i gördü. Yola inememişti. O sırada çavuş ise

davar komuna girmiş, tünelin başını arıyordu elindeki çırayla. Vakarlı Mehmet, Sefer'in kendisinden fazla değil 25–30 adım ileride olduğunu görmüş. Ne deyip, ne yapacağını şaşırıldı. Sefer, askerlerin teslim ol çağrısına:

“Eşkîya Sefer'in silahını teslim ettiği görülmemiştir!” diye gürlledi, gelin kendiniz alın!” Vakarlı da iradesi dışında silahın ona doğru çevirmişti. Yavaş sesle:

“Teslim ol” dedi, “silahını bana ver Sefer Ağam. Yoksa bu adamlar seni öldürürler!”

Askerler onun ne denli nişancı olduğunu duymuş olduklarından kendilerini yere atarak birer taşı siper almış, silahlarını ona çevirmişlerdi. Vakarlı'nın sözlerine aynı yavaşlıkla karşılık verdi:

“Teslim olunca beni sağ mı bırakacaklar sanıyorsun? Mithat Kâha'ya siz de mi uydunuz Vakarlı'm?”

“Yok” dedi, “beni de Kopulu'yu da kandırdılar. Dersim'den gelmiş bir eşkîya adına getirdiler bizi buraya. Yoksa dünyada...”

Sefer artık onu dinlemiyordu Kaçma umudunun kalmadığını acı acı hissetti. Yukarıdan, sağdan sinerek, sürünerek silahları kendine çevrili askerler yaklaşıyordu. Birden sesini yükselterek Vakarlı Mehmet'e hakaret etmeye başladı:

“Ulan bekçi bozuntusu! Mithat Kâha'nın götünün altına girdin, kendi köyüne ihanet etmeye başladın; ta Urusya'dan bunun için mi geldin? Mithat Kâha'yla götü boklu çavuşun esiri olmak için mi, esaretten kaçıp geldin?”

Vakarlı Mehmet ağlamaklı ve elindeki silahını sıkarak, “Zalimlik etme Sefer Ağam, ilenme bana.”

Eşkîya Sefer umutsuz ve kendini zorlayarak sürdürdü, “Ulan erkek misin sen? Erkeksen vur beni haydi. Sen de o göt ne gezer? Topal Kıcık yıllarca Alagözlü'nün altın tasına kalay attı. Sen altın kalay tutmaz deyip kabul ettin, boynuzlu kavat! Kıcık'ın bir kılına bile dokunamadın ödek!” Sesler tepelere çarparak yankılanıyor, köyde kapı ve pencerelerin ardındaki küçükten büyüğe herkesin kulaklarına gidiyordu ilk akşamın serinliğinde. Kimseden ses çıkmıyor, ikisinininki yankılanıyordu.

Vakarlı bağırdı, “İlenme Sefer! Sus, sus diyorum sana!”

“Ne diye susacağım boynuzlu kavat? Ulan bir gerçeği daha söyleyeyim. Kıcık'a ben izin verdim, yoksa korkusundan Alagözlü'ye yaklaşabilir miydi. Ben, ben izin verdim altın tasına kalay çekmesi için ben ben ben!”

Eşkîya Sefer'in ay aydınlığında, Yukarıyabanlı köyünün eteklerine kurulmuş olduğu tepelere çarparak çay vadisine doğru aralıksız yankılanan sesi kudurttu, çıldırttı Vakarlı'yı. Dünya başına yıkıldı sanki.

“Sus diyorum, sus Sefer! Eşkîya sus, ölümün benim elinden olacak yoksa. Sefer susmuyor ve aynı şeyleri yineliyor ve daha da kötülerini ardarda sıralıyordu. Birden Vakarlı elinde tutmakta olduğu mavzerinin tetiğini çekti, tüm mermilerini boşalttı üzerine. Eşkîya Sefer al kanlar içinde, kavak gibi devrildi. Bir anda Sefer'in don-paça beyazlığı kaybolmuş ve top-rağın rengini almıştı. Ay ihanetinden utanıp bir bulutun arkasına çekildi; çok değil on dakika önce yapsaydı ya bunu. Vakarlı Mehmet attı silahı

elinden ağlayarak koştu. Oturup yanına, kaldırdı kafasını dizinin üzerine koydu:

“Niçin? Sefer Ağam niçin bana ilendin, söyle bu yezit köyünde? Niçin elimi kana boyattın? Neden?” diye hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak soruyordu. Eşkîya Sefer son gücünü harcayarak göz kapaklarını araladı ve ona doğru bakarak mırıldandı:

“Vakarlı’m, içimden hep dua ettim, son nefesimde baş ucumda olasın diye. Bağışla beni. Söylediklerim için beni bağışla hepsi yalandı. Sana kasten ilendim hakaret ettim. Çünkü jandarma yezitinin kurşunlarıyla değil, bir köylümün elinden ölmek istedim...”

Gülümsemeye çalışırken soluğu kesildi. Gülmesi dudaklarında dondu kaldı Eşkîya’nın. Vakarlı Mehmet üzerine kapanıp bağıra bağıra ağlamaya başladı. Yankılanmaları çaya kadar iniyor ve sanki dağ-taş Eşkîya Sefer’in ölüsüne ağlıyordu.

Yukarıyabanlı’dan Arapkir Çayı’na inen Kabaklık yolunun birkaç adım yukarısında Sefer’in vurulduğu alan siyah bir yamalık gibi hala durur. “Besili bir öküz kadar kanı akmış Eşkîya Sefer’in ” derler hep önünden geçenler.

Alev Yayınlarında İsmail Kaygusuz

Araştırmalar

Müşahiplik, 2. Baskı, 2005
Alevilik, Diyanet, Siyaset, Makaleler, 2005
Hünkar Hacı Bektaş Veli
Alevilikte İnanç, Kültür, Siyaset Tarihi ve Uluları
Alevilikte Dar

Edebiyat

Savaşlı Yıllar I: Son Görgü Cemi - *Roman*
Alevi Olmanın Bedeli - *Öyküler*
Darbe Günleri - *Anı*
Plankiya Manga - *Roman*
Plankiya Manga - *Oyun*
Paskal ile Stephani - *Oyun*

Genel Ajans Basım Dağıtım Organizasyon Ltd. Şti.

Divanyolu Caddesi No 54, Erçevik İşhanı 102
34110 Eminönü - İstanbul

Tel/Faks: +90.(0)212.519 56 35

E-posta: bilgi@alevyayinlari.com İnternet: www.alevyayinlari.com

BİLİMLE GİDİLMEYEN YOLUN SONU KARANLITIR

SERÇEŞME

Esat Korkmaz'ın
Genel Yayın Yönetmenliğinde

Ahmet Koçak	Hasan Harmancı
Ali Aksüt	Haşim Kutlu
Ali Balkız	Hüseyin İlbey
Ali Timurtaş Özmen	İsmail Kaygusuz
Ayhan Aydın	İsmail Özmen
Burhan Kocadağ	Lütfi Kaleli
Dertli Divani	Mahmut Temizyürek
Erdoğan Alkan	Mehmet Turan
Ergül Şanlı	Murtaza Demir
Erol Parlak	Mustafa Düzgün
Fikret Otyam	Rıza Aydın
Gülçin Akça	
Hakkı Şahin	

ve Hacı Bektaş Veli Dergâhı Postnişini
Veliyettin Ulusoy'un
katkılarıyla

YAYIMLANAN AYLIK DERGİ

Üçüncü Yılına Giriyor

Bedeli 3 YTL – Bir Yıllık Abone Bedeli 40 YTL

Genel Ajans Basım Dağıtım Organizasyon Ltd. Şti.

Divanyolu Caddesi No 54, Erçevik İşhanı 102

34110 Eminönü – İstanbul

Tel/Faks: +90.(0)212.519 56 35

E-posta: sercesme_dergisi@yahoo.com